

ספר דרכי שלום הכולל

דרושים נשגבים לתקופות השנה,
למועדים ולימים הנוראים, המבארים
ומאירים הרבה מקראי קדש ומאמרי
חז"ל הסתומים והתמוהים. הגיונות על
דבר עם ישראל, תורתו ותעודתו.
פתרונים לשאלות החיים ע"פ התורה
והמצוה. נאומים והטפות לנשואין,
ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה,
ולמקרים בודדים.

מאת
משה שלום בהר"ר שלמה איסר סטור
רב ואב"ד דק"ק בויסק והגליל.
בעדמ"ח ספר שו"ת "שם עולם".

ר י ג א
שנת תר"ץ לפ"ק.

DARCHEI SCHOLOIM
Etik, Egsegetik und Halachische Abhandlungen
von Oberrabbiner M. STUHL
BAUSKE, Lettland.

הוסתק חובבנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ז

This Sefer has been made available by:

5314 13th Avenue
Brooklyn, NY 11219

TEL. (718) 972-0777
FAX. (718) 972-0178

A deluxe bound copy of this sefer is available at:

Biegeleisen Hebrew Book Store

4409 16th Avenue

Brooklyn, N.Y. 11204

(718) 436-1165

הספר הזה צולמה על ידי אחים גאלדענבערג

וניתן להשיג ממנו טופס מכורך, במחיר סביר, אצל:

בימ"ס ביגלאיזן

4409 16th Avenue
(718) 436-1165

זכרון בספר

לעיילוי נשמת הרה"ח ירא ושלם צנא מלא ספרא

מוה"ר **יצחק** ע"ה בן מו"ה משה נ"י **בראך**

הוא הגבר אשר יגע וטרח מאד להדפיס ולהפיץ ספרי הקדמונים

שחל"ח במיטב ימיו לדאבון לב כל יודעיו ומכיריו

ביום ה' כסלו שנת תש"ס לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

יצא לאור פה ברוקלין נ.י.

שנת תשס"ד

על ידי

אחים גאלדענבערג

נדפס אצל:

5314 13th Avenue
Brooklyn, NY 11219

TEL (718) 972-0777

FAX (718) 972-0178

מכירה הראשית אצל:

בימ"ס ביגלאיין

4409 16th Ave.

Tel. (718) 436-1165

ראש דבר.

אורה לה' שוכני להוציא לאור את הדרושים והנאומים שדרשתי והמפתי במקלות באגדה. כי באמת ההלכה והאגדה המה כאר מים חיים לרווח נפש שוקקה, שתיהן מרועה אחד נתנו, ובכ"ז מוכרלות ושונות הן בתוכנן ותפקידן. ההלכה קובעת משפעת התורה בכל מדרי וענפי החיים, לקיימה ולשמרה, ולעשות המצוות לחוקים קבועים ומוצקים בצורתן הראשונה, מבלי שתשחנינה כלל. לא כן האגדה, אשר חכליתה היא, לפעול על תלמי הלב, ולהלהיב רגשי אצילות של קדושה בקרב הישראלי, ולעורר ולעודד את רוחו, הנח הויק הזה מתעורר אצל כל אחד בתמונה אחרת, וע"י אמצעים שונים. לזה ע"י הכח הפיוטי והשירי המפונן באגדה, ולזה ע"י רעיון חדש שהלהיב את נפשו. נמצא האגדה לפעמים לובשת צורה חדשה ע"י הדרוש. למען תהא דבר בעתו ובזמנו, לעורר ע"י התלהבות והתפעלות פנימית, ולפעול על נימי הלב לקיים את ההלכה.

ובזה יש לבאר המד"ר (שה"ש ב') שמכונים באשישות אלו ההלכות המאוששות, רפויני בתפוחים אלו האגדות שריון ושעמן כתפוחים, ובאורו דהנה ההלכה נמשלה ליון, כמו היין כל מה שמזקין הוא טוב יותר, וכמ"ש "יין ישן דעם זקנים נוחם כסמני", כן היא ההלכה, גדולה היא מאד תורת הראשונים, וכמו שאמר (יומא מ' ב') מוכה צפורין של ראשונים מכריסין של אחרונים. ואנן מה נענה אבתריהו? הנה כי כן, כל מה שהוא ראשון בוסן, הוא במעלה יתרה, ממש כהיין אשר היושן מחוקו ומטיב טעמו, והוא שדרשו: "סמכוני באשישות אלו ההלכות המאוששות", הנה דריש מ"אשישי" — שהוא כוס יין — "מאוששות" — לשון חוק, להרגיש כי העיקר בהלכה שתהינה מאוששות ומחזקות בדרך הראשונים, כי אריכת הזמן אדרבה מחזקתו ומטיבתו, כהיין הישן, אולם האגדה היא בדמיון התפוחים המוכים למאכל ונותנים טעם וריח טוב, בשעה שאך עתה נתבכרו, ואם מונחים זמן הרבה המה מתקלקלים, כי התפוח טוב אך ברענותו ובזמנו המיוחד בעתו. כן הדרשה חכה ממתקים וכולה מחמרים בשעה שהיא באה בעתה ובזמנה, במרתה ובצביונה הדרושה, להכות גלים על מיתרי ועמקי הלב של כל אחד ואחד והו: "הפריני — מלשון הצעת ורפירת המטה — בתפוחים אלו האגדות שריון ושעמן כתפוחים", כלומר רק האגדות שיש להן טעם, וגם ריח להמשיך ולקרב, המה בדמיון התפוחים, בריחן ושעמן. **ומבואר** בזה היטב, המשל שנשא ר"י נפחא לתלמידיו, בשעה שאחר בקש מרבו שירדוש אך ורק בהלכה, והשני הפציר שירדוש אך ורק באגדה: למה"ד לאחר שיש לו שתי נשים, אחת ילדה ואחת זקנה, ילדה מלקטת לו לבנות, וזקנה מלקטת לו שחורות, נמצא קרח מכאן ומכאן (ב"ק ס' ב'), ולא נזכר בהמשל מי היא כנגד ההלכה, ומי היא כנגד האגדה? אולם לפי המבואר נחא. ההלכה היא הזקנה, עמרת תפארת של ההלכה היא הזקנה החופפת עליה בצורתה הראשונה, והילדה היא האגדה אשר בכל דור ובכל זמן היא מלאה כח עלומים להאיר ולעורר את רוח העם לכל אחד כפי זמנו ותכונתו. כדי שתמשיך ותעורר את לב האדם לקיים את ההלכה.

והנה בהלכה הדפסתי את ספרי שו"ת "שלם עולם" אשר ת"ל נתקבל בתפוצות ישראל, בחנוי רבני וגאונים וזמננו שלישיאי, שדרשו את הספר, פלפלו בו והגידו התולת, לאות תקתי תאמצני כי כ"ש האגדה תתנה לה את המסרה הדרושה, ובזמננו הלא צריכה היא להיות רבת הפנים ורבת הנונים, לזה רוצה ליהנות מאור התורה והאמונה, ומפני חו"ל העלומים בצעף קורש, לזה נחנץ להשפיע על נימי לבו לזכנו ולרוממו, ולאחר היא התבלין להנעימו את חוקי ומשפטי ההלכה, ובכלל האגדה היא מוכרתה להיות מלאה כח עלומים לעמוד כנגד כל המתפרצים והמתקוממים למיניהם, כי לראובן לבנו ההתפוררות וההתחלוקות למפלגות גדולה בנו מאד, וכל מפלגה פורשת את מכמתה לצדו בחומה ביהוד את ילדי בני ישראל, ע"י חנוכים בביה"ס, המלא רעל וכפירה לכל קרשי ישראל, והתנוך בהיותו עומד ברומו של עמנו, והיא השאלה היותר בוערת בזמננו, כי לא בארמנות מלכים ולא בתכסיסי מלחמות רק בחיק החנוך יושל גורל העם והדור, לאות לבד הדרושים המיוחדים בספרי זה לשאלות החנוך בכל רחבותן ועמקותן, הנה שאלת

ראש דבר

החנך היא הכוללת ביותר ככל הנאמרים, כי ככל מקרה וככל מסיבה הנאותה הטפתי לחנך, אחרי היותו המכאיב והמדאיב אותו ביותר.

ספרי זה כולל חמשה חלקים רבי הכמות והאבות: א) **"דרכי נועם"** דרושים לכל השנה שבהם יבוארו ויוארו עקרי ויסודי תורתנו ואמונתנו, והשקפות יסודיות על דבר עם ישראל, מהותו ותעודתו, ופירושים להשאלות המסובכות המנסרות כומנו. ב) **"דרכי תשובה"** דרושים להימים הנוראים, ע"ד גודל ערך התשובה, ותובתת מוסר, בקורת וחשבון על מעשינו של כל השנה, ולהאיר ולקורר לתשובה. ג) **"דרושים לכל הפציה"**, וכשמו כן הוא, כולל נאמרים ועניני הטפה: לנשואין, ברית מילה, פירון הבן, בר מצוה ולמקרים כורדים. ובהיות הענינים האלה מיוחדות היהדות, לכן הקדשתי לזה מרור מיוחד, שבו ישתקף באופן כהיר, ערכם והעזרתם בחי עם ישראל, ע"פ הוראתו הקדושה. ד) **"מילי דהספידא"** חלק מההספדים שנשאתי במקרים מיוחדים. ה) **"קונטרס התשובות"** מספרי שו"ת **"שם עולם"** חלק שני, שיש לי ב"ה בכת"י. ומפני כי התשובות הללו הן נוגעות יותר לדינא ושייכות להענינים מספרי שו"ת **"שם עולם"** חלק ראשון, הדפסתי אותן פה בקונטרס מיוחד, ואם כי רבו אצלי עד למאד התשובות לרבינו וגאונני זמננו שלישי"א, שפלטו העירו והאירו בספרי שו"ת **"שם עולם"**, אולם מפני צוק העתים וההוצאות המרובות בהדפסת ספרי זה, אי"א לי להביא כעת את כולו, וכאשר יוכני ה' להי"ל ספרי שו"ת **"שם עולם"** חלק שני, תבאנה אי"ה כולו. והנה רק התורה ודרכיה, הן האמצעים לאחד ולאני את כל ישראל לחפיכה אחת, ולמנוע את ההתפוררות וההתחלקות השוררות בקרבנו, ולהשרות את השלום בטחנה ישראל, לזאת קראתי את ספרי **"דרכי שלום"**, וגם כי שמי בו, ואקוה שהדרשנים והמשימים וכל נבוני דבר, ימצאו בספרי זה חומר רב ומעין שאינו פוסק, כי בו יבוארו בהגיון אשה ובסגנון ולשון צח וקל, הרבה מקראי קדש ומאמרי חז"ל תמידים ומתמידים, וכל פורכולמה מסובכה, מוקפת ומוארת בכל רחבותה ועמקוה, ומובאה לידי מסקנה ברורה ומוחלטה, וכאשר חלק מהדרושים ערוכים כעתם וכומנסם, ע"פ הקורות שעברו על עמנו, לזאת יש להם גם ערך הסחורי. כאחרונה צרפתי קונטרס **"גדולת מרדכי"** ממ"ח הרכ הגאון המפורסם, אביר החכמים והסופרים וכו'. רבי מרדכי ראבינאוויץ זצ"ל מסקיל, הכולל במאד ע"ד ספריו ויצירותיו, וקונטרס גדול ע"ד **"יד החוקה"** להרמב"ם ז"ל, ועוד איוו דוגמאות מספריו.

וה' יהיה בעזרתי להגדיל את התורה ולהאדירה!

המחבר.

ל ז כ ר ו ן .

למוכרת נצח יזכר ידי"ג עוז, האי גברא יקירא. הרב הגדול, מעוז ומגדל. לתורה ולתעודה ולכל מדה המורה, הנודע לשם ולתהלה בפעולותיו הכבירות להפצת התורה ודעת ה', מוהר"ר **גרשון גוטמאן** נ"י מעיר משיקאגא. שמתח להפיץ את ספרי שו"ת **"שם עולם"**, יתברך ברב חיים ושלום ובכט"ם.

כן יעמוד על הברכה ש"ב היקר, ידי"ג עוז הרפני הנכבד בעמנו, מופלג בתורה ומשכיל ביראת ודעת ה', המפואר לתהלה וכו' מו"ה **אלכסנדר זיסקינד** כהן נ"י מעיר משיקאגא. שעזר להפיץ את ספרי שו"ת **"שם עולם"**, יתברך באו"ט ויתענג בכ"ט.

דף	ת כ נ ה ע נ י נ י מ	דרוש
	דרכי נועם.	
ו	דרך הקדימה — אור לפני הדורשים	א
ח	דרך ה' . . . ע"ד תעודת האדם ומעלתו	ב
טו	דרך אמונה . . . דרכי העליה והשלמות	ג
כה	דרך הדרום . . . חנוך הבנים והבנות	ד
לג	דרך הקדש . . . תכלית הכריאה	ה
לו	תמימי דרך . . . הצניעות והמוסר הישראלי. (דרוש לפורים)	ו
מב	דרך העם . . . התורה והעם, האויבים החיצוניים והפנימיים	ז
מח	דרך צדקה . . . הצדקה והחסד ע"פ תורת ישראל	ח
	דרך שקר . . . החרות והשוויון האמתיים והמדומיים, תקופות העבדות, ההכחשה והשתוף בגלויות מצרים	ט
נב	בכל ואדום . . .	
נז	דרך עדותיד . . . דרכי החנוך. (דרוש לשבת הגדול)	י
סב	דרך המלך . . . פרנסי ישראל	יא
סו	דרך החיים . . . אצילי התכלית והמטריאליסמוס של זמננו	יב
	דרכי תשובה.	
עא	לשבת שמכריזים "ח אלו" ע"ד ההתכוננות וההכנה לתשובה	יג
עג	לראש השנה . . . ע"ד מזכיות, זכרונות ושופרות, עקרי הדת והאבות	יד
עה	לראש השנה שחל בשבת ע"ד השופר והמזכיות	טו
עז	לר"ה לטהרת המשפחה . . . חיי הסתרה והבנים המנוגעים	טז
פ	לראש השנה . . . ע"ד הדין והרחמים	יז
פא	לראש השנה . . . עציצת הדם ע"ד ביידים בשנת תרע"ד	יח
פג	לשבת שובה . . . גורל ערך התשובה וקדושת השבת	יט
פח	לכל נדרי (א) . . . ערך יוה"כ וקדושתו	כ
צ	לכל נדרי (ב) . . . שלא יעשו בתיכם קבריהם	כא

דרוש	ת כ נ ה ע נ י נ י מ	דף
	דרושים לכל חפציהם.	
כב	יסודי חיי המשפחה	נאום לתתונה א.
כג	התמזגות המדות והתכונות	צג, ע"א
כד	חיי המשפחה ע"פ תורת ישראל	" ע"ב
כה	החוט המשולש	צד
כו	בית ישראל לפנינו והיום	צה
כז	קנאת האמת	צז
כח	הכחן הגדול מאחיו " " " "	צח
כט	חותם היהדות	צט
ל	הנפש והרכוש	ק
לא	סמל היהודי	ק, ע"ב
לב	השומרים הנאמנים	קא
לג	סגולות התפילין	קב
לד	יצר הטוב ויצר הרע	קג
לה	חובות הבר מצוה	קד, ע"א
לו	הסוכה והאזרת. דרוש לחג הסוכות	" ע"ב
לז	מרכז הרוחני, ע"ד בית המדרש ותעודתו	קה
לח	תוכחת מגולה. לאחד שפתח תנותו בשבת	קו
	מילי דהספידא.	
לט	דור דור ודורשיו	מספר מר על מות אדוני אבי מורי המופלג
מ	תפקיד האשה בהתנחן	בתוי וכו' הרש"א מספר מר על מות אמי הצנועה והחסודה וכו' מ' מלכה

דרוש	ת כ נ ה ע נ י נ י מ	דף
מא	ספרא רבה דישראל	מספר מר על מות מו"ח הרב הגאון, אביר החכמים והמפורסם וכו' מוהר"ר מרדכי ראבינאוויץ מסקידל קמ, ע"ב
מב	ספינת ישראל וקברניטה	מספר מר על מות הגאון האמתי, רשכבה"ג, וכו' מרן דפי מאיר שמחה הכהן, . . . קיב
מג	חובת האדם בעולמו	הנאצי"ד דקיק דווינסק קיב מספר מר על מות הרבני הנכבד, יא"פ, וכו' ר' יהודה לייב האף, ממיטוי . . . קמו
	קונטרס התשובות.	
סימן א	תשובה להרב הג' וכו' מו"ח חיים נתן פרידמאן	אב"ד דקיק מ'שערורין (פויילן). ע"ד נוסח ההרשאה ישטר מכירת חמץ וכאורם . . . קמו
ב	לקיים	דברי הר"ב בנוסח שמר מכירת החמץ והשנות על הר"מ . . . קב
ג	תשובה להרב הגאון וכו' מוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק	הנאבד"ק ירושלים תו"ב קב, ע"ב
ד	תשובה להרב הג' וכו' מו"ח דוב ארי אלשוואנג	אבדיק קארסאווע . . . קאב
ה	תשובה להרה"ח הנ"ל	 קבג
ו	תשובה להרב הגאון וכו' מוהר"ר יוסף חיים זאנענפעלד	הנאב"ד למקהלות אשכנזים בירושלים תו"ב . . . קבד
ז	תשובה להרב הג' וכו' מו"ח מאיר צבי קלאף	במאדאנט . . . קבה
ח	תשובה להרב הג' וכו' מו"ח חנוך הענך	מ'שארנוששפקי אבד"ק גאלין (פויילן). קבו
	גדולת מרדכי.	
א	מבוא.	ע"ד ספריו ויצירותיו של מו"ח הרב הגאון וכו' מוהר"ר מרדכי ראבינאוויץ וצ"ל מסקידל קבו ע"ב
ב	קונטרס ע"ד "יד החזקה" להרמב"ם ז"ל.	דוגמא מעבודתו הענקית על הרמב"ם קבט
ג	העלם דבר.	דוגמא מספרו "העלם דבר" קלו
ד	שלשה עשר מי יודע? ע"ד י"ג העקרים להרמב"ם ז"ל.	דוגמא מספרו "קנאת האמת". קלז
	מאי חנוכה?	דבר אגדה מפני הרב הג' וכו' מו"ח דוד הייז. . . קמא

וְיָרָשׁ אֶת-בְּתוּלָה (ס' תקפ"א) מדת התורה שהיא כותבת ומפרסמת עושי מצוה ואם התורה עשתה כן צריכים אנו להלך אחר מדותי של תורה שהן דרכי נועם כן. ובי"ב (דף קל"ג) עמדו וכתבו יוסף בן יועזר הכנים אחת ובנו הכנים שש מכאן אתה למד שהי' נזהגין לרשום שמות הממורשים לשמים להיות להם זכרון טוב על מצות ולפתוח דלת עושי מצוה עכ"ל.

זכרון בספר!

יחרת לזכרון עדי ער, האי ענפא רכיכא שנקמף באבו הרבני הנכבד, המופלג בתורה, יקר ונעלה, רב פעלים ורודף צדקה, מו"ה **דוב בער** ב"ר שניאור זלמן **יאהאבסאן** ז"ל, שנפטר בשנת ל"ו לחייו, בראש חודש סיון תרמ"ג ומ"ב בעיר בוויסק, המנוח ז"ל שהיה חסיד, למד מאביב ימיו בישיבת ליובאוויץ, היה נודע כהרהר, נעים ונחמד לבריות.

בן תזכר רעיתו הכבודה והצנועה, מרת **גיטא רחל** בת ר' יעקב **יאהאבסאן** ע"ה, שנפטרה בניו-יארק בשנת השמונים, י"ד לחדש כסלו תרפ"ד, הנפטרת ע"ה היתה אוהבת תורה, נדיבת לב, תמה וישרה, ורודפת צדקה, תנצב"ה.

הלא הם הורי בנם הנכבד והנעלה, לשם ולתהלה, יקר הרוח וגריב הלב להחזקת התורה ומעשה הצדקה והחסד, מר **משה מארים** ב"ר דוב בער **יאהאבסאן** נ"י מניו-יארק, יליד בוויסק, שתמך בהרפסת הספר לזכרון נשמות הוריו ז"ל.

דברי נולם*

דרך הקדימה.

ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה

ויעל במעלתו [יחזקאל מ"ו, י']

אור לפני הדורשים.

נפת תטפנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וכו' (שה"ש ד' י"א) ודרשו ע"ז במד"ר שם בזה"ל: ר"א ב"ר שמעון, ור' יוסי ב"ר חנינא, ורבנן: ר"א אומר, כל מי שהוא אומר ד"ת ברבים ואינן ערבין לשומעיהן כסלת זו שצפה על גבי נפה נוח לו שלא אמרן. ר' יוסי אומר, כל מי שאומר ד"ת ברבים ואינן ערבין על שומעיהן כדבש זה שבא מצוף נוח לו שלא אמרן. רבנן אמרי כל מי שאומר ד"ת ברבים ואינן ערבין על שומעיהן כדבש וחלב המעורבין זה בזה נוח לו שלא אמרן. ר' יוחנן ור"ש לקיש: ר' יוחנן אומר כל מי שאמר ד"ת ברבים ואינן ערבין לשומעיהן ככלה זו שערבה על בני אדם בחופתה נוח לו שלא אמרן. ר"ל אמר כל מי שאמר ד"ת ברבים ואינן ערבין על שומעיהן ככלה זו שערבה על בעלה בשעת חופתה נוח לו שלא אמרן.

"כדבש וחלב המעורבים"? וכן מאמר ר"י ור"ל שדרשו שיהיו דברי הדרשן ערבים "ככלה בשעת חופתה על בני אדם", או "ככלה בשעת חופתה על בעלה", נ"כ צריך באור.

ופרשו כי ר"א האומר ערבין לשומעיהם כסלת וכו', דרש נפת מלשון נפה, ור"י האומר כדבש וכו' דריש נפת מלשון נפת צופים, ורבנן דרשי סיפא דקרא דבש וחלב, ור"י ור"ל דרשו מלת כלה.

עמק מליצתם תורנו את החובה המוטלת על האיש העולה על הבמה להשמיע במקהלות עם ישראל, דברי תורה ותוכחת חיים, באיזה אופן יכלכל את דברי מוסרו, ובאיזה אופן

ר"ש לדעת ולהבין כוונתם ז"ל, במה שהטילו חובה על האיש המשמיע ד"ת ברבים שיהיו דבריו ערבין על שומעיהן. "כסלת" "כדבש"

אופן יוכל לקות שדבריו יחדרו אל לב השומעים ויעשו את הרושם האדיר והחזק לרוב את הלבבות. ולהפחית רוח חיים גם בהעצמות הדיכשות והנפשות הנקצאות. ולכן פאו חז"ל, כל אחד לפי דרכו, להמשיך ע"פ חדרה ומליצה את תכן הדרשה מאיזה חמר תעשה, אם בבחינת "סלת" או "רבש" וכו', וכאשר נבאר בע"ה.

במסכת

בבא מציעא (פ"ו, ע"א) דרשו עה"פ (פראשית י"ח, ו) מהרי שלש סאים קמח סלת, כרוב קמח וכרוב סלת אידי יצחק מכאן שהאשה צרה עיניה באורחים יותר מן האיש. רבים וכן שלמים סמרו הלא לפי מש"כ בתורה קמח פתחילה א"כ אברהם אמר קמח, ושרה סלת, וסלת עדיף מקמח, וא"כ אדרבה נראה מזה ההיפך? ע"ן ברש"י שם פד"ה מכאן שהאשה וכו' פירש היא אמרה קמח והוא סלת. אולם פשטיות הכתוב לא משמע הכי, וכבר האריכו בזה.

אולם

אורח פתוך ביהו לכלכלו, עליו החובה להבחין ולהתבונן אל תכונה האורח הבא אליו, אם איש פשוט הוא, או רם המעלה, למען ידע איך להתנהג עמו בכלכלתו ומוגותיו. אם האורח הוא רם המעלה או החובה על הבע"ה להכין את הסעודה לפי המעט היאות לאנשים נכבדים ומפונקים, ואם איש פשוט הוא או עליו להכין את הכל לפי מעט ורוח אנשים פשוטים, כי אם יאכלו מעדנים והפנקוס, ההיפך מכפי מה שהורגל עד כה, הנה לא די שלא יורוהו די נחת וענג, כי אם אדרבה יגורם לו מכאובים רבים ע"י השוני וחסת, וסוזה תוצאות למחלות רבות, כמוכא כ"כ (קמ"ו, א') ואמר ר' יוב"ל כל ימי עני רעים

והא איכא שבתות וימים טובים? כדשמואל דאמר שמואל שינוי וסת תחילת חולו, ופירש רשכ"ס פד"ה שינוי וסת, חוק כמו עני שכל ימות החול אוכל פת חריכה וכשבת אוכל בשר הכי גרסי' תחילת חולו מתוך כך מתחיל לחלות וכו'. והנה אברהם אבינו כהיותו המכנים אורח האמיתי, אשר גם כמתחיל לא חש שום כאב, וכחים היום ישב כפתח האהל וזכה על אורחים וכראותו אנשים פאים רץ לקראתם והביאם אל תוך ביתו, וכאשר נדמו כעיניו לאנשים ערבים כמכואר בבבא מציעא (פ"ו, ע"א). לכן התבונן אברהם אבינו לכלכלם כמזון הראוי להם — אנשים פשוטים — לפי תבונת מכעס והרגלם כלומר "במקמח", וההוראה של הלחם הפשוט — קמח — יורה כי גם כל שאר המאכלים יוכנו לפי מעט אנשים פשוטים, למען לא יגורם להם החולו הבא ע"י שינוי וסת. אולם שרה אמנו אם היתה מכנסה אורחים גדולה, כב"ז לא התבוננה ודקדקה כ"כ לרוח ופבע האורחים הבאים שיהיו גם התבשילים טובים לפי תכונת מזגם והרגלם, ולכן אמרה "סלת" כפי מה שהורגלו בביתו של א"א, להתנהג לפי מעט אנשים רמי המעלה ושרים, וסוזה שאמרה "סלת" ולא התבוננה לרוח ופבע האורחים הערבים, שבאו בצל קורתה, החליפו חז"ל מכאן שהאשה צרה עיניה באורחים, ונכון.

והערה

את האורחים הבאים בצל קורתו כפי טעמם והרגלם, ואם הורגלו "במקמח" אין מהראוי לכלכלם "בסלת" פן יזיק זה לגופם ע"י השוני וסת. אולם כ"ז הוא כמזון הגופני אבל כמזון הרוחני כעד האורחים הבאים לשמוע בקולו להביא את נפשם ורוחם בדרך

שמים, חלילה וחלילה להחנה עמם ג' ע"פ כרר הנ"ל: להתפוגג ולתפוגג לרוח ומצב האורחים ולהאכילם אם "קמח" או "סלת", כי על הדרשן החובה לפקוח את עיני השומעים, ולכרות להם און לשמע גם בלמורים מושכלים, להרים את רוחם ונפשם, להרחיב, לפתח ולהיטיב את רגשותיהם, תכונותיהם והכרותיהם, למען ישתלם ויתפתח שכלם והבנתם לרעת ולהבין את הטוב בעצם. ולכן החובה תמיד על הדרשן להשפיע ולכלכל את שומעי לקחו במזון רוחני נעלה, נקי מכל סיג ופסלת כסלת נקיה, ומה יומתק מעה חין מליצתם, "ר"א אמר כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינו ערבין לשומעיהן — שלא הרים את רוחם ונפשם כ"כ עד שתערב להם — "כסלת" זו שצפה על גבי נפה נוח לו שלא אמרן" ובשום אופן לא ישפיע לכלבלם "בקמח" ומכשי"כ "בסובין" אף אם עוֹלָם יתענגו השומעים ביותר.

ומה נוֹאֵלו האנשים המכנים את עצמם בשם "בטיפים" אשר זה דרכם ככל למו להשמיע מעל הבמה דברי חידושים והלצות, לברח את השומעים ע"י דברי הבל והפלג וגם על ידי ליצנות ונבול פה, אשר בהם דשן נפש "הבטיפים" ביותר, ההמה יוכלו להורות לנו את הדרך הישרה והנכונה? האם המה יוכלו לרפא את שבר בת עמנו, אם מכף רגלם ועד ראשם אין בהם מתום? הכונה הוא באמת האיש הדומה למלאך ה' צבאות הראוי לבקש תורה מפיהו? הה! למצב נורא ואיום כזה! אם אנשים "הבטיפים" לרעה מעיוּם את פניהם לגשת אל ארון הקודש, ולהשמיע דברי נבלה ואפיקורסות והשומעים יפערו את פיהם, ויבלעו כל הגה וסלה היוצא מפי

"הבטיף" לרעה. ואין איש מהם חולה על עלבון התורה העומדת בארון הקדש, רואים הם כבלע את כל דקדק ויקר לישראל ושטחים העל אלה לא חרגו הארץ? מי גרם שבתו סדרשנו יהיו פנים מכל בחזר הונה בתורה אם לא הספרות החדשה הפרוצה, והבטיפים האלה המשמעים את דבריה? ומי גרם שנערי ישראל יחללו כל קדש וירמסו ברגל גאווה את כל מוסדות התורה אם לא הרועים הרעים האלו? והנני קרא עליהם דברי ירמיה הנביא (י', י"ט, כ" כ"א) "אוי לי על שברי נחלה סכתי, ואני אסרתי אף זה חלי ואשאנו" ומפרש הנביא כמה נחלה סכתי: "אהלי" — אהל התורה — "שורד" — מאת התלמידים — "וכל מיתרי" — מיתרות הדת — "נתקו", וסוף הפסוק מפרש הנביא את דבריו ביותר וכנגד "אהלי שורד" הוא אוסר "בני יצאוני" — ע"ם שלא לשב — "ואינס", וכנגד "כל מיתרי נתקו" — אין נושא עוד אהלי וסקים ודעותיו, ומי גרם את ההרס והחורבן הגדול הזה? כי נבערו הרועים ואת ד" לא דרשו ע"כ לא השכילו" — להעמיר את הדת על תלה — "וכל מרעיתם נפוצה" — מאהלי התורה, ובאמת החובה על הדרשנים הרועים האמתיים בעם לפתח ולשרר את שרמות אגרות חז"ל ולהבין מזון רוחני נקי מכל פסלת, "כסלת" נקיה וטהורה המזין ומחזק את נפש ורוח האיש הישראלי, למען יוכל לעמוד בגולה עם תורתו ויהדותו ולשאת ברמה את דגל עם ישראל סבא. **עוד** שני תנאים נחוצים באו ר' יוסף ורבנן להטיל על כל דורש ברבים, התנאי הראשון הוא בבחינת "דבש", והשני בבחינת "חלב", הדרשן ברצותו לישא מדברותיו לפני קהל השומעים, החובה עליו ללכת אל הדבורה ולהתלמד

ולהתלמד ממנה, איך היא תשוט על פני כל השרה, וכאשר תמצא איזה פרח תמוץ את דבשו ותפליטוהו אחר כך בכורתה, כן הדרשן ישוב על פני כל שדה התלמוד והסדרשים, הספרים הראשונים והאחרונים, ומכלי שישיגו אם הרברים כבר נאמרו באיזה ספר, וע"י איזה מחבר, והיה אם הרברים נכונים ונחוצים למטרתו יביאם אל דרושו וישמיעם לפני קהל שומעי לקחו, כהרבורה אשר תמוץ בפיה את עסיס כל פרח ושושן ותפליטוהו בכורתה, ומעתה מפולשים דברי ר' יוסי הנ"ל, "כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינן ערבין על שומעיהן כרבש זה שבא מצוף", כלומר אם לא התבונן אל הכנת הרבש הבא מצוף ועסיס ע"י הרבורה אשר תקבצם יד אל יד, כן גם הדרשן אם לא קלט אל דרושו ממיטב פרי הספרים ומחלביהם, "נוח לו שלא אמרין".

נמצא כי ההיראה מ"דבש" הוא חר"ת, רעיונות והניגונות נשגבים נחמדים וערבין המחורשים ע"י אחרים, והדרשן משמיעם לפני קהל שומעיו, אבל "חלב" מורה על חרושים ילידי פרי עשתנותיו של הדרשן בעצמו, כי זה הוא ההבדל בין דבש וחלב, הרבש איננו לשד הרבורה כי אם פליטה מטהרשים אשר מצצה כפיה, והחלב הוא מעצמה ומגופה של הבהמה כמאמרם בבכורות (ו' ב') דם נעקר ונעשה חלב, והנה בכל אחר מהם יש צד מעליותא ורעיותא, הדרוש כרבים ומקפיד שהתדרת יהיו משלו דוקא, הנה לא בכל פעם יוכל להפיק רצון מאת השומעים, והיינו אם עצם החרושים אינם ערבים ביותר, כי מה יעשה הדרשן אם לא עלתה בידו לחדש הפעם דבר מתאים הממשיך את הלב? תחת אשר הדרשן שאיננו מקפיד שיהיו תמיד משלו הוא

יכול לבחר ולשים בדרושו ממיטב פרי המחברים ומעדיותיהם ואז דבריו ינעמו ויתקבלו ביותר, ולדופך נמצא גם צד מעליותא אצל הדרוש משלו, כי דבריו יוכלו לפעול על השומעים רועם חזק ואדיר ע"י ההתרנשות הבאה תמיד לרגלי הנדת דבר חרוש שנתחדש בשכל האיש הדרוש, וכבר נבחנו אשר הוא דבר טבעי אצל כל איש המחדש בעצמו איזה דבר, אם כהלכה או כאגדה, שהוא יטעים ויסביר ביותר את החרוש וישמיעו בהתרנשות עצומה; אולם לא כן המשמיע חר"ת מאחרים אף אם עצם החרושים יהיו נכונים, ככל זאת ההשעמה, וכיחוד ההתרנשות, לא תהי' חזקה כל כך אצל הדרוש שתחרר עמק עמק אל לב השומעים, ולכן רבנן בחפצם שהרברים יהיו מתקבלים אל הלב, וגם יעשו ויפעלו את הרושם הדרוש, המילו על הדרשן שניהתנאים גם יחד, והיינו: ע"י שיחור מספרים דברי חר"ת ויחברם כמשכבות רעיונות וחרושים משלו, למען יתקבלו אצל השומעים וגם לא תחסר ההשעמה וההתרנשות הראויות מצד הדרשן, ומעתה מבוארים היטב דבריהם ז"ל: "כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינן ערבין על שומעיהן כרבש" — נגד מעלת מיכם של החרושים שאינם מוכרחים בתרוש העצמי של הדרוש — "וחלב" — נגד מעלת ההסבר וההתרנשות הכאים תמיד מרעיונותיו העצמיים — "המעורבין זה בזה נוח לו שלא אמרין", כלומר צריך להיות מתובר ומורכב משני התנאים גם יחד ובמבואר.

מעתה לא נשאר לנו כי אם לבאר דברי ר"י הנצבים בראש דרושו כי אחרי שהדעו לנו חו"ל מתוכן ושיב הדרשה, ומאיה חומר להכניה, באו כעת להורות לנו גם מהחיצוניות הנחוצה לפאר ולהרהר את הדרשה.

ידוע

כי בעלי ההגיון תארו כל דבר בשני שמות, והם: "העצם המתמיד", והתאר המקרי" למשל, איש אשר יכין ויעשה כוס של כסף, הנה הכסף, כלומר החומר אשר ממנו נעשה החפץ — הוא "העצם"; הציורים והפרחים החצוניים הנעשים רק לפאר, להרר ולחבב את החפץ על בעליו הם נקראים בשם "תאר". "העצם" לא יכול לעולם, לא כן "התאר" המקרי" הוא לא יתמיד, כי ע"י ההשתמשות התמידית. כל הצעצועים והפרחים יחלפו ויעברו כליל מהחפץ, ואם אמנם "התאר המקרי" איננו דבר של קיימא, בכ"ז נחוצו גם הוא לכל חפץ כדי לחבבו על בעלו ולתת בו צורה נאותה. כן גם ככל דרוש אשר יסיף הדרשן. הנה "העצם" "ההתאר" המה השלימים בכל, "העצם", המה המאמרים, היסודות והרעיונות אשר עליהם יבנה הדרשן את בית-דרושו, וכמובן אחרי שנקראם בשם "עצם", המה מוכרחים להיות ביסודות הוקם וקיימים לעולם, לאמתה של תורה, אולם מלבד זה נחוצו להוסיף לית חן על הדרוש, והינו ע"י שפה הגיונית נקיה וצחה ומבטאים יפים המלהיכים את לב השומעים ואף כי דברים חצוניים המה, בכ"ז נחוצים המה לכל דרוש, כ"התאר" לכל חפץ.

והנה

בשמע איש כי כלה מובלת לחופה, ירוץ וידלג שור, לראות את הכלה ביפה, אף כי העלמה נודעת לו סכבר, בכ"ז ישתוק לראותה באפריונה מפני שתי סבות: האחת, השמלות והקשומים אשר תערה בהן הכלה, והשנית יום כלולתה, וחופתה ויוסופו לה לית חן ונור תפארת עד אשר לא יכירנה ונדמה כי אכן אחרת היא, כן הדרשן לבד המאמרים היסודות והרעיונות אשר עליהם צריך

הדרוש להתבונן ולדקדק ביותר, שהיו נכונים ומכוונים אל האמת, מהראוי שגם מההדרור החיצוני כל יעלם את עינו, לפאר ולקשט את דרושו בכל הפאר וההדר; ועוד זאת שנית, להתבונן שהדברים יהיו נאמרים גם לשעתם וזמנם, כי דבר בעתו מה טוב, ושניהם גם יחד יחבנו את דברי הדרשן על השומעים כהכלה באפריונה על בני האדם, וכמבואר בילקוט שמעוני שה"ש (תתקפ"ח) ל"א כשם שגורלת הו' שמקשטת לכלה נותן כל תכשיט ותכשיט למקום הראוי לה, כך דברי תורה צריכים להיות מקושטים כל דבר ודבר במקום הראוי לו יעו"ש, ומעתה מוכנים דברי ר"י: "כל מי שאומר ד"ת פרבים ואין דבריו ערביין על בני האדם ככלה זו — מצד הקשומים — שערכה על בני האדם בחופתה — מלמד שגם הזמן גורם — נוח שלא אמר".

גם

ריש לקיש יראה את הצורה החיצונית לנחוצה מאד, למען יקלטו הדברים ביותר לאוזני השומעים, רק מה שדרש ר"י, "ככלה זו שערכה על בני אדם" לא ישרו בעיני ריש לקיש, כי האנשים המתענגים על ההדרור החיצוני של הכלה, המה לא יקפידו על פנימיותה, ואחת היא להם אם הכלה בעלת נפש יקרה, ומצוינת בערכה הפנימי, או לא, ולכן אם הדרשן יחקה לקשט ולפאר את דרושו בדמיון שהכלה תערה כלי תפארתה למען מצוא חן בעיני שאר בני האדם, יצא לנו כי הדרשן יבכר את ההדרור החיצוני, על האור הפנימי ויעשה את התפל לעקר, לואת בא ריש לקיש בדרשו לומר: "כל מי שאומר דברי תורה פרבים ואין ערביין על בני האדם ככלה זו שערכה על בעלה" אשר אם כי יתענג גם על ההדרור וההדרור החיצוני של הכלה בכ"ז

בכ"ז המה לבר לא יקחו את לבו לאחבה ולכבדה בידעו כי התאר החיצוני לא יתמיד, ורק סדירותה הנשגבות, סדר לבנה, שכלה והתפתחותה, הן המה הסגולות המהכות את הכלה על בעלה. כן הדרשן אם כי התאר וההוד החיצוני נחוצים בכל דרשה, בכ"ז יתבונן הדרש שלא יעמם הקלסתר החיצוני את האור הפנימי, למען ישכילו השומעים לדעת

להבין ולהבחין בין הקליפה והתוך, בין התפל והעיקר, כי לא מהברק החיצוני של יופי והודו הדרשה יחיה האדם את נפשו, כי אם על כל מוצא המוסר והמדות היוצאים מפניו מקראי קדש יאמרי חז"ל, דק המה יוכלו להפיה את זיק היהדות האמיתית ולרוסם את הנפש לטוב לו בזה ובבא.

דרך ה' ♦

מעו לתם דרך ה' ומתתה לפעול

און (משלי י' כ"ט).

תנו רבנן שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא. נמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא יותר משנברא. עכשו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו. (עירובין י"ג ע"ב).

הנה זה נודע לכל פאי שערי הש"ס רכל היכא דפליגי תרי תנאי או תרי אמוראי, אחר אוסר והשני מחיר, אחד מחייב והשני פוסק, רגיל הש"ס אח"כ לפרשי מעמא ולאמר: מאי מעמא דמאן דאוסר, ומאי מעמא דמאן דמחיר, מאי מעמא דמאן דמחייב ומאי מעמא דמאן דפוסק, ובהשאלה הנכבדה הזאת, שאלה הנוגעת למבחר היצורים, שאלה אשר אלפי ורבבות אנשים מחכים לפתרונה, שאלה אשר הש"ס פרש לנו משך זמן מחלוקתם, מה שלא פרש בשום מחלוקת שלהם, שאלה גדולה כזאת אשר

שקלו ושרו בה מצוקי תבל משך שתי שנים ומחצה, לא נחפרש לנו בש"ס טעמיהם וסברותיהם אשר הניעם להמשיך מחלוקתם משך זמן ארוך כזה, ולזאת עלינו להתבונן אחרי שרש דבר מחלוקתם לדעת טעמיהם וסברותיהם.

אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (ירמיה ט') מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ דבר זה אמרו חכמים ולא פרשוהו, אמרו נביאים ולא פרשוהו, עד שפרשו הקביה בעצמו שנאמר (ירמיה ט') ויאמר ה' על עוזכם את תורתי אשר נתתי לפניכם, אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה (בבא מציעא פיה' א' ונדרים פ"א, א').

רבים תמהו על חיון סוור כזה, (א) אשר לא היו מתעצלים ללמד את התורה המשתה כחו של אדם, ורק לברך ברכת התורה — אשר באמת דבר קל הוא — לא רצו, ומניעת ברכת התורה החריבה את בנינו והגלתה את ישראל מעל אדמתם, ומדוע? (ב) יש להעיר בהמאמר הזה אם באמת ישראל לא ברכו בתורה הלא הדבר הזה היה מפורסם ונורע לכל, ומכש"כ לגדולי וחכמי הזמן, והוא כמו הנביאים והחכמים, ומדוע זה לא ידעו החכמים והנביאים שבדור ההוא להשיב על השאלה הזאת, עד שהוכרח הקב"ה בעצמו לפרש ולהודיע את הסבה אשר גרמה אברן הארץ? ועיין בנדרים שם בר"ן בשם הר"י יונה ז"ל יעו"ש, ג') יש לדקדק מדוע לא הקשו בעלי התוספות שם על הא דאמר כי הארץ אברה מפני שלא ברכו בתורה, והלא ביומא (ט' ב') אמרו רמפני שנאת חנם גלו ישראל מעל אדמתם, כמו שהקשו התוס' (בבא מציעא ל' ב') בר"ה לא חרבה, על הא דא"ר יוחנן לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא עבדו לפניו משורת הדין.

וימתחם כהאל לשבת וגו' ואם הגלגלים היו בעבור האדם כל שכן שאר מיני בעלי חיים והצמחים וכי' עכ"ל, והרב המורה לצדקה השיג על הרעה הזאת ולבסוף מסק': ובגלל הדבר הזה הדעת האמתית אצלי לפי האמונות התוריות והנאות לדעות העיוניות, הוא שלא נאמן בנמצאות כולם שהם מפני מציאת האדם, אבל יהיו ג"כ שאר הנמצאות כולם מכוונות לעצמן לא מפני דבר אחר, ותבטל ג"כ שאלת התכלית בכל מיני הנמצאות, ואפילו לפי דעתנו בחדוש העולם.

שאנחנו

מרב שיה דרושנו יצמח נקדים חקירה אחת, אשר התוכחו בה גדולי הפילוסופיה הלא כה דברי הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים" חלק ג' פרק י"ג וז"ל: יש חושבים שזאת השאלה מתייבט, ר"ל בקשת התכלית לכל זה המציאות וכן יחשבו שהתכלית המציאות כלל מציאות מין האדם לברו לעבוד את השם, ושכל מה שנעשה אמנם נעשה בגללו, עד שהגלגלים אינם סובבים רק לתועלתו ולהמציא צרכיו, וקצת פשוטי ספרי הנביאים יעירו זאת המחשבה הרבה לשבת יצרה אם לא בריתי יומם ולילה וגו',

אולם הרב מהר"ע בספרו "עקדת יצחק"

שער ה' פליג ע"ז וז"ל: כי הדעה

הזאת מפילה חומת התורה ומפריזה על דבריה

וכו' והנה בבחינת הגופים הארציים מורים

אנחנו להם ולא נכחד מהם דבר' וכו' ובבחינה

היא באו הכתובים (מה אנוש כי תזכרנו

(תהלים ח')) אדם להבל דמה (שם קס"ח)

ועוד) כולם המורים על פחיתותם ושפלותם

ומעוט ערכם אצל הנמצאים הקיימים, אבל

אנחנו לא נאמר כי אם בבחינת הצורה

הנכבדת העליונה אשר עליה נאמר שנברא

האדם בצלם ודמות אלהים כי בבחינתה בשלו

כל מענותיהם מצד שהצורה הנכבדת הוואת

פשוטה רוחנית ומדרגתה מדרגת השכלים

הנבדלים וכו' וחלילה לומר "הנקלה לנכבד"

כי נפש איש נפש יקרה היא וכו' וגם לא

"העומד לאובד" כי כן נאמר והיתה נפש

אדני צורה בצדור החיים (שמואל א כ"ה)

וכו' ואינה ג"כ "מחש ברזל אחד" אבל הם

אין חקר כלי יקר, אין זהב נחשב לנגדם

למאומה, ומפרש כי שתי הדעות תליא

במחלוקת חכמי המדרש בילמדנו (פ' תזריע)

אמר אהרן וקדם צרתני (תהלים קל"ט) ריש לקיש

אומר אהרן למעשה בראשית וקדם למעשה יום

ראשון, רבי אלעזר בן פדת אומר אהרן למעשה יום

הששי וקדם למעשה יום הששי, הנה באמת יראה

שריש לקיש אומר כי האדם עם שנברא

הבריאה הפעלית אהרן לכל הנמצאים השפלים,

שהוא אהרן לכל מעשה בראשית, קדימת

מחשבתו היתה אפילו למעשה יום ראשון

כלומר שהכל נברא לו ולצרכו ותחלת המחשבה

סוף המעשה, וכאלו הוא קדם למעשה יום

ראשון וכל ששת ימי הבריאה, וע"ד שאמרו

ז"ל (ב"ר פ"ח) אלפים שנה קדמה תורה

לברואת

שאנחנו נאמר כל חלקי העולם המציאים ברצונו,

מהם מכוונים לעצמן, ומהם מפני דבר אחר,

האחר ההוא מכון לעצמו, וכמו שרצה שיהיה

מין האדם נמצא, כן רצה שיהיו השמים

וכוכביהם נמצאים, וכן רצה שיהיו המלאכים

נמצאים, וכל נמצא מהם אמנם כיון בו עצם

הנמצא ההוא וכו' עכ"ד, ומעמו וסברתו באר

הרמב"ם בהמורה ח"ג פ' י"ד משום שהאדם

שהוא הנברא האחרון הוא פחות בערכו ומהותו

מטהות הגלגלים וצבא השמים, וא"כ בהיות

הברזל גם ביקרת המעלה והמדרגה דחוק

הוא לחשוב שנוצרו היותר מעולים ונכבדים

לתועלת השפל מהם ולפ"ז א"א שהאדם הוא

הסבה התכליתית לנמצאים השמימיים, יעו"ש

דיוצא לנו מדברי הרמב"ם (וכפי שגראה

גם משאר חכמי הפילוסופים) שתכלית

כל הנמצאים כולם לא נעבור האדם הוא

כאשר חשבו קצת מן החכמים, אלא שכל דבר

מהעליונים והתחתונים הוא מכון לתכלית עצמו

כאשר גזרה חכמתו יתעלה, והאדם אחרי היותו

המטבעת האחרונה בשלשלת הבריאה הוא ג"כ

פחות מכל הנמצאים, ואחריו החזיק הרב

הברדשי בספרו "בחינות עולם" (פרק י"ב)

לאמר: "לא שלכך נוצרו לעבוד יצורים אובדים

שהמה נכבדים מהם ונבונים עליהם, חלילה

ליוצרים להכניע היקר לזולל והעומד לאובד,

ולא יחשב פועל חכם להכין כלים משקלם

עשרת אלפים ככר כסף לעשות מחט ברזל

אחר, אבל יצרים בתכונה ותבונה לא ידעה

בלתי, וגם הרלב"ג בספרו כתב כן, ומצאו

להם סמך מהכתובים מה אנוש כי תזכרנו

(תהלים ח') אדם להבל דמה (שם קמ"ד) אף

כי אנוש רמה (איוב כ"ה) ודיוצא באלו

הכתובים.

טוב (תהלים קל"ט ע"ש) וחותם וכן הוא אומר אחר וקדם צרתני אחר שבו גמר וקדם שבו ההחיל ועל כן פרשנו שהגרמים השמימיים נבראו בעבור האדם ושהאדם במעלה יתרה עליהם וכו' וברור שמעלת מין האדם בעצמותו על מעלת הגרמים השמימיים שנלגל חמה הגדול שבהם וזה כמה ששמו סבת מציאות האדם נגדוה נגדוה לאין שעור מסבת מציאות נגלגל חמה שהוא המאור הגדול ואין צ"ל לאשר למטה ממנו, והוא כמה שהיה סבת הגלגל הזה ותכליתו לשמש הבריות שהאדם הוא הראשון ותכליתו וכו' ועוד יש מאמרים רבים לרז"ל פוסקין זה הדין על דעת ריש לקיש כאותו שזכרנו תנאי התנה הקב"ה עם מעשה שמים וארץ וכו' (בכ"ר פ' ה') ומ"ש כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל חנינא בני וכו' (ברכות ס"א) מאי כי זה כל האדם כל העולם לא נברא אלא בשביל לצוות לזה (שם ו') וזולתם וכו' עכ"ל. והמורס מתוך דברי הרב עקרת יצחק כי תכלית הבריאה כולה מעולם השפל עד עולם המלאכים, עולם הגלגלים שרפים ואופנים וחיות הקדש, כולם נבראו בעבור מין האנושי באשר שהוא עולה במעלתו על כולם, ומין האנושי בשביל אומה הישראלית, ואומה הישראלית בשביל התורה.

צא לנו מזה כי רעות חלוקות בזה, דעת הרמב"ם הרלב"ג והברדשי כי כל נמצא בהעולמות הוא מכין לעצמו ומפני שהאדם בדעותו הנברא האחרון הוא פחות בערכו ומחותו משאר הנבראים הנמצאים, לא יוכל להיות הסבה התכליתית של כל הבריאה, אולם דעת המהר"ע שתכלית כל הבריאה כולה היתה רק בעבור האדם, והאדם בדעותו היסוד התכליתי של כל הבריאה הוא עולה

לבריאת העולם שנבוכו רפים בכוונתם, ואמנם יראה שירצו שכיון שהעולם לא נברא אלא בשביל התורה, כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ וגו' (ירמיה ל"ג) ואמר (ב"ר פ"א) בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית, הנה כל אותו הזמן שנמשך מבריאת עולם עד אברהם אבינו שהוא החל לקיים התורה היות ומצותיה כמ"ש הכתוב עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' (בראשית כ"ו). כל הזמן ההוא היה העולם כאלו אינו, למה שעדיין לא הגיע תכליתו וכמ"ש ז"ל תנאי התנה עם מעשה שמים וארץ שאם ישראל יקבלו את התורה מוטב ואם לא הרי אני מחזיר אתכם לתרו וכו' (ע"ז נ') ולסבה זו קראוהו חז"ל לזמן ההוא תהו באומרים ש"תא אלפי הוי עלמא שני אלפים תהו שני אלפים תורה וכו' (סנהדרין צ"ו). כי היכן הוה היה בסך ההוא בקרוב מעט וכאלו התחיל להיות היות אמתית מסוף האלפים והלאה, והנה ע"ד האמת התורה כל הזמן ההוא כבר קדמה למה שזאו התחיל להכין הרברים הצריכים לפרסומם ולקבלתם, וכן הענין עצמו באדם כי הוא נמצא במחשבה משה ראשונה של בריאה והעולם כלו לא יצא כמעט מכלל, תהו עד סוף יום ששי שנברא תכליתו, (והוא האדם), אמנם רבי אלעזר בן פרת היה אומר שלא היה האדם קודם במחשבה למעשה יום ראשון כאשר נמצאו בו הנמצאים העליונים, אבל שקדם למעשה יום ששי, וזה כי לפי שבששי נבראו הכ"ח אשר בארץ, שהיא הבריאה היותר נכבדה שבשפלים וזולת האדם, לזה אמר שקדמה מחשבתו למעשה יום הששי וכו', ואולם נמצאו הרבה מאמרים לרז"ל כמה שיחליטו בהם היות דעת ריש לקיש הוא הנכון מפורש בארוכה במדרש שוחר

במעלתו ומררנתו על כל הבריאה כולה, וברי
להחליט ולבאר בענין העמוק הזה הבה נתכונן
בראשונה בהכרח הנאמר בבריאת האדם.

וַיֹּאמֶר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו
וירדו בדגת הים ובעוף השמים
ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על
הארץ (בראשית א' כ"ו).

ומקשים בהכתוב הזה: (א) הלשון "נעשה
אדם" קשה מאד ונותן פתרון
פה למינים לאמר חלילה, כי בבריאת האדם
השתתפו כחות אחרים זולת הקב"ה, וכבר
הרגישו בזה ברש"י עי"ש. (ב) מדוע נכרא
האדם אשר הוא מכור היצורים באחרונה?
וחז"ל (בסנהדרין ל"ח א') אמרו למען לא
יתגאה, ואם יתגאה אומרים לו יתוש קרמך
במעשה בראשית. וכבר הבאנו למעלה אשר
גם משום האי קושיא מה שהאדם נברא האחרון
במררנתו המציאות החליטו הפילוסופים הרמב"ם
הברדשי והרלב"ג שהוא פחות במעלה מכל
הנמצאים ומשום זה אי אפשר שהאדם יהיה
הסבה התכליתית של כל הבריאה. ואנחנו
כנאור הכתוב הזה הקשה מאד נפלס לנו
נתיב בדרך העולה בית אל.

הנה האיש המתעתד להיות מלך או נשיא
המדינה עליו להיות מורם מעם בחכמתו
ובהשכלתו להשתלם במרעים שונים ובשפות
שונות, לרעת את תכסיסי המלחמה וגם
ממלאכת האומנות כל ינת את ידיו, פה יבקר
המלך או נשיא העם את הנמסנים והתלמידים
מגישים לפניו את מחברותיהם, עליו להביע את
חות דעתו איוו עבודה כתובה בשפה ספרותית
הראויה לאות הצטיינות, ואיוו בשפת עלנים.
אולם אם יבקר את האחרונה על הראשונה,
הנה המורים הנמצאים באותו מעמר יכוו את

הנשיא בלכם בשאט נפש ויחשבתו לאיש
המותר לו כל שפה; פה יעשה מנבור והמלך
או הנשיא ירכב על סוסו לבוש בבגדי השרה,
והגדורים עוברים לפניו זה אחרי זה על המלך
להגיד את משפטו איוה נדור הצטין בהליכותו
ובסרריו הנכונים. אולם אם תכסיסי המלחמה
מורים יהיו לו, יחכן כי יענר את אות
ההצטיינות לגדור שאינו ראוי לאותו הכבוד,
ושר הגדוד יבוזה בלבו ויחשבתו לאיש שאינו
יודע כלל בתכסיסי המלחמה; פה יבקר הנשיא
את בית המלאכה לאומנות כל אחד ואחד
מהאומנים המתלמדים יגישו לפניו איש איש
ממלאכתו אשר היא עישה, על הנשיא להבחין
איוה כלי או חפץ נעשה על צד השלמות,
וכאיוה עוד נמצאות מנרעות. אולם אם לא
יכוון את האמת הנגה האימן המובנה המורה
את התלמידים, יבוזה את הנשיא בלבו ויחשבתו
לאיש שענים לו ולא יראה להבחין בין כלי
שהוא על צד השלמות, וכלי שנמצאות בו עוד
מנרעות. בקצרה: המלך או הנשיא בהיותו איש
המובחר מכל אנשי המדינה והוא עומד בראש
המלוכה צריך להיות מורם מעם גם באישיותו
הגדולה בחכמתו השכלתו ותבניתו וביריעותיו
הכלליות בכל המקצועות.

בן האדם בהיותו המושל על כל כחות
הבריאה כמה שאמר המשורר (תהלים ח'
זח"ט) תמשילתו במעשי ידיך כל שחה תחת
רגליו, צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי, וכל
כך נרלה ונתפשטה ממשלת האדם עד כי גם
"צפור שמים ורגי הים" כלומר מהצפור אשר
תעוף בשמים עד הדגים אשר בים כולם סרים
למשמעתו, ובהכרח בהיותו המושל היחידי בכל
מכמני הבריאה כולה שנבראו בששת ימי
הבריאה, ממילא הוא הסבה התכליתית של כל

והטעם שהוכרחו להשתתף בכריאת האדם כל כחות הבריאה פרשה התורה "וירדו בדגת הים ובעוף השמים" כלומר: אחרי היותו הרודה והמושל מן הדגים אשר בים עד עוף השמים, בהכרח יותנו לו ויוטבעו בו גם כחות כלם כי משפט מלך לו.

[אולם הרמב"ם [בחלק שלישי פ' י"ד] באר, "וירדו בדגת הים" שאין ענינו שנברא לכן, רק להגיד טבעו אשר הטבעו השם "תעלה עליו." [פרוש ששם טבעו שימשול על כל בעלי חיים וזולתו, קדשקש] ע"ל. כוונתו בזה, שזה רק טבעו ונתן ביכלתו אבל לא שזה הכליתו שנועד אליה בבריאתו. אולם באמת פשטיות הכתוב מורה אחרי שהאדם הוא הרודה והמושל על כל הנבראים ממילא הוא תכליתם וכמו שנראה בן גם מדברי הרמב"ן והגר"א המובאים לקמן יע"ש].

יצא לנו מכאור הכתוב לפיכך נברא האדם באחרונה מפני היותו כולל כחות כל הבריאה* והוא הוא המושל עליהם והנושא את דגל הבריאה כולה וזהו כדעת המהר"ע.

ובאמת כדברינו אלה מכאור בהרמב"ן (בראשית א' כ"ו) עה"פ נעשה אדם וז"ל: נתייחד בעשיית האדם וכו' בעבור גודל מעלתו וכו' אמר באדם נעשה כלומר אני והארץ הנוכרת נעשה אדם שתוציא הארץ הנוף מיסודה כאשר עשתה בבהמה ובחיה כדכתיב ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויתן הוא יה' הרוח מפי עליון כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ואמר בצלמנו כדמוחנו

כי

הנמצאים הנבראים, והוא נעלה עליהם גם בבחינתו על ידי זה שכולל בו טבעי הנמצאים כלם וכחותיהם, כחם של ארבע היסודות: אש, רוח, מים, עפר, וכן כח הדומם, הצומח התי בלתי מדבר אשר לזה האחרון תכונות מתכונות שונות ולכל אחד מהם טבע מיוחד, לזה טבע הצניעות ולהשני טבע העזות, להנשר מדת הרחמים ולהעורב טבע האכזריות וכן כולם, כמה שאמר ר' יוחנן (עירובין ק' ב') אלמלי לא נתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגול מנמלה ועריות מיונה וכו', והאדם הוא כולל כל כחות הנמצאים כולם, והטעם אחרי כי ההשגחה העליונה המשילתו על כל כחות הבריאה, ובהיותו המושל היחיד וההכלית שלהם, הוא נעלה עליהם גם בבחינתו מפני היותו כולל כחות כל הבריאה ומשפט מלך נתן לו, ובאיוה אופן היה יכול האדם להגיד למעלה גדולה ונכבדה כזאת? לזאת בששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ואת כל הנמצאים כולם, ואחרי היותם כיום הששי כגדר השלמות קרא הקב"ה לכל הבריאה כולה ואמר "נעשה אדם" כלומר: אני ואתם נשתתף בבריאתה, אני אתן בך את הכחות הנפשיים הרוחניים שלי—את הנשמה התצובה מחמת כמא כבודי, ואתם תנו בו את כחותיכם תכונותיכם וטבעיכם וזהו: "בצלמנו כדמוחנו".

ה ע ר ה.

(*) וכן מכאור באבות דרבי נתן (פרק ל"א) ויצר באדם כל מה שברא בעולמו, ברא חיה רעה בעולם ברא חיה רעה באדם זה בני מעיו של אדם וכו', ברא ריח בעולם ברא ריח באדם זה חושמו של אדם וכו', תמה בעולם כמה באדם זהו אורו של אדם וכו', עצים בעולם עצים באדם זה עצמותיו של אדם וכו', הא למדת שכל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא באדם עכ"ל, והוא ממש כדברינו כי כל הבריאה כולה נכללת באדם.

שוב מצאתי כי "בארת אליהו" מהגר"א
 זצ"ל (שם) מבאר הכתוב הזה כמש
 כדברינו וז"ל: נעשה אדם, באורו מפני שהאדם
 נברא אחרון לכל הנבראים לכן אמר הקב"ה
 אל כל הנבראים שיתנו חלק מתכונתם בגוף
 האדם, כי הנבורה מיוחס אל הארי, והמהירות
 אל הצבי, והקלות אל הגשר, והערמוניות אל
 השועל, וההיקש, וכן נפש הצומח הוא
 הצומח, ונפש החיניי בבע"ח ויתאימו כלם
 באדם וכו' וז"ש בצלמנו שצורת כל המינים
 יתאחדו במין האדם כדי שיכבשו כלם תחת
 ידו דצח"ס וע' כחות הטבע והשכל שלבן
 הוא רודה בכל, ונתן בו חלק אלוה ממעל
 שהוא

פי ידמה לשניהם במהותות גופו לארץ אשר
 לקוח ממנה (*) וידמה ברוח לעליונים שאינה
 גוף ולא תמות, ואמר בכתוב השני כי בצלם
 אלהים ברא אותו לספר הפלא אשר נפלא בו
 משאר הנבראים עכ"ל. מזה מבואר כי גם
 לדעת הרמב"ן האדם הוא עולה ונפלא על כל
 הנבראים, והרוח בהיותה מפי עליון ית' לא
 תמות, ובאר את הכתוב "נעשה אדם" אני
 והארץ נעשה אדם כלומר כל הכחות הרוחניים
 והאמצעים נתייחד בעשיית האדם והטעם הרגיש
 הרמב"ן ספורש בדבריו "בעבור גודל מעלתו"
 מזה מבואר שדעתו כדעת המר"ע ודלא
 כהרמב"ם הרלב"ג והברדשי.

ה ע ר ה.

(*) **והנה** לפי דברי הרמב"ן שהאדם דומה במתכונות גופו לארץ אשר לקוח ממנה יש
 לבאר את הנמרא במנהדרין (ל"ח א') תניא היה רבי מאיר אומר אדם הראשון מכל
 העולם בלו הוצבר עפרו שנאמר (תהלים קל"ט) גלמי ראו עיניך, ופרש"י שם בד"ה גלמי ראו
 עיניך, מכל מראה עיניך נגלמתי והיינו כל העולם כדכתיב בזכריה (ד') עיני ד' המה משוטטות
 בכל הארץ עכ"ל. המאמר הזה באמת צריך באור הלא אפשר היה לברוא את גולם האדם
 מתחיתת עפר של מקום אחד, ומדוע זה הוצבר עפרו מכל העולם?

אולם דבר גדול השמיענו חז"ל בזה כי ידוע אשר כל אקלים יש לו טבע מיוחד. במקום
 אחד הקר והחם במדה ממוצעת, ולהאדם טוב ויפה לגור שמה, ולהיפך ישנם מקומות
 אשר הקר והחם עוים וחזקים מאד אשר כמעט אי אפשר לחיות שמה. וגם ימות הגשמים השלג
 והברד משתנה בכל אקלים, ושנוי האוויר ולחות האדמה למחלות רבות תוצאותיהם. אולם מטבע
 האדם להתרגל מעט מעט גם בשנוי האקלים מטוב לרע, כי מבנה גופו מתרגל בהשנויים הללו
 הנמרצים ונעשה אצל האדם למטע שני. וזה אחר מחסרי ה' לברא את גולם האדם במדה
 ידועה מאדמת כל הארץ לטובת ואושר האיש למען יוכל לנסע ולהתנועע ממדינה למדינה ולהסתגל
 לכל מזג האוויר ולא יזיק לו שנוי האקלימים.

ומעתה מה יומתק מאמרו של ר' מאיר: "אדם הראשון מכל העלם כולו הוצבר עפרו" כלומר
 גולם האדם הראשון נבנה מכל עפרות התבל עפר אירופה, אסיה, אפריקה, אמריקה
 ואוסטרליה כלם לקחו חלק בבנין גוף האדם, למען יוכל האדם לנסע ממדינה למדינה ולגור בכל
 מקום והשנויים הנמרצים בחלוק האקלימים לא יפריעוהו בזה.

ורק בבריאת האדם נמלך עם מלאכי השרת? (ב) הלא העיקר בא הקב"ה לומר למלאכים שצריך לברוא את האדם, ולמה הוסיף «בצלמנו כדמותנו?» (ג) מדוע באמת לא רצו המלאכים שיברא הקב"ה את האדם, ומה היתה הסבה שהניאתם לזה? (ד) מדוע בכל הנבראים קרא הקב"ה בעצמו את שמותיהם, כמשה"כ (בראשית ה') ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה וכן לכלם, ומדוע זה בהחי מדבר והכלחי מדבר שאל איך לקראם, ועל האדם היה לקרא שם לכל אחד ואחד מהם? (ה) צריך להבין מדוע באמת המלאכים לא ידעו איך לקרא את הבהמות, החיות והעופות בשמותיהם הפרטיים והאדם ידע?

והנה המתבונן בעין חודרת בהמאמר הזה יראה בברא מלוש, אשר הוכוח שהתוכח הרב מהר"ע עם גדולי הפילוסופיה בדבר יצירת האדם, הוא באמת הוכוח של השם יתברך עם המלאכים. הקב"ה דצה לברא את האדם, שיהיה פסדרנה רמה ונשאה על כל הנבראים ונס על המלאכים, ושהוא יהיה הסבה התכליתית של כל הבריאה, וכמו שבארנו לעיל, ולוא בשעה שרצה הקב"ה לברא את האדם נמלך רק עם מלאכי השרת — לרגלי עיליותם במדרגת השמימית על הנבראים התחתונים — ואמר להם «נעשה אדם בצלמנו כדמותנו» כלומר אנחנו יחדיו עם כל כחות הבריאה כולה נתיחד ונשתתף בבריאתו «ונעשה אדם» וכאיוה אופן? אנכי אבראהו בצלם אלהים וזהו: «בצלמנו», וכוה נכללו גם המלאכים, כמו שבאר הנר"א: בצלם אלהים פי' בצלם המלאכים, וגם כל הכחות והתכונות ומבעיהם, כרמות של הנבראים התחתונים ישתתפו בו, וזהו: «כדמותנו» (וע' בבאר

שהוא יעבוד להשי' וכר, ובר"ה וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ואמר מאד שחבלית הכל בשביל האדם שיעבוד לברואו לכן נאמר בו מאד עכ"ל, וזה ממש בדברינו. נמצא כי גם דעת הרמב"ן והנר"א היא כדעת הרב מהר"ע.

ועתה נסורה נא ונחבונן איך דעת חז"ל בהשאלה הנכבדה הזאת, אם כדעת הרמב"ם הרלב"ג והבדריש או כדעת הרמב"ן מהר"ע והנר"א.

איתא במדרש רבה עה"פ ויחכם מכל האדם (מלכים א' ד') מאדם הראשון, ומה היתה חכמתו של אדם הראשון את מוצא כשבקש הקב"ה לבראת את האדם נמלך במלאכי השרת ואמר להם (בראשית א') נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, אמרו לפניו רבש"ע (תהלים ח') מה אנוש כי תזכרנו? אמר להם אדם שאני רוצה לבראתו חכמתו מרובה משלכם. מה עשה? כנס כל בהמה חיה ועוף והעבירן לפניו: אמר להם מה שמותם של אלו ולא ידעו, כיון שכרא את האדם העבירן לפניו א"ל מה שמותם של אלו? אמר לזה נאה לקראת שור, ולזה ארי ולזה סוס ולזה חמור ולזה נמל ולזה נשר וכן לכולן, שנאמר (בראשית ב' ב') ויקרא האדם שמות א"ל ואתה מה שמך? א"ל אדם שנבראתי מן האדמה. א"ל הקב"ה ואני מה שמי? א"ל אדוני. למה? שאתה אדון על כל הבריות, הה"ד (ישעיהו מ"ב) אני הויה הוא שמי הוא שמי שקרא לי אדם הראשון היא שמי שהתניתי ביני לבין עצמי הוא שמי שהתניתי ביני לבין בריותי. (מ"ר במדבר י"ט, קה"ר ז' ועי' בעקדה שער י.) **ויש** לדקדק: (א) מדוע בכל הנבראים לא נמלך הקב"ה עם המלאכים אם לבראם,

אדרת אליהו מהגר"א זצ"ל ועי' יהיה הרודה והמושל על כל הבריא והנושא את דגלה בתוך תכלית כל הנבראים והנמצאים, ומתחלה חשב הקב"ה באמרו: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" כי המלאכים ע"י הדברים האלה ירגישו מעצמם את גודל ערך מעלת האדם שרוצה הקב"ה לבראו, ושהוא עולה במדרגתו ובמעלתו גם על המלאכים, מפני שהוא תכלית כל הבריא.

אולם המלאכים לא העסיקו בסוד גורל ערך בריאת האדם העומד להברא. ובראותם כי כבר בששת ימים ברא ה' את הגרמים השמימיים, ואת כל הנבראים התחתונים הארציים, חשבו כי מעתה בריאת האדם באחרונה היא פחותה בערכה מכל הנבראים, וכל נמצא הוא מכון לעצמו, וממילא רחוק היה להם לחשב, שהוא יהיה תכלית כל הבריא, ולזאת איננו כדאי לשפל בו כלל, ומשם אותו הכתוב עצמו שהביאו גדולי הפילוסופיה לבטל הישועה של האדם ושפלת ערכו, אמרו גם המלאכים: "מה אנוש כי תזכרנו" לרגלי ד' הסבות הללו, והמה: א.) יען כי האדם שנוצר באחרונה יהיה פחות בערכו מכל הנבראים, ב.) מצד פחיתות ערכו ומותו ממהות הגלגלים והמלאכים, ג.) מצד מצבו בשפל בארץ מתחת, והמה בשמים ממעל, ד.) שהם קיימים לעולם, ואין גם אחד מהם נופל תחת ההעדר וההפסד, אבל האדם רק בכללו קיים ונשאר תמיד, אבל אישיו הפרטים מתים וחולכים זה אחד זה, וד' הסבות הללו אשר בעבורם מענו חכמי הפילוסופיה כי מפחיתים ומשפילים המה את ערך האדם מול ערך כל הבריא, הנה הסה כולם נכללים בהכתוב "מה אנוש כי תזכרנו" שפענו

על כל שאר הנבראים גם על המלאכים. **ובזה** מבואר גם דברי המאמר: "ואתה מה שמך? א"ל אדם, שנבראתי מן האדמה".

ובאורו ע"ד שאמרו באבות (פ"ג י"ד) חביב
 אדם שנברא בצלם, חבה יתרה נודעת לו שנברא
 בצלם, שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם.
 וקשה למה חזר וכפל חבה יתרה נודעת לו וכו',
 ומה כוננם בזה? ופי' הרמב"ם ז"ל: שההוראה
 מה שהמינו לו שיעור המוכח, היא הטבה
 אחרת, כי פעמים שיגמול אדם טובה לאיש
 מבני אדם על דרך רחמנות ולא ידעוהו שעור
 מה שעשה עמו, מפני שהוא נבזה בעיניו עכ"ל.
 וא"כ אחרי שהקב"ה הוריע לאדם ראה
 שבראתך בצלם אלהים, הנה בזה הראה
 הקב"ה חבה יתרה להאדם. ואחרי שנודע לו
 זאת הלא אפשר היה לאדם שיקרא את עצמו
 ע"ש גרם שמימי, ולזאת הקב"ה בחן ונסה את
 האדם אם לא ינביה לעוף השמימה להקרא
 את עצמו ע"ש החלק השמימי שבו, ושאלו:
 "ואתה למה שמך?" והשיב: "אדם שנבראתי מן
 האדמה" הנה בקריאת השם הזה לעצמו הראה
 את חכמתו ותבניתו שירד להעריך את עצמו
 ולהכיר את מקומו, כי עומד הוא עלי ארץ
 אף ששרשו מגיע השמימה, ואז שאלו הקב"ה:
 "ואני מה שמי?" כי פן קריאת השם הזה
 לעצמו — אדם — בא לרגלי אי הכרתו והשגתו
 כלל בחלק השמימי, וע"ז השיב שפיר "אדני".
וכד' להבין את סוף המאמר, יש לדקדק:
 א. למה הוסיף הקב"ה אחר שקרא
 אדם את הקב"ה בשם "אדני" שוב לשאלו
 "למה?" ב. מה הכונה בתשובתו להקב"ה
 "שאתה אדון על כל הבריות?" ג. אדם
 הראשון קרא את הקב"ה בשם "אדני"
 ומכתוב שהביא "הה"ד אני "הויה" הוא שמי
 נזכר שם "הויה"?

א"ל דבר גדול השמיענו בזה דו"ל, דו"ל
 הרמב"ם במו"נ (ח"ד פ' ס"א): כל

שמותיו יתעלה הנמצאים בספרים כולם נגזרים
 מן הפעולות וזה מה שאין העלם בו אלא שם
 אחד והוא יו"ד ה"א וא"ץ ה"א שהוא שם
 המיוחד לו יתעלה, ולזה נקרא שם המפורש
 ענינו שהוא יורה על עצמו יתעלה הוראה
 מבוארת אין השתתפות בה יעו"ש. וכן כתב
 העקרים (במאמר שני פ' כ"ח) ז"ל: שם
 הנכתב ביו"ד ה"א וא"ץ ה"א הוא הנקרא שם
 המפורש, וז"ל שם הנבדל וכו' וזה כי שאר
 השמות הם שמות נאמרים עליו ית' ועל זולתו,
 לפי שהם שמות הינחו לו ית' אם מצד
 הפעולות ואם מצד בחינה אחרת זולת חיוב
 מציאות ית' כמו אלהים המורה על היכולת
 ועל כן יאמר — עליו ועל זולתו,
 כי אלהים יאמר על המלאכים והר"נים,
 וכן "אדני" המורה על האדנות יאמר
 עליו ועל זולתו וכו' ואולם שם בן ארבע
 אותיות א"א שצדק על זולתו כלל בשום צד
 לפי שהוא שם יאמר עליו יתברך מצד חיוב
 מציאותו עכ"ל. ולזאת בשעה שהאדם חיוב
 להקב"ה "אדני" המורה על שם השתתפות,
 ולא בשם "הויה" המורה על חיוב מציאותו
 של הקב"ה, הוסיף הקב"ה בשאלתו "למה"
 כלומר הלא בקריאת השם הזה המעטת את
 דמות אלה? וע"ז השיב אדם ש"אתה" —
 לברך — אדון כל הבריות" המורה על חיוב
 מציאות "הויה", בלי השתתפות. וגם בעל
 המאמר הרגיש בזה דהלא קריאת השם "אדני"
 לפי דעת המורה והעקרים מורה על האדנות
 שלו יתברך ועל זולתו? לזאת הוסיף בעל
 המאמר: "הה"ד אני הויה (שם בן ד' אותיות)
 הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדם הראשון"
 להורות, כי אדם אף שקרא להקב"ה בשם
 "אדני" אבל באמת גם הוא כוון על "הויה",

שמעון, רבי מאיר אמר מי גדול השומר או הנשמר, מן מה דכתיב (תהלים צ"א) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך הוי הנשמר גדול מן השומר, ר' יהודה אומר מי גדול הנושא או הנשא מן מה דכתיב (שם) על כפים ישאונך הוי הנשא גדול מן הנושא. ר' שמעון אומר מן מה דכתיב (בראשית ל"ב) ויאמר שלחני הוי המשלח גדול מן המשתלח עכ"ל.

ובאורו כי חז"ל פאו בזה להורות את גודל האיש הישראלי העולה גם על המלאכים, וכל אחד מרז"ל מצא צד שלילי בדברי זולתו, ולזאת נקיש דרשה אחרת. והנה השמירה תהיה בשני אופנים: האחת שמירת הכבוד כמו המלך שנשמר מצד חשיבותו, וכן יתכן שהשמירה היא מצד פחיתות ערכו ומדרגתו של הנשמר, כמו שמצינו בתורה (שמות כ"ג כ', כ"א) הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך וכו' השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם, וע"ז פירש"י שם בר"ה הנה אנכי שולח מלאך כאן נתבשרו שעתירין לחטוא ושכינה אומרת להם (שמות ל"ג) כי לא אעלה בקרבך, ולזאת דרשת רבי מאיר עה"פ כי מלאכיו יצוה לך לשמרך הוי הנשמר גדול מן השומר, לא ישרה בעיני ר' יהודה להראות על גודל ורום מעלתו, כי אדרבה שמירת המלאך לפעמים מורה על פחיתות המעלה של הנשמר כמה שפרש"י, ומשי"ה דרש ר' יהודה מן על כפים ישאונך. אולם גם דרשת ר' יהודה לא ישרה בעיני ר' שמעון כי גם הנשא יהיה בשני אופנים אם מצד החשיבות והמעלה ואם מצד הפחיתות מפני שאין בו רוח חיים כהדרום או מפני החולשה שאינו יכול ללכת בעצמו, ולזאת הוכיח רבי שמעון את גודל ותגבורת האדם על המלאך מהכתוב ויאמר "שלחני" אשר בזה

שם המורה על חיוב מציאותו היחידית אחרי שאמר "אתה" אדון על כל הבריות", הוא שמו שהתנתי ביני לבין עצמי" מפני שהוא שם המיוחד רק לו יתעלה כמשי"כ הרמב"ם "הוא שמי שהתנתי — בשעת בריאתם שיקראוני בו ואם לאו אחזיר העולם לתוהו — ביני לבין בריותי" וכמבואר.

ויש להביא ראיה דהארם גדול בערכו מן המלאכים, דהלא כחולין (צ"א ב') אמרו חב"בין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישאל אומרים שירה בכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם ביום וכו' ואמרי לה פעם אחת ביוכל, ואמרי לה פעם אחת בעולם וכו', ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה ע"י שיאמרו ישראל למטה שנאמר (איוב ל"ח) בן יחד כוכבי בקר והדר ודיעו כל בני האלהים ע"כ. פרושו כי השירה בכלל בין שירת הלב ובין שירת הרגש היא ענין של התרוממות והתעלות הנפש, ע"י שירתו המלאה השתפכות הנפש והלב לאל בורא עולם בין בששונו ובין ביוגו הוא מרגן מעמק לבו ונשמתו להקב"ה ומתרבה בהעלמות העליונים ועולה ומתקן את עצמו, ומעלה ומתקן את כל הבריאה כולה, ולכן אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה מפני כי עיקר השירה היא דירן אשר על ירה מתעלין גם כל העולמות העליונים וגם המלאכים ואו גם הם מתחילים לומר שירה, מכואר בהדיא גם מזה דהאדם הישראלי גדול מהמלאכים.

גם יש להביא ראיה לדברינו אלה מהמדרש דבה (בראשית רבה פ' ע"ח) שדרשו על הפסוק כי מלאכיו יצוה לך לשמרך (תהלים צ"א י"ב) וז"ל: רבי מאיר ורבי יהודה ורבי

שהוא תכלית כולם, ואימתי הם נשמעים ונכנעים להאדם? את האלהים ירא!—ותשמר את ה'לית' ואת מצוותיו שמר!—ותקיים את העשין "כי זה כל האדם" — פרוש זהו כל התכלית של האדם הנושא את דגל הבריאה כולה, וכיוצא בזה דרש ר"א (ברכות ו'א) ע"ז הפסוק אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה וכמבואר.

ומעתה מבואר גם ריש המאמר שהבאנו לעיל ויחכם מכל האדם" (מלכים א' ד')

מאדם הראשון, ומה דיוחה חכמה שלמה מבואר (בתרג"ש) עה"פ ויחכם מכל האדם, כי לו נתן המפתח הגדול שפותחים בו כל שערי חכמה וכינת לב, חכם ויודע ריו שמים, וכל המלכות נשמעו לו, דגי הים ועופות השמים עם בהמות וחיות השדה היו עולים ובאים כאחד לבית המטבחים להיות נשחטים למעורת שלמה — משום שהאדם תכלית כל הנבראים והרצ"ח, ובאיה אדם היו יכולים בעה"ח השונים להתעלות ולבא לתכליתם ותקונם במדרגה רמה ונשגבה כזאת כנסעורת החכם מכל אדם — שלמה, לזאת היו באים מעצמן להשחט, כדי להתעלות ע"י סעורת שלמה, וכמבואר רעיון זה לקמן בדרוש "דרך הדרום" ב' — ידע ושמע שיחת עופות וכחמות וחיות השדה עכ"ל. הרי מזה ראינו כי חכמת שלמה היתה גדולה משל אדם הראשון, דהלא אדם ידע רק איך לקרא את בעה"ח, ואילו שלמה הלא ידע ושמע גם את שיחת בעה"ח הללו, וזה החכם מכל האדם מים את ספר קהלת "כי זה כל האדם" להראות על הבונה שזכרנו כי האדם התור"י הוא תכלית כל הבריאה כולה, והוא כהרמב"ן המהר"ע והגרא"א.

מכל הלין המבואר למעלה נפתח לנו שער להבין את ברכות התורה, דחנן במנינה (כ"א א') הפותח והחותם בתורה מברך

הורה כי האדם הוא האדון המצוה והמשלח את המלאך ואין בזה צד פחיתות ושפלות. עכ"פ מבורר מזה דכל אחד מרו"ל הוכיח ע"פ דרכו תאיש הישראלי גדול מהמלאכים.

וכן יש להביא ראיה מהמ"ר (קהלת פ' ט') בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיחזקן אחריך. בא בזה לחזרות על הכוונה שזכרנו כי האדם הוא תכלית כל הבריאה כולה ונושא דגלה, וזה שאמר: "וכל מה שבראתי בשבילך בראתי" ולכן הגורל והקיום של כל הנבראים והנמצאים תלוי בהאדם, ואם הולך בדרך התורה שבשבילה נברא האדם הוא מעלה את עצמו ואת כל הבריאה, אולם אם יעות את דרכו או מקלקל את עצמו ואח כל הנבראים וזהו שאמר: "תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי", ומה נראה כהריא כדברי הרמב"ן המהר"ע והגרא"א.

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמר כי זה כל האדם (קהלת י"ב י"ג). גם המלך הזה שחכמתו היתה מרובה אפילו מאדם הראשון, כמה שבבואר בהמדרש המובא לעיל, הנה הוא ג"כ בא בזה להראות כי תכלית הבריאה כולה הוא האדם, עד שאפילו הנלגלים לא יסובו, וכל צבא השמים אפילו המלאכים, אינם רק בשביל המין האנושי, והמין האנושי בשביל אומה הישראלית, ואומה הישראלית בשביל התורה וקיום מצותיה, והוה שאמר. סוף דבר הכל נשמע" כלומר סוף ותכלית כל דבר מכל הבריאה כולה, הן העליונים והן התחתונים שכולם נכנעים ונשמעים להאדם,

לפניה ולאחריה, כי אחרי היות האדם בגדר מושל על כל כחות הבריאה, אם הולך בדרך התורה והמצוה אז הוא מעלה את כל הבריאה כולה הנכללה בו, ולהפך אם האדם מעות את דרכו לסוד מאחרי התורה ומצוותיה אז הוא מקלקל את עצמו ואת כל העולם כולו, ובוה מבוארות ברכות התורה הראשונה והאחרונה לקהית "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" (ברכות י"א, ב') "אשר נתן לנו תורת אמת וחי עולם נטע בתוכנו" (רמב"ם הל' תפלה פרק י"ב הלכה ה' ושו"ע או"ח סי' קל"ט) כי המורס לפי שיטת הרמב"ן המהר"ע והגר"א אשר הכריזה כולה היתה בשביל מין האנושי. ומין האנושי בשביל ישראל וישראל בשביל התורה, ולכן בעד שתי מעלות צריך איש הישראלי לברך ולהודות לדי' (א) בעד יתרון מין האנושי היותו כולל כחות כל הבריאה כולה, וכל קיומם וחייתם עלי ארץ הוא בשביל האדם ע"י שישמר את תעודתו תעודת נושא דגל הבריאה, היא התורה, והוא שאנו מברכים: "אשר נתן לנו תורת אמת וחי עולם נטע בתוכנו" כלומר ע"י התורה שנתן לנו הרכיב אותנו אלופים על כל הנבראים והנמצאים. וכל חיותם וקיומם נטע בתוכנו שיונקים וחיים משרש האומה הישראלית. (ב) צריך להודות לה' על אשר הבדיל את האומה הישראלית מכל העמים "ובחר רק בנו" שנדיה הנושאים את דגל הבריאה ע"י התורה, והוא: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו".

אמנם כן תעודת ישראל גדולה ונכבדה מאד כל זמן שהם מקיימים את התורה ומצוותיה, אולם אם הם סרים מאחרי ה' הנה לא רק שמקלקלים את עצמם, אלא מקלקלים את כל הבריאה כולה, וגם הרצ"ח

יקבלו פתיחות במדה נפרדה כמש"כ בתורה (ויקרא כ"ו, י"ט) "כי" ושברתי את גאון עונם ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה, ותם לריק כחכם ולא תתן ארצכם את יבולה ועץ הארץ לא יתן פרי; וגם הדומם, זו ארסת ישראל, נתבוצה ונתקטנה מאד, וישראל אם היותם בימי שלמה רבים כחול אשר על הים לרוב (מלכים ד' כ') בכ"ו קלקלה הארץ את כולם ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום לדור על ארסת ישראל, לא כן בזמן החרבן נשחתה, נתקלקלה ונתבוצה גם האדמה כמאמרם (גיטין נ"ו, א') על הכתיב ארץ צבי סה צבי זה אין עורו מחזיק את פשרו אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה ריוחה ובזמן שאין יושבין עליה נמדה, פרוש משום כשהם חוטאים וגנלים מן הארץ או מקלקלים את עצמם וגם את הרצמ"ח ולכן נתבוצה הארץ משום החטא עצמו, וע"י שאלו שאלה גדולה ונכבדה מאד "על מה אברה הארץ?" אם ישראל חטאו, הארץ מה חטאה כי תתכוין ותשחת. כלומר: במה חטא הדומם, היא הארץ כי נשחתה נתבוצה ונאברה? ומפני כי החכמים והנביאים שבאותו הדור הלכו בשיטת הרמב"ם, הרלב"ג והברש"י כי כל הנמצאים כלם מכונים לעצמם, לא בעבור האדם ואם כן גם אם יחטא האדם ואשם, בל יקלקל את הרצמ"ח ואת כל הבריאה משום החטא עצמו, יען כי לפי שיטתם אין אחריות כל הנמצאים על האדם, רק כל אחד מכוון לעצמו, לואת בל ירעו להשיב על השאלה "מפני מה אברה הארץ?", "עד שבא הקב"ה ופרש על עונם את תורתו אשר נתתי לפניהם", כלומר הקב"ה בתשובתו הראה כי האדם כי כל הבריאה כולה היתה בשביל האדם, והאדם בשביל התורה

חנם, דהלא שם קאי על חורבן בית המקדש, ומסולקת בזה גם הקושיה השלישית שהקשינו בתחלת הדרוש.

ומעתה מפולשים דברי המאמר הנצב בראש דרושנו, להבין מחלוקת של ב"ש

וביה מעמייהו ומברתייהו במאי פליגי: כי האומרים "גוה לו שלא נברא" סברי כשיטת הרמב"ן, המהר"ע והגר"א דהאדם הוא המושל על כל תבריא כולה ונושא דגלה, ואם כי אמנם לפי שיטתם האדם עומד במדרגה רמה וגשאה, אולם גם אחריותו גדולה מאד, כי אם יעות את דרכו מלכת בדרך התורה, הנה יקלל את עצמו ואת כל תבריא כולה, וכאשר האדם עלול לחטא, ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, לזאת סברי "גוה לו לאדם שלא נברא"; ודעת האומרים "גוה לו שנברא" מפני כי אולי כשיטת הרמב"ם, הרלב"ג והבדרשי כי כל פעל ה' למענהו, וגם האדם יש לו תכלית מיוחדת אשר בעבורה נברא ואין לו שום אחריות דעלמא, וכפי דברי ר' אלעזר (יומא ל"ח, ב') אפילו בשביל צדיק אחד עולם נברא שנאמר (בראשית א) וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר (ישעיה נ') אמרו צדיק כי טוב, ואדם הראשון בשעת תבריא כודאי היה צדיק הראוי לבראת העולם בגללו, ושם א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר (משלי י') וצדיק יסוד עולם, ובדאי בכל שעה נמצא צדיק אחד אשר העולם מתקיים בעבורו, דהלא ר' חייא בר אבא נופיה אמר שם אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנאמר (קהלת א) זרח השמש ובא השמש עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל

כשיטת הרמב"ן, המהר"ע והגר"א, וע"פ השיטה הזאת, אם ישראל עזבו את התורה מסילא נשחתה, נחכוצה ונאבדה גם הארץ זהו. שאמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה, רב יהודה פרש הסבה שנרמה לחכמים ולנביאים לחשוב כפי שיטת הרמב"ם, הרלב"ג והבדרשי, הוא מפני שלא ברכו בתורה תחלה, כי לולא ברכו בתורה הלא ידעו להבין כי האמת כשיטת הרמב"ן, המהר"ע והגר"א, כי הלא ברכות התורה מורות כשיטתם שעם ישראל הוא נושא דגל תבריא כולה ע"י קיום התורה, וכמו שבארנו.

ובזה מבואר מה שאמר רב המנונא בברכות (י"א, ב') דברכת אשר בחר בנו

מכל העמים היא המעולה שבברכות, יעוין בפירש"י שם הטעם, ולפי המבואר דהברכה הזאת כוללת הוראה להקב"ה "שבחר רק בנו" שנהיה נושאי דגל תבריא, נחא דקא חשיב הברכה הזאת למעולה שבברכות, לרגלי היותה כוללת תעורת ישראל שבחר רק כם להיות בבחינת נושא דגל תבריא שהיא התורה, ופפני שהחכמים שבאותו הדור לא הודו לזה כי ישראל גדול בתעודתו כ"כ עד אשר כי הוא המושל בכל מכמני תבריא כולה לזאת לא ברכו את הברכה הזאת קודם לזאת, וה' מדויק: "שלא ברכו בתורה תחלה", כלומר לא ברכו הברכה הראשונה שבברכת התורה המורה כי ישראל נבחר מכל העמים להיות נושא דגל תבריא שהיא התורה.

נמצא לפ"ז השאלה "על מה אברה הארץ" לא קאי על גלות האומה וחורבנה, כי אם על אברך הארץ — הרוסם, שנשחתה נחכוצה ונתקטנה, ולזאת לא הקשו הכא התו"ם והלא (פסוקא מ' ב') אמרו מפני שנאת

יפשפש במעשיו" כלומר יזהר מאד במעשיו שלא יקלקל את עצמו ואת כל הבריאה כולה. **קומב** דרושנו הוא: איש דישאלי בעמלו בתורה ובקיום מצוותיה עליו להגיע לתעודתו הגדולה והאחראית — תעודת נושא דגל הבריאה כולה, וכמה מקראי קדש ומאמרי חז"ל המובאים לעיל יורו על הכוונה הזאת. כפי שיטת הרמב"ן, המהר"ע והגר"א, וכן היתה תשובת הקב"ה להמלאכים "יש בו חכמה מרובה יותר משלכם", וזהו: "מעו לכם דרך ה'" — ע"י שיעלה דרך ה' לשאת ברמה את דגל הבריאה כולה. הוא מחזק ביותר עוז את עצמו ואת קיום כל העולם, אולם הדרך הזאת מסוכנת מאד בעד פועלי און, כי ע"י עיונותיהם הם מקלקלים את עצמם ואת כל העולם כולו וזהו: "ומחתה לפעלי און". והי יחזק את לבנו ללכת בדרך ה' למען נקיים את תעודתנו הנשגבה — תעודת קיום כל הנמצאים כולם.

הרמתי, באופן אשר הבריאה וקיום העולם יש להם יסוד מוצק, ואחריות דעלמא הלא לית ליה, דכמו שרצה שיהיה מין האדם נמצא, כן רצה שיהיו השמים וכוכביהם נמצאים, וכן רצה שיהיו המלאכים נמצאים וכל נמצא מהם אמנם כיון בו עצם הנמצא ההוא וכמו שנארנו, משום דע"י כל אחד ואחד מהם נתגדל נתעלה ונתרומם קדושת שמו יתברך ולזאת סברי "נוח לו שנברא".

מסקנא דמילתא אחרי כל הוכחות בתכלית בריאת האדם, כי: "נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא משנברא" כי לרגלי עלויתו הגדולה גם אחריותו גדולה מאד, ולפי פרושנו בהמאמר היה תהיה גם ההכרעה הזאת. נוח לו שלא נברא משנברא" ראייה מוכחת לשיטת הרמב"ן, המהר"ע והגר"א שהאדם הוא המכה התכליתית של כל הבריאה כולה. אולם לפי תהי גם אחריות האדם גדולה מאד ולזאת באו ואמרו: "ועכשו שנברא

דרך אמונה.

דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי.

(תהלים קי"ט, ל')

יְיָ בְּשֵׁלַח פְּרָעָה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי רָכֹוּב הוּא, כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בְּרֹאֲתָם מַלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרִימָה. וַיֹּסֶב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יָם סוּף וַחֲמִשִּׁים עָלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות י"ג, י"ז).

יְיָ לְהַעִיר בְּהַכְתּוּכֵם הָאֵלֶּה: (א) מוֹדַעַת לִכְלֹל כִּי כָל הַנִּבְרָאִים יִשְׁאֲפוּ לַחֲרוּת, וְחוֹקְרֵי הַמִּבְעַע יִגִּידוּ לָנוּ כִּי גַם הָעוֹף אֲשֶׁר תְּעוֹף בְּשָׁמַיִם אִם כִּי לַעֲתִים לֹא רַחֲוִקוֹת תִּרְעַב לִלְחֹם וּתִצְמָא לָמִים, וּתִחְיֶה חַי צֶעַר וּמַחֲסֵר, בְּכ"ז תֹּאכֵל יָמִים יוֹתֵר מִחַיֹּתָהּ בְּכָלֹוּב בְּאֶחָד הַבָּתִּים, אִם כִּי שָׁמָּה לֹא תִרְעַ מַחֲסֵר, וּמִכֶּשֶׁ"כ הָאָדָם אֲשֶׁר אֵת הַכֹּל יִתֵּן בְּעַד חֲרוּתוֹ וּחֲפָשׁוֹ, וּבִימֵינוּ אֵלֶּה כְּמֹה חֲרָפוֹ אֵת נַפְשָׁם הָאִירֹלָנְדִים בְּמַלְחַמָתָם נֶגַד הָאֲנָגְלִים, אִם כִּי הָאֲחֵרוֹנִים מִצְוִינִים בַּחֲפָשׁם וּסְבִלּוֹתָם הִיִּתְּרָה לִכְלֹל הַחוּסִים בְּצִלָם בְּלִי הַבְּדֵל דָּת וְלֹאֻם, וּבְכ"ז מִלָּה אַחַת הִיתָה בְּפִי הָאִירֹלָנְדִים: אִם "חֲרוּת גִּמְרוּרָה אוֹ הַמּוֹת", וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחַיֹּתָם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מוֹכִיִּם וּמִרְדִּידִים, נִדְכָּאִים תַּחַת עוֹל פְּרָעָה בְּכָל מַלְאכָה קָשָׁה וּבַעֲבוּרַת פֶּרֶךְ, הִיתְכֵּן שְׂאֲחָרֵי שְׁנוֹת הָעִמֶּל וְהַתְּלֹאָה אֲשֶׁר מִצְאָתָם בְּמִצְרַיִם יֵאָבֹו לְשׁוֹב מִצְרִימָה רַק "בְּרֹאֲתָם" מַלְחָמָה? (ב) הֲלֹא הַתּוֹרָה הָעִידָה כִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עָלּוּ חֲמִשִּׁים וּמוֹוִינִים בְּכָלִי מַלְחָמָה וְכִמוֹ שְׁפִירֵשׁ עַה"פ וַחֲמִשִּׁים עָלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הָיוּ מוֹכֻנִים גַּם לַמַּלְחָמָה, כִּי לֹאֻלָּא וְאֵת לָמָּה לָהֶם כָּלִי הָיוּ? וְלָכֵן בְּהַשְׁקָפָה הָרֵאשׁוֹנָה הַכְּתוּב "וַחֲמִשִּׁים עָלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל" סוֹתֵר אֶת הַכְּתוּב "כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בְּרֹאֲתָם מַלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרִימָה", וְכִבֵּר הִרְגִּישׁוּ בֹוֹת הַמִּפְרָשִׁים, וְהִרְמִי"ן פֶּרֶשׁ כִּי אַע"פ שְׁהִמְבֵּ"ה אוֹתָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר הָיוּ יֹרְאִים פֶּן יֵאָבֹו עֲלֵיהֶם פְּלִשְׁתִּים וְיִשְׁבִּי הָעֵדִים הַקְּרוֹבוֹת וְהָיוּ חֲלוּצִים כְּמוֹ הַיּוֹצֵאִים לַמַּלְחָמָה עֲכ"ל. וְלִפִּי דִבְרֵיו שֶׁהָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מוֹוִינִים מִשּׁוֹם שֶׁהָיוּ יֹרְאִים פֶּן יֵאָבֹו עֲלֵיהֶם הַפְּלִשְׁתִּים

ישנן הערים הקרובות א"כ בוראי היו מוכנים נס להלחם עמם, וקשה לפי מה שמדויק בתורה "בראם מלחמה" הנה נראה שגם משום הפחד של ראיה מלחמה לאחר איזו שלא תהיה "ושבו מצרימה", וא"כ אז אין נפק"ם בזה אם מלחמה גדולה או מלחמה קטנה, אם מיושבי הערים הקרובות או מהרחוקות?

חיה אחת יש ברקיע כשהוא יום אז אמת במצחה ויודעין שהוא יום, ולערב אמונה במצחה ויודעין שהוא לילה ובכל פעם אומרת ברכו את ה' המבורך וכו' (מדרש בוגן ופרקי דרבי אליהו).

האגדה הזאת סתומה וחתומה מכל עבריה ואנחנו נפלים נתיב בע"ה לבארה, ומפני כי היא כולה חידה סתומה, למותר להאריך בקרקוקים, ורק על שני דברים נעיר: (א) הלא שם "חיה" מורה על אחת, ומדוע זה כפלה האגדה בבריה לאמר "חיה אחת"? (ב) מדוע ביום "אמת" במצחה, ובלילה "אמונה" במצחה, ומה הכוונה בזה.

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כ"ד א'). **הכתוב** הזה קשה מאד: (א) מה הכוונה "בא בימים"? (ב) סוף הכתוב "וה' ברך את אברהם בכל" צריך באור, איזה חבור וחס יש לו לתחלת הכתוב?

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם (בראשית כ"א, ל"ג) רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אמר אשל פרדס, שאל מה תשאל, תאנים וענבים ורמונים. רבי נחמיה אמר אשל פונדיק, שאל מה תשאל, עיגולא (לחם) סופר (בשר), חמר (יין) ביעין (בצאים) וכו' על דעתיה דר' נחמיה דאמר אשל פונדיק אברהם היה מקבל את העובדים ואת השבים, ומשהיו אוכלין ושותין אמר לון בריכו, והן אמרין מה נימר? ואמר להון ברוך אל עולם שאכלנו משלך. הה"ד (בראשית כ"א) ויקרא שם בשם ה' אל עולם, מר"ד (בראשית פ' נ"ד). ועיין גמ' סוטה (י' א'). **וקשה** מאד מדוע על רבי יהודה דאמר אשל פרדס לא קא מהדר לפרושי סוף הכתוב "ויקרא שם בשם ה' אל עולם", ורק על ר' נחמיה דאמר אשל פונדיק הדר לפרש אח"כ גם סוף הכתוב הזה.

הנה הרב מהר"ע בספרו "עקרת יצחק" שער כ"ז כתב וז"ל: הן האדם לפי המסכת חכמי השם אשר מקדם היה ברשותו וצלמו כאחר מעצי השדה עושה פרי למינו, וזה כי כמו שהאילן הלזה עם שהוא גוף אחד ימצאו בו חלקים נבדלים בבחינותיהם. החלק האחד הוא הגזע המושרש בארץ וסמוך אליה, והשני הענפים העולים ומשוככים הנה והנה

על פני האוויר והשלישי הפרי אשר לוקח ממנה לאכלה. כן יש באדם (בכחינה מסורית) גזע ושרש הארץ הוא החלק החסרי וכחותיו ומדותיו ותכונותיו אשר בהם יחיה ככל הדברים הארציים הומנים, והענפים הם החכמות השכליות אשר ישלח פארותיהם הנה והנה על פני חלקי עיני הנמצאות אשר יתחלקן להרגילות למדויות שבעיות ואלהיות וכן, והפרי היוצא מהכל הוא ההכרה האלהית והאמונה האמיתית אשר הוא תכלית הכל, והיה מבואר להם כי בהיות הגזע מושרש על נכון כבר יתכן כי בשלמו וחזקו יהיה שלום וחזק לענפים, להרבות פארות ולשאת פרים כמו שהוא על הרוב עם היות שאינו מחויב, שכבר איפשר להיות הגזע יפה ושימעטו הענפים וילקה הפרי לסבות קצובות וכו', אמנם בהיות הגזע חסר בחזקו וינדע מחזקו היצולו הענפים או אם יתנו פרים, זה אי אפשר, וכן הוא מבואר, כי הן בהיות האדם שלם במעשיו האנושיות המיוחדות אל הגזע והשרש, לא יחויב לו שיושלם במושכלות וגם שתמצא לו ההכרה והאמונה השלמה לסבות הרבה, כמו שקרה להרבה אנשי מדות מאשר לא קבלו דת אלהית ולא נתפלספו מעצמם בהכמותו, אבל נ"כ לא יחויב להם החסרון אבל היה אפשרי להם השלמות בחכמה ובאמונה וכו', אמנם כשיחסרו לו המעלות הראשונות ונפגמו הגדרנות יהיה הסולס פגום או רעוע, לא יתכן לעלות לגדולות ונפלאות ממנו, וזה מבואר לג' סבות וכו', והנה החכמים ההמה (ר"ל המחוויקים בשיטה הזאת) לראותם זה הענין ההכרחי והצורך הנפלא אשר על זה השלמות הראשון שזכרנו ושולחו לא יתכן מציאות שלמות גדול ממנו

השתדלו מאד לסקל את הדרך ולישר הנתיבות ויסרו להם ספרים הרבה בהנהגת חיי האדם. והיתה חכמה מפוארת אצלם הפלסופיא המדינית ושמיה ראשית ומעולה על כל זולתה מהחכמות להיותה מישרת ומכינה הדרך אל תכלית האדם והצלחתו והמעולה שבכולם הספר שחזר במדות האדם עצמו הוא ספר המדות לארסטו וכו' ומסיק ע"ז הרב סהר"ע כי הרמיון ההוא שזכרנו הוא ודאי צורך בכלל האדם אשר לא עמדו בסוד ה' באותו המעמד הנפלא ולא שמעו את דבריו משמי קדשו כי הם אשר חוייב להם להכין לפניהם יושר התכונות ותוכן המעשים כפי אשר יגורם שכלם ראשונה, ואשר יחטא מהם בהנה יחסר בתכלית שלמותו וכו' אמנם האדם האלהי אשר עמד שם את פני ה' הנה הוא באמת הדין שאר האילנות, כי הנה הוא בשמים גזעו ושם מקום נפיעתו וכו' וענינו נוטין לצד הארץ, ולזה כמו ששאר אנשים נוסדו יחד על המעשים הארציים המדיניים כי הפכו צורתם בשומם שם גזעם ושרשם לעלות משם אל הענפים והפרי, כן הענין אצל האיש התורני כי יסודו ושרש גזעו הוא הפרי בהכרת מציאות האל ית' ואמונתו השלמה אשר בה יתחיל כל בעל דת בעורו בקטנותו וכמ"ש רז"ל בכוכה מ"ב א' כשירע לדבר אביו לומדו קריאת שמע כו' ואלו הן ההנחות אשר חויבו להם להניחם ראשונה, והאמונה ההיא היא אשר חסר ענין החכמות ולמודם, והצורך בעיוניהם הוא בה שיסכים עמה לא זולת וכן המעשים הנאותים אינם רק מה שיסכים עליהם הדעת האלהי הנבואי עכ"ל.

והיוצא מדבריו כי האדם הוא עין השדה שלפי דעת חכמי הקדם הנה השרש והגזע באדם הוא טבעו החומרי עם תכונותיו

אולם רק "אפשר" אבל לא "מוכרח ומחויב" והיינו: אם לא קבל מאבותינו הדת האלהית או שלא התפלסף בעצמו לעלות למדרגה רמה וגשבה כזאת, לא כן בהחסרו את שלמות המדות, ההכרחית הראשונה, אז יהיה הסלם פגום ודעוץ ולא יוכל לעלות לגדולות, ולהגיע למדרגה העליונה של הכרת ה'. ולזאת התבסס האלה בראותם כי השלמות של המדות והתכונות המובנות המה העיקר לבוא על ידן להכרת ה', אשר זה הוא תכלית אשורו, חברו ספרים דרכה במעלת המדות.

אולם דעת הדב מהר"ע היא אם כי הרמיון שהאדם ע"ן השרה ודאי צודק, אכן הוא רק להאדם הכללי אשר לא נתנה לו תורה, ורק ע"פ שכלם הם יפלטו להם נתיב ודרך לבוא לשלמות העליונה של הכרת ה'. אבל האדם התורני אשר בא כסוד ה' ושבע קול ה' תוצב להבות אש מהר סיני דבור הראשון "אנכי ה' אלהיך", אם כי גם הוא דומה להאילן בחלקיו, אולם הוא אילן מהופך אשר שרשיו למעלה פעולם העליון, וענפיו למטה יתפשטו בעולם השפל, וע"י הגזע האלהי התורני ישלים את עצמו בשלמות המושכלות והמדות המובנות, וכמו בהאדם הכללי הצלחת האילן שלו רק שכל ימיש את גזעו הארצי, כן בהאדם התורני ראש וראשון ראוי לחזק את גזעו השמימי, והוא ידיעת ה', כמה שאסרו (סוכה ט"ב א') קמן היודע לדבר אביו לומר קריאת שמע פסוק ראשון (שמע ישראל) וע"פ דרך האמונה ותורת ה' יסדר ענין התכונות השונות, ומדותיו ומעשיו יהיו ע"פ גזעו השמימי התורני.

ובזה יבואר הכתוב בתורה (ברבים ר' ד') ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים

ומדותיו, הענפים הם שלמות המושכלות אשר בשכלו יושטם עלי תבל לחקור בכל דבר ונמצא כהענפים המחשבים באידי, ועליו יציץ ציץ וישא פרי, זהו הכרת וידיעת ה', אשר זהו תכלית האדם, והנה כמו האילן הזה אם שרשיו מושרשים אל נכון יתכן שידבה פרות וישא פרי, אולם אם השרשים אינם מושרשים בקרקע כדאוי, ומי יאמר אם המה מורקבים ומושחתים, אז אי אפשר בש"א שיעשו ענפים, ומכש"כ לשאת פרות, ככה בהאדם אם נמצאו בתוכו המדות והתכונות המובנות שהן שלמות האנושיות ההכרחיות הראשונות — המכוננות כנגד הגזע והשרש — אז רק אז יוכל לבוא לשלמות המושכלות, ומשלמות המושכלות למדרגה העליונה של השלמות האמיתית שהיא הכרת וידיעת ה', אולם אם הוא איש בער מכל מדה טובה ונכונה וחסר לו שלמות המדות, אז אי אפשר לו בש"א לבוא לשלמות המושכלות ואחרית ידיעת והכרת ה'. אלא דלפי ההנחה הזאת ישאל השואל הלא היה ראוי לכל איש טוב המסולא במדות תרומיות להיות חוקר נשגב בידיעת ה' וכדומה, אחרי כי שלמות המדות הוא השרש והגזע, והוא הסבה הנכונה לבא על ידה לידיעת ה' ? ובעניינו נראה כמה וכמה אנשים בעלי תכונות ומדות טובות ובכ"ז המה כפראים אשר לא דעת ולא תבונה להם בידיעת ה' ? אולם אנכי אשיב סלין ברורות, דע כי למו האילן הזה אשר אם שהוא בעל שרש טובים או אפשר לו לשאת פרות ולעשות פרי רק אם לא יכס שרב ושמש או סופה ומערה או מניעה אחרת, כן האדם אשר הוא בעל שלמות המדות אפשר לו להיות כסלם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה לבא לידיעת והכרת ה'.

כלכם היום, כי לפי המכואר האדם התורני דומה בבחינתו להאילן, אלא שאילנו מהופך שרשיו למעלה וענפיו למטה, וזהו: «ואתם — לאפוקי נכרים — הרבקים ביה' אלהיכם». והנה ידועה שיטת התוס' בסדרה חוץ (בבא מציעא נ"ח ב') דכולהו בשלא עשה תשובה, רתשובה מועלת לכל דבר וזאת המינים והאפקורסים שנדרונים לרורי דורות כראמרין ברה"מ (מ"א א') ניהיננס כלה ידם אינם כלים, וכן פסק הרמב"ם (בהלכות עכ"ם פ"ב הל' ה') וז"ל: והאפקורסים מישראל אינם כישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם שנאמר כל באיה לא ישובון וכו' עכ"ל, ועי' בלח"ם שם. והוא עולה עם הכוונה שזכרנו, כי כמו בהאילן הארצי אם שרשיו מושרשים בעומק הארץ או יתקים האילן, אולם אם נעקרו שרשיו או יובש האילן, כן בהאדם התורני כל זמן שנועו מושרש ומורבק בשמים כלומר מאמין במציאות ה', הנה אף אם הרבה להרשיע בבי' התשובה מועלת לכל דבר, וכבר "חיי" יקרא, כי ידוע אשר רשעים בחידם קרואים מתיים מפני כי עוקרים את שרשם. וזהו: «ואתם» — לאפוקי נכרים — «הרבקים ביה' אלהיכם» — כל זמן שאדם מאמינים ביה' — חיים כלכם היום» — «כלכם» כלומר אפילו עוברי עברה רתשובה מועלת להם. וכבר אמרו (מכות כ"ד א') בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב') וצדיק באמונתו יחיה. אולם אם האדם הלילה יפל ברעות משובשות לכפור במציאות ה', הנה עי"ז עוקר את גונו השמימי ואילנו יובש, והוא כהמהרי"ע.

אולם באמת נמצאו גם מחממינו המקדימים את שלמות המדות הטובות שתהיינה בהכרח ראשונה להכרת וידעת ה' כפי דעת

חכמי הקדם שהביא המהרי"ע במשל האילן, דז"ל המורה (בכ"ר פ' ל"ד) והסבה הרביעית (להשגת האלהות) ההכנות הטבעיות, וזה שכבר התבאר כמופת, כי מעלת המדות הם הצעות למעלה הרבריות, ואי אפשר היות הרבריות אמיתיות, ר"ל המושכלות שלמות אלא לאיש מלמד המדות בעל נחת וישוב וכו' פי זאת החכמה כמו שידעת אינה חכמת הרפואה ולא חכמת תשבורת, ואין כל אחד מוכן לה וכו' ואי אפשר מבליה הקדמת הצעת המדות הטובות עד שישבו האדם בתכלית היושר והשלמות כי חועבת ה' נלזו ואת ישרים סורו עכ"ל. הרי להמורה להשגת והכרת ידועה ה' צריך להשתלם ראשונה בשלמות המדות והתכונות הטובות.

וכן

נראה דעת מוהרי"א אבהב בספרו מ"ה (נר ג') פ"א כלל ד' חלק ה') וז"ל: לפיכך הטוב הנצחי האמתי שאין בו הפסק ראו שהיה קבלת התורה שיש בו מעלת המדות שהם נעשה ומעלת שכליות שהם נשמע, ועל זה הקרימו נעשה לנשמע שזו היא הדרך הישרה להתחיל בתקון המדות המעשיות ואחר כך יכנס בשמיעות כו' לפי שמצוות התורה נחלקות לשני סוגים עליונים, האחד להתמדת הישוב ותקון המדות והסרת הנזקים והקריבת התועלת שזהו נקרא מצוות מעשיות, והסוג השני לקיום האמונה בבורא ית' וציויה בשכל על דרך האמת וזהו מצוות שמעיות, ואף על פי שזה הסוג השני הוא קודם במעלה וכן הקרימו הנביא באמרו האמת והשלום אבהו, כפי טבע ההמון צריך להישייר מדותיו קודם התיישבו במושכלות וכו'. אבל יתחיל בלמוד המעשיות ואח"כ בלמוד השמיעות, כי מהלמוד הקל שהוא המעשיות יכנס אל הלמוד החמור שהוא השמיעות, וכדרך היות בחרו בקבלת

התורה גדולי ישראל בנודל חכמתם וכו' יעו"ש.
הרי ספורש כי גם דעת מהר"י אבובי דצריך
להתחיל בתקן המדות המעשיות ואח"כ יכנס
בשמעיות, וזה נוסף לדעת חכמי הקדם. ועי'
בס' "אפיקי יהודה" דרוש סיוס זכים.

מבואר מזה כי דעת המורה והמהר"י
אבובי שאי אפשר לבוא ליריעת
הכרת ה' סבלי הקדמת השתלמות המדות
המוכות וזהו כדעת חכמי הקדם. נמצא כי
השאלה הזאת במחלוקת שנויה, להמהר"ע
דמדסה אותו לאילן מהופך הנה הכרת ויריעת
ה' הוא הנזע והשרש יצריך להקדימו מראש.
אולם להמורה והמהר"י אבובי הנה המדות
המוכות המה התנאי הראשון לבוא על ידן
ליריעת ה'.

ובזה מבואר המאמר שהבאנו לעיל במחלוקת
ר' יהודה ור' נחמיה בפרוש הכתוב
ויטע אשל איך הפיץ ראש המאסנים יריעת
ה' בעולם, ר' נחמיה דאמר אשל זה פונדק
איל בשיטת המורה והמהר"י אבובי כי המדות
המוכות המה התנאי הראשון לבוא על ידן
ליריעת והכרת ה', ומש"ה אברהם אבינו "היה
מקבל את העוברים ושבים האכילים והשקס"
כדי שעי"ז יושלמו בשלמות המדות ומהן יתעלו
להכרת ה' וממנו יראו וילמדו את הדרך העולה
בית אל, אולם ר' יהודה דאמר אשל פרסם
קאי כדעת המהר"ע כי האדם התורני דומה
בתלקיו לאילן מהופך אשר שרשיו למעלה
וענפיו למטה, ועי' הנזע האלהי התורני ישלים
את עצמו בשלמות המושכלות והמדות המוכות,
ומש"ה אברהם אבינו אשר בן שלש שנים
הכיר את בוראו סלל בזה מסילה גם לבני
אחריו, כי מקטנותם יתגדלו ויפתחו על שדה
האמונה ונועו השמימי, וכמו שאמרו קטן היריע

לדבר אביו מלמדו שמע ישראל (מכזה ס"ח
א'), והאילן של הפרס שנטע אי"א הוא סמל
שממנו יראו וילמדו שהעיקר נועו השמימי,
ויריעת ה' היא קדמת השלמות המושכלות
והמדות וכדברי מהר"ע, וזהו: "ויטע אשל
— אילן — בבאר שבע" ועי' הציור כי האדם
דומה לאילן "ויקרא שם בשם ה'" כי ה'
אל עולם.

אלא דיש לשאול מי יאמר כי לר' יהודה
דאמר אשל פרסם הוא אילן מהופך
וכמהר"ע? דלמא כוונתו לאמר אשל פרסם —
אילן אשר הנזע והשרש המה שלמות המדות
המוכות — כתכמי הקדם שרמו אותו לאילן
שאינו מהופך — ובהמורה והמהר"י אבובי?
לזאת בא ר' יהודה ואמר כי אברהם אבינו
פנה להמבקרים את פרסו ואמר: שאל מה
תשאל? "תאנים" המכוונות כנגד מציאות ה',
ו"ענבים" כנגד שלמות המושכלות, ו"רמונים"
כנגד שלמות המדות, משום דשלשתם אלו
מכוונים נגד חלקיו של האילן וכמו שנבאר
לקמן, ובזה שהזכיר ר' יהודה "תאנים"
בראשונה, הראה לנו כי האדם התורני צריך
להקדים הכרת ויריעת ה' כדעת המהר"ע.
ועתה נבוא לבאר כוונת ר' יהודה במה
שהזכיר דוקא "תאנים ענבים רמונים"
והוא: כנגד השרש והנזע שבהאילן, שהוא
מציאות השם, אמר "תאנים" כי ההאנה מורה
על פרסום הכרת ויריעת ה' בעולם בכל דור
ודור, והראשון בזה היה אברהם אבינו, כמה
שאמרו במ"ד (בראשית פ' ט"ו) עדי"פ כבכורה
בתאנה בראשיתה וכו' (הושע ט') אמר ר'
יורן התאנה הזו בתחילה אורים (מלקטים) אותה
אחת, ואח"כ שתיים ואח"כ שלש עד שאורים
אותה בפלים ובמגדפות (לפי שאין כל התאנים

מתבשרים יחד כשאד הפרות אלא בתחילה מעט ואח"כ יותר, יפ"ח) כך בתחילה אחד היה אברהם וירש את הארץ (יחזקל ל"ג, כ"ד) ואח"כ שנים אברהם ויצחק, ואח"כ שלשה אברהם יצחק ויעקב, ואח"כ (שמות א') ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במדמדמד מאד ע"כ. וקשה איך קאמר אחד היה אברהם, ואח"כ שנים אברהם ויצחק, ואח"כ שלשה אברהם יצחק ויעקב, הלא כשעה שיצחק ירש את הארץ כבר היה אברהם מת, ומכש"כ נבי יעקב דכבר מתו אברהם ויצחק, ואיך קחשיב להו שלשה ושנים? ומלכר זה הגה עצם המאמר הזה מחוסר הבנה וצריך באור.

אולם באור המאמר הזה על הכתוב "אחד היה אברהם וירש את הארץ" (יחזקאל ל"ג כ"ד) אין הכוונה על ירושה נשמית של הארץ, כי אם על ירושה רוחנית שהוא היה הראשון שלמד והפיץ את ידיעת ה' בארץ, וכא להכלים בזה איך שרעת ה' בארץ עברה מאבות לבנים בכל דור, והנצח הכרת וידיעת ה' הכרה שרשים עמוקים בלב בני הדור, עד אשר אפילו בשעה שאחר מהאבות כבר היה מת, בכ"ו דעותיו נשארו חקוקות בלבות אנשי הדור, וזה שריק; "ואחרי כן אברהם ויצחק ואח"כ אברהם יצחק ויעקב" הגה הזכיר ברורו של יצחק את אברהם, וברורו של יעקב את יצחק וגם את אברהם לאמר, כי כל כך גדולה וחזקה היתה ההשפעה של כל אחד מהאבות, עד אשר גם אחרי מיתתו היו דעותיו ולמוריו חיים, קיימים ופועלים בעולם להצטרף להשפעת ולמורי הבן החי ולהיות לו לעזר בהמשכת הפצת דעת ה' בעולם החשך והבערות. נמצא כי האבות בפרט ואחרי כן כל עם בני ישראל ככלל, — ע"י רבויים הכמותי כמש"כ

ובני ישראל פרו וכו', — הפיצו את אחדות האלהות בעולם, אולם בתחילה היתה ידיעת והכרת ה' מתפשטת במדרגות לאט לאט ע"י כל אחד מהאבות, ממש כלקישת התאנים אשר בתחילה לוקשים רק את התאנים שנתבכרו, ואח"כ יותר, ואח"כ כולם. עכ"פ מבורר מזה דהפצת האלהות בעולם היתה כלקישת התאנים, לזאת להמבטרים את אברהם בפרדסו הזכיר "תאנים" לאמר אף כי החשך והבערות של האלילות כמו עתה את כל הארץ, והכרת האלהות האמתית היא לע"ע רק כשכיב קפן, אולם זאת תהיה בדמיון לקישת "התאנים" המתרחבת ומתגדלת במדרגות, כן ידיעת ה' בארץ אם כי ראשיתה מצערה אולם אחריתה תשגא מאד ותתפשט בעולם כולו, להאיר תכל ומלאו.

"הענבים" שהיו בפרדסו של אברהם אבינו המה כנגד שלמות המושכלות המכוונות כנגד הענפים שבהאילן התורני, ויוכן בהקדם דברי רז"ל בילקוט (תקכ"ה) עה"פ כענבים במדבר מצאתי את ישראל (הושע ט') ר"א כענבים במדבר למה במדבר ולא ביערב? אלא כשהאדם מהלך במדבר, והוא צמא אם נותנים לו פת אוכל ומבקש לשותות, ואם נותנים לו מים או יין לשתות שותה ומבקש לאכל, אבל אם נותנים לו ענבים הוא אוכלם ואינו מבקש מאומה, למה? שיש בהם אכילה ויש בהם שתיה. כך קבלו ישראל את התורה דכתיב (משלי ט') לבו לחמי בלחמי ושתו בין מסכתי, וכתיב הוי כל צמא לבו למים לבו שכרו ואכלו (ישעיה נ"ה), ובאורו דהנה החכמה מתוארת בכל מקום בלחם ומשקה כמש"כ המורה (בב"ר פ' ל') וז"ל: הושאל לשון אכילה לחכמה וללמוד, ובכלל להשגת השכליות אשר

יתמיד בהם השארות הצורה האנושית על השלם שבכעניינים כהתמדת הנגף במזון על הטוב שבכענייני וכו' ואסרו כל אכילה ושתייה האסורה בספר זה (בספר משלי, אפורי) אינה אלא חכמה ובקצת הנוסחאות תורה וכן הרבה קראו החכמה מים, הוי כל צמא לכו למים עכ"ל. כתב שם האברבנאל ע"ו ואמר הרב ובקצת נוסחאות תורה, להגיד שהחכמה העיונית והתורה המקובלת שניהם כאחד בואת השאלה עכ"ר. וקראו חכמינו בשם לחם ומים לאמר כשם שהנגף איננו יכול להתקיים בלי מזון, כן הנפש לא תוכל להחיות את קיומה בלי לחם ומים שהם התורה ושלמות המושכלות, והם "הענבים" אשר המציא הקב"ה לישראל במדבר, והענבים האלה כבר השתילם* ונטע אותם אברהם אבינו בפרדסו, ולכל אחד מהמבקרים את פרדסו אמר: "שאל מה תשאל ענבים" כי רצה לזווג ברזן שמים, ולהשקותם מינה של תורה, ביחס לשלמות המושכלות והחכמות העיוניות. "הרמונים" בפרדסו של אברהם אבינו מורים על התבונות והמדות

הטובות, וע"ד שאמרו (ברכות נ"ז, א') עה"פ כפלת הרסון רקתך (שה"ש ד') מאי רקתך? אפילו ריקנין שכן מלאים מצוות כרמון. לדעתנו באו חז"ל בזה להראות את גודל הערך של התבונות הנעלות והמדות הטובות אשר עמנו בכל מקום ובכל זמן מצטיין נגד שאר העמים. מי יאמר מהרציתו וההריגות דשכיתו גם אצל העמים הנאורים, הנה כמעט לא נשמע כלל בגבול ישראל כנודע מהסמפסימיקה, אלא גם בהצר החיובי של הטוב והחסד מצטיין עמנו תמיד. היהודי הנודר לאפריקה ולעיר שאין בה יהודים, ובחיותו כעריד בערבה הנה במשך הזמן יתבולל ומצד היצוניותו לא נכר כי

ממעי יהודה יצא, אבל עסק עסק בפנימיותו עוד נוצץ השביב היהודי המקורי היושב בסתר לבנו ומתבטא ומשתקף בהמדות הטובות של מעשה הצדקה והחסד, החמלה והרחמים שאי אפשר שימחו לגמרי מלבב היהודי, כשה שאמרו (ביצה ל"ב ב') וא"ר נתן בר אבא אבא אבא רב עתירי בבל יורדי נהיגוס הם וכו' רכתיב (דברים י"ג) נתן לך רחמים ורחםך, כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מורעו של אברהם אבינו, וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מורעו של אברהם אבינו. ועל המדות הטובות שמצטיין בהן עמנו, אפילו עמי הארץ והרחוקים מהיהדות, אמרו: "אפילו ריקנין שכן מלאים מצות כרמון". ולפי "הרמונים" שהם כנגד המדות הטובות המה הפרות משתילי אברהם אבינו שנפע בפרדס והביאם לשלמות המדות והתבונות הטובות.

מבואר מכ"ז כי "התאנים" שהיו שתולים בפרדסו של אברהם אבינו היו מכוונות כנגד מציאות ה', "הענבים" כנגד שלמות המושכלות, "הרמונים" כנגד שלמות המדות, ומשום ששאל אברהם אבינו "תאנים" תחלה, הנה ההרמניה הזאת הראתה כעליל את צורת הויש התורני בדמינו להאילן כשיטה המהיר"ע ולא כהמורה והמהיר"י אברהם, ולכל אחד מהמבקרים את פרדסו היה א"א אומר: "שאל מה תשאל" כלומר במקצוע שהנך מרגיש כי חסד אתה, קח את הפרי ולמד ממנו אם "מתאנים" או "מענבים" או "מרמונים" או משלשתם יחד. באופן אשר לפי דעת ר' יהודה דאמר "אשל פרדס" הנה בזה נפיה קרא בשם ה' אל עולם כי האילן כחלקו מורה על מציאותו יח, ולזאת אליכיה לא קא מהדר לפרושי סוף הכתוב "ויקרא וכו' אל עולם" וכמבואר.

נמצא כי ר' יהודה דאמר „אשל פרס” קאי אליבא שיטת המהר”ע דאמר כי את הלמוד של מציאותו ית’ צריך להקדים להחכמה וליושר המדות, אולם ר’ נחמיה דאמר „אשל פונדיק” כבירא ליה דחקון ושלמות המדות המובנות צריך להקדים ראשונה כדעת המורה והמהר”י אבוהב, ורק התכונות והמדות הנעלות תוכלנה להישייר את ההמון קודם התיישבו במציכלות של ידיעות והכרת ה’, והצעת המדות המובנות המה הקרמה לבוא על ידן להכרת וידיעת ה’, ולזאת ראש המאמינים, אברהם אבינו, ביתו היה פתוח לרוחה, ונסע אהלו אפרנו בעד כל עובר ושב, האכילם והשקם, ועי’ הראה להם את גורל מעלת המדות הטובות ויקרת ערכן, המביאות את האדם להתכלית הנרצה של ידיעות ה’, ומשהו איכלין ושותין” שכבר נעשתה ההכנה במדות הטובות הדרושה לזה „אמר לון בריכו” השיבו תורה וברכה בעד הסעודה „והן אמרין מה נימור”, דגשות מאד נעלים ורמים פגשו בהפונדק הזה, ועולם חדש של אצילות ורוממות הגשם דאו לפניחם, ולזאת שאלו: „מה נימור” — כלומר במה נודה בבית הזה? — „ואמר להון ברוך אל עולם שאכלנו משלו” כלומר לא משלי אכלתם רק משל אל עולם קונה שמים וארץ אכלנו, ולו מחויבים אנחנו לברך ולהודות, וכאופן כזה השריש בהם את הכרת וידיעת ה’ „הה”ר ויקרא שם בשם ה’ אל עולם”, ורק לר’ נחמיה דאמר „אשל פונדיק” הוצרך לפרש איך נתקיימה אליביה קריאת השם „אל עולם”, אבל לר’ יהודה דאמר „אשל פרס” הנה האילן בעצמו — של „התאנים” — מורה על מציאותו ויחודו כמה שבארנו למעלה.

ובמחלוקת המורה והמהר”י אבוהב עם המהר”ע יש לבאר דברי המשורר, בתהלים (כ”ד, ג’ ד’ ה’ ו’) מי יעלה בהר ה’ ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה, ישא ברכה מאת ה’ וצדקה מאלהי ישעו זה דור דרשו מבקשי פניך יעקב סלה. גם המשורר ידבר אדות שאלת הפלוסופים באיזה דרך יעלה האדם למדרגה העליונה של הכרת ה’ אם ע”י שיקרים את השתלמותו בשלמות המדות או ע”י שידא לעלות חכף בגזעו השמימי ועי’ שואל הכתוב „מי יעלה בהר ה’?” על ידו איזה דרך יוכל האיש התור” לעלות בהר ה’ „ומי יקום במקום קדשו” — אם עלה שיהיה בטוח שיקום וישאר בעליתו, ועי’ פרש הכתוב: „נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה” כלומר להתחיל בראשונה בהשתלמות המדות והתכונות הטובות כהמורה והמהר”י אבוהב ועי’ לבא להכרת ה’ הנה הדרך הזאת אינה בטוחה שעל ידה יבא למדרגה העליונה ושיקום במעלתו ורק „ישא ברכה מאת ה’ וצדקה מאלהי ישעו” צריך ברכה וישועה מיוחדת שישפיע ה’ עליו שפע חכמה שישגי את ה’ ושיקום במעלתו. אבל הדרך הנכונה והבטוחה היא „זה דור דורשו מבקשי פניך” אינם מבקשים החלה אחר שלמות המדות והמושכלות רק מבקשים פניך חכף, ודורשים את ה’ ותורתו בכל דור ודור בין גדול וקטן אשר בעורנו עול לימים משרשים בלבו אמונת וידיעת ה’, ומי המה המבקשים פניך בראשונה, אלו בני „יעקב” שקבלו להם תורת ה’ ולכן דרכם העולה בית אל „סלה” הם בטוחים שישארו נאמנים לה’ סלה.

ער הנה דברנו ע"ד האמונה ע"פ ההשקפה הדתית התורנית והמחקרית, ועתה נדבר בגורל ערך האמונה ומעלתה מנקודת מבט החיים. האמונה מוכבת מרוסמת ומסתקת את חיי האדם, איש בלתי מאמין בל יוכל לחיות עלי ארץ, כל מצוקה ותלאה, כל אסון כל פגע רע אשר בבחם להפיל את האדם למשואות נצח, הנה האמונה רק היא בכחה להבליג את האדם עלי יגונו ולתת לו די אומץ וכח לשאת ולסבול את כל אלה, ולזאת לפנים אשר האמונה היתה שולטת בכל, חיו האנשים בוקנה מופלגת ומתו כמות כל האדם במתה טבעית, והמתות הפתאומיות אשר נקבו בשמות חדשים: "פלצות הלב" "השתפכות הדם על המח" לא נודעו כלל בהתקופה ההיא, ומי יאמר מהמתה של מאכדי עצמם לרעת, זה לא נשמע כלל בכל גבולי ישראל; אולם מיום אשר רפתה האמונה, והזרם של הקלמורה החפשית פרשה את מכמתה על גו ועל אדם יחיד, הנה רבים חללים הפילה הקלמורה המופקרת הזאת, ותהי ראשית מעשיה לכבוש את שביב האחרון הזה — שביב האמונה, האור והטוב, ולא חיים של חרות נחנו להאדם ע"ז — כאשר יחלמו המתמשכלים — כי אם חיים של צער ויגון, חיים של אי התפקות, חיים של יאוש ואכזרן הגוף והנפש גם יחד.

ובזה מבואר הכתוב בחזרה דברים (ל"ד, ז)

ומשה בן מאה ועשרים שנה במתו לא כהתה עינו ולא נם לחה, ויש לדרקק לאיזה צורך הודיעה לנו התורה מהמצב הגופני של משה קודם מותו שלא כהתה עינו ולא נם לחה? ואיזו תועלת תצא לנו מהודיעה הזאת?

אולם דבר גדול השמיעתנו התורה בזה, להוציא מלב המתמשכלים האומרים כי התורה, הלילה, תעיק להאדם ותשים בסדר רגליו מבלי שתניחהו להתעדרן על הדרת המבצע ולהבריא את גופו, ולחזק את מוסדי גופו מתנובות העוה"ז, וזאת יגרם לחלישות הגוף ואפסית הכחות, ובאמת אם אך נחבונן נראה ממש ההפך כי התורה מלמדת את הישראלי לא להרחיק את החיים — וכמאמרם: "כל היושב בתענית נקרא חובט" (תענית י"א א). "נזיר חוטא שצער עצמו מן הייף (גדרים י"א) — אך למרקס, לשהרם ולזככם; לא להמית את החומר ורגשותיו המבעים אך לעדו, לצמצחו ולקדשו בקרשת הרוח, כי החיים הנפרדים מכלי שים רסן להחיות וחי בשרים מביאים לכמה חלאים קשים ומרים, המוצצים את לשד הכח החיוני, מחלישים את הגוף ומקרבים את מתתו, אולם מאושר הוא האיש החי על פי התורה והאמונה, היא תשים נבולות לרסן תאוותו ותזכירו חמיד "וחי בהם" ולא שימות בהם, וגם ער זקנה ושיבה כל תעובה, ויה דומה ממש למנורת שמן דולקת אשר יש בה שמן כדי לרלך יום אחד שלם בשלהבת הרגילה, אולם אם נגדיל את שלהבת הפחילה הנה השמן יכלה בתוך הזמן, והנר יכבה באמצע היום, וכן אמר החכם (משלי כ', כ"ז) נר ה' נשמת אדם, כי מורכב הוא מיסודות ארציים, ולחות החיוני שבו היא כמו הנר, אם יגדילו את השלהבת ולא יוסיפו שמן, הנה הנר יכבה קודם הזמן, כן האדם ע"י אכילתו הוא מוסיף לחות החיוני בגופו, מה שכח ויסוד האש מכלה ממנו, כ"ז הוא אם האדם הולך בהדרך אשר התורה התוותה לו או יאריך ימים, אבל אם הוא מגדיל את אש התאוה הנה ע"ז הוא

מסיף לבלות את לחות החיוני שבו וימות בתוך הוסן, והגר יכבה באמצע היום, וכמשיה (משלי י"ב) יראה ה' תוסף ימים ושנות רשעים תקצנה. והמופת היותר חותך על זה יהיה משה רבנו אשר רבותינו אמרו עליו "שכינה היתה מדברת מתוך נבואה", ופרשנו במקרא הכוונה להראות את הפלגת גודל משה רבנו בתורה, וההתדבקות בתורה ובאלהות נעשתה אצלו לרבר מבני עד כי השכינה היתה מדברת — מעצמה — מתוך גרגור, והיה בהר ארבעים יום לחם לא אכל וימים לא שתה (רברים ט', ט') וככ"ז גם במתת המופלגת כנקמה של מאה ועשרים שנה, לא נראתה בו שום חולשה ואפיסת הכחות, רק היה מלא כח עלומים כצעיר לימים, עד אשר לא כהתה אפילו עינו ולא גם לחה, ואת זאת הכליטה התורה בסוף דבריה לאמר: כי לסוד וקיום התורה ומצוותיה מרכיב אומץ וגבורה גם בגוף האדם, ואסופים בו לחות הטבע ומחוקים את חוש הראיה גם לעת זקנתו, והראיה שמשה כי: "משה בן מאה ועשרים שנה במה — וככ"ז — לא כהתה עינו ולא גם לחה" כי חזוק הגוף וארך ימים בימינה, וזה נכון.

נמצא כי האיש החי על פי תורהו ואמונתו הוא יאריך ימים בבריאות הגוף, וגוסף ע"ז המה יחזקוהו ויעודדוהו לשאת את הרוחות והזועות השונים של מלחמת קיום החיים, המפילים עליו חתת ורדת, ויתנו לו כח ואומץ לקיות ליום כהיר בשחקים, יום אשר שמש ההצלחה תופיע לפניו מחדש.

ואם נתבונן עוד יותר נראה כי כמו שכרא הקב"ה את האדם בנפשות שונות לאהבה ולחמלה, לשמחה ולחרות בן ברא הקב"ה את נפית האמונה באדם. ובא וראה מה

שכתוב עד"נ אפילו במ' "ידועות הטבע" (בחלק חי הצמח והחיה והאדם פרק י"ב, י"ג) וז"ל: כי כל האדם מעורר ועד היום, וכל ארץ וארץ וכל עם ועם וכל משפחה ממשפחות האדמה, הקרובים והרחוקים הפראים והמשכילים, כולם יחדו יכחרו בדרך אמונה, והאמונה מוצאת חן בעיני כלם. אכן יש אשר נמצא את האחד בודד במעוה ואת אמונתו ישליך אחרי גו, ואולם האחד הזה הוא פרט יוצא מן הכלל ומשפמו כמשפט האשה אשר תזנח את פרי בטנה ורחמי אם חשכה, או כמשפט האיש אשר קול נגינת לו לזר, אם כי יחלטו החוקרים פה אחד כי רחמי אם הם חק מחקות הטבע והנגינות גם הם יסודותן בחקות הטבע, רגש האמונה יד וכ"ז ותשמחו בקרב האדם ואת האדם עשתה חפשי לנמות ימין ושמאל, כי לא אינסמינקם הוא בקרב האדם כי אם נפיה ככל נפיותו, וכידו הדבר לבחור ולחדול וכ"ז וכי ילד אפוא את רגש האמונה בקרב האדם? הלא אך כי יחוש האדם כנפשו אשר עושה הטבע את מעשיו על פי חקים נאמנים ואיתנים ולא במקרה הוא עושה, ואו יבוא רעיון בלבו כי יש "מכה לכל הסכנת" ויש נבזה מעל נבזה אשר קצרה רוחו מהבין אותו, ומחשבות כאלה מולידות את רגש האמונה ובר אכן הלך האדם מחיל אל חיל ויעזוב את כל החזיונות המבהילים מהאלימות השונות, וימצא כי אחד הוא האלהים אשר בשמים ובארץ, אשר לא ידע יכנהו ואשר עיניו לא תראינה אותו. ויעברו לאל אחד וכו' עכ"ל. הרי כי גם חכמי הטבע מודים כי האמונה לרגלי בואה יחד עם יצירת התבל, ובכל דור ודור מבקשים את "הסכה הראשונה" המניעה את מלכות הבריאה כולה, הנה כי בן האמונה לעולם ולנצח תעמד.

ובזה יש לבאר דברי המשורר (תהלים ק"ב, צ') "לדור ודור אמונתך" ר"ל האמונה לא תחדל לעולם ותתפשט סרור לדור, והמופת היותר חותך ע"ז הוא כי "כוננת ארץ ותעמדי" משעה שהבין וברא הקב"ה את העולם והארץ עד היום הזה, כולם יבחרו, דרך האמונה, ועומדת בראש חיי האדם והחברה, יען כי בנפש האדם פנימה היא.

ולא נפלא מעתה להבין את הכתוב "וה' ברך את אברהם בכל". הנצב בראש דרושנו, כי אם נתבונן בקורות ימי חיו של אברהם אבינו נראה שלשלת ארוכה של מצוקות ותלאות, נדודים ורדיפות, פה יכעס עליו המלך נסדר על אשר שבך את אליה אביו ויצוה להשליכו לכבשן האש ולשרפו כסבואר במ"ד (בראשית פ' ל"ח) ונתקיים בו "גם כי הלך כמו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך". פה יצוהו ה' לעוב את ארצו ומולדתו, ולנוע למקום אחר מבלי שידע מראש אנה יהיו פניו מועדות, כמס"כ לך סמך ומסולדתך ומבית אבך אל הארץ אשר אראך (בראשית י"ב, א'), כבואו ארצה כנען. גם שם לא ימצא מנוח, כי היה רעב בארץ — ולא קרא תגר ולא הקפיד כסבואר במ"ד — ומפני הרעב הוכרח לדרת מצרימה, ארץ הוימה, ונפשו היתה בסכנה לרגלי אשתו שרה, והתחכם לאמר לאשתו: "אמרי נא אהותי את וחיתה נפשי בגלגלך", פה יקחו את לוט בן אחיו ורכושו ואברהם ידוק את חניכיו ילידי ביתו במספר ששנה עשר ושלוש מאות איש ויערך מלחמה את ארבע המלכים, אשר במה מספר חייליהם היה רב ועצום, וכנראה מהמ"ר (בראשית פ' מ"ג) עה"פ וירק את חניכיו ר' יהודה אימר הן הוריקן פנים כנגד אברהם.

אמרו ה' מלכים לא יכלו לעמד בהם, ואנו יכולים לעמד בהם? פה יצוהו ה' לקחת את בנו יחידו, אהוב נפשו, להעלות לעולה, כאלה וכאלה קרו לאברהם ראש המאמינים, אשר לו אם אף חלק אחד מני אלף קרו לאיש אחר, בודאי היה נופל בנפלים ומעדרו קרמוליו, ולא יפלא מעתה אם בדרונו, דור חלושי אמונה, נראה אנשים צעירים לימים אשר שיבה זרקה במ ושערות ראשם כהלג חיוור, כי מלחמת החיים עם כל תקפה ועוזה ופנעי הומן הכללים והפרטים ישחורו ויובישו את כל הלחות המבעית אשר באדם; לא כן העברי הראשון ראש המאמינים, כל פגעיו ומצוקותיו ונסיונותיו לא השפיעו לרעה על מהלך גופו להיות זקנה קופצת עליו מרס בא הומן של הזקנה המבעית, כ"א "ואברהם זקן" לא משבר רוח וראגה רק מפני כי "בא בימים", ואריכות ימיו הביאה לו את הזקנה המבעית, ופרשה תה"ק המעט, כי לרגלי היות האמונה אזור חלציו היה שמח המיד בחלקו, ולא היה חסר לנפשו מאומה, והיה נחשב כעניו כי "ה' ברך את אברהם בכל".

ומבואר בזה גם הכתוב והאמין בה' ויחשבה לו צדקה (שם מ"ז ו'). ובאורו דהנה דורו של אברהם אבינו היה שקוע בעבודת האילים ותרח אביו הלא היה עושה את הפסילים הללו כמבוא לעיל, הנה כי כן אור האמונה בא לאברהם לא מן ההוצה ולא מבית אביו, רק מעצמותו ומה שיעצוהו כליותיו, וזהו שאמר: "והאמין בה' ויחשבה לו — לאברהם — צדקה" יען כי האמונה היתה אצלו סקנין העצמי של שכלו ותבונתו, וע"י האמונה בה' היה מתדבק במדותיו של הקב"ה והפנין את מדותיו, מדת הצדקה החסד והרחמים

בעולם של חשך אכזריות ורציחה, משום שגם קיום התורה ומצוותיה הוחל רק מאברהם, כמה שהבאנו לעיל בדרוש הקודם "דרך ה'" בשם העקדה שער ה', כי כל הזמן שנמשך מבריאת העולם עד אברהם אבינו שהוא בערך שני אלפים נקרא בשם "תהו", כי רק אברהם החל לקיים את התורה ומצוותיה ולהפיץ את דרכיה, כמ"ש הכתוב עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרת מצותי חקותי ותורתי (שם כ"ו ה'), וירשו ע"ז (במ"ד פ' ס"ד) ר"ל אסר בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו וכו' ור' יהודה אסר אפילו הלכות ערובי חצרות היה אברהם יודע, תורתו שתי תורות שקיים אפילו מצוה קלה שבע"פ, ועי' שם בפירש"י. נמצא כי אברהם אבינו הוא היה הראשון שהכיר את האלוהות ועל ידה קיים את כל התורה, ולוא נחשבה לו זאת "לצדקה".

ככל החיון שראינו אצל אברהם אבינו אשר רק בבח האמונה נבר על כל מצותותיו ותלוי, כזאת אנו רואים גם אצל שאר האבות וביחוד אצל יעקב אבינו, כמשי"כ ויותר יעקב לברן ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו (בראשית ל"ב, כ"ה כ"ו). וקשה: א) מדוע הכתובים הקדומים נאמרו בלשון נסתר וכאן הזכיר את שמו יותר "יעקב" לברן? ב) מדוע באמת נשאר יעקב לבדו וכבר הרגישו בזה חז"ל, ועיין בפרי שו"ת "שם עולם" במאמר "נצחיות ישראל" פרק ג' מה שהערכנו ע"ז.

המפרשים פרשו ענין ההתאבקות של המלאך, שהוא שרו של עשו, הוא השטן, המלאך המות והיצה"ר כמשי"כ

"הכלי יקר" שם, והתאבק את יעקב כי רצה להעבירו מאמונתו כאבק זה העולה ומסמא את עיני האדם, כך עלה ברעתי לסמא את עין שכלו כדי להביאו לידי הכחשת אלוה סמעל, ובאמת יש להתפלא הלא גם יצחק הפיץ את ידיעת ה' בעולם כמבואר לעיל בשם המ"ר (בראשית פ' מ"ז) וביחוד אברהם אבינו הלא היה ראש המאמינים, א"כ קשה מאד הלא על אברהם היה המלאך להקדיש מלחמה, ומדוע זה חכה המלאך בהסלחמה הזאת עד יעקב?

אולם באמת ברורו של אברהם ערנה לא היה במות כי האמונה בה' תחקים מעתה לעד, כי אויביה ושונאיה היו אנשי ביתו של אברהם אבינו, והוא ישמעאל בנו ומשפחתו. וכמבואר במ"ד (פ' נ"ג) עה"פ ותרא שרה את בן הנר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק (שם כ"א, ט') חניא ד' ישמעאל אומר אין הלשון הזה של צחוק אלא עבודה, וזה שנאמר (שמות ל"ב) וישב העם וכו' וייקומו לצחק וכו' עכ"ל, הגה חז"ל באו בזה להורות הסבה שגרמה אשר שרה אמרה "גרש את האמה הזאת ואת בנה" יען שהיה רשע נסור, עובר ע"ז ועושה כל התועבות בעולם וכמבואר במדרש שם, וכן ביצחק היה עשו עם כל אלופיו הרבים כמובא בבראשית (ל"ז), וכל אלה מבואר גם במ"ח וילך, עה"פ כרם היה לידיי וכו' (ישעיהו ה') "ויעקבו" — באברהם שהשלכתי הפסלה ממנו כגון ישמעאל, "ויסלחתי" — ביצחק שיצא ממנו עשו, "וישעוהו שורק" — הוא יעקב שכל הנסיעות שיצאו ממנו היו טובות ונחמדות כשורק זה שכלו טוב וזהו כלו זרע אמת עכ"ל, נמצא כי בימי אברהם ויצחק לא היתה במוחה ערנה קיומה הנצחית

של האמונה בה' באופן שהמלאך ירגיש את עצמו בסכנה ויכרח להקריש עליהם מלחמה. לא כן יעקב אבינו אשר ספתו היתה שלמה. כי כל בניו היו כרם חמר השתולים על מבועי האמונה והתורה. ובמצב כזה הלא קיום נצחיות האמונה היה בטוח, ומש"ה רק או מצא המלאך המשחית והמסכנן את מצבו בסכנה. לזאת רק על יעקב הקריש מלחמה. והוא שאמרה התורה "ויתר יעקב לברו" כלומר מן האבות נשאר אך יעקב לברו המבטיח את קיומן הנצחית של האמונה והתורה לעד. ולכן הקריש המלאך מלחמה רק עליו. והוא: "ויאבק איש עמו" שרצה להעבירו מאמונתו. **והנה** המלחמה הזאת את יעקב היתה גופנית ורוחנית, והוא מה שאמרו חז"ל בחולין (צ"א א') בהאבקו עמו (בראשית ל"ב) רבי שמואל בר נחמני אמר כעבדים נדמה לו וכו' רב שמואל בר אחא וכו' אמר כתלמיד חכם נדמה לו. ובאמת המאמר הזה כלו מוקשה. אולם י"ל כי המלאך נלחם עם יעקב מלחמה גופנית כי רצה להפיל את גופו לארץ ולהכניעו בבח האגרוף, וזה דעת האומר: "כעבד" — ששם — נדמה לו. וגם עשה עמו מלחמה רוחנית, כי רצה להעבירו מדתו ואמונתו. כמה שאמרו (שם) אמר ריב"ל שהעלו אבק מרגליות עד כמה הכבוד, כתיב הכא בהאבקו עמו וכתיב ההם (נחום א') וענן אבק רגליו. ופרשו המפרשים שהיתה מלחמה פנימית רוחנית על שרשי האמונה שרצה להעבירו מדתו ואמונתו. וכזה מבוארת דעת האומר: "כת"ח נדמה לו" שהיתה מלחמה שמימית ורוחנית. **המחזה** הנורא הזה אנו רואים שקרה לבניו בגולה, כי הלא חכמינו אמרו "כל מה שקרה לאבות קרה לבנים" והתמונה הזאת

מצטיירת בשני פנים: פעם יסיתו בנו את ההמון הגס, את היחפים חיתו היער בצורת אדם, ועל המקום שיתנפלו יהרגו ישחטו ויטבחו ברציחות איומות וגוראות את כל היהודים, גם על זקן ועולל לא ירחמו. ואת כל רכושם ישללו, והמושלים יצדקו את הדין והעניש על ישראל, ועל המחזה האיום הזה אמרו: "כעבד" נדמה לו" כי זה בא בצורה פשוטה של עבד"ס רוצח.

אמר לפעמים בא עשו על ישראל בצורה של נאור וחכם. בימי הבינים רצה ללסרנו דת חדשה "ולתקן" את נשמתנו בברית חדשה או ברת האיסלם, והיה מקריש עלינו מלחמה רוחנית, והממרה את פיהם הוסת, ועי"נ נהרי ונחלי דם שוטפו במחנה ישראל. והגבורים שלנו נשרפו ביקוד האש של האינקבויציה הארורה על תופת האומא דע — פע. מסעי הצלב וגורת הרועים מלאו כעבנו חללים חללים וכל דף ודף של ההסתוריה שלנו רטוב מדם גבורינו וקדושינו שמסרו את נפשותיהם על קדושת השם. כי עזה כמות היתה או שנאת הדת, והאפיפורים והבישופים וכהניהם עם מורקבומה הדיעו בראש, העלו על המוקד אלפים ורבבות מעם ישראל. וגם עתה במזמננו אשר קנאת הדת — בדרך רשמי — כמעט עברה וחלפה ומתימרים בקולמורה של "חפש והתקדמות", הנה באמת החשך של הכינים מתגלה לפנינו גם עכשיו רק בצורה חדשה ותחת שלש חדש. לא עי" כהני הדת, כי אם עי" כהני החכמה והמרע, והמה הסטורנשים עם מוריהם ומרדכיניהם הפרופטורים בראש. והסטורנשים תלמידי החכמים האלה, כמעט בכל מדינה באירופה המשכלת, יכו וגם יסיתו את הסטורנשים העכברים ויעשו שמות

נוראות על תושבי היהודים, והאנטישמיות גברה כ"כ עד כי בזמן האחרון התאספו כחמשה אלפים סטודנטים ברומניה והחריבו את גרוסרדיין, קלויזנבורג ועוד הרבה עירות, הם לא הסתפקו בשוד ורצח, בהריסת מצבם הכלכלי של עשרות אלפים מבני ישראל — אל נפש ישראל הפנו. ויטמאו את ספרי תורתנו הקדושה — ששים ספרי תורות — ויקרעו לגזרים וישרפו בריש גלי בחוצות ערי רומניה, את בתי המדרש ובתי הכנסת החריבו, וכה עברו מעיר לעיר ועשו פוגרמים נוראים על ישראל לעיני כל העמים הנאורים עם "חבר העמים" בראשם, ואין מי שיפדיעם ויענישם. זהו פרי הקולטורה וההתקדמות המודרנית בזמנינו! וכנר הסטודנטים — עשו זמנינו — אמרו: "כת"ח נרמז לו" כי מתחפשים המה בארדת של חכמה ומדע לרצוח ולהכות לשלל ולבזו בו, ביהודי שנואי נפשם על לא דבר, ורק שאת עולם לעם עולם, וזה גורם כי ישנם חלק קטן מישראל שלא יחררו בסוד נצחיות ישראל, המתבוללים ועוכים את מחנה ישראל ויתכחשו לצור מחצבתם.

לא כן יעקב אבינו הוא כנבר מלחמה אור את כחוליו "וישר אל מלאך ויוכל" (הושע י"ב ה') ודרשו ע"ז בחולין (צ"ב א') איני יודע מי נעשה שר למי, כשהוא אומר כי שרית עם אלהים הוי אומר יעקב נעשה שר למלאך, כי רק ע"י מלחמה והתרוממות והתעלות של כחותיו הנפשיים הגדולים שלו, בא למדרגה הרמה הזאת שהוא נעשה השר למלאך, וא"כ במלחמה הגופנית נצח יעקב אבינו את המלאך כי היה חזק ממנו בכח גופו, וגם במלחמה הרוחנית יצא יעקב כמנצח גמור ונשאר נאמן לדתו ולאמונתו, אולם בניו

המדוכאים בגלות המרה מוכים נהגים ונשחטמי מידי עשו בכל דור ודור, לא יוכלו כולם לשאת את הגזרות וההשמרות, וזהו "וירא כי לא יכל לו" — להעביר אחרו מאמונתו — "ויגע בכף ירכו" — אלו המתבוללים למיניהם מהדורות הבאים אחריו — "ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו" כי לא יוכלו לשאת את עול הגלות המר הזה, ויתרחקו מרוח ישראל סבא.

החזיון הזה הולך ונשנה בכל התקופות והזמנים, כמעט בכל דור ודור המתבוללים השונים שבזמנים מתמכרים להאלימות הזמנית, אבל הגוי כלו, עם ישראל, ההולך בעקבות אבותיו הקדושים נשאר נאמן לתורתו ואמונתו, ובשמה ידגלו נגד כל הגזרות והרדיפות של העמים, וכוה מבואר המאמר "חיה אחת יש ברקיע" הנצב בראש דרושנו, כי עם ההולך שחוח וקודר כל היום בלחץ אויביו, עם אשר מיום הלך בגולה לא מצא מנוח, עם אשר זה אלפי שנים ימסירו עליו שונאיו ומנדייו חצים ואבני בליסטראות ויגזרו עליו גזרות ורדיפות, רציחות ופוגרמים נוראים, ועל ידי עלילות כזבות יסיתו את ההמון הגס והיחפים, צמאי לדם האדם, לעשות בנו כלה, והנקל בעיניהם להוציא דבה עלינו כי מחללי קרש היינו, או כי שחמנו ילד נוצרי לצרכי דמו, הנה! מה נורא המצב הזה אם גם בדרונו הנכחי אחר תקופת "הרנסנס" וההצהרות של "חפש אחת ווישר" עוד יתנו אונן קשבת לריכות בזיוות כאלו? כמה וכמה הוזהרנו תוה"ק על הרס, דם בהמה חיה ועוף, גם הבשר לא נאכל טרם נמלח להוציא את דמו הנשאר אחרי השחיטה, ונדיח את הבשר בתחילה ובסוף למען לא תשאר גם שפת דם על הבשר, ואחרי כל אלה — לבשת מוציאי

הרבה — יוציאו עלינו עליה בזיה כזאת כי דם האדם נאכל! הלא כמה עמים נמצאו גם בדרגנו עובדי אלילים עם מנהגים נסים ושפלים, עליהם לא יוציאו דבה כזאת, כי אורבים לדם אדם הם, ואת האנושיות לא ישללו גם מהם, ורק מאתנו ישללו גם את הזכות הזאת ולחיתו יער מורפי טרף יתנו אותנו, והנה האבן עזרא פרש את המלה "רקיע" כמו וירקעו ארקעם, וכן וימתחם כאהל לשבת, ולזאת את הכדור העולמי נקרא בשם "רקיע", ומעתה מה נאמנה מאד מליצת חז"ל אשר הבלימו בזה את מצב עמנו, "חיה אחת יש ברקיע" כלומר בכל הקף כדור הרקיע דק חיה אחת יש והוא היהודי, כי מכל העמים הנמצאים תחת הרקיע לא ישללו את האנושיות, ורק מן היהודי ישללו גם את הזכות הזאת ויתנו לחיה המורפת שואפת לדם האדם.

ואם נתבונן עוד יותר להנהגת העמים את היהודי בזמנו הנכחד, נמצא כי הנהגתם הוא ממש כמו עם אחת מחיות היער. היהודי בכל מקום בואו יביא רב ברכה ומזבחה, יפריח את המסחר והתעשייה, ובכוחותיו הפעילים והנפלאים יפיה רוח חיים בכל מקצועות החיים, בהתרבותם המדיניים והחברתיים של כל מדינה. גם אויבנו, למרות רצונם, יורו כי זולת היהודי אין כל חכמה מסחר וקנין, והוא רק הוא הוותיק לכשרונותיו הנדולים יביא רב חכמה וברכה בכל מקום שבתו, ובכ"ז יורדים אל חיו, ומעיקים ומוצצים את טפת דמו האחרונה ואומרים לו "לך מעמנו כי עצמת ממנו". וכמו שקרה ליצחק אבינו (בראשית כ"ו, י"ב י"ד ט"ו) וזרע יצחק וכו' וימצא מאה שערים ויברכהו ה', הנה תכף "ויקנאו אותו פלשתים" ואבימלך מלכם לא בוש לאמר מפורש: "לך

מעמנו כי עצמת — נתעשרת רק — ממנו מאד". השרגיה הזאת חוזרת ונשנית אצל בניו בכל דור, ואף שהיהודי העני והמרוכא הוא הראשון בעול המסים והארגוניות השונים על כל אורחי ועשירי המדינה, עד שגם עורו מפשיטים ממנו, ובכ"ז ירדפוהו וידריכוהו מנוחה, ממש כהחיה הזאת אם כי עורה יקרה מאד ויפשיטוהו מעלה, ויעשו עמה מסחרים גדולים, ובכ"ז לא יתנו לרור במקום מושב רק יגרשוהו למקום מרוב צייה. וחז"ל בראותם ברוח קדשם את הנהגת העמים הרעים האלה את בני ישראל קראו: "חיה אחת יש ברקיע". **והנה** העת של רדיפות ומצוקות תחואר בפ"י חז"ל ובנביאים בשם "לילה" ע"ד שאמר הכתוב (ישעיה כ"א, י"א) "י"ב שומר מה מלילה וכו', והעת השוכה תכונה בשם "יום", ובה יבואר "כשהוא יום" בשעה ששש ההצלחה מאירה על עם ישראל כיום "אז אמת במצחה" או הכל רואים כי כל ההבטחות של הקב"ה ע"י נביאיו להיטיב לעמו מתאמתות ומתקיימות. ויען שמלוי ההבטחה מהבטח בשם "אמת", לזאת אמר "כשהוא יום — המאיר פהצלחתו — אז אמת במצחה" כי הכל רואים וגוכחים שהיעודים מתאמתים ומתקיימים, ו"כשהוא לילה" בשעת הרדיפות והגזרות המכונות בשם "לילה" "אז אמונה במצחה" וכפי מה שפרשו הכתוב (בתהלים צ"ג ג') "להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות" כי בעת בקר הישועות על עם ישראל אנחנו מתנים רק חסדי ה', והוא "להגיד בבקר חסדך". אולם בשעת חשכת ליל הגלות אשר הרדיפות והגזרות מתחדשות בכל יום, אז רק בכח האמונה נחיה, רק היא תחן לנו שביב אור וחיים לשאת ולסבול את חשכת הלילה, והוא "ואמונתך בלילות" כי דק האמונה תעוררנו

ותחזקה לשאת את כל אלה. וגם חז"ל במאמרים יתארו כי את חשבת ליל הגלות הארוך המר הזה נושא היהודי בכל מקום שבחו רק בבח האמונה. וזהו: "וכשהוא לילה — מהצרות והגזרות — או אמונה במצחה" כי רק היא תתן לנו עוז ואמץ לקות ליום בהיר בשחקים. "ובכל פעם בפעם" הן בשעת בקר הישועה והן בשעת חשבת ליל הגלות "אומרת כרכו את ה' המברך" ר"ל תקבל דין שמים עליה ברוח השקט באהבה ובתורה לה' ע"ד אמרים (ברכות נ"ד א') חייב אדם לברך על הדעה כשם שמברך על הטובה וכו'.

מרים נבואה לבאור הכתובים הנצבים פראש דרושנו נעיר עוד על דקדוק אחר. הלא לפי עדות התורה האמינו בני ישראל אז לכל דברי ה' במשה"כ: "וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם" (שמות ר' ל"א) ומה זה מען משה לפני הקב"ה: "הן בני ישראל לא שמעו אלו ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים?" (שם ו' י"ב).

והנה כל עם ועם נבנה ומחקים מחלקים שונים, האחר הוא המון הפשוט של העם, והשני הם משכילי וזקני העם. כן עם ישראל גם כדמותו כמצרים היו נמצאים בו: (א) המון הפשוט והוא נקרא בתורה בשם "עם". (ב) החכמים והמשכילים אשר התורה קראה אותם בשם "בני ישראל", וכמו שפירש הספורנו עה"פ (שמות ג' ט"ו) כה תאמר אל בני ישראל — לחכמי הדור. מהאחרונים היו בעלי משרות גדולות אצל פרעה אשר לא רצו לצאת ממצרים ולהנאל מיד פרעה עד שהקב"ה ענשם במבואר במ"ר (פ' י"ד) חשך למה הביא עליהם? לפי שהיו פושעים בישראל שהיו

להן פסרונין (שררות ושלטנות) מן המצרים והיה להן שם עושר וכבוד ולא היו רוצים לצאת. אמר הקב"ה אם אביא עליהן מכה כפרהסיה וימותו יאמרו המצרים כשם שעבר עלינו כך עבר עליהן. לפיכך הביא על המצרים את החשך ג' ימים כדי שידו קוברין מותיהם ולא יהיו רואין אותן שונאיהן ויהיו משכחין להקב"ה על כך עכ"ל. ולבר אלו הפושעים יושבי על סיר הבשר שמחו. הנה רוב בני ישראל לא האמינו עדנה לדברי משה וכמו שיבואר לקמן.

ההמון הפשוט אשר כדרכו תמיד ללכת לפי תומו ולהאמין בכל דבר מבלי לחקור ולבקר אחריו. גם הפעם כאשר אהרן אמר לפניהם את דבר ה', ויעש האותות לעיני העם האמינו. וזהו שדייקה התורה: "ויעש האותות לעיני העם ויאמן" "העם", ותלו את הגאולה שנתבשרו לא פזכותם כי אם פזכות "בני ישראל" — רמי המעלה. וזהו: "וישמעו כי פקד ה' את "בני ישראל" — פזכותם — וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו". לא כן "בני ישראל" לא האמינו בתחילה להאותות הראשונים. ולמפת תורת לכל דבריהם הראו כי לו הניע באמת זמן הגאולה אז היה מהראוי כי תוקל העבודה והשעבוד ולאט לאט תחלש עד כי כתבטל לגמרי. וכדרך שהגענו רואים באור הבקר אשר מעט מעט יעברו ויחלפו צללי הלילה, ותחתיהם יתחיל לזרוח אור הבקר עד אשר יאיר היום, כן בחשך ליל גלות מצרים, פזרות אור בקר הגאולה היה מהראוי כי יעברו פראשונה ענני הלילה — עול השעבוד והעבדות, ופה היה להפך העבודה והשעבוד נברו ועלו למעלה ראש, ומה שפסמו "בני ישראל" כי זמן הגאולה עדנה

לא בא, והוה: "וידבר משה בן אל בני ישראל" ולא שמעו אל משה ופרשה התורה הטעם "מקצר רוח ומעבודה קשה" שנברו החליטו כי עדנה לא בא זמן הגאולה. והוה שמעו משה לפני הקב"ה "הן בני ישראל לא שמעו אלי — בי דק העם הפשוט האמין, אבל לא "בני ישראל" — ואיך ישמעני פרעה?" והנה לפעמים צחות הלשון וההטעמה גורמות שיחקקלו הרברים, אולם גם זה לא יתכן מפני "ואני עדל שפתים".

והנה "בני ישראל" לא בנקל יאמינו באיזה דבר, ודורשים מופתים חותכים וראיות מוחשיות, אבל אם אך יתנו אומן באיזה דבר או כל הרוחות שבעולם לא יוכלו להוים מסקומם. לא כן "העם", ההמון הפשוט, בשם שבקל נוכל לפעול עליו שיאמין, בן מהיר הוא לאבד את בטחונו, ולרגלי סבה היותר קטנה בערכה תחלף האמונה מקרב לבו, וכבולעו בן פולמו במהרה, ואת זאת דיקה לנו תה"ק בי "בני ישראל" לא האמינו בתחילה בראותה והמופתים בחשבם כי זמן הגאולה עדנה לא בא, אולם לרגלי רבוי הנסים והמופתים שעשה הקב"ה או לעמו, נתחזקה ונשתרשה האמונה גם אצלם, ואז היו מוכנים לחרף את נפשם ולמות מות גבורים בעד חפשים וגאולתם, מלחשוב לשוב מצרימה. אולם "העם", קלי

הרעה, יתכן כי גם רק "בראותם מלחמה" יתצוו לקבל מחדש עול פרעה ולשוב מצרימה, והוה "ויהי בשלח פרעה את "העם" ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם "העם" בראותם מלחמה ושוב מצרימה, ומי היו מוכנים גם למלחמה? רק "בני ישראל" כי "וחמושו" — בכלי מלחמה — עלו "בני ישראל" מארץ מצרים" אבל לא "העם". אצלם האמונה עדנה היתה מתרופפת, ורק על הים בשעה שראו כי המצרים נטבעו והמה נצלו, או נתחזקה ונשתרשה האמונה גם אצל ההמון כש"כ (שם י"ד, ל"א) "וראו "העם" את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" ומי או נעשתה האמונה לקנין העם כלו.

גם בקיום המצות יבחר לו היהודי דרך אמונה, וכל יחקור וידרוש אחרי טעמי המצות, כמבואר בטור יו"ד (ס" קפ"א) שכתב: אין אנו צריכין לבקש טעם למצות ה', כי מצות מלך הוא עלינו עכ"ל, וזה יגרום לו לקיים ולשמור את כולן כמה שאמרנו באבות (פ"ש, ט"א) והיו. והיה במצות קלה כבדמורה וכו', והוה: "דרך אמונה בחרתי — ומסילא — משפטיך שויתי", כולם שוים בקיומם אצלי, והי יחוק את לבנו באמונתו, למען נקים את כל התורה והמצוה כמצוה עלינו.

דרך הדרום.

ויולכני דרך הדרום והנה שער דרך הדרום
ומדר אילו ואילמו כמדות האלה.

[יחזקאל מ' כ"ד].

חנוך הבנים והבנות.

אמר ר' מאיר בשעה שעמדו ישראל לקבל התורה א"ל הקב"ה אני
נותן לכם תורת הביאו לי ערבים שתשמרוה ואתננה לכם. אמרו
אבותינו ערבים אותנו. א"ל הקב"ה אבותיכם יש לי עליהם וכו'. אמרו
לפניו רבש"ע גביאינו ערבים לנו. א"ל יש לי עליהם. אמרו הרי בנינו
ערבים אותנו. אמר הקב"ה הא ודאי ערבים טובים על ידיהם אתננה לכם.
הה"ד מפי עוזלים ויונקים יסדת עוז ואין עוז אלא תורה. לפיכך צריך אדם
להכניס בנו לתורה ולחנכו בלמוד שיאריך ימים בעולם וכו' (מדרש חוה פ"א)
המדרש הזה חסדו וצריך כאור במה גדולה כ"כ ערבות הבנים שעלתה
במעלתה גם נגד אבותינו הקרושים והנכזרים? ואם בערבותם מצא
הקב"ה ריעותא מאין הוא פסח בהערבות של הנשים?

וה' ברך את אברהם בכל. מאי בכל? ר' מאיר אומר שלא היתה לו
בת. ר' יהודה אומר שהיתה לו בת. אחרים אומרים פת היתה לו
לאברהם ובכל שמה. (ב"ב ט"ו ב').

המאמר הזה אומר דרשוני, כי לא נתפרש מעמיהו וסברותיהו של ר' מאיר
ור' יהודה במאי פליגי? וביחוד יפלא מאד לפי דעת אחרים על השם
המזור הזה "בכל" הנתן לבת היחידה של אברהם אבינו אשר לא נמצא חגמתי.
הראית כי נכנע אחאב מלפני יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה
בימי בימי בנו אביא הרעה על ביתו (מלכים א', כ"א כ"ט).

וקשה כיון הנכנע הלא היא החשובה הגמורה ונקרע גזר דינו, איך מדוע
זה תבוא הרעה בימי בנו?

ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורחב לב כחול אשר
על שפת הים (מלכים א', ה' ט').

וקשה: (א) דבשלמא בהכתוב (שם ד' כ') "יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרב", אולם בהכתוב (שם ה' ט') המדבר ע"ד חכמה, תבונה ורחב לב, דברים איכותיים, הנה הדמיון "כחול אשר על שפת הים" בהשקפה הראשונה קשה מאד. (ב) מדוע בהכתוב הראשון נכתב "לרב" ולא נאמר "על שפת הים" ובהכתוב השני נכתב "על שפת הים" ולא נאמר "לרב"?

הכתוב הזה אינו מדבר על איכותם, וכמובן וזה נכון.

מזה נראה תמונה בולטת כי למען שלא תעבר החכמה הכללית את נבול התורה צריך לזה "תבונה הרבה מאד ורחב לב" כערות הכתוב נבי שלמה, ולזאת שאלה זו היא אחת מהפרבלמות הכי נשכחות של זמננו הצריכות להעמד ברומן של עולמנו. חיים אנו כתקופה שדרכי החנוך בכלל לובשות צורה ופושטות צורה בתור פועל יוצא מהתרבות האנושיות, אשר אין לה במהותה ובתוכה שום נצחיות, ומשתנה גם בעקדה ומהותה לפי התפתחות והשתנות החיים. לא בן תורת ישראל היא תורה אלהית נצחית ואינה משתנית לעולם, ולכן גם החנוך הישראלי המקורי הוא נצחי ואינו משתנה בתוכו וכמהותו בכל עת ובכל דור, כי היהדות אינה רק רלגיון של נמוסים ידועים וחקים קבועים להחנכה בהם במקרים שונים, אבל תורתנו הקדושה מקפדת את חי עם ישראל בכל היותו עם כל פרטי דרכיו מקימו עד שכבו, היא נותנת לו השקפה עולם שלמה ומלמדתו ומורה לו הדרך בכל סעיפי החיים החברתיים והמשפחתיים, הכלכליים והמדיניים, ולכן אצלנו שאלת החנוך עומדת על רום ושטח אחר לגמרי; אין אנו דנים על

אולם דבר גדול העיר אותנו הכתוב הזה. זה המלך שלמה, הרגול מרכבה בחכמתו ותבונתו הרבה וכפי עדות הכתוב "ויוחכם מכל האדם", בכ"ן לא הפריעתה חכמתו הרבה רפת הגוונים מאזנותו המהורה, ואדרבה ע"י החכמה חדר עוד יותר לכל סתרי התורה ומצפוניה לבא לפני ולפנים של התורה האלהית, מבלי שתעוררנה בקרבן החכמות הכלליות איוו מחשבות זרות, וכשם שהחול אשר על שפת הים מעכב את נלי הים מלשטוף את היבשה, כן התורה האלהית והאמונה המהורה הן היו היסודות ואבני הפנה למד - ולפלא על פיהן כל עיני החכמות והעיוניות השונות ולמורן, לכל תעכרנה את גבולן, ומעתה מה מבוארים יפה שני הכתובים, בהכתוב השני המדבר ביחס איכות החכמה פנוע להאמונה והתורה, אמר כי הו: "כחול אשר על שפת הים" לשמור מלעבור את הגבול - גבול התורה, ממש כהחול המעכב את נלי הים מלשטוף, ומפני כי פה ידבר הכתוב באיכות החכמה לזאת, לא נזכרה מלת "לרב", אכל בהכתוב הראשון המדבר במספר הכמותי של ישראל נאמר "לרב": "יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרב", ולא נזכר בהכתוב הזה על "שפת" הים, יען כי

דבר מהות החנוך כי כבר קבוע הוא מהר סיני. חובתנו הקדושה והאחריות, בואנו חנוכתי לרגלי תקף חק הממשלה שמחויבים לבקר כתי ספר ע"פ תכנית ממלכתית, היא רק למצא את שביל הזהב שלא יצר החול, את הקדש ויבלעו. עלינו לחדור לתוך ופנים אותה השאלה הנוערת הסבוכה בכל דקות, להקיפה בכל רחבותה ועסקותה, כדי לפלס דרך בטוח ונאמן בין כל אלו הלמדים הדתיים והכללים הנכנסים בחכמית ביה"ס שלא תירש שפחה את גברתה ולא יעמם במשך הלמוד החול את הקדש, הלבוש הציני את המאור שבתורה. והעיקר שנהיה בטוחים שתשרר אותה ההרמוניה הדרושה בביה"ס בין למודי הקדש והחול, שרות ולמוד התורה יהיה הראש והראשון על כל למודי ביה"ס להכות שרשים בעמק נשמת הנעיר וקלטו בחביון נפשו, וכאשר יעזוב את חדרו או בית ספרו, יהיה כ"כ מוחדר וכביר ברוחו — רוח התורה שישיבהו להשתלם בתורה וראה ודעת ה' בישיבה או בסוד תורני אחר, וישאר יהודי נאמן לה' ולתורתו גם בעזבו את ביה"ס ויכנס לזרם החיים.

ומה מאד ישמח לבנו, כי אחרי השאיה וההפקרות שפעלה המלחמה העולמית בשדה החנוך העברי, נפתחים בכל מדינה חדרים ובתי ספר חרדים, לבנים ולבנות, המשרישים בילדי ישראל את דוח ישראל סא ככל שהרו, ובכל ילדוהו סוג הילד היהודי בלבו ובנשמתו אורם האצורות התוריים אשר הלוהבו תמיד את היהודי לצאת גם למסקר בעד קדושת ה' ותורתו; תחוקנה ירי אלה עסקי החנוך אשר הידת למסירותם הנפשית עלה בידנו להציל מאברון וכליון נשמות תינוקות של בית רבן לאלפים ולרבבות. חובה גדולה וקדושה מוטלת

על כל רבני דעו וזמנו, ועל כל עסקני החנוך החרדי, להסמך בעד חנוך דורנו — דור פרוץ כזה, להתאנוך ולפעול בכחות משותפים לפתח בכל עיר ועיר חרדים ובתי ספר חרדים לבנים ולבנות, וגם לנסוע מעיר לעיר ולעורר את המון ישראל, ולהסביר את הסכנה הגדולה הנשקפת להנוער היהודי, ולצאת במלחמת תנופה נגד המתעים השונים, נביאי הבעל של זמנו, ולהורות את דרך החנוך התורני האמתי, שרק לאורו ואשרו ילך עם ישראל.

אבל מה מאד נתפלא בראותנו כי גם מהחרדים מוסרים את בניהם לבתי ספר מבלי הבט אל תוכנם ומהותם, ומה יועיל החרד שהנער מבקר אחרי הצהרים אצל ביה"ס מלא כפירה לכל קרשי בני ישראל? ומה יוכלו להועיל למודי הקדש, נטע קדש, אם יסור ושרש אין? הבה נא ונתבונן בפרשת ק"ש דכתב המור א"ח (ס"ו ס"א) וז"ל: כתב רב עמרם לשייה אינש לקריאת שמע בכל זמן דקרי לה כפרוטנמא חדש, פ' פרוטנמא כתב השלך על בני מדינתו, וק"ש היא פרוטנמא דהקב"ה עכ"ל, ומה כתיב בפרוטנמא דמלאך? ושנתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך (דברים י"ז) ופרשו בספרי לבניך: אלו תלמידים שהתלמידים קרוין בנים שנאמר וכו', ובפ' השניה של ק"ש שם (י"א י"ט) נאמר ולמדתם אתם את בניכם ודרשו בספרי ובקדושין (כ"ט) כניכם ולא בנותיכם. וקשה דיתר הוה להו למדרש בנים אלו התלמידים בפ' השניה, ובניכם של הפ' הראשונה על בניהם שלהם, ומרע נקט איפכא? וי"ל דחז"ל דקרוין בלשון הכתוב, בפ' הראשונה נאמר "ושנתם לבניך" ודרשו (שם ל' ב') שיהיו דברי תורה מחודדין בפך מדרגה היותר

אף את השפה העברית שהיא שפת התורה והנביאים פן תמשיך את לב התלמידים לאמונה, והאבות סבלי שים לב סראש, מוסרים את בניהם לסולך, ונעשים שמה לבנים כחשים וסוררים גם לאבותיהם, כי מחנכים אותם להיות תלמידים מקשיבים רק לקולם וספורים לשיטתם הכוזבה ולמפלגתם לעת מצא, למען יהיו השמאלים הרוב וירם על העליזנה.

אלה יכאלה תלמידך ישראל מבני העניים!! ובאותי את השמה והשערויה הנוראה השוררת פסתנה הצעירים הללו, את ההפקרות העוזבה והחוצפה אף להוריהם, הגני קורא, ע"ד הצחות, את דברי חז"ל "הזהרו בבני עניים" כמנגנון אחר: "הזהרו בבני עניים" — כלומר התרחקו מהם, הזהרו מלהתרועע בחברתם פן תלמרו לעשות כמעשים וכמנהגיהם, יען מה? "שמהם תצא תורה" — התורה מתרחקת ויוצאת מהם, ואין עוד מקום להתורה להתקנן אצלם, ולזאת הזהרו — שסרו את עצמכם — מפני בני העניים הללו!

כאלו ישנם גם סבתי הספר העברים אשר בהם נתגדל הילד הרך ללא תורה וללא אמונה, ותחת השלם "עברית" המה מעורים ומסמאים את עיני ההורים, ועוקרים מלב הילד הרך והענג נרש האמונה וההתלהבות הדתית הצריכים לרחף בעולם הילד בנשטו אל התנ"ך ולכל הלאומים העברים; גם מהם סמיתים בחולניות שלהם את נשמת נפש הילד היהודי אשר עוד משרי אמו נחתו ברמו ובקורקו אהבה פנימית אינסטינקטיבית והתרנשות לכל קדשי האומה, ונשמת הילד הרך נזנחת בענוים נפשיים קשים ומרים, לומדים את החומש וספרי הנביאים רק לשם השפה לדעת אותה, בשעה שהלמור הזה צריך להיות כרגש

גדולה וגאווה בעד תלמידים, ולבנים הלא צריך להזכיר גם אדות תחלת התנ"ך — להשריש בלב הרך של הפעוט רגשי קדש ואהבה לכל דין ומנהג ישראל, אבל בפי השניה נאמר: "ולמדתך אתם את בניכם לדבר בם" ודרשו "לדבר בם" מכאן אמרו כשהתינוק מהחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקדש וסלמרו תורה, הנה הכא נקיש סדר התפתחות התנ"ך, בתחלה מרגילו לדבר בלשון הקדש — שירגיש קדושה והתלהבות רחית גם בחיותו עולמו הוא — ואח"כ מלמרו תורה, וכ"ז נאות רק בעד בן, וכמבואר.

אולם פומנינו דרכי התנ"ך אכלות סאר, כי תחת אשר לפנינו היה כל אב מקים בבנו ראשית חכמה יראת ה', והעניים שלא היתה ידם משנה לשכור סורים היו מוסרים את בניהם "להתלמד תורה", ומבני העניים האלה הצליחו וגדלו בתורה, וכפי שאמרו חז"ל (נדרים פ"א א) הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה, הנה גם בימינו אלה הרבה היינו יכולים לפעול להטבת מצב התנ"ך לו היינו כלנו מאורגנים תחת רגל התורה, לשים לב כראוי להשאלה הבערת הזאת, ולצאת במלחמת תנופה נגד המסיתים והמדיחים השונים למיניהם. כי השמאלים אין אלהים כל מוסמות ועל האמונה יקדישו מלחמה, ותהי ראשית מעשיהם ליסר בתי ספר בכל עיר ועיר בעד בני העניים ע"פ התבן והפרוגרמה של האלילות הזמנית; מצלצלים המה פאוזי הורי הילדים כי "באיריש" המה מלמדים למען המשיך את לב התמימים, ובאמת "באיריש" הזה אין בו שום "אירישקייט", כי רוח ביה"ס המורים וספרי הלאומים שלהם מלאים רעל וכפירה לכל החורה כולה ולכל קדשי ישראל, וירחקו

של קדושת התורה, כמה שדיקן חז"ל עה"פ "לדבר בם" אכזר סדר. עמו לשון הקדש ומלמדו תורה, כי לבד השפה הלא צריך האב ללמדו תורה ולהשפיע סרוחו. כי לא השפה העברית החזקה את עם ישראל זה אלפי שנים, רק התורה בהיותה נצחית עשתה גם את ישראל לעם נצחי.

גם הקצורים מהנ"ך מכלים ומכלים את כל ההרגשים הקדושים והנעלים השפוכים על כתבי הקדש שלנו, בא וראה מה שכתב אפילו הסופר הרוסי טאלסטוי בזה הלשון: "הספרים מהקצורים אינם מעניינים ואינם מובנים, הוראתי לפניהם וגם עכשו הספרים מכתבי הקדש רק ע"י התנ"ך, הלמוד באופן אחר דעתי שהוא מויק", ומה תאמרו ע"ז אתם מחנכים עכרים? האם לא כשת תבסס פניני מהקצורים שלנו שעקרו אח נשמת וקדושת התורה, את תמצית ההתלהבות וההתרגשות האלהית, ותללון בתבנית מעשיות יבושה? או לאותה בושה וחרפה לשמע כדברים האלה יוצאים מפי בן עם אחר?

והעיקר מה שמכאיב ומראיב את לבנו בראותנו כי את למוד הנגמרא הרחיקו לנגמרי מכתבי הספר, זה הים התלמוד אשר ע"י התנגבש והתברלח מהות היהדות ועם ישראל כלה, התלמוד אשר הוא רק הוא המפלס ומורה הדרך בכל סבבי החיים של היחיד וכל העם כלה, התלמוד הכולל בתוכו כל התושבע"פ שנאמרה למשה רבנו מפי הגבורה, אוצר כל החכמות והסודות המקיף את כל העולם כולו וכל מה שמשחשבת האדם יכולה להגיע, התלמוד שהוא הלב והנשמה של כל עם ישראל כלו — אותו האוצר הענקי קדש הקדשים לא ילמדו כלל בכתבי הספר, ונערי ישראל נעקרים מאותו המעין הגדול

שהחיה את נשמת היהודי זה אלפי שנים בכל מצוקות ותלאות חייו, בהרחקת התלמוד מביט ישראל מכלים את נשמת ישראל ומוחקים מלבו אותם הנצוצות הקדושים שעשאוהו לאלמותי, ולא בשם ישראל יבונה עוד! אם אין למוד התלמוד אין נוער ישראל! כי רק התלמוד הוא היסוד לקיומנו עלי ארץ, וכל המפלגות והכתות השונות שהיו בעמנו כמו הצדוקים והקראים וכי שכחו בתושבע"פ לא נתקיימו, והיו כססם נוסס כי נדחו מסמנה ישראל, נסמנו ונתערבו בגוים, וכמו שדרשו במ"ד (שמות פ' מ"ו) עה"פ (שם ל"ד כ"ז) כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, כתב לך — זה המקרא, כי על פי הדברים האלה — זו המשנה והתלמוד שהם מברילים בין ישראל לבין האומות עכ"ל, הרי כי ע"י התושבע"פ היתה כריתת הברית הנצחית בין הקב"ה וישראל. לפי שרק "הם מברילים בין ישראל לבין האומות", וסוד קיומו הנצחי של עם ישראל, מעלותיו ויתרונותיו הרוחניות על כל העמים נתן לו רק התלמוד, ולזאת הלא הוכה קדושה על כל אב להשקות את בניו ממעין התלמוד, למען יהיו חיים וקיימים לעד בנצחיות התורה.

עד הנה דברנו ע"ד מצב החנוך בבתי הספר שלנו, ועתה נסורה נא ונתבונן למצב החנוך של אלו המחונכים בכתבי הספר הנכדים. הנה בארבעה מעמדות צוהה התורה לחנך את הכן: בשבתו בבית, בלכתו בדרך, בשכבו ובקומו, האב יחשב רק את עת השעור וההוראה לזמן החנוך, אבל באמת אינו כן, כי בכל מקום ובכל זמן, בכל עת ובכל שעה, ע"י פעולותיו והנהגותיו העצמיות הוא משפיע על

אומר כי לא יוכל ללמוד עבשיו מפני כי ראשו כואב לו מאד. האב מצדיק את בנו ומבקש את המורה שמעתה יקדים לבוא, ועל שאלת המורה הדתי שאי אפשר לו לכוון את השעה הפנויה, משיב האב: "אין מה לעשות". כאומר: "עליך לבוא גם איזו פעמים".

העשיר הזה הוא גם נפאי דביהמ"ד הגדול, ובשומחת תודה באים הרבה מהסתפלים לשמח בביתו, וגם המורה הדתי בתוכם. כלם ישירו ויזמרו ואתר מהממזין שואל: "איה הירשלי" והאב משיב כי בנו כבר הנהו במחלקה השמינית והעבודה רבה וקשה עליו מאד. ואז יוסיף השואל: "הלא היום הוא חג גם להם", וגם בך חפשי היום מהלמודים, ולמה לא יצא גם הוא אתנו היום "ברקידה"? ונשאר בקושיא. ובאמת באותה שעה יושב הבן בחדר שני ועסוק רובו וראשו באיה "רומן" המעורר בקדו בו נמזה משחתות ומרעילו, ונומץ בו שנאה נמורה לכל קדשי ומנהגי ישראל.

הציורים האלה נותנים לנו תמונה בולטת מהנהגה עשירינו בנוגע לחנוך בניהם, כי המה משפילים אותו עד עפר בהנהגתם ויחוסם העצמי בשבתם בניהם, ונוטעים בהם כפול ושנאה לכל קדשי ומנהגי בני ישראל, תחת אשר עליהם היה לרומם את גוש הדתי ולקים "ויגבה לבו בדרכי ה'". כאשר כי התורה מרוממת ומזככת את הנפש ומעדרת וספנקת את הנער, במבואר בספרי (האוניו ל"ב ב') עה"פ כשערים עלי דשא מה שערים הללו יורדים על עשבים ומעלים אותם ומגדלים אותם. כך דברי תורה מעלים לומדיהם ומגדלים אותם ת"ל וכו', וכרפיצים עלי עשב מה רכיבים הללו יורדים על עשבים ומעדרים אותם כך דברי

הבן אם לשוב או לרע, מעשה האב, דברור וכל תנועותיו ע"פ רוב המה ראי מלושש בעד הבן להתנהג על פיהם, ולזאת אם האב רוצה לחנך את בנו שילך בדרך הישר. עליו החוכה לחנך את עצמו מראש. קיי השחרות של האב מעמסים את ויו קלמחר של הבן, והוא שאמרה התורה: "ולמחר את בניכם לדבר גם — לא ע"י פעולה חיצונית דק ע"י: שבתך בביתך ובלכתך בדרך" וכו'. הנהגות העצמות בביתך ובחיותך בדרך הן הן המשפיעות והמחנכות היותר טובות בעד בך ללכת כהן. אולם לדאבון לבנו הרבה מהאבות אינם שמים לב לכל זה, ובאשר נצייר:

"בשבתך בביתך" כצדו לאיש אחר מעשיו העיר וגבבירה. הנחשב לירא וחרד לדבר ה', היה בן וקונים בעל בשרון, אבל עצל גדול. אביו ספי ליה כתורא בכל הלמודים כי רצה לעשותו "לאיש". קול הפעמן נשמע והנה המורה האשכנזי בא אחרי הצהרים, להכין עמו את השעורים להימנמסיון האשכנזי שמבקר. האב מקבל את פני המורה בכבוד, נותן לו כסא לשבת, ובעצמו קרא לבן: "גרישה! מהר בא הנה, האדון המורה בא". הבן בראותו כי האב מחרגש בקריאתו, מהר לנשת אל המורה ודרש בשלומו באותה הדרת הכבוד הראויה "למורה אשכנזי". יחסי ונמוסי הכבוד של האב להמורה משפיעים הרבה לטובה על הנער, לשמע באון קשבת ובכל הכבוד לכל הגה שהוציא המורה מפיו ולכבדו. בערב נשמע קול צעדי איש הבא דרך הכירים, והוא המורה הדתי. האב משיב שלום למורה בשפה רפה, ומצוה להשפחה שתחפש ותקרא את גרישה שיבוא ללמוד. אחרי רגעים אחרים שבה השפחה. והודיעה: גרישה

אינם מכפרים את התורה והיהדות ומכבדים את הברק החיצון על הוזהר הפנימי, וזה נרם כי „בנים לא אמן בם“ הפנים התרחקו מהאמונה לגמרי, זנפלו לתהום הכפירה.

ועתה נסורה נא ונתפונן איך קיים יעקב אבינו את „הבלכתך בדרך“ בשעה שנסע לבנו יוסף המשנה למלך מצרים, כמ"ש (פראשית מ"ו כ"ט) ויאמר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו נשנה, וירא אליו ויפל על צואריו ויבך על צואריו עד ופרש"י ח"ל: ויבך על צואריו עוד לשון הרבות בכיה וכו' אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל, אבל יעקב לא נפל על צואריו יוסף ולא נשקו ואמרו דבוחינו שהיה קרא את שמע עב"ל. (קשה: א) מדוע דוקא בפגישה הראשונה את יוסף מצא יעקב לנכון לקרא את שמע, ואם נאמר דהיה אז הזמן האחרון לקריאת שמע, מדוע לא קרא גם יוסף? ב) מדוע פאסת הרבה יוסף בבכי יותר מהרגיל?

אולם דבר גדול השמיעונו חז"ל בזה, את גודל הרוח של ישראל סבא, איך שהפוטנמא דמלכא קרישא היתה יקרה חשובה וקדושה כענינו לאין שעור וערך יותד סכתה המשנה למלך מצרים של בנו ההביי יוסף, וסמל של ק"ש שהיא האהבה האמיתית והרבקות בהק"בה מתבלטת עתה פיותר, כי יוסף התקשם בבגדי השרד שלו, לבש על חזהו את אותות הכבוד בתור שני למלך רב פעלים, ואמר את מרכבתו המיוחדת רק לו. וכ"ז עשה רק למען הרבות כבוד אביו, ובשעה שיוסף נופל על צואריו אביו, ואותות הכבוד שלו מונחים על החזה של אביו הוקו, הגה יעקב אבינו סוגר אז את עיניו ככונה עצומה ואומר „שמע ישראל“ וכו' המשרה שלך עם כל אותות הכבוד כאין

הורה מערנים אותם ומפנקים אותם. כלומר בשם שפעולת הגשם מתחלקת לשנים והינה השעירים שהם מצמיחים ומגדלים את הרשא -- המה הצמחים הנמוכים, והרביכים עושים פעולה של יפוי וערון להעשבים הגדולים, כך התורה עושה שתי פעולות, בשעה שהתלמיד עירנו קמן היא מגדלת אותו, כי התורה מפצה את הויקים והוועות אשר יסתערו להפילו ליון המצולה של זרם החיים, והשנית את הגדולים, התורה מעדנת ומפנקת אותם ותתן לראשם ליות חן, ורק בנים כאלה תפארת המה לאבותיהם.

„בלכתך בדרך“ כיצד? נדושה כבר הנהו סמורגם בהאויניברסיטה הברלינית במחלקת הרפואה, האב רחץ במעיני הישועה בקרלסבר, ועתה המה נוסעים בהרכבת במחלקת הראשונה הפיתה. אין קצה לשמחה האב בראותו כי בברלין לווה אל התחנה חבריו הסמורגמים האשכנזים, ובנו בשיחותיו והנהגותיו הוא כאשכנזי נמור מלירה ומכסן, ובקרוב יהיה גם דקמור, דיש לך מסרה בחיים גדולה מזו ואף כי היה להם חדר מיוחד ברכבת, בכ"ז האב לא התפלל, רק חפש ומצא איזה עתון אשכנזי ישן וקרא בו, וכ"ז עשה רק למען הפק רצון מפנו הדקמור שלא יחשבהו, חלילה, ליהודי ארוק, ותחת „יהודי קלדיקלי“ ימצא בו „איש אירופי“, ועל כל זה אמרו רז"ל (סוכה נ"ו ב') שותא דינוקא בשוקא או ראבוב או ראסייה.

וע"ד זה י"ל הכתוב (דברים ל"ב י"ט כ') „וירא ה' יונאן כמעס פניו ובנותיו“ שהתמברו להאלימות המנית המובילה לכפירה בה' ובחורתו, והסבה שהביאה לזה, פרש הכתוב השני כי „דרר" תהפוכות המה, האבות

לבו ונפשו, הנה החשר של אביו אולי איננו זהיר בק"ש, עורר בלבו לכבות עוד יותר. וזהו: "ויבך על צואריו עור", ובאופן נעלה כזה קיים יעקב אבינו את "הבלכתך בדרך", "בשכבך" כיצד? לפנינו בישראל האב אחרי עבודתו הדבה היומית,

הנה הלילה היה לו לסנוחה ולמרגוע, ואז למד או עיין בפסר, והבן היה חוזר על שעור הגמרא שלמד ביום ומתיקת קולו היתה ממלאה את כל הנית. אולם עתה גם בלילה לא יתנו לו מנוח, כי הוא נבאי באינו חברה, וכסף איננו מספיק לכלכל את ההוצאה הדרושה ולזאת מצנים איוה "תיאסור" והריוח ידוה לחמיכת והחוקת החברה. הנה על עצם הדבר אם נכון בכלל להציג "תיאסור" לצורך ההכנסה של דבר מצוה שלא יהא מצוה הבאה בעבירה, הלא ע"י אינם פאים לשאול שאלה, ולזאת נחפזים נא הפעם רק בנוגע להחזקת של בנו. הנה ע"י בקורי האב בתיאסור, מתרגל גם הפן ללכת בלילה לתיאסור ולכל בתי משחק שונים המשחיתים את נפשו, ומרגילים אותו לכל דבר טובה. ואם האב עורנו מחזיק בתוכו ואינו הולך רק לצורך הכנסת איוה מסד וגם זה לפעמים, אבל הפן אינו מבחין וכולס שיום בעינו למובה, ואם אך יש לו כסף, אז כל הלילה הוא עוזב את בית אביו ומחפש תענוגים, וזה מביא רעה רבה לבנו ללמוריו, התפתחותו ושלמות נפשו.

ועל כיוצא בזה אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי: קשה תרפות בעה פתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג שנאמר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו ה' מה רפו צרי רבים קמים עלי, ואילו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב למה רגשו גוים וכו'

וכאפס המה מול קדושת שמו יתעלה אשר רק לו הגדולה, הגבורה והכבוד האמת, כי ממנו הכל ומידו נתנו לך, שכח נא את השנאה על אחיך אשר רעה נמלך וירדו לחיך, רק: "ואהבת את ה' בכל לבבך ובכל נפשך" אפילו הוא נופל את נפשך, כי הכל בא בהשגחה פרטית למען אבוא הנה, וכמה שאמרו חז"ל ראוי היה יעקב אבינו לרד מצרימה בשלשלאות של פרול לולא המקרה של יוסף, נאותו רגע עברו לפני יוסף כל תלאותיו ומצוקותיו אשר עברו עליו מיום פרידתו מאביו עד הנה, והסכות שהביאו את ההתראות באופן נעלה ואי מכעי כזה, הציקתו כ"כ על לבו ונפשו עד שפרץ בבכי גדול, בלי הפנות, ומשו"ה כתיב "ויבך על צואריו עור" שהוסיף לכבות.

ובפשיטות י"ל המעם דמשו"ה קרא אז יעקב אבינו ק"ש, ע"פ המבואר בספרי עה"פ שמע ישראל וכו' (דברים ו' ד'), אמר לו הקב"ה ליעקב הא לך מה שהיית מתאוה כל ימך שיהיו בניך משכמים ומעריכים וקורים קריאת שמע לך נאמר שמע ישראל עכ"ל, ובהיותו מתאוה כל ימיו שבניו יקראו ק"ש, חשש פן בנו יוסף בהיותו שני למלך ומרדותו רבות ועצומה עד למאד, אפשר שלפעמים איננו זהיר כ"כ בק"ש, ובכבודו הגדול כחור קשנה למלך שמא נרע ועמס אצלו את ההכרה הטהורה של יחוד ומלכות שמים — מלך מלכי המלכים, לזאת תכף בראה ראשונה קרא כעצמו ק"ש, ראית בה יחוד השם, כי הפעולה העצמית של האב משפיעה על הבן יותר מכל, ויוסף בירעו את כל הנסיגות הגדולים שעברו עליו כמשך זמן פרידתו מאביו, ובכ"ז נשאר נאמן לה' בכל

ואילו מה דבו צרי לא כתיב (ברכות ז' ב').
 פ' מלחמת גוג ומגוג אף כי נוראה היא, אבל
 התכלית תהיה טובה, כי אחריה יבא השלום
 והמנוחה פעולם כמשה"כ (ישעיה ב' ד')
 וכתתו חרבותם וכי ולא ישא גוי אל גוי חרב
 וכי. ואלו התרבות הרעה של אבשלום הביאה
 בסופה רק צרות ומכאובים על דוד וביתו, כי
 הוקל כבוד המלך בראותם כי בנו דורף אותו
 ורוצה להרגו. וי"ל. גם התנפלות שבע בן
 בכרי (שמואל ב' כ') קרתה לרגלי המאורע
 של אבשלום ועי"ז נחרבו שונאים, והוה שאמר:
 ה' מה דבו צרי דבים קמים עלי. הנה רואים
 אנו מהו כי גם אצל דוד המלך נעים ומירות
 ישראל אם לא ריק כ"כ בהתפתחות והנהגת
 בנו, גם בנו מר סדרך הישר וגרם לו צער
 כ"כ נורא. וכן מצינו (בשם"ר א') שדרשו
 עה"פ חושך שבטו שונא בנו, ללמדך שכל
 המונע בנו מן המדות סוף פא לתרבות רעה
 ושנאתו, שכן מצינו בישמעאל שהיו לו נענועים
 על אברהם אביו ולא רדהו ויצא לתרבות רעה.
 הרי למדים אנו מהו מה רבה וגדולה האחריות
 של חנוך הבנים, כי גם אצל אברהם ראש
 המאמינים והמתנבים, נתגדל אצלו ישמעאל רק
 עי"ז שלא רדהו כראוי, והוה שאמר הכתוב:
 חושך שבטו — הנה חסוך יהיה שהאב ישנאוהו
 ויגרשוהו מביתו כדרך שעשה אברהם אביו
 לישמעאל.

ע"י אחת כמה וכמה בדורנו השנוע פתהום
 הוזהמה, מה נללה החובה להתמסר בכל
 הלב והנפש בער חנוך הדור הצעיר.
 כי סכנה מאד נוראה ואיומה נשקפה לנו ע"י
 אדישותנו שעברה כל גבול, כי האב בחשבו
 שע"י "התיאטראות" שעורך בעד מעשה
 הצדקה למצוה תחשב לו, הנה באמת בהנהגתו

זאת הוא ממשיך גם את בניו ובנותיו לבלות
 את עתותיהם בהפקרות ופריצות ומשליכים ליון
 המומאה והוזהמה, עד כי לבסוף ראו היה
 שיגרשם מביתו, ולזאת מאושר הוא האב המקים
 "בשבכך תשמר עליך".

"ובקומך" כיצד! האב בקומו ממשכבו
 בבקר, ראשית מעשהו יהיה
 להתפלל, ועי"ז גם בנו שהוא ממחר ללכת
 לבית"ס יתפלל מקודם, ויקים בזה: ראשית
 חכמה יראת ה', ובעיני דאיתו פרופסור אחר
 צעיר לימים שהיה מתפלל, בכל יום קודם
 שבקר את החולים הרבים שבאו אליו. האב
 הפרופסור עומד מעומף במלית ומתפלל, ובנו
 הילד בראותו האב מתפלל דקדק סמטתו והתעסף
 בשולי המלית ונענע בראשו בעינים סוהירות.
 אולם אם האב סרחו וסאחר את תפלתו עד
 אחרי שיגמר איזה עסק, הנה אצל בנו נרחתה
 התפלה לנסרי. לזאת אשרי האיש המקיים
 "והקיצות — תכף כשתעור משנתך — היא
 תשיחך" אבל לא תרחק אותו.

וכזה יש לבאר מאמר (יכמות ס"ד א')
 עה"פ להיות לך לאלהים ולורעך אחריו
 (בראשית י"ז) בוסן שורעך אחריו שכינה שורה
 אין ורעך אחריו על פי שורה על העצים ועל
 האבנים, ויש לרקק סרוע נקט "על העצים
 ועל האבנים" ולא אמר "על פהמות וחיות"
 ולרעתנו נראה דבאו חז"ל להעיר בזה הוכחת
 מוסר נגד אלו האבות המסורים בכל לבבם
 רק לנכסיהם ולבנות בתיים והיכלות, ואל חנוך
 בניהם חמד אין להם פנאי, ובכלל לא יתחשבו
 עם הנהגתם העצמית להשפיע על ידה על
 בניהם ברכה וטובה, ושיקועים ראשם ורובסדק
 בקניניהם הנשמים לחרבות ולהגדיל אותם,
 וכנגד אלו האבות אמרו, דוקא "בוסן שורעך

אחד"ד" כלומר הולכים בדרכיך לעשות את הטוב ויחשבו בעיני ה' "או שכינה שורה", ואולם אם "אין זרעך אחר"ד" לרשת קנייניך הרוחניים, יען כי לא חנכת אותם כדאי מפני כי היית שקוע רק להרבות נכסים ולכנות בתים "על מי שורה על העצים ועל האבנים" כלומר על מי ישראל הקפ"ה שכינתו על בתי העץ והאבן שהשארם אחר"ד ולואת בכל ארבע המעמדות שהוכרנו למעלה צוהה התורה להאב להמסר להתנהג באופן כזה אשר ירדיך את בניו, ושמוך דרך ה' העולה בית אל, ולעשות משפט וצדקה בארץ.

המורה מכל זה כי החנוך העצמי של האב משפיע הרבה על הבן, אם לטוב או לרע, ובמובא בילקוט שמעוני (משלי כ"ב) עה"פ חנוך לנער ע"פ דרכו, ד"א זה לומד, על ידי שגדל בביתו של אברהם תפס מדותיו וישתחו אפיס ארצה והכניס אותם לביתו. אולם אם האב בעצמו סר מדרך הטוב והרבה להרע, ומטילא עי"ו נתחנך גם הבן ללכת בדרך הנלווה של האב, והיה אם האב לרנלי איזו סבה, היטיב את דרכו, ונעשה פעל תשובה נמור, ובוראי יחשב מעוה לצדיק נמור. כי אין לך דבר העומד בפני התשובה, אולם התשובה הזאת אינה מועלת פער הבן, כי הוא כבר נשתרש בחטא, וקשה לפעול עליו שיטיב את דרכו, ובמבואר (סד' מש' כ"ב) עה"פ חנוך לנער על פי דרכו (משלי כ"ב ו') ר' אליעזר ור' יהושע; ר' אליעזר אומר: אם חנכת בנך עד שהוא נער ברבדי תורה הוא מתגדל בהם והולך, שנאמר גם כי יזקין לא יסור ממנה. ור' יהושע אומר כפרה זו כשאינה למורה לחרוש קשה עליה בסוף, ובמורה זו של נפן שאם אין אתה כופפה כשהיא לחה, כשתתקשה

אין אתה יכול לה, פי' ר' אליעזר מתאר את החנוך של הבן בעורנו נער צעיר לימים, כי רק חנוך כזה נחרת בלב הנער במל ילדותו והוא מתפתח ומתגדל בהם והולך מעצמו, ור' יהושע קאי על בן שלא חנכו אביו בקטנותו, ועתה כשנעשה גדול רוצה אביו לחנכו שילך בדרך התורה, הנה הלמוד או דומה "לפרה כשאינה למורה לחרוש" או "במורה כשתתקשה אין אתה יכול לה", וכמו שאמר רה"ע (תהלים קס"ד י"ב) אשר בנינו כנטיעים מגדלים בנעוריהם, אבל כשנעשה גדול אי אפשר לבפוף אותו, ונשאר במצבו ובחנוכו הנמוך בקרבו מילדותו.

ובזה מבואר שפיר הכותב הנצב בראש דרושנו, כי אחאב הלא הרבה לפשוע בעבורת האילנים, וכ"ו השפיע הרבה לרעה גם על מצב החנוך של בנו, כי הוא כבר נשתרש בחטא, ואי אפשר שיטיב את דרכו אפילו פשעה שאחאב אביו שכ לה' ומתחרט על פשעיו, כי בשעה שאחאב יורש את כרם נכות הירועאלי הנסקל (מלכים א', כ"א ט"ז) הנה בן אחאב מתבונן אל כל זה היטב ורואה פוה כי "התכלית מקדש את כל האמצעים", אולם בשעה שאחאב צם וקרע את בגדיו ושם שק על בשרו והתחרט ושם אל ה', הנה על בנו הגדול איננו עושה כל זה רשם שישוב לטובה, ואז קרא ה' אל אליהו החשפי לאמר: "הראית בני נכנע אחאב טלפני וכי לא אביא הרעה בימיו", כי התשובה שלו הועילה רק בעדו, אבל לא פער בנו, ולואת: "בימי בנו אביא הרעה על ביתו" יען כי הבן כבר נשתרש בחטא, ותשובת האב לא השפיעה על הבן להיטיב דרכו.

יעוד רע וסר מזה הוא מצב החנוך של הבנות, כי בנותינו המנהגות והמוסדות ביפיתם של אלילי הומן, להן כל קדש משחק, יען נתחנכו ברוח תרבות זרה, והסבה לזאת? כי תחת אשר בעד הפנים לפעמים האב ישית עצות בנפשו לאיזה ביה"ס למוסרם למען יקבלו חנוך יהדותי תורני, וגם אלו המוסרים את בניהם לביים נכרי בכ"ז יאצילו אבותיהם בעדם שעה אחת ביום ללמודים עבריים, ואם כי הלמוד הזה בכללו נחשב גם ביעני ההורים כעין "דבר חיצוני, או נמוסי", בכ"ז מועיל מעט להרטיב את לב הילד, ולכה"פ להוכיחו כי אכן יהודי הוא. הנה אדות הבנות אינו מתעניין האב כלל שתספנה בקרבן מרות אהלי שם, ושתיינה בנות נאמנות לה' ולתורתו, ויסירין אותן לבתי ספר משלנו המלאים רעל וכפירה לכל קרשי בני ישראל, ושמה תקלמנה רוח זר, כפול ושנאה להאמונה וקרשיה. ואלו המבכרות בתי ספר נכרים מחונכות ומגורלות רחוקות לגמרי מכל רוח ומוסר יהודי, ויפסו על היהדות כבז ושאם נפש, ולא תדרכנה כלל על שפתן איוו בכסיה יהודית, ולולא חברותיהן הנכבדות המוכירות אותן לפעמים את מקור מחצבתן ע"י שם של ננאי "זשיראוקא" לא היו יודעות כלל כי עבריות הנה, ולא יפלא מעתה אם שונאות המה את העברים ויהדותן. הכאלו וכאלו תהיינה אמות של הדור הבא! ההנה תוכלנה לברא לנו דור של יהודים נאמנים לתורתם ויהדותם? ההנה תגדלנה דור צעיר רענן נושא איריאלי התורה, חודר ברוח מוסר הנביאים ושואף להגיע במעשיו למעשה אבותיו!

המהפכה הנוראה הזאת בחנוך הבנות באה מפני כי משוכשת היא רעת ההורים לחשוב כי השרשת האמונה ויריעת היהדות הן ענינים הגונעים ושייכים רק לבנים, אבל לא לבנות. ובאמת אף כי דאסרו להבת ללמוד תורה, היינו להלמודים העיוניים, ודרך ההתחכמות, אבל ללמוד תורה שבכתב בפשטיות מותרות אף לכתחילה, כמה שפסק המ"ו (ביו"ד סי' רמ"ו ס"ק ד'), ובכ"ז כפרשת הקהל דהתם לא דרש המלך כי אם פשוטי הדברים וזה באמת מותר אף לידן לכתחילה כמו שהוא המנהג בכל יום עכ"ל. ועוד הלא פסק הרמ"א שם ומ"ם חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה יעו"ש, וע' בבאור הגר"א שם ס"ק כ"ו ואכמ"ל, וא"כ בשעה שהיא לומדת את התורה הלא היא מתגדלת ומתחנכת ברוח התורה לקיים את המצוות המופלות עליה, ומצוה גדולה קא עביר האב, והבת תתעלה ותתרום כמעלת התורה והחכמה לתפארת אבותיה. אלא לצער ודאבון לבנו רואים אנו כי האבות אינם סתענינים כלום בחנוך בנותיהם, וישנם שאדישות וקריירות לבם התגברו כ"כ עד שמוסרים אותן גם לבתי ספר נכרים, והבנות שקועות ליון המצולה של הסביבה הנכרית אשר בה הן מבלות את מכתר ימי עלוסייהן, והאבות אינם שמים לב לכ"ז, וזה גורם אח"כ לנשואי תערובות, ואז רק אז יקץ האב מטרדמתו ויראה את אשר לפניו... ולזאת על האבות להתבונן מראש כי הקרידות והאדישות שלהם גונע לחנוך ומוסר היהדותי של בנותיהם. "המשכילות", גורמות אח"כ רעה רבה גם להאבות, ועלינו לדעת כי אם אין בנות עבריות שתהיינה מסורות לה' ולתורתו

או בהכרח יחרב — חלילה — בית עם ישראל סכא, כי האשה העבריה היא בית היוצר לנשמת האומה הישראלית.

והנמיון מורה כי אלו הננות שלא חונכו על ברכי האמונה והיהדות סוף

כל סוף הן מתרחקות משרש ישראל ושונאות את העברים ויהדותם, ולהאב אשר עוד רד עם אל ועם קדשו נאמן, אין לפנוי לחכות בי עוד יקבל ענג ונחת מננות באלו. ועד כמה גדולה וחוקה היא השפעת הסביבה הבה ונתבונן בקורות ימי יעקב אבינו, אשר אם כי היו לו שנים עשר בנים, בולם היו אהובים ובורים. כולם היו שבטי יה, ואם רק בבת אחת ברכו ה' דאו כמה צער ובושה מכל על ידה, כמה פחד ועוצר דעה ויגון מכל על ידי יציאתה לחוץ לראות בננות הארץ.

להשתלם הוא, כי גם דינה שתונבה בנית יעקב אבינו, בחור שנאבות, שמטתו היתה שלמה, בכיו ע"י שלא הנבילה את עצמה, מהעולם שסבב אותה. כראוי ויאות לבת יעקב, אז גם היא נמשכה אחריהם ויצאה לראות בננות הארץ — להתרבק באלילות הקשות וההתיות של בנות הכנענים, ובקושי יכלה להפרד מהן. עד כי חו"ל (מ"ר בראשית פ"ר ב') דרשו עה"פ ויקחו את דינה (שם ל"ד כ"ט) ר' יודן אומר גורדין בה ויוצאין. הנה לא כתוב בתורה, "ותצא" — מרתעה, כי אם "ויקחו" — בעל כרחיה היו גורדין אותה כדי להצילה ולהרחיקה מאותו יון המומאה שהיו שקועים אנשי שבט, ואת כל זה הרגישו חו"ל בהכתוב "וה' ברך את אברהם בכל", כי היתכן שאברהם אבינו היה מבורך ומאושר בכל, הלא לו אם אך בת אחת היתה לו, הלא יש בכחה להראיב את לצו ולהחשיך

את שמש הצלחת ואושר ביתו, ולזאת כשהעיד הכתוב כי "ה' ברך את אברהם בכל" בא ר' מאיר ושלל ממנו את הכה "שלא היתה לו בת" כי לו זאת, לא היה בשו"א מאושר ומבורך בכל.

אולם אין כן דעת ר' יהודה דאמר שהיתה לו בת, ויוכן בהקדם הנמרא (חולין צ"ב ב') עה"פ ובנפן שלשה שריגים (בראשית ט') גפן זה תורה, שלשה שריגים זה משה אהרן ומרים, והיא כפרחת עלתה נצה אלו מנהדיין, חבשילו אשכולותיה ענבים אלו צדיקים שבכל דור ודור, ועלינו להבין מדוע נחרו חו"ל בהשריג השלישי מהנפן של התורה את מרים דוקא, ולא כאחד משאר הצדיקים שהיו באותו הדור?

הנה כתוב בתורה (שמות י"ט ג') כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, ודרשו ע"ז במכילתא (שם) כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים, ותגיד לבני ישראל אלו האנשים. כה תאמר לבית יעקב בלשון רבה אמור ראשי דברים לנשים, ותגיד לבני ישראל ותדקדק עמהם עכ"ל. רבים הם השואלים מדוע הכא בקבלה התורה קרא להנשים תחלה ואח"כ להאנשים? עוד עלינו להבין מדוע להנשים אמר רק "ראשי דברים" ובלשון רכה" אבל להאנשים אמר "ותדקדק עמהם"?

תעודת האשה העבריה גדולה נכבדה ואחרתית מאד, היא לקחה ולוקחת חלק בראש חי עמנו בכל דור ודור, ואין לך מדרגה היותר גבוהה ממדרגת הנבואה ואמרו במגילה (י"ד א') שבע נביאות עמדו לישראל: "שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה, ואסתר", ומרים הנביאה נתנבאה (שם) עתידה אמי שתלך בן שיושיע את ישראל,

והוכיחה את אביה עמרם על שגירש את אמה ואמרה לו "אבא גורתך יותר משל פרעה, שפרעה לא נזר אלא על הזכרים ואמה גזרת על הזכרים ועל הנקבות" וכו' "עמר והחזיר את אשתו, עמר כולן והחזירו את נשותיהן" (סוטה י"ב א'). נמצא מרים גרמה ללדת משה רבנו, וגם אחיב בשעה שאחיה משה מונח בחבה על שפת היאור ונפשו פסכנה גדולה, לא התרגשה, והתנברה על פצעי לבה וסערת רוחה, ובקירות לב נפלאית, ובגבורת ואמיצת הרעת היא מתיצבת לפני פת פרעה ושואלת: "האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות?" הנה מזה נראה את חכמתה, תגברת דעתה וגודל רוחה לצאת ולדבר את פת פרעה בלי שום פחד ומורא, מבלי שירגישו בה כי אחות היא, ולזאת זכתה כי הבאר היה פזכותה כמבואר (תענית ט' א'), וגם על הים כשם שמשה אמר שירה לאנשים כך אמרה מרים שירה לנשים שנאמר שירן וכו' (מכילתא שמות ט"ז כ"א).

וכמו מרים הנביאה שהצילה את משה רבנו — מקבל התורה וארון הנביאים במסדרות לב נפלאית, והשפיעה על עם ישראל כלו ברוח קדשה, ככה מוצאים אנו בכל דור דור נשים צדקניות גבורות הרוח ואמיצות הרעת שמסרו את עצמן בעד קדושת ה' ותורתו וטובת האומה, כמו ועל אשת חבר הקני, וכן בת יוחנן כ"ג ויהודית ועוד, ומה יפה ונהדרה היא התמונה הרוחנית של אשת התנא רבי עקיבא — רחל בת כלבא שבוע, אשר חולדת לאהבתה ומסירותה הנאמנה לתורה, ורוחה הכביר, השפיעה כי על בעלה ער שהופיע בישראל אותו האדם הענקי התנא רבי עקיבא שממנו יצאו תלמידים לאלפים

ולרכבות, ורבי עקיבא עצמו פהעריכו את גודל רוחה של אשתו הביע לתלמידיו: "שלי ושלכם שלה" (יבמות ס"ב), ועל כיוצא בזה אמרו בילקוט שמעוני (משלי ל"א) "עיה"פ אשת חיל וכו' א"ר יצחק ב"ר נחמיה כשם שנתן הקב"ה תורה לישראל בעשרים ושנים אותיות, כך הוא משבח הנשים הכשרות בעשרים ושנים אותיות עכ"ל, ובאורו דהלא אמרו ביבמות (ס"ג ב') כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה, כי האשה הטובה השפעתה גדולה בכל דור ובכל עת ע"י פעולותיה הכבירות רבות הגוים המנויות "באשת חיל" לתורה וליראה, ער שחז"ל ברח קדשם דמו את התורה לה.

מבואר מכל זה גודל ערך האשה בנוגע לתורה וליהדות, ולא כמו שטוענים המבקרים המודרניים שהתורה השפילה את זכות האשה נגד האנשים, וכל כבודה היא פנימה לשבת באהלה כשבוית חרב, ולזאת המתמשכלים האלה בכל מקום ובכל זמן, מקדישים מלחמה בעד זכויות האשה וחופשתה, אולם מה נואלו האנשים האלה המבישים על התורה מנקודת מבט החיים הומניים, ולזאת לא ידעו ולא יבינו את עומק התורה וסגולותיה גם בנוגע להחיים המבישים היומיים, כי פאסת ההבדל והשנוי שבין האיש להאשה בכלל מקורו בשנוי מבע פריאתם, כי האשה מטבעה היא חלושה ושונה לגמרי בתכונות נפשה ומנהגה מהאיש, ולזאת ירדה התורה לסוף דעת ותכונת האשה כי אי אפשר לה שתקיים את כל התורה כולה, ומשונה פטרה התורה את האשה ממ"ע שהזמן גרמא וכדומה, אבל בכלל גודל כבוד וערך האשה כהאיש, ולפעמים גם יותר.

„באמירה רכה וראשי דברים“ כראוי לנשים לרגלי היותן רכות המנו, ולא תוכלנה לקיים יותר, ותניד לבני ישראל” — בדברים קשים — „ותדקק עמהם“ כלומר שיקבלו את כל התורה כולה.

אולם כיון הוא להאשה בדרך כלל ביחסה להתורה עיף מצבה האופיי והתבונתי, אבל בכל עת ובכל זמן הופיעו נשים אשר הפתיעו ברוחן הכביר, במסירות נפשן לה' לתורתן ולעמן, ועלו למעלה והצליחו כמרים הנביאה ועוד, והיו למופת גם לאנשים, ומעלה שפיר המאמר שלשה שרינים זה משה אהרן ומרים, כי נפן נפלא של תורה נשתל בברכו של עמרם, וכל שלשת שריני הנפן היו קרובי עליון ועמורי התורה, והבנים וכן הבת חונכו ברוח אחת, בדעה והכרה אחת, והרמוניה שלמה שררה בכל שלשת השרינים של הכרם, ופת כמרים בוראי לברכה היתה לאביה עמרם, הנה כי בן נבי אברהם דכתיב „וה' ברך את אברהם בכל“ מ"ל ר' יהודה דהיתה לו בת, ראלית לא היה מבורך בכל, דהרי חסרה לו בת — הסופנת וקולמת בקרבה אותן הכנולות האופיות שמצטיינות בהן נשי ישראל.

וְעַיִן פאז אחרים ופרשו דעת ר' יהודה באיזה אופן תחשב הפת לברכה לאביה? אם היא פללה בתורה וביראה, ויראתה קודמת לתכמתה, ואת זאת דייקו במתק לשונם: „בת היתה לו לאברהם ובכל שמה“ לאמר אם כי בת אשר ביק וזהר החיצוני וקסם החיים הזמניים לכל שלל צבעיו, לקחו שבי את כל לבה ויוציאוה לחוץ, לקללה תחשב לאביה אשר דר עם אל ועם קרשיו נאמן, אבל לאברהם אבינו היתה בת אשר ונחה ומאסה

הכה נא ונתפונן! מעמד הר סיני שהוא הגדול והקדוש בחיי עמנו יותר מכל המאורעות שנגלו ופאז בישראל, ומה אנו רואים בו? הקב"ה אומר למשה: כה תאמר לבית יעקב — אלו הנשים, הנה בההופעה וההתנלות הוצאת באה אזהרת הקב"ה למשה שיפנה להנשים תחלה, ופרש במריר (שם) ולמה לנשים תחלה? שהן מורדות במצות, דיא כרי שיהיו מנהיגות את בנין לתורה, הרי דהאשה היא פונה ומחנכת את בית ישראל, ממנה יתד וכמנה פנה להקמת בית נאמן לה' ולתורתו, ולקדש את החיים המשפחתיים ולהשרות שכינה בינה לביןו כמאמרם ו"ל „איש ואשה וכו שכינה ביניהם“ (פוסה י"ו), עד שחז"ל הביעו ואמרו מימי לא קיימי לאשתי אשתי וכו' אלא לאשתי ביתי (שבת קי"ח ב'), ולזאת הקב"ה פנה אליהן בשם „בית“ יעקב, משום דהאשה היא העמוד שהבית נשען עליו, ולכן בקבלת התורה פנה הקב"ה אל הנשים תחלה מפני שהן מוליכות את בנין לתורה ומורדות במצוות יותר מהאנשים, אלא דלפ"ז קשה מדוע פטרה התורה את הנשים מככה מצוות? את זאת דרנישו חז"ל במכילתא (שם) ופרשו: „כה תאמר לבית יעקב בלשון רכה אמר ראשי דברים לנשים ותניד לבני ישראל ותדקק עמהם“ הנה חז"ל הכליטו המעם הפטורות הנשים מכמה מצוות לרגלי חולשתן הפכעית ותכונתן האופיית, שידבר עמהן „בלשון רכה“ וגם לא ידקק עמהן כמו לאנשים, דק יאמר „ראשי דברים לנשים“, כי לא תוכלנה לקיים את כל התורה כולה, ואין כאן סדרנה נמוכה להאשה יותר מן האיש, ואדרבה להיפוך דמה קדנה בכבוד להאמר לה דראשונה, וגם זה

את אליהו הומן ההוא, וכל כבורה פת אברהם היתה פנימה, להשתלם ולהתלמד באהל אפרנו, וביראת ה' היא תתהלל, ומנומסת לפי מעט ורוח שרה אמנו. ולבת מושלמת כזאת נאה מאד השם שנתנו לה האחרים: «בת היתה לו לאברהם וככל שמה», כלומר «בכל» — כלולה ומפאירה ככל המעלות הנשגבות, ובת כזאת פאמת לברכה תחשב לאביה.

המורם מכ"ז כי עלינו לצאת נתנועה בכירה שתעורר את כל שדרות העם ליסד ככל עיר ועיר חדרים ובתי ספר חדרים תורניים לבנים ולבנות אשר בהם יקלט ויספג הדור הצעיר כשחר ילדותו את רוח התורה והמצוה, להיות בנים נאמנים לה ולעמם ויתנוססו בדגל התורה והאמונה; ולהעמיר ולחנך מורים חרידים אמתיים הנאים דורשים ונאים מקיימים, מורים המלמדים לא אך כדבור ובאמירה כמורי בתי הספר החולניים, כי אם כמעשים וכחיים, מורים המקדשים ומסדרים את איד בית הספר מכל שמץ כעור, כי החרידים ובתי הספר התורניים יותר משהם בתי למור, הם בתי חנוך ואומן המחנכים מדריכים ואומנים את הדור מנוער על פרכי התורה והאמונה, להשריש בקרבם הרעות האלהיות האמיתיות ולהשלישם כמסור ומדות התורה, וכל למורי ביה"ס גם למורי החל ימצאו את וק בירי מורים חרידים, כדי שתשרר ההמוניה שלמה על מרת הקדש בכל ביה"ס; גם ליסד בתי מלאכה ואמנות ברוח התורה והמצוה בעד אלו הנערים שנמרו את ביה"ס החפצים ומסוגלים יותר להשתלם באיו מלאכה, כדי שלא יוכרחו לגפול לרשת ושחת של אלו בתי המלאכה

המחונכים שם ככפירה ושנאה נמורה לתורה ולכל קדשי עם ישראל, כי לולא זאת נשקף לנו אסון נורא, כי רק הדור הצעיר הוא הערב היחידי לקיום והפרכת עם ישראל.

ובזה מכואר המאמר הנזכ בראש ררושנו «הביאו לי ערבים שתשמרוה», כי רצה הקב"ה להבטיח את קיומה של התורה לעד, ולזאת פקש הקב"ה שיביאו לו עדבות, וע"ז אמרו בני ישראל «אבותינו ערבים אותנו» כלומר הסבע ומזן התכונות העוברים פנחלה מאבות לבנים וכמה שאמרו עריות (פ"ב ט') האב זוכה לבן בניו ובכח וכו' ובחכמה, ופרש הרע"ב (שם) וחכמה ראמרין הכא דא הסברה הישרה והיא פארם כפי סבעו עכ"ל, ולזאת חשכו בני ישראל כי האבות אברהם יצחק ויעקב נגבורת רוחם וטוהר ומסירות נפשם בעד שמו יתפרך כדאי הספיעו והנחילו אותם הכחות הענקיים והתכונות הנשגבות וכל ננוי התורה האלהית האצורים בהם, בלכות הדורות הכאים למען ישאר קיומם לעד. וזהו הערכות המבעית הירושת העוברת מהאבות לבנים. וע"ז השיב הקב"ה «אבותיכם יש לי עליהם» וכו' בכל גורל ורום מעלת וקדושת רוחם ונפשם עור נמצא בהם עכב רק הספריע להשלימה המוחלמת. וזה מחליש ומפריע שריושת והנחלת הכחות והתכונות הסבעים מהאבות לבנים לכן הבטחנה קיום נצחי לתורה, וע"ז אמרו לפנינו «רפשיע נביאינו ערבים לנו» פי אם הנחלת הכחות והתכונות הסבעים הנועיים אינה ערבות בפסחה לעתיד — «נביאינו ערבים לנו» אותם ענקי הרוח וחזויה שיופיעו בישראל כעתיד בכל רוד ועת המה יהיו נושאי דגל התורה וערבים בעד קיומה הנצחית, וע"ז אמר הקב"ה «יש לי עליהם»

כווננו חו"ל (בכ"ב כ"ה ב') אמר רפרם בר פפא וכו' מיום שחרב ביהמ"ק לא הונשמה רוח דרומית שנאמר (ישעיה מ') ויגור על ימין ורעב וכו'. ובאורו התורה נמשלה למסר וגשם כמ"ש יערף כמסר לקחי (דברים ל"ג ב') ודרשו ע"ז במ"מ (שם) ולמה נמשלה תורה למסר? לומר מה מסר משחקת אבנים שנאמר (איוב י"ד) אבנים שחקו מים אף התורה משחקת לב האבן. ורוח דרום הלא מורה על תורה כשה שאמרו (ב"ב כ"ה ב') הרוצה שיחכים ידרים וכו'. וזה מבואר המאמר: "מיום שחרב ביהמ"ק" נפסק אותו המסר הרוחני המשפיע תורה יראה וחכמה על כל העולם כלו בכל חק ועו, גם על אלו האנשים שלכם נתאבן ורק ע"י השפעתו היה מתרנן. לא הונשמה רוח דרומית. כלומר אם כי התורה היא נצחית אבל אותו הכח לשחק את לב אלו האנשים שנחאבנו נשמויותיהם מרוח הזמן הסוער כהגלות הארוכה והמרה, הנה לא הונשמה אותה הרוח הדרומית הזאת שיוכל לרכך ולהחכים את לבות ועיני התועים ולהראותם את הדרך הנכונה, כי לדגלי חורבן ביהמ"ק גלה הור וזהו התורה, והברק החיצוני מתעלולי ואיללי הזמן עסם את זוהר יפעתה הפנימית, ולזאת כל דרוחות מנשבות ממסירות ומשפיעות, רק רוח דרומית — שהיא התורה — אינה ממסירה להשפיע גם על הלבבות שנחאבנו מהבלי הזמן, וזהו: "לא הונשמה רוח דרומית", וזה גרם לרעב משמעי כדבר ה' כמשה"כ ויגור על ימין ורעב וכו'.

ג יחזקאל הנביא שנבא לאחר חורבן ביהמ"ק יתאר איך הולכו האיש "אל דרך הדרום", וזהו: "וילכני דרך הדרום" לאמר כי העיקר צריך לפנות לדרך הדרום, לחזק את התורה ותאמנה, וראה "והנה שער דרך הדרום לפניו" וסדר אילו ואילם" לרעץ איך לחזק ולעורר במעוז התורה, ולרכוש לדרך הדרום.

פי' לא ע"י שלמות של אנשים יחידים נבורי הרוח שיופיעו לפעמים על במת ישראל בסמוך קיום התורה, כי הלא לא תמיד עלה להם להשיב את ישראל לתורתו, ולשמרם בהאסף הנורא של החורבן. אמרו "הרי בנינו ערבים אותנו" לא ידועת הכחות הנפלאים המבניים מהאבות הקדושים ולא גדולי הרוח לבדם היו הערבות בעד התורה — "בנינו ערבים" כל הדור הצעיר המה הערבים, בנינו יהיו הנושאים את דגל התורה מקטנותם, התינוקות של בית רבן המה הערבים בעד קיום התורה בקרב ישראל, עד שכל העם כולו יהיה נושא התורה האלית. "אמר הקב"ה הא ודאי ערבים טובים על ידיהם אתנה לבם" כי התורה צריכה להיות קנין כל העם כלו בדכאבי (ישעיה נ"ד) וכל בניך למדי ה', ורק הערבות מכל הדור הצעיר היא ערבות נאמנה החיה וקיימת לעד למשמרת עולם! וכמו האבות הראשונים כמעמד הר סיני שמתוך הכרה פנימית הכירו שחונך דור הבא מונח אך ורק בידי האבות עצמם, וקבלו עליהם הערבות כגלוי לחנך את בנידם על מכוני התורה והיראה, כן על האבות שכל דור החובה שידאנו בעצמם בעד למור וחונך בניהם וזהו: "לפיכך צריך האדם להבנים" — אבל לא יניח את האפוסרופסים החדשים, מחבלי ברם ה' צבאות, לקחת בשבי את בניו, רק האב בעצמו צריך להבנים — בנו לתורה, והחונך התורי המעיד ומרוסם, מקדש וממנה את נשמת הנער מהוללות ותאוות הזמן, רק הוא מחזק ומעודד את בדיאות הנער ומאריך את ימיו, וזהו שמים: "ולחנכו בלמוד שיאריך ימים בעולם" וכמו שהארנבו בדרוש הקודם כי רק התורה ותאמנה מאריכין את ימיו של היהודי.

אורם לא רבים בודונו יחכמו להבין את רום ערך יפעתה של התורה, ולזה

דרך הקדש.

והיה שם מסלול ודרך ודרך הקדש יקרא
לה לא יעברנו ממא והוא למו הלך דרך
ואוילים לא יתעו.

[ישעיה ל"ה ח].

רבי נחמן ורבי יצחק הוי יתבי בסעודתא א"ל רב נחמן ערבי יצחק
דימא מר מילתא א"ל הכי א"ר יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא
יקדים קנה לושט וכי בחר דסעיד א"ל הכי אמר ר' יוחנן יעקב אבינו
לא מת. א"ל וכי בבדי ספדו ספדנייא וחנפו חנמייא וכי? א"ל מקרא
אני דורש שנאמר (ירמיה ל') ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל
תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שביים. מקיש
הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים (תענית ה' ב').

וקשה (א) מדוע בחר במאמרו של ר' יוחנן "יעקב אבינו לא מת" ולא במאמר
אחר, ומה שייכות יש בהמאמר הזה להסעודה? (ב) מדוע הוכיר דוקא "יעקב
לא מת" ולא על שאר האבות? (ג) הלא במקרא שהביא נזכר גם ישראל "ואל תחת
ישראל" וא"כ קשה מדוע לא אמר "ישראל לא מת"? (ד) עוד קשה למא שאלו מהא
דספדא ספדנייא וחנפו חנמייא והלא מקרא מלא הוא ויראו אחי יוסף כי מת אביהם
(בראשית נ' ט"ו). וגם הוא בעצמו אמר הנה אנכי מת בקברי (שם נ' ה'), אלמא
דמת ממש? ועי' בעקדה שער ל"ב.

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו (בראשית כ"ח). א"ר יצחק מלמד
שנתקבצו כל האבנים כולם וכל אחד ואחד אמר עלי ינות ראשו
של צדיק זה, תנא וכולן נבלעו באחת (ילקוט שמעוני, שם) ועי' בפרש"י.
ויש להבין מדוע באמת נתקבצו כל האבנים כולם וכל אחד רצה שיעקב ינות את
ראשו עליו דוקא? ומה היתה מטרת האבנים בזה?

הבריאה בולה יסודותה מארבעה, והם: הרומם צומח, חי בלתי מרבר, וחי מרבר, וכל המאחר במרבר הבריאה קדם לו במעלה, וכמשי"כ הגר"ח וויטאל זצ"ל בספרו "שערי קדושה" שער ב' חלק ג' וז"ל: וראי שכל הבחינות מגוף וצורות שבאדם יותר זכים משל החי ושל החי משל הצומח ושל הצומח משל הדומם עכ"ל וא"כ וראי שכל אחר מהם משתוקק להכלל בשלמעלה ממנו ולעלות למדרגתו, והחי בלתי מרבר נתעלה במדרגתו ע"י שחיטתו כמשי"כ המהר"י אדרבי בדרוש ג' וז"ל: כי כמו שהפרה היא ההולכת לשחיטה אם היות שלכאורה נראה שההולכה היא לרעתה מ"מ בבחינת התכלית אינה אלא למותה שבהיותה נאכלת לאדם נעשית חלק אבר ממנו ועולה למדרגה גדולה ממה שהיתה, שעד עכשו היתה בע"ה בהמי, ובהיותה נעשית חלק אבר ועלתה למדרגת חי מרבר עכ"ל, ואז רק אם האדם יכין את דרכו בתורה כי אז נתעלה הפרה ע"י שחיטתה ואכילת בשרה ע"י האדם, כי ההשתלשלות והעליה ממדרגה למדרגה של הרצ"ה, תלוי ביחס החי מרבר אם יכוון את דרכו בתורה, אבל אם האדם עוסק בדברים במליים, חנה הרצ"ה לא רי שלא השיגו שום תקון ועליה, כי אם גם פחיתות ונרעון, וגרוע מכלום הוא מצב הרומם, כי הוא הלא יכול להתעלות רק ע"י השתתפותם של הצומח והחי בלתי מרבר ותלוי גם בגורלם, לזאת בתורמין מקרה להרומם אשר יוכל להתעלות בעצמו בלי שום השתתפות והשפעה ממי שלמעלה ממנו, הוא אושר גדול מאד בערו, ומשו"ה רבתה התחדות בין האבנים בשמעם כי הצריק רוצה לננות, אחרי ארבע עשרה שנה שלמד בבית עבר ולא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה

כמה שפירש"י שם, וע"י שכיבת צדיק כזה יוכלו מעצמם לבא אל העלוי והתקון הדרוש, ומשי"כ "נתקבצו כל האבנים בולם, וכל אחר ואחר אמר עלי יגדל ראשו של צדיק זה", מפני כי כל אחר ואחר מהאבנים רצה להעלות את עצמו ע"י שכיבת הצדיק את ראשו עליו, הנה הרצון הזה של חפוש התעלות מעצמו פעל רושם אדיר, ולזאת עשאו הקב"ה לאבן אחת, כדי שיתעלו כלן כאחת.

הרעיון הזה מצאתי אח"כ מבואר חייטב בס' "אגורת אוזב" דרוש תשיעי בסופו, בבאור הנמרא בכרכות (י"א א') רבי יוחנן כי הוא מסים ספרא דאיוב אמר הכי, סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומרים, אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וכו'.

והקשה הנאמן הנ"ל אחרי שאמר סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה, למה חזר ואמר והכל למיתה הם עומרים, היינו חך דרישא והא חו למא לי, והכל לאתוי מאי? ועוד שהוא מאמר המותר רבריו הקורמים, רבתחלה אמר סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה, ומרלא ערבינו יחד לומר סוף אדם ובהמה למות, משמע דרוקא אמר בהמה לשחיטה ולא למיתה וא"כ קשה איך קאמר אח"כ והכל למיתה הם עומרים, משמע מזה דגם בהמה עומרת למיתה ולא לשחיטה? וגם סוף המאמר אשרי מי שגדל בתורה מה שייכות יש לו לאה להכל למיתה הם עומרים?

הנה ידוע דבשעת חמא אדם הראשון נתערב רע במוב בכל מעשה בראשית, ומאז והלאה תכלית הבריאה הוא לברר המוב מן הרע, והנה ארבע מדרגות יש, שהם: דומם, צומח, חי בלתי מרבר, וחי מרבר, ארבע המדרגות הללו

וע"י הרבוב בתורה ובתפילה מתעלין הרצי"ח עליו רב. לא כן העוסק בדברים בטלים, אשר ברוב דברים לא יחדל פשע, ומאבד שכלו בהכלי העוה"ז, הנה אז שתיקת הבעלי חי בלתי מדבר יפה מרוב האדם.

ובזה, באר המאמר בפסחים (מ"ט ב') תניא רבי אומר עם הארץ אסור לאכול בשר (בהמה) שנאמר זאת תורת הבהמה והעוף (ויקרא י"א) כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף. פרוש כעבור שהבהמה והעוף היא המדרגה החשובה יותר משאר המדרגות שתחתיה, והם הרום והצומח. ותקנה הוא להתברר ע"י אכילת האדם את בשרה, שאז הטוב שבה מתברר ועולה למדרגת חי מרוב שהוא האדם. ותכלית האמתי של החי מרוב הוא בעסק התורה שע"י הוא מתעלה ומעלה עמו בעליו רב ועצום גם את הבהמה, לזה הותר לו לאכול בשר בהמה ועוף, אבל יהורי "עם הארץ" פי' שאינו עוסק בתורה אלא בהכליות הארציות אשר ברוב דברים לא יחדל פשע. באכלו מבשר בהמה הוא רחוק משכר וקרוב להפסד כי הטוב שכבעל חי המתברר על ידו ונכלל בו לא די שאינו מתעלה, אלא שנפסד מדרגתו הראשונה, כי יפה היה שתיקת הבהמה מתחלה. מרבירו של זה עתה, ולכן "אסור לו לאכול בשר"

ומעתה מכאור המאמר ר' יוחנן כי הנה מסים ספרא דאובי, אשר משם מוכח דסוף האדם למות בעמיו של נחש שאז נתערב טוב כרע בכל מעשה בראשית, והמיתה היא הכרחית לברר הטוב מן הרע, לכן אמר: "סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה" "וסוף" פרושו תכלית טוב, של האדם הוא למות. כי ע"י המיתה נפרד הטוב מן הרע, אבל התכלית של הבהמה

הן מתבררות ברור אחר ברור, ועולות ממדרגה למדרגה עד פואן למדרגה העליונה שהוא האדם החי מרוב, כי הצומח העולה מן הארץ שהוא הרום, הנה הוא שואב ויונק מלחלוכות הטוב שכארג ומושך אצלו, נמצא שמתברר הטוב שברום ונתעלה למדרגת צומח; ושוב הבעל חי הכלתי מרוב האוכל הצומח, אחר אכילתו הוא דוחה הפסולת מהצומח לחוץ, והטוב והמובחר שבהצומח מתברר ונכלל בנפש הבעל חי, שהרי בכה האכילה מהצומח מתרבה הפשר והרם שבהבעל חי, ונפש כל בשר דמו הוא, נמצא שמתברר הטוב שבהצומח ונתעלה ג"כ למדרגת פעל חי הכלתי מרוב; ושוב הבעל חי המדבר שהוא האדם האוכל מבשר החי הכלתי מרוב, גם הוא דוחה הפסולת לחוץ ומברר הטוב והמובחר שבבשר החי ונכלל בנפש האדם, שהרי נתרבה דם האדם בכח אכילת הכשר בהמה, ונפש כל בשר דמו הוא, נמצא שמתברר הטוב שבמדרגת הפעל חי ועלה למדרגת חי מרוב שהוא האדם, הרי שכל שאר המדרגות כולם מתבררים ברור אחר ברור עד שמתעלים ונכללים בנפש האדם; וברור החי מרוב שהוא האדם הוא ע"י המיתה שאז מתאכל הרע ונפרד מן הטוב, והנה מותר האדם מן הבהמה הוא הרבוב שעל ידו הוא נקרא חי מרוב, וגם השכל שהוא הרצון והבחירה לכחור בטוב ולמאוס ברע, וכעבור הרבוב והשכל הוא שנקרא אדם כמשה"כ (בראשית פ' י') ויהי האדם לנפש חיה, ותרנומו: "לרזה ממללא", דאלי"כ הלא נפש הבהמה ג"כ חיה, "ורוח" הוא המחשבה והשכל. "וממללא" היינו הרבוב, ותכלית הרבוב והשכל האמתי צריך להיות בעסק התורה והיא המדרגה העליונה, שעליה מחכים הרצי"ח במדרגת חי מרוב, כי התורה היא החיים הנצחיים התלויים ברבוב כמשה"כ ודברת בם וכו' (דברים ו' י')

ובזה מכארת יפה המשנה ראבות
(פ"נ י') ר' שמעון אומר שלשה
שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי
חורה כאלו אכלו מובחי מתים שנאמר (ישעיה
כ"ח) כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי
מקום, אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד
ואמרו עליו כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך
הוא שנאמר וכו' ומקדקים: (א) על שאמר לשון
עבר "שאכלו" ולא "אמרו", ולא אמר פלשון
הזה: "שאוכלים" על שלחן אחד ואין "אומרים"
עליו ד"ת וכו' (ב) שאמר כאלו אכלו מובחי
מתים, וקשה וכו' היחבן אשר מפני העדר דברי
חורה תחשב האכילה תקרובת ע"א, כמו שבארנו
המפרשים (ג) מהכתוב שהביא אין שום ראייה
שנקרא זבחי מתים, כי אם שהשלחן נמאס מקיא
וצאוא?

ונראה רנמ התנא בא פה להעיר את הרעיון
הטוב למעלה, דההתעלות והתקון של
הרצ"ח בולו בא דק ע"י אכילת האדם, לפי
שכל אחד מהם נתעלה ממדרגתו למדרגה
הגבוהה ממנו ולבסוף נכללים המה בנפש האדם
ונתעלים על ידו, אולם התקון והעלוי הזה
בא, רק אם האדם הונה ומדבר בתורה, שאז
נמ החי הבלתי מוכר הכלול בו מתעלה על ידו, לפי
שהטוב שבהם מתפדר ונכלל בנפש האדם, והוא
שאמרו (ברכות נ"ה א') ר' יוחנן ור' אלעזר
דאמרי תרווייהו כל זמן שביה קיים מובח מכפר
על ישראל, ועכשו שלחנו של אדם מכפר עליו,
פרוש "כל זמן שביה קיים" באופן שהיה
המובח מכפר, והיינו: ע"י הקרבן שהחי ב"מ
נתעלה על ידו לתכליתו, שהוא אשה ריח
נחוח לה, ואין לך עליה יותר גדולה מו
בערה ומכפרת, אבל "עכשו שלחנו של אדם
מכפר" בהאכילה ע"י האדם — אם היא קרש

הוא לשחיטה אבל לא למות, ומש"ה לא אמר
סוף אדם ובהמה למות, כי המיתה אין זאת
תכלית טוב לבהמה, ורק השחיטה בעבור שיאכל
האדם השלם מבשרה וזה תקונה, כי ע"י הבהמה
מתעלה ממדרגת חי בלתי מוכר, למדרגת חי
מוכר ואז יתברר ויתעלה הטוב שבה
להכלל בנפש האדם העולה למעלה, אולם
נמ כי סוף בהמה לשחיטה להכלל בנפש
האדם, ער"ן לא נמסר תקונה בזה ער שיחזרו
למות במיתה האדם שבאו בו, לכן חזר לומר
"והכל למיתה הם עומדים" ר"ל נמ זאת הבהמה
שנשחטה וכבר נאכלה ובאה בנוף האדם נמ היא
אחר שחיטתה למיתה היא עומדת, שהרי אחר
שנאכלה ונכללה בנפש האדם חזרה
לחיות בחי האדם, וחזרת למות במיתה האדם
נמצא שגם הבהמה אחר השחיטה למיתה עומדת,
ואמר "הכל למיתה הם עומדים" לאתו? נמ
מדרגות הרום והצומח הכלולים בבהמה כולם
למיתה. עומדים באמצעות האדם כמותו ואז הוא
תקונה ועליתם, ועתה הולך ומבאר ואומר אחר
שכן שהכל למיתה עומדים באמצעות האדם אשר
ימות והוא תקן המדרגות כולם שהטוב שבהם
מתברר ונכלל בנפש האדם שהוא חי מוכר,
ותכלית החי מוכר הוא פעם התורה שהם
החיים הנצחיים התלויים בדבור שהוא המדרגה
העליונה של חי מוכר, לכן אמר: "אשרי מי
שעמלו התורה" שאז יש לכל המדרגות עליו רב
לפי שהם כלולים בו וכולם יתקנו על ידו, והוא
שאמר: "ועושה נחת רוח ליוצרו" כי זה הוא
תכלית החווה ליוצר הכל ב"ה בצידידתו, לברר הטוב
מן הרע ולהעלותם למדרגה העליונה באמצעות
האדם וכאלו נעשה שותף להקב"ה כהעלאת
שאר המדרגות אל מדרגת חי מוכר עכ"ל.

לה דבריו תורה — אשר ע"ז הרצ"ח באים לחבליהם ולעלויהם ואז האכילה הוצאת במקום קרבן קימא ומכפרת. ובזה סבאר המאמר באבות: "אבל שלשה שאכלו וכו' ואמרו עליו דברי תורה" הנה ע"י האכילה גם הרצ"ח הכלולים בנפש האדם נתעלים ע"י דברי התורה, ודמה "כאלו אכלו משלחנו של מקום". אכל שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה" הנה אז החי בלתי מדבר לא השיג שום יתרון ועליו באמצעות אכילת האדם, ובאופן כזה זכיית הבהמה לאכילה, לא נוכל לקרוא בשם "שחיטה" רק בשם "סיתה" שהיא עולמית שאין לה שום תקן ועליה, וזהו שאמר: "כאלו אכלו" מוכחי מתים, כלומר זכיית כוח אינה עושה שום פעולה של עליה ממדרגה למדרגה וברור הטוב מהרע, יען שאין כאן טוב כלל, רק כולה פסולת. וכן הוא במאכלים של דומם וצומח אם אין בהם תורה אינם מתעלים ומסתים ומכלה אותם בחנם. וכן סבאר בהריא בהכתוב שהביא: "כי כל שלחנות סלאו קיא צואה" שנשארה רק פסולת מהאכילה מפני כי לא היו בהם סכנות הללו שום רגש של חי' עליה ואצילות הנפש, ומדוע? כי היה בלי מקום לא הוכירו כלל את שם ה' וד"ק.

ובאשר כל הרצ"ח מתעלים באמצעות האדם שאכל אותם ועסק בתורה ולוואת דברי התורה צריכים לבא במקום הסעודה, למען יוכלו כולם בהעלוי הזה. ולכן ד"ק התנא: "שלשה שאכלו ולא אמרו עליו דברי תורה" בלשון עבר, וכן "שלשה שאכלו וכו' ואמרו עליו דברי תורה" נ"כ בלשון עבר, להורות על הכוונה שהוכרנו, כי הלמד והעסק בתורה צריכים שיבואו במקום הסעודה וכמציאר.

ובזה יבואר המאמר הנצב בראש דרושנו, הנו שלומים רבי נחמן ורבי יצחק, כד היו יתבו בסעודתא, הנה לקיים החוב של דברי תורה בסעודה אמר ליה "לימא מר מילתא" לרומם את הנפש בשעת אכילת הסעודה מפני כי ההשתלשלות והעליה של דצ"ח ממדרגה למדרגה עד החי מרבר, תלוי רק בזה אם המדבר ימלא את תעודתו לחקן אותם, שהוא תכלית כל הבריאה, ולברר את הטוב שבהם מהרע באמצעות האדם שיעסק בתורה שהיא נצחית, ואז כולם יתעלו. וע"ז השיב הכי אמר ר' יוחנן "אין מסיחין בסעודה שם יקדים קנה לושם", והנה אם נפרש רק כפשוטו שהוא רק משום סכנה גופנית קשה הלא היה יכול לקצר ולומר "יעקב אבינו לא סת" דמה רק ארבע מלים תחת חשבוננו הכוללת שבע מלים, וכיון דהדבור הוא סכנה א"כ כל מה שאפשר לקצר ראוי לקצר? אולם לדעתנו דבר גדול השמיענו בזה הכולל תשובה מספקת על שאלתנו בנוגע למסרת הרצ"ח ע"י הסעודה כי האמת אשר המה מתעלים ע"י אכילת האדם אם האדם יעסק בתורה, אולם התקן והעלוי הזה אפשר רק אם הדבור בתורה יבא במקום הסעודה, ואז המאכלים של כל הסעודה מתעלים ועולים למדרגה יותר גבוהה ע"י למוד התורה של הסעודה, אבל בתוך הסעודה הנה הוא מקדים התורה להמאכלים ואין יתעלו הרצ"ח הבאים אח"כ? והנה הנשימה והדבור כאים דרך הקנה, והמאכל והמסתה יורדים דרך הושם, וזהו שהשיב לו: "אין מסיחין בסעודה — בתוך הסעודה — שם יקדים קנה — הדבור התור" — לושם — המאכלים — ויבא לידי סכנה" רוחנית כהעדר תקנים ועלויות, ובאמת צריך להקדים "ושם לקנה" כלומר הסעודה קודם

במפתח פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל וכו' אמרו בשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, כאותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר בשבטל"ו, העולה מזה כי יעקב אבינו הניח רוד ישרים, כל בניו צדיקים כמותו, ולואת לפי עדות הו"ל לא נאמרה בו מיתה.

ומעתה סבואר המאמר: "יעקב" – המורה על שקידתו בתורה, "אבינו" –

שהיה אבי כל בניו הצדיקים וכו' "לא מת", ומיושבת בזה הקושיה השניה, נמצא כי מאמרו של ר' יוחנן: "אין סמיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט" "יעקב אבינו לא מת" ומאמרו בברכות (י"ז) "סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה" עולים בקנה אחד, רוח אחד וכונה אחת לכולם והולך במס' תענית לשיטתו במאמרו במס' ברכות הנ"ל. אלא דעל דא דקאמר בברכות כי "סוף – פי' תכלית – האדם למות", אמר אבל "יעקב אבינו לא מת" יען כי בא ונתעלה לתכליתו גם בהשארו בחיים וכמבואר.

ועוד י"ל בבואר המאמר: "יעקב אבינו לא מת" דבא בזה להראות את גדול מעלת הרוח של ישראל סבא, אשר פליטין של בנו יוסף המשנה למלך מצרים וכל נאומי הכבוד לא עמסוהו ובאין ואפס נחשבו בעיניו, ולואת עוד שרם בא מצדימה צוה להכין שמה פערו בית ללמוד תורה עם בניו, כמבואר במ"ד ובילקוט שמעוני (קנ"ב) דבר אחר ואת יהודה שלח לפניו, אמר ר' נחמיה להתקין לו בית תלמוד שיחיה מורה שם תורה ושיהו השבטים הוגות שם תורה עכ"ל, פי' מפני כי יוסף היה המשנה למלך, ובמח גדולי המלוכה

לדברי תורה, למען התורה הבאה בסוף תשפיע ותעלה את כולם, איש איש לפי מעמדו וערכו, וכמו שהאריך העקדה (בשער ל"ב) בזה, ולואת רק "לבתר דסעיד", ולא בין המאכלים, אמר לחו דבר תורה "יעקב אבינו לא מת".

מבואר מכ"ז דהעליה של הרצ"ח מסדרגה למדרגה גבוהה וברור הטוב מהרע

שלחם, בא ע"י הסעודה של האדם העוסק בתורה, וברור ועליות האחרון בא בשעת מיתה האדם, ולכן כולם מחכים על מיתתו, וכמו שאמרו במ"ד עה"פ (פראשית א' ל"א) והנה טוב מאד זה הסוד, כי ע"י מיתה האדם השלם המה מתעלים כולם וזה תקנום, נמצא כי הסעודה והמיתה המה שני ענינים הכרוכים זה בזה, וע"י המיתה בא האדם והרצ"ח לתכליתם, ולואת בתר דסעיד אמר לחו יעקב אבינו לא מת" כלומר יעקב בא לתכליתו גם בלא המיתה, ובהמלים הללו מבואר המעם מדוע לא מת א' שהיה יושב באהל התורה כל ימיו כמשה"כ (פראשית כ"ה כ"ו) ויעקב איש חם וישוב אהלים, וכן סבואר בפרי"א הסוכא בילקוט שמעוני (ס"ג) ויגדלו הנערים יעקב הלך בדרך החיים שהיה יושב אהלים, ועוסק בתורה כל ימיו עכ"ל, כלומר יעקב מלא את תעודתו נגדו ונגד הרצ"ח להעלות ולתקן אותם גם כלי מיתתו, וגשאר חי מפני כי "הלך בדרך החיים", פ' חק את בניו שילכו בדרכו ומבואר בב"ב (קמ"ו א') דוד שהניח בן כמותו לא נאמרה בו מיתה רק שכיבה, וממותו של יעקב היתה שלמה כמבואר בפסחים (נ"ז א') עה"פ (פראשית מ"ט) ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואנידה לכם, בקש יעקב לנלות לבניו קץ הימין וגסתלקה ממנו שכיבה, אמר שמא חו"ש יש

היו מבאי ביתו, ובניו היו רגילים לאכל על שלחנו של יוסף כל זמן שיעקב אביהם היה חי כמבוא במ"ר וברש"י (בראשית נ' מ"ו). הנה חשש פן כל אלה ישפיעו על מהלך הרוח של בניו ללמוד לעשות כמנהגיהם ונמסיהם של המצרים, ולכן יעקב אביהם כחכם הרואה את הנולד, שלח את יהודה לפניו להכין במצרים בית חלמוד שמשם תצא הוראה בפירש"י, וזה יהיה למרכו רוחני לחנך את בניו לתורה וליראת ה' ולהרחיקם מלועזות מצרים. הנה רואים אנו מזה את פעולותיו הכבירות של יעקב אבינו בעד חנוך בניו בארץ המסמאה והוזהמה גם בשעה שבנו עלה למסד הנדולה והכבוד, ואחרי היותם שבע עשרה שנה במצרים נשארו שבטי יה בכל קדושתם ורוסמותם, עד שבפמירותו קראו כל בניו: "שמע ישראל וכו' כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד", יעקב התרשם מאד לשמע כדברים האלה ויצאים ספי בניו אחרי היותם במצרים שבע עשרה שנה, ואמר "בירוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", כלומר רק ה' פעל כל אלה שישארו בנים נאמנים ליחוד השם גם במצרים, ורחוקים גם מנמסי מצרים ומנהגיהם. ר' יוחנן בהתבונן אל כל אלה אמר: "יעקב אבינו לא מת" כלומר, לא סבעי צד הנפש שבו, המכונה בשם ישראל — ע"ד שה"כ בי שרית עם אלהים וכו' — בדודאי לא מת, אלא אפילו חלק הנופני (ביחס הורככות גופו) שבו הנכלל בשם "יעקב" — "לא מת" כי גם בבואו לארץ האילנות והתועבות נשאר בקדושתו ובפירותו בהרחיקו את כל הפולחן הנופני ומנהגי חיי המצרים ונמסיהם מבניו, והיה כולו קדש לה'.

אלא דעל זה יש להקשות אם יעקב אבינו היה זהיר במצרים גם בהחיצוניות והנמסים שיהיו כולם ברוח התורה, איך יובנו עליו המצרים שבעים יום, וכיחוד ההחנמה שחנמו את יעקב הלא היא מנהג מצרים ולא ישראל? וי"ל דהו באמת מה שהקשה ר' נחמן "וכי בכדי ספרו ספרניא וחנמו חנמיא" פי ההחנמה של יעקב הלא היא מנהג מצרים, ואיך קאמר שלא נדבק בגופו מאומה מנמסי מצרים עד שאמר עליו "יעקב" פי אפילו החלק הגופני — לא מת" ומוסיפת בזה הקושיה הרביעית שהקשינו בריש הסאמר, מדוע הזכיר בשאלתו דוקא את ההספד וההחנמה ולא הכתובים שנזכרה בהם מיתתו ולהמבואר ניחא דההחנמה היתה שלא ברין ישראל רק כנמסי מצרים.

ובאמת בעיקר ההחנמה של יעקב אבינו ע"י מי נעשתה, אם ע"י צווי יעקב קודם מיתתו או ע"י בנו יוסף, במחלוקת שנויה במ"ר (בראשית ק') וי"ל: ייצו יוסף את עבדיו, למה מת יוסף בפני אחיו, דבי ורבנן, רבי אמר על שחננו את אביו, אמר ליה הקב"ה לא הייתי יכול לשמור צדיקי לא כך אסרתי לו (ישעיה מ"א) אל תירא תולעת יעקב, אל תראי תולעת את יעקב (רד"ש חרתי מלשון ראיית עין שהתולע לא יראה את יעקב, מ"כ) ורבנן אמרי הוא שצוה אוהן שיחנמו אותו הה"ד ויעשו בניו לו וגו' על דעתיה דרבי ניחא, על דעתון דרבנן? (מפני מה נעשו) קרוב לה' פעמים יהודה אומר עבדך אבי וכו' והוא שומע ושוקק עכ"ל. ורבי ורבנן הלא קי"ל כרבנן דהלכה כרבי רק מחברו עי' במבוא התלמוד בברכות. ועי' ביד מלכ"י בכללי ההא (אות רל"ב) דמצדד ג"כ

שישראל משכימים ומעריבים בכל יום ואומרים שמע ישראל אבינו ממערת המכפלה, אותו דבר שצויתנו עדין הוא נוהג בנו, ה' אלהינו ה' אחד.

לדעתנו באו הו"ל בזה להראות את את נודל ורום הרוח של בני

ישראל, איך התאמצו להשאיר שם וזכרון עולמי ליעקב אביהם ע"י הפרוטגמא דמלכא שהיא ק"ש, ואומרים "שמע ישראל אבינו ממערת המכפלה", וע"י הזכרון התמידי בכל יום הם מאמצים ומשרישים עמוק עמוק בלבם ובנפשם את הרוח הכביר והענקי של ישראל כבא ומתרבקים במדותיו. לא כמו שנהגו הבנים בדרורו להזכיר את אביהם רק פיוס "היארצייט" פעם אחת בשנה, וע"י ההשפעה הדוחנית של האב נמחה לגמרי מלב הבנים, לא כן בני ישראל מזכירים את אביהם בתדירות, והוה: "משכימים ומעריבים בכל יום", וע"י נשאר חקוק בלב הבנים נודל הרוח של האב. לשמוע בקולו וללכת בעקבותיו, זהו: "אותו דבר שצויתנו עדין הוא נוהג בנו" ליתר את השם שתי פעמים בכל יום, והושרשה עמוק בלבנו ובנפשנו אמונת מציאות ויחוד השם, וכל הרוחות שבעולם לא יזיוו אותנו, וע"י נתהוונו לעם אחד בעולם, וכמו שאמרו (בברכות ו' א') אשר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתנו חטיבה אחת בעולם שנאמר (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר (ד"ה א' י"ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, מושלים עריצים ועמים כבירים וחזקים, אשר פרשו ממשלחם על כל יושבי תבל, ואמרו כי אך להם נתנה הארץ תבל ומלואה, כבר נבחרו ונמחה זכרם מן העולם, לא כל

דרכי מחברו ולא מחבריו, ואף ראין למדון הלכה ממדרש הרבות ולא מן ההגדות! כבר כתב ה"ד מלאכי" בכללי האלף (אות ע"ב) היינו דוקא היכא דהוא נגד הכלל האכזר בנפרא, אבל במקום שאינו נגד הכלל המסור למדון יעו"ש, וא"כ גם הכא אפשר לדון בזה הכלל המסור בנפרא, דק"ל כהא כדבנן דההחנמה היתה ע"י צווי יעקב אביו, וא"כ יפה שאל ד' נחמן על שאמר "יעקב אבינו לא מת" וכי בכדי חנטו חנפייא? הלא ההחנמה היתה ע"י צווי יעקב ושלא כדון היתה?

וע"ז השיב ר' יצחק אם איזה דבר יעוררו בלבך ספק בחיות ושלמות החיצונית של יעקב מחמת ההחנמה המורה לרוח התורה, אבל "מקרא אני דורש" כלומר: מקרא מפורש מצינו שיעקב חי "ואתה אל תירא עבדי יעקב" וכו' — מהקושיות ששואלין על החננת גופך — "כי הגני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ עבים מקדש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים — כי המה הלא לא ציו להחניט — אף הוא בחיים" ואין שום אשמה עליו מצד דדחננה, דבלא זה אי אפשר היה להוביל את הגוף או בדרך דחוקה הכרונה, ושם הלא היו קברות אבותיו, ומחוק לארץ לארץ ישראל הלא מותר להוליך מת, וכבר כתב הרשב"א (ס' שם"ט) המוכח בהרמ"א וביו"ד (ס' שם"ג) "ומותר ליתן מיד עליו כדי לעכל הבשר מהר ולהוליכו למקום אשר צוה", וא"כ גם ההחנמה היתה לצורך דמותה.

באופן אחר יש לבאר המאמר: "מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" בהקדם מאמרם במ"ד (ס' צ"ח) ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל ה"ה

עם ישראל חי וקיים זה אלפי שנים, ימי הביניים, האינקביוציה, ההריגות, השחיתות והפוגרומים הנוראים אשר נחלי דם יהודי נהרו כמים, וההסתוריה שלנו הכתובה לא בריו, כי אם בדם לבנו, הנה מה פלמ והציל אותנו מכל הסכנות הללו? ומי נתן לנו את הכח לשאת את כל אלה? התורה והרוח של ישראל סבא, המה רק המה, הצילונו מכל האויבים הרבים אשר דצו לבלענו ולטחוח את שמנו, על דגלנו מצד אחד כתוב, "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחר" ומצד השני: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", כי אורייתא וקודשא בריך הוא וישראל חד הוא, ונתקיים בנו דברי המפורש (תהלים כ', ח') אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נוכיד, המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעורר. ולא ככל הגוים אשר התאמצו לעשות נפשות לרתם ללאמונתם ולהפיץ את דעותיהם רק בכח האגרוף והחרב — הוא עם ישראל, עם ישראל אפילו בשעה שממשלתו היתה על תלה בנזיה, מצבה המריני איתן וחוסן ממשתלה אמיץ וחזק, כבימי מלכות שלמה, גם אז התהלך ישראל בשלום ובמשור עם שאר העמים, לא הרגום משולתם, ולא כפה עליהם ההר כניגית שיקבלו את תורתו ואמונתו. היהודי בכל קורות ימי חייו היה מתאמץ להפיץ את מציאות ה' ויחורו רק באור וכח הרוח, וכפי שה"כ לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח אמר ה' צבאות (זכריה ד'), ורק ע"י עליה בידיו להפיץ בכל העולם כולו את מציאות

ויחור השם, ולכן נתקיים בנו "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" החי וקיים לעד. והוא שאמר "מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים — אשר כל כלי משחית יוצר עליו לא יצלה — אף הוא בחיים" כי רק תודות להרוח הכביר של ישראל סבא הנשוע בלב בניו, הנם חיים וקיימים גם כדיום הזה, וממילא אף הוא בחיים, כי כל המניח בן כסותו לא נאמרה פו מיתה וכמבואר.

וע"פ האמור למעלה יבוארו דברי ישעיה הנביא אשר לע"ל העליה של הרצ"ח ע"י האדם תבא במדרגות, בתחלה ע"י מסלול — קטן, ואח"כ ע"י — ודרך, ועל האדם להתרומם ולהתקדש את עצמו כ"כ שלא רק האכילה כי אם גם ההליכה והשכיבה לבריה של האדם החורי עלי ארמות וההשתמשות שלו את ב"ה"ח יעלו את הרצ"ח, כמו שהיה אצל יעקב אבינו אשר כל אחד אמר: "עלי יגוח צדיק את ראשו", וכן בכל דור היו ענקי הרוח אשר כמעט לא אכלו כלל, והעלוי של הרצ"ח בא ע"י ההשתמשות של קדושי עליון הללו, נמצא עצם ההשתלשלות והעליה רמה ונשאה מאד "ודרך הקדש יקרא לה", לא כמו שהוא עתה אשר גם האנשים המטוענים בנזות התאווה והטומאות עוברים דרך שם, אבל אז "לא יעברנו סמא, והוא למי" כי חמלא הארץ דעת את ה' ואו "הולך דרך ואיליים לא יתע" כי התורה תגתה אותם לאשרם.

תמימי דרך.

תועבת ה' עקשי לב ורצונו תמימי דרך.

[משלי י"א, כ].

חנך אליהו ואמר למשה וכו' רועה נאמן כבר נכתבה אגרת כליה על ישראל אל משה אם בסיט היא חתומה תפלתנו נשמעת ואם בדם נתחמה מה שהיה הוא שיהיה, אל בסיט היא חתומה, אל משה לך והודיע למרדכי מיד הלך למרדכי ההיד ומרדכי ידע את כל אשר נעשה (מדרש חוה).

המאמר הנה כולו מנוסה בצעף קדש וצריך צאור.
בשעה שנחתמו אותן האגרות ונתנו ביד המן וכו' ופגעו במרדכי שהוא הולך לפניו וראה מרדכי שלשה תינוקות יוצאים מבית רבן ורץ מרדכי אחריהם, כיון שהגיע מרדכי אל התינוקות שאל לאחד מהם פסוק די פסוקי? אמר לו אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבא, פתח השני ואמר: עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל, פתח השלישי ואמר: ועד זמנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט, כיון ששמע מרדכי כך שחק והיה שמח שמחה גדולה וכו' (אסתר רבנא פ' ו').
כבר התעוררו רבים על הכונה בשלש הפסוקים האלה אשר כ"כ שמח מרדכי עליהם בשמע יוצאים מפי התינוקות.

שאלו תלמידיו את רשבי מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם אמרו אתם, אמרו לו מפני שנתנו מסעודתו של אותו רשע וכו' (מגילה י"ב א').

הלשון "מפני שנתנו" צריך כאור, מדוע לא אמרו מפני שאכלו מסעודתו?

לַיהוּדִים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, אמר רב יהודה אורה זו תורה וכן הוא אומר (משלי ו') כי נר מצות ותורה אור, שמחה זה יום טוב וכן הוא אומר (דברים מ"ו) ושמחת בחגיך, ששון זו מילה וכן הוא אומר (תהלים קי"ט) שש אנכי על אמרתך, ויקר אלו תפילין וכו' (מגילה מ"ז ב').

ויש להבין מה היא השיבות של מצות מילה ותפילין לפורים?

כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם ולא תקיאו אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה, ולא תלכו בחקות הגוי אשר אני משלח לפניכם כי את כל אלה עשו ואקץ בם, הרי מבואר כי הקי"ב ענה את שבעת העמים מפני עון זימה, וישראל באותו הדור נתקלקלו בונות והתגאלו במאכלות אסורות ומרפות, וזוהי עברו על העיקר של השגחה לשכר וענש.

כן עברו על העיקר של תורה מן השמים, דהלא מבואר בשבת (פ"ח א') כי הדר קבלו את התורה בימי אחשורוש דכתיב (אסתר ט') קימו וקבלו היהודים, קימו מה שקבלו כבר, ומדהיתה או קבלת התורה מחדש משמע שבדור ההוא הפרו ברית ועברו על העיקר של תורה מן השמים, וכמבואר בריש"א (שבת פ"ח) בדי"ה מודעה רבה לאורייתא וז"ל: הקשה הרמב"ן דאי הכי למה נענשו קודם אחשורוש וכי"ת מפני שעברו על גזרת מלכם א"כ מודעה למאי מהני וכו', וי"ל דהם ודאי מרעתם קבלו תורה ע"מ שינחילם הארץ כדכתיב לתת להם ארצות גוים וכו' בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו יצוורו וכו' לפיכך כשעברו על התורה עמד וגלה אותם ואף הם משגלו מסרו מודעה לומר שבעתה אין חיבין לו לשמור את התורה והיינו דכתיב

הרב העקרים (מאמר ראשון פ"ד) הוכיח כי העיקרים הכוללים וההכרחיים לדת האלהית הם שלשה: מציאות השם, השגחה לשכר וענש, ותורה מן השמים, ואלה השלשה הם אבות לכל העיקרים אשר לתורה האלהית, ותחת כל עקר מאלו, שרשים ומעייפים מותרנים ומסתעפים מן העקר ההוא, ואם נתבונן נמצא כי לכאורה ישראל בדרור של מרדכי עברו שלשת העקרים הללו, השתחוו לצלם, כמבואר (במגילה י"ב א), ושם (י' ב') אמרו כי המן הרשע עשה עצמו ע"א, וכלם השתחוו לו כפי שפ"י רש"י עה"כ ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה "שעשה עצמו אלוה לפיכך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה" הרי שישראל עברו אז על העיקר הראשון של מציאות השם.

גם עברו על העיקר השני של השגחה לשכר וענש ע"י המסחה, דהלא מפורש במד"ד (פ"ו) אמר המן לאחשורוש אלהיהם של אלו שונא זימה, העמיד להם זונות ועשה להם משתה, וגזר עליהם שיבואו כולם ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם שנאמר לעשות כרצון איש ואיש וכו' א"ר ישמעאל חי אלף וחמש מאות הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו (בגוגות), ומפורש בתורה (ויקרא כ' כ"א) אחרי פרשה עריות ושמרתם את

והעולה על דוחכם היה לא תהיה אשר אתם אוסרים נהיה כגוים וכמשפחות האומות לשרת עץ ואבן וכדאמר' פהגדה שאמרו לו ישראל ליחזקאל דבנו יחזקאל עבר שמכרו דבן כלום יש לו עליו ולפיכך כשבאו לארץ ביאה שניה בימי עזרא עמדו מעצמן וקבלוה בלא שום תנאי וכו' והיינו בימי אחשורוש שהוציאים ממות לחיים והיה זה חביב להם מנאולה של מצרים עכ"ל. וכיון דלהריסב"א "משנלו מסרו מורעה לומר שמעתה אין חייבין לו לשמור את התורה" וכן ממה שאמרו ליחזקאל "עבר שמכרו דבן כלום יש לו עליו" הנה בודאי חסרה להם פאותו הדור ההכרה האמתית בתורה מן השמים.

אולם בימי אחשורוש שהוציאים ממות לחיים והיה זה חביב להם מנאולה של מצרים כמשיכ הריסב"א, או כמ"ש התוס' שם כ"ה" מורעה, דעל פי הרבנן היה והרי כבעל ברחם, אבל בימי אחשורוש קבלו מרעם מאהבת הנס. ועכ"פ בימי אחשורוש היתה קבלה חדשה של התורה ואז הכירו את האשר האמתי הצפון באור התורה, וכי רק היא מראה לאדם את הדרך גם בגולה ומאירה לו בכל עת, וזשה"כ "ותורה אור". ומעתה מבואר יפה שאמרום "ליהודים היתה אורה זו תורה" להורות על הכרתם הגדולה באור התורה כי מן השמים היא.

ועל שעברו על השגחה לשכר וענש קימו מצות מילה. ויבאר בהקדם המד"ר (פ' כ"א) עה"פ ואת להט החרב הסתהפכת (בראשית ג) ע"ש (מלאכי ג) ולהט אוהם היום קבא, המתהפכת שהיא מתהפכת על האדם ומלהטו מראשו עד דגליו וכו' אמר אדם מי מציל את בני מאש לזהמט זו, ר'

הונא בשם ר' אבא אמר חרב חרב מילה שנאמר (יהושע ה') עשה לך חרבות צורים עכ"ל, ובאורו ע"פ משיכ המו"נ (בח"ש פ' מ"ט) ח"ל: וכבר חשבו שזאת המילה היא השלמת חסרון יצירה וכו' ולא נתנה מצוה זו להשלים חסרון הבריאה רק להשלים חסרון המדות וכו' אשר לא יפסד בו דבר מן הפעולות שבהם עמידת האיש וכו' אבל תחסר בו התאווה היתרה על הצורך עכ"ל. ומעתה עולה שפיר המד"ר דקאי על לאחר התמא של אדה"ר, והתאווה הרסיוניות והנאות חושיו הנשמיות לקחו את לבם ושלטו בכל כמשיכ המו"נ (ח"ר פ"ב) יעו"ש, וזהו "ולהט החרב הסתהפכת על האדם ומלהטו מראשו עד דגליו" כלומר בכל האדם מראשו עד דגליו שלטת התאווה, והאדם פראונו את כל תוקף ועוזו של התאווה הזאת אמר "מי מציל את בני מאש לזהמט זו?" "חרב מילה" כי דק היא המחלישה את כח התאווה כמשיכ המו"נ, ועי"ז מתגברים חלקי הנפש והמה השליטים בכל, ומשו"ה אמרו (נדרים ל"ב א') ד"א גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה, ל"ז שהמילה מחלשת את אש התאווה וכיך האדם אז לקים את כל התורה כולה.

ול זאת היהודים אשר בשושן שחתמכרו להתאות הנמכרות ומטאו את נפשם בתאות הוזהמה בהתבוללות וזנות, וכמו שמבואר במד"ר המוכא לעיל, הנה קימו עתה מצות מילה המצלת מהתאווה וכמ"ש המו"נ ועשו תשובת המשקל ע"י המילה להחליש את התאווה, וחתת אשר עד כה קיטו בנפשם "נהיה כגוים וכמשפחות הארצות" סכלי הבט אל הענש והשכר המיועד, הנה עתה ע"י המילה המצוה הראשונה, החוקין מחדש מעמד פקיום המצות

להתרחק-בה' ולהתרחק מן הענשים הבאים בהשגחה ה' לעוברי רצונו, וכבר אמרו (שבת ק"ל א') כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב (תהלים קי"ט) שש אנכי על אמתך כמצא שלל רב ערין עושין אותה בשמחה, ולזאת אחרי-דכתיב "וששון" דרש ר' יהודה זו מילה, וחיה באה לחקן מה שחטאו בהעיקר של ההשגחה לשכר ועונש.

תפילין מורין על מציאות השם ויחודו כסמך שגמא-מהרא"ש בריש הלי' תפילין דנקראין תפילין לשון פלילה שהן אות ועדות לכל רואינן שהשכינה שורה עלינו, דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ודרשין אלו תפילין שבראש עכ"ל, והב"ח כתב ע"ז חז"ל: דבויכוח אות זה שאנו מנצחים את האומות שיחודו ית' שאנו מיוחדים אותו ית' הוא אמת ושע"כ השכינה שורה עלינו הנה ע"ז הם יריאים מישראל עכ"ל, וכן כתב הרבנו בתי' במפרו "כד הקסמ" באות תפילין חז"ל: והוא שדרשו בברכות ו' בתפילין דמארי' עלמא מה כתיב בהו (דה"א י"ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד, ומקשי שם ומי משתבח קב"ה בשבחייהו דישאלו אין דכתיב (דברים כ"ז) את ה' האמרת היום וה' האמירך היום א"ל הקב"ה לישראל בני אחם עשיתוני חמיבה אחת בעולם שנאמר (שם ו') שמע ישראל ה' אלהינו וגו' אף אני אעשה אתכם חמיבה אחת בעולם שנאמר (דה"א י"ז) וכי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, נמצאת למד כי כונת התפילין בנו גם בהקב"ה הכל ענין אחד ורמוז א', כי בנו הם אות על יחודו ובהקב"ה הם אות על יחודנו שהוא יתברך מתאחד עמנו גם אנחנו עמו וצאן מרעיתו עכ"ל, וכיון דהתפילין שלנו מורים על מציאותו ויחודו

יתברך, לזאת על החטא שעברו ע"ז הנה עתה בעשותם חשונה הניחו תפילין להורות על יחודו, ומש"ה דרש ר' יהודה "ויקר זו תפילין", וחז"ל העירו באלו שלשת המצוות ספני כי הן העיקרים והיסודות של הדת אשר עברו עליהן וכפי שבארנו לעיל, ועכשיו ע"ז גורל ואהבת חנם קבלו עליהם לשמור את שלשת המצוות העקרויות וכל התורה כולה.

וכנגד מה ששמחו שמחה של הוללות במעורת אחשורוש עשו עתה חג לח' במעודה של מצוה, וע"ז דרשו "ושמחה" — זו יום טוב.

ומעתה נבא לבאר המאמרים הפונים קריסמ, ונקדים מה שאמרו חז"ל (חגיגה ט' ב') אמר שמואל ואיתימא רב יוסף היינו דאמרי אינשי יאה ענייתא ליהודאי כי בראז סומקא לסוסיא חיורא, חכמינו הבליטו בזה את המראה החיצון של עמנו כגולה לכל יאה בקשומים נפרדים, לבלי לעורר שנאה וקנאה בין העמים והמשילו להסוס אשר כל הקשומים והערים השונים המקשמים ומיפים בהם את הסוס, הוא רק פער החוץ מקום שאנשים רואים אותו, וזו היא כוונתם: במקום שהקשומ מופה את הסוס הלבן, והיינו בחוץ, שמה אדרבה יאה ענייתא ליהודאי אולם לא רבים יחכמו להבין את כל אלה, וע"פ הרוב ההדור והקשומ החיצוני הנפרדים תופס חלק בראש אצל צעירי עמנו, וסובר מה שזה מעורר קנאה ושנאה ליהודים מהעמים אשר אנחנו יושבים בקרבם, הנה כל זה משפיל ומשחית גם את רוח הצעיר וטהור לבו.

גם כשושן הבריה בשעה שהגיעה ההודעה מאחשורוש כי כולם, אף היהודים, קראים

אל המשתה עשתה רושם אדיר, וביחוד על הצעירים. ועמנו שחשבוהו עד כה לגולים ושבוים, ובטח היו מונבלים בזכויותיהם גם לרוד בפרוד העיר, וכדרך שהיה בימי הבינים אשר מאת בשנים היה היהודי בלוא בגפון מיוחד רק בערו, ובשאר חלקי העיר לא נתנום לגור, ומכש"כ בימי אחשורוש שחשבו עונה לגולים שהיו מוכרלים ומונבלים בזכויותיהם. ולפתע פתאום והנה גם היהודים הגולים קרואים לבא לחצר המלך, ולהשתעשע שמה שבעת ימים יחד את אורחי המדינה ותושביה. ומבואר במדרש מדרכי היהודי הכריו ואמר: "בני אל תלכו לבית המשתה של אחשורוש, שלא יהא פתחון פה לשמן עליכם, הניחו דברי מרדכי והלכו כולם לבית המשתה" כי במקרים כאלה היהודי מתרנש ומתפעל מאד והושב כי אם יוכל וישתה יחד את הפרסי יקנה את לבו לאהבה אותו, כי עי"ז יראה אשר היהודי ג"כ אוכל נבלות ומפרות ושותה לשכרה ככל הפרסים, דהן הלא זאת היה כתב השמנה של המן: "ורתיהם שונות מכל עם" דלא אכלו מינן ולא נסבי מינן ולא מנסבי לן (מגילה י"ג כ').

אלא רלכאורה יש להקשות הלא לפי עדות חז"ל (שם י"ב א') היה מדרכי שר המשקים של המשתה כמו שדרשו עה"פ "לעשות כרצון איש ואיש. אמר רבא לעשות כרצון מדרכי והמן ופירש"י הם היו שרי המשקים במשתה, וא"כ היה מדרכי יכול למחות ולהכריו שלא ילכו ישראל להמשתה בשעה שהוא בעצמו היה שר המשקים אולם פתרון הענין יובן בשנקדים לכאר מה היתה מטרת המשתה בעיני אחשורוש והמן שהיו בדעה אחת להשמיד את היהודים כמבואר (שם י"ד). וגאמר כי שני דברים רצו א' לבטל את יתרונה הרוחנית

של האומה הישראלית בתור עם הנבחר המופרש ומובדל מכל העמים בגבורת ואמיצת רוחן ובקדושת וטהרת חיו, וכמבואר במדר' (פ"ו) שהבאנו לעיל, ב' באופן פוליטי לתעב ולהשניא אותה על שאר העמים למען יוכלו לעשות בה אח"כ הריגות ושום איש בל ימחה על זה, ולולא מדרכי ואסתר שעמדו בפרץ כי אז היו — חלילה — בכל דע.

הנה מטרת הצניעות היא יסוד ושושן למסור הישראלי, ובנות ישראל היו תמיד למופת בצניעותן ומסורן הנעלה ובפשמותן המקורית נגד שאר העמים. וכפי שאמרנו חז"ל (חנה' נשא) דרך בנות ישראל לא קלניות ולא הולכות רגל רמה ולא פרוצות כשחוק. אבל מוצאים אנו כי בגומנים שונים סרו מדרך הישר והלכו בחוקות הגוים והתמכרו לאלילות הקשום וההתפיות הנפחים. ועי"ז ירדו מרים מעלתם המקורית ושקעו ליון הוהמה של החיים החולניים עם כל מוסמאמו, וכמו שהוכיח ע"ז הנביא ישעיה (נ"י מ"ו) ואמר ע"ז חז"ל (שבת ס"ב) "ואמר ה' יען כי נבדו בנות ציון" שהיו מהלכות בקומה זקופה ותלכנה נמוות גרין" שהיו מהלכות עקב בצד גודל "ומשקרות עינים דהוה מלאן כוחלא לעיניהו ומרמון "הלוך ומפוח" שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה "וברגליהן תעסכנה" אמר ר' יצחק דבי דבי אמי מלמד שמפילות מור ואפרסמון במגעליהן ומהלכו בשוקי ירושלים וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל בועפות כקרקע ומתיוות עליהם ומכניסות בהם יצר הרע כארס בכעוס עכ"ל, (ועי' ויקר מ"ו איכר ל'), וכל זה בשעה שהיו ישראל יושבים על אדמתם, אבל בגולה מלכד מה שמרעילות בהנהגתן ותלכשתן האי נמוסות את רוחן ונפשו, הנה עי"ז הן מעוררות

הראשונים, לכן נקבצו כל גדולי מלכי מדי ופרס מרשות המלך אחשורוש וכתבנו לכם להיות כולנו בעצה אחת להבין פתים לנשר זה קורם שיגדל כמו זכו ולעקור זכרו מן העולם עכ"ל. והשנאה הנוראה בצורתה הזאת נארגה ונתארגנה בתכנית מעוברת מקורם, רק ע"י המשתת.

ועוד רע ומר מזה היה גורל הרוח הישראלי ע"י המשתת, כי התגאלו כמאכלות אסורות וישתו וין נסיכם, אכלו שתו ובלו יחד את שאר העמים בהנאות נפרדות, ולא התכיישו ממדרכי היהודי, אשר רק כדי להניא אותם ממרק פגולים ויון נסיכם קבל עליו משרת שר המשקים להשפיע עליהם שיתרחקו לנמרי מכל אלה. אבל היהודים התרחקו ממנו, ורק להמן אוהבם התקרבו והיה שר המשקה שלהם ואותו כברו התחילו המחולות. הפריצות וההפקרות גברו בין המסובין, וגם בין היהודים, רגלו מלבושיהם המרגילים לערוה, ומבואר במדרש שמונה עשר אלף וחמש מאות יהודים אכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו. באותה שעה נתחייבו ישראל כליה לפני אכיהם שבשמים, וכמעט שעלתה כירי אחשורוש והמן להשיג על ידי המשתת שני הרברים שרצו גם יחד: לבטל ולמחות את רוח והצורה של ישראל סבא, ולהשניא אותם על כל העמים, ולהוציא לפועל את פקודת המלך ומחשבת המן להשמיד ולהרג את כל היהודים.

נמצא מבואר מזה כי עיקר חטאם היו התענוגים וההנאות הנפריים, ומעתה מבואר יפה מאמרם וז"ל. מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה זכו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ואמר שנהנו ולא שאלו להראות על הכוונה

קנאה ושנאה ליהודים מהעמים אשר בקרבם אנו יושבים, התמונה הזאת חזרה ונשנתה גם בימי אחשורוש, ובשושן בשעה שרבתה התנועה לפני המשתת והכל רצים ונחפזים להחבנות, אולם ביותר מצטיינים צעירי עמנו בחפצם להראות כי גם הם "אנשים", החנות והחיים מלאים בצעירים וצעירות ישראל המוסרים את נפשם ומאדם לאילנות המודה לכל פרמיה ודקדוקיה, ומה נשתוממו הפרסיות העשירות וביחוד נשי הארמון וסריסי המלך כי בבואן להחנות ולהחיים מצאו כי היהודי בבר קדמון, ובחר ולקח לעצמו את כל הטוב והיפה, וכי מפור הוא כסף על חכמים, עדיים ואבנים יקרות מבריקות כלי שום נבול, ובכל מקום יד היהודים על העליזה, ועל אפן וחמתן הן נאלצות להסתפק בהשירותים מהיהודים, הגה כל זה מעורר חרון אף והתמרמרות נוראה מכל השרים וההמון הנם על כל היהודים, וגם בבית המשתת היהודים לוקחים חלק בראש הקרואים ומתאמצים להראות במלבושיהם ותכשיטיהם היקרים עם כל ההתבשמות השונות הנותנים ברק של יופי ופאר יתר משל כל המסובין, וכולם מביטים עליהם בעין של קנאה ושנאה באמרם: ראו על הנולים הללו איך נתעשרו והכל משלנו כי כל טוב הארץ בידם וכדומה. וראיה לזה הוא כתב השטנה והמלשינות של המן הנכתב בסגנון כזה, כמבואר במדרש "על עסק הנשר הנדול שהיו כנפין פרושות על כל העולם כולו וכו' עד שבא הארי הנדול (נכוכנצר) והכה את הנשר מכה גדולה ונשברו כנפיו וגמרמו אנפיו ונתקצצו רגליו וכו' ועכשיו אנו רואים שהוא רוצה לגדל נוצה ואנפים ורוצה לבסות אותנו ואת כל העולם כולו כדרך שכסה ושסה את אבותינו

שהזכרנו כי עיקר חסאם היו ההגאות והתפגוקים של הוללות ופריצות שעברו כל גבול שבאו לרגלי השווי וההתעלות שזכו פתאום גם היהודים — מכלי הבט על הגוע והלאום — והחרות הגמורה הפתאומית ששררה בשבעת ימי המשתה פחד המלך, עד כי היהודים שכחו את מקור מחצבתם והתבלללו וסמנו את שאר העמים. ומה גרלה המהפכה כי בזמן קצר אחרי החרות והשווי הפרומה יצאה הגזירה להשמיר להרוג ולאבר את כל היהודים. **ובזה** מכאור דומם המאמר הנזכר בראש דרושנו כי התינוק הראשון הרגיע את מרדכי בהפסקו הראשון: „אל תירא מפחד פתאום“ זה אך עתה מצוה המלך „הרמוקרט“ הזה „לעשות כרצון איש ואיש“ ועשה את מרדכי היהודי והמן לשירי המשתה, והיהודים שמחים בשבעת ימי הקשתה בחצר המלך יחד את כל העמים, ולפתע פתאום יצאה הגזירה „להשמיר להרוג ולאבר את כל היהודים“ אל תירא מזה! „ומשוואת רשעים כי תבא“ — גם כי חסאו ישראל בכ"ז לא כהם לכך האשם כי אם בהרשעים הללו המן ואחשוורוש, אשר צדו את ישראל בחרמם ע"י המשתה הזה, בתכנית מעובדת מראש. כרי לעשות שואה בישראל.

פתח השני ואמר „עוצו עצה ותופר“ וכי ויבן בהקדם באור הכתובים במגילת אסתר (ג' ט"ו, ד') והרת נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה. ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וכי. והנה המפרשים יתפללו: (א) הלא הרת - נתנה בשושן הבירה ומה זה הכאור „והעיר שושן נבוכה“? (ב) מהו הרבותא שמרדכי ידע הלא היה הרת גלוי לכל העמים ומה זה שאמר

„ומרדכי ידע את כל אשר נעשה“? אולם לפי המבואר נחא, דאנשי, בשושן שראו את כל הכבוד והשווי שנחלו היהודים בשבעת ימי המשתה ונחשבו לאזרחי המדינה ותושביה, איך יתכן של פתע זאזא יחשבו לשונאיה שידונו למיתה ואבדון? והו: „והעיר שושן נבוכה“ מהמחירה העצומה שראו פיהם המלך ושירי לישראל, וגם אולי העמים לא ישמעו לאבר אומה שלמה בפעם אחת? אולם כבר מלתנו אמורה כי המן ואחשוורוש ע"י המשתה השניאו את ישראל וזהו זאת עצמם להקדים ולכבדם ע"י המשתה ולצודם ברחמם. והיהודים ע"י יתהדרו ויתקשמו בשמלותיהם וקשומיהם הנפריים כמבעם, בתחלה בחדשי ההכנה ואח"כ בשעת המשתה נופא. זה יגרום לקנאה ושנאה בין העמים, באופן אשר להשמיר ולהרוג את כל היהודים ישמע כולם, ושום איש לא ידע מכל המיד של הפוליטיקה הזאת הנעשית ע"י המשתה, ורק מרדכי בהיותו יושב בשער המלך ידע את כל צפונותיהם ועצותיהם, והו: „ומרדכי ידע את אשר נעשה“ ע"י המשתה והחרות, כי הזכר מטבת בעד כל היהודים, וכ"ז נעשה בעצת המן ואחשוורוש, וכנגד זה אמר התינוק השני: „עוצו עצה ותופר רבו רב ולא יקום כי עמנו אל“ והוא יצר מחשבת ערומים, וזה נכון.

פתח השלישי ואמר „ועד זקנה אני הא“ וכי ויבואר בהקדם המדרש כי המן כתב לכל העמים כי כשהוקן אלהי ישראל פא עליהם נבוכדנצר ושרף בית שלהם, וכנגד זה אמר התינוק השלישי „ועד זקנה אני הוא וכי אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט“ פי כמו שהייתי עד עכשיו עמכם ביציאת

מצדים וקריעת ים סוף וכי כן גם בעתיד "אני אסבול ואמלט" באופן שאין לאות וזקנה אצל הקב"ה והוא יסבל את התמאים שהרשעת, וימלט את ישראל גם מגורת. כיון ששמע מרדכי כך, שחק ושמח שמחה גדולה.

מזה אנו רואים תמונה נולפת מרם הדוח של מרדכי, כי בשעה שחרב חדה מונחת על צוארם הנה מרדכי פונה רק להתינוקות לשמוע מה בפיהם ואם לא הפסיקו את למודם. יותר מבואר זה בהמדרש הלאה, לאחר שעשה העץ הלך אצל מרדכי ומצאו שהיה יושב בבית המדרש והתינוקות יושבים לפניו דאשיהם מפולשים באפר ושקים במתניהם ועוסקים בתורה וצועקים וכוכים, מנה אותם ומצאם שנים ועשרים אלף, נתן קולרים בצואריהם ושלשלאות של ברזל בגנליהם, הפקיד עליהם שומרים ואמר למחר אני שוחם הללו תחלה, ואח"כ אני תולה את מרדכי עכ"ר. וקשה הלא מרדכי הוא השונא היותר גדול להמן העומד לו לשמן, ואלה הצאן מה חסא? ועוד להיפך היה לו לומר: בתחלה אני תולה את מרדכי ואח"כ אני שוחם הללו? **באור** דבריהם כי נודע אשר "ידיעת המחלה היא חצי דפואה" גם רופא הזמן ההוא מרדכי היהודי ראה והתפונן מראש בשעה שבא עמלק להלחם עם ישראל ברפידים (שמות י"ז ח') כי זה מפני שרפו ידיהם מהתורה וכפי עדות חז"ל במכילתא (שם) וז"ל: אחרים אומרים אין רפידים אלא רפיון ידים, לפי שרפו ישראל ידיהם מדברי תורה לכך בא שונא עליהם, לפי שאין השונא בא אלא על רפיון ידים מן התורה וכי עכ"ל. גם הכא דאה מרדכי כי עי

המשתאות של הזללות זפריצות שעשה אחשוורוש, לבר מה שהתרחקו מן התורה והמצוה ועברו עליהן הנה זה השפיע הרבה לדעה גם ברוח ובלבב התינוקות של בית רבן, ומרדכי כמבטו החד והרחב ראה שרק דרך אחד יש לעצור בעד מגפת ובלית ישראל כולו עי"ז שאסף את כל התינוקות לבית המדרש והתינוקות ראשיהם מפולשים באפר ושקים במתניהם עוסקים בתורה ומתפללים לה' ועל ידם יושע ישראל, וכמו שאנו מחפלים "עשה למען תינוקת של בית דבן" ולקיים מה שדרשו במד"ד עה"פ אלה הדברים, (דברים א') מה הדבורה הזו רובשה לבעלה ועוצקה לאחרים, כך הם דברי תורה סם חיים לישראל וסם המות לאומות העולם עיב. וגם המן הרגיש את כל אלה, כי השונא היותר גדול שלו המה התינוקות שלומדים תורה, לזאת אמר "אני שוחם הללו תחלה" ואז אם לא יהיה תינוקות של בית דבן מסילא "ואחרי כן אני תולה את מרדכי".

גם המשתה שהתגלו בו במאכלות אסורות ושתי יין נסיכם עם כל ההפקרות והפריצות, הנה סוף כל סוף הם דק לתאבון ככל התאות, אבל אינם להכעיס ולכפור בה' ומשויה מועלת בהם אח"כ התשובה. ואפילו מה שהשתחוו להמן שעשה עצמו אלוה כפירש"י, גם זה לא היה כפירה בה' דהלא אף על הא שהשתחוו לצלם של נבוכדנצר אמר (מגילה י"ב א') רשע"י דהם לא עשו אלא לפנים יעו"ש, ואח"כ עשו תשובה גם על זה.

ובזה מבואר המאמר הנצב בראש דרושנו מה שאמר משה "אם נביטם היא חתומה תפלתנו נשמעת, ואם בדם נחתמה מה שהיה

הוא שיהיה" ר"ל חתימה של מיט תכונה על חמא של תאזה גופנית ועפרית המסומן בשם "מיט" שהוא רק לתאבון ומועלת החשובה. וחתימה של דם" תכונה על חמא להכעים שנגע כבר בנפשו, והדם הוא הנפש, ולחמא כזה אינה מועלת התשובה. והשיבו בסימ היא חתומה ומועלת התשובה. א"ל משה לך והודיע למררכי. מיר הלך למררכי הה"ר ומררכי ידע את כל אשר נעשה. גם להמררש הוקשה בהכתוב ומררכי ידע, וכי רק מררכי ידע והלא כולם ידעו מהגזרה, ולכן פירש המררש כי מררכי ידע מכל הנעשה בשמים שהחתימה רק בסימ היא ומועלת התשובה, ולואת ויקרע את בגדיו.

ובמו צעירי וצעירות שושן אשר התגאלו בימי המשתה במאכלות אמורות ושתו יין נסיכם לשכרה ככל העמים, בהפקרות ופריצות. גם ע"י הלכשתן האי נמוסית וקשומית הנפרים המרגילים לערוה והלכו אחרי שירות לבם הרע ע"י תאות נמכוות, נגד התורה שאמרה (במדבר ט"ו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ובברכות (ס"א א') א"ר יצר הרע רוסה לזכוב ויושב בין שני מפתחי הלב וכי ר"ל כמו הובב דרכו לשכת במקום פצע ותפורה, כן היצה"ר שולט באדם בשעה שהתחיל לסור מדרך הישר למלא כל תאותיו. יען כי הלב חוסר, והוא: "יושב על מפתחי הלב" להתפונן באיזה אופן לצור את האדם בחרמו. הנה התמונה הזאת חזרת ונשנית גם בזמנינו אשר הקשומים, ההתהדרות וההתפלות הנפרים לקחו שבי את הצעירות וכל מבחר ימי עלומיהן הן שקועות ומשובעות אך ורק לכל מאדע ואילי שמכריזים בעולם, והן מקבלות אותו ונמסרות אליו בכל לבן

ונפשן גם בשעה שהוא נזור ללכת ולהתלבש בתלבשת אי נמוסית העוברת כל גבול אנושי. בא וראה עד כמה הקשומים הנפרים והתלבשת האי נמוסית עוקרים את המוסר, העדינות והצניעות המקורית שבהם היו חסיד בנות ישראל לגאון ולתפארת בעולם, ומשחיתים ומרעילים את נפש ונשמת הנוער עד שמעמידים אותו בסכנה נוראה, כי עה"פ ויראו אותה שכם (בראשית ל"ד) אמרו במר"ר ר' שמואל בר נחמן אמר שגלה בה דרועה (שנתגלה בה זרוע שלה חשו וירא, ס"ב) זה היתה הסיבה של האסון שקרה לרינה, ומה רינה פת יעקב שנתגלה בה רק הורוע באה לאסון נורא כזה, עאכ"כ בנותינו היוצאות בתלבושות חשופות שמביאות עליהן ע"י שרפת הנשמה וכליון הנוף גם יחד. וכל זה הוא רק ספני שהנוער מתרחק מהחיים הפשמים המקוריים של עם ישראל סבא וכל מנמחם הוא רק להתאם לאלילות הזמן עם כל גזרותיה ופגעותיה. תהא אשר לפנים היתה פת ישראל לטופת ולתפארת במוסרה הנעלה, במהר לבה ובקרושת מחשבותיה ונשיותיה וכפי שאמרו חז"ל (תענית כ"ז ב') לא היו ימים טובים לישראל כש"ו באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות, בכלי לבן שאולים שלא לביש את מי שאין לו זכר ותולות בכרמים וכו', הנה להתפלא על רוממות, ענוות וקרושת הרוח של פת ישראל לפנים, שכרי שלא לביש את בנות ישראל העניות היו אפילו העשירות לבושות בבגדים שאולים לבנים כדי שתלכנה כולן בבגדים שוים, ועד כסה היו רחוקות מכל שטח הרהור כעור ונמיה וזה, זכים ומדורים במחשבתן ובנשמתן, עד שאפילו ביום המקורש יום של סליחה ומחילה היו

מסוגלות לבחור ליום ההתראות עם בחיר לבן ולא במור ואפרסמון שבמנעלים היו יוצאות רק בפוזמקאות, לא כחל ולא פרכוס רק פנים מלובן מהתענית, לא בבגדים המרעישים בצבעיהם רק בבגדי לבן, ולא בהתיפות של הקומה והברק התיצוני המדומה היו מתראות כי הלא בבגדים שאולים היו יוצאות. וכל זה מפיץ ומנלה לנו אור כהיר על טוהר וקדושת החיים המשפחתיים של בית ישראל.

וכן אסתר המלכה היא מתרחקת מההתהדרות ומההתיפות ע"י בגדים ושמן המור, ולא בקשה דבר כי אם את אשר יאמר לה הני סרים המלך שומר הנשים" (מגילה אסתר ב' ט"ז) ובכ"ז: "ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה" יען כי הכל הכירו את אישיותה הנדולה. היא מהצערות המצוינות שבבנות ישראל יודעת להוקיר את ערכה וכבודה, לו יהא אפילו סלך משתמשת! היא ממנו, ורק "ותלקח אסתר אל המלך" שנלקחה בע"כ ובאונס, וגם בהיותה בבית המלך אעפ"כ "אין אסתר סגרת מולדתה ואת עמה" למען יחשבוה לאסופי מן השוק ויגרשנה המלך. וטוה נראה את גודל מעלת רוחה הכביר וצדקתה התמימית אשר גם משרת מלכה לא יכלה להרחיקה מרתה מולדתה ועמה, ואף כשעלתה לגדולה היתה מסורה בכל לבה ונפשה לשמוע לדברי מרדכי כאשר היתה באמנה אתו, (וע' ב' מלכים).

כמה רחוקה היתה אסתר המלכה מצעירות שושן אשר רק במשך זמן של משתה שבעת ימים התבוללו והמסיעו, והצעירה

אסתר בהיותה כבר קרואה למלך ובארמונו היתה שומרת את כל קרשי בני ישראל: את השבת, שררשו עה"פ ואת שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך (אסתר ב' ט') אמר רבא שהיתה מונה בהן ימי שבת, ופירש"י שהיתה משרתת לה אחת באחד בשבת וכו' וכשהגיע יום שפחה של שבת יודעת שהיום שבת. וישנה ואת נערוהיה וכו' אמר רב שהאכילה מאכל יהודי (מגילה י"ג א') ולא התביישה בצור מחצבתה, כדרך שעשו צעירות שושן שאכלו נבלות ופרפות. היא בכל מעשיה התנהנה בתמימות ובצניעות ע"פ המוסר היהודי, ודוקא ע"י הנהנה כזאת היא "נשאת חן בעיני כל ראה" ודרשו (שם) אר"א מלמד שכל אחד ואחד נדמתה לו כאומרו, כל אחד מתכבד בה ורואה בה אישיות גדולה, כי האמת המתבלטת ע"י תמימות עולה על כולן, וכמה שאמר המשורר (תהלים קי"ט) אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. אסתר שהלכה בתורת ה' בתמימות היא שהיתה למאשרת, ולהיפך המתהדרות והמתנפחות גופלות לפח של התאוות המובילות לכליון ואבדון. וכ"ז מבואר בהכתוב הנצב בראש דרושנו: "תועבת ה' עקשי לב" המה יהודי שושן שהלכו אחרי שרירות לבם הרע בסעודת אחשוורוש, "ורצונו תמימי דרך" זו אסתר המלכה אשר ע"י תמימותה עלתה על נפי מרומי כסא המלוכה והצילה את עם ישראל ממות ואבדון.

דרך העם.

עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו
סלו המסלה סקלו מאבן הרימו נס על
העמים.

[ישעיה ס"ב י']

ר' עקיבא היה יושב ודורש והצבור מתנמנם בקש לעוררין. אמר מה
ראתה אסתר שתמלך על שבע ועשרים ומאה מדינה?
אלא תבא אסתר שהיא בת בתה של שרה שהיתה ק' וכי וז' ותמלך
על ק' וכי וז' מדינות. (פר"ר בראשית פ' נ"ח).

ויש לדקדק: א) שאמר היה "יושב ודורש" מאי נפקא מינה לן לדעת איך דרש
אם בישיבה או בעמידה. ב) קשה מה שאמר "מה ראתה אסתר שתמלך על
שבע" וכי והלא במדיר (אסתר ל') רבנן אמרי ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל
דואיה, בעיני העליונים ובעיני התחתונים כד"א (משלי ג') ומצא חן ושכל טוב בעיני
אלהים ואדם, וא"כ אשה המוצאת חן בעיני אלהים ואדם בודאי ראויה היא שתמלך.
וא"כ מה זה ששאל "מה ראתה שתמלך"? ג) במה עורר אחיכ את הצבור
המתנמנם ע"י הדרשה הזאת?

ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה
אשר צוהו ה'. ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה'
נעשה וישב משה את דברי העם אל ה'. ויאמר ה' אל משה הנה אנכי
בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך (שמות י"ט ו' ח' ט').
וקשה: א) משה קרא להזקנים, ולא "הזקנים" השיבו רק "העם"? ב) מה זה
שכתוב "ויענו כל העם יחדו" הלא כיון דענו כל העם סמייל היה יחדו?
ג) תשובת ה' אל משה "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם"
צריכה באור.

תעודת ישראל כי זאת התורה שנחנה מן השמים תהיה לקנין כל העם כולו. לא תורה של יחיד סגולה, כי אם של כל שדרות העם, מקטן ועד גדול ילמדו וידעו את התורה כ"א לפי ערכו והשגתו, והוה באמת הסוד של התורה האלהית, כי תרבות כל עם ועם שהיא פרי יצירת מחשבת האדם וילדי עשתונותיו, נחלקת למדרגות שונות, ומה שמתאים להשגת איש המורס בחכמה ותבונה, רחוק הוא מהשגת איש הפשוט. לא כן תורתנו הקדושה שארוכה סארץ מדה ורחבה מני ים, אשר אין חקר לתבונתה ואין תכלית לחכמתה, וכ"ן לומדים אותה ומתעבקים בה נביאים ואנשים פשוטים, תנאים ותינוקות של בית רבן, וכל אחד עולה ע"פ מדרגתו וחש התרששות עצומה מחכמתה העמוקה האין סופית! איך זה אפשר כי אותה התורה שלמד משה רבנו ילמד גם נער בן עשר שנים? אולם זהו רק מפני כי תורתנו היא אלהית, שמימית, ורק הקב"ה יכול לתת תורה נפלאות כזאת שישגה ויבינה כל לומד, הוגה ומתעמק בה, כדי שתהיה לקנין העם כולו, ומה שבתורה נגזזות הסגולות הנפלאות שגדול קטן לומדים ומתעלים מדרב וענין אחד, זה אות חותך לתורתנו הקדושה שנחנה מן השמים, ולכן אפשר שתשתלשל בכל כך מעלות ומדרגות לאין שעור וערך, רק מן הדק, וכל אחד ואחד ע"פ השגתו ומעלת חכמתו בהחרי בשפע אור התורה מרגיש את האין סופה.

ובזה יבואר המדר"ר (קהלת י"ב) מנין אתה אומר שאם שמע מפני ארסקמן שבישראל שיהא עליו כשומע מפני חכם ת"ל (דברים ו') אשר אנכי מצוך היום, ולא כשמעו מפני חכם אלא כמפני חכמים שנא' רבני חכמים

כדרכנות, ולא כשמעו מפני חכמים אלא כמפני סנהדרין שנא' (במדבר י"א) אספה לי שבעים איש, ולא כשומע מפני סנהדרין אלא כשומע מפני משה שנא' נתנו מרועה אחד זה משה, ולא כשומע מרועה משה אלא כמפני הקב"ה שנא' מרועה אחד ואין רועה אלא הקב"ה שנא' (תהלים פ') רועה ישראל האוינה ואין אחד אלא הקב"ה שנא' (דברים ו') שמע ישראל וכי עכ"ל, המררש הזה חסוה מאד וצריך באור, איך יתכן שאם שמע מפני ארם קטן שבישראל שיהא עליו כשומע מפני חכם וכי ואפילו כשומע ממשה רבנו ושיהיה כאילו שמע מפני הקב"ה, הנה השתלשלות כזאת איך יתכן? ולפי המבואר עולה יפה: כי חז"ל הבליתו בזה את גורל דרום חכמת התורה האלהית כזה שהיא מותאמה למקטן ועד משה רבנו מה שאין אנו רואים בשאר החכמות שעולם, אצלם התרבות מוגבלת ע"פ שיעור הקומה של המשפיע והמושפע, לא כן תורת ישראל אשר "בה נסתכל הקב"ה וברא את עולמו" כגדול כקטן כולם נשמתם קשורה למעין החכמה האין סופי שסמנו הם יונקים ומתקיימים, והוה שאסרו שאם שמע מפני ארם קטן יהיה בעינו כאלו שמע מהסנהדרין וכאלו שמע ממשה וכמפני הקב"ה, יען שהתורה בהיותה אלהית אין סופית הנה מתענגים בה כולם מהקטן עד משה רבנו, כי נצוצות אור התורה משתלשלות בכ"כ מעלות ומדרגות עד כי מהקטן שבישראל עד משה רבנו מושפעים ומתחברים ממעין ומקור אחד, ולכן גם כשמע מפני ארם קטן דומה כאלו שמעו ממשה רבנו ומפני הקב"ה.

ובפי המבואר עולים יפה הכתובים הנצבים בראש דרושנו, הנה משה רואה את

ובזה יבוארו הכתובים „אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושמריכם כל איש ישראל, מפניכם נשיכם ונרדך אשר בקרב מתניך וכו'” (דברים כ"ט ט' י'), וקשה: א) מה זה שאמר „היום?” ב) אחרי שאמר כל איש ישראל, הנה גם הראשים והזקנים בכלל הזה, וא"כ למה פרט בתחלה ראשיכם וכו'? ג) מה זה שפרט אח"כ כיתור את המפץ והנשים והגר?

אולם לפי המבואר עולים יפה הכתובים, כי עכשו בערבות מאוב הלא היתה כריתת הברית האחרונה, כשה שאיתא בילקוט שמעוני (שם) שלש בריחות כרת הקב"ה עם ישראל, אחת כשיצאו ממצרים ואחת בחורב ואחת כאן, ולמה כרת הקב"ה עמון כאן מפני שאותה שכרת בחורב בטלום ואמרו אלה אלהיך ישראל וכו' עכ"ל, וכמו בכריתת הברית בהר חורב פרסם הקב"ה שהתורה צריכה להיות לקנין כל העם כולו וכולם שוים בקיומה, כן בכריתת הברית האחרונה בערבות מאוב חור הקב"ה שוב לפרסם שהתורה אינה נתנת רק בעד רמי המעלה הזקנים והראשים כי אם בעד כל העם כולו, שהזקנים עד העם כולו מנהל ועד קטן, וזהו התורה לקנין כל האומה כולה, ועי"ז יהיו כולם שוים לפני הקב"ה, וזהו שאמרו במד"ת (שם) ראשיכם ושכמיכם אע"פ שמניתי לכם ראשים זקנים ושופרים כולם שוים לפני שנאמר וכל איש ישראל עב"ל, כי ע"י למדום הכללי, שעושה את התורה, לנצחית, כולם שוים לפני הקב"ה וזהו שאמרו „אתם נצבים היום” כי קבלת התורה בחורב בטלום ע"י העגל שעשו, ולוא ד"ק „היום” ע"י כריתת ברית האחרונה כערבות

ההכנות הגדולות להתופעה האלהית ונתינת התורה, ועומד ומתפלא: תורה אשר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, תורה אשר כל שבוע החכמות המה רק לרקחות ולשבחות לחכמתה איך יוכל כל ההמון להשיגה? תורה אלהית, מקור החכמה הבינה והדעת, מקור הקדושה, הטהרה והאצילות איך יוכל כל העם הפשוט להבין ולדעת אותה? ולואת משה רבנו פונה וקורא אל „הזקנים” גדולי האומה „וישם לפניכם את כל הדברים האלה אשר צוה ה'”, אולם העם התרגז מאד בראותו כי משה מדבר אדות קבלת התורה רק עם „זקני העם” ולואת ענו בקול רם, כי אין עניה רק בקול, וזהו „ויענו כל העם יחדו” אנחנו יחדו נלמד את התורה כולה, ניסד חברה גמרא ונלמד את התורה יחדו וכמו שאמרו בברכות (ס"ד ב') הסכת עשו בתות כתות ועסקו בתורה שאין התורה נקנית אלא בחפזיה וכו', ניסד „חברה חלוקת השם” ונחלק את כל הש"ס בין החברים וככל שנה נגמר את כל הש"ס יחדו, באופן אשר במשך אינו שנים יגמור כל אחד מאתנו את כל הש"ס, אנחנו ניסד פער ההמון הפשוט „חברה מקרא” „ועין יעקב” אשר ילמדו עמהם, באופן אשר יקוים בנו הכתוב (ישעיה נ"ד) וכל בניך למודי ה', כי התורה צריכה להיות קנין כל העם כולו, איש לא נעדר, וע"ז הסכים הקב"ה, רק אמר כי מעתה תבא התורה לבושה ועשופה בכמה מלבושים והוא „עב הענן” שלה, וזהו שהשיב הקב"ה: „הנני בא אליך — אף כי אתה משה בכתך להבינה בעצם יפעתה ובלא עב הענן, בכ"ז אבא „בעב הענן”, בעבור ישמע העם” — כלומר יבין כל העם — „בדברי עמך” כי התורה צריכה להיות לקנין כל העם כולו.

מואב, הנכם נצבים „כלכם“ לפי ה', ובהיותה התורה קנין כל העם כולו אמר „ראשיכם שבטיכם וקנינים ושמריכם כל איש ישראל טפכם נשיכם“ לומר כי ערך שוה הוא לכולם. אולם בהכתוב הראשון דברה התורה מהאנשים אשר חיוב כולם בשוה, אבל בהכתוב השני ירובו מהמין החלוש במשעו כמו הנשים וא"א לחיוב בכל המצות, וכמו שבארנו בדרוש „דרך הדרוס“, או מהמקף אשר בכלל לאו בני חיובא המה עדנה — גם אותם קרא הקב"ה ואמר: „טפכם — והוא ע"ר שבארנו למעלה דברי המדר"ר (קהלת י"ב) — נשיכם“ גם המה לפי ערך השנתם יתיריו בתורה להתחנך ולהשתלם בחכמתה באופן אשר התורה תהיה ע"ז לקנין העם כולו.

והזכיר את הגר ביחוד, יען כי גם בזמנינו אשר כל העמים יגדלו בשם החפש וההרר ומלצלים בהפעמן של „שווי זכויות“ בכ"ז את הגר ידרפדו וירדכוו מנוחה ויגבילו את זכויותיו אפילו להשתלם בחכמה ובכפרים, ומה מאד רחוקים המה מאהבת הגר ע"פ האיריאל התורני: „תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם לגר ולאזרח הארץ“, אולם אותנו צותה התורה ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים“ (דברים י' י"ט) ולזאת בכריתת הברית הזאת בערבות מואב הבלישה התורה את הגר ביחוד, לאמר: כי מהראשים עד „גרגר אשר בקרב סחניך“ את כולם בשוה תקף התורה, ויהיו כולם יחד נושאים את גולה.

ובזה מבואר הילקוט שמעוני עה"פ (קהלת ב') עשיתי לי ברכות מים רבי חנינא בר פפא אמר אלו הרדשנין, להשקות מהם יער צומח עצים אלו עמי הארץ

שבאים ושומעים עכ"ל, רכפשונון אי אפשר לפרש דמה בא החכם מכל האדם להשמיענו בזה, הלא לעשות ברכות להשקות את האילנות יוכל כל האדם? ועוד הלא אין דרך בני האדם לעשות ברכות להשקות את האילנות הפשוטים עצי דיער? לזאת פרשו „ברכות מים“ זה הפצת תורה כמים, והוא על דרך שאמרנו בתענית (ו' א') אמר רב חנינא בר אירי למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה) לאמר לך מה מים מניחין מקום נבות והולך למקום נסוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא כפי שרעתו שפלה, כן גם המלך שלמה הניח את המקום נבוא שלו את יועציו וחכמיו, והתאמץ להפיץ תורה גם בין ההמון הפשוט, וזהו „הברכות מים“, כי אין מים אלא תורה.

ולפ"ז האיריאל הזה, כי על כולנו להיות וקנים, על כולנו להיות יודעים את התורה, היה לעמנו בכל דור ודור, ותחת אשר בזמנינו המתיםמים לנאורים עוד נמצאו מלכים המתחשבים רק את הנשיאים וגדולי המדינה, ואל כל ההמון לא יתנו לבם ללמדו ולהשתלם כראוי, הנה נובל מזה לצייר את החשך ששלט פעולם בערך שלשה אלפים מקדם, ההמון היה מוכה בסגורים, וזה היה כל מאוויי המלכים או, למען יוכלו למשול בהם ובכל אשר להם באין ספריע, לא כן המלך שלמה בזמן החשך והבערות העולמי, דאנ להפיץ תורה גם בין שדרות ההמון הפשוט כדי להתורה התורה לקנין האומה כולה, ואת זאת הבלישו חז"ל על הפסוק: „עשיתי לי ברכות מים“ — „אלו הרדשנין“ שהעמיד אותם ללמוד תורה גם את ההמון הפשוט, וזה הוא „להשקות מהם יער

הזה, גורם שהאדם יתאוה לשמוע מקרא ואגדה, דברים שבנקל להבינם ואינם דורשים עיון עמוק.

גם יש לאמר כי הסכנה שנרמה שהצבור היה מנסה בשעת דרשת גדול האומה, היתה מעיפות הצרות שסבלו אז, כי היו מעונים ומדוכאים תחת מלך אכזר, דהלא בימיו נורה המלכות שלא יעסקו ישראל בתורה כמובא בברכות (ס"א ב'), ופסוק בן יהודה מצא אז דברי עקיבא שהיה סקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה א"ל עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות? א"ל אמשול לך משל למה"ד לשועל שהיה מהלך ע"ג נהר וראה דגים שהיו מתקבצים במקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים, א"ל מפני רשתות שמביאים עלינו בני אדם, אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונחור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם, א"ל אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא מפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו עאכ"ו אף אנחנו עכשיו שאנו יושבין ועוסקין בתורה שכתוב בה (דברים ל') כי הוא חיד ודרך יסיד כר, אם אנו הולכין ומבטלין ממנה עאכ"ו, אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסחו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפסוק בן יהודה וחבשוהו אצלו א"ל פסוק מי הביאך לכאן? א"ל אשריד ר"ע שנתפסת על דברי תורה, אי לו לפסוק שנתפס על דברים בטלים וכו' עכ"ל.

ויש לזקק: (א) מה כונתו בהמשל עם השועל שהביא? (ב) בהמשל אמר: «ונחור אני ואתם כשם שדרו אבותי ואבותיכם» למה לו להזכיר כי גם אבותיהם דרו פיחד? (ג) הלא בית האסורים נחלק למדרגות כל אחד לפי

צומח עצים" למען אשר גם היער הזה יגדל ויעשה פרות, וזהו שדרשו «אלו עמי הארץ שבאים ושומעים» וע"ז נהיתה התורה לקנין העם כולו גם אז.

ועתה נפתח לנו שער להבין את המאמר הנצב בראש דרושנו כי הנה העדר שמיעת הדרשה וחסרון הכנתה יהיה בשני פנים: (א) מפני כי בעצם המה אנשים פשוטים אשר לא יבינו ולא ישיגו את השמעתתא הקשה, וכמבואר במגילה (כ"א א') בחוב אחד אומר (דברים מ') ואשב בהר, וכתוב אחד אומר (שם י') ואני עמדתי בהר? וכו' רבא אמר רבות מעומר וקשות מיושב, וא"כ גם רבי עקיבא שהיה «יושב» ודורש, מירי שהיה דורש בשמעתתא, ובענין חמור וקשה, ואת זאת דייקו: «שהיה יושב ודורש» והצבור לא הבין את דרשתו ומש"ה היה הצבור מתנמנם «בקש לעורר» ולזאת הפסיק את הדרשה שהכין והתחיל באגדה הממשיך את הלב, ובמאמר המעורר התענינות והתרגשות לשמוע לדברי הדרוש. (ב) אף אם היו יכולים להבין את השמעתתא, אולם המצב החמרי שלהם דחוק מאד, וזה לא יתן להם להתבונן ולרדת לעומק השמעתתא, מפני כי שמעתתא בעי צלותא, ובזה מבואר דפ' דר"כ אמר ר' יצחק בראשונה שהיתה הפרושה מצויה היה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד, ועכשיו שאין הפרושה מצויה אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה, ובאורו המושג והתלמוד המה, לאזרים עיונים הדורשים עסקות והתבוננות יתירה בהם, וזה אפשר רק בשעה שהמצב החומרי טוב והפרושה מצויה, אבל בשעת חוסר הפרנסה ואין הפרושה מצויה, הנה המצב הנשמי הרעוע

פשעו, ואת הנגב לא ישיבו כחרר אחר את הנרון למיתה, והתנא רבי עקיבא הלא נרון למיתה בעד דברי תורה שהיה מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה, אבל פפוס בן יהודה הלא התוכח עם ר"ע ודעתו היתה שנים ר"ע לא יפיץ תורה, מפני כי צריך לשמוע לצווי המלכות. ואיך איך נתפס פפוס בן יהודה בבית האסורים של ר"ע שנחפס על דברי תורה? (ד) ככלל עלינו להבין למה לנו לדעת שהיו יושבים בחדר בבית האסורים, ומה בא ללמדנו בכ"ז?

בב"ז דור ודור, בכל עת ובכל זמן עמדו מלכים שמחו וגורו על ישראל שלא ילמדו תורה, וגם מרשיעי ברית מישראל שנלוו להם הציקו וירעו לישראל עוד יותר

מהעמים, יודעים המה העמים כי התורה היא חיינו ואורך ימינו, ואם אך פה נרגול הנה כל כלי משחת יוצר עלינו לא יצלה, כי זה אלפי שנים אשר עמים חורקים עלינו שן להשמידנו והעמים האלה כבר אבר זכרם מן הארץ, ואנחנו ת"ל חיים וקיימים גם כהיום הזה, וכמה נצחנו? לא בכלי תותח, ולא בחרב ובחנית של מלחמה, כי אם בחרב פפיות של התורה, כי כשם שהתורה היא נצחית, כך ישראל העוסקים בה המה נצחיים. **הבה** נא ונפתח את ספר התורה והזכרונות:

ויבא עמלק (*) וילחם עם ישראל ברפידים (שמות י"ז ח') ופרשו שם כמכילתא ו"ל אחרים אומרים אין רפידים אלא רפיון ידים, לפי שרפו ישראל ידיהם מדברי תורה לכך

(*) ומדי דברי בהאי ענינא נבאר את מאמרם וישמעיתרו כהן מדין, מה שמועה שמע וכא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, (רש"י שמות י"ח). המאמר הזה קשה וצריך באור, וכבר האריכו בו, לדעתנו פא חז"ל בזה ללמדנו נחיצות קבלת התורה ומצוותיה אף להאדם הגדול, אשר כשכלו יוכל להבין מעצמו כמה מצוות התורה, ככ"ז אי אפשר לסמוך ע"י, יען כי האדם עלול לחטא, והחטא יעור גם עיני פקחים ויסלף גם אורחות התבונה והשכל, ומכלי דעת יטה מדרך הישר, והנה לכאורה יש להתפלל מדוע הוכרחו ישראל שבאותו הדור לצאת למלחמה נגד עמלק, האם יד ה' תקצר להטות את עמלק ואת עמו כמנפה כלילה אחד בדרך שעשה הקב"ה למחנה סנחריב בימי חזקיהו? הלא גם הנצחון במלחמת עמלק לא היה כדרך הטבע ע"י גבורות ישראל, רק בצלותי ובעותי כמשה"כ והיה כאשר ידים משה את ידו וגבר ישראל (שם י"ז י"א) וא"כ מה צורך למלחמה כלל?

אולם פתרון הדבר כך הוא: הנסים מתחלקים לשני סוגים, (א) גם בדרך הטבע, (ב) גם למעלה מדרך הטבע כמו קריעת ים סוף וכדומה, והנה נסים למעלה מדרך הטבע אין הקב"ה עושה דק במקרים דחוקים בשעה שההכרחיות לזאת גדולה מאד, ובשעה שישראל מצד מעשיהם המזוינים ראויים לנסים כאלה. אולם בשעה שישראל יורדים ממצבם הרוחני, הנה במדה שהמה יורדים בנפשיותם, באותה מדה גם הנס מתגשם ומתלבש יותר ויותר בטבעי, וכ"ז אנו רואים לעיל בפ' בשלח, שם חספה לנו תהו"ק, מקריעת ים סוף אשר כל העולם נזרעו מזה כמשה"כ שמעו עמים ירגזון חיל אחו יושבי פלשת וכר (שמות מ"ו י"ד), וכן ירידת המן והוצאת מים מן הסלע

לכך בא שונא עליהם עכ"ל. ואחשורוש נידל את הכן ויצאה הנזרה להשמיר את כל היהודים מנער ועד זקן סף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש אדר (מגילת אסתר ג' י"ג) מפני שנהנו מסעודתו של אחשורוש והשתחוה לצלם ועברו על כל התורה, והתשועה לישראל באה אז ע"י מרדכי ואסתר המלכה שהשיבו את ישראל לה' ולתורתו, וכמה שדרשו במגילת (מ"ו ב') עה"פ ליהודים היתה אורה (שם ח' ט"ו) אמר רבי יהודה אורה זו תורה, וכן מבואר במדרש כי עשרים ושנים אלף תינוקות של בית רבן אסף מרדכי לבית המדרש ולמד עמהם תורה, ולעיל בדרוש "תמימי דרך" הארכנו בזה.

גם בימי אנטיכוס הרשע הנה חפץ להכחיד

את ישראל מגוי ותהי ראשית מעשהו להפר את למד התורה והמצוות כגון: מילה, שבת ומאכלות אסורות וכו' וגם חלק מישראל מרשיעי ברית נלוו להם, והם הציקו והרעו לישראל יותר מהיוונים בעצמם. ובוה פרשנו את תפילת "על הניסים": "מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים". וקשה בשלמה הזא גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים הזא רבד היוצא מגדר הטבע, אבל מטמאים ביד טהורים מה הריבוי הזה, הלא יתכן כי המהור חזק מן הטמא? ובכלל קשה למה מכנה את היונים, כב"כ שמות שונים? ובארנו כי שני אויבים היו אז לישראל: א) האויב ההיצוני והמה היונים ב) האויב הפנימי, אלו המהיונים

כל אלה המה נסים גלויים, ופה אנחנו רואים כי ישראל אוהים בחרב ובחנית לצאת למלחמה נגד עמלק והנם כבר מתגשם ומתלבש בצורה טבעית? אולם בין שתי הפרשיות האלו "מפסיקה פרשה קמנה המספרת איך שישראל התלוננו על משה ונסו את ה' לאמר ה' בקרבנו? אחרי כל המכות שהאב עושה להבן, הכן מעין בנפשו לשאול: ראתה את אבא? יעו"ש ברש"י. הנה כל אלה מפחיתים ומשפילים את ערך צורתו ונפשו של הבן — בני בכורי ישראל, והבן שוב אינו ראו לנס גלוי ע"ד שהיה את מחנה סנחריב, רק מוכרח הוא לחגור את חרבו ולדרך את קשתו נגד האויב עמלק שבא במחנהו להלחם עליו.

והנה יתרו שהוסיף פרשה בתורה, בראי היה ככת תבונתו להבין מעצמו בכמה גופי התורה ולקרימם, ומדוע זה בא לקבל את התורה? את זאת הרנישו חז"ל ואמרו "מה שמועה שמע ובא" איזו שמועה הניעתהו לבוא מבלי שיסמך על שכלו ותבונתו? ואמרו כי שתי המאורעות "קריעת ים סוף" גם גלוי יוצא מדרך הטבע, ואח"כ "מלחמת עמלק" הנם כבר מלוכש בטבע, וכוסן קצר כזה יכלו ישראל לרדת מרום מדרגתם, וכבר איננו ראו לנס גלוי ע"ד שהיה את מחנה סנחריב בימי חזקיהו, כי ישראל כבר מוכרח לחגור חרב ולצאת למלחמה. ובראות יתרו את המהפכה הגדולה שקרה בקרב אומה שלמה, לא רצה לסמך על שלמות נפשו וכח שכלו, פן יוליכו שולל, ובא לקבל את התורה רק מפני ה' ע"י משה עבדו, וזהו: "קריעת ים סוף, ומלחמת עמלק" — אבל לא "מפלת עמלק" — שמע ובא.

המתיוונים מאחינו אשר הרבו להרע יותר מהראשונים. וכנגד היוונים אנו אומרים: "מסרת גבורים ביד חלשים ודנים ביד מעטים" אשר באמת היו גבורים ועם רב מאד, וכנגד אויבנו הפנימיים אנו אומרים: "ומטאים ביד מהורים, ורשעים ביד צדיקים" כי הרשעים האלה טמאו את ארץ יהודה במעשיהם ובתובותיהם. ולבסוף היה כי היוונים פעצמם גרשום מהסתפח בנחלתם ורדפו גם אותם.

וכן בספר אחר השחימות והפוגרמים שעשו על היהודים, ערך האפיפיור בענדיקטס דה"ג בהסכמת המלך וכוז בן עשרים ושנים צירי היהודים אשר בתוכם היה הגאון ההכם ר' יוסף אלבא זצ"ל בעל ספר "העקדים", ומצד השני היה האפיפיור עם הבישופים ונחלי המלוכה. המלכות הראשי מצדם היה המשומר הירוע היושע לארקי אשר עם רוב התרגשות התאמץ להביא דאיות מן התנ"ך והאגדה על אמתת אמונת הנוצרים, אולם אחיו היהודים השיבו לו בנחת על כל מענותיו וישימו לאל את כל ראיותיו. הוכוח הלז שארך קרוב לשתי שנים לא הביא שום תועלת לאמונת הנוצרים, וכל תקותם נכובה, ואז מרוב כעס שלא הגיע למטרתו נתן האפיפיור צו לחפש ולשרוף את כל ספרי התלמוד, לבטל את בתי המדרש ולהשאיר בכל עיר רק בי"ם אחד.

בקרואנו כל אלה מההיסטוריה בזמנינו, הנה כל איש אירופי יחשוב כי כל אלה היה אפשר לקרות רק בזמן הבערות ששלט הפנמיזם בעולם, אבל בזמנינו אשר "הקלמנד" וה"חפשי" שולטים בעולם אי אפשר שיקרו מעשים נוראים ומכוערים כאלה. ומה נורא ואיום המראה אם כל אלה יקרו בדוכסה

תחת מטשלת "הגרולים" המתימרים ברגל "חפשי". משמרים הם את היהדות והדת מיסודה ומביאים כליה ואבהן על נשמת וגוף ישראל, ואת הרבנים הגאונים והצדיקים הספידים תורה ישימו במאסר וצפויים הסה אלי מיתה אם לא יקרמו לברוח לחו"ל. וכפי שקרה עם הרב הגאון הצדיק רבי יוסף יצחק שניאורסון שליט"א האדמו"ר מליצבאוויץ שהושם במאסר ע"י הלשנת הני בריוני "היעווסקקים" בעד הגנתו האמיצה לכל קרשי דתנו, ובזכות תהוד"ק אשר מטש דרך את נפשו עליה יצא לחפשי ביי"ב בתמוז תרפ"ז. וכל המעשים הנוראים האלה בדוכסה נעשים ביחוד ע"י היהודים "היעווסקקים" העוברים, את בתי המדרש והכנסת יקחו ויעשו בהם קלזים בעד "חבריהם" הקוסמארים. ואם כי "חבריהם" הא"י שונאים גם אותם כשנאה עצומה, והאנטישמיות נברה שם מאד כנודע, ככ"ז דורפים "היעווסקקים" הגבלים והפריצים את אחיהם היהודים ותורתם, ותחת אשר האפיפיור בענדיקטס דה"ג צוה להשאיר לכהפ"ח בכל עיר בית הכנסת אחד, הנה צורדי ומנינו לוחמי "החופשי" בארץ הרמים לוקחים את כל פתהכ"ע כמעט בכל עיר ועיר. ומה נורא הוא אם המעשים האיומים של ימי הבינים חוזרים ובאים בדוכסה לאין השמש ואין מי שימחה!!

ככל החוין הזה אנו רואים גם בדרור של התנא האלהי ד"ע. פפוס בן יהודה לא יחיד היה אז, וכוראי היו אז הרבה ששמעו לצווי המושל שלא ללמוד תורה. ופפוס בן יהודה היה ראש החברה שבא במלאכות חבריו להשפיע על התנא שיפסיק את עבודת הקדש בלמוד התורה בריבים, למען מצוא חן בעיני המושל הנודר שלא ילמדו

זכר או נקבה אמר לה זכר, ולשכנתה אמר שתלך נקבה, הרי הניח לו מקום שלא יתברר אם תלך זכר הרי טוב ואם תלך נקבה תעיר שכנתה שכן אמר לה הנביא, הרי ממש הניח לו מקום להמלט שלא יהיה נתפס ממש כשועל הזה שמניח לו מקום לנוס על ידי הפרצה. והוה כשועלים בחרבות נביאך ישראל היו לא עליהם. בפרצות ותגדרו גדר וכו' אבל להנאתכם הוספתם פרצות כשועל והוא ברור, עכ"ד.

זכור יש לבאר הכתוב בשה"ש (ב' ט"ז) אחוה לנו שועלים שועלים קמנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר, בא בזה לבאר כי הפרצה בהכרם למען יוכל השועל לברוח דרך שם בכל עת שידעה מבלי שירגיש בו בעליו, הנה הפרצה הזאת עושה השועל הגדול שיש לו כח מרכבה, והוא: "אחוה לנו — לעשות פרצות בהכרם — שועלים" הגדולים, אבל מכיון שנעשתה הפרצה ע"י השועלים הגדולים, הנה ממילא יבואו דרך הפרצה הזאת גם השועלים הקטנים לחבל את הכרם, והוא: "שועלים קמנים מחבלים כרמים", ואם תשאל מה יוכלו השועלים הקטנים להזיק להכרם? ע"י השיב "וכרמינו סמדר" כי בשעה שהענבים עודם קמנים או נוח להשחית, זה יוכלו אף השועלים הקטנים, והמתבונן בפרוש הספורנו (שם) על הפסוק הזה שפירש "אחוה לנו שועלים" מתיחדים כלבשו של ת"ח וכל רוח אין בקרבם" יראה כי זה נוטה לרבינו, והמשורר ברוח קדשו יצייר בזה, איך שבכל דור ודור יצאו מקרבנו אנשים אשר בערמוניותם פרצו את כרם ה' צבאות, ע"י שהדחיו את עם ישראל מה' ותורתו, לעבוד את אלילי הגוים אשר המה יושבים בתוכם ולהתמכר לכל תועבותיהם

ישראל תורה, אולם התנא לא החביא או את עצמו בלמוד התורה, ואדרבה כנגדו במלחמת הרוח "ויהי מקדיל קהילות ברבים ועוסק בתורה", וכאשר שאלו פפוס בן יהודה: "אי אתה מתיירא מפני המלכות?" השיב לו ד"ע אמשול לך משל למה"ר לשועל וכו', והנה המהרש"א בח"א שם פירש דהשועל קאי על אומות העולם, בדכ"מ סרמה אותן לחיות טמאות, ולפי פרושו עדנה קשה, מדוע דמה את א"יה לשועל ולא לחיה טמאה אחרת? לזאת נראה יותר דשועל קרי לפפוס בן יהודה וכת דיליה, וע"ד שאמר הנביא (יחזקאל י"ג) כשועלים בחרבות נביאך ישראל היו לא עליהם בפרצות ותגדרו גדר, וצריך להבין מדוע דמה את נביאי השקר לשועלים? אולם יפה אמור בזה בס' "כנף רננים" בשירת השועל, כי טבע השועלים לדור בחרבות, והם לא ילכו דרך פתח ההורבה כי אם פורצים פרצות כחומה, ורצים ושבים דרך הפרצה שעשו, וכאשר יירדו אחריה האדם יכנס בפרצה והאדם לא יוכל להכנס דרך הפרצה ומוכרח הוא לסבב ולהכנס דרך הפתח ואז השועל מתהפך ונמלט, הנה כערמוניות השועל ככה ממש היו הנביאים הנכלים עושים כמ"ש "הלו בשם אדרת שער למען כחש" בכרי שיתראו לנביאים, ואליהם יבואו כל איש ואשה לשאול על כל נגע ומחלה וכו' והנה הם בעצמם יורעים שאין בהם ממש, ופן יאמר על החולה כי יחיה, ובסבת הוא ימות ויתברר, ולכן כדי לחזק ולאמת השקר לא היו אומרים דבר ברור ומוחלט כי אם מילתא דמשתמע לתרי אנפי, וכן אמרו (שם) על הפסוק הזה בילקוט יחזקאל הרי שדוהה אשה מעוברת ובאה אל הנביא לומר מה בבטנה

ועציהם, וגם עתה בזמנינו אשר האלילות כבר לורה היא, הנה תחת השמות „התקדמות והתפתחות” או תחת מסכה של „תרבות וחכמה” יפיצו שועלי זמנינו, הגדולים והקטנים יחד, את כל התועבות התאוות והפריצות ע״י אלילות סיסמותיהם השונות, אשר עמנו שומרי תורה מאז ומעולם לא נמאמו בכל אלה.

גם בדורו של התנא ר״ע היה השועל פפוס בן יהודה שרצה להניא את ר״ע מעבודת הקדש בלמוד התורה ברבים, וע״ז השיב לו ר״ע בהמשל מהרנים, והוא ע״ד שאמרו כע״ז (ג' ב') א״ר יהודה אמר שמואל מאי דכתיב (חבקוק א') ותעשה אדם כדני הים כרמש לא מושל בו, למה נמשלו בני אדם כדני הים, לומר לך מה רגים שבנים כיון שעולין ליכשה מיד מתיים, אף בני אדם כיון שפורשין מר״ת ומן המצות מיד מתיים עכ״ל, והוא שאמרו הלאה: „במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו עאכ״כ”, ובפה שאמר „וגדרו אני ואחם כשם שדרו אבותי ואבותיכם” פא השועל להסיתו ולפתותו בזה כי השנאה בין ישראל לעמים אינה פנימית טבעית מאז היו לגוי העוברת מהאבות לבנים, כי אם חיצונית לרגלי התורה אשר על ידה נפרדנו וגבדלנו מן שאר העמים, ובסורה הסבה המבדלת — התורה — אז אך שלום ושלח יהיה לנו מכל עברים, וגדרו אני ואחם — יהידו — כשם שדרו אבותי ואבותיכם, כי הלא עשו את ליעקב, ולפי השיטה הזאת הלא מהראוי היה כי פפוס בן יהודה השומע והנכנע לצווי המושל ואינו לומר מפיץ את התורה, כי יתעלה ויעלה למעלת שר וקצין אצל הממשלה התקיפה, אולם הסוף היה כי גם אותו הושיבו במאסר „וחפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו” דוקא, בן סבבה

ההשנחה העליונה להוכיח לתומכי המלכות הרשעה את אולחם על פניהם, כי הסוף הוא אשר אוהביה ושונאיה יושבים במאסר אחד, וכמו שהורה ע״ז פפוס בעצמו ואמר: „אשריך ר״ע שנתפסת על דברי תורה ואוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים”, כי בראותו את גבורת רוחו ומסירות נפשו הגדולה של ר״ע שבאה רק ע״י כח ואור התורה התחרט וקרא מתוך התרגשות פנימית „אשריך ר״ע שנתפסת על דברי תורה”.

ומעתה יש לאמר כי הררשה שדרש ר״ע והצבור היה מנמנם, היתה בשנות גזרת המלכות שלא יעסקו ישראל בתורה ועוד גזרות כאלו, והצבור היה עיף ויגע מעמל הצרות והרדיפות על עם ישראל, וזה גרם כי היו מנמנמים בשעת דרשתו, וזה מרוקן בלשוננו: „והצבור מנמנם” כלומר לא יחידים היו מנמנמים כי אם הצבור ככלל היה מנמנם, מפני כי חסרו ההתעוררות וההתרגשות הדרושות בשמעם דברי אלהים חיים יוצאים מפי התנא ר״ע, כי הגזרות והצרות תכפו עליהם כ״כ, עד אשר אברו ישראל את כל חושיהם והרגשותיהם לדבר רוחני ונעלה, וכמצב כזה שהגיע כי כבר „הצבור מנמנם” מצא ר״ע לנחוצו „וכש לעוררם” בדברי נחמה, כי גזרות עבירי דבמלי, דהלא המן בקש להשמיד להרג ולאבר את כל היהודים, וע״י אסתר המלכה נצולו ישראל שבאותו הדור ממות לחיים, וקרנם נתרוסס בכבוד למעלה ראש, בן עתה כל יחתי ישראל מהגזרות והרדיפות של הממשלה, ולו יחא אפילו צדיק אחד ברור כי גם אז תצמח תשועת ישראל, דהלא אמרו ביומא (ל״ח ב') א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן אפילו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר (משלי י') וצדיק יסוד עולם, ולואת תשועת ישראל באה אז ע״י הצדקת אסתר המלכה, וא״ת הלא גם מרדכי היה אז ולמה לא הוציאו ר״ע בדרשתו גם את זכות הצדיק מרדכי? אולם ה״ל ד״ע לשיטתו

קבלת המלכות, כי עיינו הביאה תשועה כללית
כער עמנו אשר היו מפוזרים בכל מדינות
מלכותה.

ודרשת ר"ע כי לא ימוש ה' את עמו,
וכי בכל דור נמצא גואל ומושיע
לישראל, וכדרך שהיה בימי מרדכי ואסתר,
תוכל לעורר את רגשי "הצפור המנסגם" מפני
רוב הצרות של המושל ועקת האויב הפנימי
של אחינו, המתבוללים לרוח הצר והמושל
החיצוני, וכי גם עתה יקם ה' להם אנשים
רמי המעלה אשר יעמדו בפרץ וימסרו את
נפשם על קרוש השם כדרך שהיה את התנא
ר"ע הדרוש שמסר את נפשו על קרוש השם
ויצאה נשמתו באחד, ובזכותם יחיש ה' לרוחתם
ולישועתם, וקרנם תרום בכבוד!

וע"פ האמור למעלה יבואו דברי הנביא
הנצבים בראש דרושנו המעורר כי גם
שיבת ישראל לאיצו אפשר שתהיה רק אם
התורה תהיה לקנין כל העם, וכמו שאמרו
בב"ב (ח' א') אי תני בולחו עתה אקבעם,
ואם מעם מהם יחולו ממשא מלך שרים.
אולם להניע למדרגת של "תני בולחו" עומדים
לשמן בדרך כמה מעצורים ומכשולים ואבני
נגף של התורות החדשות מאילי הוסן. לזאת
קורא הנביא: "עברו עברו בשערים" לפנות
את כל המעצורים והתחתחים המעכבים את
הפצת התורה בין כל שדרות העם. והוה:
"פנו דרך העם", וע"י מה? "סולו סולו המסילה
סקלו סאבין" את הדרך העולה לתורה למען
יבא למדרגתו שהיה בעת קבלת התורה. ואם
אך נדגול בתורה, הנה כל כלי יוצר עלינו
מהעמים וממשיעי בריה משלנו, להרע ולהשחית
לא יצלה, כי התורה תצילנו ותדריכנו על
במתי ההצלחה והאשר, להרים גם התורה על
כל העמים, והוה: "הרימו גם על העמים!"

אחיל בזה, דהלא בסופה (י"א ב') דרש ר"ע
(לפי גירסת ס"א) בשכר נשים צדקניות שהיו
באותו הדור נגאלו ישראל סמצרים וכו', אף
היו אז במצרים משה ואהרן מ"ם לא הוכיר
רק את זכות הנשים הצדקניות, כן הי"נ מצא
ר"ע לנכון לתלות את תשועת ישראל בזכות
הצדקה אסתר לבד.

אלא דעל עצם צדקת אסתר יש לדון,
אמת הוא דעצם ביאתה לחצר המלך
אחשוורוש היתה באונם כמשה"כ ותלקח אסתר
אל המלך אחשוורוש (אסתר ב' ט"ז) שנלקחה
פע"כ ובאונם וכפי שהארכנו בזה בדרוש "תמיטי
דרך", כי הכל היה באונם, אולם אח"כ הלא
אנו רואים שביעת רצון ממלכותה דהלא עשתה
סעודה מעצמה והומינה את המלך לבוא אל
המשתה וכמו שפרשו במגילה (ט"ו א') עה"פ
אשר לא כרת (שם ד' ט"ז) אמר ר' אבא
שלא כרת היה שככל יום ויום עד עכשיו
באונם ועכשיו ברצון. אולם פאמת הקושיה
הזאת הקשה התנא ר"ע נופיה בדרשתו: "מה
ראתה אסתר שתמלוך" מעצמה ומרעתה?
דהלא קריאתה מצדה את המלך להמשתה
שעשתה, היא הסכמה ושביעת רצון מהמלכות
שנתנה לה, והבואת תעשה צדקת בישראל?
וע"ז השיב "תבוא אסתר שהיא בת ביה של
שרה שחיתה ק' וכ' ח", וכולם היו בלא חטא,
כי הלא במדר"ר דרשו ע"ז בת כ' כבת ו'
לגוי ונת ק' כבת כ' לחטא, שהרי אינה בת
עונשין, ולפי פירש"י דרשו כן משנה שנה שנוכר
בכל כלל, ולהרמב"ן ילפינן זה מיתור הלשון
שחזר ואמר "שני ח"י שרה" שכללן והשוה
אותן, וע"ש, עכ"פ סבאור מזה דשנות ח"י
שרה היו כולן בלא חטא "ותמלוך על ק' וכ'
ח"י להורות כי גם היא לא חטאה מאומה ע"י

דרך צדקה.

עצרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא.

[משלי ט"ז]

חמאן בכפלים דכתיב חמא חמא ירושלים (איכה א'), ולקן בכפלים דכתיב (ישעיה ט') כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חמאתיה ומתנחמים בכפלים דכתיב (שם) נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, (מדרש אר"ב א').

ויש' להעיר: (א) על הלשון "חמאן בכפלים" ראם באמת חמאן בשתי עבירות הלא או היה צריך לאמר חמאן בשנים, וכאשר אמרו חמאן בכפלים משמע דרך חמאן אחר עשו, אולם החמאן הזה נחשב בעיני הקב"ה לשנים, וצריך לדעת איזה חמאן אחר עשו שישב לשנים. (ב) "ולקן בכפלים" נ"כ צריך באור, אם הכוונה שלקן בכפלים נגד החמאן שעשו, הלא כמו עול-חלילה-יחשב כחיקו של הקב"ה? וא"ר אבוה שאלו את שצמח בן דוד עד היכן כחה של צדקה אמר דקן צאו וראו מה פירש דוד אבא (תהלים קי"ב) פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרנו בכבוד (בבא בתרא י" ב').

ויש' להקדק: (א) מדוע הוכירו הכא גם את שם אביו "בן דוד" וכי לא ידענו כי שלמה בן דוד הוא? וגם שלמה בתשובתו דייק צאו וראו מה פירש "דוד אבא" ומדוע? (ב) מדוע לא הביא את דבריו מהפך משלי המדברים בשבח ומעלת הצדקה. כמו: יש מפור ונוסף עוד (שם י"א) וכן רודף צדקה וחסר ימצא חיים צדקה וכבוד (שם כ"א), ורקדק להביא דברי דוד אביו? ויעוין במהרשיא בח"א.

נרול. ויש להבין מדוע המשיל הצדקה לשריון חוקא ולא לדבר אחר המצטרף מהרבה חלקים?

הנה באמת נרול מעלת הצדקה כבר נלויה ומפורסמת מפי חכמינו ז"ל החוצכים במאמריהם להבות אש ומפליגים מאד במעלתה

מרים שיה ררושנו יצמח נפרד במעלת גדול הצדקה וערכה ונקרים דבריהם ז"ל (כ"ב ט' א') אמר רבא וכו' מאי דכתיב וילבש צדקה בשריון לוטר לך מה שריון זה פל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון נרול. אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון

הצדקה שעושה האדם יריק הקב"ה שפעת ברכתו לכל העולמות, וכמבואר.

וגם התורה אמרה ואהבת לרעך כמוך אני ה' (ויקרא י"ט י"ח), ובהשקפה הראשונה מיומא "אני ה'" בלתי מקושר לרעלי, ויובן בחקדם מש"כ הרמפ"ם בפ"ח מהלכות מלכים (הלכה י"א) וז"ל: כל המקפל שבע מצות ונוהר לעשותן הרי זה מחסירי אור"ע, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והוריענו ע"י משה רבנו וכו' אבל אם עשאן מפני הדבר הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסירי אור"ע ולא מחכמיהם עכ"ל, ומכ"ש האיש הישראלי מחויב לאהוב ולהיטיב את חברו כגופו רק מפני שצוה בהן הקב"ה ולא מהכרע הדעת, כי אפילו המצוות השכליות אי אפשר שתתקיימנה אצל האדם לולא צוהן אותן התורה וכמו שנבאר ברדוש הבא, וזאת זאת צוהה התורה "ואהבת לרעך כמוך" באופן כי "אני ה'" המצוה ולא מהכרע הדעת, עוד יש לבאר ע"פ הגמרא (דב"ב י' א') רבי יהושע פן קדחה ואמר כל המעלים עינו מן הצדקה כאלו עובר ע"ז כתיב הכא (דברים ט"ו) השמר לך פן יהיה עם לבבך דבר כלעיל, וכתיב התם (שם י"ג) יצאו אנשים בני כלעיל, מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז, ומעתה הלא ראוי לאהוב את חברו ולהיטיב עמו ולהושיעו כעת רחקו, דאם לא יעשה כן יהיה דומה כאלו עובר ע"ז, וזהו: "ואהבת לרעך כמוך" ואו "אני ה'" דאל"כ ידמה כאלו עובר ע"ז.

ומעתה נבא לבאר מאמרנו הפונה קרימה, אשר יש להתעורר בו מדוע

המשיל הצדקה לשריין, ולא לדבר אחר המצטרף מהרבה חלקים? אולם רעיון יקר הורו לנו חז"ל כמאמרם, דהנה האיש העומד

ער כי אמרו (שם) גדול העושה צדקה כסתר יותר ממשה רבנו, ושם אמר רב יוסי שקולה צדקה כנגד כל המצות, שנאמר והעמרנו עלינו מצות, מצוה אין כתיב כאן אלא מצות, ובמדרש איכה רפתי (פ' א') איתא ר' אבא ב"כ אמר בשם ר' לוי מי מעמיר העליונים והתחתונים הצדקה שעושים ביד הה"ר וצדקתך אלהים עד מרום ע"ש, והנראה בבאורו כי העמוד הימיני, עמוד התוך אשר מצוקי התבל נשענים עליו הוא עמוד הצדקה והחסד, אשר כל העולם כולו מרמש האדמה ועד עוף השמים מתקיימים על ידו, וכמה שאמר המפורר עולם חסד יבנה, כי לולא חסדו האל הטוב ומטיב לכל לא יצויר היות לשום נברא העמדה וקיום, ובמה יזכה האדם את ארחו אם לא בהרמתו אל גוראו במדת החסד וכמאמרם בפ"ק רמשה (י"ד א') הלך אחר מדותיו של הקב"ה, מה הוא הלביש ערומים רכתיב ויעש אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים כר, ובמוש"ע יו"ד (סי' רמ"ז) כתב ח"ל: ויש להאדם לתן אל לבו שכמו שמבקש מאת הקב"ה שיומין לו פרנסתו, וכמו שמבקש מאת הקב"ה שישמע שועתו, כך צריך שישמע שועת העניים, נמצא לפ"ז כי ע"י הצדקה והחסד אשר ישראל עושים, נא יבא שפע האלהי ממדת חסדו וטובו על כל בראוי מטה וגם על שרפי וצבא מעלה, כי בעשות האיש הישראלי אחת ממצות ה' הוא מעלה ומרוסם את כל העולם כולו ונותן כח בפמליה של מעלה, כמבואר ברדושנו "דרך ה'" באופן כי הצדקה היא הצנור המורקת את שפע האלהי לכל העולמות, ולולא הצדקה לא היה לשום נברא קיום ועמדה, כי כולם צריכים להשפעתה וזהו באור מאמרם "מי מעמיר העליונים והתחתונים הצדקה שעושים ביד" כי ע"י

המלך, והוא שאמר רבא לבני מחווא במסותא מיניכו עושו בהדי הדדי, ע"ד שעשה ריובין לבני אחתיה, בן תביפו זה את זה לצדקה למען לא תבא המלכות בעקיפין לנפות מכם מסיס ואינוניות שונים להחמירכם כפי שנגזר בריה, וזהו: "כי היבא דליהוי לכו שלמא במלכותא". נמצא לפ"ז כי הצדקה היא לשריון נגד האויב החיצוני, וכפ"כ היא לשריון גם נגד האויב הפנימי, וכפי שאמרנו ח"ל (שם) תניא אמר ר' אליעזר ב"ר יוסי כל צדקה וחסד שישראל עושים בעולם הזה שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהם שבשמים וכו', כי סגולות הצדקה והחסד מראות לנו שגם אפילו אצל החוטא עוד נוצץ בחביון נפשו השביב היהודי, וכי מורען של א"א הוא, וזה נותן לנו ערובה שאותו השביב יתפרץ עוד לשלבת יה שתלהט את כל נפשו, ויביאהו לשלמות נסורה שישוב סדרכו הרעה ויתקרב לה, וזהו שאמרנו: "שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהם שבשמים" באופן כי הצדקה פאמת נמשלה לשריון, המצלת את האדם מכל אויבו אשר יסובכוהו מפית ומחיוץ.

עוד יש לומר בכבוד המאמר בהקדם המד"ר (פ' בהר) ח"ל ר' פנחס בשם ר' ראובן אמר כל מי שנותן פרושה לעני הקב"ה נותן לו פרושות, וכי פרושה נותן והלא לא נותן לו אלא נפשו, הא כיצד היה כבר בעשר פרושות ועני עומד בשוק ואין בידו אלא תשע פרושות, ובא אחד ונתן לו פרושה. ונטל כבר ואכלה ושבע נפשו עליו אמר הקב"ה אף אתה בשעה שגפוך מצפצפת לצאת מתוך גופה אני משיבה לך, לשיכך משה מזהיר לישראל וכי ימוך אחיך עכ"ל. ויש להבין למה האריך בציור כזה: היה כבר בעשר

בשרה המערכה מול האויבים אשר סבבוהו מכל עבריו, ויורו עליו ויקים חצי מות, וכדורי שחת בבני רשף יעופו מעל לראשו וסביבותיו עד כי בפשע בינו ובין המות, ואיש אחד בא וחלצהו ממו המות בתתו לו שריון אשר יהיה לו למגן ולמחסה מהחצים אשר יעופו עליו, הלא ישמח בהשריון כמוצא שלל רב, יען כי ע"י קנה חיותו, וחכף ילבושו כי זה תקותו האחרונה, ככה יעמדו אחב"י בקשרי המלחמה עם האויב הפנימי — מהריסו ומחריבו הדת והיהדות, והחיצוני — אומות העולם אשר ישפכו סוללות ויבנו דיק להבניע את היהודי תחתיהם; האויב הפנימי בהשחתו כל קדשי האומה ותחתיהם ישריש דעות משובשות תחת המסווה של "הפש ודרור" להתמכר לאילי הומן, והחיצוני בהציגו לשמן בדרך היהודי, את פגעיו הומן, גלי המים הזדונים של החיים המרים המצוקים, והצי הומן יורמו וישטפו שטוף ועבור מעל לראשם כורס מים כפירים, ורק אחת היא למגן ולמחסה ביום זעם — הצדקה והחסד כדאמר להו רבא לבני מחווא במסותא מיניכו עושו בהדי הדדי כי היבא דליהוי לכו שלמא במלכותא, (שם פ' א'), ובאורו בהקדם משי"ב (שם י' א') כשם שמונותיו של אדם קצובין לו מרי"ה כך חסרונותיו של אדם קצובין לו מרי"ה וכו' כי הא דבני אחתיה דריובין תוא להו בהלמא דבעו למיחסר שבע מאה דינרי עשיתו שקל מיניהו לצדקה פש נביהו שיכסר דינרי כי ממא מעלי יומא דכיפורי שדור דבי קיסר נקפיתו וכו' עכ"ל. מבואר מזה דגם חסרונותיו של האדם קצובין לו מרי"ה, ואשרי האיש המקיים בזה הלא פרום לרעב לחמך ונותן לעניים. אולם אם האיש מקמץ מן הצדקה, הנה הסוף יהיה כי יוכרח לתת הכסף למס

ועמנו המצפין מאז ומעולם במרת הצדקה והחסד נגד שאר העמים, הנה זה הודות להרוא הכביר אשר השפיעה עליו התורה ע"י מאמריה החוצבים להבות אש, ובכל מקום שהוא פונה אם לשרהו, לכרמו ולגרנו הוא מוקף בדינים ואזהרות לחלק ולהושיע לאחריו העני, וכל אלה השרישו עמוק עמוק את סדת הצדקה והחסד בלבב היהודי.

אולם בזמן האחרון התחילו לקצץ גם בנטיעות האלו, לא ניחא להו "לנדיבי ומנינו" שדפוק העני על פתחים, גם מצאו בין הרלים הללו עניים שאינם סהוגנים, ומהם גם אנשים שאינם נצרכים וגם מהם מחזירים על הפתחים, ואף כי חז"ל (כתובות פ"ח א') אמרו בואו ונחזיק טובה לרסאין שאילמלא הן היינו חוספין בכל יום וכו', אולם "נדיבי ומנינו" אחרת יחשבו, עמדו ותקנו ויסדו "ועד מרכזי" מכל החברות השונות התומכות להעניים, ואסרו אסור על העני לחזור על הפתחים, והעני אשר יסרה את פיהם מות יומת ברעב, כי לא יתן לו מקופת העד מאומה, ולחזור על הפתחים הלא איננו רשאי.

המרה הרעה הזאת, חלילה לא מקורית היא בעמנו, כי אם למדה מהעמים אשר הם יושבים בקרבם, כי גם העמים לא יתנו להעניים לחזור על הפתחים או לבקש נדבות, והיה אם העני מבקש נדבה ויראה את זאת השומר העומד על המשמר, ויבליהו לבית המשמר, יערך עליו פרטי-כל וימסר לבית המשפט על חסאו, ורק בעד העניים החלשים שאינם יכולים לעבוד ולהשתכר כלל יוסר "בית עניים כללי", והנני קורא עליהם דברי חכמינו ז"ל (בב"ב י"ב) נענה רבן גמליאל ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וחסד

פרומות ועני עומד בשוק ואין בירו אלא תשע פרומות. דבקצרה ה"ל לאמר, דאם אחר נותן פרומה לעני ולקוח כבר ואכלה ושבה את נפשו עליו אמר וכו', אולם בהמשל של מחיר הלחם בשוק מה בא ללמדנו בזה? ויפה אמר בכונת המדרש הנאון מהרי"א זצ"ל מסלאנים בספרו "עמק יהושע" (דרוש ט') כי התשלומין הם על ההנאה הפאה להעני ולא בערך הפרומה האחת שנתן. וההנאה היתה שהשיב לו את נפשו, וע"ז אמר המדרש: הא כיצד? היה כבר בעשר פרומות והעני אין לו אלא תשע ובא אחד ונתן לו פרומה, פרוש אע"פ שלא נתן לו רק פרומה אחת, אפי"ה כיון שע"י הפרומה הזאת לקח כבר של עשר פרומות, ואם לא היה נותן לו הפרומה לא היה יכול לקח את הכבר של עשר הפרומות, וא"כ ההנאה פאה לו ע"י הנותן בעשר פרומות, ולואו אף הקפ"ה משלם לו בעד כבר של עשר פרומות, כיון שבאל הפרומה שלו לא היה יכל לקחת הכבר עכ"ד. וע"פ האמור מבואר שפיר הדמיון של צדקה לעריון, מה השריון הוה אשר באם תחסר רק קליפה אחת לא תועלנה גם השאר, כי החץ ימצא שם מקום להוץ, ונמצא הקליפה האחת היא המצטרפה ומשלמת את כל השריון, ככה גם בצדקה אפשר שבאם תחסר רק פרומה אחת יבוסל כל הענין, ורק ע"י הצטרפות כולן יונטר הענין ויבוא לירי שלמות הראויה, ונמצא בפרומה אחת שנותן הוא משתכר ונוטל שכר כנגד כולו, ולזה שפיר הסבילו הצדקה להשריון. ומעתה מה באר מהראוי שישמח האיש הישראלי בהביאו תרומה לה' לאיזה ענין, כי הן לא שכר בעד נתנתו לכד הוא נוטל, רק שכר כולו.

למתנות קטנות כאלו בשש פעמים, ולא קבעה מנה אחת הגונה שתכלול את הכל? ולמה להעניים להתכבות ללכת לקושי בתר לקושי אחרי הקוצרים ולהתבונן פן שבתו עומר בשדה, וכן לעומר בסוף השרה ולחכות על הפאה? למה להעניים לבקר אחרי הבצירה את הכרמים ולחפש אחרי גרגירי ענבים שנשרו בשעת הבצירה, הלא יותר טוב היה להגדיל את מספר השנים של המעשר עני — תחת שתי השנים השלישית והששית של השבוע שהמה מקבלים — מפלי שיצטרכו להתכבות ללכת אחרי חמשת המתנות? אולם התורה ירדה בזה לסוף דעת האדם שאם מכל ששת המתנות תעשה מתנה אחת גדולה, הנה הבעלים לא יתנוה, וביחוד צרי העין והקמצנים יתנכלו איך להתפטר ממנה, והעניים יגועו ברעב. לזאת רצתה התורה בהמתנות הללו העיקר להשפיע על הלב עיי שיראה את להקת העניים הרעבים, היתומים והאלמנות עומדים ערומים ויחפים, וחשך משחור תארים, ומכע האדם בשעה שהוא גומר לקצור את שדהו להיות שמח ומטוב לב. ואז באה התורה וצותה: „לא תכלה פאת שדך לקצור, לעני ולגר תעוב אותם“ (ויקרא י"ט ט"ז) ובהיותה המתנה קטנה, כי הפאה מה' היא אין לה שעור, הנה בטח כל איש יקיימנה כפי גרבת לבו הטוב. וכן פרש הרא"ה (מצוה רט"ו) ח"ל: משרשי המצוה כי השי"ה רצה להיות עמו אשר בחר מעומרים בכל טרה טובה ויקרה וישרה להם נפש ברכה ורוח גריבה, וכבר כת' כי מחוך הפעולות תתפעל הנפש ותהיה טובה ותחול ברכת ה' בה, ואין ספק כי בהיותו האדם חלק א' מפרותיו בשדה ויפקירם שיהנו בו הצריכים, תראה בנפשו שובע רצון ורוח נכון ומבורך וכו', והמאסף

לאומים חמאת כל צדקה וחסד שעכו"ם עושין חמא היא להן כשאין עושין אלא להתייהר בו. חכמינו הבלישו בזה את גורל המרחק וההבדל בין ישראל לעמים במדת הצדקה לפי רוח התורה. הישראל ירו פתוחה לכל, הוא מקיים „אין בורקין למונות“, הוא מתרחק מהפרסום לקיים הכתוב במשלי (כ"א) מן בסתר יכפה אף, וחז"ל אמרו: (בבב"מ כ"ב) אריא גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשנה רבנו, ומה נאמנו רבירחים ו"ל כי גם במדת הצדקה מצטיין עמנו נגד כל העמים אשר בתבל, ואמרו „ומי כעסך ישראל גוי אחד בארץ“, אבל שאר העמים רחוקים מהם מסדת הצדקה והחסד הישראלית בכלל, והצנועית בפרט, ובזוהרים במסורות כאלה שיתודע ויתפרסם שמם ע"י וינחילם כבוד, וזהו מאמנם: „וחסד לאומים חמאת כל צדקה וחסד שעכו"ם עושין, חמא היא להן כשאין עושין אלא להתייהר בו“ ולקנות שם בגריבים, ועוד כרי להקטין את ההוצאה המרובה שתהיה מוטלת עליהם אם יצטרכו לתת לכל עני ביחוד, וכאשר מספרים בי לגאון אחד פאו בעה"כ לבקש הסכמתו ליסד „ועד מרכזי“ בעד עניי העיר למען לא יצטרכו העניים להתכבות ולחזור על הפתחים, והשיב להם הגאון בחכמתו: כי לו פאו העניים לבקש את זאת כי אז ידעתי כי טובת העניים הוא, אבל כאשר אתם באתם אות הוא בי טובת בעה"כ הוא...“

וכבר מלתי אמורה באחת האספות כי הנה התורה חקקה חוקים מיוחדים כעד העניים שיתנו להם לקט, שכחה, פאה, פרט ועוללות, ומעשר עני הוא המתנה הששית בורע הארץ כששי"ב הרמפ"ם (בהלכות מתנות עניים פ"ו הל"א), שלכאורה קשה מודע חלקה התורה את מתנות העניים בורע הארץ

הכל אל הבית ולא ישאיר אחריו ברכה שיהנו בו האביונים אשר דאו השרה בקיטותיה ויתאוו תאוה אליה למלא נפשם בה כי ירעבו, יורה בנפשו בלי ספק רוע לב ונפש דעה תבואה, וכמו שאמרו דו"ל במדה שאדם מורד מדרך לו, וזה הענין יספיק לנו ע"צ הפשט גם בלקט שכחה ופאה ופרט הכרם ועוללות עכ"ל.

המורה מרבני הרא"ה הללו משם כדברינו הנ"ל כי התורה רצחה

(א) ע"י מתנות העניים לפעול על נימי הלב של הנותן לרכך אותם, כי רחמנא ליבא בעי שירגיש את מצב העני והיותם והאלמנה הרעבים ללחם הבאים אליו, וישתתף בצערם להושיעם. (ב) חלקה את המתנות בזרע הארץ לשש, למען לא ימצאו מעצורים גם מצד טבעו ותכונתו ע"י שידרש לנתינת גדולה בפעם אחת, כי הנקל להאדם לתת מתנות קטנות בכמה פעמים, אף כי גם המה מצטרפות לחשבון גדול, ועל בעלי הנפש הטובה מנחם ברכת ה' כי ברכת ה' היא תעשיר, וכל זה סבאר בהכתוב הנצב בתחלת דרושנו "פור נתן לאביונים" אם הנתינה להעניים היתה בדרך הפורנות וכלי התחכמות איך להקמין ולמעט את מעשה הצדקה. הנה צדקה כזאת תעמוד לעד ולא תבטל, וכל יפחד פן ע"י הפורנות של הצדקה יתרושש ויתלדל ויורד מגדולתו וכבודו, לזה אמר אדרבה יקנו תרומם בכבוד" כי גדול כח הצדקה.

ובעמדי במקלות לעזר את בני עדתנו להחיש עזרה לעזר אחת השרופה באש, פרשתי את המאמר הנצב בראש דרושנו, ידוע פתגם העולם: "העני הוא פעל צדקה", ובאמת כן הוא, האיש היושב בארמונות מבטחים, לא יוכל להרגיש היטב את מצב העני הרעב ללחם, ורק האיש שסבל בעצמו

מחסור ועוני, גלות ונדודים, הוא יוכל גם בימי טובה להרגיש את מצב העני האומלל והנרדף, ואת זה באר ר' אבנה במאמרו "שאלו לשלמה בן דוד", כלומר שאלו למלך בן מלך עד היתכן כחה של צדקה, והשיב להם "צאו וראו מה פירש דוד אבא" כלומר אנכי בהיותי מלך בן מלך, היושב מעזרי בארמון המלך במנוחה ושלוה לא אוכל להרגיש את מצבו של האביון שידר סמצבו מרוב רקיע עד תהום ארעא, ונפשו עדנה קשורה ומתאה לכל סדרי חיו הקודמים, ורק "דוד אבא" שסבל הדבבה רעב ומחסור, פחד ואימת מות צדה וינן, והתחבא במערה מפני שאלו הוא יכול להרגיש את חיי הגולה והנודד שאין לו בית ומקום לנח, הוא רק הוא יכול להרגיש את כל אלה, אבל לא אנכי, ודבריו שפרש מתוך דעק וינן קולעים למסרת האמת, וגם אנחנו היושבים במנוחה ושלוה בבתינו לא נוכל להרגיש את מצב הנשרפים של אותה העיר שעלתה כמעט כולה על המוקד עם כחי סדרשיה, מאות משפחות מתגלגלות תחת כפת השמים, וימי הסתו ממשמשים ובאים, ומה יעשו אוז ולזאת עזרה מהירה נחוצה מאד, וזכות הצדקה הוואת תהיה לנו למנן ולמחסה.

ובזה יבואר הכתוב: "פור נתן" אם הנתינה היתה על דרך הפורנות, ולמי? "לאביון" שאך עתה ייר סמצבו, ונפשו עודנה מתאוה וקשורה לחיו הקודמים, ולזאת נקרא "אביון" ולא "עני", הנה המפור הזה ישתכר שני דברים: (א) שכר רוחני והו: "צדקתו עומדת לעד" וע"ד שאמר מונבו המלך (בב"ב י"א א') אבותי גנוז במקום שהיר שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היר שולטת בו שנאמר וכו' אבותי גנוז לעולם

הזה ואני גננתי לעולם הבא שנאמר וכו' (ב)
שכר גשמי, כי "קרנו תרום בכבוד" במאמרם
עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר.
אולם הצדקה והחסד הנכללים ב"מ"ע של
ואהבת לרעך כמוך כמה שכארינו
ואשר היא כוללת כל התורה כולה כמה
שאמר התנא הלל להגב שבא להתגיד (שבת
ל"א), הנה בקיומה מצטרפים שני דברים יחד:
בין אדם למקום ובין אדם לחברו, ציווי ה'
ועוד לרעהו, ולכן בעת חורבן הבית השני
שריה ספני שנאת חנם כמבואר ביומא (מ'
ב') הנה החמא הזה אם כי אחר הוא בכ"ז
יחשב לשנים: לה' ולעולמו, ואת זאת רמזו
חז"ל בלשונם: "חמאו בכפלים שנאמר חמא
חמאה ירושלים" כלומר אם כי רק חמא
אחר עברו, אבל החמא הזה בהיותו נוגע בין
אדם לחברו יש בו שנים, ומעתה נקדים מה
שמוצא בספר "דרכי נחל" בהפמרת ואתחנן
נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, ויש להבין
כפל הלשון נחמו נחמו? נחמו? ומהו יאמר אלהיכם
לשון עתיד? אבל ידוע כי הצריקים במעשיהם
הטובים מהפכים מרה"ר למרה"ד, ורשעים
להיפך ע"י מעשיהם הרעים מהפכים את
מרה"ר למרה"ד. כן ידוע כי דבור הוא
קשות, ואמירה היא רבות, וגורע כי הויה רחמים
ואלהים רין, ולכן בשנא ישעיה הפורעניות
בהפמרת חזון אמר "כי פי ה' דבר" ר"ל
הויה שהוא רחמים דבר קשות כי הפכו מרת
הרחמים למרת הרין. ועתה נבא על העתיד
אחר שיתרצה להם הש"י תהיה נחמה כפולה
ופהו כי יאמר אלהיכם ר"ל מלבד שיתנהג
הש"י עמנו במרת הרחמים, אלא שחתהפך
גם מרת הרין למרת הרחמים, ואלהים שהוא
רין יאמר נ"כ רכות, יעו"ש. ובוה מבואר
המאמר ולקו בכפלים כי אם האוהב הנאמן

יכה את רעהו או כפלים בו: (א) הכאב, (ב)
הצער שהאוהב נהפך לאויב, ככה לו כאו
הפורעניות לישראל ע"י מרה"ד בי או הויה
רק כאב אבל לא צער וכשת, לא בן אם
הפורעניות באו באופן כי "פי הויה" — שהוא
רחמים — דבר קשות ונתהפכה מרת הרחמים
למרת הרין, או הסכה הויה היא אחת שיש
בה שנים, וזהו ולקו בכפלים שנאמר "כי
לקחה — הענש — מיד הויה — ממילא הוא
— כפלים בכל חמאיה", והמעט כי הקב"ה
התנהג עמהם מרה בנגד מרה הוא ספני כי
המה חמאו בבין אדם לחברו בשנאת חנם
(יומא מ' ב') אחת שיש בה שנים, ולכן גם
הענש בא עליהם באופן בזה מלקות אחת
שיש בה שנים, וגם הנחמה תהיה באופן כזה,
נחמה אחת שיש בה שנים, וזהו שאמרו:
"מתנחמים בבפלים דכתיב נחמו נחמו עמי",
ובמה תהא כפולה? כי חזן הישועה שחבא
"יאמר — רכות — אלהים" — שהוא מרת הרין,
ותתהפך מרת הרין למרת הרחמים.

ומעתה מבואר הכתוב הנצב בראש דרשנו
בהקדם הילקוט (רמז תתקנ"ו)
והיכן מצינו שעשו צדקות? כאברהם ויחשבה
לו צדקה. ביוסף ויכלכל יוסף, ברור ויהי
דוד עושה משפט וצדקה, הא למרת שאין
הזקנה סצויה אלא בדרך צדקה. ובאורי דהני
שלשה אברהם יוסף ודוד הצמינו במרת הצדקה.
בתקופת סודם ואחיותיה הנה זרח שמש צדקה
של אברהם אבינו אשר האכיל והשקה את כל
עובר ושב וגמע אהל אפרנו בער האורחים.
הנה כי כן בודאי גרול מאד מעשה צדקותיו
של א"א ברור ההוא, ובן גבי יוסף כתיב
ויכלכל יוסף את אביו וכו' בלחם לפי הפך,
גם בשעה ולחם אין ככל הארץ" (פראשית
מ"ז י"ב י"ג), ועל דוד אמרו בסנהדרין (ו')

ב') יהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, משפט לזה שהחזיר לו את סמונו וצדקה לזה ששלם לו סמוך ביתו (אם היה עני). אלמא כי כ גדול היה מעשה צדקותיו של דוד עד כי שלם להעני משלו, כי רק הוא פהיוטו מורדף בלי חשך משאול וסבל מחסור ועוני, הרגיש היטב את מצב העני גם בשבתו על כסא המלוכה וכמה שבארנו. נמצא כי איא יוסף ודוד שהצמינו במעשה הצדקה וכו' לזקנה. הנה כי כן גם עמנו שזכה לזקנה מופלגת של שלשת אלפים שנה ויותר ושנות חייו בפרט

המה יותר משל כל העמים, הוא הודות גם לההצטיינות הגדולה של עמנו במדות הצדקה והחסד יותר מכל העמים להושיע ולתמוך איש את רעהו, ובכל פעם אח לצרה יולד לעור ולהושיע מעול הנלות והגזרות בעזרה מהירה, וזהו שאמר החכם מכ"א: "עזרת תפארת שיבה" וכמה וכו' להעשרת של זקנה כואת? בדרך צדקה תמצא" רק הצדקה והעזרה שבכל עת ובכל שעה ובכל מקום שעמנו משתתפים להושיע איש לרעהו, הנה גם עיני החזיקו מעמד בגולה זה אלפי שנים.

דרך שקר.

דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני.

[תהלים קי"ט]

ר"א אומר שלש משמרות היו הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר וכו', וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער, שניה בלבים צועקים, שישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה (ברכות ג').

המאמר הזה הוא כחידה סתומה וכיחוד הסמנים שנתן ר"א להמשמרות יפלאו מאד. אמר רבה אשתעו לי נחתוי ימא האי גלא דממבע לספניה מתחזי כי צוציתא דנורא חיורתא ברישא (אש לבנה ומלאך מוץ הוא, רש"ם) ומחנין ליה באלותא דחקיק עליה אהיה אשר אהיה וכו' ונייה (בבא בתרא ע"ג).

המאמר הזה תמוה ונפלא מאד, ומחוסר באור.

עסך. ויש לדקדק: א) מה זה שאמר כשכיר כתושב יהיה עסך? ובת"כ הרגישו בזה יעיש וע בפרוש הרמב"ן שם. ב) הלא הרינים הננועים להנף בודאי יותר חשובים ומעולים אצל האדם מהננועים אל אדמתו והונו, וא"כ לפי השקפתנו הראשונה היתה לה להתורה להקדים בתחלה דין המוכר את עצמו לעבד ואח"כ דין מוכר שדה אחוזה, וא"כ קשה מדוע זה סדרה אותם התורה להיפך, ודין הננוע לעצמו וגופו באחרונה? (וע' בקדושין כ').

הנה בשנים האחרונות מבליטים ביותר סתירות ונגודים עצומים בחיי סודי ומעמדות החברה שהרגינו את כל יושבי העולם והביאו לידי סתבנות ומלחמות נוראות. רבים הם הדרכים וההשקפות שעל פיהם ישנו החיים חוקיו וסדריו בחשבם להגיע עייז לאור והצלחת הסין האנושי. לא גרבר אדות "האדומים"

לדעתנו ר"א הגדול יקרא את הגלות בשם "לילה" ע"ד שה"כ (ישעיה כ"א י"א) שומר מה מלילה שומר מה מליל, כי לילה מורה על חשכת הצרות שבגולה, וברוח קדשו נלה לנו כי שלש משמרות היו הלילה, כלומר חשכת הגלות כוללת שלש תקופות: תקופת העבדות, תקופת ההכבשה ותקופת השתוף, המכוונות בנגד שלש הגלויות: גלות מצרים, גלות בבל וגלות אדום, וכל אחת ואחת מהגלויות תצוין בסמן מיוחד המציין את תקופת השעבוד שסבלו ישראל בגלות ההיא:

והנה בגלות מצרים היתה תקופה של עבדות ושעבוד, וקודם שנבארה נקדים מש"כ בתורה (ויקרא כ"ה ל"ט מ') וכי ימוך אחיך עסך וגמכר לך לא תעבד בו עבדות עבד. כשכיר כתושב יהיה עסך עד שנת היוכל יעבד

הרוצים להביא את "הנאולה" בחוקה ובכח האגרוף, הלא חורבן נורא הכיאו על עמם וארצם, צוברים הסה ערמות זהב וכל טוב, ומוכלים עצמם בים של תענוגים, ולהפועל הנהנה מיגיע כפיו הם משליכים פורדים יבשים, ומוכרח הוא להסתפק בלחם צר ומים לחץ, בשעה "שלוחסי" השוין והחרות נהנים משופרי דשופרי, לא שוין הביאו, כי אם מהפכה וחורבן, רכוש ואחוזת הכורגנים החרים לעצמם, והם היו לבורגנים המביאים שמה ושמן על כל צעד ושעל, ולסמן לא למסרתם פאין מפריע, יגורו את המוכים שבעם עיי חרב, ובכל מקום כואם רק הריגות ורציחות אימות חסם שוד ורעב וכליון נורא, עד כי בסוף גם הפועלים והעובדים יתהפכו למתגנדיהם להם ולשטתם הכוזבה המביאה אנדרלמוסא ואנרכיה בעולם, אבל גם אלו המתנגדים לסיגיהם, המחפשים להם דרכים חדשים כחיי החברה, הנה לא שמו לבם כי בה פעת שהאנושיות מחפשת לה תחבולות שונות כדי להחזיק מעמדה שנמער ויסודו שנהרס, הנה כמו בסגורים חוכו האנשים מבלי להתבונן כי סבת כל הסבות שגרמה והביאה את העולם למצב נורא ואיום כזה, היא רק השטה המסמריאלית שעקרה כל אצילות וקדושה מהחיים, והניחה חותם החומריות והחולניות על נוי ועל אדם יחד, בבכרו את "הנייר הערשים" שבעדו מותר להחריב את כל העולם כולו, ואין לו שום איריאליות לדומם, לפהר ולזנך את האנושיות כדי לבא ולהניע עיין לשלום ולאחוז לשוין נמור, ומוכעים המה בעסקי רפש התאוד והוזהמה, בהפקרות ופריצות ובכל המדות המשחתות של קנאה ושנאה נולה ואונאה, והנספן בארץ הרמים מורה כי אלו המדות והמצוות שיסודותיהן ומקור מחצבתן אצל האדם הן רק משכילות

האנושי — ולא ממקור ומעין התורה האלהית, אין להן שום אחיזה וקיום בחיים היומיים, כי גם מצות כבוד אב ואם שהיא כ"כ פשוטה ועולה על לב האדם, להזהר בה בכל הכבוד וההדר, הנה קמו אנשי רשע מהכחות הנ"ל ובראו להם תורה חדשה של זלזול הורים, וכי שכלם המעוקס והמשחת מחייב את ההורים לכבד את הבנים! צא וראה כי ננכה נולה ונאוף ענינים ששכל האדם מחייבתם, הנה בארץ "הגדולים" התורה הרצועה לכל זה, ולעין השמש נגלים ונראים שם תמונות ומחאות כ"כ אימים המרעידים את נפש האדם, והיו רק מפני כי גם אלו המדות והמצוות שלכאורה מצד שכל האדם והרגשו היינו יורעים אותן, הנה באמת אם לא נחרדו ונרמבו באור ושכל התורה האלהית, שרק הוא השכל האמתי, אין להן שום קיום ואחיזה בנפש האדם, ובחברה תבולנה כמשך הזמן, כי השכל יכול לטהר גם את השרץ כקין מעמים,

אבל השוין התורני אומר, נקה והעדן מקודם את לבך ונפשך ואז יהיה שלום ואחוז לכולם, תורתנו הקי חקקה חוקים וסדרים כאלה בחיי היהודי שעיי תתעורר, תתעלה ותתרומם נפש הישראלי ויהיה שוין נמור בעולם עיי עלוי הנפשיות, תגברת המוסר ושלמות המדות, ורק עיי תתפתר שאלת התחלקות האנושיות למעמדות שונים: עשירים ועניים, פעלי רכוש ופועלים.

התורה ברוח קדשה ראתה זה אלפי שנים למפריע כי סלחמה להפועלים והעניים את פעלי הרכוש מרוד דור, ולזאת חקקה חוקים, המביאים להשתוות בין העניים והעשירים, בין הפועלים ופעלי האחוזות, ובהם גם השמטה לאמר: מקץ שבע שנים תעשה שמטה, וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה

(ויקרא כ"ה ו') והיתה שבת הארץ לכם לאכלה
לך ולעבדך ולאמך ולשכירך ולחשבך הרים עטך.
ופרש"י אע"פ שאמרתים עליך לא באכילה ולא
בהנאה אמרתים אלא שלא תנהג בהם כבעל
הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך
ותושבך עכ"ל, וכמש"כ הרא"ה (מצוה פ"ד)
"לקנות בזה מדת הושרות כי אין נדיב כנותן
מבלי תקנה על הגמול".

אלא רקשה לפ"ו מרדכי אסרה התורה הוריעה
והעבירה בשדה בשמטה, אררבה הלא
אם היו זורעים וכולם גם השכיר והפועל היו
רשאים לקצור או היה יותר נכר במול ישותו
וארנותו של הבעה"כ? ולהבין את זאת נקדים
לכאר (שם א') וירדף ה' אל משה בזה סיני
לאמר ופרש"י בשם הת"כ מה ענין שמיטה
אצל הר סיני והלא כל המצוות נאמרו מסיני?
אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה
מסיני אף כולן נאמרו כללותיה ודקדוקיה
מסיני עכ"ל, וצריך להבין מאין מצאו חז"ל
להחליט דשמיטה נאמרה מסיני יותר משאר
המצוות עד שאמרו מה שמיטה מסיני אף
שאר המצוות נאמרו מסיני?

אולם דבר גדול השמיענו חז"ל בזה, אחד
מסיודי ועקרי הדת של תורה מן
השמים, דהלא שם (כ"ה כ' כ"א) אמר הכתוב
וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא
נזרע ולא נאסף את תבואתנו, וצויה את ברכתי
לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש
השנים, ומכאן ראינו מוכחת על התורה שהיא
מן השמים, דא"כ מאין יוכל משה להכתיב
כי התבואה תעשה לשלש שנים, פן לא תעשה
לשלש שנים ויאמרו משה בראי, אלא ע"כ מוכח
רהתורה היא אלהית, נמצא ענין השמיטה
בוראי מוכיח על התורה שהיא מסיני, לזאת
שפיר אמרו: מה שמיטה נאמרו כללותיה

ידו אשר ישה ברעוהו לא יגש את רעהו ואת
אחיו כי קרא שמטה להי' (דברים מ"א ב')
כי ראתה התורה העשירים יושבים ספונים
בארמונות מבמחים ומתעננים על כל טוב, והרלים
והרשעים רובצים תחת סבל משא החובות פאין
להם במה לשלם את נשים לזאת קראה התורה:
לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה
להי' בכל שבוע שנים תעשה השתנות כללית
בין המלוה והלוה, בין בעלי הרכוש והרשעים.
ואולי מהאי מעמא סבר ר' יהודה (שביעית פ'
י א') ולא אמרין גבי שכר שכיר ראשון
ראשון שממט כמו שאמר גבי הקפת החנות.
דלכאורה קשה הלא נבי שכיר איכא מינע של
ביומו תתן שכרו, ונמצא שכל יום ויום הוה
ליה חוב ומרדכי זה לא אמר ר"י גם גבי
שכר שכיר ראשון ראשון שממט? אולם לרבינו
נראה דתוה"ק הרגישה בצער של הפועל השכיר
העובר כועת אפו כל היום, ולזאת צותה
"ביומו תתן שכרו" והבעה"ב יתכן שיעשה
בערמה לבלתי שלם ביומו למען יעשה חוב
ותשמיטתו שביעית, לזאת אמרו "שכר שכיר
אינו משמט" ולא אמר בזה ר"י ראשון ראשון משמט
כדרך שאמר בהקפת החנות.

וכן גבי יוכל אמרה התורה "והארץ לא
תמכר לצמיתות כי לי הארץ" אל ישתחרר
העשיר על העני בשלמון רכושו ואחוזתו "כי
לי הארץ" הבל משל הקביה, וכדי שלא
יתקבץ הרכוש ביד אחת וירדם לבי למשול
ולשעבד את העניים והגדבאים צותה התורה
שבכל יובל תשוב הארץ לאדונה הראשון, וגם
בשמיטת קרקעות חפצה התורה להשריש בלב
האמיד רגש של אהבה ואהבה להמדוכה והנענה,
וכדי שלא יראה אדנותו על עבדיו ואמתי
אמרה התורה את החרישה והקצירה לבטל
את אדנותו וכולם יהיו שווים וכמה שאמרה התורה,

ומזונו אמרו (קרושין כ') כי טוב לו עמך עמך במאכל ועמך במשנה שלא תהא אתה אוכל פה נקיה והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש אתה ישן ע"ג מוכים והוא ישן ע"ג התבן, ולפי הירושלמי (המובא בתוס' שם) אם אין להבעה"ב דק בר אחד צריך למסור לעבדו, עד כי חז"ל חבלימו את זכות העבד בדברים קצרים ואמרו: "כל הקנה עבד עבדו בקנה ארון לעצמו", וכנגד זה אמרה התורה "כתושב" יהיה עמך, ומה שהביאה התורה דין מוכר את עצמו לעבד מאחרונה הנה רבו גדול השמיעתנו התורה כזה לאמר, אף דהשמיטה והדולל המה אמצעים להשוות את העני עם העשיר, את בעלי הרכוש עם הרשעים, ככ"ו כל נחשב בי ע"י השתוות הרכוש נזיל תמיד להרים את העני ואת הפועל למדרגת עשיר, ולכה"פ להרימו שיעמוד ברשות עצמו בפרנסתו ומזונו, מבלי שיצטרך לעבוד אצל אחרים, לזאת פאה התורה והביאה דין מוכר את עצמו לעבד מאחרונה לאמר, כי גם אחרי שמיטת כספים וקרקעות עוד יקרה לפעמים כי העני לא יתעלה ממדרגתו והפועל לא ירום ממצבו הדחוק, ולפעמים יקרה כי מצבו הדחוק יכריחוהו למכר את עצמו לעבד, כי הלא אמרו (במועד קטן כ"ח) מזוני לאו פזכותא תליא מילתא אלא במזל תליא מילתא, ובמבואר בס' "בד הקמח" פאות עושר חז"ל: מרת העושר אין מעלתה כמרת הגבירה ואין צריך לאמר כמרת החכמה, כי מרת החכמה היא מצד הנפש, ומרת הגבירה היא מצד הגוף, אבל מרת העושר אינה לא מצד הנפש ולא מצד הגוף, אלא שהיא מדה חוץ לגוף מתקרבת ופא אל האדם לפעמים בלא יגיעה ובסבת סבוב הגלגל, והכל על פי השגחת המשגיח יתברך שהוא עליון על הכל

ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו מסיני, ומצאו חיל להקדים את זאת פריש פרשת השמיטה לכל נחשב את ענין השמיטה כי הוא רק ענין סוציאלי להשוות את העשיר והעני, את הארון עם העבד, את בעל האחוזה עם השכיר והפועל, אבל אין להם חלילה קרובת התורה, לזאת הכלימו חז"ל במכתוב את דרשתם, רמה שמיטה מהר סיני וכר' לומר דענין השמיטה הוא כ"כ פשוט דהוא מסיני עד כי יש לשפוט ממנה על שאר המצוות דאף הן מסיני.

התורה בכלל מתנגדת לשעבוד ועבדות, וכבר לפני אלפי שנה בשעה שהעבדות בכללה שררה בעולם, חקקה התורה חוקים מוצקים ואזהרות קשות נגד כל מיני עבדות, הכנעה ושעבוד, כדי לעורר ולחזק את רגש האנושי של החפש הנפשי אצל כל איש ואיש, וישרגיש את חרפת ההכנעה והעבדות ויתרחק מהן "ואם יאמר אהבתי את אדני" שהוא מבכר את עניניו החומריים על חופשת רוחו ונפשו "ורצע אדניו את אונן במרצע" הארון פעצמן מחויב לעקור את העבדות מעבדו וישיאה עליו, ולכן ירציעהו במרצע כדי שיחתם בדראון עולמי על עבדותו ושפלותו הנפשית שהכתה שרשים בלבו ובנפשו "כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים" התורה חפצה להשריש ולנמץ בלב כולם כי "כל ישראל בני מלכים הם" וליכא ארנות ועבדות מאיש על רעהו, וכמו שהתורה דאגה פער נפש העבד כן הגבילה את זכויות הארון ביחסו אל עבדו, כמה שאמרו במבילתא משפטים שלא יעשה לו מלאכה שהעבדים עושים, לא ירחיק לו גרלו ולא ינעל לו מנעליו ולא ימול לו כליו לכית המרחק, וכנגד זה אמרה התורה כשכיר, ר"ל אבל לא כעבד, ובנוגע לפרנסתו

ועושה הכל וכו' עכ"ל, ומיושבים בזה הרקדוקים המובאים בראש הדרוש.

ואת זה נאר החכם מכל האדם במשלי (כ"ב) עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה', ולבארו נקדים מש"כ בתורה (דברים טו ג' ד') ואשר יהיה לך את אחיך תשמש ירך אפס כי לא יהיה בך אביון כי פרך יברכך ה' וכו' ולהלן (שם י"א) אמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, וכבר הרגישו חז"ל והובא שם בפרש"י כי הכתובים מותרים זה את זה, בתחלה אמר "אפס כי לא יהיה בך אביון" ואח"כ אמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" והנראה בבאורו כי הכתוב הראשון מדבר אדות הפרט, לכל יפול לבב העשיר ככואה שנת השמיטה והוא מחויב לשמש את הכספים והקרקעות שלו הקנויות לו במיטב כספו, פן עייז יתרושש ויירד ממצבו, לזאת אחרי שצותה התורה על השמיטה "ואשר יהיה לך את אחיך תשמש ירך" הבטיחה התורה: "אפס כי לא יהיה בך אביון" ר"ל השמיטה לא תגרום שיהיה "פך" — בעצם אביון "כי ברך יברכך ה' אלהיך" וברכת ה' היא תעשיר אותך באופן שלא תרגיש מאומה משנות השמיטה והיובל, אבל להלן (בפסוק י"א) מדבר אדות הכלל ועי"ז אמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, כי גם אחרי כל החוקים שנועדו כדי להשוות את המעמדות בין האנשים, עוד תקרה לפעמים עניות ולא תחדל לגמרי כי דבר זה כמולא תליא, ואת זאת אמר שלמה בחכמתו "עשיר ורש נפגשו" בשנת השמיטה, כלומר שוים, וככ"ז העשיר ישאר בעשרו, והעני אוכל בעניו גם אחרי השמיטה, וזוה הננו רואים כי "עושה כולם ה'" כי רק ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרום, וזה נכון.

ובפשיטות י"ל להכני נקים דין מוכר את עצמו לעבד באחרונה, משום הלא הרמב"ם (בהל' עבדים פ"א הל"א) פסק ואינו רשאי למכור את עצמו וכו' אלא אם כן צריך לאכלן כלבר ואין אדם רשאי למכור את עצמו עד שלא ישאר לו כלום ואפילו כסוה לא תשאר לו ואח"כ ימכור את עצמו עכ"ל, והבא הלא מיירי, במוכר את עצמו ולא שמכרהו בי"ד, כפי שמורה פשיטות, הכתוב "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך" וא"כ בהכרח מיירי שכבר מכר את אחותו ולא נשאר לו כלום ואז רק אז הוא רשאי למכור את עצמו, וזוה מבואר מה שהפסיק באמצע הפרשיות בדין רבית שאין לו שום שייכות לא להא' רלעיל ולא, למה שלאחריו, כי לפי דברינו דברה התורה בסדר במצב של האיש היותר סמצבו, רבתגילה הוא מוכר את שדותיו ובתיו, ואח"כ אמרה התורה "וכי ימוך אחיך ומטה ירו עמך והחוקת בו וכו' אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך" כלומר תמכרו למען לא יוכרז למכור גם את עצמו לעבד, ובאחרונה הביאה "וכי ימוך אחיך ונמכר לך" שמכר את עצמו, ועי"ז אמרה התורה לא תעבד בו עבדות עבד כשכיר ותושב יהיה עמך — וכפי שפארנו — עד שנת היובל יעבד עמך וכו' לא תירדה בו בפרך ויראת מאלהיך.

ולא רק בעבד עברי הוזכרה כ"כ התורה, כי אם אפילו בעבד כנעני הוסיבה התורה בגורלו ודרשה מדהורי להתנהג עמו בחסד וברחמים, וכפי שפסק הרמב"ם (בהל' עבדים פ"ט הל"ח) חז"ל: מרת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכבד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאבילוהו וישקוהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים

ותדירה עד כי נהיה לפתנם על איש העובר קשה וכלי הפגנות "הוא עובר כחמור" ולואת שפיר ציין ד"א את גלות מצרים בסמן "חמור נוער" כנגד "תקופת העבודות" במצרים.

"שניה כלבים צועקים", כנגד גלות בבל תקופת ההכחשה באלהי השמים והארץ, וקדם שנבארו נקדים מאמרים מפרק שירה "כלבים אומרים באו נשתחוה ונברכה נברכה לפני ה' עושנו", ודקדקו המבארים מדוע אצל כל הנבארים נאמר בלשון יחיד: רדור אומר, עקרב אומר, וגבי כלב נאמר בלשון רבים "כלבים אומרים".

והנראה בבאורו דהנה בין הכלבים השונים למיניהם יציגנו כלבי הקאמטשאקא אשר בימות החורף יסיעו להבעה"ב בנסיעותיו בין ערמות השלג הנדולות. אולם בימות הקיץ יעזבו את פעליהם ויבקשו להם לעצמם מחית נפשם בחופי ימים וגהרות, הם עומדים שמה הכן ואורבים אל הרגים אשר יעברו לפנייהם ומה יושמן בשרם מאד, ואת ארוניהם ישכחו כליל מלבם, אולם בימי הבציר עת אשר הדגים יושמו במצולות המים ולא יוכלו אז הכלבים לצורם, הנה אז יציקם הרעב ומוכרחים המה לשוב לארוניהם אל הכפרים ושם הם נתפשים ונאסרים, יוםם ולילה יחמו הכלבים האלה ויבכו את החופשה שאבדו, וכאשר כל איש קאמטשאקא יגדל בביתו למצער ששה כלבים, הנה ילילו במקום מושב עשרים איש, מאה ועשרים כלבים, וכל איש אירופי השומע תאניה ואניה ההיא תצילנה שתי אוניו (ע"פ תולדות הטבע ח"ש כת היונקים).

והנה הכלבים האלה יעוררו לנו למורס לכל נשכח את ה' גם ביום אשר כתינו מלאים כל טוב, אשר מצד הטבע

הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין וכו' וכן לא יבזהו ביר ולא בדברים וכו' ולא ירבה עליו צעקה ובעם אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו וכו' ואין האכזריות והעזות מצויר אלא בעבדם עובדי ע"ז אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להרמות בהם וכו' עכ"ל.

אמנם כן העבדות מכבירה מאד ותשם מועקה על מנתיו הפועלים והעובדים גם בזמנינו כשהעבודה בעד הפועלים מוגבלת במספר שעות ביום, וגם העם וההמשלה מתחשבים את מצב הפועלים ורואנים להיטיב מצבם, והמה רק פועלים בשעות העבודה חולת זאת המה חפשים לנפשם ככל אורחי המדינה, בכ"ז נחשוב את מצב הפועל והעובד כי ברע הוא, ומה נוכל לשפוט על מצב העבדות במצרים — מדינה אשר אין עבד יוצא בה לחרות, ותחת מושל עריץ כפרעה, וכמה שאמר בעל ההגדה "עבדים היינו לפרעה" — מלך קשה "במצרים" — מדינה קשה אשר העבד נחשב כשורו וחמורו לעול ולמשא. והעבדות בישראל היתה מצמינה באכזריותה ובקשיותה כמה שאמרה התורה (שמות א') וימירו את חיהם בעבודה קשה ובלבנים ובכל עבודה בשרה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרץ, כי המצרים חשבו אשר ע"י העבודה הקשה הספרכת את כל הנפץ יומעם מספר הכמותי של עם ישראל, יאבדו את כל תקוותיהם ורגשותיהם וחרל ישראל מהיות לגוי וישראו עבדים נאמנים — עבדי עולם לפרעה ולמצרים, והנה בין כל בעה"ח מצמיין החמור במכנה גוי לעבוד עבודה קשה

וצוה להביא את כל כלי בית ה' ושתה בהם הוא ושריו ונשיו ופלגשיו. ושבחו לאלהי הדבא וכספא, ואז פס יד כתבה. מנא מנא תקל ופרסין. ובלילה ההוא נהרג פלשאצר, ע"י חילו פרס ומרי שלכדו את העיר.

וכן היה בימי דריוש המלך שמלך אחרי פלשאצר, כי הנקל היה לשונאי דניאל למצא עליה אחרת בעניני הרת שיוכלו להלשין עליו לפני המלך, ובחרו בזה שלא יבקש שום איש מכל אלוה או איש זולת את המלך, משום דאז היתה האידריאה כי רק להמלך הכח והעז למלאות את כל הבקשות, וזולתו אין למי לפנות בבקשה ותפלה, אולם ע"ז שנצל דניאל מפום אריותא נהרע ונתפרסם בתעולם כי הקב"ה הוא השליט על כל, ואז נתן צו מטעם דריוש לכל יושבי מלכותו. להחן ואעין ורחליון מן קדם אלהה די דניאל די הוא אלהא חיא וקום לעלמין ומלכותיה די לא תתחבל ושלטניה עד סופא.

וגם בימי אחשוורוש עת אשר המלך גדל את המן, צוה כי כלם יכרעו וישתחו להמן ומדרכי לא כרע ולא השתווה ופרשי שם המעם לפי שעשה עצמו אלוה. בקצרה בגלות בבל היתה או תקופת ההכחשה באלהי השמים והארץ, ולמלכיהם נתנו כח אלוה כמבואר בתוס' (כתובות ל"ג ב') כד"ה אילמלי בשם הר"ת דאיתו צלם שעשה נבוכדנצר היתה עשוי לכבוד המלך והשמש"ק בשם הרמב"ן כתב וז"ל: אי נמי לא ע"ג היתה אלא אנדשא היתה ולכבודו של נבוכדנצר, ואע"ג דכתיב אלהיך, שאתה עושה אותו כאלה קאמר ע"ל, וזוה סכלו ביהוד ייחדי סגולה כמו חגיגת מישאל ועוריה בימי נבוכדנצר, ודניאל בימי דריוש (אף דנצולו ע"י גם מ"ם הלא הגמרא (כב"ב ד א') הא דשריהו לגוב אריות קא חשיב ליה לעונש) והגוי כולו שנתחייב כליה

עלול או האדם לסור מאחרי ה', כמה שדרשו בברכות (ל"ב א') אמר רב אחא וכו' היינו דאמי אינשי מלי כריסיה וני בישי שנאמר (הושע י"ג) כמרעותם וישבעו וישבעו וירם לבם על בן שחונני, אלא צריך לבדק ולהודות תמיד לה' המושפיע לו שפע ברכה וטוב, וכל יתגאה בעשרו והצלחתו, כי גם אחרי זריחת שמש ההצלחה יתכנסו השמים בעבים שחורים ואחרי שנות השבע תבאנה שני רעב, וזהו: "כלבים" — בשעה שיציקם הרעב לשוב לארניהם — "אומרים" לנו מוסר השכל בשעה שהננו מתעננים על שפע ברכה וטוב כי גם אז נאז ונשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנ' כי ממנו הכל ומידו נתנו לו.

כאלה וכאלה היה חלק מלכי בבל,

הראשון היה נבוכדנצר עת גבה לבו ע"י נצחונותיו, כחש בבעל הצידה ותלה כל הנגודה והנצחון בעצמו וצוה להשתחוה להצלם שעשה והבין לו לאלוה, וכאשר חגיגת מישאל ועוריה לא השתחוה להצלם צוה להשליכם לכבשן האש (דניאל ג' כ' ב"ג), אולם האש לא שלט בגופם, ואפילו שער ראשם לא נחרד, ואז הוכרח נבוכדנצר להודות כי מלכות הקב"ה "מלכות עלם ושלטניה עם דר ודר" וביחוד הוכרח להודות ע"ז כאשר שפה דעתו ונגרש ממלכותיה, שבע שנים אבל עשב כחיות השרה, ואחרי עבור שבע שנים הללו שבה אליו דעתו שהיתה לו מקדם וחזר לכבוד מלכותו, ואז הוא "משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא די כל מעברוהי קשום וארחיהי דין ודי מהלכין בגוה יכל להשפלה". ממש בהכלבים המוכרחים לשוב לארניהם ולהכיר אדנותו, כן הוכרח נבוכדנצר להודות כי אכן יש ה' השליט על כל, אולם כ"ל לא הועיל לבנו פלשאצר לקחת מוסר, ובעת גבה לבו במשתה הין אמר להתעולל ביהודים ובאלהיהם

עם אתה? ויאמר אליהם עברי אנכי ואת ה' אלהי השמים אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה. ויש לדקדק (א) הלא הם שאלוהו רק "ואי מזה עם אתה?" וע"ז היה לו להשיב "עברי אנכי" מה זה שהוסיף בתשובתו "ואת ה' אלהי השמים אני ירא" הלא הם לא שאלוהו לאיזה אלוה הוא עובד? (ב) הלא הם שאלוהו ארכעה דברים: מה מלאכתך, מאין תבא, מה ארצך, ואי מזה עם אתה, ויונה השיב "עברי אנכי" אשר זה תשובה רק על השאלה "ואי מזה עם אתה" אבל שלשת השאלות הקודמות הלא נשאלו בלא תשובה? **ומעתה** נפתח לנו שער לבאר את המאמר "האי נלא דמטבע לספינה" מראש

דרושנו, אשר לדעתנו ירמו בזה מצב עמנו בגולה בזמן הזה, הנה כל ענין וחפץ אשר תחת השמים פושטים צורה ולובשים צורה, גם מצב עמנו בגולה משתנה לפי המקום הזמן. לשעבר היתה האנטישמיות מתבלטת ביותר בהספרות ובהשפפות שהיו נושאים דברנים ידועים מסין זה, אולם השנאה הזאת לא היתה לובשת צורה מוחשית, ולהיפך אם ההמון נסה להתנפל על היהודים או הממשלה אם ברצונה או שלא ברצונה היתה מוחה ע"ז. אולם בימינו אלה נשתנה הדבר הזה, ברבור ובכתב אנו שומעים בהפחות נעימות גם לישראל, תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכולם, מכלי הברל בין דת גזע ולאום, ומצלצלים "בהדרסקרמיות" שלהם, ויבטיחו כי היהודים יקבלו אוטונומי בכל עניניהם הפנימיים בכל מקום שבתם, ובאמת בשעה שהגנו שומעים קולות נעימים כאלה, בה בשעה יקדישו במדינות שונות מטבח על ישראל, פורמסים, הדינות, שחימות ורציחות אוימות אשר לא נשמעו גם בימי הביניים, אלפי ישראל יגירו ע"י חרב, קהלות שלמות נחרבות וגם את כליהם ורכושם ישרדו, והנותר

בימי אחדודו הוא לפי עדות חז"ל (במנילה י"ב א') מפני שהשתחו צלם של נבוכדנצר. **ומעתה** את נלות בבל, הקצפת ההכחשה באלהי השמים והארץ ע"י הני כלבי דחציפי מלכי בבל, שפיר יקרא ד"א בשם: "משמרה שניה בלבים צועקים".

נשאר עלינו לבאר סמן של המשמרה השלישית "תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה" המכונן כנ"ד נלות ארום, אשר בהסמן שנתן ד"א להמסמר יצין את הסכה שהביאה לכל ההריגות, השחימות הרציחות והגזרות לעמנו במשך זמן הגלות הארוכה הזאת, נגלה נא את ספר ההסתוריה של הגלות הזאת ומה אנו רואים בזה שלשלת ארוכה של גזרות, שמר, הריגות, רציחות ושחימות כמו מסעי הצלב, גזרת הרועים, ת"ח ות"ש וכר והגבלות משונות כמו: נטו מיחד, תחום המושב, אות הקלון על הנגדים ובכלל הגבלות בכל ענפי המסחר והחיים, וכל זאת פאתנו יען כי גם בגולה לא שכחנו את שם אלהינו יחיד ומיוחד, כמה שנאמר (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, תחת אשר העמים אשר ישראל נרו בתוכם בגלות הנכחית, אם כי האמינו במציאת ה' אולם האמינו אלהות משותפת של ברא ואימא. עדים המה ימי הבינים מסעי הצלב והפורסים ברור האחרון כי כולם גוססו על שנאת הדת, והיהודי שהמיר דתו נצל מאש של האינקזיזיציה ונהנה מכל זכויות המדינה ככל אורחיה.

נמצא הסבה העקרית שסכלו ישראל ב"כ בגלות זו, היא אסון שלנו באלהות משותפת של ברא ואימא, וכל הדפחקאות והגזרות שעברו עלינו בגולה יתאר לנו יונה הנביא (א' ח' ט') "ויאמרו אליו הגידה נא לנו פאשר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך ומאין תבא מה ארצך ואי מזה

(בברכות ט' ב') עה"פ הוה "אהיה אשר אהיה" אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכות, ורק הקב"ה שהבטיחנו להיות עמנו בגלות אחרת, הוא יכול להושיענו, כי מי האמין לשמועתנו כי בשעה שכל העולם נעשה "דמוקרטי" כי, ומצב העם, עושה הפרעות, איננו איתן כי, ועליהם הלא להיות נחים ומנוחים לכל, למען מצוא חן בעיני מושלי אירופה, הנה תקרינה הריגות ורציחות אימות כאלו על עמנו? אין זה אלא כי יד' ה' ננעה בנו, ועושי הפרעות אינם אלא ע"ד "אשור שבט אפי" ולכן בשעה כזאת אל לנו לברוח מאת ה', עלינו לשפוך את שיה לבנו אל אבינו שבשמים, ונקרב נא לבנו אליו למען ספינתנו לא תטבע — חלילה — בסערת ים הדועף, ואז רק אז ירוח לנו.

ככל החזיון הוה ירמו לנו יונה הנביא, כי כל מה שקרה לו בספינתו עת ברחו מלפני ה', יקרה להאומה הישראלית בגולה בשבתה בספינתה השמה על ים זועף של העמים. היהודי בורח מלפני ה' זלזאת שונאיו ומגדו תמיד ישלחו חציהם בו, היהודי משלם שכר בעד כל הספינה (כיונה לפי פרש"י) ואיננו בוחר לו מקום במחלקה הראשונה בראוי לאיש ששלם שכר כל הספינה, רק "יורד אל ירכתי הספינה" גם לא התענג על שעשועים שמה, באופן שיעיר שנאה וקנאה על שכנו היושבים עמו בספינה, רק "וישכב וידדם" בכ"ז בשעה שהספינה הכללית מובעת בים או נופל הגורל על יונה היהודי כי בסבתו בל הרעש הוה. שנה זול כי תהיה במדינה ונתמעט המשא ומתן ואז האכזרים יעקו היהודים אשמים בוה, כי עשו יד אחת להויל את שער התבואות, ולהיפך רעב כי יהיה בעיר או יפתו קריה עיר ומתים כי היהודים אוצרי

פאש ישרפו, ומושלי אירופה שנצחו את המלחמה עם "אגודת העמים" בראשם אשר ביום תלוי גודל של כל עם ועם, יעמדו מרחוק, המה רואים כבלע ערים שלמות של ישראל ושותקים, אשר פאמת במחאה קטנה של תקיפי אירופה היו פוסקים נהרי נחלי דם אלה, ומרשחקי נוחא להו, וע"ד הצחות י"ל כי נתקים בנו: "הקול קול יעקב — ע"י הבטחות; אבל בפועל הנה — "הידים ידי עשו".

ד"ר המון עמים רבים בהמות ימים יתמיון יקרא הנביא, וביום זועף זה של העמים, אניתנו משומטת זה קרוב לאלפים שנה, ובכל דור ודור עומדים עלינו לבלותנו ומתנכלים למצא בנו עלילות למען עשה בנו כלה, זרבה יצייר את הזמן הנוכחי — אשר כל העמים הקולטוריים יריסו על גם את השלום והשיוון לכל העמים בזכויותיהם, ולכרות "ברית העמים" אדות "שתדור העמים המשוועבים" ועל דבר "בטול ההתנחלות והשבתת המיליטאריזם" אשר לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה — בשם "מתחיו כי צוציתא דנורא חיוורתא" כי מראה צבע לבן מורה על השלום, אבל אוי ואכזי כי גם הוא "גלא דמטבע לספינה" של ישראל, גם מראה לבן לכל העמים נהפך למראה אדום לישראל, והוי גלא דמטבע לספינות ישראל. כי רק "מתחוא — מתחין — כי צוציתא דנורא חיוורתא" ובאמת בתוכו ובמהותו אינו מראה לבן, רק מראה ותמונה מתקופות ועריצות של נבור על חלש.

"ומחין" ליה" לא כמחאות בדרך שצעירנו עושים שמתאספים באחד האולמים ועושים מחאה נגד מעשים כאלה. לא במחאותינו לבד יוסר עם הרשע, כי הוא כפתן חרש יאסס אוננו ולא ישמע לקול המחאות שאנחנו עושים, רק "ומחין ליה באולתא דחזק עליה אהיה אשר אהיה" ע"ד שדרשו

הישראלית הוא להיות נע ונר בלי סקס
מנוחה ושלוה, באופן שכמעט קרחה כל יהודי
ויהודי הוא שלשלת ארוכה של מלמולים ונדרים
מעיר לעיר וממדינה למדינה, לזאת שפיר
עולה התשובה "עברי אנכי" על השאלה "מאין
תבא" לומר אין לי סקס קבוע תמיד.

"מה ארצך" הנה כל איש ואיש הוא בן
לארצו, ויש לו זכות משפט אורחי כלכל
אנשי מדינתו. לא בן היהודי ישא בעול משא
מלך ושרים שכס אחר על כל אנשי המדינה,
יקריב חלבו ודמו בעד ארץ מנדתו, וכ"כ
כנר הוא תמיד בעיני אנשי מדינתו, ואם גם
יתנו לו שווי זכויות, אולם הם רק בכתב
וברבור (וכמו שהארצותי זוה בפתחת ספרי
שו"ת "שם עולם" במאמר "נצחיות ישראל")
ולמעשה הוא מוגבל ומדוכק מהזכויות הנתונות
לכל אורח המדינה, ולכן גם על השאלה "מה
ארצך" עולה שפיר התשובה "עברי אנכי".

"ומאיזה עם אתה?" "ויאמר אליהם עברי
אנכי ואת ה' אלהי השמים אני
ירא אשר עשה את הים ואת היבשה" כזה
הבליט יוגה את הסבה שישנאוהו כל העמים.
לכל יאמרו אחרי שהיהודי מורד מכל העמים
ויריבוהו מנוחה בכל סקס בואו, הנה פוראי
נמצאו בו מנעוהו רבות המחלולות את השנאה
הזאת, ולכן הוסיף הנביא יונה בתשובתו לבאר
כי השנאה הזאת היא רק שנאה דתית כאשר
"אלהי השמים אני ירא" אשר עשה את הים
ואת היבשה" ואין אני מאמין כי יש שתוף
בהאלהות, כאשר בן יחשבו שאר העמים, כי
להיכשה אלה מיוחד ולהים אלה מיוחד, אולם
אני מאמין באחדות אלהות על כל כחות
הפריאה, וזאת רק זאת מכיאה "שנאת עולם
לעם עולם"!

והשנאה הזאת הסתעפה והשתרנה כי כעד
שבאחרונה הולירה את "בקרת

תבואות המה, היהודים המה ספקולנטים, אם
הממשלה נהפכה כולה לארום יצעקו או כי
היהודים המה לבנים, ואם ממשלת הלבנים
במדינה או ירימו קול כי היהודים המה ארומים.
בכל אופן שיקרה היהודים אשמים, היהודי
הוא השעיר לעזאזל על כל פגע ומקרה, וממילא
אנית ישראל תמיד בסכנה.

"ויאמרו אליו הגירה נא לנו באשר למי
הרעה הזאת לנו, "מה מלאכתך"
ע"י יונה "עברי אנכי", היהודי יחבר
כברת ארץ באחר הכפרים, יעברה בזעת אפו,
לא יתן ככום עינו וממילא יעמוד במדרגה
יותר גבוהה משכנו האכרים האינם יהודים.
ואו האכרים מתקנאים בו וילשינו עליו כי
היהודי חמא בכפלים: דר ככפר, ושנית חבר
ארסת אכר נכרי, בשעה שאין קנין ליהודי
בכסף ולא נידי, ואו יבוא צו לגרש את
היהודי מהכפר ולשלחו להעיר הקרובה בתחום
מושב היהודים, היהודי מעוכר ארסה יתהפך
לחנוני, יחיה חי צער ודוחק מפני התחרות
הגדולה השוררת בתחום המושב, ולאט לאט
יתגל גם עם מצבו זה, והיה כאשר התעוררנה
מהומות ומלחמות-אחים במדינה או כמובן היהודים
אשמים בזה ויקרישו מטבח ושלל על אנשי
העיר ובתוכם גם על העברי שזה עתה זנה
את מחרשתו והתחיל במסחר, וישררו את
חנונו ואחרי כן ישלחוהו באש, ואו בעד איו
אגורות שנשארו ערנה בירו, הוא לוקח חבל
ועומד ובחכה בתחת הרכבת לשאת איו
סחורה או חבילה, ולפ"ז על השאלה "מה
מלאכתך" מה נכונה התשובה "עברי אנכי"
כי להעברי אין מלאכה מיוחדת תמיד, כי
מוכרח הוא להתהפך מאד לחנוני, ומחנוני
לנושא סבל.

מאין תבא — גם ע"ז עולה שפיר התשובה
"עברי אנכי" כי גורל האומה

המקרא המספירה ועוקרת את התורה מיסודה. כדי להשפיל ולהכחיר את עם ישראל ותורתו התחפשו **שונאי** ורשעי נפש היהודי, תחת סמיה של "מדע ובקרת", וחדרו לתוך קדש הקדשים של האומה הישראלית — זו התורה, לסמא ולהוליך שולל את כל העולם בבלבולים ובמעשיות בדויות כי דיני ומצוות התורה ודריהות לקוחים מהעמים הנכרים והשזענים. הנה לא נדבר אדות "המבקרים" הנכרים כמו וועלהיון, רעליזש ורעננן אשר כאמת רק שנאת המות לעם ישראל הנמועה בנפשם ורמס הולידה אותה "הבקרת" האורורה, ורק על ידה עלו למעלה ועיי הם נוונים בבקרתם הכוזבה מיסודה ושדשה, אבל מה נורא ואיום הוא כי גם מחכמינו וממשכילינו המתנוססים כ"כ בלאומיותם ומסירותם לעם ישראל, התחברו לאותה כתת השקר, מה מכאיב ומדאיב הוא כי גם מחכמי ישראל רצים אחרי הפאר המסרוה הוה שהורעל עיי שונאינו ומנרינו, שבנו את יסודותיהם על השערות מורחות באויר, במעשיות בדויות ובפרדוכסים הבי פראים שרק שונאי בנפש ישראל היו יכולים לבחות עיי קנאתם ושנאתם העזות, הנה חכמינו סקפלים כיו "כמדע אמת" וחכמה יקראוה וילמדה גם בכפי ספר העכרים! ותחת אשר עמנו מאו ומעולם לחמו בחרף נפש נגד המסיונרים השונים למיניהם, הנה עכשו עשאוה "לחכמה ומדע מדרנית" ואינם רואים ומרנישים איך מנתכים וקורעים את כל התורה כולה לחתיכות חתיכות ועושים את עם ישראל שזלים מכל האומות בלי שום רוח, מוסר ונשמה. וכורעים ומשתתחיים לעגל ומסכה המודרנית של "הבקרת", האין זה מעשה עיר הנדחת?

וי"ל רלוה כוונת חז"ל (סנהדרין ק"ג ב') במאמרם ולא ידבק בך סאומה מן החרם

כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם כיו מאן רשעים אמר רב יוסף גנבי, וקשה הלא מה שהמשינה קורא שם "רשעים" קאי על אנשי עיר הנדחת המתמכרים לעיי הווספאים בכפירה בהאלהות, אבל גנבי שלוקחים את רכוש אחרים, מה שייכות יש להם לחטא עיר הנדחת, ואיך קאמר רב יוסף מאן רשעים גנבי? והלא גנבי יוכלו להיות בכל מקום גם בלא עיר הנדחת, ומדוע זה בחר רב יוסף לקרא את הרשעים של עיר הנדחת בשם גנבי? **אולם** אם נתנופז אל הרתות והתורות החרשות נראה כי גנבו והקוסו עיי מה שנבנו איזה כתובים מן המקרא, עקמוס ומרסום ושמו בכליהם להבינם לפי טעמם המחתעה, ולא על יסודות המקרא בנו את כל בניניהם, כי או לא היו יכולים להרס את יסודות התורה פאונן מבהיל כזה, רק חטפו איזה פסוקים ועל ידי פרושיהם הזרים אשר ברו מלבם הכוזב עשו להם עגל ומסכה וישתחוו להם, כי לו כאו להמיף תורה חרשה כי או שומע לא היה להם, ולואת את כל אליהם ועצביהם התחכמו לכסות באדרת שקר עיי איזה כתובים מהתורה אשר פרשוט על פי דוחם ורעתם הכופרת באלהות האמתית, ובדרך זה הלכו שלוחיהם ותלמידי תלמידיהם בכל זמן ובכל דור, **ואת** זאת הכלים רב יוסף במאמרו וקרא את כל הרשעים של עיר הנדחת המסתית לעיי בשם "גנבי" לאמר כי עיי גנבה, עקם ומרסום של איזה כתובים אפשר לעשות עיר הנדחת, ולהסית ולהדיח אף אומות שלמות.

וגם ר"א בהסמן שנתן להמשמרה השלישית "תינוק יונק שסרי אסו ואשה מספרת עם בעלה" יכוון כנגד גלות אדם תקופת ההכחשה עיי שתוף של ברא ואמא, והביא מופת חותך מצד חק המבוע כי אי אפשר

מבואר מכיון שהגלויות הכוללות תקופת השעבוד בגלות מצרים, תקופת ההכחשה בגלות בבל, ותקופת השתוף בגלות אדום רכאו לארץ את האומה הישראלית. באכזריות נוראה ובפראות אימה משלו בנו, וע"י שחישות והריגות רצו לנמץ בנו את תודותיהם האלילית בדרכים ואופנים שונים. וע"י התחנן. דהמע"ה "דרך שקר" והבליהם של הגלויות "הסר ממני" וע"י מה? "ותורתך חנני" כי רק בכחה אפשר להתגבר על כל עריצי הגוים בתקופות הגלויות שרצו להעבירו מתורתנו ואמונתנו. ורק ההודה תחוקנו ותעודדנו לשאת את כל אלה, ולהרים את קרן עמנו בכבוד.

להאמין שילור הפן ע"י "רוח הקדש" בלא הורקקות שני המינים כאשר כן האמינו העמים בגלות אדום, כי הלא חכמי המבצע החליטו, כי אפשר במציאות שילורו ע"י סבה אחרת רק עופות שאינם יונקים, אשר כל ביצה אם שלשים מעלות חום ינתן לה ע"י מבונה העשויה לזה במשך זמן של עשרים יום ואחר, וילדה הביצה הזאת תרנגולת גם בלא ישיבת התרנגולת על הביצים להחם, אבל כת היונקים מוכרחים להולד ע"י הורקקות הזכר רוקא, וזהו: "תינוק יונק משרי אמו" פרוש אחרי שראינו להבן — ישץ הנוצרי — שינק משרי אמו מוכרחים אנו לומר: "ואשה מספרת עם בעלה" כלומר ע"י הורקקות בעלה נולד, אבל לא נולד "ברוח הקדש".

דרך עדותיך.

בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון.

[תהלים ק"ט]

דרכי החנוך. *

מעשה ברי' בן ברוקא ור"א בן חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע ובכ"א"ל שבת של ראב"ע היתה ובמה דרש בפרשת הקהל, הקהל את העם האנשים ונשים ומץ. אנשים באים לעמוד, נשים באות לשמוע. טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאיהן. אמר להם מרגליות טובה היתה בידיכם ובקשתם לאבדה ממני, (חגיגה ג) ובמכילתא על זו העובדא בא מאמרו של ר"י אשריך אברהם אבינו שראב"ע יצא מתלצין.

וקשה: א כיון דמירי במץ שלא הגיעו עדנה למדרגת להבין ללמוד ולשמוע איזה שכר מניע בזה למביאיהן? ב) מדוע קרא את המאמר הזה בשם "מרגליות טובה" יותר משאר המאמרים שנאמרו משמו? ג) בכלל עלינו להבין ולדעת מדוע באמת צותה התורה גבי מצות הקהל שיתאספו כולם גם הנשים והטף, מה

(*) בשה"ג תרפ"ה.

שלא צותה כן בשאר מצוות התורה? (ד) יש להבין התפעלות ר' יהושע מדרשה זו ומליצתו: אשרך אברהם אבינו שראב"ע יצא מחליצך.

רבן נמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח מצה ומרור, פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שביהמ"ק קיים, על שום מה? על שום שפסח הקב"ה על בתי אבותינו במצרים שנאמר, ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל ואת בתינו הציל וכו'. מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שרא המפיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם ממהמ"ה הקב"ה וגאלם שנאמר וכו'. מרור זה שאנו אוכלים על שום מה? על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וכו' (פסחים קט"ו ונוסח ההגדה בדרמב"ס).

ויש לדרק: א) הוה ליה לאמר "אמר רבן נמליאל כל שלא אמר" מה זה שאמר "היה אומר" דמשמע דהנה אומר את המאמר הוה תמיד, ומדוע זה? ב) יש להבין המעם מדוע שלשת הדברים הללו כ"כ חשובים ונכבדים עד שנאמר דכל שלא אמר שלשה דברים אלו לא יצא יד"ח בפסח?

והם: "מציאות השם" וכנגד זה אמר פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שביהמ"ק קיים המורה על מציאות השם, כמה שאמר (שמות ח' כ"ב) הן נופח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו, כי המצרים הלא עברו להמלה, והקרבת הקרבן פסח שהיתה בפומבי משפחות משפחות, ושיטת הדם על המשקוף ועל המזוזות, כל אלה היו להראות גלוי לכל במלך העיני של המלה שעברו לה המצרים, כי גם בני ישראל במצרים היו שקועים בע"ז כמו שמען שר של מצרים הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז (ילקוט רל"ד) לזאת צוה הקב"ה לשחוט הפסח לעקור את הע"ז בהמלה, למען תהיה זאת תשובת המשקל וישובו לה' בכל לבבם במסירות נפש מבלי לפחור מהמצרים פן יתרגום על ששחטו את אלהיהם, והקרבן פסח שהביאו בני ישראל במצרים נשאר לסמל ולזכרון תמידי בכל עת ובכל דור להתרחק מכל עצבי הגוים ולחזק את האמונה המהורה בישראל שימסרו נפשם בעד יחורו יתפרך, וכרמצינו (מלכים ב' כ"ג

הנה הרב העיקרים (מאמר ראשון פ"ד) הוכיח כי העיקרים הכוללים וההכרחיים לדת האלהית הם שלשה, והם: מציאות השם, השנאה לשכר וענוש, ותורה מן השמים, ואלו השלשה הם אבות לכל העיקרים אשר לתורה האלהית, יע"ש ובדודושו "תמימי דרך", ובאמת גם בהמכות שהביא הקב"ה על המצרים היתה הכונה לפרסם בעולם את ראשי ועקרי האמונה חסותורה, כמה שהאריך בזה המהרי"ע (בשער ל"ז), וי"ל דגם רבן נמליאל במאמרו זה רצה להבליט את ראשי ויסורי האמונה לדת האלהית, ובאשר בי אלו שלשת העיקרים הם האבות לכל העיקרים, ועל פיהם יחיה כל איש יהודי, לזאת רבן נמליאל לא פעם אחת דרש כן, רק "היה אומר" תמיד, כלומר היה מתאמץ לקבוע ולהשריש בלב עמנו את ראשי ויסורי האמונה, ולזאת היה אומר וחזר ושונה את זאת תמיד, כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא יד"ח, יען כי פסח מצה ומרור מורים על שלשת העיקרים,

„ואסרתם וזב פסח הוא לה“ כלומר ע"י שחיטת המלה הנה תוכיחו ותאמרו כי אין לו שם קדושה, דק הוא ככל הבע"ח קרבן לה' האמתי.

המצה באה כנגד העיקר של „תורה מן השמים“, כי הנה עלינו להבין מדוע באמת בחרה ההשגחה העליונה לתת את התורה לעם ישראל דוקא במדבר במקום ציה וצלמות, בשעה שהעם עוד נרגז אהות גורלו ועתידו, ומעמרו כחיים היה כ"כ מעורפל בענני החשך? אבל באמת פה גולה לפנינו אור בהיר. המקום ציפיו ועונו ומוכיח בכל העני והתקף כי תורתנו היא מן השמים, כי בשעה שאנו משקיפים בעין חודרת בתולדות והתפתחות של כל עם ועם רואים אנו כי בתחילה הוא לוחם בעד ארצו וקיומו הכלכלית שיהיה לו מקום מנוח ונחלה, ואח"כ ממרדנה למדרגה הוא עולה ולוחם בעד התפתחות קיומו הפנימית לסדר את כל עניני החיים, ואח"כ הוא דואג בעד דרישות רוחו ותרבותו, באופן שתורותיהם, חוקיהם ומשפטיהם הם דק פרי מלחמת קיומו עלי ארץ, לא כן עם ישראל, בלי ארץ מנוחה, בלי מקום מנוחה לשכלל ולסדר את עניני חיו החומריים — במדבר ציה וערבה, מסובב בעקרבים ונחשים וחיתו היער, שם בחר לו הקב"ה למקום מוכשר ולעת מוכשרת לתת לעם ישראל תורה שאיננה מארץ מרה ורחבה מני ים, ובוה באמת סמון הסוד של תורה מן השמים שאיננה תלויה בשום אופן וענין פאזיו סבות ארציות ארעיות, היא תורה אלוהית נצחית כי מן השמים נתנה! ולכן נתנה דוקא במדבר להשריש בלב האומה כי התורה האלוהית אינה נזקקת לארץ ומעבד בשוח לחי' ופרנסת היהודי, כי ה' הוא הון ומפרנס לכל בכל עת וזמן, ואינה תלויה בסדרי ואופני החיים של אותו העם, כי להיפוך

כ"א) אשר גם בימי אישיו המלך שבא אחרי דורו של מנשה, שהעמיר צלם בהיכל ויחמא גם את יהודה בגלוליו, הנה אחרי שמהר יאשירו המלך את ארץ יהודה מעבודת גלולים ועצביו, ותחי ראשית מעשהו כי יעשו בני ישראל את הפסח לה', במספרה לחוק את האמונה המהורה ביחוד ה' ע"י הקרבת הפסח, וכן בימי עזרא כתיב ויעשו בני הגולה את הפסח בארבעה עשר לחדש הזה (עזרא ו' י"ט) כי בגולה התחילו תועבותיהם ועצביהם כאשר הוכיחם הנביא יחזקאל (כ' ל' י"א) הברך אבותיהם אתם נמארים ואחרי שקציהם אתם וונים, ובשאת מתנחלים בהעביר בניכם באש וכו' — משש כמו שעשה מנשה — אשר אתם אומרים נהיה כגוים ובמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן. רואים אנו מזה כי בפרו או במציאות ה', ולואת אחרי שובם מהגולה הנה הקריבו את הפסח, אשר ע"ז באו לדרוש את ה' כמשה"כ (עזרא ו' כ"א) ויאכלו בני ישראל השבים מהגולה וכל הנבדל ממנומאת נוי הארץ אליהם לדרוש לה' אלהי ישראל, כלומר הנבדל ממנומאת הגוים עליו לעשות חשובה ולדרוש את ה', ובמה היה אפשר לעשות את זאת? דק הקרבת הקרבן פסח עוררה בקרב לב הישראלי את רשפי ית לשוב לה' ולהשליך את האילנות השונות ולדרוש רק אחרי ה', והוא שאמרו: „לדרוש לה' אלהי ישראל“, אולם במצרים שהיו עובדים להמלה הנה שחיטת ועשית הקרבן פסח לה' היתה משש מסירות נפש, והוא שאמרו: פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שביהמ"ק קיים וכו' „על שום שפסח הקב"ה על פתי אבותינו במצרים“ לרגלי נתינת רם הפסח על המזות כמ"ש (שם י"ב י"ג) וראיתי את הים ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף למשחית וכו' כי בזכות במול הע"ז של המצרים נצלו ישראל שנאמר

נהיית לעם — היום במדבר במקום ציהושוממה, המקום הזה הוא המבטיח שעם ישראל ע"י קבלת התורה ישאר קיים לעולם עם תורתו.

והנה גם המצה — לחם העני שאנו אוכלים היא מורה על כל זה, כי בהמצה מתגשם ומשתקף מצב ומעמד עם ישראל שתמיד אין לו אחיזה קיימת בחיים, תמיד הוא בבחינה "שלא הספיק בעצם להחמין" תמיד הוא נודד ממקום למקום וממדינה למדינה במקלו ותרגיליו הגלויים, וככ"ל ברמה ובגאון מתגשם היהודי עם תורתו וככלי אוצרות קדשו — זה אות חותך כי תורתו היא אלהית שביטית. והתגלות הקב"ה במצרים לנאלם לפתע פתאום באה ג"כ לרגלי התורה כמש"כ ויבא את הבצק אשר הוציאו ממצרים עונות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתהמה, כי לולא התשהוהו במצרים כי אז היו נכנסים לני שערי סומא כסומא בזה"ק ולא היו ראוים עוד לקבלת התורה, ומש"ה סבבה ההשגחה העליונה שיגורשו ממצרים מרם בוא סוף הומן למען יהיו ראוים לקבלת התורה.

המדבר שהוא לזכרון קושי השעבוד, בא להשריש את העיקר של "השגחה לשכר וענש", דהלא התורה אמרה (בראשית מ"ו י"ד) כי נר' יהיה דעך פארץ לא להם ועבדם וענו אותם וכל וגם את הנני אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ופרשו ע"ז שם במד"ר (פ' מ"ד) אמר רבי אחא אחר כן אין כתיב כאן, אלא אחרי משאבא עליהם עשר סבות ולאחר כך יצאו ברכוש גדול עכ"ל, ופרש המ"כ היור רמו לעשר סבות. והנה כולם מפרשים והרכוש גדול שלקחו ישראל מהמצרים היתה הסבה ותשלומין לישראל בעד קושי השעבוד היותר מהאפשרות שהבכירו המצרים על ישראל.

התורה יוצרת ומסדרת את החיים — חי נצח לעם ישראל!

וזרתי מה שאמר הזביא (ירמיה ב') זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כללותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, שלבאורה קשה איד זה נותנים תורה חוקים ומצוות ומפילים חובות על העם בשעה שהוא עוד נודד במדבר ואין לו עוד שום אחיזה ומעמד בחיים? אבל כל זה מורה לנו כי עם ישראל נועד לתעורה הכי קדושה ורוממה להיות מקבל תורה אלהית שביטית שכפי כחות נפשו ונשמתו מסוגל הוא לקבלת כזאת, והנה שאמר הנביא: "זכרתי לך חסד נעורייך" החסד שגם שנעורייך בעוד שהיית במדבר בלי שום מעמד בטוח בחיים היית מסוגל להצטוות על "עשר תעשר את כל תבואות זרעך" ועל כל המצוות התלויות בארץ, ולא אמר אז אדם לחברו איד אוכל לקבל תורה כזאת בשעה שאין לנו ערנה נחלת שדה וכרם, "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" כבר הלכת אחרי גם אז כשהיית בארץ לא זרועה במדבר שמים בלי נחלת שדה וברם. והתפרנסו מדגן שמים זה הסן, ומהסן הזה הגיחו להם צנצנת למשמרת לדורות. לאמר כי גם בעתיד בעת שלא יהיה להם מאומה, בכ"ז עליו להתמסר אל התורה והאמונה כמבואר בילקוט (ירמיה ב') הדור אתם ראו דבר ה' וכו' שבשעה שאמר ירמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקים בתורה אמרו לו אם אנו עוסקים בתורה כמה נתפרנס. בואתה שעה הוציא להם ירמיה צנצנת הסן אמר להם ראו אבותיהם שהיו עוסקים בתורה כמה נתפרנסו אף אתם עסקו בתורה והמקום מפרנס אתכם מזה עכ"ל, כי התורה בהיותה אלהית אינה נוקקת לארץ ומעמד בטוח, וגם בהיותו בגלויות שונות ויבאל להם צד ומים לחץ מ"ם ישאר העם לעולם, כי היום הזה

אבל לפי פרוש המ"ר דאחרי דעשר מכות להמצרים בא רכוש הגדול לישראל, קשה מאד דאי"כ הוה להו להמצרים תרתי לרעותא? עור הקשה הרים אלשיך שם, היתכן שבשביל ריוח מעות ישתעבדו ד' מאות שנה? והאם יסבול איש עבדות ועני כדי שיתנו לו מעות כאחרונה, הלא טובה היא החדות מכל עניי בהון?

אולם נאמת שעבוד מצרים לא בא בעבור רכוש גשמי, כי אם בשביל רכוש הרוחני, וזה היתה התכלית המכוונה פחשעבוד כי רצה הקב"ה להכניע את ישראל תחת עול השעבוד, כדי לזככם ולצרפם כצורף הכסף, ומצרים היה כור הפרזל לזכך ולטהר את ישראל מזוהמת הנפש, ועל ידי האותות והמופתים של המכות שנעשו למצרים נתפרסמו על ידיהם בעולם השנחתו ויכלתו אשר זהו הרכוש הנפשי הגדול בערכו, אשר לתכליתו היה העניי והשעבוד וכדי לתת להם אח"כ תורה, וכן דקדקו משלון הכתוב אשר מצינו בהרבה מקומות שמחובר לרכוש מלת "רב" כי היה רכושם רב (שם י"ג) ושנה כאן לחבר לרכוש מלת "גדול" שורה על האיכות וחשיבות הדבר, כמו והאיש משה גדול (שמות י"א) ולואה המא דכתיב "רכוש גדול" ולא "רכוש רב" הננה זה יורה בבורר שהמכון בזה גם רכוש נפשי, ויעיין באלשיך ובעיני תפלה בהגדה ש"פ.

ד"ר דגם לרז"ל במ"ר הקשה דיד ה' תקצר לתת להם רכוש גדול גם בלי השעבוד הקשה של המצרים? ועוד שנראה כעושה עיקר מרכוש של כסף וזהב, והמה הלא הביל לפניו ית', ולואה צ"ש דפי אחא דהעיקר בהשעבוד היה לפרסם השנחתו ויכלתו ע"י שענס את המצרים צעשר מכות כפי דשעתם והרים את קרן ישראל בכבוד, להשריש צלבם גם העיקר של השנחה לשכר וענש, וזהו רכוש הגדול

שרכשו ישראל ע"י העבודה והעניי של המצרים, ובוה יבואר הכתוב "כי נר" — רמז לבני יעקב שאמרו לפרעה לגור בארץ באנו — "יהיה זרעך" — קרי להו זרעך דבני בנים הרי הם כבנים — "ועבדום וענו אותם" — לזככם ולטהרם מהחומריות — "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי" — על אשר הפריו על המדה בעבודה קשה ועניי הנוף, וזה גרם לשמיעה והתבוללות לחלק מישראל את המצרים, אולם "אחרי כן" תבאנה עשר המכות, הרמזות בהיוור של אחרי העושות הברל ופרות בין ישראל למצרי, ועי"ז תתחוק ותושרש אצל ישראל השנחתו יתבי לענש את עושי הרשע, ולשלם לישראל כפעלם לטובה, וזהו: "ואחרי כן — כשתתברר השנחתו ע"י המכות — יצאו ברכוש גדול" כי זה הרכוש הנפשי מהעיקר של השנחה לשכר וענש, הוא רכוש גדול רב האיכות אשר לא יסולה בבתם אופיד וכל זהב מצרים.

ובזה מבואר "מרור זה וכו' על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים" והוא בא לזכרון השעבוד הקשה והגלות המרה "שנאמר ויסררו את חייהם בעבודה קשה בחרם ובלבנים וככל עבודה בשרה" ופ' במ"ת ויצא (פ' מ') מהו ובכל עבודה בשרה? אלא לאחר שהיו עושין מלאכתן במים ובלבנים ובאין לנוח לערב בבתיקן, בא המצרי ואומר לו צא לקט לי ירק מן היגיה וכו' — פי' היו מסורין בירי המצרים לעשות כהם כרצונם בלי שום משפט ודין — ומי עשה דינם עושה משפט לעשוקים וכו' היו אומר עושה משפט לעשוקים אלו ישראל עכ"ל. הרי דהמרור בא להזכיר את חסדי ה' שעשה משפט לעשוקים והשנחתו בשכר וענש.

ומעתה נבוא לבאר פרשת הקהל, ותוכנה הוא לחוק את שלשת העיקרים

ברת האלהות, והם: מציאות השם, השנחה לשכר וענש ותורה מן השמים, וגבאר את האחרונה בתחלה, רתנן כמופה (מ"א א') מוצאי יו"ט הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית וכו' חזן הכנסת נופל ס"ת וכו' והסגן נותנה לכהן גדול וכו' נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל וקורא וכו' וקורא מתחילת אלה הדברים עד שמע ושמע והיה אם שמעו וכו' עכ"ל, וקשה (א) הלא בשנה השביעית אמרה התורה שדך לא תורע וכרמך לא תזמור וכו' שנת שבתון יהי לארץ, וא"כ השנה ההיא שכולם פנוים מעבודתם היא מסוגלת יותר להפצת ולמוד התורה, וגם לקריאת פרשת הקהל ע"י המלך, ומדוע זה צוהה התורה להמלך לקרא אותה אחרי השמיטה בשנה השמינית? (ב) הלא הכהנים בכלל והכהן הגדול בפרט תעורתם היתה עבודת המקדש והפצת התורה, כמשה"כ כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורת ה' יבקשו מפיהו, וא"כ על הכהן הגדול היה לקרוא את פרשת הקהל, ומדוע זה צוהה התורה על המלך לקראתה? (ג) הלא המלך היתה ס"ת שלו רתנן בסנהדרין (כ"א ב') וכתב לו ס"ת לשמו יוצא למלחמה מוציאה עמו וכו' שנאמר (דברים י"ז) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, וא"כ במ"ת שלו היה לו לקרא, ומדוע זה אסרו חזן הכנסת נופל ס"ת וכו' וכ"ג נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל וקורא?

ולבאר את זאת נקדים מש"כ החנוך (מצוה תרי"ב) וז"ל: משרשי

המצוה לפי שכל עקרון של עם ישראל היא התורה, ובה יפרדו מכל אומה ולשון להיות זוכים לחיי עד תענוג נצחי שאין למעלה היסטו בנבדאים, על כן בהיות כל עקרון בה, ראוי שיקהלו הכל ביחד בזמן אחד מן הזמנים לשמוע רבריה, ולהיות הקול בתוך כל העם אנשים וגושים ושף לאמר מה הקבצן שנתקבצנו

יחד בולנו, ותהיה התשובה לשמוע דברי התורה שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו וכו' ויכניסו הכל בלבם תשוקה עכ"ל, והנה כרי שיהיה הקול הזה אירי וחזק והשפעתו רבה וגדולה, היה בהכרח שיצא מראש העם והוא המלך, והוא יהיה הנושא את דגל התורה, כמו שעשה חזקיהו מלך יהודה כמבואר בסנהדרין (צ"ד ב') שגנץ חרב על פתח ביה"מ ואמר כל מי שאינו עומק בתורה ידקד פחרב זו וכו', וגם החנוך של הבנים והבנות לא יהיה ענין פרטי רק בעד האבות, כי אם ענין עממי ממלכתי, אשר כל בני המדינה מחייבים, בתקף חוק הממשלה לשלח את בניהם ובנותיהם לבתי ספר, ללמוד לכל אחד תורה ומצוות כראוי לערכו.

ולאזת חובת בקור הילדים את בתי הספר שנהיתה בזמן האחרון לחובה

ממלכתית אצל העמים הנאורים, למען לפתח את העם ולהשתלמו בלמודי מדעים שונים, הנה תוה"ק הקדימה את זאת זה אלפי שנה במצות הקהל, וקריאת המלך בספר התורה במעמד כל העם האנשים והנשים והמפך היתה למטרה זאת, להרים את דגל התורה ולהחזיק במעשה את בני הנעורים, ולהכניס תשוקה אליה בלבם, והיא תעמד למנן ולמחסה מכל אויביו וצוריו, והנסיון הראה כן כי כל זמן שצעירינו היו מוונים פחרב בפיות של התורה, אין כל אומה היתה יכולה לשלש בנו, אבל מכיון שהפסיקו למודם, מיד לשש האויב את חרבו, כמבואר בשבת (ק"ט ב') אמר רב המנונא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבמלז בה תינוקות של בית רבן שנאמר (ירמיה ג') שפוך על עולל בחוץ וכו' מה טעם שפוך? משום רעולל בחוץ, ובא וראה עד כמה התפשט או למוד התורה, עד כי על עיד ביתר אמרו (גיתין נ"ח)

מנשה שהיה קורר את האזכרות וכוחב שם ע"א תחתיהם, ואת הפ' "לא ירבה לו נשים וכסף וזוהב לא ירבה ולא ירבה לו סוסים" וכי ירלג, הגה כי כן תחת הפצת תורת חיים יפיץ כפירה ואברון. ותחת פנינים יבואו אבני אלגנטיש. לזאת הרין הוא שלא בס"ת שהביא עמו מפתו היה קורא, כי אם בספר של מקרש שנתנה למשה ספי הנבורה, וכמבואר במד"ר וילך א"ר ינאי כתב י"ג תורות י"ב ל"ב שבמים ואחת הניח בארון, שאם יבקש אחר לויף דבר שיהיו מוצאים אותה שבארון, ויער"ש.

עוד באו חכמינו להראות במה שאמרו: "כ"ג צוהנ"ה למלך והמלך עומר ומקבל וקורא" כי הרת היהודי והממשלה הן אחת, ואי אפשר בשו"א לחלקן ולהפריקן, ואם אצל כל העמים הריליגיה והמלוכה מתחלקות אצלם לשני עולמות נפרדים הצוררים זה לזה, יען כי אצלם הרת כוללת רק איווה נמוסים ומנהגים, אבל החיים בכלל המה חולניים, לא כן תורתנו הקדושה היא תורת החיים הכוללת ומקפת את הכל — החיים החברתיים והמשפחתיים, הכלכליים והמדיניים של הצבור והפרט, איך להתנהג בכל ימי חייו, והחוקים והמשפטים המעשים שבתורה מעלים ומרוממים את הנפש והגוף גם יחד. ואת זאת הבלישו חז"ל: "כ"ג ענתה למלך והמלך עומר ומקבל אותה" באופן שרתורה עולה על כלם, וכמה שאמרו (באבות פ"ו ד) גרולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלוכה שהמלוכה נקנית בשליש מעלות וכו' והתורה נקנית במ"ח דברים, ואלו הן: בתלמוד בשמינית האין וכו' ביראה וכו', ובאורן דהלא כתיב (דברים ל"א י"ג) ובניהם אשר לא ירעו ישמעו ולמרו ליראה את ה' אלהיהם כל הימים אשר אתם חיים על הארמה וכו' ופרש ע"ז הרמב"ן ז"ל: הם המ"ן כי ישמעו וישאלו והאכות ירגילום ויחנכו אותם כי אין המ"ן הזה יונקי שדים, אבל הם קמני השנים הקרובים להתחנך זה מעם ולמרו ליראה בעתיד עכ"ל. הגה

תורה

ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר, ובכל אחת ואחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות, וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן. וזה מתאים לדברינו כי מפני שהלמור של תישפ"ד היה מכבר חוב קבוע בעד כל אחד ממעם פקורת הממשלה, לכן נתפשט ונתרחב כ"כ הלמור בין שדרות העם, והתלמידים הללו אם כי קמנים וחלושים היו בגופם, אבל גרולה היתה נבורתם ברוחם הכביר והאמין עד כי "כשהיה אויב נכנס לשם היו רוקרים אותם בחושפיהן" ואומין לב הוה נתנה להם התורה "וכשגבר אויב ולכרום כרכום בספריהם והציתום כאש" וקשה מרוע שרפו גם את ספריהם? אולם האויב הרגיש כי "הספר" הוא השונא היותר עצום כי "אני חומה זו תורה" כי כל זמן שהספר קיים חיה גם האומה, ולזאת האויב ברצותו לעשות כליה נמורה כך את התשכיר בספריהם ושרפם גם יחד. נמצא התשכיר המה נבורי האומה וחוסיה. ולזאת רק על המלך צוהה התורה לקרוא בפרשת הקהל, כי "הספר והסוף" המה סבורים יחירו כמבואר במד"ר ראה, א"ר אלעזר הספר והסוף יררו כרוכים מן השמים אמר להן אם תעשו מה שכתוב בספר הזה אתם נצולים מן הסיף הזה, ואם לא תעשו אתם נהרגים בסיף הזה עכ"ל. נמצא כי המלך בהיותו העומר בראש האומה והמלוכה ומגינה, עליו מוטלת חובת הפצת למור ספר התורה המציל ומגין מהסיף.

והנה ספר התורה הזה היה שמור כמקדש ה'. ופן ימצא מלך בישראל אשר יאמר כי בחשתנות החיים צריכים לשנות גם את התורה וחוקיה, לתקנם לשכללם ולהתאימם לרוח העת והזמן, ולכן אם המלך היה קורא בס"ת שלו יש לחשוש פן יקרא בתורה חרשה אשר יכרה מלכו, וכמו שאמרו (סנהדרין ק"ב ב') על

של קיש כתיב ולמדתם את בניכם לדבר בם וכו' והמה הלא ב"ז נאמר כבר בפרשה הראשונה ושננתם לבניך ודברת בם וכו' ומדוע זה כפלה התורה? הא? אולם דבר גדול הורו לנו בזה את ההתמסרות של האב ללמודי הבן בכל העתים והזמנים מבלי שתעכבהו שום מניעה, אפילו פשרה בשעת הקצירה והבצירה.

והנה לפרשיי והרע"ב (סוטה מ"א) המלך היה קורא גם פרשת ויהי. ומה כתיב בה? ואספת דגנך ותירשך ויצהרך, ובזמן אסיפת הגרנות ודיוקנים הלא אז העבודה חכופה מאד, ואצל כל העמים הנה הם ונשיהם ובניהם מכלים אז את הזמן בעבודת השרה, לא בן חלק יעקב, הלמוד של הבנים צריך להיות תמיד ובלי הפסק גם בימות הקיץ, ולזאת כפלה התורה בצווי מיוחד: "ואספת דגנך ותירשך" גם אז "ולמדתם את בניכם לדבר בם!" גם עבודתך בזמן אסיפת הגרנות הנחוצה והמחירה כל תהום את למודי הבן ושעוריו של כל השנה, גם אז לא יפסיק מלמודו.

ויש לאמר וזהו המעם שצותה התורה לקרא פרשת הקהל בשנה השמינית, משום דאז מתחילות שש שנים של עבודה, ולפי דברי "החנוך" לעיל הלא קריאת הקהל היתה להרים את דגל התורה ולהחזיק כמעוזה תורה ותפארתה בלבב כל הקהל האנשים והנשים והטף, לזאת גם המלך בתחלת שנות העבודה עולה הכמחה וקורא: "ולמדתם את בניכם לדבר בם" גם בשעה "ואספת את דגנך ותירשך" — והוא בשנות העבודה, רבשמיטה הלא אסור בכ"ז — כלומר כל העבודות לא תבטלנה את פניהם מלמוד התורה, רק ילמדו תמיד, והאבות יפקחו ע"ז בכל לבבם ובכל נפשם.

הורה בזה הרמב"ן כי העיקר הוא החנוך הטבעי במה שמרגילים ומחנכים משחר ילדותם, וע"ז באה פרשת הקהל להפחית דוח התורה והאמונה בלבב הקטנים, וכנגד שלשתן אלו אמרה התורה: "ובניהם אשר לא ידעו" ערנה מהתורה, כי הנה המעמד הזה של הקהל ישפיע עליהם שלשה דברים המפורטים למעלה: א) "שמיעת האזן" הנה גם הכא יראו קהל גדול עומד ושמע התורה מפי המלך, מזה יבינו כי גם עליהם לשמע באזן קשבת מפי מלמדיהם ומוריהם, וזהו: וכניהם וכו' "שמעו" ב) "במלמוד" לפניהם קהל עצום מאד וביניהם גם אצילי בני ישראל, המנהדרין עם הכהנים ובראשם הכהן הגדול, אשר כולם תורה יבקשו רק מפה, גם הם עומדים צפופים לשמוע כל הנה ומלה היוצא מפי המלך, הנה זה יהיה להם לסופת על תשוקת הלמוד וההתמדה הגדולה, וזהו: "ולמדו" ג) "ביראה" כל עם בני ישראל גם הנשים והטף התאספו בעזרת נשים. אין שם לא קצין ולא שומר לפקח על המשמר והסדר, ובכ"ז הכל עומדים ושמעים את דברי התורה ביראה ובהדרת הכבוד, כי גברה מאד ההכנעה והיראה את ה', כן גם בניהם בלמדם אצל מוריהם יבינו מזה איך לכפרם ולירא מפניהם כי הלא חז"ל (בפסחים כ"ב ב') דרשו עה"פ את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, וזהו: "ליראה את ה' אלהיכם" ובאן "את" לרבות המורים, כי לבניהם יהיה המעמד הזה לסמל החנוך בהסתופס בצל מוריהם.

מבואר מזה חובת החנוך הכללי, המוכרח להקיף את כל הבנים והפגנות הישראלים ערך ומאורן ע"י גדולי האומה עם המלך והכה"ג בראש. ועתה נבאר את חובת החנוך הפרטי המוטל על כל אב ואב להודרו ולהתמסר אליו, הנה בפרשה השניה

העולה

מהמבואר דשתי פעולות גדולות על שדה החנוך היו עולות ע"י קריאת הקהל, האחת כללית להרים את דגל התורה ולהראות את הורה ותפארתה ע"י קריאת המלך לפני הקהל הגדול הזה ולהוכיח כי החנוך הוא תעודה עסקית מסלכתית, והשנית להרגיל את האבות שיתמסרו לחנוך בניחם הקטנים, סכלי להשאירם בירי המקרה, ובוה מבואר המאמר הפונה קדימה: "הקהל את העם אנשים ונשים וסוף" להדעיף כספר לקחי התורה על כל העם, ובאזה אופן: "אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע" המסמר הזה עשה רושם כביר ואריר על כולם, הוא מחזק ומעודד את האנשים בלמוד התורה וגם הנשים תתורגנה ותספגנה את רוח התורה והדראה ע"י רבי המלך החוצצים להבות יה "סוף למה באין?" אחרי דמירי במף שלא יוכלו ללמוד ולשמוע, אי"כ למה באין? "כדי ליתן שכר למביאייהו" כלומר חובת הבאת המף כסולת על האב להרגילו שיתענין בחנוך בניו ואל יניחנו בירי המקרה, ומכלי שרגיש לאות והכבדה, ולזאת על כתפיו ישאנו, וחז"ל הביטו בדבריהם, כדי ליתן שכר למביאייהו" להראות על הכוונה שהזכרנו כי מוסן היות הנער גמול מחלב אמו, מאו מתחילה חובת החנוך על האב להניח יסוד לבנין בית החנוך בעד הבן, לפתח את רגשותיו ולחרות את רשמי היהדות על תלמי לבבו הרך, ובעד הביאתו על כתפו לביהמ"ק יקבל שכר, וכ"ז הוא נגד העיקר של תורה מן השמים כי לא תשתנה לעולם, וע"י קריאת הקהל נראתה הורה ותפארתה, והכובד המוהיר של עם ישראל המה המף אשר מעוררתם צריך לחנכם בלמוד התורה, למען השריש בלבם אהבתה ונצחיותה.

גם העיקר של השנחה לשכר וענש נאמרה

בפי השניה הנקראת ע"י המלך, דהלא כתיב בה והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וכי ונתתי ספר ארצכם כעתו וכי השמרו לכם מן יפתה לבבכם וסרתם ועברתם אלהים אחרים. ושתחזיקם להם וחרה אף ה' בכם וכי ואברתם מהרה מעל הארץ וכי.

ועתה

נבאר את העיקר של מציאות ה' ויחורו הנאמרה בפרשת הקהל, דהלא בהקהל נקראת פ' ראשונה של ק"ש דאית בה קבלת מלכות שמים כמה שפרש"י (במנשה מ"א) כ"יה ושמע, נמצא כי בקריאת הקהל נתפרסמה מציאות ויחור השם, והרב המורה (בחד" פ' ל"ד) כתב וז"ל: ואין ראוי שיתחילו לו בלמוד (האלהות) בקשה ובעמק להבין, ומן המשלים הנלוים בתורתנו דמות החכמה בסיים, ובארו עליהם השלום למשל הזה ענינים, מכללם כי אשר ידע לשחות יוציא פנינים מקרקע הים, ומי שיסכל השחיה יצלול, ולזה לא יכניס עצמו לשחות אלא מי שהרגיל בלמודה עכ"ל. העולה מבריו כי השגת האלהות דומה למציאות הפנינים בקרקע הים, ולזאת הודיע לשחות ימצאם, ומי שאינו יודע לשחות יצלול בעמק הים, ולכן לא יתחיל לשחות אלא מי שהרגיל בלמודה.

מבואר

מה כי חכמי הפילוסופיה דמו את חכמת האלהות "לפנינים" ולזאת אחרי שקראו בהקהל פ' שמע שהיא קבלת מלכות שמים ויחורו ונתפרסמה ע"י מציאות השם ויחורו, שהוא הפנינים והמרגליות שפיר קרי ר"י את דרשת ראב"ע בפרשת הקהל בשם "מרגליות" טובה, מפני כי הכרת האלהות דומה למציאות מרגליות ופנינים בקרקע הים, והנה הלמוד של הכרת וידעת ה' הוא חכמה עמוקה מאד ורחבה מני ים, מ"ד אמינא כי על האב להתחיל ללמוד להבין את החכמה הזאת רק כשיגדל ויתפתח כראוי.

לזאת בא ראב"ע בררשתו. מפ' למה באין כדי ליתן שכר למביאיהן? להראות כי הלמוד והחנוך של ידיעות ה' צריך להיות הראש והראשון להמפ', ואף שהמפ' לא יוכלו להבין עדנה, כבי' יתחנכו ברנשי קודש אלה, ידאו תורת ה', הדרת המקדש, וכל העם הגדול העוסק בהדרת הכבוד לפני ה' כל אלה ישרו בלבב המפ' כי אכן יש ה' במקום הזה, וכולם ווחלים ורועדים אך מפני כבודו, והשכר בעד כל אלה יהיה מניע להמביאין את המפ' על שכם, וזהו: "כדי ליתן שכר למביאיהן" שהתאמצו להשריש בלבם יראת ה'.

והדרשה הזאת מתאימה כולה עם אברהם אבינו, כי הלא אמרו (נדרים ל"ב) בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, ומה יוסתק מעתה דברי המכילתא: אשריד אברהם אבינו — שהקדמת להכיר את ה' בקטנותו כי ראשית חכמה ידאת ה'.

ובזה סללת מסילה גם לבניך אחריך — שר' אלעזר בן עזריה יצא מחלציד" המחוק ומקים את שיטתך להשריש בלבב המפ' יראת ה', ע"י דרשתו בפרשת הקהל.

ובזה יבואר הכתוב הנצב בראש דרושנו, כי לדהמפ"ה היתה התורה יקרה וחביבה בעיניו יותר מכל אוצרות המלכים, ובשעה שמלכי אומות העולם מבלים את ימיהם ועתותיהם בתפנוקים ובתענוגים שונים שרק לזה עיניהם נשואות, הנה ידי דור המלך מלוכלכות בדם ובשפיר ובשילוי כדי לטהר אשה לבעלה! במבואר בברכות (ר' א'). וגם הדרכים המובילים להפצת התורה כמו קריאת פרשת הקהל על ידו היתה יקרה אצלו מכסף וזהב, וזהו: "בדרך עדותיך — המפנה את הדרך לתורה — ששתי כעל כל הון" יען כי הדרך הזאת מובילה להתבטלת הנרצה.

דרך המלך.

דרך המלך אין לה שיעור (כ"ב צ"ט).

פרנסי ישראל.

ארבעה הם שיצא להם מוניטון בעולם וכו' דוד (ד"ה א' י"ד) ויצא שם דוד בכל הארצות, יצא לו מוניטין בעולם, ומה היה מוניטון שזו מקד ותרמיל סיבן ומגדל סיבן? על שם (שה"ש ר') כמגדל דוד צוארך (מד"ר בראשית פ' ל"ט).

המדרש הזה תמוה וצריך להבין מה הכוונה בהמוניטון של המקל, התרמיל והמגדל? **אמר** ר"א אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עוונותיו, (מנהגין י"ד).

המאמר הזה מחוסר באור.

לעם בשמירת היושר ביניהם והשלמות עניניהם בשמירת קניניהם כאופן נאות ושלם כפי מה שאפשר לו, והמבוקש מן העם הוא שיכבדו את המלך וינשאוהו ויכירו ממלכתו ומעלתו עליהם והמבטו להם וצרכם אליו, ובוה תמשיך האהבה מן המלך להיטיב לעם ומן העם לכבד המלך ולרוממו ע"ל, ובאמת שמירת עניניהם וקניניהם של כל העם תדוה בשני אופנים: א) ע"י המלך בעצמו וכבחו, וכמו שמצינו גבי דוד (שמואל א' י"ז) שיצא בשם ה' והכה את גלית הפלשתי והציל את ישראל ומשׁוה "וכל ישראל אוהבים את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם", כי הנה תמיד ההתמנות הרשמית של המלך גורמת לאהבה וכבוד מצד העם, אולם גבי דוד הלא העם הכיר את שאל המלך למשׁוה ה', הנה כי כן אהבת העם את דוד לא דרתה עתה, נמוסית וממלכתית, רק אהבה מהורה הנובעת מעמק הלב והרגשת הנפש, להאיש שהצילם בנפשו מהפלשתיים שאספו את מחניהם למלחמה עם ישראל, משם כמשי"כ העקרים דאבהו מפני שהכירו את רום ערכו ופעולותיו הכבדות להצלת העם, ואת זאת הבלימו חז"ל עה"פ "אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם" שהבונה שיהיה הפרנס בעצמו ובנופו "דיוצא ובא לפני ישראל" כדרך שהיה את דוד, אבל "לא יהא עושה כדרך שאחרים עושין שהן מוציאות את לניונם יושבין להם בתוך פתיהם" אלא יצא לפניהם — בעצמו וכדרך שעשה דוד, וזהו "שכן ברוד הוא אומר וכל ישראל אוהבים את דוד וכו', (ב) על המלך לרבו את כל העם סביבו איש לא נעדר, ולזיון את כל נדודיו, רכביו ופרשיו ולצאת למלחמה את שונאיו, המלך היה המצביא וההולך בראש לניונותיו, וכל כך גדלה התמסרות המלך עד כי "ויעץ דוד" (ש"פ כ"א מ"ו) ואנשי חילו נשבעו לו לרוד

לאמר

הנה החובות אשר בין העדה להפרנס שתיים: המה: א) חובת הפרנס אל העדה, ב) חובת העדה אל הפרנס, וכדי לתת מושג נכון מהחובות המופלות על הפרנס לפני עדתו, נבאר משי"כ בחורה (במדרב כ"ו מ"ז י"ז) יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יצאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' בצאן אשר אין להם דעה, וצריך להבין בפל הענין: אשר יצא לפניהם וכו', ואשר יצאם וכו'? והנה חז"ל (שם בספרי וזמא ובילקוט) הרנישו בזה ואמרו ואשר יצא לפניהם, שלא יהא עושה כדרך שאחרים עושין שהם מוציאות את לניונם ויושבין להן בתוך פתיהם, אלא אשר יצא לפניהם שכן ברוד הוא אומר (שמואל א' י"ח מ"ו) וכל ישראל אוהבים את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם, ואשר יצאם ואשר יביאם שלא יהא מוציאות רבבות ומכניסין אלפים וכו' שכן הוא אומר (דה"א י"א) גם תמול גם שלשום גם בדות שאל מלך אתה המוציא והמביא את ישראל, אולם גם דברי חז"ל צריכים באור, וביותר תמה שאמר אשר יצאם ואשר יביאם, ודעו "שלא יהא מוציאות רבבות ומכניסין אלפים" וכי בהמלך לבדו דבר זה תלוי? גם הכתוב וכל ישראל אוהבים את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם צריך באור.

"העקרים" (במאמר שלישי פרק ל"ז) יבאר וז"ל: האהבה שבין

המלך והעם, או המנהיג והמונהגים ממנו, כי אין האהבה אשר בין המלך והעם משתנה בכמות כללי, אבל ביחס וערך, כי ראוי שיהיה המלך נאהב מן האנשים יותר מאהבתו אליהם, גם אין המבוקש מאהבת המלך לעם שוה אל המבוקש מאהבת העם למלך, כי המבוקש מן המלך הוא שייטיב

לאמר לא תצא עוד למלחמה ולא תכבה את נר ישראל (שם י"ו). וכל אלה נשא רוד בקנתו על שאל ויהונתן (ש"ב א') "שאל ויהונתן הנאהבים והנעמים ביהיה" לכל העם ע"י פעולותיהם הכבירות למופת העם, הנה גם "ובמותם" בעה סכנת מות המלחמה, אשר המות היתה מרחפת על פניהם, "לא נפרדו" מאחיהם בני עמם, רק "מנשרים קלו" לרוץ להמערבה "ומאריית גבר" לעמוד בקשרי המלחמה, ועם עמם ביחד נפלו ומתו מות צבורים. **וכשם** שעל המלך להיות איש בעל כח וגבורה, כמובא בספרי שם, הלוכם בעקשנות נפלאה, כן עליו להשפיע עליהם מרוחו הכביר ומסגולותיו הנפשיות, שיהיה לסמל הצדק והמשפט האמונה והיראה, והתורה תהיה המעין הנובע מוסר ורעת ה' לכל שדרות העם, באופן שכאשר יקרא השומר "מי האיש הירא ורך הלכב ילך וישוב לביתו" לא ימצא איש שירא מהעונות שבירו ויפחד מהמלחמה, רק ויהיה כל מחנך קדוש, מוכנים וממונים ללחום את שונאיו, וזאת זאת הבליטו חז"ל עה"פ "ואשר יוציאם ואשר יביאם שלא יהיה מוציאן רבבות ומכניסן אלפים" ע"י שישבו הביתה מעצמם קודם המלחמה מפני פחד העונות שבירים, וכשם שהוא מוציאם, כך יעלה לו לפעול לרומם את רוח העם בכוחותיו הנפשיים שהוא יהיה המביא בשלמות.

אלה וכאלה היה רק בשעה אשר "ויהי בישורון מלך", אולם גם עתה הפרנס הוא המוציא והמביא את העם, עליו לנטוע הנשמות ולבנות התרסות ולעבוד עבורם כרוח וחומר, ולמלא את חובתו ממש במסירות נפש, וכדי לתת מושג נכון מהחובות המוטלות עתה על הפרנס לפני ערתו, נבאר את הכתובים המובאים למעלה באופן אחר. ברוח כיצד? הפרנס צריך להשפיע מרוחו — רוח התורה

גם על העדה שיקימו את כל דברי התורה הכתובה והמסורה, ובקיום העשין יהיה לסמל לכל העדה, ושיהיו זכים וטהורים במסר ובמדות, אולם ההשפעה הזאת לא תבא רק ע"י שבט תוכחת מוסר אשר יוכיחם ברוח פיו, כי אם בהנהגתו העצמית שיתנהג את עצמו ואת ביתו בהנהגה דמה נעלה ונשאה בזאת, באופן שיהיה למופת לפני ערתו, כי כשיראו כל ענייני נחתכים ביורש וכאמונה, בתכלית השלמות, זה ישפיע עליהם ללכת בדרכיו ולהתדבק במדותיו, והוא יהיה לסמל המוסר והתם, שיהי הלב ונקיין המדות, מבלי שיצטרך להוכיחם ברוח פיו, אלא הנהגתו ומעשיו המוכיחים יהיו תוכחתו, וכעין זה פרש בספר "בינה לעתים" (דרוש ס"ד) את מאמרם בברכות (י"ב) אמר רבי חלבו א"ר הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, וצריך להבין מה שאמרו בלשון הוה, ולא אמרו בלשון עתיד "ישמעו דבריו" וגם הלשון "כל" אדם צריך באור, ופרש כי מי שיש בו יראת שמים איננו צריך להשמיע דבריו בתוכחת מוסר, ולהכות בשבט פיו את הסרים למשמעתו, רק צריך להתנהג בהנהגה דמה ונשאה כזאת באופן אשר דברי מוסריו יהיו נשמעים מעצמם ע"י הנהגתו העצמית, והוה: "מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים" ממילא, ושנית ירויה בזה כי התוכחה הבאה רק בכח הלשון והרבור אין כל אדם מוכן לזה, כי בהכרח צריך לזה חכם ויודע ובקי בנבי הדבור, אבל דברי התוכחה הנשמעים ע"י המעשים הבאים מחמת יראת שמים, יוכלו בזה כל מין אדם המקושש אך ביראת שמים, אם חכם יהיה נטיב הדבור או לא, ולזה דיוק ר' חלבו "כל" אדם שיש בו יראת שמים וכו', ובה מבואר הכתוב יפקד ה' וכו' איש על העדה אשר יצא לפניו, איש אשר כל

וכפל ואמר "אשר יוציאם ואשר יביאם" להראות כי הפרנס בהנהגתו המצוינת והנפלאה שתהיה לסמל המוסר והמדות לפני העדה להתנהג על פיה, זה יתכן רק בעד האנשים בעלי ה"רגש" אשר כל פעולותיהם ומעשיהם המה בחשבון וברעת, הנה להם הפרנס הוא כראי סלושש להחבונן בדרךיו ולעשות כמעשהו. אולם כל ההמון השקועים ראשם ורובם בהחמוריות ובצרכיהם החולניים, אותם צריך הפרנס להדריכם ולנהלם על מכוני התורה, לפתח את רגשותיהם, ולהרים את רוחם, ולהעיר למוסר אונם בתיכחת חיים, לקים "הוכיח תוכיח אפילו מאה פעמים" הנה חז"ל הבלישו בזה דהסין האנושי בכלל צריך תכחה, ולקיים את "הבערת הרע מקרבך" בדאי צריך תוכחה של מאה פעמים, כי על אלו לא תפעל צדקת הפרנס ללמוד ממעשיו וממדותיו התרומיות לבדן. הנה כי כן בעד רוב הצבור דרושה מהפרנס התמסרות גדולה עם עקשנות נפלאה בדרך תוכחת המוסר של שבט פיו, לסדר את כל עניני החיים של הכלל ופרט שיהיו מוצקים במעח התורה, והו "שאמרה התורה" אשר יוציאם — נגד ה"ע", ואשר יביאם — לשמור מלעבור את הלי"ת. נמצא כי עבודת ה"פרנס מתחלקת לפי ערך המצבים והמעמדות של העם.

ובזה מבואר סוף הכתוב "ולא תהיה ערת ה' כצאן אשר אין להם רועה" ויבואר בהקדם המד"ר (שמות פ' ב') ברק לרוד כצאן ומצאו רועה יפה שנאמר (תהלים ע"ח) ויקחהו מסכלאות צאן, מהו מסכלאות צאן כמו (בראשית ח') ויכלא הגשם, היה מונע הגדולים מפני הקמנים, והיה מוציא הקמנים לרעות כדי שירעו עשב הרך, ואחר מוציא הקמנים כדי שירעו עשב הבינונית, ואחר מוציא הבחורים שיהיו אוכלין עשב הקשה.

יצטרך להוכיח ולהיטיב את העקמומיות שבלב אנשי עדתו ע"י שבט פיו בתוכחת מוסרי אס בתורתו צדקתו ומדותיו התרומיות יהיה לסופת בעדם, וידמה לפני המאיר את הדרך הישר לפני התולכים אחריו, והו: "איש אשר — אך — יצא לפניו" אשר רק בהופעתו לברה, בלי תוכחת מוסר, יפעל עליהם.

אולם הפרוגרמה הזאת הנתונה לפני המפרנס, קשה מאד לקיימה, וביחוד כדור הזה ולפני איש צעיר לימים, אשר זה עתה נתמנה לפרנס, לזאת באו חז"ל ברוח קדשם להרעיע גם את נפש הפרנס הצעיר, שיוכל להגיע גם להמדרגה הנעלה הזאת, כי בהבחרו לפרנס על הצבור בדאי קלט לתוכו אותן הסגולות התרומיות להעליה וההכשרה הדרושה לפרנס העדה, וע"י מנוי זה עלה לתקן נעלה כזה שעוונותיו הקודמים נמחלים לו, והו מה שאמרו: "אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עוונותיו".

ער כה דברנו בהנהגת הפרנס נגד עדתו בנוגע לקיום העשין וזכות המדות, שהוא יהיה היוצא ראשונה וכפי שאמרו: אשר יצא, אולם עכשו באה התורה והזהירה את הפרנס שיהיה לסמל גם בשמירת הלי"ת. כי בזה צריך להיפך לעצור בעד רוחו ולהכלא הביתה, ע"י שפרשו "והסר שטן מלפנינו ומאחרינו" כי בקיום העשה צריך האדם ללכת בדאש מפני שהשטן עומד מלפניו ולא יניחנו ללכת, ולהיפך בהלי"ת שצריך לעצור ברוחו ולשבת במקומו, הנה או השטן ידיחנו מלאחרינו שילך לעבור, ולזאת אנו מתפללים: "והסר שטן מלפנינו — נגד העשה, ומאחרינו — נגד הלי"ת", ואת החוב בשמירת והזהירות יתירה של הלי"ת הטילה התורה על הפרנס שיהיה לסופת לעצור ברוחו ולהכלא בבתו, והו: "ואשר יבא לפניו".

האויבים החיצוניים הרוצים לעשות פרעות בעם ישראל ע"י הוצאת דבות שונות ולהסית את ההמון הגם, נגד שכניהם. היהודים השקטים, כדי לבלענו ולעשות בנו כליה ואז יצא לפניהם, והשנית, "מלחמת הגנה" להגן על זכויותיו, רכושו וקניניו מהבאים להחליש את מצבו הכלכלי והאיקונומי בתחבולות שונות, וזהו "ואשר יבא לפניהם".

חובות העדה אל הפרנס מה הנה? ולבארן

נקדים הכתובים (שמואל א' ח' ה' ו') ויתקצבו כל זקני ישראל ויבאו אל שמואל הרמתי, ויאמרו אליו וכי עתה שיטה לנו מלך לשפטנו. והנה קשה מאד: (א) הלא מני מלך מצוה היא ממצוות התורה כמבואר מנהדרין (כ' ב') תניא רבי יוסי אומר שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך וכי, וכן פסק הרמב"ם להלכה בריש הלכות מלכים, ומדוע זה התרעם שמואל הנביא בדרשם להם מלך? וע"ש בגמרא וברמב"ם, וביותר יפלאו הכתובים הלאה (שם י"ב י"ז י"ח י"ט) הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ורעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאל לכם מלך. ויקרא שמואל אל ה' ויתן ה' קולות ומטר ביום ההוא וכי, ויאמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהיך ואל נמות כי יספנו על כל חמאתינו רעה לשאול לנו מלך, ומדוע זה התרגו עליהם שמואל עוד הפעם, הלא כבר הוכיחם ע"י- כמבואר שם בפרק ח' וביחוד אחרי אשר כבר מנו להם מלך? (ב) גם הנסיון מקולות ומטר לחמא שאלת הקמת מלך איננו מובן כלל? (ג) הלשון "כי יספנו על כל חמאתינו רעה" דמשמע כי עתה נודע להם כי חוספיו לחמא בשאלתם מלך, ובמה היתה חוספת החמא הזה?

אולם לבוא אל תוך הענין הזה, הבה נתבונן אם המה בקשו להם מלך כלשון הכתוב בתורה? התורה (דברים י"ז י"ד

אמר הקב"ה מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כחו, יבא וירעה בעמי הה"ר (תהלים ע"ח) מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו עכ"ל, פי' כשם שהרועה הנאמן דוד לדואג לטובת הצאן, הנה לא רעה אותם ביחד על העשבים בפעם אחת להקל את המורה והעבודה לעצמו, פן הבחורים יאכלו את עשב הרך ועשב הבינונית, מפלי להשאיר בעד הקטנים והזקנים מאומה וימותו, ברעב, ולזאת הרועה דוד מונע הגדולים מפני הקטנים ומטפל בתחלה את הקטנים ומצויאם לרעות בעשב הרך, ואח"כ הוא מוציא הזקנים, ולתירוניהם הבחורים רועים בעשב הקשה, באופן אשר הרועה דוד מחלק את הצאן ע"פ מדרגותיהם לרעותם במרעה הראוי והנאות לכל אחד ואחד. אמר "הקב"ה מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כחו יבא וירעה בעמי" כי לבשם נם בהיותו מלך יפלט לו הדרך ללמד ולהשפיע לכל אחד ואחד כפי מדרגתו ותכונתו, ויהאמין להשפיע על כל אחד לפי כחותיו, וזהו שאמרה התורה ולא תהיה ערת ה' בצאן שאין להם דעה. רקשה למה נאמר בלשון רבים שאין "להם" ולא שאין "לו"? רבא התורה להראות בזה על הכונה שהזכרנו, דהפרנס יהיה שוה להרועה הנאמן "המונע הגדולים מפני הקטנים" למען השביע את כולם, כן פרנס העם יקדים את הקטנים מפני הגדולים, והחלשים נגד החזקים, ואת כולם ירוה ברגן שמים לכל אחד לפי מצבו ומעמדו. **עד** הגה בארנו ע"ד חובות הפרנס אל העדה בנוגע לעניניה המוסריים והרוחניים, ועתה נפרש חובותיו בנוגע להענינים הגשמיים של העדה, כי בהיותו נושא דגל ראש העדה עליו לדאוג גם בעד קיומם ומצבם הגשמי, וגם החובות האלו מתחלקות לשתיים: "מלחמת תנופה" לצאת בעת הצורך במלחמה נגד

מ"ו) אמרה בי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשיתה וישבת בה ואמרת אישימה עלי מלך וכי שום תשים עליך מלך אשר יבחר בו ה' אלהיך. הנה כל הפרשה הזאת נאמרה בלשון יחיד, וישראל כדרשם מלך אמרו בלשון רבים עתה שימה "לנו" מלך, וידע הדבר בעיני שמואל כאשר אמר: תנה "לנו" מלך, וגם בפעם השניה כאשר הוכיחם ודעו: וראו כי רעתכם רבה לשאול "לכם" מלך, וגם הורו כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאול "לנו" מלך — הכל בלשון רבים, ומדוע זה?

הנה כל עם ועם, מדינה ומדינה, מקום אשר שאלה הקמת מלך או נשיא מגיעה, מיד מתחילות להסתער במדינה קטנות ומריבות המהרסות את קיום ויסוד המדינה. גם העמים הקולטורים לא ימנו להם נשיא בלי מריבות ומדנים ומלחמת אחים, עד כי השנה של בחירות הנשיא היא שנה של קפאון נורא ומשבר גדול בתרשת המעשה ובכל ענפי חיי המדינה, אלפי אנשים נרים בחצות מאין עבודה, ועדן ועדנים יעברו עד שאופן המסחר יתחיל להתנועע בתנועתו המכעית, ומדוע? כי העם המתחלק למפלגות וכתות שונות, ימינים וכמאלים, מתונים וקצונים, הצורדות אשה את רעותה, הנה ביחוד בעת הבחירות כל מפלגה גרולה וקטנה משתמשת בכל האמצעים אף היוזר מכוערים ומגונים, המהרסים ומתריבים את המדינה והמלוכה, מבלי התחשב עם הצרכים האמתים של אורחי המדינה ואשרה. ובשעה שראשי ומנהיגי המפלגות מתלהכים כ"כ במלחמתם ובהגנתם על צרכי האומה, הנה כאמת לרוב רק עניינים פרטיים ותועלויות עצמיות הם הכת הדוחף בכל התלהכותם החיצונית. כי הלא כלימה וחרפה תכסה פני כל איש ישר ותמים לשמע את כל

השקרים שבהם משתמשים בומיניו, ראשי כל מפלגה, במלחמתם נגד מנגדיהם. וכמעט שרק על השקר וסמיות העין נבנתה כל המלחמה הזאת, וגם "האהבה והמסירות" אל ההמון הפשוט שבהם הם מתנוססים כ"כ, הוא נ"כ כרי להוליכו שולל ולרמאותו בדברים דמגוגיים ופורחים באויר שיצביעו בעדם, וכבר נודע הפתגם: "כל מי שלא דאה בחירות הנשיא לא רעה שקר בימיו", ומה נואלו האנשים בחשבם כי הבחירות היא אמצעי לעלה, לפתח ולרוטם את האנושיות, להיפך הבחירות בומיניו הלא היא מקור השקר וההשתתה המרעילה כיחור את לבות הנוער וגורמה לשנאת מות בין איש לדעהו ומביאה אנדרלמוסיה כפחות הבחורים, ולכן גם אחרי הבחירות כשנצחה איוו מפלגה במלחמתה הקשה, והנשיא הנבחר צריך לעמוד בראש העם למלא את חובתו לכל אורחי המדינה, הנה מובן ש"א"א שעבודתו תהיה פוריה כ"כ להביא התועלת הרצויה לכל העם, כי חסרה האחרות — הכח המאחד את כל חלקי העם לטובת והצלחה כל המדינה, וא"א לו להנשיא בהיותו נבחר רק ממפלגות, למלא את תעודתו האחראית בתור מנהיג כל העם, כי אימת הבוחרים עליו תמיד פן יקצפו עליו ובקץ שנים נשיאותו ימאנו בו. **גם** היהודים אז, בימי שמואל הנביא, שאלו להם מלך באופן של תנה "לנו" מלך, כלומר לנו לכולנו, אנחנו נהיה הבוחרים בו, וכל אחד מאתנו יבחר כה"איש שמצא בו חפץ, ומלכותו תהיה תלויה בנו אם אנחנו נסכים עליו לבחור בו, ככל העמים אשר סביבותינו, וכל שאלתם היתה אך "לנו", כל אחד דרש אך טובתו הפרטית, ולא טובת כל העם כולו. תחת אשר בכל העניינים הצבוריים צריך היחיד תמיד לבטל את רצונו ודעתו לרצון וטובת הצבור, וע"ז הוכיחם הנביא עד כמה צריך

החזיר לבטל את רצונו ורעתו הפרטי אם חרבר נוגע לכל העם, כי אם לא יבטל יתכן כי ע"י דרישותיו ימיט שואה ואסון על כל הצבור. ולמפת ע"י הראה: "הנה קציר חטים היום — עת אשר המסר אינו רדוש כלל לכל העם פן יפסיד את התבואות הנקצרות — אקרא אל ה' ויתן קולות ומסר" הבצרך תהי תפילתי, לו אף אם בעדי היה נחוש הגשם? וזה יובל לחיות למפת היותר חותך כי דרישת היחיד לפעמים תגרום רעה להצבור, ומהו הלא בנקל לכם לשפט ולהתבונן "כי רעתכם רבה לשאול לכם" מלך, והנה בספרי שופטים ד' נהודיא אומר לא בקשו להם מלך אלא להעבירים עבורת כוכבים שנאמר (ש"א ט' כ"א) והיונו גם אנחנו ככל הנוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו, פי' כי רצו אשר המלך יעשה לו משפטים באות נפשם, סבלי להתחשב עם משפטי התורה, וכמו מלכי שאר העמים, נפצא כי בעיקר דרישתם של מנוי מלך חסאו הריבה, אולם בסננון ואופן הדרישה שבקשו בלשון "לנו" הוסיפו לחסא עוד יותר וכפי שבארנו. וזהו שאמרו: "כי יספנו על כל חסאותינו רעה לשאל "לנו" מלך".

ומעתה נתבונן בסדר הקמת מלך לפי רוח התורה, לא רק ע"י בחירות של כל העם לכד המביאה לפרעות ואי סדרים במדינה, כי אם בתחלה ע"י ב"ד של שבעים ונביא כמש"פ הרמב"ם (בהל' מלכים פ"א נ') וז"ל: אין מעמידין מלך בתחלה אלא ע"פ בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא וכו' וכשאלו דודו שמיים שמואל הרמתי ובית דין ע"ל, וכבר כתב המהר"א ג' מעמים מפני מה היתה בחירת המלך ע"י ה' ולא ע"י מנוי העם (לבר: א) שלא תפלת ביניהם קטמות ומריבות כי כ"א יתנשא למלך — משש

כמו שהוא עתה בוסנינו — ב) שאם יהיה נבחר מן העם יהיה נכנע להם וישא פנים לאשר בתרו אותו — הכל כמה שהבאנו למעלה בסדר הבחירות הנהוגה — לא כן בהיותו בחיר ה' (ג) אחר שהמלך צריך שיהיה לבו נקי מנאוה וחסדה וכל תכונה רעה, לא יתכן לכנו רק הבחון תעלומות לב, ורק ה' הוא היוזע לבחון ולבחור באיש מורס מעם בתורתו, יראתו, חכמתו ומדותיו וגבורתו, איש אשר יהיה למעלה מכל השפלות והכחות אשר במדינה, איש אשר יוכל להביא תועלת לכל העם בכלל, מבלי להביס אם טוב וישר הוא לאנשים פרטים, והכוונה הזאת שהוכרנו נראה בולטת בפרשת הקמת מלך, אשר כל הפרשה כולה נאמרה רק פלשון יחיד: "ואמרת אשיסה עלי מלך, שום תשים עליך מלך אשר יבחר בו ה' אלהיך" כלומר ע"י ב"ד של שבעים ונביא, ואחרי כן ע"י בחירה כללית של כל העם כמפורש (בש"א י' כ"ד) ויאמר שמואל אל כל העם הראיתם אשר פו בחר ה' כי אין כמוהו בכל העם וירעו כל העם ויאמרו יחי המלך, והמעם כתב המהר"א כי לבר הבחירה ע"פ ה' היה מהראוי שיבחרו אותו העם ג"כ, וימסו בו כלם עליו, וכאשר פנעם הזאת לא היתה ערנה הסכמה כללית של כל העם, דהלא אנשי-הבליעל בווהו ואמרו על שאל "מה ישיענו זה" לזאת הוכרח שמואל לקרוא עוד הפעם כמוכא (שם י"א י"ד) ויאמר שמואל אל העם לבו "ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה, וילכו כל העם הגלגל וימליכו שם את שאל וכו' ועתה אחרי נצחון המלחמה מיבש גלעד הסביבו כולם כמש"ב וילכו "כל העם", וכן אמרו בפרכות (נ"ה א) אמר ר"י אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אי"כ נמליכים בצבור וכו'.

גם אצל הדעה כתוב (ש"כ ה') ויבואו כל שכני ישראל אל דוד הכרונה וכו' וימשחו את דוד למלך על ישראל, מפני כי

ללכת אחרי התקפים והעדיצים, ועל אדני הצדק והיושר תתפתח והתקיים מטשלת מלכותו. **ומה** נעמו מטה דברי המד"ד הנצב בראש דרושנו "דוד יצאו לו מוניטין בעולם" כי יסודות מלכותו הנו שרשים נצחיים וקיימים לעד. ואופן הנהגת מלכותו שנבנתה על ערינות ורכות הלב ואצילות הנפש, נתפרסם בכל אומות העולם. "ומה היה מוניטין שלו" כלומר באיזה אופן היה סמל מלכותו "מקל ותרסיל מכאן" לא הרב והנית, ולא כלי תותח בנבחרות מלחמותיו הולירו את מגדל מלכותו, כי אם "מקלו ותרסילו" — התמסרותו הנאמנה "לרעות הצאן איש לפי כחו" להגן על הקטנים מפני הגדולים, הבליטה את אותן הסגולות המקוריות והבחנות הנפשיות שבהן צריך להיות מוחדר ומוכתר מנהיג עם ישראל! ורק רכות לבו, סדויות הנעלות והתרומיות, צדקותיו וענותנותו היתרה של המלך דוד — הן הולירו את המגדל, ונתנו ערובה נכונה כי גם בשבתו על כסא המלוכה לא יגפה לבו ולא ידום עינו כשאר המלכים. נמצא כי רק "המקל והתרסיל" חוללו גדולות ונפלאות בעמדתו הרמה של דוד, ורק על ידם בא "המגדל מכאן".

אולם כיון הוא בשעה שהיו ישראל שרוים על ארכתם, אבל עתה בגולה הלא אין לנו שיוך רק התורה הזאת, והרב המחויב לנהל את עדתו על סבועי התורה והיראה להגן על חומת הדת, ולעבור עבורם ברוח ובחוסר, הנה גם בעת ובעונה הזאת בשעת בחירת פרנס חרש, תתעוררנה כתות ומפלגות שונות, וגם אחרי אשר העדה תבחר בהפרנס להושיבו על כסאו, הנה עוד ימצאו אנשים המטאנים בו, ואנחנו איננו רשאים לחשדם לבעלי פניות, או לבעלי נצחון הרעים להראות את בוחם כי רב הוא, פן נחשוד בכשרים.

עתה נתנו את הסכמתם על דוד גם כל שבמי ישראל שהיה למלך עליהם. ובמה זכה דוד שיבחרוהו הגוי כילו למלך? והנה אם נפתח את ספר הזכרונות של כל עם ועם נראה כי מלכם הראשון זכה לגדולה בהיותו המצביא על גימרתיו המרובים, וע"י חריצותו הנפלאה, בתהלוכות המלחמה שהרג אלפי רכבות אנשים השמיר והחרים עמים רבים ונצח את המלחמה נעשה למלך בניהם. ויפה אמר חכם אחד כי ההורג נפש אחת נקרא גזול, וההורג אומה שלמה נקרא מלך, ועל פני כל העם יכבד. באופן אשר להמלך הראשון בעמו אלפי רכבות הרוגים ונהרי נחלי דם מצד אחד, וכתר המלך של גאון וגאווה, תקיפת ועריצות מצד השני. לא כן דוד מלך ישראל סמל כתר מלכותו הן הסגולות והמדות התרומיות של צדק ומשפט, חסד ורחמים, ערינות הנפש ורכות הלב. לחוס ולרחם גם על בעה"ח, לרחות הגדולים מפני הקטנים ולרוחם. קטן הוא בעיניו גם בהיותו מלך כמבואר בילקוט (רמז קכ"ד) ודוד הוא הקטן (ש"א י"ז) וכי אין אנו יודעים שדוד הוא הקטן? אלא להודיע צדקו של דוד, דוד היה רועה ואע"פ שנעשה מלך על ישראל הוא דוד בקטנו. והיו כה שאמרו חז"ל "ברק לדוד בצאן ומצאו רעה יפה", ומדוע נאמת ברכו ה' בצאן ולא ברבר אחר? כי הצאן בהיותם החלשים והרכים ביותר בין כל חיתו היער והבית, נעדרי כלי זין סבעים, וכל חיתו היער אורכות עליהם למפרס ולבלעם, הנה כזה דומה עם ישראל להצאן, אשר כל העמים חורקים את שניהם ולוששים את עיניהם להכחידם מעל הארץ. והמסירות הנפלאה והאהבה והעדינות המכועות שהראה דוד לצאן, הן אבן הבוחן והערבות היותר בטוחה כי תמיד ירגיש במצב הנדבאים והנענים, וגם בשבתו על כסא המלוכה לא ידום לבו

כי הן הלא כל העדה כולם קדושים המה, ויתכן כי כל התנגדותם להפרנס החדש הוא לשם שמים, כי מצאו בו מגרעות. וע"ד הצחות י"ל דעל זה אמרו: „אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עונותיו" כלומר חסרונותיו.

ובנגד אלו האנשים המתנגדים להפרנס החדש, ומוציאים בו לפי דעתם איזו מגרעות, יש להתפונן שלא יהיה בכלל מה שאמרו (שבת קי"ט ב') מאי עד לאין מרפא? אמר רב יהודה אמר רב כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו, ולכאורה מלת „מכתו" מיותרת, והי"ל כל המבזה ת"ח אין לו רפואה? אולם תלמידי חכמים שכל רור ודור מאידים בתורחם ובחכמתם לגוי ולאדם הפרטי גם יחד, המה כפנם המאיר את הדרך הנכונה ללכת בה, אך לא באומר ודברים ותוכחת מוסר לבד, כי אם ע"י מעשיהם, מדותיהם והנהגתם של ת"ח הללו יקנה האדם שלמות בנפשו. יראה מדותיהם והנהגתם ויקח מוסר לשאם ברע ולבחור בטוב, וכמו שהבאנו

למעלה. אולם המבזה ת"ח הנה עי"ז נשפל האומוריטט שלו, ואז אין לו ממי להתלמד ולקחת מוסר, ולזאת כאשר יחמא ואשם ויחלה בנפשו „אין לו רפואה למכתו" כי אחרי שבוז את הת"ח אין לו ממי להתלמד להיטיב את דרכו.

ובכ"ז אין להפרנס להקפיד על זה, וכמו שדרשו בספרי עה"פ (דברים ל"א) ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חוק ואמץ, הנה עם שאני מוסרם לך עדיין נדיים ועדיין תיגוקות הם, אל תקפיד עליהם על מה שעושים, אף רבונם לא הקפיד עליהם על מה שעשו שנאמר (הושע י"א) כי נער ישראל ואהבהו, כלומר האב אינו מתחשב כלל עם מעשי הבן וחולה הכל בקטנות ובנערות, כי על כל פשעים תכסה אהבה. כן אתה בל תקפיד, „עדיין נדיים הם" ומחוסרים הגנה „עדיין תיגוקות הם" ואין לחכות שיכירו ויעריכו חכף את ערכך ויכבדוך בראי.

דרך החיים.

ואל העם הזה תאמר כה אמר ה' הנני נתן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות.
(ירמיה כ"א ח')

ת"ר כשהלך רבי אֵלִיעֶזֶר נכנסו תלמידיו לבקרה, אמרו לו רבנו למדנו אורחות חיים ונזכר בהן לחיי העה"ב, אמר להם הזהירו בכבוד חבריכם וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים (כ"ה הגירסה בע"י) ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבו בן ברכי תלמידי חכמים ובשביע כך תזכו לחיי העולם הבא (ברכות כ"ח ב').

ויש (לשאלו: א) הלא מקרא מפורש בתורה (דברים ל' י"ט ב') ובתורה כחיים למען תחיה אתה וורעך לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולרבה בו כי הוא חייך וארך ימין. והמכואר בזה כי העסק בתורה ובמצוות, לשמוע בקולו ולרבה בו, הם האמצעים המביאים את האדם להחיים המאושרים, וא"כ מה מקום לשאלתם מאת רבם, "למדת אורחות חיים?" (ב) הלא העבודה התמימה הראויה לאנשים שלמים כתלמידיו ר"א, היא עבודה מאהבה, שלא ע"ם לקבל פרס, ומה זה שאלו: "למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא?" וגם רבם ר"א לא הכלימם ולא סחה כם על כונתם ולשונם, וארדה עיץ להם איך להשיג את מבוקשתם, ועיין "באפיקי יהודה" דרוש מ"ה שהעיר בכ"ו. ג) לפי הנראה היתה כוונת התלמידים בשאלתם שוידעם רבם את התוך והעיקר של כל היהדות, ולכן עלינו להבין את תשובת רבם "הזקרו כבוד חבריכם דעו לפני מי אתם עומדים, ומנעו בניהם מן ההגיון" וכך כאילו זה הוא כל התורה ואיך פרוש הוא?

שלום, וכל אשר לך שלום. כי כאשר ישלים האדם את חוקו במה שראוי להשלים עם נפשו, הנה אז הוא שרוי בשלום עם עצמו ויצדק עליו מאמר ואתה שלום, וכן הענין עם ביתו, וכן בכל הנלוים אליו מאחביו ושכניו ויודעיו אשר יצדק עליהם וכל אשר לך שלום. ולדרכנו נסדר שלשת הבחינות הללו באופן כזה: הנהגת עצמו הפרטית, הנהגת עצמו עם זולתו, והנהגת עצמו עם בני ביתו.

ומעתה י"ל כי המאמרים הפונים קדימה יאלפנו ביניה, ילמדנו אורחות חיים ויורנו את הדרך פה נלך. לטוב לנו כל הימים, בהראותם לנו את המגשרות והחסרונות אשר בהם יכשלו בני האדם בשלש ההנהגות הללו: כנוגע לעצמם, לזולתם ולאנשי ביתם. וזה שאמר ר"א שלש משמרות כלומר בשלש בחינות יבחנו מעשי האדם בהעדה"ו שרומה ללילה, וע"ד שאמרו עה"פ (רות ג' י"ב) ליני פה הלילה, ודרשו ע"ז זה העוה"ו שרומה ללילה. וכן דרשו (בבבא מציעא פ"ג ב') עה"פ (בתהילים ק"ד) תשת חושך ויהי לילה, זה העוה"ו שרומה ללילה, ונקרא העוה"ו

ומורם שנבארו נקדים עור מאמר של ר"א רתניא ד"א אומר שלש משמרות היו הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר (ירמיה כ"ה ל') ה' מסרום ישאן ומסעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו, וסופן לדבר, משמרה ראשונה חמור נוער, שניה כלבים צועקים, שלישית תינוק יונק משדי אמו, ואשה מספרת עם פעלה, (פירכות ג' א'), את המאמר התסמו הזה, כבר בארנו לעיל בדרוש "דרך שקר" ועתה נבארו בדרך ואופן אחר.

הרב מהרי"ע בספרו "עקרת יצחק" שער מ"ג יבאר כי חיי האדם עלי אדמות יפלו בשלשה ענינים, כלומר: כל מעשי האדם ופעולותיו אשר יעשה כל עוד יתהלך עלי ארץ, יבחנו בשלש בחינות: הראשונה בבחינת עצמותו הפרטית, ר"ל כאשר נבחין אותו לברו בלי הצטרפות לזולתו, השניה בבחינת יחוסו אל בני ביתו, והשלישית בבחינת יחוסו אל זולתו מפני החברה אשר הוא שוכן בקרבה, ומכש"כ בבחינת יחוסו אל אנשי עירו ומדינתו, ואל שלשת מיני החיים האלו צוה דוד להקדו לשלום באמרו (ש"א כ"ה) ואתה שלום וביתך

לילה, יען כי כל הנעשה בהעוה"ו מכוסה בצעיף עלמה כלילה, מלהבין הנעשה בו. וכנגד הנהגת עצמנו אמר "משמרה ראשונה חמור נוער". וכדי לתת מושג נאמן ונכון מהנהגתו הפרטית נקדים לבאר דברי הנביא ישעיהו (א' ג') "ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן". הנה ההנהגה הפרטית משתנה לפי מעמדם ומצבו של כל אחד ואחד, ומתבלטת ביותר ע"י ההיחסים האקונומיים. ולמען לתת צורה מוחשית ובלשם מכל המעמדים נתאר: בבקר השכם-הננו רואים איש צעיר לימים ירוץ, ועל עפעפיו עוד תשכן השנה של שחרית. הערבה ביותר לפני איש צעיר לימים. הוא יסור אל אחד הפתים לפתח את דלת חנותו, אשר בה יכלה האיש הזה את כל היום, וגם חלק גדול מהלילה. הוא לא יקפיד להתפלל בצפור ולקבוע עתים גם לתורה. כי על מי יניח את חנותו? היסגרנותו ואשתו הלא לא תדע להבחין בין הסוחרים והקונים הפאים לקנות בחנותו, אל מי תוכל לשקול גם את המשקלת הקטנה — מפני כי הקונה הוא איש טוב ואינו מדרקק על המשקלת, כי אינו חושד בבשרים... — ולמי תוכל למד במדה הקטנה, כי איפה ואיפה, מדה ומדה, משקלת ומשקלת לחנוני זה. מובן ממילא כי הוא יקטין ביותר במצות הצדקה, ולהעני יתן חתיכת סוכר קטנה אשר כבר מאסו בה הקונים, מפני כי מוקצה מחמת מאוס היא ואינה ראויה לאכילת אדם. או יפתח את ידו הנדיבה לתת קמח חטים, אשר רק ילבין מעט את תרימיל העני השחור ביותר, אולם לא ידע כלל כי בא אל קרבן קמח. והיה כאשר תשאל לחנוני הערים הזה: מאין תחיה? ומאין אתה מוצא את פרנסתך ומחיתך? והוא ישיב לך תנף: "מהחנות", ולא יפלא מעתה

אם הוא עובד אותה עבודת עבד מהבקר עד השעה המאוחרת כלילה, וגם המעט שיושב כפית, וכל שיחיו ושילו רק אורות חנותו וקונו. והנה חחנוני הערים הזה שכח לפי שעה — או אינו רוצה לזכר — מקרא מפורש בתורה (דברים ח' י"א י"ז י"ח) השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחוקותיו אשר אנכי מצוך היום וכו' ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי החיל הזה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וכו'. הנה תורתנו הקדושה תצונו לכל נשכח את ה' בכל מעשינו ופעולותינו. וזה הוא: "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמר מצותיו וכו' ואמרת בלבבך כחי" כלומר גינתות הרבות והעצומות כל היום וכל הלילה, וכן "עצם ידי" מה שסגרתי ועצמתי את ידי, מלה"כ (כישעיה ל"ג מ"ו) ועוצם עיני מראות ברע, מלהשוע ולהשיט עזרה להעניים ולהנרדמים, עשיתי לי את כל הרכוש הזה. אולם אל תשכח מי הוא הנותן לך פריאות כח ואומץ הגוף, לעמול ולעבוד עבודה כבדה ותרידה כזאת, זה הוא: "וזכרת את ה' אלהיך" לכהפ"ח בזה כי הוא "הנותן לך כח לעשות חיל" — רכוש ועושר — ובאמת אין אדם נונע מאומה מהמובן להשני, אף אם יעמל כל היום וכל הלילה, כמאמרם (ביצה מ"ז א') תני רב תחליפא אחיה דרבא חזאה כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יוה"כ. ובכלל בשעה שמלחמת החיים נמשכה על פני כל המחנה, והאנשים כואבים חוטפים שוללים, רצים רחופים ומבוהלים ורבים על דבר אגרות כסף, הגה לא טוב מהם גם הבעלי מלאכות, יריבו ויתקוטמו, ישקרו ויונו. ומי הוא האיש החושב אז בדבר רוחניות ותורה? והחיים המאנים והרועשים מסמאין אז

על האבוס, ידמה לו כי הוא רק הוא נתון לו המון שהוא אוכל, וזולת האבוס אין לו שום ספרנס ומשפיע. ותחת אשר כל הבע"ח כראותם את בעל הבית שלהם המפרנסם, יציהלו את פניהם וישמחו בו, אולם החמור הזה לא ידע לשמח ולהתענג. וזולת האבוס. **ומעתה** מבוארים היטב דרכי החוזה ישעיה: "ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו" כלומר: השור לכהפ"ח יכיר את קנהו, אבל החמור גם השכל ביותר, לא ידע גם את בעליו, ורק את האבוס ממה שאוכל יחשוב לבעליו, זהו: "וחמור יחשוב — אבוס לבעליו". כמוהו יכשלו גם בני האדם, כי גם המה יחשבו את האבוס — החנות, והמלאכה, והמסחר לבעליו המפרנסו והמכלכלו. ואינם חפצים לדעת ולהרגיש שיש גבוה מעל גבוה הון ומפרנס את כולם, ולא רק האנשים הפשוטים יחשבו כזאת, אלא אפילו "ישראל — רמי המעלה — לא ידע" "עמי" — גם האנשים הרבוקים אלי ביותר, אשר אוכל לקרוםם "עמי" אם כי המה ידעו את ה' בפיהם. אולם "לא התבונן" אין להם שום התבוננות אמיתית בלבם פנימה, לדעת ולהבין כי רק ה' הוא הנותן, המפרנס והמשפיע לכל.

גם ר"א בראותו את הנהנתו הפרטית, איך ששח לבנו מלהבין כי גבוה מעל גבוה יש המפרנס מקרני ראמים וכי ואומרים להנות את תפרנסו ולהאמונות והעסק אתה תכלכלני, שמש בהחמור אשר יחשוב האבוס לבעליו, ולזאת בראותו את האבוס יגדור לקראתו. ולכן קרא ר"א את הבחינה הראשונה, והיא הנהנתו העצמית, בשם: "משמרה ראשונה חמור גודר".

ולמען לתת מושג נאמן ונכון בקצרה מהנהנתו את זולתו, נציע ציור קטן: כידוע לראובן לבנו וחרפתנו רבו במונית. האנשים המתמכרים למשחק הקלפים, אם

את עין האדם. גם העשירים המשתחווים לאליל הכסף והזהב ויחיו חי שרים עם כל תענוגות בשרים, הנה החיים הנפרדים האלה למחלות רבות תוצאות, המחלישות את הגוף, ועליהם יתפלא וישאל הנביא (ישעיה נ"ה ב') "למה תשקלו כסף בלא לחם" וכי כלומר על דברים שאינם הכרחיים — כי לחם הונח תמיד על כלכלה מצומצמת בלא מותרות, וע"ד שאמר יעקב אבינו בבקשתו ונתן לי לחם לאכל (פראשית כ"ח כ') — כי זה יגרם לכם "ויגיעכם בלא לשבעה" כי ע"י שתשקלו את כסףכם על תענוגות בשרים ומותרות, הנכם מוכרחים לעמול ולעבוד בלא הפוגות, עד כי פאמת "ויגיעכם בלא לשבעה", אולם הנביא יעצנו לאמר: "שמעו שמעו אלי ואכלו טוב ותתענגו ברשן נפשכם" כי האיש אשר כל עמלו עלי אדמות אך למען יוכל לחיות חיים טובים ולפנק את בשרו, הנה אם כי גופו יושמן, אולם משמן בשרו יכלה את הנפש, ובקרבו יולדו תחלואים שונים. אבל האיש המתנהג וחי על פי רוח התורה והאמונה, המתרחק מכל מותרות ותענוגים הנפרדים, לא ידע מהם מאומה, והוא שאמר: "שמעו שמעו אלי ואכלו טוב" כלומר התנהגו במאכלכם לפי רוח התורה, ואז תתענגו ותתרומם ברשן נפשכם, אם גם נופכם לא יושמן.

מזה אני רואים תמונה בולטת כי האנשים ישתדלו, יעמלו ויגדעו איש איש בעבודתו אשר הוא עושה: זה בחנותו, זה באומנתו, וזה במסחרו. וכל אחד מהם נמכר להם לעבודת עבד, ואין להם שום אידיאל ורגש רוחני, ואף אם לפעמים יוכירו את שם ה' בפיהם, אולם רחוק הוא מכליותם, כי אין להם שום התבוננות, הכרה פנימית והתרגשות נפשית. והנה התכונה הזאת נמצאת בין הבע"ח רק אצל החמור הגם ביותר, אשר בעמרו

בבתייהם או בהקלובים המיוחדים לזה, והנה באחד מלילי מבת הארוכים ביותר, בשעת השניה אחר חצות הלילה, הננו באים לאחר הנדע בכל העיר לעשיר גדול ובעל עסקים גדולים, שמה בחדר האורחים סביב לשולחן הירוק, ישבו כארבעה אנשים ופניהם צוהלים מהין, ויחוריו ישחקו במשחק הקלפים, והנם מתרועעים באהבה ואהוה עד כי מאתמים זה את זה בשם "אהבה", ונם על האחד שעברה כוס התרעלה, שאבר הרבה כסף, גם הוא לא ידאג ולא יתקצף, כי ההקדו תשעשעהו כי גם בגורלו יפול הקלפי המוב ואז ימלא מה שאבר, ועוד ישחק, אחרי כי עוד ארוך הלילה, וכלל גדול הוא אצל האנשים המשחקים בקלפים "כל המריעין לו בתחילת הלילה מטיבין לו בסוף הלילה", ובאמת הרבה רעות גורם המשחק הזה: (א) מבליס את הוסיך בשחוק כזה המביא לידי קלות ראש ופריצות, ועל כיוצא בזה אמרו באבות (פינ, י"ג) שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה, כי השחוק הזה גורם ללצנות, הוללות ושכרות. (ב) בשעת המשחק אם אינם מצויים מאכלות כשרים אוכלים גם נכלות ופרפות, וביחוד בהקלובים הלא שמה רק פרפות ונבלות. (ג) יש בו גם חשש משום גזל, ויעוין בח"מ ברימ"א (סי' ר"ז י"ג) ובספר "מחנה ישראל" להגאון הצדיק בעל "החפץ חיים" בח"ש פ"ח. (ד) השקועים בצרעת זו, ע"פ רוב מאברים את כל ממונם ורכושם, כסבת האנשים הצדים אותם בחרמם ומרמים אותם, עד כי לכסוף הם מאברים עצמם לדעת, והנה בראותנו את האהבה והאתוה השוררת בקרבם, נדמה כי באמת אהבתם היא אהבה נאמנה ושהורה הראויה להתקיים ולעמוד ימים רבים, בלי קנאה שנאה ותחרות. אולם מה מאד נתפלא אם למחר בהודע להם מאוזה עסק ומסחר המה

יתגודדו ויריבו, כל אחד מעלה את השער, ואין שום תקוה לחרויה. ואדרבה קרוב להפסד משכר, ובכ"ז יריבו וגם למהלכות יקראו, וכל אחד אומר "גם לי גם לך לא יהיה" והאהבה שהיתה אמול, כבר עברה ונשכחה מלבם. ובראותנו האהבה המחמיה הזאת נזכרה את משל העולם: פעם אחת התחברו הכלבים ויחוריו המתיקן סוד ויחליטו להעמיד ביניהם אהבה ואהוה, וכעוד הנם מתרועעים ומלכחים זה את זה, והנה מחדר הבשול השליכו איוו עצמות יבשות, כרגע שכחו את בריתם ואהבתם, ונתחילו לנבח ולחרוץ לשונם זה על זה בעד העצמות היבשות, ובראותנו את הברית המלאכותית הזאת הננו אומרים: כמזה יכשלו גם בני האדם. האהבה, האהוה והרעות תעברנה ותבטלנה בהגיע איוו מסחר ועסק, ואין חולקין כבוד ואהוה בקיום המסחר, ויתקוטטו ויריבו אף כי בכל העסק לא נשקף שום ריוח להשתכר, והנהו "עצם יבשה", ולכן ריא בראותו איך השלום והאהוה תמס יהלכון, לרגלי סבה היותר קטנה בערכה, ותחתיהם יבואו מרנים ודברי ריבות, יקרא באמת את הבחינה השניה — הנהגת עצמנו עם זולתנו, בשם: "שניה כלבים צועקים".

מרים נבואה ונעלה הרי בושם לבאר את סימן המשמרה השלישית, המכון כנגד הנהגת עצמנו עם ב"ב, עלינו להתבונן על החזיון המאד מעצב שנגלה בימינו בחנוך הבנים, האבות משעה שהתינוק עוד יונק משדי אמו כבר מיניעים את ראשם ומוחם בדבר חכלית לבניהם: מה יהיה כשיגדלו? ולראובנו הגדול אליל התכלית נחיה להיסוד ואבן הפנה בהחנוך הנוכחי, וזה עוקר מן השורש כל נפשויות ורוחניות מעולם הילד, כי תחת שמעולם היה החנוך העברי — חנוך אידיאלי, במסרה להרים את הנער למדרגה יותר גבוהה, להכניסו

להיכל התורה והחכמה, לפתח ולשכלל את נשמתו. לעדן את לבו, לחזק ולאמץ את מוג טיבו ותכונתו ולנשע בקרבנו את המחשבות וההרגשים של תורתנו ואמונתנו, לעשותו ליהודי איתן ביהדותו ובביר ברוחו — רוח התורה, ומיוחד בהאידאליזם הגדולים והקדושים של התורה, הנה בעת הפכו הקערה על פיה, ויסרו את משרת החנוך על אליל התכלית והחסר, ומשחר ילדותו מגדלים ומחנכים את הפעוט הקטן, לראות אשור והצלחתו בחיים, כאליל הפרנסה, והתכלית המטריאליסטית, בכל פנה ופנה שוררת רוח התכלית, והמטריאליזמוס צועק אני האדון על כלכם! ואם לפני היתה האם מישנת את בנה הקטן בשיר-ערש כי „טובה תורה מכל סחורה“ הנה בומניו התחילה האם לישן את „בנה בשיריה האלילים, כי „טובה סחורה מכל תורה“! ולכן כשיגדל הבן ומעמדו בחיים לא יהיה כ"כ איתן, עיי פנעי העת שהציקוהו, הנה לרגלי העדרו באמצעות הרצו ובאמונה הפתורה, יפל סהר לרשת היאוש, עד שיאבד את עצמו לדעת. כי החכמה והמרע החולניים שרכש וספג לתוכו, התקוננו בנפשו ובנשמתו וקרובים ללכו, רק במרה שהמה אמצעים מועילים להחיים הגשמי התכליתי, אבל אין בהם אותה ההתלהבות הפתורה שתלהיבהו ותרוממהו לחיים אצילים, וכאשר נתאר: הננו באים לאחר הברית והננו שומעים סחור הילדים איש ואשה המשוהחים, ולפניהם ילד קטן מונח בערישה והאם תישנה, וההורים מתוכחים: מה נעשה את ילדנו זה הנוכח כשיגדל? הנלמדו חכמה ומרע? הלא בננו נרישא (הידש) אף כי הצמינו בלמורו בבית הספר הריאלי ואח"כ בהאוניברסיטה והיה לאינזינוד, אולם בהיותו יהודי לא השיג שום משרה, ולא ראה ברכה בכל עמלו, ומצבו הגשמי ירד פלאים, או עיי היאוש

שאחזו ובלעו מבלי דאות שום תקוה לקריירה בעתיד, האביר את עצמו לדעת! ואת בתנו היחידה מאניע (מיכלה) נתנו לדוקטור, ומי האמין לשמועתנו כי גם היא תמבל? הלא מאקס (מרדכי) היה בהאוניברסיטה התלמיד האחד המצוין לחכמת הרפואה, ואח"כ כשנמר למורו וחבר דיסירטציון ע"ד „השפעת הלב“ התפעלו כל הפרופסורים ויצא מוכתר בשם דקטור מירצינא, ואחרי כל אלה הנה אין לו בקורים, וכל היום יושב בחבוק ידיים מאפס עבודה. ומה יהיה את בנו זה יעפים (חיים) מאין ימצא לחם? הלא החכמה בהוסן הזה לא תוכל להחיות את בעליה, והישא אל המסחר ענינו? הלא גם דרכי המסחר אבילות! ובעוד שהאם הרחמניה רואנת ומתאוננת למשרת בנה לכשיגדל, הקיץ הילד משנתו והתחיל לבכות, ובין כה וכה הפריע את מחשבות האם. מוכן ממילא אחרי כי האם תדאג אך להחיים המטריאליים, ואל החיים המוסריים לא תתן את לבו, הנה הנער יגדל ללא תורה, וללא אמונה ויראה ומוסר היהדות. ולראבוננו הפפוס הזה איננו יחיד כי אם תמונה נשקפת מהשגת החנוך בכל המעטות — העשירים והעניים, איך הם מתחייבים להפתתחות והשתלמות בניהם.

ובמה נשתנו הומונים! לשעבר היה היהודי משתדל להשכיל את בנו, ולנהלם על סבועי התורה והיראה, וזה היה כל משושו ושמחתו בימי חלדו, וגם האם חשבה את עצמה למאשרת, אם בניה היו נאמנים לה ולתורתו. כמה רמעות חמות הורידה האם הישראלית בהובילה את בנה בפעם הראשונה להחרד, ומי יוכל לשער ולתאר את שמחתה ונלה בהודע לה כי בנה התחיל ללמד גמרא? ובהגיע תור הי"ג שנים, ובנה רש מענינא ריומא בהלכות תפלין, היתה

האם אוכלו בשתי עיניה, וכל הנה ומלה שהוציא הבן מפיו היו יקרים בעיניה מכל מחמדי התבל, ולא יפלא מעתה אם הבנים היו אז נאמנים לה' ולתורתו. אולם לצערנו עברו וחלפו הימים הטובים האלו, ותחתיהם באו ימים של חקוי והתרמנות להעסיק; ימים אשר בני ישראל התנצלו את עדים מהר חורב, ימים אשר הקולמורה החפשיה פרשה את כנפיה על גוי ועל ישראל יחד, ובזמן "הנאוד" הזה יפוזרו כסף לכל הלמודים, ילמדו את הבן נכ לנגן על הפסנתר ולצאת במחול המרגיל את הנער לערזה וקלות ראש, ורק בהלמודים הרהים יקצצו מאד, וילמדו לשעורים ושעות בשבוע.

המורם מהנ"ל כי מהאשה היושבת בארמונות מבטחים עד העניה המתפרנסת ברוחק מיגיעת כפיה תדאגנה, בהיותם הילדים קטנים מושלים בערישתם, למצבם הגשמי של בניהם, ואל הרוחני לא ישימון לבן. ורבי אליעזר ברוח קדשו ראה מה שיקרה לעמנו באחרית הימים בנוגע להנהגתנו עם ב"ב, איך שבעור ילדינו קטנים יונקים משדי אמם, הנה האם הרחמניה כבר תדאג למטרת בנה זה לכשיגדל: מאין ימצא פרנסתו? וע"ז אמר ר"א "שלישית" כלומר הבחינה השלישית של הנהגת עצמנו עם ב"ב, היא באופן כזה: "תינוק יונק משדי אמו" בעורנו מוטל בערישה, והנה "אשה מספרת" ודואגת אך ורק לחכלית בנה "עם בעלה".

ומעתה נפתח לנו שער להבין את המאמר מראש ורדשו. לדעתנו התלמידים לא שאלו בדבר חובות הישראלי לעבודת ה' וקיום המצוות, כי זה הלא מפורש בתורה, כי אם בונתם היתה שידועים בצד החיוב את הדרך האמתי והעיקרים היסודיים של

התורה, שהתורה והחיים יהיו קשורים, מאוחדים ומשולבים. תמיד לעבודת הבורא יח, והוה שאלתם: "למדנו אורחות חיים כלומר את אורח החיים בעצמו למדנו, באיזה אופן נכלכל אותנו? ואיזה הוא הדרך הנכונה והישרה בקיום המצוות, המובילה את האדם להחכלית הנרצה? ובאמרם "ונזכר לחי העולם הבא" אין הכוונה ע"ס לקבל פרס, וכמה שנבאר: ידוע כי בין הפועלים שכירי יום נמצאים שני סוגים, האחד אשר כל היום ישאו עיניהם אל השמש, אם כבר ירדה איזה מעלות, ומתי חשקע לגמרי ויבואו על שכרם, כמובן אנשים כאלו לא יוכלו בשום אופן למלאות את חובתם באמונה, כי הלא רק אל השכר עיניהם נשואות, מכלי הבט אם המלאכה עשויה כהונן, וגם מוכרת הבע"ה להעמיד תמיד עליהם שופרים שיפקחו עליהם שלא יתעצלו במלאכתם, והנה פועלים כאלו נוכל באמת לקרואם בשם עובדים רק על מנת לקבל פרס, והשם הזה נאות להם ביותר, אולם בני הסוג השני, המה עובדים חרוצים אשר ישכחו לגמרי כי שכירים הם, ובשעה שהם עוסקים במלאכתם ידמו כי את עבודת עצמם המה עושים, והשכר אשר המה מקבלים לעת ערב, הוא רק הוא יזכורם כי שכירי יום היו, ולפועלים חרוצים כמזהם אין מהצורך לשומר וקצין שיעמוד עליהם לזרזם ולהשגיח שתהיה המלאכה על צד השלמות, כי הלא כל חפצם להביא את המלאכה להחכלית הנרצה ולהשלמות הראויה, כמו כן בעבודת ה', האיש אשר יקיים את התורה והמצוות מההכרה האמיתית של אהבה ה' ברוב שמחה וגיל ובהתעלות והתרוממות הנפש, וההתעסקות בהן נחשבת לו לתענוג היותר גדול, מכלי קוית להשכר הכרוך בקיום המצוות, הנה הוא לא יריגיש

שום לאות ומעמסה, כי אצלו שבר המצוה — הוא תענוג קיום המצוה. והיה לעת ערב כי יעדוב שמשו, ובעד כל מצוה יקבל שכר, הנה השכר ההוא יהיה נחשב בעיניו כמציאה הבאה בדיסת הדעת, והוא חין מליצתו: „גנובה — ממילא — בהם לחי העולם הבא“ כלומר מבלי חכוח וקוץ לזה.

ומעתה נבואה לבאר את תשובת דבי אליעזר לתלמידיו? כבר בארנו לעיל את שלשת ההנהגות אצל האדם בהיותו מתהלך עלי ארץ, והאדם אשר יזכה את ארחו בהנהגתו הפרטית, ובהנהגתו את זולתו מבני החברה, ובהשלישית בהנהגתו את גיב, הנה הוא האיש המאושר בתבל, כי מלא את חובתו בעולמו. וגם בתשובתו זאת לתלמידיו כוון ריא לשלש ההנהגות המפורשות למעלה, ודבריו במאמרו הנכחי מכונים ומותאמים עם דבריו במאמרו בריש מכילתין בברכות, שלש משמרות הוי הלילה, רוח אחד וכונה אחת לשניהם, רק שבמאמרו הראשון דבר ביחס השלילה, כלומר מהמנרעות והתסרוגות אשר בהם יכשלו בני האדם בנוגע לשלש ההנהגות הנ"ל, ובמאמרו השני דבר מצד החיוב, הראוי לכל איש לזכות את ארחו ולכלכל את הנהגותיו בנוגע לעצמו, לוולתו ולב"ב, ע"פ הדרך אשר התנה להם התנא הזה במאמרו הנכחי.

והנה לפי המבואר כי הנהגת עצמנו עם זולתנו היא מתוארת בשם „כלבים צועקים“ כי האהבה והאחתה, הרעות והידידות המדומה, המס יולכון לרגלי איזה ספק ריות, ותחיתין יבואו מדגים ודברי ריבות, וכנגד זה אמר במאמרו הנכחי: „הוזהר בכבוד חבריכם“ וכמו שפירש „הכותב“ דבא בזה להוכיח שלא תהיה ביניהם קנאה ושנאה. וכנגד הנהגת עצמנו המתוארת בשם „חמור נוער“ אמר

„וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים“, ופירש שם „הענף יוסף“ עפ"ש"כ המורה (בפנ"א מח"ג) כשעמוד אדם מסתוו יזכור כי השנתת רוח אלהים מלך גדול מרפחת עליו ולא יסור מוכרו ומלירא אותו והוא עבודת הלב שהיא תפילה כמאמרם בתענית, ועיני ירכק בה לבקר בהיכלו לחי עולם עכ"ד. וממילא תיכף בקום מסתוו כל ישים מבטו ותקוטו אך בהנהגות והעסק, רק יתפלל לחי שישלח ברכה במעשי ידיו, כי ממנו הכל, ורק הוא הוא הון המפרנס והמשפיע, ובשעה שהוא מתפלל צריך להתרחק למרי מחנותו ועסקיו, רק תהיה תפלתו בתורוממות הנפש לעבודת ה' ית.

ומנעו בניכם מן ההניין? ופירש"י אל תרגילום במקרא יותר מראי משום דמשכא. וכבר התפלאו מה ראה רש"י לשלול את למוד המקרא מהתלמידים, תחת אשר חז"ל בעצמם קבעו את למוד המקרא לחובה. וכן דרשו (קדושין ל' א') עה"פ „ושנתם לבניך“ ושלשתם לעולם יגליש אדם שנותיו שליש במקרא וכ"ו ובפשימות י"ל כי רש"י בעצמו הרניש בקושא הזאת, ופירש אל תרגילם במקרא יותר מראי משום דמשכא כלומר יותר מראי אל ירגילם, אבל במרה שהטילו החכמים בודאי מחויב בלמוד המקרא. אלא אי קשיא הא קשיא מאין לקח לו רש"י ז"ל לפרש „ומנעו בניכם מן ההניין“ — אל תרגילום במקרא, איפה נרמו במלת „הניין“ — מקרא?

ונקדים דברי המדרש רבה עה"פ (בראשית כ"ו כ"ה) ויתן לך האלהים מטל השמים זה מקרא, ומשמני הארץ זה משנה, דגן זה תלמוד, תירוש זה אגדה. ויש לדקדק ולהעיר מדוע בחרו ליהם את הכתוב „מטל השמים“ על מקרא וכ"ו?

הנה המקרא הוא היסוד לכל התורה; ממנו יתור וממנו פינה. אולם אם האדם ירגיל את עצמו דק במקרא, וימנע מן התושבע"פ הנה בכל מקום ימצא בהמקרא ספקות שאלות ותמיהות אשר ידרכוהו מנוחה ולא ירע שלו בנפשו. פה יראה כי אדוננו החסיד רוד מלך ישראל אשר כולנו בכבודו נחמיר, ראה אשה ויחשק בה, ויקחה לו לאשה, ואת בעלה צוה להעמיד מול מערכת האויב למען יהרג בהרב בני עמון. פה יראה את שלמה בנו, שבנה את בית המקדש, חמא בעבודת כוכבים (שבת נ"ו ב'), ורק המסורה באה ופרשה לנו (שם) כל האומר רוד חמא אינו אלא טועה, לא היה ראוי רוד לאותו מעשה אלא להורות דרך תשובה (ע"ז ר' ב') וכן נבי שלמה מפני שהיה לו למחות בנשיו ולא סחה (שבת נ"ז ב'), וכן כתוב בתורה עין תחת עין ופרשו חז"ל ממון (בבא קמא פ"ד א'), אכן בלי המסורה ימצא על כל צעד ושעל תמיהות וספקות עצומים אשר ע"י יתכן שישהו לבו לדרך רחוקה אשר לא ישוב עוד, ולא יפלא מעתה אם ראינו אשר המקרא היה תמיד למלע המחלוקות להאנשים ההולכים אחרי שרירות לבם הרע, והעדים היותר נאמנים יהיו הצדוקים והקראים אשר הוניהו את התושבע"פ ותלו כל מחשבותיהם והגיונותיהם המותעים על יסוד דיוקי המלים במקרא כנודע, וגם מחוקקי הדתות החרשות עם כל אליהיהם ועצביהם לקחו להם מן המקרא איזה פסוקים מקושעים ליסוד דבריהם, ולכן המקרא אם כי הוא באמת היסוד לכל התורה כולה, והוא הנותן חיים בכל העורקים והעצבים של האומה, אכן כל זה הוא, אם אך יבא בלבב איש אשר קנה לו הרבה חכמה ודעת מהתורה המסורה, אולם אם יבוא המקרא בלב הנהגה תהפוכות

ודעות זרות ומשגגות, הנה המקרא יתהפך לו לסם הארסי להביא ממנו מופתים לכל דעותיו הזרות ע"י פרושים שונים ומשונים אשר יכרה מלבו וינימין בהכתובים. נמצא כי המקרא לללב האיש, הוא כדמיון המל המרה את הארץ. המל הוא המחיה והמבריא את כל הצמחים, ואם המל יפול על הפרחים ושושנים או יצמח ויפריח אותם, והמה יתנו קטורה זרית נחוה באף כל עובר, והמל יהיה נאה לו ונאה לעולם, אולם אם יפול המל על קוצים וברקנים, הנה גם אותם יחיה ויחיוקם; וע"ז עור יסיפו להזיק את העוכרים, ובכ"ז לא נוכל להאשים את המל כי הוא היה בהמעל הזה, אחרי כי המל הוא מין נחולי משפיע, ומצרו לא יבצר כל טוב, אם אך המושפעים היוקים את לשדו ודבשו לא יהיו מושחתים ומקולקלים. ככה גם המקרא יחיה ויחזק את מותר הגויה, אם אך הרם המובלע באברים והנוול בהעורקים הוא נקי וטהור מכל סיג ופסולת, וכדאמרין, ביזמא (ע"ב כ') עה"פ וזאת התורה וכן זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה, ומה שפרה מעתה מליצתם ז"ל "מכל השמים זו מקרא" וכמבואר, וע"ן בהקדמה לספרי שו"ת "שם עולם".

ומעתה נבאר גם את סוף דברי המאמר, ידוע כי הצומח שואף אל תוכו את מיטב הרומם, ולכן בכל מקום אשר הצומח יפגוש ארמה דשנה ופודיה יקלוש אל תוכו את ליחותה המוכה ויגדל רשאים וצמחים. כן גם המשנה הנה היא מיטב ורכשו של תמצית התושבע"פ, ולכן דרשו "משני הארץ זה משנה", "ורוב רגן זה תלמוד" כמו הרגן הוא עיקר החיות של האדם, כי הלא על הלחם יחיה האדם, כן התלמוד הוא המון הנפשי המבריא והמחזק את הנפש, וכבר

נודע מתכונת היין הטוב וביחוד היין הישן, אשר השותו לא ירגיש כ"כ בעת שתותו, ואח"כ יתעוררו בו כל חושי ועצבו, כן גם האנדה היא ברמיון הזה. בשעה שילמד אותה לא ירגיש כ"כ בנפשו שנוים נפוצים לטובה, אבל מבלי שירע בנפשו יפעלו עליו דבריהם ויל לרכך את לבו, ולהפיה בו את זיק היהירות, ע"ד אמרם רצונך להכיר את בוראך למד אנדה, ולזאת אמרו "ותירוש זה אנדה".

העולה מכל הנ"ל כי למד המקרא בלי המסורה יסבו להאדם לחשוב מחשבות, ולפעמים יוליכו הרמיון שולל מבלי שירע וירגיש בנפשו, ולכן אם רבי אליעזר צוה לתלמידיו שימנעו את בניהם מן ההגיון, הרגיש רש"י כי הוא למד המקרא במדה נפרוה, כי אין לך רבד המביא את האדם לידי הגיון הלב לחשוב מחשבות כלסוד המקרא. **אולם** לפי בארנו לעיל את המאמר "תינוק יונק משרי אמו" וכי כי האבות האנים לתבליה בנם בעורנו תינוק היונק משרי אמו, יהיה פרושו במאמרו "ומנעו בניכם מן ההגיון" כלומר מלחשוב ולהנות מחשבות מה יהיה את הבנים לכשיגדלו, מאין ימצאו מחיתם ופרנסתם, כי התבליה הנרצה היא לישר את הבנים ולהדריכם בדרך התורה והיראה, מבלי לחשוב ולדאוג אחרי מטרם בעדם בעורם באדם. כן עלינו להתנהג ביחס הנהגתנו אל ב"ב, וכמו שבארנו.

בכל דור ודור בכל עת ובכל זמן עמנו לחוס את מלחמת קיומו, אולם לא בחרב ובחנית וכבוש ארצות, כי אם בסגולותיה הרוחניות ובמקריה סדרי חייה הרוחניים והנשמיים ע"פ התורה והאמונה. רבים הם שואניו מבית ומחוץ הרוצים לעשות בנו כליה בשניהם יחד, ורבים הם הדברים אשר

בוננו חצים לירות בסו. אופל על ישראל ותורתו. אולם ישראל בהתנוססו בגל התורה והאמונה יוצא המיד המנצה. וגם בשלשת הנהגתנו בל נחליף צורתנו, כי לא ההתמכרות העצמית הזרית, לא התחרות פרי הגלותי ולא ההתמסרות לאליל התבליה בתנוף הבנים יוכלו להרים את מצבנו, כי אם אדרבה מביאים כליו. ואברון, וכמה שמבואר בהכתוב (דברים ל"ט) העדתי בכם היום את השמים כנגד הרוחניות, ואת הארץ, כנגד הגשמיות, ומצוות התורה נחלקות לשתיים: (א) למצוות שיש בהן כרות ומיתת ב"ה, וכנגדן אמר: "החיים והמות נתתי לפניך" (ב) עשין ולית אשר אם האדם שומר אותם הוא מתברך, ואם עובר עליהם תבאנה הקללות, וזהו שאמר: "הברכה והקללה", ואם אמר יאמר האדם הלא גם האיראליים והתורות של העמים מרימים את רוחם, והמה מתפתחים ומשתכללים, וא"כ למה לנו להתרכז תחת רגל מיוחד — רגל התורה? למה לנו להכביל מחיי העמים והנהגותיהם? ע"ז באה התורה והשיבה: "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וורעך" כלומר רק תורתנו היא תורת חיים המארכת את חיינו זה אלפי שנה, רק "הספר" הזה הוא וזממנו על כל העמים בהנהגותינו, ולהחיותנו גם כדיום הזה, תחת אשר אצל כל העמים הסוף הוא השליש, והאגרוף החזק הוא המאריך את קיומו. אולם בבוא עם עז, עם עריצות ואכזריות נרולה וחזקה מסנו, הוא בולע אותו, והיה כלא היה. נמצא כי רק התורה ומצוותיה הם המאריכות את ימיו וימי ורעיו, ורק בה תבחר, למען תחיה אתה ורעך לעד.

ובזה מבואר הכתוב הנצב בראש ררושנו, בהקדם מאמרים (מנהדרין ל"ז) איך יהודה גלות מכפרת ג' דברים שנאמר (ירמיהו כ"א) כה אמר ה' וכי היושב בעיר הזאת ימות

בחרב ברעב וברצף והיוצא ונפל על הכשדים הצרים עליכם יחיה והיתה לו נפשו לשלל, וכאורו כי היהודים או חמאו בשלשת הבחינות שהזכרנו למעלה. האחת שבטלו את למוד התורה של בניהם, וכמו שנאמר (שבת קי"ט) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה תינוקות של בית רבן שנאמר וכו' ומשו"ה בא החרב של האוי"ב והחריב את הארץ. והשנית שחמאו בהנהגתם העצמית במו"ס, כמה שאמרו (שם) אמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר (ירמיה ה') שומטו בחוצות ירושלים וראו נא ורעו ובקשו ברחובותיה אם המצאו איש איש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה. נמצא כי פסו האמונים או סבני האדם, ומכ"ש שלא נתנו תו"ס, והיו סבעלי "כחי ועצם ידי" ולא היו מפרישים תרומות ומעשרות, שבעון זה

רעב בא כמ"ש באבות (פ"ה ו'), והנהגתנו העצמית עם זולתנו היתה או מושחתה מאד, שהיתה מלאה קנאה ושנאה, דהלא אמרו (יומא ט' ב') דמקדש שני נחרב מפני שנאת חנם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עבירות ע"ז נלוו עריות ושפיכות דמים, וכיון דשקולה שנאת חנם גם כנגד שפיכות דמים משו"ה בא ענש הרב ע"ז, דהלא אמרו (אבות פ"ה ח') דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה, מבוואר מכ"ז דישאל על שבטלו את בניהם מתורה בא החרב, ועל שלא עשו משפט וצדקה בהנהגתם העצמית בא הרעב, ועל הנהגתם עם זולתם בשנאת חנם נענשו ברב, והוה דרך המות. אבל הגלות המרה עם יסוריה הנוראים וגדודיה הרבים, מכפרת על החטאים שהביאו את החרב הרעב והדבר, וע"ז נהיתה לדרך החיים.

דרכי תשובה.

לשבת שמברכים ר"ה אלול.

רב בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים, חיים שזו, חיים של טובה, חיים שזו ברכה, חיים של פרנסה, חיים שזו חזון עצמות, חיים שיש בהם יראת חמא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים שזו עושר וכבוד, חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים, חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה. (ברכות ט"ז ב.)

הנה, התפלה הזאת אנו מתפללים בכל שבת שמברכים ראש חדש, וזאת חדש תשרי כמבואר במג"א בס' ת"ז סק"א. ויש להעיר הלא התפלה הזאת היא תפלת רב שהיה מתפלל פתר צלותה, ומדוע בחרו בתפלת רב להתפלל בשבת

שמכריזים ר"ח, ולא בתפלת רבי אלעזר שהיה אומר בתר צלותיה, או בתפלת שאר התנאים שהיו אומרים אחר צלותם?

ומנהג בני אשכנז אינו כן אלא מראש חדש ואירך מתחילין לתקע אחר התפלה שחרית, ויש מסומות שתוקעין ג"כ ערבית (רמ"א תקפ"א ס"א). **ויש** להבין הטעם של היש מקומות שנהגו לתקע גם בערבית?

במסורה ג' זכרון: אין זכרון דראשונים, אין זכרון לחכם עם הכסיל, זכרון תרועה.

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם וכו' והקללה אם לא תשמעו אל מצות

ה' אלהיכם וכו' (דברים י"א, כ"ו, כ"ח).

ויש לדקדק בזה: א) מדוע בתחלה נאמר "ראה" בלשון יחיד ואח"כ נאמר "לפניכם" בלשון רבים. ב) מה שיך לשון ראייה על ברכה וקללה שהיא ענין רוחני? ג) קשה מאד מה שנאמר בתורה "היום" שלבאורה הוא למותר, והיה יכול לומר "ראה אנכי נתן לפניכם ברכה וקללה" ועיין באלשיך בזה. ד) הלשון את הברכה, אשר תשמעו — דמשמע תקף — צריך באור.

הרור החדש, ובעיניהם ידמו כי אין פותר להם. אבל באמת לו העניש הקב"ה את עושי הרע תקף בעשותם הרע כי אז היתה כסלה הבחירה בקיום המצות, ולא היה מגיע שכר להאדם בעד קיום המצוות, אחרי היותו מוכרח לעבור את ה' ולקיים מצוותיו מצד יראת העניש. אולם דור המדבר בהיותו עוד במדרגה של "נער" כשה"כ כי נער ישראל, באמונה ודעות, היה מהצורך להראות להם נסים גלויים. למען השרש עמק עמק בלכם את האמונה. וכן להעניש תקף את עושי הרע למען האחרים יראו ויחזקו מוסר, כי כל זמן שהיו בני ישראל בגדר "קטן" באמונה וברעות, היינו: אחר צאתם מסצרים, הראה להם הקב"ה נסים גלויים, וכן העניש לעושי הרע תקף בעשותם אחת מסצוות ה' אשר לא תעשינה, כדי לחזק ולהשריש את האמונה כי יש גבוה מעל גבוה שומר המשלם לאיש איש כפעלו. והוא שאמר משה לרור המדבר: ראה אנכי נתן לפניכם "היום" — בהיותכם עוד בבחינת קטן באמונה

הנה בין השאלות האערות בלב רבים מבני עמנו היא השאלה: מדוע מלפנים כאשר אך סרו בני ישראל מדרך התורה תקף נענשו, ועתה עתקו גם נברו כל עושי עול. למשל: הננו רואים בתה"ק אנשים אשר הלכו ללקט את המן בשבת ולא מצאו, ומדוע זה בימינו אלה כשיפתח איש את חנותו בשבת, וחלל את השבת בפרהסיא, לא יענש. ולכהפ"ח היה מהראוי לעונשו שלא ימצאו לו קונים על סחורתו ביום השבת? הננו רואים קרח ועדתו יצאו לריב את משה ומה היתה אחריתם? הארמה פתחה את פיה ותבלעם ואת בתיהם חיים, ומדוע לא יענשו כמותם עכשו כל סחרחרי ריב ומחלוקת בישראל? אם נמצאו אנשים אשר רברו באלהים ובמשה מיד שלח הקב"ה בהם את הנחשים השרפים ויסיחם, ועתה רבים מהצעירים יפערו פיהם לכלי חק לדבר סרה על ה' ותורתו, ובכ"ז הם בריאים ושלמים חיים וקיימים, ומדוע? שאלות כהנה וכהנה מתרוצצות בלב רבים מהצעירים, חניכי

וברעות "ברכה וקללה" — שכר וענש. ולפי צורך השעה תקבלו את השכר תכף בעשותכם את מצות ה', וזהו: "את הברכה — תבוא ממש תכף — אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם" והקללה — אם — אך — לא תשמעו אל מצות ה' — תבא לרגלי הענש, וכאמור.

והנה הראיה תתחלק לשתיים: (א) ראייה חושית, (ב) ראייה שכלית. הראשונה הונחה על חפץ אשר נוכל להבחין את מראהו ע"י אחד מהחושים אם שחור או לבן, אדום או ירק הוא. והשניה הונחה על ראייה אשר נוכל לבחנה רק בשכלנו, ע"ש הבתוב: ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהלת א' ט"ו). והנה לו היתה במדבר הראיה של ברכה וקללה — שכר וענש — רק שכלית, כאשר היא עתה, כי אז היו נמצאים כסח הרבה אנשים, גם במדבר, אשר לא היו יכולים לראותה. אולם בהיות הראיה של ברכה, וקללה דאיה חושית, אשר עין בעין ראו את מוסר שרי לעוברי רצונו, ולהיפך את השכר הכרוך תכף אחרי קיום המצוה, ולכן אז כל אחד ואחד כקטן כגדול ראו את "הברכה והקללה" השכר והענש, וזהו: "ראה" כלומר בלשון יחיד, כל אחד ואחד יכול לראות "כהיום" הזה את הברכה והקללה, תחת אשר ברורות הבאים כשתשתנה הראיה לשכלית, הנה אז לא תהיה קנין כל יחיד ויחיד, רק קנין העם ע"י חכמיו וגדוליו, וכמבואר.

אחי! בשבת זו ברכנו ראש חדש אלול. בהחדש הבא מרבנים אחינו בתפלות ותחנונים, בצדקה ובמע"ש, מפני כי החדש אלול מסוגל לתשובה ביותר, והימים האלה המה ימי רצון. ואנחנו נקרא את החדש אלול בשם: "חדש ההכנה" ובוה יפולס לנו נתיב להבין המסורה הנצבת בראש דרושנו, ויבואר בדרך ציור: בעיר גדולה רבת המרכלת היה

שוק שנתי, ואל השוק הזה נהרו הסוחרים מארבע פנות העולם, וכן בעלי המלאכות הכינו איש איש ממלאכתו שהיא עושה להשוק השנתי, וביחוד בערך חרש ימים מרס בוא השוק השנתי הוסיפו אמן לנמור את הסחורות, ובדימים האחרונים להשוק השנתי, לא נתנו שנה לעפעפיהם כי ראו לנמור, ליפות ולקשט את הסחורות. עד כי בכוא יום השוק לא נשאר להם כי אם לנסוע להשוק ולמכור את אשר הכינו. ככה יתנהג האיש החכם היודע את אשר לפניו להבין את מלאכתו בעוד מועד. אולם העצל או הכסיל הוא לא יתרגש מאומה מן ימי ההכנה והוא יושב בחבוק ידים, באפס מעשה ועבודה, גם בדימים האחרונים אשר קודם השוק, בעת אשר כולם מרוצים בהכנת ובגמר הסחורות, ולא נודע אז מי הוא החכם והכסיל, רק בבוא יום השוק ממש, אז יבוכר החרוץ במלאכתו על העצל, אשר לזה האחרון אין במה לנסע להשוק השנתי, וגם מעט הסחורה הנמצאת כירו לא תאיר ולא תרר להן. ברמיון הזה נקרא גם את החדש אלול הבא לקראתנו "חדש ההכנה" להשוק השנתי — הוא ראש השנה יום זכרון תרועה, אשר בו ביום תסבירה כל הסחורות, הלא הקה המצות והמע"ש, ובעדכ נשיג חיים ופרנסה לכל השנה הבאה, ממש כדרך הפעלי מלאכות בימים האחרונים לפני השוק, ישיבנו קום לנמור את המלאכות אשר התחילו, כן אנחנו נקום באשפוט הבקר קודם ר"ה לומר סליחות ותחנונים, ולהתעורר בתשובה ע"י הסליחות המעוררות את הלב, וע"י השופר הבא בכל החדש אלול להחריד לתשובה, כשאח"כ היתקע שופר בעיר ועם לא יחררו (עמוס ג' י').

אולם אם אך נתבונן הלא אין מהצורך לכל ההתעוררות המפורסות למעלה,

שופר במחנה שהרי משה עלה להר שלא יעמו עוד אחר ע"ו, והקב"ה נתעלה אותו היום באותו שופר שנאמר עלה אלהים בתרועה וגומר, לכן התקינו חז"ל שיהיו תוקעים בשופר בראש חודש אלול בכל שנה ושנה עכ"ל, ועין בב"ח, והנה בפרקי דר' אליעזר מובא הטעם רק על תקיעת של יום ד"ח עצמו, ועל התקיעות של כל החודש אלול מוסיף הטור מדיליה עוד טעם כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה, ע"ד הכתוב אם יתקע שופר בעיר וכו', וכן נוהגין כאשר נכתב לתקוע בכל בקר וערב אחר התפילה עכ"ל, אולם מדוע דוקא שלשים יום נהגו לתקוע? מובא בספרי היראים ספני כי זמן ב"ד הוא שלשים יום, וע"ד המובא בשו"ע ח"מ (ס' צ"ח ס"ט) ואחר שכתבו המירפא למרדכי מורידין ג' בקיאים לאותה שנה וכו' ומכריזין עליה שלשים יום כדרך שמכריזין על נכסי יתומים, כן קודם שירדו הב"ד של מעלה ברי"ה בנכסי איש ובמשפחתו לעשות השומות כ"ד, מודיעין ומכריזין ע"י ע"י השופר שלשים יום מעיקרא.

והנה בערכין (כ"א ב') חנן שום היתומים שלשים יום, והקשו בתוס' אמאי נקט יתומים אפילו כ"ע נמי אם כאו ב"ד לידר בנכסיהן כדי לפרוע כתובתה לאשה או חובו לכ"ח צריך שומת ב"ד שלשים יום, א"כ אמאי נקט יתומים? ולולא דמסתפינא הייתי אומר הנפק"ם בזה הוא כי אצל כ"ע צריך להכריז שלשים יום רק פעם אחת בכל יום ויום, אולם שום היתומים שלשים יום וצריך להכריז שתי פעמים ביום, כמובא במשנה שם "ומכריזין בבקר ובערב", ולפי"ל הטעם של המקומות הנוהגין לתקוע גם בערב, המובא ברמ"א ונוכח במור, ספני כי לו היו לנו תורה תפילה ומעשים אשר מהם יכולים לברא מליצים ופרקליטין טובים שימליצו בעדנו ביום הדין,

כי השנה העברה עם כל מצוקותיה ותלאותיה ריה לעורר אותנו לתשובה, חסרון הפרנסה בכל העסקים לא היה כבשנה זו, זה רבות בשנים, בשנה זו לא ישאל איש לרעהו כמה השתכר, כי אם כמה הפסיד, והאיש אשר לא הפסיד בשנה זו הוא המאושר, המחלות הנוראות אשר מצצו את לבנו ורפנו, תרתי משמע, באופן אם אך יזכור כל אחד מאתנו בפרט את השנה החולפת, הנה לבו ישבר לרסיסים, ועיניו תרדנה פלגי רמעות, אולם עוד רע ופר גורל הכלל היה בשנה זו, נזכירה נא את הערים השרופות אשר היו למאכלת אש, אלפי משפחות מתגלגלות תחת כפת השמים באין להן מוץ סעודה אחת ובגר לכסות מערומיהם, גזרות מחחרשות בכל יום, ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו, באופן שאם אך נזכירה את מצוקות השנה העברה, כל נצאך למעוררים כי המה תעוררנה אותנו לתשובה, אבל לדאבון לבנו הסבה אשר אנחנו מחשים ונקפאים ואין איש מתעורר, הוא ספני כי "אין זכרון לראשונים" וגם כי בכל "חרש ההכנה" אין מי שיבחין בין עובד ה' לאיש אשר לא עבדו, בין איש המכין את עצמו לקראת יום הדין ובין איש שומה היושב בעצלתים ובחבוק ידיים ככל החדש, וזהו: "אין זכרון לחכם עם הכסיל", ואימתי נעשה הזכרון כלומר ההבדל בין החרוץ לבין הכסיל, "זכרון תרועה" נשעה שאנו מתחילים לתקוע בשופר, ומלך יושב על כסא דין לשפט כל יצורי חלד, מי לחיים ומי למות, מי לשבע ומי לרעון, או יוכרד ויוכרד בין החרוץ במלאכתו להיושב בחבוק ידיים, כי להראשון הרבה מוטין: תורה ומעשים לקראת השנה החדשה, ולחשני אין כל.

הנה בפרקי ד' אליעזר מובא ח"ל: ברי"ה אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לחות אחרונות, והעבירו

אז היה דינו כדן שאר בע"ח, אולם אחרי אשר כדלים וכרשים באנו, הי תורה ודי מצות דמנו עלינו, ויתומים היינו ואין אב, ובשום דעותם הרין שצריך להכריז בבקר ובערב, ולכן הביא הרמ"א דיש מקומות שנהגין לתקוע גם בערב.

ובדרך התעוררות המוסר י"ל בכונת השופר בחדש אלול בתאור זה: בבואנו לבית התיבות באולם האירחים לחכות על הרכבת, הגנו שומעים קול הפעמון המשמיע והמוריע כי הרכבת כבר נעתקה ממקום התחנה האחרונה, וכי בקרוב בוא תבא אל התחנה הזאת, למען ירעו העומדים להכין להם כרטיסי נסיעה בעוד מועד, ולמסור את תבילותיהם אל הכבודה. מאושר הוא האיש אשר לו כסף מומן כפי הצורך, הוא ילך אל הקופה ויקנה כרטיסים בעדו ובעד אשתו ובניו, וכאשר תבא הרכבת אל התחנה הזאת, אם כי תעמד רק רגעים אחדים, בכ"י יספיק להם הזמן לעלות אל הרכבת, להושיב את ילדיהם ולהניח את תבילותיהם, אולם מה נורא מצב הנוסע אשר אין בידו מומן כפי הצורך לקנות הכרטיסים בעד כולם, הוא ימשיש בצלחתו וימצא מעט כסף, ויקנה כרטיסים רק כערו ובעד אשתו, והתקה תשעשעו כי את הילדים הקטנים יוכל להעבירם גם בלי כרטיסים, האבות בעלי הכרטיסים יעלו אל הרכבת, אולם את ילדיהם לא יתנו לעלות, ובתוך כך הפעמון משמיע את קול הצלצול השני, האם מתחננת לפני הפקידים שירשו להעלות את ילדיה אצלה, אולם הפקידים לא יסו און קשבת לכל בקשותיה, וכעורנה מתחננת, הפעמון משמיע את קול הצלצול השלישי, והרכבת נעתקה ממקומה, האבות רוצים לרדת מהרכבת לבניהם העומדים לפניהם, אולם גם את זאת לא יתנו הפקידים להאבות. יען כי

הרכבת התחילה ללכת, האם תילל, והאב יועק מרה, ולעומתם ילדיהם יבכו, יצעקו וירצו אחר הוריהם, אולם הרכבת המסחרת ללכת תפריד בין האבות והבנים, אמנם כן חכמינו הורונו: "אימא לא מנשיא ברא" ורחוק הדבר אשר האם תראג בעדה, מבלי שתראה להכין כרטיסים בעד ילדיה, אכן גם להיפך אם האבות מכינים כרטיסים בעד ילדיהם, ובעד עצמם כל יוכלו להכין לרגלי חסרון כסף, אז האבות יושיבו מראש את ילדיהם בהרכבת, אולם את ההורים לא יתנו לעלות, ובתוך כך הרכבת נעתקה ממקומה, הילדים צועקים אל הוריהם: מהרו עלו אלינו, כל נוכל לנסוע בדרך ארוכה כזו בלעדיכם, מי יאכילנו? מי ישקנו? מי ידאוג בעדנו מקום מנוחה בבואנו למחוז חפצנו? וההורים לעומתם יבכו וילילו, וגם הפעם הרכבת המסחרת ללכת תפריד בין הבנים והאבות.

אחי! גם במסילה השנתית העולה בדרך מראש השנה עד סוף השנה, נמצאות י"ב תחנות, המה השנים עשר חרשים: תשרי, חשוון, כסלו וכו' ובכל תחנה אנו עומדים מעט לנוח—בכל עריץ אנו עושים יוכ"פ קטן, ואנשי מעשה מתענים בהם וסתעוררים בתשובה, והנה בעוד ימים אחדים נשמע את קול הפעמון—הוא קול השופר—המוריע להנוסעים כי הרכבת כבר נעתקה מהתחנה האחרונה—חדש אלול—למען נרע להכין כרטיסים בעדנו, נשינו וספנו, ומה מאושר הוא האיש אשר בצלחתו נמצא כסף מומן—תורה ומע"ט—כדי הצורך לקנות כרטיסים בעד כולם, אולם מי הוא האיש אשר יעשה רק טוב ולא יחמא? ואם המעט—תורה ומע"ט—כסף יספיק לקנות כרטיסים של שנת חיים בעדנו, לקיים "וכפד בעדנו" מראש, ובעד ביתו לא ידאג, הנה מה נורא המחזה! האבות נכנסים לר"ה וכרטיסים של שנת חיים ביריהם,

ואת בניהם מחמרי נפשם, לא יתנו להעלות אתם אל המרכבה. הכנים יצעקו אנא חוסו נא! העלונו אליכם! עוד צעירים אנחנו לימים, עוד לא ראינו אור וחיים, הסלו עלינו! וכעוד הילדים מתחננים, בין כה יעברו ימי התשובה, ושומר המסילה מודיע ע"י התרועה שהוא עושה — היא התקיעה האחרונה אחרי תפלת נעילה — כי כבר נעתקה הרכבת ממקומה, והקופה נסגרה.

ומעתה יבואר המאמר מראש דרושנו, כי

אם נתכוון בתפלת דב שאמר בטר צלותיה נמצא כי אחת עשרה בקשות נמצאות בה, צא וחשב ותמצא כי אחת עשרה פעמים נזכר "חיים" והוא מכון כנגד האחת עשרה פעמים בשנה שאנו מברכים החדש, וכנגד כל חדש נמצאת בקשה מיוחדת, ומפני כן תקנה שנאמרה בכל שבת שמברכין החדש, וזאת בחדש תשרי שאין אנו מברכין החדש, כי מצפים אנו שאלהים, מקור הטוב והברכות, יברך את החדש תשרי בשנה טובה לנו ולכל ישראל.

לראש השנה.

בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש. (ויקרא כ"ג) ר' צוי בשם רחב"ח אמר משל לכן מלכים שהיה לו דין בפני אביו, א"ל אביו ואם אתה מבקש לזכות לפני בדין ביום הזה מני נקלוגים (מליץ) לפני ואת זכי לפני בדין, כך אמר הקב"ה לישראל בני אם אתם מבקשים לזכות לפני בדין ביום הזה תהיו מזכירים זכות אבות ואתם זוכים לפני בדין. באחד זה אברהם שנאמר (יחזקאל ל"ג) אחד היה אברהם, זכרון תרועה זה יצחק שנאמר (בראשית כ"ב) וירא והנה איל, מקרא קדש זה יעקב שנאמר (ישעיהו מ"ח) שמע אלי יעקב וישראל מקוראי, ואימתי תהיו מזכירין זכות אבות ואתם זוכין לפני בדין בחדש השביעי, (מדרש דבה ויקרא פ' כ"ט).

ויש להעיר הלא ביר המלך לעשות כרצונו גם נגד החק, ואו אינו צריך למליץ, ואם המלך דורש מליץ אות הוא כי רוצה לשפוט ע"פ החק הקבוע לכל, ואו אינו יודע שבודאי יוכה בדין, יהיה המליץ אף היותר מצוין, כי הן הלא בחק המשפט יומל הגורל, ואין יוכל להבטיח כי ע"י נקלוגים פלוני פודאי יוכה בדין? גם קשה מדוע דייק בלשנו להראות על נקלוגים "פלוני"?

אמר ר' אבוהו למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכר לכם עקדת יצחק בן אברהם

(ר"ה, מ"ז, א').

ובאמת יש להעיר על שדייקו יצחק בן אברהם, כי מי זה לא ידע כי יצחק בן אברהם היה?

העקרים (במסמך האשון פ"ד) יבאר כי

העקרים הנחוצים וההכרחיים לדת אלהית הם שלשה: מציאות השם, השגחה לשכר וענש ותורה מן השמים, וכנגד שלשת העקרים האלה יסודו לנו אנשי כנסת הגדולה בתפילות מוסף של ראש השנה ג' ברכות שהן מלכות וזכרונות ושופרות. מלכות כנגד עיקר מציאות השם, ויורה ע"ז נוסח הברכה: "על כן נקח לך ה' וכו' להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתן, לחקן עולם במלכות שרי וכו' ויקבלו כולם את עול מלכותך". ברכת וזכרונות—מורה על השגחה והשכר והענש, וכן מורה נוסח הברכה "אתה זוכר מעשי עולם ופוקד כל יצורי קדם לפניך נגלו כל תעלומות וכו' ועל המדינות בו יאמר איון להרב, ואיון לשלום" וכו'. וברכת שופרות—היא לרמוז על העיקר השלישי שהוא תורה מן השמים, וע"כ היא מתחלת "אתה נגלית בענין כבודך על שם קדשך לדבר עמם מן השמים השמעתם קולך וכו' ולפי שמתן תורה הוא באמצעות קול השופר נקראת שופרות עכ"ל.

והנה את שלשת העקרים האלה פרסמן

והודיעו בעולם שלשת האבות אברהם יצחק ויעקב. אברהם פרסם את מציאות השם ואחרותו, וכמבואר במ"ר ס"פ נח בארוכה כי אברהם שבר את אלילי אביו, וע"ז הלשינו עליו לפני המלך נמרוד, והמלך צוה להשליכו לאור כשרים בעד זאת כי אברהם אם כי לפי עדות חז"ל הכיר את בוראו בזהותו כן שלש שנים, אולם לפרסם ברכים את האידיאל והתעודה הזאת של מציאות ה' קונה שמים וארץ, וזה ע"י המאורע באור כשרים, אשר כמח הרעיש את התבל, בעת שאברהם מובל ע"י כהני האליל לבית המוקד, ואלפי זרבו אנשים מתאספים לראות במחזה, אברהם מושלך לתוך כבשן האש. כולם מחכים לשמוע את

דבריו האחרונים, אלי יתחרט ויתורה על חטאו. ופתאום נתערץ מתוך פיו של אברהם, המפיק מרגלית, קול אדיר ותוק: ה' קונה שמים וארץ, תבל וטלואה, הוא האלהים! וכל האלילים מעשי ידי אדם, הם תבל ואין בהם ממש. כל האספסוף ישתומם במחזה לראות איך אברהם מטיל בתוך האש הלוהט, מבלי שיחרכו אפילו כנפי מעילו, קרא ושונה את דבריו הראשונים. ופה מצא כר נרחב לפניו להפיץ מציאות ה' ואחרותו ברכים, וכן מפורש בתורה (בראשית כ"א ל"ג) ויקרא שם אברהם בשם ה' אל עולם, הרי מפורש כי אברהם פרסם את העיקר הראשון של "מציאות ה'" וזהו מבואר המדרש: "באחד זה אברהם" כי אברהם פרסם מציאות ה' ואחרותו.

יצחק פרסם בעולם את העיקר השני של

"תורה מן השמים" בתפלת מוסף של ראש השנה, אנו אומרים "ועקרת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור", ובהשקפה הראשונה נוסח התפילה הזאת תמוה מאד, כי אם יצחק הלך כרצון נמרוד, לאיזה צורך הזכיר אברהם לעקד אותו בידיו וברגליו? וכבר הרגישו את זאת במ"ר (בראשית פ' נ"ו) כי העקדה היתה אך מפני כי חשש יצחק בעצמו פן יודעו גופו מפחד של סכין ויצעד את אביו, ושם תפסל השחיטה ולא תעלה לו לקרבן וע"ז, וכן מוכח שם עה"פ (ויאמר יצחק אל אביו ויאמר אבי אבי, למה שתי עפעפים? כרי שיתמלא עליו רחמים, באופן כי מה שהוצרך יצחק להעקד מחליש ומקטין את הנסיון מצד יצחק? ומה זה שאנו מרעישים בתפלתנו "ועקרת יצחק—המורה על הנסיון גם מצד יצחק—לזרעו היום ברחמים תזכור"? אמנם כן אף שהקב"ה נסה את אברהם וצוהו להעלות את יצחק לעולה ובכל לבו ונפשו עמד בהנסיון הגדול, אולם בעצם מעשה העקדה גדולה היתה זכות של יצחק,

לעורר איזה שאלה, וגם היה לו פנאי, ובכ"ו בשבוע למבנה פשט את צוארו מבלי שאל דבר, הנסיון גרול מאוד, וזה האות כי חוקה היתה אצלו אמנות חכמים, אשר זאת היא היסוד והעיקר לתורה מן השמים.

לזאת בימינו אלה אשר האמונה בעיקר של תורה מן השמים דפחה מאד, 'הלך הלך וחסר' אנו מתפללים: "ועקרת יצחק" — הסורה על חוק האמונה של תורה מן השמים — "לזרעו היום" — אשר האמונה הזאת נחלשה — "ברחמים תזכר".

את הכוונה הזאת יעורר לנו גם ר' אבנה במאמרו הנצב בראש דרושנו "כדי שאוכל לכם עקרת יצחק בן אברהם" כי לרגלי היותו בן אברהם הרגיל אצל אביו ושומע תורתו תמיד, כי העבודה ע"י קרבנות אדם שנואה ומתועבת לה' ובכ"ו עתה כאשר הובילו כשה למבנה להעלותו לעולה, וגם עקרו באופן כי פנאי היה לו לשאול, ובכ"ו לא עודד שום שאלה מצדו, הנה הנסיון גרול כי"כ רק לפני היותו "יצחק בן אברהם" ולמבואר, הרי כי התרועה בשופר של איל מזכירה את זכות העקרה, והאחרונה מעוררת את גרול חוק האמונה של תורה מן השמים שהיה ליצחק, וזה הוא דבריהם: "וכן תרועה זה יצחק שנאמר וירא והנה איל, כי כל זמן שלא ראה את האיל היה יצחק מונח עקרו על המזבח ובכ"ו לא שאל ולא הטיל ספק בדרכי אביו. **יעקב** בקורות חייו פרסם את העיקר השלישי של השנחה לשבר וענש.

כי אם נתבונן בקורות יעקב אבינו הגנו רואים שלשלת ארוכה של מצוקות ותלאות, רדיפות ונחרדים, פה יבא יעקב, האיש תם יושב אהלים, ביתה לכן, המלא ערמוניות ונכלים כשועל, הרוצה לשעברו לעבר עולם מבלי שתהא היכולת בידו לבנות בית לעצמו, ולבסוף

וכמבואר במ"ד (שם פ' נ"ו) עה"פ וילכו שניהם יחדיו זה לעקר זה ליעקר, זה לשחוט וזה לישחט, וכן מבואר בפרקי דר"א הובא בילקוט (רמ"ז ק') אמר יצחק לאביו אבא קשור שתי ידי ושתו רגלי שלא אבעט אותך וגמצאתי מחלל מצות כבר ועשה כן וכו' והקב"ה רואה את האב מעקד בכל לב והבן נעקר בכל לב עכ"ל. ועוד גרולה הזכות של יצחק אבינו בעצם מעשה העקירה של ידיו ורגליו, הדודשת עת זמן להבין ולעשות זאת, ועיי' ביחוד פרסם את העיקר השני של "תורה מן השמים" כי הן אברהם אביו בכל מוסריו ותוכחותיו המיץ אך לשבוע וחסר, לאהבה ולרחמים ולהדבק וללכת בדרכי ה', והאכזריות להעביר את בנו ובתו באש, ובכלל להביא קרבן לה' את דם האדם, כל אלה הלא שנוא ומתועב הוא לה' והנה פתאום אמר כי ה' צוהו להעלותו לעולה, אשר עיי' נהרסו כל יסודות מוסריו, ובזרזי היה לו ליצחק לשאול את אביו עיי', אולם יצחק היה חזק ואיתן בהעיקר של תורה מן השמים, אשר היסוד הראשון בהעיקר הזה היא אמנות חכמים להאמין לכל אשר יצו כמשה"כ (דברים י"ז י"א) לא חסר מן הדבר אשר יגידו לך יסין ישמאל, ופרשו חז"ל (מנהגין כ"ט) אפילו אומרים לך על שמאל, לפי דעתך, שהוא יסין, רהלא מהאבות החל קיום התורה כאשר הבאנו בדרוש "דרך ה'". לזאת בנו יצחק לא פער את פיו לשאל איזה שאלה, או להעיד איזה נדנוד ספק בדרכי אביו, ובכ"ו לו אברהם גבואו אל הר המוריה היה שולח את ידיו לשחוט תבן את בנו, כי אז היה מקום להקטין את הנסיון מצד יצחק, ולאמר יצחק לא שאל מפני כי לא היה לו שהות ופנאי לזה, אולם אחרי אשר עקרו בידיו וברגליו — ההרדאה האחרונה כי עומד הוא להשחט — והזמן הזה היה מוכשר ונאות

אלי יעקב" – המורה על מדרגה שפלה, והוא בשעה שאין עושים רצונו של מקום וצריך להענישם – "וישראל – המורה על מדרגה רמה הראוים לשכר – מקראי" וכמבואר.

ומעתה נבאר את המדרש הפונה קרימה "מני נקליגוס פלני ואת זכי לפני בדין" והוא ע"ד שפרש הכתוב (שמות ל"ב) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם, והעירו חז"ל (ברכות ל"ב) וכי תופס היה משה להקב"ה? ופרשו. בד"ם לשר שדוה לו ב' אוהבים. והנה קרה כי אחד מהם חטא חטא גדול, ובשעה זו שנתורע מזה להשר, היה אוהבו השני יושב אצלו בביתו. ויאמר השר: החוטא ראוי לעונש גדול בעד המעשה הרע אשר עשה, אבל מה אעשה בשעה שהנך יושב אצלי כל אוכל לבעוס, כי אמצא נחת וענג בחברתך, וכל אלה משכיחים כעס וחמה מלבי, לזאת ידידי עובדי נא עתה למען אוכל לקצוף עליו ולחת צו להענישו. כך ה' האוהב עמו ישראל, בעשותם העניל רצה לבעוס עליהם, אך מפני גודל אוהבו למשה עבדו, אשר היה עומד אצלו באותה שעה לא היה כועס, לזאת אמר: ועתה הניחה לי ולך מאתי ואו יחרה אפי בהם ואכלם. נמצא כי לרגלי שבת האוהב הנאמן בחברת השר. כל יוכל השר לבעוס ולחת פקודה להעניש את החוטא, וזהו: "מני לך נקליגוס פלני" ומדרש "פלני" הוא הידוע לי לאוהב נאמן, ולא אוכל לבעוס בהיותו יושב אצלי, ומסילא "ואת זכי לפני בדין".

ובזה י"ל הפיוט בערבית לזכ"פ "הם קטגור" ובמה? ע"י "וקח סגנור" שהסגנור יקח מקומו המיוחד, והיינו שישב אצל הקב"ה ולא יוכל לבעוס, ומסילא ויהי ה' למשען לו, וכל אלה יעץ הקב"ה רק מפני הבטחתו לסלח לישראל, וזהו: "למען נאמו סלחת".

נתעשר יעקב במקנה ועבודה רכה, וכמה שאמר יעקב ללכן (בראשית ל"א מ"ב) לולי אלהי אני אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתי את עמי ואת יניע כפי ראה אלהים ויוכח אמש, ואחרי כל ההבטחות שהבטיח הקב"ה ליעקב "הנני אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך" היה מתירא יעקב פן יגרום החטא. פה ישמחה עשיו אחיו ומתנכל להמיתו, ולבסוף אחרי אשר יעקב נתעשר, נהפכה מחשבתו לטובה ונכסרו רחמיו וישקרו, או כפי רעת האומרים כי עשו בקש לנשכו ונעשה צוארו של יעקב אבינו של שיש, וקרו שניו של אותו רשע (מד"ר בראשית פ' ע"ח). האין זה השנאה פרטית? פה יתעוררו מדנים ודברי ריבית בין בניו, והמה בשנאתם ליוסף הבן זקונים מכרוהו לעבד, ומכסים את הרבר במשאון לאמר מרופ מרופ יוסף, ואביו התאבל על בנו ימים רפים, ולבסוף נתגדל יוסף ונעשה משנה למלך מצרים, ובשעה ותלה כל ארץ כנען מפני הרעב, כלכל יוסף את אביו ואת אחיו ומשפחתם, ולבסוף נרמה זאת רעה על כל ישראל, כי כל בני ישראל נשארו בגולה שמה תחת יד מלך עריץ וקשה, וכל זה היתה בהשנאה פרטית, כמבואר במד"ר (פ' פ"ו) "ראוי היה יעקב לדרת מצרימה בשלשלאות ובקולרין אמר הקב"ה בני בכורי ואני מורידו בביון וכי אלא הריני מושך את בנו לפניו והוא יורד אחריו על כרחו שלא כטובתו" ואחרית הדבר היתה כי המצרים נענשו והוכו במכות נוראות במצרים ועל הים, וישראל יצאו מאפלה לאור גדול ונתפרסמה בעולם ההשנאה לשכר וענש, ומי הסב את כל אלה? הלא רק ירדת יעקב מצרימה. נמצא כי "המקרא קדש" של השנאה לשכר וינש הפיץ והודיע בעולם יעקב אבינו ע"י קדרות שלו, ומעתה מה נאמנו בריהם ו"ל" "מקרא קדש זה יעקב שני שמע

ולכן

בעת ובעונה הזאת אשר עקרי ויסודי האמונה: מציאות ה' תורה מן השמים והשגחה לשכר וענש נחלשו ונרפו מלב רבים ועיינו מתעורר בריה כעס, חמה וקטרוג בביר של מעלה על ישראל, אומר הקב"ה לישראל: אם אתם רוצים לזכות לפני בריך ביום הזה.

תהיו מזכירים זכות אבות. אשר המה פרסמו והוריעו בעולם את שלשת העיקרים האלו, ויהיה נחשב בעיני כאלו האבות בעצמם נמצאים או בחברתי, ולא אוכל לבעם עליכם, ומסילא ואתם זוכים לפני בריך, כאשר זה אברהם וכו' כמבואר, ויהי דצון שנוכה כלנו בריך!

לראש השנה שחל בשבת.

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. מנא הני מילי? אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא כתוב אחד אומר (ויקרא כ"ג) שבתון זכרון תרועה, וכתוב אחד אומר (במדבר כ"ט) יום תרועה יהיה לכם, לא קשיא כאן ביו"ט שחל להיות בשבת, כאן ביו"ט שחל להיות בחול. אמר רבא אי מדאורייתא היא במקדש היכי תקעינן, ועוד הא לאו מצאכה היא וכו', אלא אמר רבא מדאורייתא מישרא שרי ורבנן הוא דגורו ביה בדרבה וכו' (ראש השנה כ"ט ב').

וי"ט להקשות לפי מסקנת הגמרא דמה שאסור לתקוע ברי"ה שחל בשבת הוא רק מדרבנן מטעם נזירה שמא יעבידנו ד' אמות כרי"ה, וא"כ הקושיא של הגמרא מסתירה שני הכתובים, כתוב אחד אומר שבתון זכרון תרועה וכתוב אחד אומר יום תרועה, במקומה עומדת?

קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב תמאתם (ישעיה נ"ה).

ויש להבין: (א) מדוע רצה הנביא למנוע מלהשמיע את דבריו הפעם? (ב) גם הרמזין של "כשופר הרם קולך" נ"כ צריך באור.

המפורשים למעלה, מלהשמיע את דברי תוכחתו כדי שלא יבא לבני, עד כי הוצרך הקב"ה לצוותו "קרא בגרון אל תחשוך" והמעם שלא יוכלו לעכב שני הדברים האלה את המוכיח, יבואר בהמשך הדרוש.

לדעתנו מספיקי נחמיה הנ"ל תהי' אדרבא ראייה מוכחת כי אנחנו לפי מצבנו עתה צריכים לבנות בריה, רק נדקדק: (א) מדוע נכפלו הכתובים: היום קדוש הוא לה'

אחי! בעמדי היום לפניכם להטיף, שני דברים יעכבוני מלעורר את לבכם לתשובה ולבני: (א) מפני כי שבת היום, (ב) הלא לפי דעת הגר"א בא"ח אף ברי"ה שחל בחול אסור לבנות, וראיתו סתמיה (ח' ט') ויאמר נחמיה וכו' לכל העם היום קדוש הוא לה' אלהיכם אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה. וי"ל כי גם להנביא ישעיה מנעוהו הפעם שני הדברים

אלהיכם אל תתאבלו ואל תבכו וכי כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו? (ב) מדוע בהכתוב הראשון נאמר "היום קדוש הוא" ובהשני "כי קדוש היום לאדוננו" ולא הוכיח "הוא" (ג) הלאה נאמר בהכתוב "וילכו כל העם לאכל ולשתות וכו' כי הבינו כדברים אשר הודיעו להם" מה הריבוי? כי הבינו בהדרגה? אחרי היותם כי פשוטים בהשקפה הראשונה?

אולם

כדי להתמושש נכון מהבדל המצב הרוחני של עמנו בימי נחמיה למצבנו הנכחי, נצטרך: הגנו שומעים כי אחד מאנשינו נחלה זה איזה ימים ואנו באים לבקרו, הגנו רואים כי פניו מלאים זיו וכח, הלב פועל את פעולתו המבטיחה, גם מרוץ הרם כדרכו, הרופק רופק בראיו, ובכ"ז יתפוך החולה את כל משכבו בחליו, לא ינוח ולא ישקם, רק יתהפך מצד אל צד, יצעק ויהמה ממכאוביו, כל אלה ירגיעונו ואות הוא כי כל רגשותיו עורם חיים עמו, כי זה אך שלשה ימים נפל למשכב, ובכ"ז יאנה יועק ויהמה, ולחולה כזה אין שום סכנה נשקפה בעדו, ועל המבקר אז רק להרגיע את החולה, ולעודדו כי בעיה ישוב לבריאותו ואיתנו בעוד ימים אחדים, לא כן אם אנחנו באים לבקר חולה אשר זה שמונה שבועות שוכב הנהו על ערש במחלת השיפום, אשר פניו לכנים כחלג חיוור, רפיקת הלב דפה ובהפסקות, עיניו עצומות, והוא שוכב ברוטיה סבלי להוציא אף קול אנחה, וכאשר נשאלהו: מה יכאב לך? יענונו כי לא ירגיש שום כאב, אות הוא כי רגשותיו כבר מתו, וצפוי הוא אלי סות בכל רגע ורגע, במצב כזה על המבקר להרים קול צוחה: עושו! נושו! חושו! להניח תהלים בביה"מ, להשתמח על קברי אבות ולבקש רחמים, לקרוא עזת רופאים מרופאים מומחים, שיעשו ודיקה של סמים תחת עור החולה, לעודד

את הדם, ולעשות אמנמאות של מים חמים לחמם את גופו, אולי ירחם ה' והסכנה תעבר. **במצב** כזה נדמינו גם אנחנו, בבבל היו בני ישראל בגולה אך שבעים שנה, ומקץ השנים האלו שלח ה' פרות לעמו ע"י עזרא ונחמיה, ויהי ביום ראש השנה ועזרא הכהן עמד על מגדל עץ אשר עשו לדבר, ויקרא כספר תורת משה לפני העם, סוד התעוררו הרגישו והבינו עד כמה סרו מתורת ה' ויבכו בכי גדול, כעדות הכתוב: "כי כוכים כל העם כשמעם את דברי התורה" הדמעות האלו ירדו לא ע"י התעוררות של התפעלות מלאכותית הנעשה ע"י עזרא, כי אם מעצמם מעמק הלב ירדו, בשמע העם את דברי התורה כצורתם, פצעי העם היו כ"כ גלויים בעיני העם, עד כי רק השמיעה בדברי תורה עוררה אותם לבכי, יען העם הרגיש, העם ידע והבין כי חמא, העם ידע את מכאוביו, אם כי מחלתו לא היתה כ"כ ארוכה, כי זה אך שבעים שנה היו בגולה, בראות עזרא את רגש החיים המתעורר בלב האומה, מצא לנכון להרגיעם לאמר: "אל תתאבלו ואל תבכו" יען כי "היום" אשר בו הראתה האומה את רגשותיה הפנימיים הרוחניים כי חיים הם עדינה עמה, "קדוש הוא לה" כי ההתעוררות הגדולה הזאת סימן טובהק הוא לחיים, ובכ"ז לא רגעו ולא שקטו כי גדלה התעוררותם, ולזאת כפל נחמיה להרגיעם, וגם הלויים אמרו: הסו כי היום קדוש ואל תעצבו" ואז רק ואז "וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלוח סנות ולעשות שמחה גדולה כי הבינו כדברים אשר הודיעו להם" ר"ל הבינו בהכוונה הלואה בדברי עזרא ונחמיה, וכמבואר.

לא

כן עתה בדורנו זה, אשר עמנו ירד פלאים ברוח ובחומר, גלה כבוד התורה מישראל, לומדיה מעטו וישחור, כל הקדוש

לעשות הכנות, היינו: אם יצאו להמלחים כי יורידו אל הים את סירות ההצלה, ומי יאמר אם רב החובל פעצמו יודיע כי הספינה בסכנה וכי עליהם לעזוב אותה, ולרדת לסירות ההצלה פן יטבעו בים, מי יוכל לשער את הכבדות והקולות עת עליהם לשבת בסירות ההצלה, וחיים מצרו הולך וסוער, ועי"ז סירות ההצלה פעם תעלינה מעלה ופעם תרדנה תהומה, ואז כלומי מפרפרים בין החיים ובין המות.

ככה גם אנחנו נרמזנו, ספינת ישראל הכללית מובעת בים וועף של הגלות זה מאות פשנים, כמשה"כ היו המון עמים רפים כהמות ימים יתמיון, ומי יודע אם ספינתנו לא ירדה כבר מצולה, לולא הגאונים רבי החובלים קברניטי האומה, שמהרו להאיר את ספינתנו ע"י פנסים של תורה, כמשה"כ כי נר מצוה ותורה אור, המה ראו להפיץ תורה יסרו ישיבות בעד בחורים ואברכים גדולי התורה, יסרו ת"ת בעד נערים, ובחציו פיר גפוז כן בני הנעורים, ככה שמה ספינתנו בלב ים זה מאות פשנים, אולם אה! חשכה נוראה כסחה את כל שמי היהדות ותקם סערה גדולה, רוח קשה המפרק הרים ומשבר סלעים — זה רוח הזמן המחריב את כל היהדות, ע"י המפלגות והכתות השונות שקמו להרוס ולהחריב את כל מבצרי התורה, ורומסים בגלגל גאות את כל הקדוש לישראל, להרעיל את הנוער פאלילי הזמן, בהפקרות ופריצות נוראה, והרוח המשחית הזה הולך ומכבה את פנסי החשמל, כי פתי הישיבות ופתי המדרש שוממו מאין לומדים, החציוס — אלו הת"ת נמשו ונעקבו, ובמצב נורא ואיום כזה הוריעו החובלים — גאוני זמננו, כי ספינתנו הכללית בסכנה גדולה, הספינה מובעת בים הוועף! מחרו הצילו את בניכם! הצילו את מפקם ונשיכם! הצילו את התורה! הצילו את התינוקות של בית רפן! כי הים הולך וסוער!

להאומה נרמס בראש כל חוצות, הצעירים יכוו ליקהת אם, לא טוב מזה גם המצב האיקונומי של עמנו, עמנו מפורז לארבע רוחות השמים לבקש סוף, ונס שם לא ימצא מנוח, והנשארים במקומם ישבו צופים, איש בשר רעדו יאכלו, ובמצב נורא ואיום כזה הננו שוכבים על ערש דוי זה קרוב לאלפים שנה, מצד אל צד נתהפך בחלינו, ואין מקום ואין עזר, אף בשרנו עלינו ירקב לרגלי קלקול הרוח, ואיברים איברים נופלים מעמנו, כי רבים יפנו עורף להתורה והיהדות, ובכ"ז אנחנו שוכבים ברומה בקרירות ואדישות נוראה, לא נאנח על מצבנו האיום ביום הרין הזה, לא נועץ לה' ולא נרגיש מכל הנעשה עמנו מסביב, ובמצב נורא כזה על המבקר — ר"ל הדרשן — ביום ראש השנה להרים קול צוחה, לעורר את העם לבכי, לעשות אמבטאות מרמעות חמות לחם את נשמת היהודי, לעורר את דמו הנוזל בעורקיו, אולי יחנן ה' וישמע שועתנו ויקימנו מחלינו זה, באופן כי בראש השנה של ומינוי הסגולה היותר טובה הם — הרמעות והכבי.

אזרי! אישתעו לי נחותי ימא, האי ספינה ההולכת בלב ים, שקטה ובטוחה, פתאום ירד מל והחשיך, החושך כסה את הים ואז סכנה נשקפה להספינה פן תפגוש בחברתה הרצה לקראתה, ולהסיר את הסכנה הזאת, רב החובל יבין שני דברים: (א) ירליק פנסו החשמלי סביב הספינה מפחין, למען הספינה הרצה לקראתה, תראה ותסור הצדה. (ב) ישמיעו קול חותח למען חברתה תשמע ותמה הצדה, אולם אם הרוח קלקל וכבה את הפנסים המאירים, וכל כדורי כלי התותח כבר ידו, ולא נשארו להם עוד כדורים, או אימתה ופחד יפלו על כל הנוסעים, כמצב כזה רב החובל עוד ירגיעם וישקיעם, כי בשלום יבואו למחא הפצס, ואימתי הסכנה קרובה! אם רב החובל מצרו יתחיל

באה גם אז, והמוכית. ממלא אז את מקום השופר לעורר את העם לתשובה. וזהו שאמר הקב"ה לישעיהו הנביא: אל תחל מלהשמיע את דברי תוכחתך כשחל ר"ה בשבת "כשופר" במקום השופר תהיה אתה "להניד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם".

ומעתה עולה שפיר ישוב שני המקראות: וזכרון תרועה, יום תרועה. יהיה לכם, גם לפי מאי רמסין הנמרא דתקיעת שופר לא הוי מלאכה ומותרת בשבת, דבאמת לפי מאי דמ"ד הנמרא דזכרון תרועה קאי על שבת להורות דאסור לתקוע בשבת, קשה מאד סרור הכתובים, דהלא "זכרון תרועה" נאמר ב' אסור והתם הלא כתיבי עיקרי המצוות השייכות בכל ורגל רגל, וא"כ יותר שייך התם לכתוב הכתוב "יום תרועה" להורות אם עיקר מצות התקיעה בפועל, ומה זה שרחתה התורה את הכתוב הזה ב' פינחס, דלא איירי התם אלא מעיקרי הדין של המוספין? ועיון בפנ"י שם, אלא ע"כ דמותר לתקוע בשבת וא"צ לזה שום ראיה. לואת י"ל דהתורה הקרימה את הכתוב "זכרון תרועה" בפרשה אסור, להורות כי עיקר המצוה של "תרועה" הוא "הזכרון" שבא על ידו לעורר לתשובה, שזכיר על ידו את חטאיו ופשעיו שעשה בכל השנה ויחזר בתשובה, וכמה שכתב הרמב"ם שהכאנו לעיל.

והנה בשעה שהנוסעים מפורים על פני הים וכפתע בינם ובין המות, וספינה אחת גדולה באה להציל את הנוסעים, אז מדרך רב החובל להשמיע קול בחליל הספינה, וזהו סימן להודיע להנוסעים המפורים על פני הים שיתאספו, ויתחגרו בכל כחם לבא למקום הספינה הנאה להצילם. כן ספינתנו הכללית בשעה שהיא טובעת בים הצרות, הנה נשמע את קול השופר המודיע כי מתחלת שנה חדשה, והעת עתה ע"י תשובה למצוא מקום מסתר מהויקים והוועות המוערות, בהספינה החדשה — היא השנה הבעל"ט.

והנה בר"ה השופר עושה שתי פעולות: (א) על ידו נקים עצם המצוה של תקיעת שופר, (ב) הוא יעורר את העם לתשובה, כשה"כ היתה שופר בעיר ועם לא יחדרו (עמוס נ' ו') זכן מבואר ברמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג הל"ד), אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה נזכרת הכתוב רמז יש בו כלומר עורר ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם. כ"ז הוא כשחל בחול, אולם כשחל ר"ה בשבת, אם כי עצם המצוה של התקיעות נדחתה, מפני הנזרה שמא יעבירנו, אולם הכוונה של השופר והיא ההתעוררות,

לר"ה למהרת המשפחה.

שאל רבי מתיא בן חרש את ר"א בן עזריה כרומי שמעת ארבע חזונו בפרה שהיה ר' ישמעאל דורש, אמר שלשה הן ותשובה עם כל אחד ואחד, עבר על עשה ושכ אינו זו משם עד שמוחלין לו שנאמר (ירמיה ג') שוכן בנים שובבים; עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה ויהכ"פ מכפר שנאמר (ויקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם, עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה.

תשובה ויוהכ"פ תודין ויסורין ממרקין שנאמר (תהלים פ"ט) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם וכו' (יומא פ"א א').

ויש להבין הראיות שהביא מהפסוקים, וביחוד הראיה שהביא על כריתות ומיתות ב"ד מהכתוב "ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם" שמחוסרה באור, ואיפה נרמז בהכתוב הזה כריתות ומיתות ב"ד? ורש"י נחקק בפרושו, יעו"ש.

תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אדם עובר פעם ראשונה מוחלין לו, שניה מוחלין לו, שלישית מוחלין לו, רביעית אין מוחלין לו שנאמר (עמוס ב') כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועד ארבעה לא אשיבנו, ואומר (איוב ל"ג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר מאי ואומר וכו' (שם ב').

המאמר הזה תמוה מאד, אם כי מהפסוקים שהביא מוכח דשלוש הפעמים הראשונות הקבי"ה מוחל, אבל מ"מ מעמא כעי מדוע בשלוש פעמים הקבי"ה מוחל, ומה נשתנה הפעם הרביעית שאין הקבי"ה מוחל בה? ועיין ברמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג הל"ה) ביאור הגמרא.

ההוצאה וההכנסה, מהפנסקים האלה: היום, השבועי, והחדשי יובאו כל החשבוניות בקצרה בהפנסק הרביעי והוא השנתי, ובסוף השנה כאשר יבקר את הפנסק השנתי למען לעשות בלנס ממסחרו מכל השנה, אם ימצא כי הרוביט עם הקרדיט אינם עולים שוה בשוה, אז יחפש יבדוק ויחקר למצא את המגרעת, ואם ימצא כי נשאר בע"ה גדול או יתאמץ להקטין את הוצאת המסחר, להמעיט את הפרסנל, או יחפש אחרי אמצעים שונים איך להעלות את העסק לריוח יותר מעולה, כי הפנסק השנתי הוא כראי מלומש אשר ע"י נוכל לראות את מצב העסק, המסחר או בית חרשת המעשה, ואם גם בהפנסק השנתי הכי חשוב, לא התבונן ולא העביר תחת שבט הבקרת, הנה אם יפול בנזלים דמו בראשו. **ככה** היתורי צריך לנהל את בית מסחרו הנפשי, ולהביא בחשבון את כל מעשיו, ולהעריכם בפנסק מיוחד כדמצינו

דיהודי החי ע"פ התורה והמצוה דומה מסש לאיש שיש לו בית מסחר או בית חרשת. הנה כדי שיוכל לדעת תמיד מסצבו הוא מנהל בוכהלסריה כפולה בארבעה פנסקים. האחד פנסק יומי אשר בו יובא כל הפרדיון ההוצאה וההכנסה היומית, ובכל ערב אחרי מגירת מסחרו מדרכו להתבונן בהפנסק היומי ולבקר, מהפנסק היומי יכתב בכל יום בפנסק שבועי, אשר אותו יבקר בסוף השבוע. הפנסקים הראשונים אם כי ערך גדול יש להם, בכ"ז מרוב מרדיותו בעסקיו לא יוכל לדרקק בהם כ"כ, אבל כאשר יביא את כל החשבוניות בהפנסק השלישי והוא החדשי, שמה ידרקק בכל פרט ופרט אל כל חוב חרש שנעשה במשך החדש העבר, אל ההוצאה אם מתאימה לכהפ"ח עם ההכנסה, ואם אינה מתאימה או יתבונן באיזה אופן יוכל לצמצם ולהקטין את הוצאת המסחר, למען בסוף השנה תעלה לכהפ"ח בר בבר

את פנקסו השנית, ולא התבונן אל מצב מסחרו, הנה אם יפול בנפלים דמו כראשו. וכן היתודי אם לא בקר את מצבו הנפשי גם בפעם הרביעית אין מוחלין לו."

והנה לפי המבואר דבר"ה ויהיכ"פ צריך היהודי לבקר את פנקסו השנית,

את מעשיו הטובים והרעים איזה מהם משובים. וכן את מצוקותיו ותלאיו שקרהו בכל השנה, אשר ע"י יוכל למצא ולרדת את אשר חטא, כי העונשים מכוונים אל החטאים. כמה שדרשו חז"ל עד"פ (ישעיה כ"ו) במאמא בשלחה תריבנה. במרה שאדם מורד מורדין לו (סוטה ח'). והוא אחר מחסרי ה' לשלם מרה כנגד מרה, למען ע"י יוכל האדם להתבונן ולמצא את חטאו שחטא, לזאת נחשפה דרכו ונחקרה סמוע לוקינו בשנים האחרונות, באסונות כאלה אשר לא פללו אבותינו, צעדינו עוברים את תורתנו ואסונותנו עד ששמירים גם את דתם, או מאבדים את עצמם לרעת. הלא אין עם בתבל אשר יוקיר כ"כ את החיים כהיהודי, על כל סקרה שלא יבוא דורש עצה ברופאים, ואם המה לא יוכלו לגדות לו מזור, הוא נוסע חז"ל לדרוש עצה אצל הפרופיסורים הגדולים, או לרחוץ את בשרו במעיני הישועה, כי משבע היהודי להוקיר ולאהוב את החיים עם כל מצוקותיו ותלאיו, וכל אשר לו יתן בער חייו, כי התורה היא החיים ותחיים היא התורה, ובכל ימי חייו הם קשורים ומשולבים זה עם זה, ומתקדש ומתעלה החיים ע"י התורה, ומרוע זה אצל צעדינו נתהפך המבע ובמבחר שנותיהם הם מאבדים את עצמם לרעת? וגם נשואי התערבותו נתרבו מאד, ומרוע זה לוקינו במכה כואמת ולכן החובה עלינו לבקר את כל מעשינו ולמצא את החטא הגורם לאסונות כאלה, שיהיה החטא מתאים עם העונש.

בשבת (י"ב, ב') ר' נתן אמר קרא והמה וכתב על פנקסו אני ישמעאל בן אלישע קריתי והמיתי נד בשבת לכשיבנה ביהמ"ק אביו חמאת שגנה, הפנקסים המה ארבעה במספר: יומי, שבועי, חרשי ושנתי, והם הארבעה פרקים בשנה, אשר בהם צריך האדם להתבונן אל דרכיו ולשוב לה': א) בכל יום בלילה קודם השינה צריך האדם להתבונן אלי מעשיו שעשה כל היום, ואת אשר קלקל מחויב לשוב עליהם ולתקנם, וכמיש המג"א (ר"ל סק"ב) יפגוש במעשיו שעשה כל היום ואם ימצא שעשה עברה יתורה עליו ויבשל עליו שלא לעשותו, והוא הפנקס היומי. ב) בכל עש"ק מחויב האדם להתבונן על כל השבוע ולהביא בפלס מאונים כל מעשיו שעשה בכל השבוע, ולשוב אל אשר חטא לה' כי ער"ש כולל כל השבוע, כמו ער"ח כולל כל החדש, כמשיב בספרי יראים ובקצש"ע (בס' ע"ב ט"ז), והוא הפנקס השבועי. ג) בכל ערב ראש חודש צריך לבקר את כל מעשיו שעשה בכל החדש, ואת אשר חטא מן החדש יתקן בתשובה ומע"מ, ואנשי מעשה נוהגין להתענות בכל ער"ח ולומר יוכ"ק, כמשיב המג"א (בס' תי"ז סק"ג) והוא הפנקס החדשי. ד) בראש השנה ויוה"כ"פ צריך להתבונן אל מעשיו של כל השנה העברה, ולבקר את הפנקס השנתי. ולעשות חשבון הנפש מכל מעשיו שעשה בכל השנה, ואם נשאר בע"ח צריך להוסיף אוס"ך בתורה ובעבודה וכמע"מ, ולשוב לה' בתשובה שלמה.

ומעתה מה נאמנו דברי ר' יוסי בר'

יהודה במאמרו, "אדם עובר עבירה פעם ראשונה" תינו כנגד פנקס היומי המבוקר בלילה קודם השינה, אם לא התבונן או לשוב לה' מוחלין לו, "פעם שניה" כנגד השבועי בעש"ק אם לא שב או לה' מוחלין לו, "פעם שלישית" "היינו" בסוף החדש אם גם אז לא בקר פנקסו של כל החדש לשוב לה', גם אז "מוחלין לו", אולם אם גם הפנקס הרביעי, והוא השנתי, לא בקר בר"ה ויהיכ"פ, הוא דומה ממש להסחר שלא בקר

א"ר אבין משל לנינת ירק שהמעין לחוכה כל זמן שהמעין לחוכה היא עושה כריכין (קליפה על קליפה) כך כל מי שהולך אצל אשתו נדה עושה בניה מצורעים, ר' אבין קרא עליה (יוספה ל"א) אבות יאכלו בוסר ושני בנים תִּקְרְנָה, והן קוראין על אבותיהם (איכה ה') אבותינו חסאו ואינם ואנחנו עוונותיהם סבלנו עכ"ל.

י"ש להעיר בהמאמר הזה: (א) צריך להבין כונת המשלים הוה: שייכות יש להם לאשה שלא סבלה לנדה? (ב) מדוע בהנמשל של ר' תנחום תלה החסא בהאשה "כך מי גרם לולד שיהיה מצורע אפו שלא שמרה ימי נדתה", ובשל ר' אבין תלה הסרחון בהבעל "כך כל מי שהולך אצל אשתו נדה עושה בניה מצורעים" (ג) הם אומרים הלא אנחנו רואים כי גם בני הנדות יפים ובריאים, ולא נראה שום צרעת כנופם?

אולם כוונתם בהנמשל כי אם אמנם בחיצוניותם לא נראה צרעת, אבל בפנימיותם הנפש מנוגעת, כי הרם הוא הנפש, ואחרי אשר בדם נדה תחתנם אמם, הנה נפשם מנוגעת, וברעה תתמוגג, ואחריתם ערי אובד.

ועתה נבאר המשלים. חכמינו ז"ל כמשלוחם הבלישו את הסבות הנורמות לעבור על אסור חמור כזה, ושתיים הנה: אחת מצד האשה, והשניה מצד הבעל. מצד האשה כי בהיותה מסבכה מתרגשת פיותר, ותאותה גדולה משל פעל (בבב"מ פ' א' ברש"י בדיה שלהן גדול משלנו) ולפעמים מבלי שתוכל לשלום פרוחה היא מרגילתו לעבירה בנדתה, ואשה כזאת דומה לחמורה שרעת מלח"כ (ויקרא כ"א י"ח) שרוע כלומר בעלת תאוה ארוכה ונרולה, ובהיותה מחוסמת מרתיותה רמה "בכוית" ויצא גם כנה "כזוי" כי ע"פ

אולם אם נתבונן אנו מוצאים חסא שהוא מקביל מול העונש, כי כל זמן שנות ישראל היו והיותו במהרהת המשפחה, כל אשה פחדה מהשלים "נדה", "כרת" והילדים נולדו ע"פ קדושת התורה, והיא המביעה את חותמה על ילדיה, והיה דם יהודי — דם טהור נוול בכל עורקי הצעירים, אז דם כזה לא היה יכול להתפולל ולהטמע בדם עם אחר, ודם כזה היה שמור כטהרתו ע"י סגולתו המביעה אשר רכשה לה התורה, להוקיר את החיים, ולמסור את הפקדון — הנפש — לנותנו, אולם מיום אשר פרשו הנשים לבקר את בית המבילה, ולרדף קל נחשב בעיניהן, ודם טהור יוול בגופי ילדיהן, הנה רמים ברמים ננעו... והם ממירים דם או נושאים תערובות, ומפני כי מין במינו הוא, הוא מתערב יפה עד כי לא נכר כי ממעי יהודה יצא, וגם הסגולות הנפשיות להוקיר את החיים, אשר רכשה התורה לעמנו ועשתה להם למכע, נאבד מהם, וממילא נהיו ככל הנוים, לזאת תחת אשר אמותיהם לא מכלו לסומאמן, הנה ילדיהן בני הנדות "סובלים" לסומאמתם, פעת הסרת דחם, או שהרם הממא שבהם ירעיל את כל גופם בפעם אחת, ויאברו את עצמם לרעת, וכבר נודע מה שפרש"י בשפת (כ"ה כ') רכרת הוי ימיו נכרתין והולך ערירי בלא בנים.

אחי ואחיותי! לא מלכי הוצאתי המשפט הזה, כי כן מבואר במ"ד ויקרא (פ' מ"ו) מה כתיב למעלה מן הענין אשה כי תזרע וילדה זכר מה כתיב בתריה אדם כי יהיה בעור בשרו, וכי מה ענין זה לזו? איך תנחום ב"ר חנולאי משל לחמורה שרעת ונכוית ויצא פנה כזוי, מי גרם לולד שיצא כזוי שנכוית אמו, כך מי גרם לולד שיהיה מצורע אפו שלא שמרה ימי נדתה.

משובחת. ארץ ישראל אשר למטר השמים תשתה מים מארץ מצרים שהנילוס משקה אותה (דברים י"א י"א) ועי' בספר הכרית ח"א מאמר כתב יושר פ"ח, וזה מחאה גלויה נגד המחכמים הזה, כי הן הלא אנחנו רואים כטבע שיש הברל בין מים למים, ומי המעין הטובים לשתיה אינם מעולים לזריעה, כן מי המעין הביתי אם כי טובים הם לשתיה, אבל קשים הם לצמחים לגדל דור של ישרים, כי אם עושה "ברייכין" על נשמתם ולפס של הצמחים הנולדים על טהרת המעין — האמכבאי — הבית, ונעשים למצורעים בכל תוכם ומהותם, וגורם לנשואי תעובות.

הבנים ביהותם קרובים לאבותיהם בנוי ובכח ובחכמה (עירות פ"ב מ"ט), ופרש הרמב"ם מפני שקרוב טבע הן להיות דומה לטבע האב, ואחרי שהאב כופר בקדושת טהרת המשפחה, יסור תוה"ק, נמצא כי כח זר של מינות והפקרות מעורב בו, הנה אצל הבנים ביהותם כרעא ראכוה, יגדל ויתוסף הכח הזה, כי הן הלא מינות מהכריזים המושכים לבו של אדם, וביחוד דור של צעירים אשר נולדו על פרכי אבות הכופרים פיסוד תוה"ק ואל אשה בנרת סומאתה לא תקרב, דור כזה אין אלהים תהינה כל מזמורה ולדור כזה הנקל מאד להמיר את דתו, ואם אך לא יוכל להשיג את מאויו לבו לרגלי יהדותו, יכרוך בריבין על עצמו לרגלי היותו מצורע בנפשו וברמו, ויתלפש בנגד של לאום אחר, כן הם ארחות ותוצאות של כוגרי נגד בטהרת המשפחה, וזהו שאמרו "כל מי שהולך אצל אשתו נדה עושה כניה מצורעים".

והנה בהשקפה הראשונה החטא של הבעל והאשה שוים, שניהם נרמו לעבור על אסור כרת, אולם כשנתבונן נראה מה

רוב הוללות רומים בטבעם למליריהם, וזהו "מי גרם לולד שיצא כווי שנכוית אמו" כי גם הולד יהיה מחומם כאמו, כן אשה תאונת אשר לא יכלה לשלוט ברוחה לשמור ימי נדתה, וע"י חום תאותה "נכוית" באסור חמור כזה, וגורע כי בענינים כאלה פועלת המחשבה ביותר, ואחרי שמרתיחת רמה נכותה, גם פנה שתלד יהיה מטבעו "כווי" מחומט ובעל תאווה במדה נפרזה, ע"ד שה"כ (תהלים נ"ח) זורו רשעים מרחם (ויעין ביומא פ"ג א'), ובנפשו פנימה יהיה מנוגע ומצורע, ומי גרם לולד שיהיה מצורע? אמו שלא שמרה ימי נדתה, וולד כזה הנולד על פרכי תאווה זרה, יהיה מטבעו מחומם ומתרגש ובעל תאווה, וכאשר התקשרו איוה תאווה ולא יהיה לאל ידו להשיגה, מבלי שיוכל לשים מעצור לרוחן הסוער, יאכר עצמו לרעת.

וְרִי אֲבִין פא כמשלו לכאר את הסגה השנייה הגורמת מצד הבעל לעבור על אסור חמור כזה, הפעל לרוב פעמים יתפלסף כי אמת שהאשה צריכה לטהר את גופה אחרי זוב ימי נדתה, אבל הלא המים שבפית זכים וצלולים ביותר, ומה נשתנו המים האלה מהמים שבמקוה? והוא מצוה שתטהר את עצמה באמכבאי בבית, וזהו "המעין שבנינתו" והוא נמשל לנינת ירק שהמעין לחוכה עושה ברייכין, קליפה מכודכת על הברתה. ע"ד שאמרו בחולין (נ"ט ב') כרובות קליפה על קליפה בעין קרי השור, כי מי המעין הקשים והקרים משרשי לזרעים ועושה אותם "ברייכין" אף כי מי המעין לרגלי היותם צלולים וקרים יפים לשתיה, אבל להשקות את הנינה מי הגשמים מעולים ביותר, מפני כי מתעפשים המה בקרוב, ונתהפכים טהרה אל מן הקרוב להם, והמה מסוגלים להוציא הצמחים מן הארץ יותר ממי הנהרות והמעיינות, על כן

הגולדים "מעונם" והנן כי נכון מאד פכונת הנמרא.

אחי ואחיותי! להיסורים הלא צריך מראש תשובה, לזאת נחפשה דרכנו ונחקרה אם גם השומרות את הסכילה אם קימו הכל כחורה ובמצוה ונשובה עד ה'. והנה בשעה שספינה טובעת בים, ובה הרבה אנשים נשים וטף וצריך להצילם, על המלחים החובה להציל מתחילה את הילדים, ואח"כ את הנשים, ובאחרונה את האנשים, אולם בשעה הזאת שספינתנו טובעת בים, עלינו בתחילה להציל את האנשים לכל יקילו הלילה כעון חסור כזה, עלינו להציל את הנשים לכל ישיכנו בין הסעולה, ועיינו תצילו אתם פעצמם את ילדיכם, וכי הוא האיש אשר לא יחוש להציל את ילדיו בשעה מסוכנת כזאת? הצילו את בניכם לכל ידרו מצולה! הצילו את בניכם מכליון ושרפת הגוף והנפש! הצילו את נפשותיכם מברת! ועיי מהו על ידי תשובה נמורה, חרטה על לשעבר וקבלה על להבא, נבקר נא את פנקסנו השנתי ונתקן את כל אשר עוינו, נבקר נא את העשין אם קימנו אותם כראוי, וכן את הלי' ונשובה עד ה', כי אם לא עכשיו אימתי?

ומעתה נבאר בקצרה גם את תחלת המאמר, עבר על עשה ושכאינו זו משם עד שמוחלין לו שנאמר שובו בנים שובבים ארפא" - אנכי בעצמי בלא יוה"כ - "משבותכם", "עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה ויודב"פ מכפר שנאמר כי פיוס הוא יכפר עליכם מכל המאחיקים" - עם ויהי"פ - אבל בתנאי אם אתם מצדכם תעשו מראש תשובה, וזהו "לפני ה' תטהרו".

רב ההבדל ביניהם. חטא האשה הוא עכרת אסור ברת עיי חטא נפרוה מצדה, אולם חטא הנפל כפול: עכרת אסור ברת וכפירה ביסוד אחר של תוה"ק, והחטא הזה האחרון עובר מאבות לבנים, כי פסע ברא כרעא דאבות, ואת זאת הרגיש ר' אבין וקרא עליה: "אבות יאכלו בוסר ושני בנים תקדינה" לאסרי: אף כי פסע האוכל בוסר רק שני תקדינה, אולם פרי בוסר של זמורת ההשכלה הזרה המשכלת את היהודי מאחרי ה' ותורתו עיי כפירה, הנה הקרוי הוא עובר בפסע מאבות לבנים, ומנפש ועד פשר תכלה, כי לפעמים הבנים אחרי הכנסם בדת השולמה, וממלאים את כרסם בכל תאות ותענוגות בשרים, לא ימצאו מרגוע לנפשם, ואז כבר נפשם הם קוראים על אבותיהם: "אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עוונותיהם מכלנו".

ומעתה לפי המבואר דהספה להאסונות הגדולים של אבוד עצמו לרעה, חסרת הדת, שנתפשמ כ"כ פטינו בין הצעירים, היא רק חסרון טהרת המשפחה, ועיי דמים בדמים ננע, וממש נתקדמו בנו דברי הנביא ירמיה (כ"י) תיסרך רעתך - של עצמך - ומשבותיך תוכיך ודעי וראי דע וסר עונך את ה' אלהיך ולא פחדת - אין פחד אלהים - אלקי, כי ממש החטא פעצמו מעניש את עובריו, ומה יומחק מעתה מאמרם "עבר על כריתות ועשה תשובה, תשובה תולה ויסורים - היסורים שמקבל בעוה"ז עיי בניו הגולדים באסור ברת - ממרקין, שנאמר ופקדתי בשכמ פשעם - בלומר פשעם יהיה שבטם להענישם, ומה יהיה ענשם "וכנגעים" בניו יהיו מנוגעים

לראש השנה.

אמר ר' אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך ברה"ב וביום הכפורים? אמר להם אפשר מדך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה. (ראש השנה ל"ב ב').

ויש (להעיר: א) מה מקום לשאלת המלאכים, וכי לא ידעו שהקב"ה ברה"ב ירין גם את הרשעים. באופן שגם ספרי מתים פתוחים לפניו ואי אפשר לומר שירה? ב) מלך יושב על כסא דין? דמשמע לולא היה הכסא של דין, כי אז היה אפשר גם לומר שירה, ומדוע?

ונבאר בדרך משל: לאיש אחר עשיר היתה

לו משרה גדולה כאחד הבנקים בחו"ל, ולו אשה וכן יחיד אשר גרו באחת העירות. האב לרגלי מרדנותו המרובות היה יכול לבא לבקר את בנו אהובו ואשתו רק פעם אחת בשנה, והוא על חג הפסח. את שמונת ימי החג ושני ימים אחרי החג היה מבילה בחוג משפחתו, בנו ואשתו, ואח"כ היה שב למשרתו לשנה שלמה. ככל שנה תכף אחרי פורים, בחדש ימים קודם החג, היתה אשתו מצוה לסייד את הבית. לפאר את כל כלי הבית. ותעש בגדים נאים כעד בנה ובעדה. כה עבר עליהם כל החדש רק בהכנות וסידרות לפאר ולקשט את עצמם, ביתם, וכל כלי תשמישם, למען כבוא האורח השנתי האב היקר, ומצא הכל כמשטר וסדר נכון ומצאמרנוע לנפשו כחברתם הנעימה. במשך החדש הזה היו מכתבי הבן לאביו מלאים נענועים ואהבה, וכן היו תשובות האב להבן. וביום האחרון קודם בוא האב, היה הבן ואמן לבושים בגדי תפארה, נוסעים לקראתו איזו תחנות לקדם את פניו. ומי יוכל לשער את גורל השמחה וההתרגשות בשעת הפגישה על התחנה. ורק נשיקות אהבה, דמעות חמות, התעלסות והתרגשות היו ביניהם. ואח"כ היו נוסעים העירה לביתם, וכה היו מתעלסים באהבה כל עשרת הימים. ואח"כ היה שב

למשרתו על עוד שנה. ככה היה עושה תמיד. פעם אחת נקרה אשר הבן יחיד נתקדר קודם החג, ונחלה כמחלה עזה — מחלת דלקת הריאה. מעתה האב לא תדאג לפאר ולקשט את הבית, כי אם כל מחשבותיו היו נתונות לבנה החולה, לקרוא רופאים ולהכין סמי מרפא לסעדו ולחזקו. ויען כי הבן לא היה כבחו לבתב, ולמען לא ירגיש האב בזה, הפסיקה גם האם מכתוב אליו מכתבים. לרגלי הפסק חלוף המכתבים התדירי, נתעורר בכל פעם תמהון אצל האב, וגם מחשבות זרות התרועצו בקרבו. אולם בכל פעם מצא נוחם לנפשו, פן המרדה המרובה להכין צרכי החג ולפאר את הבית לא תתנם לערוך מכתבים. כה עברו איזה שבועות, והוכן של הנסיעה לביתו הנגיע. כנסיעתו הפעם היו עשתונותיו סוערות בקרבו, מבלי שירע שלו בנפשו, ובעינים צופיות חכה לקראת התחנה הנועדה בכל שנה לגי חיון ופנישה. והנה אהה! בנו יחידו ואשתו אינם! מעתה האב לא יוכל לשבת על הספסל, רק יעמוד ויצפה על יד חלון הרכבת להתחנה האחרונה. כי ידמה אשר שמה ימצא את אהוביו עומדים ומחכים עליו. כל רגע מתארך אצלו לשעה, וכל שעה ליום, ובסוף כבר וכה לראות את החורשה והקישנות הסמוכות להעיר, בכל רגע האב מתרגש יותר, הלב

ידידוק אצלו בחזקה. הרכבת מתקרבת להתחנה, הוא ילמש את עיניו על פני כל האנשים העומרים על הככר. בעיניו הצופיות כמעט יסנה ויספר את כל המון האנשים, פן ימצא בתוכם את אהובי נפשו. אולם אהה! גם זה אינם, ואז אין כל ספק אצלו כי מקרה בלתי טוב קרה להם. הוא יקח מרכבה ויצוה להרכב למטה הנסיעה לביתו. הוא לא יכיר את הרחובות והבתים, מפחד ועצר רעה ויגון. פתאום יזרעו הרכב כי רגליו עומדות על יד ביתו. האב ירוץ הביתה, אולם אשתו לקראתו בעינים זולגות דמעות, תצוהו לבל ילך במרצוה. פן יפחית את בנם השוכב על ערש רוי. האב הרחמן המתרגש לא ישמע בקולה. ירוץ אל התדר אשר בנם החולה שוכב שמה. ירחוק את דלת החדר בחזקה ופתח אותה, והנה אהה? בנו יחירו פניו מכוסים בלבן המות, עיניו עצומות, ושוכב באין אונים מבלי שיוכל להוציא אפילו קול אנה. ואז האב מבלי שיוכל למשול ברוחו יקרא בקול רועד: בני אהובי! פתח עיניך וראה מי הוא העומד אצלך, אנכי אביך אשר זה כשנה שלמה לא ראיתך, הוצא נא. קול אנה מלבך למען אדע כי עורך חי, כי עוד נשמת חיים באפך, כי קול אנהתך ימתק לי להפג את צערי לבלוג על יגוני. אולם עתה בדומיתך לקראת אביך, האורח השנתי, הבא לבקר, אוכל לשפוט כי חלילה כבר אינך בחיים, וכי חלילה כבר אברה נוחם לנפשי.

הנמשל: העשיר זה הקבי"ה, הבן זה בני בכורי ישראל, האם זאת התורה. ובימים הנוראים בא הקבי"ה לבקר את בנו יחירו, כמה שדרשו חז"ל עה"פ דרשו את ה' בהמצאה אלו עשרת ימי תשובה שבין ר"ה ליו"ה כ"ה. ומלפנים היו ישראל מכינים את עצמם ואת ביתם לקראת האורח השנתי, זה הקבי"ה, כחדש ימים למפרע, והוא החדש אלול. וביום

האחרון הוא ער"ה, היו כל ישראל יוצאים לקראת הקבי"ה, היו צמים מתודים ומרבים בתשובה כל היום. וביום ר"ה בבוא הקבי"ה לבקרנו, היה שש ומתעלם אתנו באהבים כל עשרת ימי התשובה, ואח"כ עלה אלהים בתקיעה האחרונה אחרי תפילת נעילה. לא כן עתה ברורנו זה, אשר אורך הגלות ורוח הזמן החלישו את רוחנו, רוח התורה והיראה, הנה כל החדש אלול יעבור עלינו בדומיה, ואדרבה עוד נוסיף לחשא נם בו. לבהתחנה האחרונה, הוא יום האחרון של השנה, הנה קולת הסליחות אשר נצפץ לא נעשה מאומה. וגם בבוא ראש השנה, יום אשר צריך האדם לעשות חשבון בנפשו, ולהתבונן אל מצבו הפרטי והכללי, הנה! מה נורא ואיום מצב הפרטי של כל אדם ואדם מאתנו, אך יגון ואנחה, מצוקות ותלאות, כעס ומכאובים, מכך רגלנו ועד ראשו אין בנו מתום. אולם עוד נרוע מזה הוא המצב הכללי של עמנו. עמנו טובע בים של צרות ורדיפות. בכל יום נזורים עלינו נזרות, מעיקים את צערינו, מתנכלים להוציא עלינו ריבה ולשום את שמנו לחרפה ולדיראון עולם. למען עיי' יוכלו להרע ולרדוף אותנו באף ובחמה ובקצף. רבים מאתנו פושטים את הצורה העברית המקורית ולובשים צורה אחרת, ולפעמים יתהפכו גם לאויבים לנו, להוציא רבה עלינו למען מצאו חן בעיני הממשלה ונתקיים בנו "מהרסוך ומחריבך ממך יצאו". הצעירים פונים עורף להתורה והיהדות ויבנו ליקרה אם, וגם אצל הדור הישן מורגש קרירות וקפאון נורא, יאוש ואדישות. רואים הם כבלע את הקרש בבתיהם והשיכים להם, ואין מוחה ואין פוצה פה לנגדם. על כן תפוג תורה, בתי המדרש עוזבים ושוממים, מבלי באי למועד הקבוע ללמוד ולהתפלל בצבור, ובכלל נרגש קפאון נורא ואיום בנשמת ולב היהודי, וחורת מות תכסה

פנינו. הנה! מה נורא המצב, ובכ"ז בבוא דאש השנה הננו הווים ושוכבים בדומיה. כי כל תפלתנו היא רק מהשפה ולתוץ, כלי שום רגש התלהבות, והתעוררות מעומק רלבא. לזאת בבוא הקב"ה אבינו שבשמים, האורח השנתי, בר"ה לבקרנו, ולהתעלס אתנו באהבים משך עשרה ימים, ובראותו, איך נחלה עם ישראל מחלה אנושה ברוחו, בנפשו ובגופו, יקרא: קומו בני, התעוררו! התאחדו והוציאו קול אנחה מעומק הלב אשר תרקיע שחקים! למען ארע כי עורכם חיים, ועוד נשמת חיים באפכם, שעור הלב העברי תפעם בקרבכם חיוק היהודי מתעורר בקרבכם, הוציאו קול בבי על הפרור, ההתפוררות והשנאה שהתקוננו בעמנו, ועל נלות השכינה, עלבון וחלול התורה שעבר כל גבול! הוציאו קול בבי על פצעיכם אשר עוד לא חובשו, כי הרגשת, המחלה והבאב עיי האנחה והנגוח על מצבכם, סימן של חיים הם.

לא בן המלאכים בראותם איך אנחנו מרבים בתפלה ובתחנונים, קמים באשורת הבוקר לומר סליחות, אומרים ודוים בכל יום איוה פעמים ואת מחשבותינו לא יבינו, ורק ע"פ החיצוניות שלנו בימים האלה ישפטו, ועל פיה יחליטו כי אין עם קדוש כישראל, ואין ימים טובים לישראל בר"ה ויוהכ"פ, ימים אשר בהם יבין האדם חיים ופרנסה וכל טוב לכל השנה, ולזאת ישאלו המלאכים לפני הקב"ה "ספני מה אין אומרים ישראל לפניך שירה בר"ה וביוהכ"פ?" "אמר להם הקב"ה" אז כי אתם אשר רק ע"פ החיצוניות תשפטו, הנכם רואים רק ספרי חיים, אבל באמת "ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו" — הרואה ללבב, ואיך יחבן בשעה שגם ספרי מתים פתוחים "ישראל אומרים שירה?", ואם תאמרו, הלא ידוע כי המלך אינו מחויב לשמוע

לספר המשפטים והחוקים, והמלך בעצמו החק והמשפט הוא, ואל כל אשר יחפץ יטנו, אם לשבט או לחסד, ולזאת גם הקב"ה מלך מלכי המלכים בידו לזכות את כל פאי חלד כשנה מונה ומבורכה, אף כי אינם ראויים לזה מצד מעשיהם? ועל השאלה הזאת השיב הקב"ה "אפשר" כלומר יחבן היה לעשות כזאת, אבל רק דבר אחד מונע לזה, כי אימתי פיד המלך לשפוט ע"פ רצונו, בשעה שהוא יושב על כסא המלוכה, או דין מלך לו. אבל בשעה שהוא יושב על כסא דין ומשפט, או דין שופט לו, וגם עליו לסור או למשמעת ספר החוקים והמשפטים הבוללים. וזה: "מלך יושב על כסא דין" ולא על "כסא מלוכה" וא"כ שופט אנכי היום, וממילא "ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו", ונכון.

ובזה מבוארים הכתובים "קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם ואותי יום יום ידרשון ורעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב וכו' או תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני אם חסיר מתוכך מוטה" וכו' (ישעיה נ"ח א' ב' מ'). ריש להבין מדוע הפעם רצה הנביא למנוע מלהשמיע את דבריו? כן הדברים "אם חסיר מתוכך מוטה" צריכים באור, אולם גם הנביא ישעיה בראותו ברור, את התפלות והבקשות של ישראל בימי הרחמים האלה, רצה למנוע מלהשמיע את קול תוכחתו בחשבו כי ישראל כולם צדיקים המה. אבל הקב"ה אמר לו "קרא בגרון אל תחשוך" "כשופר" בימי השופר "הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם" כי אם אמנם מצד החיצוניות המה "ואותי יום יום ידרשון ורעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה" וכו' אבל העיקר הוא הפנימיות, תשובה ועזיבת ההטא מעמק הלב, ואז רק "אז תקרא וה' יענה וכו' אם חסיר מתוכך — פנימיותך — מוטה". וה' יעורנו לשוב בתשובה שלמה לפניו, ונתחם כולנו כספרן של צדיקים!

לראש השנה.

דרשתי בשנת תרע"ד בפעם שישבו כסאות
למשפט בקיוב בדבר עליית הדם על ביילים.

וכל העם רואים את הקולות (שמו"כ) מהו את הקולות? אלא שהיד
הקול נהפך לשכעה קולות. ומשכעה לשכעים לשון. וזמה לשכעים
לשון? כדי שישמעו כל האומות (תנה"ק).

וקשה הרי (כע"ז ב') אמרו עה"פ (חבקוק ג') אלוה מתימן יבא וכו' אר"י מלמד
שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל
וקבלוה. ואחרי שהאומות לא רצו לקבלה איך למה זה הפכה הקב"ה לשכעים לשון
כדי שישמעו כל האומות? גם מה שאמר: "שהיה הקול נהפך לשכעה קולות ומשכעה
לשכעים לשון" קשה, מדוע לא נהפך לכתחילה לשכעים לשון?

אבינו מדכנו כלה כל צר ומשמיין מערינו, אי"מ סתום פיות משמינו
ומקמריגנו, אי"מ כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ועון ופשע
מכני בריתך.

וקשה אחרי שאנו מתפללים להקב"ה שיכלה לגמרי את הצר והמשמין, אי"מ לא
יהיו הצר והשמן בעולם, ומה זה שאנו מתפללים אח"כ: סתום פיות
משמינו ומקמריגנו?

איתא בזכחים. (קמ"ז) וישמע יתרו, מה
שמועה שמע ובא ונתגיר? ר"א
המורעי אומר מתן תורה שמע ובא, ששנתנה
תורה לישראל היה קולו תולך מסוף העולם
ועד סופו וכל מלכי עובדי כוכבים אחותן
דעדה בהיכליהן וכו' נתקצו כולם אצל בלעם
הרשע ואמרו מה קול ההמון אשר שמענו?
כו' אמר להם חמדה טובה יש לו בבית גניו
שהיתה גנוזה אצלו תחקע"ד דורות קודם
שנברא העולם, ובקש לתנה לבניו שנאמר ה'
ענו לעמו יתן. מיד פתחו כולם ואמרו ה'
יברך את עמו בשלום.

דעת מלכי אוה"ע כי ה' ענו לעמו יתן. אחרי
שהקב"ה החזירה בחזילה על כל אומה ולשון
(ב) סוף המאמר "מיד פתחו כולם ואמרו ה'
יברך את עמו בשלום" צריך כאור, דמשמע
מזה כי לו היתה נתת התורה בחשאי היה
מקום לשנאה וקנאה מצד העמים, ומדוע?
ולזהבין את כל אלה נעיר שאלה גדולה,
הלא האלהות מתגלה תמיד בקול
דמסה דקה, כדמצינו במלכים א' (י"א י"ב)
אמר מלאך ה' לאלהיו לאמר: והנה ה' עובר
ורוח גדולה וחוק מפרק הרים ומשפר סלעים
לפני ה' לא ברוח ה', ואחר הרוח רעש לא
ברעש ה', ואחר הרעש אש, לא באש ה', ואחר
האש קול דמסה דקה ע"כ, ומדוע זה בשעת
מתן תורה נגלה הקב"ה לישראל בקולות וברקים.
וקולו של הקב"ה הולך מסוף העולם ועד סופו

ויש לרקדק: (א) הלא קול ה' החוצב להבות
אש השמיע אז את חוקי אלהים ותורתו לעמו,
וכמה שאמר "ששנתנה התורה לישראל היה
קולו הולך" וכו' ומדוע זה לא עלתה גם על

העמים, והוּו מאמרם. הר שירדה שנהא לעכו"ם".

הקב"ה היוזע עתידות ראה ראה את כל אלה, ולואת נתינת התורה היתה בקלות וברקים ובקול שופר, למען יראו וידעו כל העמים מנחיתתה ויתפוננו אל תוכה ופנימיותה. כי לו עלה משה ההרה בחשאי כי או היו העמים בודים עלילות וכזבים על התורה ומקבליה, לואת בשעה שהקב"ה נתן תורה לישראל, היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. לאמר: לא בחרת הגדתי והשמעתי התורה, התפוננו אל תפארתה הודה והדרה! התפוננו וראו ככל התורה הכתובה והמסורה ומפרישה מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים, אם תמצאו בה איזה רמז כי דורשת היא לקרפנות אדם. אדרכת החורה מוחאת ככל תקף ואומרת: איש איש מבני ישראל ומן הגד הגר פישראל אשר יתן מזרעו למולך עם הארץ ירנמוהו כאבן (ויקרא כ' ב'). צא וראו עד כמה הוזהרתנו החורה על הדם אפילו של בהמה, ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונחתי פני בנפש האכלת את הדם והכרתי אותה מקרב עמה" (ויקרא י"ז י'). "רק הדם לא תאכלו" וכו' "רק חוק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר" (דברים י"ב ט"ז כ"ג) ועוד ועוד. וקודם שנאכל את הבשר צריכים מליחה והדתה כדי שיפלוש הדם, ואפילו אם נמצאה טיפת דם כביצה היא מרפה ואסורה באכילה. ואחרי כל אלה מציאים עלינו דבה כ"כ בויה ושפלה כי אוכלי דם אדם אנחנו! התפוננו בכל התורה כולה וראו אם תמצאו בה איזה דבר המתנגד להאנושיות הכללית. כי באמת כל העלילות שהסין הזה הן עשויות רק להקטין את ערך

עד כי כל העולם כולו היה לחרדת אלהים? **הנה** באמת השאלה הזאת שאלו מלכי אוה"ע את האנטישמי הגדול של הדור ההוא בלעם הרשע, כי הלא כל דברי חכמים בנחת נשמעים ביותר, וכל שכן בשעה שהקב"ה בעצמו נתן התורה לישראל, שבא תמיד בקול דממה דקה, וא"כ מה קול ההמון ששמענו?

אילם פתרון השאלה הזאת, כי ראה הקב"ה אשר ע"י קבלת התורה תתעלה ותתרומם האומה הישראלית ברוח ובחמר על כל שאר העמים, ותגיע למדרגת "ממלכת כהנים וגוי קדוש" "בנים אחם לה' אלהיכם" וזאת תגרום קנאה ושנאה לישראל מן העמים, כמה שדרשו (שבת פ"ט א') הר סיני, הר שירדה שנהא לעכו"ם, ובהשקפה הראשונה הכאמר הזה תסוה מאד. הלא תוה"ק תשיף אסריה אך לאהבה ואחוה לכל, וכל נתיבותיה שלום, ואיך קאמרי הר שממנו ירדה שנהא לעכו"ם? אולם לפי מה שפארנו נחא, דבתחילה התויר הקב"ה החורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה (ע"ז ה' ב') משום דלא ידעו ולא הבינו את הין ערכה וסגולותיה, אולם אח"כ בראותם איך החורה ואוצרותיה הנעלים השפיעו רב טוב על האומה הישראלית: (א) עשאה לגוי קדוש נעלה ומרומם ברוח ובחמר. (ב) החורה האלהית נתנה להאומה די אומין וכו', לשאת ולסבול את כל המצוקות והתלאות אשר קרו לה במשך זמן נדודה וגלותה, והנה היא תיה גם כהיום הזה, תחת אשר עמים רבים אשר היו תקפים וחזקים ממנה, כבר אצמו וכלו מן הארץ, וזאת תגרום שנאה וקנאה לישראל מן האוה"ע, והקנאה הזאת תפריד בין הדבקים ותגרום לשנאה ורדיפות על ישראל, וכל זאת גרום ההר שנתנה עליו התורה רק לישראל, ולא לכל

גורל אור התורה ומחזיקיה. ורק מפני שחכמת התורה עמוקה מני ים ורחבה מני ארץ, רק מפני שזה ספר הספרים שהאיר ומאיר את כל החבל ומלואו, אשר עם ישראל נושאו במסירות נפש נפלאה זה אלפי שנים ע"י גלויות, גזרות ונדרים נוראים, שהוא עד היום לפלא ולחידה לכל העמים, רק מפני זה ירדה השנאה והקנאה על ישראל. במוחים אנחנו כי המשפט יברר את האמת כי ירינו לא שפכו את הדם הזה, אנחנו לא נפחד מעלילות כריות כאלו, ורק על זה ידוע לבנו אם ברור נאור כזה, דור המתמר בשם "ההשכלה והאור" יברו ויחדשו עלינו את העלילות מימי הבינים, עת אשר האדם באדם שלם אך לרעה.

השנאה הזאת, תולדת הקנאה, באה רק מפני שנתינת התורה היתה פרטית לאומה הנבחרת. אבל לו היתה נתינת התורה כללית לכל העמים, כי אז לא היה שום מקום לקנאה ושנאה של הגזע והלאום, ואז נתינת התורה היתה יכולה להיות גם פלי פרסום ופומבי. ואת זאת השיב בלעם למלכי אוה"ע: "חמדה גנוזה וכי בקש לחנה לבניו — ולא לשאר העמים — שנאמר ה' עז לעמו — ולא לשאר העמים — יתן", וזאת היתה הסבה שנתינת התורה היתה מוכרחת להיות בקילות, למען לא יוכלו להוציא דבה עליהם ועל מקבליה. "מיד פתחו כולם ואמרו ה' יברך את עמו בשלום" כלומר הקלות והפרסום של נתינת התורה יגרמו לסתום פיות מחפשי עלילות על מקבליה, וממילא שלום על ישראל!

ורנה בין הענינים שצריך לבחון בשעת חקיעת שופר מנה הרע"ד נאון: הענין השלישי להוכיחנו מעמד הר סיני שנאמר בו וקול שופר חזק מאד, והענין

החמישי להוכיחנו חורבן בית המקדש וקול תרועת מלחמת האויבים שנאמר כי קול שופר שמעה נפשי תרועת מלחמה, ויש לדקדק הלא שני הענינים הללו סותרים זה את זה, כי קול השופר של מתן תורה היה של שמחה, וקול תרועת מלחמת האויבים היה של צער, וא"כ בשעה שאנחנו חוקעים שופר איך נוכל לבחון שני הפכים בנושא אחד, שמחה וצער גם יחד? אולם לפי באורנו שתי הכוונות שמנה רבנו סעדיה נאון בחקיעת שופר: קול השופר של מתן תורה וקול תרועת מלחמה של האויבים בשעת החורבן, תלויות זו בזו. כי ראה ראה הקב"ה שבסיבת החורבן והגלות ירימו האויבים קול תרועת מלחמה במחנה ישראל ותורתו, לכהות עלינו עלילות וכזבים, ולואה נתנה התורה בפרסום ובפומבי בקילות וברקים וכקול שופר, למען יסכרו ויאלמו פיות דוברי שקד ודברי עלילות. **ובימינו** אלה בזמן שנאמרים על דבר "התקרבות והשתלמות האנושיות"

יקדישו עלינו מלחמה ע"י חיתו היער בצורת אדם, ע"י שיסיתום להתנפל עלינו בפראית אכזרית, ברציחות והריגות, ובלעמי ומנינו ישמינו עלינו בהעתונות עלילות וכזבים כרי להוליך שולל את ההמון ולהסיתו לפראות. וזהו שאנו מתפללים: «כלה — אחת, כי אין בכחנו לכלותם — כל צר ומשפין מעלינו». ואם אזלי עדנה לא מלאה סאתם שהיו ראויים לכליון ואברון לגמרי מן העולם, או שמצר וכיוצא לא הנענו עדנה למדרגה שיכלם ה' ויבערם מן העולם, הנה אנחנו מתפללים: «סתום פיות משמינו ומקטרינו» כלומר אנו אין בכחנו לסתום את פיות כל משמינו, כי דפים המה, וגם כחם כי רב הוא. ואם תשאל: ומה איכפת לן מהמשיגים והמקטרינים הללו? ע"י באר הלאה, כי

המשמינים בשנאחם העוה, המלאה ארס ורעל לישראל יגדמו להריגות ורציחות והגבלות בזכויותיהם גם במסחר וקנין. ועייז צפויים המה אלי דרב ורעב. אבל אם הקב"ה יסתום פיות המשמינים והמקטרינים, מפילא יהיה. כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית" וכר.

רבותי! כרגע זה שאנו עומדים פה דנים את אחינו מענדל ביילים בהאשם בעלילת דם" המכוערה והבוזיה. הלב מחוכך ונקרע לקרעים בשמענו את העלילות האיומות והאדם הנשפך על עם ישראל ותורתו. לא את מענדל ביילים לבד ישפכו היום, כי את כל עם ישראל הושיבו היום על מפסל הנאשמים. ומדמים אותנו להשבמים הפראים. כל כוונתם היא רק להרעיל ולהוליך שולל את העם הרוסי. אבל אין ביכולתנו להתיצב נגד כל המון המקטרינים והאנטישמים, ולכן אנו שופכים היום את לבנו לאבינו שבשמים ומתפללים כלנו יחדיו: "אבינו מלכנו מתום פייה משמינינו ומקטרינו, ועייז יכלו וימחו דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית מבני ישראל".

ומעתה מבוואר המ"ת הנצב בראש דרושנו כי ראה ראה הקב"ה אשר ע", קבלת התורה האלהית יתעלה ויתרומם ישראל להיות עם הנבחר מכל העמים כמה שהבאנו למעלה, וזה יגרום לקנאה ושנאה מצד האומות. ולואת למען השפל כבוד התורה ומקבליה יוציא דבה בעלילות דברים וכזכים

שלא נשמע עתה בכל העולם, למען הבאיש את רוחנו בעיני ההמון, ולהפחית קריה עיר ומתים לעשות בנו כליה עיי פוגרמים. ולואת לא רק ישראל שמעו והבינו את התורה, כי אם "וכל העם רואים את הקולות" ודרשו "מהו את הקולות? אלא שהיה הקול נהפך לשבעה קולות" ויבואר עיי המיד (ויקרא פ' י"א) בר קפרא פתר קריא בתורה חכמות בנחה ביתה זו תורה וכו' חצבה עמודיה שבעה אלו ז' ספרי תורה, ולא חמשה הן ב"ק עכיד מרישה דרודבר עד (במדרב י') ויהי בנסע הארון חר, מן יהי עד ובנחה חר, ועד מ"פיה חר הרי ז'. ומשוי' אמר לשבעה קולות כנגד הן חלקי תורה רקחשיב ב"ק. ואמר "ומשבעה לשבעים לשון ולמה לשבעים לשון? כדי שישמענו כל האומות" כלומר הקב"ה במכוון נתן את התורה בשבעים לשון כדי שיבינוה כל האומות, ולא יהיה להם עליה אח"כ פתחון פה לכרות עלילות וכזבים, למען מצא תואנה להתנפל עלינו ולשפוך דמנו כמים. ומה נורא הוא המחזה אם כימינו אלה אשר התנ"ך כבר נעתק לכל הלשונות, ויודעים ומכירים את גורל ערכו ואת זוהר שמשו, הנה מתגלים מעשי תעתועים כאלה להעיב את שמשו, והעקר להמסיר על ישראל אש פלדות כי אובלי ארס המה.

והמלך המשפם יוציא לאור צדקנו!

לשבת שובה.

שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (הושע י"ד פ' ג').

ויש (לרקק: א) ידוע כי "יעקב" מורה על מדרגה שפלה, אבל "ישראל" מורה בהיותם רמי המעלה, ורחוקים מכל חטא, ע"ד שאח"כ (בראשית ל"ב כ"ט) כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, ואיכ אחרי שקרא אותם הנביא לתשובה,

בהכרח מיירי שחמא וירדו ממדרגתם, וא"כ הוה לו להנביא הושע לקרוא ולומר "שובו יעקב" מה זה שאמר "שובו ישראל" ? (ב) מה זה שאמר "עזר ה' — המורה על רחמים — אלהיך" — המורה על דין, ומדוע הזכיר שניהם? וחז"ל הרנישו בזה ואמרו "עזר דלא יתעבד סגנוניא" קמגוריא" (ג) "קחו עמכם דברים" אינו מובן, אך זה אפשר לקחת דברים? (ד) אמר "ושובו אל ה'" מדוע לא הזכיר גם הכא "אלהיך" כדרך שאמר בהכתוב הראשון?

ונקדים במאמרם בירושלמי (מנהדרין פ' י"ב ואיכ"ר וילקוט תהלים תש"ב) עה"פ (תהלים כ"ה) טוב וישר ה' על כן יורה חמאים בדרך, שאלו דנבואה חומא מה ענשו? אמרה להם חמאים תרדף רעה, שאלו דנבואה חומא מה ענשו? אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות, שאלו דתורה חומא מה ענשו? אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו, ה"ה"ד טוב וישר ה' על כן יורה חמאים בדרך שהוא מורה לחמאים דרך שיעשו תשובה.

המאמר הזה חמוה בכלל ומחוסר באור, אולם אנחנו נעיר רק: (א) אחרי שהקב"ה אמר "יעשה תשובה" הנה ההלכה דמועלת התשובה, וא"כ למה לנו לדעת רעת החכמה, הנבואה והתורה? (ב) הלא התורה היא החכמה, ומדוע זה הכא חלקו לשנים? (ג) תשובת התורה "יביא אשם ויתכפר" קשה, מדוע נקיט דוקא "אשם" ולא אמר יביא קרבן? (ד) גם תשובת החכמה "חמאים תרדף רעה" איננה מובנת כלל.

ולא יצמער בהנחתם, עד שאמרו שכל אשד יהיה האדם יותר חשוב ויותר שלם תהיה תשוקתו לעברות והצטערו בהנחתם יותר גדול, והביאו בזה הדברים (סוכה נ"ב) ואמרו כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו וכו' ואמרו לפום צערא אנרא, ויותר מזה שהם צוו להיות האדם מתאוה לעברות עד שהזהירו מלומר שאני בסבעי לא אתאוה לזאת העברה ואע"פ שלא אסרה התורה, והוא אמרם רשב"ג (בבבא בתרא פ"א הל' א') אלעזר בן עזריה אמר לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבש שעטנז, אי אפשי לבא על הערוה, אלא אפשי ומה אעשה אבי שנשמים גזר עלי. ולפי המובן מפשוטי ב' המאמרים בתחלת המחשבה הן סותרים זה את זה ואין הענין כן, אבל שניהם אמת ואין מחלוקת

אולם חז"ל במאמרם זה, בתשובת החכמה הנבואה והתורה, לא באו לדון על כלל התשובה אם מועלת, רק באו לבאר את הפרט מהחמאים אשר יחמא בהם האדם ואשם, בנוגע להמצות אשר כל אדם מישראל מחויב בהן, אשר תתחלקנה: למצוות שכליות ומצוות שמעיות. ונקדים לזה מש"כ הרמב"ם (בשמונה פרקים פ"ו) וז"ל: ובהסכמה מן הפילוסופים שהחסיד יותר חשוב ויותר שלם מן המושל בנפשו וכו' וכבר אמר שהע"ה כיוצא בזה נפש רשע אותה רע, ואמר בשמחת החסיד כמעשה הטוב וכו' שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און וכו' וכאשר חקרנו דברי חכמים בזה הענין נמצא להם שהמתאוה לעברות ונכסף אליהם הוא יותר חשוב ויותר שלם, מאשר לא יתאוה אליהם

ביניהם כלל, והוא שהרעות אשר הן אצל הפילוסופים רעות, אשר אמרו 'שמי שלא יתאזהר עליהם יותר חשוב מן המתאזהר אליהן ויכבוש את יצרו מהן, הם העניינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעות כשפיכת דמים וגנבה וגזלה ואונאה, ולהזיק למי שלא הרע לו ולגסול רע למיכס לו ולבזות אב ואם וכיוצא באלו, והן המצוות שאמרו עליהם חכמים ו"ל שאלו לא נכתבו ראויים הם ליכתב ויקראו אותם וכו' מצוות השכליות, ואין ספק שהנפש אשר תכסף לדבר מהם ותשתוקק אליו שהיא חסרה, ושהנפש החשובה לא תתאזהר לאחד מאלו הרעות כלל, ולא תצטרע בהמנעם מהם, אבל שאמרו עליהם החכמים שהכבוש את יצרו מהם הוא יותר חשוב ונמולו יותר גדול הם התורות השמיעיות, וזה אמת שאלמלא התורה לא היו רעות כלל, ומפני זה אמרו שצריך האדם שיניח נפשו אזהבת אותם ולא יהיה מונע אותם אלא התורה, ובתוך חכמתם ע"ה ובמה שהמשילו, שהם לא אמרו אל יאמר אדם אי אפשר להרג הנפש, אי אפשר לגנב, אי אפשר לכזב, אלא אפשרי ומה אפשרי אבי שבשמים נור עלי, אבל הביאו דברים שמעיים כלם בשר בחלב ולבישת שעטנז ועריות ואלו המצוות וכיוצא בהן הם אשר קראם השיי חקות וכו' הנה התבאר לך מכל מה שאמרנו איזה מן העברות יהיה מי שלא ישתוקק אליהם יותר חשוב מן המשתוקק אליהם וכבוש יצרו מהן, ואיזה מהן יהיה הענין בהיפך, וזה חרוש נפלא בהעמיד שני המאמרים, ולשונם מורה על אמתת מה שבארנו עכ"ל.

מבואר

מזה דהמצוות השכליות כנגבה גולה רציחה אונאה וכו', אבל ואם וכדומה, כ"כ חמורות אשר גם הרצון המחשבה והנשיה להן רעים כמה, ובעד

המחשבה לעשותן נקרא רשע, וכן הוא בכל החטאים והעוונות הנזעמים להמצות השכליות. ופי יאמר מעשה החטאים הללו כפועל, עונם גדול מאד, וא"כ אם האדם יחטא לאחת מאלה ואין רואה, הלא יוכל לכסות במשאון את מעשיו הנוראים והמכוערים, מבלי שיענש אפילו בדיני אדם, יעבר על כל המצוות השכליות עד אפילו יזל וירצח ויעשה מה שלבו חפץ? אולם "מכסה פשעיו לא יצליח" (משלי ב"ח י"ג) אמר החכם, כי החטאים העוונות והפשעים בעצמם, גם באין רואה, יכלו וימוצצו את לשד מסורי גוויתו ויביאדו לידי כליון ואבדון, ע"י התמכרותו והתמסרותו לחיי בשרים ותענוגי כני האדם ולהתאווה הכהמיות המשחיתים והמרעילים את הגוף והנפש גם יחד, המקצרים ולפעמים גם חותכים את פתיל חייו במבחר ימי עלומיו, והמנורה תכבה באמצע היום, כמה שבארנו בדרוש "דרך אמונה". רואה הוא אחרי כן איך שמוכע כים הוזהמה של התאווה, המזמאה וההפקרות שמכף רגלו ועד ראשו אין בו מתוס, וקרוך הוא אלי קבר — בסבת העברו על המצוות השכליות — עד שמוק כל סוף בא יבואו רגעים בחי החוטא והפושע להתחרט על מעשיו חטאיו ופשעיו, ולשוב בתשובה שלמה לה, ורגעים כאלו בוא יבואו לפעמים אף בחיי הגולן והרוצח אשר יעיקו את לבו, ירפוהו וידירכוהו מנוחה ויכריחוהו להודות על פשעיו, וכבר נודע מסקרים כאלה אשר הגולן אחרי עבור כמה שנים מקים בעצמו "והשיב את הגולה" והרוצח שהרג את הנפש ואין רואה, ומעשה הרצח כבר נשכח גם מאת גואלי הדם, הנה בוא יבוא הרוצח בעצמו לבית המשפט ויודה על פשעיו, ופי הכריח להגולן והרוצח להביא את עצמו לבית האסורים? וזהו שאמרו: "שאלו לחכמי"

כי לולא צווי התורה לא היינו שומרים אותן — והן המצוות השמעיית "חומא מה ענשו?" כי הנטיה והמחשבה המתורות בהן גורמת שלא יוהרו כראוי ושיכשלו בהן בני האדם, וביחוד להקל בספקן לרגלי הנטיה הדרושה בהן, וא"כ מה ענשו? וע"ז "אמרה להם יביאו אשם ויתכפר לו" כי הלא האשם בא על אי זהירותו, לכפר על הספק, וע"ד שפרש הספדנו (ויקרא ה' י"ט) אשם הוא, אע"פ שלפעמים יובא זה הקרבן והוא לא נכשל באותו החטא, לא יחשוב החושב שמכנים בזה חולין לעורה, כי אמנם הוא קרבן אשם אע"פ שלא נכשל באותו החטא שנפל בו הספק, והפעם הוא כי אשם אשם לה' כשלא נוהר בדבר עד שנפל בספק עכ"ל, נמצא האשם בא על אי זהירותו הראויה עד שנפל בספק, ולכן צריך לזכור תמיד בהמצוות השמעיית כי ע"י הדבור המחשבה והנטיה המתורם לו, הנה עלול הוא להכשל בספק, ועליו להזהר בהן עוד יותר, כי על כל ספק יספק שיעבור יביא אשם ורק או יתכפר לו, והוא שאמרה התורה: יביא אשם — ולא קרבן אחר — ויתכפר לו". וגם בזה"ל שאין קרבן ונשלמה פרים שפנתו, הנה המתגאל במאכלות אסורות, כי יסיתוהו חבריו ללכת עמם לאכול נבלות וטפירות שהוא טוב למאכל וכול, ולשתות יין נסכים, הנה בזה"פ אצילות וקדושת היום תעוררנה גם את רוחו לשוב לה כי אשם אשם לה, ועל זה יתורה ויאמר "אשמו", ואז הקב"ה יענה ויאמר "סלחתי כדברך!"

שאלו לנבואה חומא מה ענשו? והנה אחרי שבארו את דרכי ואופני התשובה בנוגע להמצוות השכליות והשמעיית בדרך כלל, באו חז"ל אח"כ לפרש ולהרגיש ביותר על העיקר היסודי והוא יחוד השם,

כלומר לחלק התורה הנקראת "חכמה" והמה המצוות השכליות "חומא מה ענשו" אם יחטא בהמצוות האלו ואין רואה, מה ענשו של החומא הזה? וע"ז השיבה: אמרה להם חמאים תרדף רעה" כלומר החמאים בעצמם הם ירדפוהו רעה אחר רעה, יענשוהו ויסרוהו עד שיתחרט על פשעיו וחמאיו — כי חמאים כתיב ולא חומאים — עד שגם בחי' הגולן והרוצח בוא יבואו רגעים כאלו אשר יכריחוהו לבא לבית המשפט ולהודות על רצחו ולשום בעצמו בסד רגליו. וגדולה היא התשובה לפני הקב"ה אף מהרוצח המורה בעצמו, כמבואר בילקוט (רמז תפ"ב) עה"פ (ישעיה נ"ה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ב"ו כשהוא יושב ודן אומר לו אמור הרגתי או לא הרגתי, אם אמר הרגתי הרין הורגו, ואם לא הורה אינו הורגו, אבל הקב"ה אינו כן, מי שמורה הקב"ה מרחם עליו שנאמר (משלי כ"ה י"ג) ומורה ועוזב ירוחם. ר"ל אפילו ההוראה של הרוצח המורה ומתחרט על העבר, ומקבל שלא לחטא עוד בזה להבא, כי עוזב הוא את החטא, הנה ירוחם לפני הקב"ה כמלך המתחרט גם את הנדון להריגה, וכמבואר בילקוט משלי (רמז תתקס"א) משהורה הוא נוטל דימום.

אולם המצוות השמעיית כמו: לבישת ששפנו, אכילת חזיר ואכילת בשר בחלב, הנה לפי דעת הרמב"ם באלו המצוות אין דרוש רחוק בהחלם גם במחשבה ודבור, ואדרבה יאמר אפשי ואבי שבשמים גור עלי, והנה המחשבה הזאת גורמת לפעמים לעבור גם במעשה, כי המחשבה מביאה לידי מעשה, וביחוד להכשל בספקות בחשבו שהוא מותר, ובהיות המצוות השמעיית נשמרות רק מפני צווי התורה, לזאת כנגדן אמרו: "שאלו לתורה" כלומר להחלק הנקרא "תורה" —

וכמו שקראו הרמב"ם בראש ספרו: יסוד היסודות ועמוד החכמות לירע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא. והנבואה הלא היתה הראשונה שפרסמה והוריעה בעולם את העיקר הזה, דהלא אמרו (מגילה י"ד א') ת"ר ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתבאו להם לישראל וכו' ופירש"י שם בדר"ה נבואה שהוצרכה לדורות ולמדי תשובה וכו' ובהלכות גדולות סגוין מסדר עולם אברהם יצחק ויעקב משה וכו' אליהו ואלישע וכו' עכ"ל, והנביאים הללו, בזמן החושך והבערות של האלילים והעצבים שכסה את כל הארץ, לחסו נגדה והפיצו בעולם הכרת וידיעת ה' ויחורו. והו': שאלו לנבואה חומא — כופר במציאות ה' ויחורו — מה ענינו? "אמרה להם הנפש החומאת היא תמות" וכסה שפסק הרמב"ם (בהלכות עכו"ם פ"ב הל"ה) והאפיקורסים מישראל אינם כישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם שנאמר כל באיה לא ישובו וכו', ולקמן נבאר בזה.

ובעצם האי דינא אם מועלת תשובה לכופר בעיקר, י"ל דפליגי בזה ר' לוי ור' יוחנן (יומא פ"א) אמר רבי לוי גדולה תשובה שמנעת עד כסא הכבוד שנאמר (הושע י"ד) שובה ישראל עד ה' אלהיך, ואין לזה שום באור, והנה ב' אורים גדולים (פרק ו' שער השרשים אות ד') פירש דבאמת הנוסחא בילקום (ורשומה בגליון הגמרא) דלאחר מסרא דר' לוי הנ"ל איתא ור' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל וכו', ולפי"ז ר' לוי סבר עד ועד בכלל, ובסאי פליגי?

המדרגה האחרונה מהסדרה היא היא ההסרה ברעות, והסרה הזאת נחשבת כסדר כי הוא מורד במלכותו של הקב"ה והוא נוגע בכסא כבודו, דכסא הכבוד הונה על ענין ההנהגה שהקב"ה מנהיג את

עולמו ומושל עליו, ופי שמכחיש חלילה בזה ואינו מקבל עליו עול מלכותו ואינו מכירו למושל ומלך, הוא נוגע בכסא כבודו של הקב"ה, ועו"א ר' לוי "גדולה תשובה שמנעת עד כסא כבודו" דכא תשובה גדול כי כי גם פי שסר כי עד שנגע בהסרתו גם בכסא כבודו, כי כפר בה"י כו', בכ"ז שערי התשובה אין ננעלין לפניו ובידים פתוחות מקבלים אותו כשהוא בא לשוב בתשובה שלמה, שנאמר "שובה ישראל עד ה' אלהיך" הנביא מעורר לתשובה אף גם אם העין הנית לנקודת של האמונה בזה אשר "ה' אלהיך" כי גם בהנקודה הזאת פגע בעון כפירתו והכשתו, כי חדל מלהאמין בזה, גם אז לא יתיאש מתשובה "כי כשלת בעונך" כי ה' הטוב אשר ירו פתוחה לקבל שכים ממשיך גם העין הגדול הזה על הסבה הראשונה, ורואה כי הסבה הראשונה שהביאנו לזה הוא רק הכשלון מעונותיו, כי באשר מצד שהרבה לפשוע בעונות התאויות או העונות האלה נרסו לו להחל להכחיש בהשגחת ה', אבל באמת אין זאת כפירה נמורה וחלוטה, כי בפנימיות לבן לוחשת עוד נקודת האמונה. ולפי"ז מפרש ר' לוי דהכוונה של "עד ה' אלהיך" דכולל גם זה, גם אם הכפירה הניעה בכסא הכבוד גם אז התשובה מועלת, וסבירא לו "עד ועד בכלל", אולם ר' יוחנן ס"ל עד ולא עד בכלל, כי ר' יוחנן חולק על עיקר הדבר והוא אינו מרחיב כ"כ גבולי התשובה, וסובר דבעת שעונותיו הניעו למדרגה זו למדרגת הכפירה, או אין לו עוד כל חקיה לשוב, ולפי"ז נעולים שערי תשובה, ולפי"ז מפרש כוונת הקדא "שובה ישראל עד" כל עוד אשר למצער עורך מחזיק בזה היסוד כי "ה' אלהיך" ועד לא מעורר רגליך מסמלות הדת והאמונה סכל וכל, כי כשלת בעונך

אולם האפיקורוס הכופר בה' המתחרט על

כל פשעיו וחטאיו ושב לה', הנה עליו לעשות כמשיב הרמבים בהל"ת (פ"ב הל"ה) «שתודה ברבים ויודיע פשעיו» ואע"ג דהרמבים פסק שם דבעברות שבין אדם למקום אין צריך לפרסם עצמו? אולם הראב"ד כתב וז"ל וכן עברות המפורסמות ומגולות אע"פ שאין עם חברו, שכמו שמפורסם החטא כן צריך לפרסם התשובה ויתבייש ברבים עכ"ל. וכן כתב «המגדל עוז» כי זאת סברא נכונה היא, וא"כ האפיקורוס שהכל למדין מסנו ומטעשיו ועוד שדרכו לפרסם את חטאיו ופשעיו למען להשפיע על אחרים שיראו וכן יעשו, הנה בוראי גם את התשובה צריך לפרסם ולהתודות ברבים כמשיב הראב"ד והמ"ע. ולפענ"ד נראה דבאפיקורוס הכופר בה' גם הרמב"ם מורה דהתשובה צריכה להיות בפרסום, דע"כ לא פסק הרמב"ם דבעברות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו, היינו בעברות פרטיות, אבל הכופר בה' הנה הוא עוון כללי המקיף את כל התורה, ואפילו אם הוא מקיים את הבין אדם לחברו ע"פ שכלו, הנה בוראי שכלו יולייכו שולל וברדך עקש, ובוראי יעבור על כמה מגופי התורה אף כמה שנוגע לחברו. ולזאת הכופר בה' ששב ומתחרט, הנה אף להרמב"ם צריך להתודות ברבים לפרסם התשובה.

ומעתה מיושבים דברי הרמב"ם, דהלא הרמב"ם (שם פ"ב הל"ב) כתב וז"ל: «ייעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם» והנה התנאי הזה נודע רק להקב"ה היודע עתידות, אבל נעלם הוא מעיני האדם, וביחוד בחטא של כפירה בה' דהוי מינות דמשכא, והשב ע"ז הלא צריך להתודות ברבים ולפרסם את חטאו כמה שבארנו, וגם שחקבל אצל ישראל

כי ער הנה נכשלה בסבת העונות ורק אז תועיל לך תשובה. אבל חלילה אם שתכפור גם בנקודה זו, הנקודה האחרונה מנקודת האמונה, אז לא תועיל לך שום תשובה יעו"ש. **ולפ"ז** גם הנבואה בתשובתה הולכת בשיטת ר' יוחנן. כי אם עונותיו הגיעו למדרגת הכפירה במציאות ה' ויחורו, אז הוא בכלל «כל באיה לא ישובו» כי זה דומה לאדם ששלט אדם הרם בחלק מגופו, אשר האדם מתפשט בכל הרם שבגוף האדם וממית אותו. וכן הוא באדם אם אדם הכפירה במציאות ה' חרר בו, הנה אז הורעלה נפשו פנימה, והוה שאמרה: «הנפש החוטאת היא תמות» כי אין לו עוד כל תקוה לשוב. יען כי פגע בכסא הכבוד עצמו, ולפניו נעולים שערי התשובה.

אחר ששאלו את הנבואה ע"ד חוטא שכפר במציאות ה' ויחורו «שאלו להקב"ה חוטא — זה — מה ענשו? ויבואר כהקדם שנתרץ דברי הרמב"ם בהאי ענינא דסתרי אהרדי, דבהלכות עכו"ם (פ"ב הל"ה) פסק וכן האפיקורסים מישראל אינן כישראל לדבר מן הדברים אין מקבלים אותם בתשובה לעולם שנאמר כל באיה לא ישובו וכו' עכ"ל, ואילו בהלכות תשובה (פ"ג הל' י"ג) פסק וז"ל: אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו עכ"ל, הרי מפניש דהתשובה מועלת אפילו להכופר בעיקר, וזה סותר למשיב בהל' עכו"ם דהאפיקורסים מישראל אינן כישראל ואין מקבלים אותם לתשובה לעולם? וע' בכ"מ ובל"ח מה שתרצו. וקדם שנבאר נדרש עוד דברי הרמב"ם: א) צריך להבין הלשון «אין מקבלים אותם לתשובה» (ב) גם הלשון «אינן כישראל לדבר מן הדברים» מחוסר הכנה וצריך באור.

וזהו "אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו" כלומר לפני אף מי שכפר במציאות ה' ויחודו יעשה תשובה ויתכפר לו. וזה יש לבאר גם הכתוב שדרשו חז"ל ממנו שהקב"ה מכפר לכל השבים "הה"ד טוב וישר ה' על כן יורה חמאים בדרך שהוא מורה לחמאים דרך שיעשו תשובה", ובאורם שה' שהוא מקור המוב מקבל אף לאלו החוטאים שכפרו בה' עצמו ועשו תשובה, שה' בעצמו מרפא אותם ומורה להם דרך לתשובה.

רבותי! חכמינו (בר"ה מ"ו ב') אמרו ג' ספרים נפתחו בבר"ה וכו' צדיקים נמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים נמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינונים תלוין ועומדים מרה' ועד יוהכ"פ, וכו' נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה. ואמר "תלוין ועומדים" משם כהנודן להחלוצה שמעמידן אותו על דבר מה והחבל על צוארו, ככה הבינונים חיים ועומדים אבל החבל על צוארם, אם עשו תשובה מרה' עד יוהכ"פ או מסירים את הזבל מעל צוארם, ואם חלילה לא עשו תשובה, או לוקחים את המשענה שמתחתיו ונשאר תלוי על החבל, ונכתבין למיתה. והנה אנחנו בין הצדיקים בודאי לא נוכל להתחשב, ובין הרשעים הלא איננו רשאים לחשוב את עצמנו, כמה שאמרו באבות (פ"ב י"ג) ואל תהי רשע בפני עצמך, באופן אשר רק בין הבינונים נוכל לחשוב את עצמנו, ובינונים הלא תלוין ועומדין, לזאת נחפשה דרכנו ונשובה עד ה'.

והנה כל ימי התשובה לא נקרא בשמות מיוחדים. ורק היום הזה קבל שם מיוחד: "שבת תשובה" ומדוע זה? אולם דבר גדול מראה לנו השם הזה, כי ביתור עלינו לשוב בתשובה שלמה על מה שחללנו את

ליהודי נאמן לה' כי הלא יצא מכלל ישראל והוי כעכו"ם, וע"ז פסק הרמב"ם (בהל' עכו"ם פ"ב הל"ה) "וכן האפיקורסים מישראל אינן כישראל. לדבר מן הדברים" פי' להחשב עדנה בכלל ישראל. לדבר מן הדברים והמעם לפי שאין מקבלים אותם בתשובה לעולם" כלומר עדת ישראל אינה מקבלת אותם לבעלי תשובה כי מאין תוכל לדעת שלא ישובו לכסלה עוד? והיא שופטת עליהם דברי הכתוב "כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים" יען שהיא פגיעה בכסא הכבוד ומרידה במלכותו של הקב"ה, ומשו"ה אין מקבלין אותם בתשובה. וזה מתאים לתשובת הנבואה שאמרה "הנפש החוטאת היא תמות", אבל אין כן דעת המלך מלכו של עולם הקב"ה, שהוא יתברך מוחל אף להמורד בכסא מלכותו, כי אין לך דבר שעומד בפני התשובה, וכמו שפסק הרמב"ם (בהלכות תשובה פ"ג הל' י"ד) אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו עכ"ל, ומתורצים דברי הרמב"ם, והנה למה דקדק הרמב"ם להביא כאן דוקא את הכתוב הזה? אולם באמת מהכתוב הזה הוא ראייה לתרוענו הנ"ל בסתירות דברי דרמב"ם, מפני שהרמב"ם כאן מירי לא על דבר קבלת התשובה ע"י עדת ישראל, רק שהקב"ה בעצמו שהוא הוידע ובוחן לבבות בודאי מקבל את כל השבים, בין הקרוב לו, ובין מי שהרחיק מאד — אף מהקב"ה עצמו — וע"ז מביא את כולם לשלמותם הראויה, וזהו: "שלום שלום לרחוק ולקרוב" ופרש הפסוק: "כי אמר ה' ורפאתיו" כלומר רק הקב"ה בעצמו הוא הק מרפא, מורה ומכשיר אף למי שנתרחק גם מהקב"ה ומכשירו לתשובה, אף דאנן אין מקבלים אותו לתשובה וכמבואר.

„שומר“ לעננה במאכל ובמשתה, אבל לשמור את עצמו מהוללות ושכרות של כל העמים נהני ביום הראשון, מפני כי גם השבת הגשמי צריכה לרוממו, לקדשו ולזכרו, כי „שניים בדבור אחד נאמרו“.

אולם לראבוננו הגדול בזמן האחרון רבים המה מאחינו המחללים שבת בפרהסיא. לא נדבר מאלו שהתרחקו לגמרי מהתורה והיהדות ועושים את שבתם חול, ורק ביום הראשון יגורו וילבשו בגדיהם הנאים כהנכים, ועמם יחד ישתו לשכרה, ויבלו את עתם בהפקרות ופריצות, אשר בקהלם כל תחר כבוד ה', ורק על אלו המתימרים „לשומרי תורה“ ומקדימים להתפלל בשבת במנין הראשון למען יוכלו לפתח אח"כ את חנותם, במענותם כי התחרות והמשבר הנורא השורר יכריחם לזה, וכי השביתה גם ביום השבת תוכל לגרום להם לפשיטת הרגל, אולם מה נואלו האנשים הללו כי באמת הוא ההיפך, פתיחת החנויות והעסקים בשבת מביאה את כל האסונות הללו, והנני אומר עליהם דברי חז"ל (שבת ק"ט ב') א"ר יהודה וכי אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חלול שבת וכי, פי' כל הדלקות והמשרבים בענפי המסחר באים רק בשביל חלול השבת, כי פתיחת העסקים בשבת גורמת לסגירתם בימות החול. ובאמת השבת תעשיר את הכל, ורק היא העלה אל במתי ההצלחה והאשר, כי הלא אמרו (ביצה ט"ו) תני רב תחליפא וכי כל מונותיו של אדם קצובין לו מריה ועד יו"ט כח חוץ מהוצאות שבתות והוצאות יו"ט וכי שאם פחת פותחין לו, ואם הוסיף מוסיפין לו. ובוראי סגירת החנויות והעסקים בשבת היא בכלל „שאם הוסיף מוסיפין לו“ על מונותיו הקצובין לו, ונאמן הקב"ה שישלם לו כפל כפלים על הוצאותיו בשביל שמירת השבת, ומאן דיוסף שבת פרעיה שבתא

(שבת)

השבת קודש, ויהיה היום הזה באמת שבת של תשובה להתחרט על מה שחללנו את שבתות כל השנה, ולקבל להבא לשמור את יום השבת מחללו. וכבר אמרו בשבת (ק"ח ב') אמר רבי יוחנן וכי אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהילכתן מיד נגאלין שנאמר וכי, ויש להבין אם שמירת השבת כהלכתה מביאה הגאולה, א"כ אף שבת אחת יכולה להביא את הגאולה, ומדוע זה נקיים דוקא שתי שבתות? אולם שמירת וקיום השבת מתחלקת לשתיים: א) עיי שבת גשמי לפארה ולהררה בכסות נקיה במאכל ובמשתה ובשלש מעודות, וכל המרבה לפאר את השבת בגשמותה הרי זה משוכח. ב) שבת הרוחני לקיים את כל הדינים הנוגעים לקדושת שבת כמו הל"ט אבות מלאכות ותולדותיהן כי הלכתא רכתא לשבתא, ולהתעלות ולהתרומם ע"י למוד התורה וקיום השבת, לעליה רוחנית והורכבות נפשית, עד שתהיה השבת למעין ומשפיע רוחני בעד כל ימי המעשה של היהודי, ואפילו המקיים את השבת הגשמי אבל את השבת הרוחני — הלכותיה ועליותו בתורה — עורנו רחוק הוא מלשמרה ולקיימה כראוי, הנה לא קיים את השבת בזה, והוא שאמרו: „אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות“ כלומר השבת הרוחני והגשמי גם יחד „מיד נגאלין“ כי גדולה מאד אפילו זכות שבת אחת, אבל המקומות דוקא בשני חלקיה, שמביאה או את הגאולה.

וזהו שאמרו (שבועות כ"ב) זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, כי על השבת הרוחני נאמר „זכור“ את יום השבת לקדשו, והיינו: לפשוט הצורה החולנית המלאה מרדות הגוף ופזור הנפש, וללבוש צורה של קדושה, אצילות ורוממות הנפש, המפכה זרם של תורה לכל מדרות האומה, ללמוד כל הלכות שבת ולזכרן תמיד, וכנגד השבת הגשמי נאמר

והנה מה מאד יכאב לבנו בהתורני

„אשמוני“ ועל חמא“ כי כמעט עברנו על כולם, לא קימנו את התורה ומצוותיה, בכל מקום שהגנו פונים רק שמה ושערוריה חמס ושוד, קנאה ושנאת אחים, ולעשות תשובה על כל אחד ואחד כפי תקוני התשובה לא יספיק לנו הזמן, ובמה נזכה ליום הרק? בטה נכריעה את המשקולת לטובה! אולם רבותי! בשבת הראשונה הזאת מן השנה נעשה תשובה לה, חרטה על שעברנו בחלול השבת כל השנה, וקבלה על להבה, לשמור את השבת מחללה בכל דיניה ופרטיה. כי השבת היא חומת ומבצר התורה והיהדות, ובשבת מתבונן היהודי אל כל פעולותיו ומעשיו של ימות החול ומתחרט עליהם לשוב לה; והי מעלתו מטהרתו ומרומטתו עיי נצוצי הקדושה הצפונים בה, לקיים את כל התורה ומצוותיה. וכן מוכא כמ“ר (שמות פ’ כה) אייר אלעזר בר אבינא מצינו בתורה ננביאים ובכתיובים ששקולה שבת כנגד כל המצוות, בתורה מניין וכו’ אמר הקב“ה לישראל אם תזכו לשמור שבת מעלה אני עליכם כאלו שמרתם כל המצוות שבתורה, ואם חללתם אותה מעלה אני עליכם כאלו חללתם כל המצוות, וכן הוא אומר (ישעיה נ”ז) שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע עכ“ל, כי השבת היא אבן הבוחן לאיש הישראלי אם לה הוא או לא, וזהו שאמרו בירושלמי (גדרים פ”ד) שקולה שבת כנגד כל המצוות, ולזאת המקיים שבת כהלכתה יבוא עיי לקיים כל התורה כולה.

ובזה יש לבאר המדר (בראשית פ’ כ”ב) עה”פ ויצא קין מלפני ה’ פגע בו אדם הראשון א”ל מה נעשה בדינך, א”ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון מספח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדה”ר ואמר

(שבת קי”ט א’), כי ברכת ה’ היא תעשיר. זאם ששת ימי המעשה השפילו את היהודי החנוני והעובד לארץ, אולם ביום השבת הוא מנער את עצמו מהאבק הגשמי החולני, ולובש צורה של קדש, וכמה שאמרו במכילתא עה”פ (שמות ל”א י”ד) ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל, מה לפלוני חנותו נעולה? שהוא משמר את השבת! מה לפלוני בטל ממלאכתו? שהוא משמר את השבת ע”כ, הנה באו חז”ל להוציא בזה מלב האנשים, אשר זה דרכם כמל למו לקיים את השבת רק בביהכ”נ ובביתם, ושמה המה יהודים, כי חביבה להם עונת השבת האידיאלי עם יפיה השמימית וקדושתה התופפת על כל שומרי שבת, אולם בחוץ המה עובדים גם בשבת לאליל המטריאליזם החולני, עם כל פגעיו ופגותחיים את חנותם ועובדים עבודתם, וחושבים כי השביחה נבית ובקור הביהכ”נ בשבת, דים להשפיע עליהם קדושת השבת, וכנגד אלו האנשים אמרה התורה „ושמרתם את השבת“ מלעבור על הלי”ט אבות מלאכות ותולדותיהן, ואז „כי קדש היא לכם“ ודרשו: „מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל“ אולם לא רק כאמירה „תכנת שבת“ כי אם רק עיי כי „חנותו נעולה שהוא משמר את השבת!“ לא רק מעודת שפת מורדת את ההתקדשות במסור ורוח, כי אם רק ההתכבולות ממלאכה ע”פ צווי התורה, אם הוא „בטל ממלאכה מפני שהוא משמר את השבת“, וזהו שאמר הנביא (ישעיה נ”ח י”ג) „וקראת לשבת ענג“ כי ענג השבת הישראלי אינו בא מעצמו, כי אם צריכים לחדור ולהתבונן בו, לחפשו ולקרותו מעמקי נשמתו — נשמת התורה, ואז רק אז ידע וירגיש את האושר הגדול הצפון וטמון ביום השבת, המקדשו מרוממו ומזככו בנשמותיו וברוחניותו גם יחד, לאשרו ולאשר עם ישראל כליו.

על כל מה שחטאנו עוינו ופשענו כל השנה, כי רבו עוונותינו עצמו מספר, מהפשעים הנזעמים להגוף והנפש גם יחד, וכבר אמרו (באבות פ"ג) דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן רין וחשבון, ומבואר במד"ש שם "מאין באת ולאן אתה הולך" כנגד הגוף, ולפני מי אתה עתיד ליתן רין וחשבון" כנגד חלק הנפש שאינה נעשית רימה, וגם לא באה ממפה מרוחה, נמצא כבואנו להעיד למוסר ולעורר לתשובה את היהודי יש לנו שני דרכים: האחד להשפילו עד עפר מצד הגוף, דע מאין באת וזכור לאן אתה הולך למקום עפר רימה ותולעה, וא"כ איך העזת פניך לעשות חטאים כאלה לפני משה הקדוש? אולם מצד נפשו נוכל לרוממו ולנשאו: דע כי נשמתך חצובה מתחת כסא הכבוד, וא"כ איך יאות לפניך, איש רם המעלה, לעשות מעשים מכוערים כאלה? איך חללת את רוחך ונפשך להכנס פיון מצולה של התאות הנמכות? ובהכרח מתעוררת השאלה באיזה אופן נכלכל את דברי מוסרנו, אם להשפילו או להגביה? אולם הנסיון הורה כי רק להאיש אשר עורר עמו אל ועם קדשיו נאמן, נוכל להוכיחו על פניו בדברי מוסר קשים, "מאין באת ולאן אתה הולך", להוכיחו כי אחריתו רימה ותועלה, אבל השקיע בים הוהמה של התאות, אשר עלינו להעלותו ולהמשיכו אלינו, הנה אדרבה או עלינו לרוממו ולנשאו, וכי "אע"פ שחטא ישראל הוא", ורק אז לאט לאט נוכל לקרבו להחיים התוריים, המלא יראת ה' ורוממות הנפש, הנה כי כן גם הנביא הושע אחרי אשר הוכיחם על אשר התמכרו לעגלות בית און ותאסם שומרון כי מרת פאלהיה, ואלה וכחש ורצח ונגנב ונאף פרצו ודמים בדמים נגעו (שם ד' ב'), הנה במצב כזה או יקרא "שובה ישראל" כי אע"פ שחטאת ערנה "ישראל" יקראוך

המורה

מוסר שיר ליום השבת, והנה כבר האריכו בבואר המאמר הזה התמוה, ויותר יפלאו: (א) מה זה שאמר "עשיתי תשובה ונתפשרתי" מה היא הפשרה כזה? (ב) מה שייכות יש לתשובה להמוסר שיר ליום השבת שפתח בו אדה"ר? אולם י"ל כי קין שהרג את אחיו הנה כחשבותו הוא ככלל חייבי מיתות ב"ד, שמבואר ביומא (פ"ו א') עבר על כריתות ומיתת ב"ד ועשה תשובה, תשובה ויוהכ"פ תולין ויטורין ממרקיין, וכן פסק הרמב"ם (בהל' תשובה פ"א הל"ד) להלכה וי"ל: "ויסורים הפאים עליו גומרין לו הכפרה" ולכן תשובת קין לכרה היתה תולה, ודיסורים שהמה "נע וגר תהיה פארץ" גומרין לו הכפרה, אבל אדה"ר כשפגע את קין יצא מהקב"ה הלא או עוד לא היה נע וגר בארץ, הנה התשובה לכרה עשתה או רק מחצה, ולאות אמר, "עשיתי תשובה ונתפשרתי" כי מחוסר ערנה יסורים לגמור את הכפרה, והנה אדה"ר בתחילה היה סבור כי על מיתה אין מועלת התשובה, וכש"כ הוא שבתמאו הביא מיתה על כל העולם, שבוראי אין מועלת לו התשובה, אבל מכיון ששמע כי התשובה לקין הועילה, אז אדה"ר "אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע", והשבת הלא כת התשובה יש לה, וכמבואר למעלה, ואיתא במ"ר דאדה"ר היה מצווה על השבת ושמרו, עי' במ"ר בראשית (פ' ו"א) בבואר "ירי משה" (אות ה'), והו' שאמר: "מיר פתח ואמר מוסר שיר ליום השבת" כלומר שמירת השבת תכפר גם על עונו וכמבואר, וכן כתב המ"ו (ריש הל' שפת) דאם פעשורו תשובה שומר שבת כהלכתו מהני תשובה שיהא נמחל לו אף על כריתות ומיתות ז"ד.

ומעתה היום אשר שפת ותשובה באות כאחת, בורא בתן גדול לכפר

(שמות י"ב) וילכו ויעשו כני ישראל, וכי מיד עשו והלא לא עשו עד י"ד לחדש? אלא כיון שקבלו עליהם לעשות כאלו עשו מיד וכו' והחוטא אשר חטא בכל איבריו נחשב כאלו רבתה מכה פאיבריו כולם מקף רגלו ועד קדקדו, שנאמר (ישעיה א') מקף רגלו ועד ראשו אין בו מתום, והנה הקב"ה מרפא כל אבריו ברפיה אחת והיא שמיעת האון שנאמר (משלי נ"ה) הטו אוניכם ולכו אלי שמעו ותחן נפשכם עב"ל. נמצא ע"י שמיעת דברי התוכחה והקבלה לשמור ולקיים את דברי התורה, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצוות והמוסרים, וכמשיב השע"ת.

לזאת פא הנביא לעורר אותנו לבל נפסור את עצמנו רק בהכאה על הלב, ובתפלות שהן רק מרשפה ולחץ, רק "קחו עמכם דברים" כלומר בל חשאינו את דברי המוסר בביהמיה, רק הקחו עמכם את כל הדברים ששמעתם אל לבכם ונפשכם לשמור אותם ולקיים, ואז "ושובו אל ה'" כלומר ע"י השמיעה והקבלה לכזה תהפך מדה"ד למדת הרחמים, ויביא מרפא על חטאיו ופשעיו, ובשעה קלה יצרך את נפשו לה', וה' יתוירנו בתשובה שלמה לפניו!

המורה על רום מעלתך, ולא בשם "יעקב", והתשובה תהיה שתהפך את מידת הדין, שנבר עתה, לרחמים, והוא: "עד ה'" — מדת הרחמים — שעד עתה היה "אלהיך" המורה על דין, ומאין נודע כי חטאת כל כך? מפרש הקרא של אחריו "כי כשלת פעונתך" כלומר כל הצרות והמכשולים שבאו עליך המה רק בעונתך, ושמה תאמר כי לעשות תשובה על כל החטאים הוא סן הנמנע, יען כי רבו ועצמו מאד, וכל אלי נביות לא יספיקו לזה, לזאת בהכתוב שלאחריו אמר: "קחו עמכם דברים" ויבואר בהקדם דברי "השערי תשובה" בשער השני (אות י') וז"ל: דרך השלישי כאשר שמע מוסר החכמים והמוכחים יקשיב וישמע ויכנע ויתוור בתשובה ויקבל גלכו כל דברי התוכחות ושלא יגרע דבר מדבריהם, והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול וכו' וכי את אשר יאזין ויסכית ולבבו יבין ושב ויקבל פיוס שמעו דברי המוכיח ויקים עליו להיות ככל אשר יורהו חופשי התורה סן היום ההוא וסעלה להורר כאשר ויהירורו יורעי בינה לעתים) עלתה פירו' התשובה ונהפך לאיש אחר, ומעת אשר קבל בזאת במחשבתו וגומר עליו כזה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצוות והמוסרים ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה, וכן ארז"ל

לכל דרכי

ערך יוהכ"פ וקדושתו.

א.

והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה. (ויקרא ט"ז ל"א).

וקשה מדוע דייקה התורה גבי יוהכ"פ, "אחת בשנה" מה שלא אמרה כן בשאר התנאים? וכבר הרגישו בזה חז"ל ודרשו (שבועות י') אחת בשנה, כפרה זו לא תהא אלא אחת בשנה.

א"ר ינאי מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה מעשיות של צדיקים ומעשיות של רשעים, והארץ היתה תהו, אלו מעשיות של רשעים, ויאמר אלהים יהי אור, אלו מעשיות של צדיקים, ויבדל אלהים בין האור והחשך, בין מעשיות של צדיקים למעשיות של רשעים, ויקרא

אלהים דאור יום, אלו מעשיהן של צדיקים, וחשך מרא לילה אלו מעשיהן של רשעים. ויהי ערב אלו מעשיהן של רשעים, ויהי בקר אלו מעשיהן של צדיקים. יום אחד, שנתן להם הקב"ה יום אחד, ואי זה? זה יום הכפורים עכ"ל, מר"ר בראשית (פ' ג').

ויש (דקדק: א) הלא בעל המאמר קורא למעשיהן של צדיקים בשם אור, יום ופקר, ומעשיהן של רשעים בשם חשך וערב, ולכאורה כולם לכונה אחת עולים, ומדוע חזר על זה ארבע פעמים, הלא היא היא! (ב) מדוע הלאה דריש מלת "חשך" למעשיהן של רשעים, ובתחלה שבק הכתוב "וחשך על שני תהום" ודריש מן "הארץ היתה תהום" (ג) יש לדקדק בשלמא הרשעים צריכים ליוהכ"פ לכפר על עונותיהם של כל השנה, אבל הצדיקים עם מעשיהם הטובים למה גם הם צריכים ליוהכ"פ? ופשטיות המאמר יום אחד, שנתן להם הקב"ה יום אחד, זה יום הכפורים, משמע דקאי גם על הצדיקים, ומה להם ליוהכ"פ?

באכילה ושתייה של כל השנה, צותה התורה וענינים את נפשותיכם.

גם הרחיצה והסיכה אפילו בבשמים ובשמן, עת אשר המה באים לחזק את הגוף ולהברואו. בוראי לצורך הוא, ותמה בכלל "ושמרתם לפשתיכם" כי נפש שלמה תשכון רק בגוף בריא. אולם אם המה באות רק להתיפות, להתהדר ולהתנפח, וכפי שהארכנו בדרושנו "תמימי דרך" וביחוד תמרוקי הנשים, אשר ישנן שהן מתענדות ומתהדרות רק לצור נפשות בחרטום. ומי תכן את דוחן מחשבתן ודעתן אם כל זה הוא ע"פ מהרת הצניעות ומוסר הישראלי? וי"ל דאת זאת העירו חז"ל בדרשתם עה"פ "ויברל אלהים בין האור והחשך" בין מעשיהן של צדיקים למעשיהן של רשעים, כלומר רק ה' היוזע ללבב, יכול להבחין בהפרס הזה בין מעשיהן של צדיקים למעשיהן של רשעים, יען האור והחשך משתמשים פה בערבותיה, ולואת רק הקב"ה יכול להבריל ולהבחין בזה. ולכפר על העון הזה נצטוינו ביום הקדוש הזה שלא לרחיץ ושלא לסוך כלל.

ההלבשה וההנעלה כיצד? קודם שנבאר נקדים מאמרם (ש"ס כ"ו)

ארבעה אבות מולידים ומשפיעים המה על האדם להמיתו לטוב או לרע, ובנגדם צותה התורה את התמשה עיניו ביוהכ"פ: אכילה ושתייה, רחיצה וסיכה, נעילת המגדל, וחי המספחה. המה רק המה עומדים להאדם בריכו. ולכל אשר ירצה האדם יסם, אם בדרך העולה למעלה להשכיל ולהאיר באור החיים, או לדרת מטה מטה ביון המצולה של התאוות המוהמות, אשר עצומים כל הרוגיה. וגם היהודי אפילו לא התנאל במאכלות אסורות ונבלות וטרפות ולא שתה יין נסיכם כל השנה. הנה ערנה לא בא לשלמות הנפש עד אשר יכניע כליל את החומר, וירחיק את התאוות הנמכרות הבאות ע"י אכילה ושתייה והענוגי בשרים, לקים "ולבי חלל בקרבי". והתאוות הארציות הללו הכרוכות במכע גוף האדם אי אפשר לגרשם; ולרוסם את הנפש, בלא תורה ומעשים טובים. ואת זאת הבליטו חז"ל ברבריהם עה"פ "הארץ היתה תהום" — כלומר ההכרחיות הארציות והן "האכילה והשתייה" היתה תהום — מפני כי כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום (ישעיה כ"ח ח') — אלו מעשיהן של רשעים" ולואת לכפר על כל מה שחמאנו

ועיינו יוכל להבחין בין אור לחשך ובין זהב לסג ופסולת.

זכור יבואר חין מליצתם "השמן בנמטריא שס"ד וכו' כל ימות השנה יש רשות להשמן להשמן לישראל חוץ סיום הכפורים" כלומר בכל השנה התאוות הנופניות עומדות לשמן בדרכו מבלי שתניחונו לשוב לה, אבל ביוהכ"פ שהוא סתענה ומרוחק מכל התאוות ותענוגות בשרים, הנה חנבר הנפש ותכניע את החומר, וכן כתב הרא"ה (במצוה ש"י) וז"ל: ולכן נצטוונו להתענות בו לפי שהמאכל והמשתה ויתר הנאת המשוש יעוררו החומר להמשיך אחר התאוה והחטא ויבטל צורת הנפש החכמה מחפש אחר האמת שהוא עבודת האל ומוסרו הטוב והמרוק לכל בני הדעת ואין ראוי לעשות ביום בואו לרון לפני ארונו לבוא בנפש חשבה ומעורבבה מחך המאכל והמשתה וכו' ע"כ טוב להנביר נפשו התכבדה ולהכניע החומר לפני בואו היום הנכבד למען חדיה ראוייה לקבל כפרתה ולא ימנענה עכ"ל, והוא ממש כדברינו בבאר המאמר הנ"ל. ופזו מבואר גם סוף המאמר "מיר הקב"ה כובל אותו" ר"ל ע"י התנכרות נפשו אם כי הנסיות והתאוות הנמועות בחומרו נשארות על כנן ומקוּסן. בכ"ז לא תוכלנה לצאת להרע ולהשחית, יען כי המה נמצאות כבולות במסגר נפשו.

אלא דמלבד האכילה והשתיה, הנה גם המלבושים, אשר כל אחר מתבכר ביקרת תפארתם, להתקשט ולהתנאות נגד חברו, וכולם מכורים להמאדה והמנהג לעשות על פיהם באופן מנוה ומכוער מאד, וכוננו מזה לרעות רפות תוצאות. ולזאת היום אנו לובשים את "הקיסל" הלבן, בנדר השוה לעני ועשיר, להוכיחו כי יבוא יום אשר עשיר ורש נפגשו בבגדיהם השווים, ואין נאות ושלמון ביום המיתה, ומד"ש גם אבל סותר ללבוש הקיסל כמ"ש המ"ו (בס"י ר"י סק"י

אתה מוצא "השמן" בנמטריא שס"ר, כמנין ימות השנה חסר אחד, כל ימות השנה יש רשות להשמן להשמן לישראל, חוץ סיום הכפורים, אמר לו הקב"ה אין לך רשות לינע בהם, אף על פי כן לך זראה במה הם עוסקים, ביון שהולך ומוצא אותם כולם בתענית ובתפילה, לבושים בבגדים לבנים ומעושפים כמלאכי השרת, מיד חוזר בבושה ובכלימה, אמר לו הקב"ה מה מצאת בבני? אמר לו הרי הם כמלאכי השרת ואיני יכול לינע בהם, מיד הקב"ה כובל אותו ומבשר להם סלחתי ע"כ.

אחי! היום הקדוש הזה הביא לנו לביהכ"נ אורחים חדשים, אשר לא ראינום זה יותר משנה, וע"פ הדין המבואר בנמטריא ברכות (נ"ח פ') ובמשיע (ס"י רכ"ה א') הוראה את חברו לאחר י"ב חדש ואמר ברוך סתיה המתים. אולם כ"ז אם לא כתב מכתבים בתוך השנה, אבל אם קבל ממנו כתב בתוך י"ב חדש אין צריך לברך (הלק"ט מובא בבה"ט שם). וא"כ גם "האורחים השנתיים" היתכן שבכל השנה לא קבל הקב"ה מהם כתב בקשה? היתכן שבכל השנה לא היו איזו מכה ומאורע שעוררו אותם לתשובה? שמי היהדות התקדרו בעבים שחורים מבלי שתוכל אור השמש, שהוא אור התורה, להבקיע את אור ננהה. כמה מרגליות טובות נמצאו בתורתנו אשר בכחן היה להמשיך את לבן של ישראל לאבירה שבשמים גם בכל השנה. אולם רוח הוּסר הסוער העלה אבק ואפר בין בעיני היהודים מבלי שיוכלו לראות בעין פוחנת, ולדעת ולהבין את גורל יקרת ערך מרגליותינו. ומבל מחמדנו נשארה לנו אך מרגלית אחת והוא יוהכ"פ, אשר כולם יכירו את יקרת דום ערכו ובאים לביהכ"נ להתפלל. כי הריקות והתאוות השלישים בכל השנה, ועומרים לו לשמן מבלי שיתניחונו לעשות חשבון בנפשו, הנה ביוהכ"פ הכת הנפשי הוא העומד בראש,

המנשבות בעולם. צא וראה אפילו במצרים, אשר מאות בשנים היו מעונים ומדוכאים בגולה תחת ירי מלך קשה ועריץ כפרעה, והיו עבדים, ועבדו בהם בפרך, וכבדו הצמיחו ישראל במגולתם המקורית, כמבואר במכילתא בא, ומנץ שלא נחשדו על העריות? שנאמר ויצא בן אשה ישראלית (ויקרא כ"ד) להודיע שבחן של ישראל שלא היה ביניהם אלא זה ופרסמו ופרסו הכתוב עכ"ל. וכמה היו רחוקים מהסיסמא של "ולד" או "שני ולדות". את הפנים השליכו היאורה או נתנום בחומה וכבדו ילדו "ששה בכרם אחד". וגם ברור שלפנינו היו חיי המשפחה גן עדן שמימי, הכולל אהבה מהורה, קדושה וטהרה, רוממות ואצילות הנפש, ומה נשתנו הזמנים! האנדרלומסיה הנכבית המלאה פריצות והפקרות, זוהמה וטומאה, הובאו ביתה יעקב. גם מעשה ער ואונן המאכזרים את נופם ונפשם יחד, פרוץ מאד בישראל, אינם נותנים חשבון לנפשם מגדל החטא של נדה שהוא אסור כרת, שהוא כרת ועירייו בלא בנים וכפי שפרש רש"י בשבת (כ"ה כ'), והבנים יהיו מנוגעים, כמה שבארנו בדרוש לר"ה לטהרת המשפחה, והוא בכחית "בקר וערב". כי אר הכקר ההולך וגדל לאט לאט לא יאיר כ"כ בעצם תקפו עד חצות היום, וכן צללי הערב הולכים ומתגברים לאט לאט בחשכת הלילה, כן גם חיי המשפחה הישראלית המה בכחית "ערב ובקר". אם המה חיים ומתנהגים בטהרה על פי קדושת התורה והמצוה אז כאור הבקר, שעוד לא ראה יום, יאירו ויצליחו לאט לאט בגדול וחנך דור ישרים אשר לאור השמש ירח אורו, ויהיו אח"כ לחפזת ולנאון לתוריהם ולעמם. אבל הסרים מדרך ה' ותורתו וחיים ומתנהגים בדרך הנכרים, בטומאה וזוהמה, הנה יביאו לעולם בנים כחשים ומנוגעים בנופם ובנפשם, ואף שבקשנותם לא נראתה עוד צרעתם, אבל

בא"ח). ואת זאת הבלימו חז"ל בדברי השטן: "כיון שהולך ומוצא אותם בולם — לרבות, תאורחים השנתיים" כי גם המה — בתענית ובתפלה לבושים בבגדים לבנים" להראות על הכונה שהוכרנו כי גם הפגרים הלכנים יתרון גדול יש להם ביום הזה לעורר לתשובה שיזכירו את יום המיתה, וגם על "החטא שחטאנו בריצת דגלים להרע" הרבה צריך להתודות, וביחוד הנשים כמה שהוכיח הנביא (ישעיה נ' ט"ז) הלוך ומפוך תלכנה וברגליהם תעכסנה, והרגלים שהקעים את ה' עיי שרש פרה ראש ולענה של המארה הפרוצה, צריכות לחלוץ לגברי את הנעלים (א"ח סי' תרי"ד). והנה את ריצת הרגלים אפשר לכסות במשאון כי הולך ויורץ נאמת לדבר מצוה וחסד, ולהפיץ את אור התורה והיראה, או רק מתחפש תחת מצוה של "המבט מצב העם" או הפצת "אור הקולטורה הסודרנית" כדי להוליך שולל את המון עם ישראל מהאור האמתי — אור התורה, ולהורירו לעסקי חשך וצלמות ולהביא שואה על עם ישראל כולו, ורק ה' הנוחן לבבות ויודע כל מצפונות האדם אם לטוב המה או לרע, הוא רק הוא יכול לשפוט את ריצת הרגלים הזאת, והוא יכול לקרוא בהשם הנאות לה אם "יום או "לילה", והוה שדייק חז"ל: "ויקרא אלהים לאור יום אלי מעשיהם של צדיקים" וכו' כלומר רק הקב"ה היודע מחשבות יודע מי נאמת הולך לאורו של "יום", ומי רק מתחפש ונאמת מביא "לילה" וקרא לכל אחד כשמו הנאות לו נאמת.

"וַיִּדְרֵי עָרַב זֶה מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל רָשָׁעִים וַיְהִי בֶקֶר זֶה מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים" זה כנגד חיי המשפחה, האשה העכבירה התרחקה חסיד ממער ורעש החיים המוניים, כי כל כבודה בת מלכו של עולם היתה פנימה לגדל דור ישרים, ובית יעקב — אלו הנשים — היה תמיד למן ולמחסה מפני הרוחות הרעות

את יום אחר "זה יום הכפורים" לכפר על נפשותינו, והוא מה שרייקן חז"ל "מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה".

ובדרך התעוררות הכוסר י"ל רבאו להלחיב אותנו כזה שנעריך את גודל קרשית יורכ"פ ולשוב לה, לבל נצטרך חז"ש ליום כפורים של אמצע השנה, כמו מיתת הצדיק, דהלא אמרו (מו"ק כ"ח א') מיתת צדיקים מכפרת, או מיתת הפנים, כמה שאמר (שם ב') ר' ישמעאל רבו עיונותיו תכפרו אכילו, או אסון אחר. ולזאת רבות! אם כי על זכרון העזרת ומסרת החנים מצווה היהודי כל השנה, כמו נבי חג הפסח דהלא אמרה התורה למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים ט"ו) וכן נבי מתן תורה, דהלא אמרו והגית בו יומם ולילה (יהושע א' ח'), אבל על יום כפור אמרו חז"ל: "יום אחר זה יום הכפורים" כלומר רק יום אחר יהיה לכם יום הכפורים, ולא חלילה איזה ימים כאלה בשנה, ע"י מיתת צדיקים וכוונתם. וגם התורה רימזה ע"ז באמרה "והיתה זאת לכם זכר לכפר על פני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה" כלומר לכפר על פני ישראל יהיה רק אחת בשנה, ולא חלילה איזה ימי כפורים בשנה.

וה' יחזק את לבנו לשוב בתשובה שלמה לפניו, ונחתם כלנו בשנת חיים ושלום נאולה וישועה!

נאמת הם בבחינת "ערב" ההולך ומתגבר לאישון לילה ואפלה, כן תגדל ותתרחב צרעתם, ויגדלו דור של פנים משחיתים, פרוצים ומופקדים לראון אבותיהם ועמם, וזהו שאמר: "ויהי ערב אלו מעשיהם של רשעים" כלומר מעשיהם בחי המשפחה הם בבחינת "ערב" אשר עלמת החשך והאפלה מתגלה אח"כ כלילה, כן החוטאים בקרשית חי המשפחה, כשיגדלו פניהם יראו אז את פרי זרעם המנוגעים. "ויהי בקר אלו מעשיהם של צדיקים" כלומר מעשה הצדיקים בבחינה זו הוא ברמיון "הפקר" אשר והרו ותפארתו מתגלה אח"כ לאור היום.

"יום אחר, שנתן להם הקב"ה יום אחר, ואי זה? זה יום הכפורים" כי לחז"ל הוקשה מה שאמרה התורה הלאה יום שני, יום שלישי, והכא לא אמרה "יום ראשון" רק "יום אחר" ומדוע? ופרשו כי גרול היום הזה לאדוננו כדיותו המאנד ומאחר את כל ישראל לשוב לה, ואפילו האנשים הרחוקים כל השנה מדתירות, הנה יורכ"פ הוא היום אשר הקב"ה כובל את השטן, ונעשה "יום אחר" לכל ישראל בקרשיתו וטהרתו, לכפר על חטאתם, ובנו שאמרו כפסוקתא עה"פ (שה"ש א') שחורה אני כל ימות השנה ונאזה אני פיום הכפורים, וזה היה מחסרי ה' כי צפה וראה אשר האנשים יחטאו וידפו לפשוע, לזאת בתחלת הכריאה כרא הקב"ה

לכפר דרכי

שלא יעשו בתיהם קבריהם.

ב.

ד' אורי וישעי (תהלים כ"ו א') ודרשו ע"ז במדר (ויקרא פ' כ"א) רבנן פתרון קרא בריה ויהכ"פ, אורי בריה וישעי ביהכ"פ. ויש להבין מדוע יחס את "האורי לריה" ו"הישעי" ליהכ"פ? ונכון דומר ברכת שהחיינו בלחש עם השי"ן ויסיימה קודם השי"ן שיאמר אמן (בה"ט סי' תר"ט סק"ג).

בהחג הקליל הזה אשר גם רגשותינו יעוררו אותנו לברך אותה בקול תודה והתלהבות, ומדוע זה נברך בחשא' ובלחש, ורק "אמן" נענה בקול רם?

יבואר ע"פ ציור קטן לאיש שמעדי קרסוליו, ופשט את הרגל לנושיו, אולם המליוס ברצותם להחזיקו למען יוכל עמוד, עשו עמו טוב וחסד וארכו את זמן פרעון החובות לזמן ידוע, למען יוכל פינתים להשיג מומונים לשלם לנושיו, ולא יפול בנופלים. והנה אם כי אין לשער את הטוב והחסד שעשו עמו המליוס הזה, אולם כ"ז הוא אם פינתים השג מומונים לתשלום החובות. אבל אם לא רק שלא השיג מעות מומונים, כי אם כמשיך הארכת הזמן השתדלונו עליו חובות חרשים, הנה אם כי המה בארכם את זמן הפרעון בודאי חשבו לטובה, אכן הלה בל יוכל לשמח על זה. כי הן הלא זאת גרם לו להכניס את צוארו בעול חובות חרשים. ככה גם אנחנו, הי העולם הזה יקרים מכל הון וחמורות התבל, כי בהם הלא יוכל האדם לרכוש לו תורה ומעשים טובים, ולכא ע"ז לחיים נצחיים, מה שלא יוכל להשיג את זאת בשום אופן אחרי הסתיה, כמאמר התנא באבות (פרק ד') יפה שעה פתשובה ומעשים טובים בהעולם הזה מכל הי העולם הבא, ולכן אם הקב"ה מאריך לנו את זמן הפרעון לשנה שלמה, אין להעריך ולתאר את הטוב והחסד שעושה עמנו כזה. אולם כ"ז הוא אם עסקים אנו כל השנה בתורה, תשובה ומע"ט, ורוכשים מומונים — תורה ומע"ט — לחשולם חובותינו, אבל אם חלילה אין אנו מוסיפים אוסף, כי אם מוסיפים עוד לחסוא ולעשות עול, הנה אם כי כונת הקב"ה בהארכת הזמן בודאי לטובתנו, אולם אצלנו הרגש הפנימי, לא יתנו בשום אופן לשמח אלי ניל, ולברך את ברכת שהחיינו בקול רם ובהתרנאות עצומה, מפני כי לא נדע אם

הנה בהשקפה הראשונה המנהג הזה תמוה מאד, כי אם נעוף עין על השנה העברה, נראה כי ככמה אנשים וכמה משפחות נגעה יר ד', פה תתיפח תזעק בחבליה אשה צעירה לימים על מות בעל נעוריה; פה התמרמר ותבכה אשה את פרי כמנה — בנה האהוב שנקמף באבו; פה יקונן איש על אשת נעוריו שמתה עליו כמכחר ימי עלומיה; פה יקרעו שמים בזעקתם יתומים קטנים, על אביהם המפרנסם ומכלכלם, כי איננו; פה איש יאנה דום על רכשוו ועשרו שנבלע בידי זריב; פה עיר אחת מקוננת על בריה שנהפכו לנלים ולמעו מפלה עיי התבערה הגדולה שהיתה בעירם, המה ונשיהם וילדיהם הקטנים מתגוללים תחת כפת השמים, ואין להם נגר לבסות מערומיהם, ולא כר וכסת' להניח טראשיותיהם, והנם סובלים חרפת רעב; פה ישכב איש על ערש דוי וכל משכבו נהפך עליו בחליו, וכל הרופאים כבר אמרו נואש לחיו; כל אלו האנשים כבואן עליהם הצרות והמצוקות המפורמות למעלה, כבר נואשו שיוכלו עמוד ולהגיע לימים שיש בהם חפץ, וה' הנותן כח לעוף ולאין אונים עצמה ירבה, נתן להם כח ועז לשאת ולסבול את כל המאורעות האלו, והנם חיים כהיום הזה. לב מי לא יינה תורה והלל לה, אלהי הרחמים אשר רחם חזקם ועורדם לשאת את כל אלה? ומי הוא האיש אשר עליו עברה כל השנה בשלום ובנחת, ולא ידע מאיזה עצב ודאגה או מחלה, אשר הכשילו והחלישו את תקותו ובטחונו שיוכל לשאתם ולהגיע לימים שיש בהם חפץ? ולכן כהיום הזה הנה אנחנו כולנו באים לביהכ"נ ומברכים ברכת שהחיינו, אבל מדוע נברך אותה בלחש ובדממה, מדוע לא נברך אותה בקול רם ובהתרנאות עצומה כאשר תאור נפשונו? הלא בברכת הלל ולולב פעצמנו אנו מברכים שהחיינו בקול רם ובכוונה עצומה כמכש"כ המגיד (סי' ד"ט סק"ג), ומכש"כ

המעשים הטובים שעשינו בכל השנה העברה יכריעו המשקלת, ואז נוכל לשמח ולברך ברכת שהחיינו בקול רם, או חלילה המעשים הרעים יכריעו המשקלת. ואז לא נוכל לשמח בברכת שהחיינו, ומפני כי הדבר מוטל בספק ומכוסה בצעף עלמה, לכן אנחנו מברכים בלחש, ע"ד שאמר חז"ל נבי "פרוך שם כבודו מלכותו" לומר בחשאי (ועין פסחים נ"א א'), אבל הש"ץ שמברך להוציא הצבור, הנה הצבור בכלל פחוקת זכאים הם, ומש"ה מברך שהחיינו בקול רם.

הכהן

הגדול בצאתו מבית קדשי הקדשים ביוהכ"פ היה מתפלל על האנשים הררים מתחתיות ההר בעמק ובשפלה, והרוח היה משליך על פתיהם חול ואבנים, והיה מכסה אותם, או כשהסתר יורד בשמף, אז הוא עוקר קצת מן ההרים ומשליך החול על הפתים, והיו האנשים הררים שם מתים תחת גלי העפר והחול, ולכן היה הכהן הגדול מתפלל עליהם ביוהכ"פ תפלה מיוחדת, וזה נוסחה: "ועל אנשי השון היה אומר יהי רצון שלא יעשו פתיהם קבריהם" (ירושלמי יומא פרק הוציאו לו). כן רבותי! לצערנו הגדול גם עתה עלינו להתפלל תפלה זו, בראותנו האנדרלמוסה הנוראה השוררת בחנוך בנינו ובנותינו, לרגלי הרוחות והשאיפות הורות הסוערות וצרות על בית היהודי, לעקר לשרש ולהרס את יסודי בית ישראל סכא, ולכבות את האור האמיתי — אור התורה והאמונה שעליה נשען כל בית ישראל. משליכים הסה כל מיני שקוצים ואבני בליסטראות על כל הקרש ויקר כבית ישראל, כדי לכפוש אותו המבצר שהיה תמיד למגן ולמחסה מאויביו הפנימיים והחיצוניים, ועושים את בית ישראל לקברים קברים, ומי הוא האשם הראשון בתורפן בית ישראל סכא? האבות והאמהות עצמם? הם לא רצו להכין כי לפתח חמאת רובץ — אותו החנוך והמדות שהורישו לבניהם

ולבנותיהם, הוא הוא שהרס והחריק את בית ומשפחת היהודי. הרחיקו את בניהם ובנותיהם מהתורה וסגולותיה ומהמסורת הישראלית, וחנכו וגדלו על פרכי תרבות נכרית הורה לגמרי לרות לב ונשמת הלל הישראלי, הם לא סגרו את הבית בעד האילנות המודרניות והמנית הלקוחה מהנכרים, אשר הרעילו את הנער לאט לאט בעודו באביו, ולזאת פתאום הם רואים לפניהם בן או פת הלועגים מהם וממנהגיהם, רואים הם לפניהם לא בנים מסורים, רק נערים השונאים את הוריהם את עמם ואת תורתם, נערים שהשליכו מעצמם כל נמוס, מוסר ודרך ארץ, הפרוצים כהוללות והפקרות, קברים קברים חיים בבתיהם! ומי עשה הקברים האלה, האם לא האבות בעצמם? וע"ז נתפלל: "יהי רצון שלא יעשו בתיהם קבריהם", כמה מאחינו יושבים בעמק ובשפלה כמו יהודי רומניה וגריננות אחרות, ועל ראשיהם יורמון וישמפון שטף ועבור אבני חצים ואבני בליסטראות, וכל יום נחורים עליהם גזרות רעות, למען עשות כלה בגופם ובנפשם, ולמחות את שמם מתחת השמים, וגם עליהם נתפלל תפלה זו.

אחי! איך לא יתכוין לב כל איש יהודי כי פאתו הרנע הקרוש והנורא

שאנו עומדים כולנו פה, מתאספים צעירינו באחד האולמים סמוך לביהכ"ז, ועושים משה של הוללות ופריצות, עומדים בחוץ וקוראים בקול רם, להאנשים ההולכים להתפלל בביהכ"ז, שיבואו אצלם לאכול ולשתות בחנם או בנול. ובראותנו את החציפות הנוראה הזאת העוברת כל גבול האנושיות, אנו קוראים: "אשמנו מכל עם פושט מכל דור" אצל כל העמים אנו מוצאים "שמאלים ואדומים" ובכ"ז הפה מתחשכים את הרגש והאנושיות של זולתם, ומעולם לא ראינו שיתנפלו צעירי הנכרים השמאלים להניא את ההולכים בליל אדיהם להתפלל, כדרך שצעירינו האדומים החצופים

עושים כיוה"כ. והוה שאנו מתגדים: "אשמנו מכל עם" אין עם בתבל שיעשו להבעים את זולתו ואת רגשותיו, כדרך שעושים הני כלבי החצופי משלנו. הלב יתר ממקומו אפילו רק לשמוע דברים כאלה. כי אם נעלעל את ההסתוריה של כל העמים הננו מוצאים, כי כדורות הקודמים היו פראים כבהמות, ישבו כחושך וצלמות, ופנהגיהם הנסים והטכועים היו לדראון עולם. אולם עתה במעט כל העמים יצאו מאפלה לאור, וגם עליהם יורח אור הדעת והאנושיות. לא כן אנחנו — ע"פ תעודתנו אנו — בכל דור הננו צועדים בעקבי ענק לאחור, ולואה "בושנו מכל דור" כי את אשר לא פללנו מעולם, הננו רואים עתה בדרגנו זה. ופי הסכ דור כזה? רק התנוך הפרוע לשמצה חנך וגרל דור של צעירים כאלה, המביאים חשך ואפלה בכלל ובמחנה ישראל בפרט.

ועתה נבאר את מאמרנו הפונה קדימה. ידוע כי חיי האדם בעוה"ז אם לא יזכה את דרכו, נקראים בשם חשך, כמשא"כ דרך רשעים כאפלה (משלי ד' י"ט). וכן אמרו בפסיקתא ע"פ נר לרגלי דבריק (תהלים קי"ט קי"ה) למה הרשעים דומים? לאדם שהוא מחלך באפלה, הגיע לאבן נכשל בה, הגיע לגומץ נפל בה, הוא שכתוב דרך רשעים כאפלה לא ידעו כמה יכשלו. אבל הצדיקים דומים לאדם המהלך וגר לפניו הגיע לאבן סר ממנה, הגיע לגומץ משחמר, כך אמר דוד באחי לחלל שבת האירה לי התורה שנאמר ושמרתם את השבת וגו' מחלליה מות יוסת וכן לשאר העברות עכ"ל. והנה בדיה

יתעורר כל אחד לבוא להתפלל ולשפוך שיחו לפני ה', גם האנשים אשר באמת בכל השנה הגם הולכים באישון חשך ואפלה, לא יניחו תפילין, לא יקראו ק"ש, לא יתפללו, לא ישמרו את השבת, וקצתם מהם שמתנאים גם במאבלות אסורות, ובכ"ז בראש השנה יבואו לביהכ"נ להתפלל בצבור ולשמוע את התקיעות, ובכלל כל אחד יתאמץ כימים האלו להרבות בתשובה ומעשים, באופן שמכל ימי השנה רק את ימי ר"ה נוכל לקרא בשם "ימי האורח", והוה דבריהם "אורי בראש השנה". והנה אם אסננו כל אחד ואחד לפי ערכו משתדל שיהיו הימים האלו ימי אורה, להרבות בתפלה ובתשובה, בכ"ז ע"י הדיון הקשה השולש בהם, כל יוכל האדם להישע ולזכות בדינו, ורק ביום הכפורים אשר בו לא יוכל השמן להשמיין ולקטרג וכל היום הזה הוא קדוש לה' ומרכים בתשובה, ומקיים לה' הטוב כי יכפר על חטאתם, אחרי כי יום האחרון הוא, ואם לא עכשיו אימתי? ולכן בהיום הזה נקוה שנושע ונוכה בדינו. והוה שאמרו: "וישעי ביום הכפורים" ע"י שהשמן לא יוכל להשמיין ולקטרג. ולכן נתפלל כולנו לה' שיחתמנו במסר חיים טובים, חיים שיש בהם תורה ויראת שמים, חיים שלא נחקה את מעשי שכנינו, להפיק רצון מהם, ורק נתאמץ להפיק רצון מאלהי ישראל ותורתו, למען בשנה הבעל"ש ביום הכפורים רגשותינו יעוררו אותנו לברך את ברכת שהחיינו בקול רם ובשמחה רבה, ע"י שנדע ונרגיש בנפשנו, כי עסקנו בכל השנה בתורה ובמעשים, והוספנו אומץ בעבודת ה'.

דרושים לכל הפציהם.

גדלים מעשי ה' דרושים לכל הפציהם (תהלות ק"א ב').

**נאומים לנשואין, לברית מילה, לפדיון
הבן, לבר מצוה ולמקרים בודדים.**

* * *

לח ת ו נ ה.

יסודי חיי המשפחה.

א.

ויאמרו כל העם אשר כשער והזקנים עדים יתן ה' את האשה הבאה אל

ביתך כרחל וכלאה אשר לבנו שתיים את בית ישראל וכו' (רות ד' י"א)

ויש (לדקדק: א) מרוע ברבנות דוקא כרחל וכלאה, ולא כשרה ורבעה? ב) מרוע

הקרימו את רחל שהיתה הצעירה, לפני לאה הבכירה?

שמח תשמח רעים האהובים כשמתוך יצירך בנך ערן מקדם בא"ה

משמח תתן וכדה.

ופרש"י ברכה לחתן וכלה שיצליחו בשמחה ובטוב לב (כתובות ח' א'). והנה

בהשקפה הראשונה הברכה הזאת לברך אותה את הזוג החדש, בלתי

טובת כלל. כי הן הלא אחרי היצירה היה העולם בלתי מושב מאדם, והברק

והקסם החיצוני, והנגינה המוסיקה והרקודים של צעירי זמנינו, הנעשים לשמח בהם

את החתן והכלה או את עצמם, ולפאר את השמחה, לא נודעו אז. ולכאורה

השמחה או לא היתה יכולה להיות כ"כ גדולה, ער שנברך עתה את הזוג בברכה

של "כשמתוך יצירך בנך ערן מקדם"?

לא כן החשבון הוא לוקח מקום בראש כל

זוג, ולאט לאט יעשה דרכו להתבונן במועצות

ורעת אם טוב וישר פעלו, ישמע לקול הוריו

ויועציו, יחשוב חשבונו של עולם אם ע"י

בחירתו יוכל להגיע למטרתו ושאיפתו כהענינים

הרוחניים והנפשיים, ולראות חיים טובים עם

האשה אשר כחר. וכן לנבי דידה בנוגע

להחשבון והאבה.

מובן מסילא כי כשם שזוג הנבנה רק על

האהבה לבד, קשה למצא שהמצב

הזה יעמוד לימים רבים בצורתו ותבניתו

הראשונה, וע"פ רוב ע"י סבות חיצוניות או פנימיות

בכל זוג שנים המה השלישים בכל:

האהבה והחשבון. האהבה לא תתן

להאדם להבחין בין היופי והכבוד, הטוב

והרע, כי האהבה תהיה בסגורים מפלי שיראה

כהמנעות ובצר השלילי של הענין, היא

לא תתנהו לחשוב חשבונות רבים, ולהביא

בפלא הדעת והתבונה אם ישרה דרכו גם

בעתיד. גם על כל המבשלים והחתחתים

העומרים לשמן בדרכו יתגבר, לא ישמע לקול

הוריו ומטיבו הרשי שוכני באמת, ולפעמים

המניעות והעכובים לדרך האהבה עוד יוסיפו

שמן על מדורת האהבה, כי עזה כמות אהבה.

גם מצד החשבון היתה שמחתם שלמה, באופן שבוונ הראשון של אדם וחוה התלכדו והתאחדו החשבון והאהבה גם יחד, ומפני כן היתה כלולתם ברוך שמחה ועליצות הנפש. **ומעתה** מה שפרה לנו בימינו אלה לברך את הוונ בשמחה כפולה, וזהו:

„שמח תשמח — כנגד החשבון והאהבה — רעים האהובים — החתן והכלה — כשמתק יצירך בנן ערן מקרם אשר אז במח היתה שמחתם שלמה, מפני שלא חסרו האהבה והחשבון, וכמבואר.

גם אצל יעקב באינו כשנשא את שתי נשיו, התלכדו החשבון והאהבה בסדרגה רוחנית מאד נעלה וקדושה ע"פ שער קומתו ועולמו. רחל היתה מצד האהבה, כערות הכתוב ויעקב יעקב ברחל שבע שנים ויהו בעינו כימים אחרים באהבתו אותה (פראשית כ"ב), לאה היתה מצד החשבון, כי ממנה יתר וממנה פנה לשנים עשר שבטי יה, וכמבואר במדרש תנחומא (טובא בילקוט שמעוני רות ד' י"א) יתן ה' את האשה הפאה אל ביתך וגי' לא הוה צריך קרא למימר אלא כלאה וברחל, אלא אע"פ שיצא בתו וכל כנהדרין שלו מלאה מורים שעקד הפית היתה רחל שלא נשתעבר יעקב בבית לבן אלא בפסביל רחל עכ"ל, והוא כמו שבארנו.

וכן הוקנים והעם פרכו גם את בועז בהכרכה הכפולה הווא של „חשבון ואהבה“ „יתן ה' את האשה הפאה אל ביתך כרחל — נד האהבה — וכלאה“ — נגד החשבון — והקרימו את רחל מפני כי האהבה לוקחת חלק פראש כל וזוג.

גם אנחנו נברך את הוונ הנעלה: „שמח תשמח רעים האהובים כשמתק יצירך בנן ערן מקרם“ ואת החתן בכרכה מיוחדת „יתן ה' את האשה הפאה אל ביתך כרחל וכלאה“, ותשישו משוש באהבה וחשבון לשב לבם כל הימים.

תחלש השפעתה, ולפעמים תהפך לרועץ, כי האהבה תהפך לשנאה. כן גם וזוג הנכונה על חשבון לחורית בלי האהבה היוצאת מהכרת שניהם לא יתכן, כי החשבון לבדו אין בכחו לאחר ולחבר את הלכבות הדעות והתכונות לעשותם לטף אחד. ויפה אהבה לחשבון כשמן לפחילה.

אולם מאושר הוא הוונ הנכונה על יסוד האהבה והחשבון גם יחד, כי אז בכחו לשאת את הכל ברומיה, וגם כשעה ששמש ההצלחה פנתה להם עורף, הגה מולא דבי תרי ערף וחוק, ויתן די אומץ וכח לשאת ולסבול את הכל, ולחכות לימים טובים מאלה, יום אשר שמש ההצלחה תאיר להם כיום כדור בשחקים. כי אחרי עננים שחורים תבא זריחת השמש, ואחרי סערת הרוחות והוועות יבא איר צח וטוב. ולזאת נחוק ודרוש מאד לכל וזוג שיתחברו החשבון והאהבה גם יחד.

והנה בהוונ הראשון של אדם וחוה שלמו האהבה והחשבון יחדיו על צד השלמות, כי העדר האהבה בא יבא מפני כי הוא ראה אחרת נאה ממנה אם ביופי או בשלמות, וזה יעשה שרמט כנפשו פנימה מבלי שיוכל אחיז להתמסר ככל לבו לאהבת בחירתו, וכן יקרה גם אצלה. אולם בהוונ הראשון שלא היו אז אנשים אחרים בעולם וולתם, הגה וזוגם אז נוסד על ארצי אהבה טהורה הנובעת מעסקי הלב והנפש.

וכן מצד החשבון אשר בימינו אלה הוא לוקח מקום חשוב פראש כל וזוג, לרגלי מלחמת החיים הקשים ומרים כ"כ, כי התחרות גדולה ועצומה בכל ענפי המסחר והעסק, ולא טוב מזה הוא מצב העובד והמועל. אולם בהוונ הראשון הלא כל הארץ היתה לפניהם. לאכלה ולשבע ממנוה באין כל ספריע, ודק ידים חרוצות היו חסרות כערות התורה „ואדם אין לעבוד את האדמה“ ולזאת

ל ח ת ו נ ה.

התמוגות המדות והתכונות.

ב.

ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי זאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראשית ב' כ"ג כ"ד).

המלים: "זאת הפעם" צריכות באור, וע' בפרש"י שם. ב) גם חבור הכתוב "על כן יעזב" לרעיל איננו מוכן. ג) קשה אחרי כל העמל והתלאה שימצאו את ההורים עד שיגרלו את בנם. אמרה התורה על כן יעזב את אביו ואת אמו? הנה הוא הנמול והתשלום להאבות בעד שפולם. מרחתם ועמלם לבניהם שכאשר יגרלו הפנים יעזבו את הוריהם? ד) מדוע לא אמרה התורה גם להאשה שתעזב את אביה ואת אמה ותדבק בבעלה?

שמח תשמח רעים האהובים כשמתוך יצירך בגן עדן מקדם בא"ה משמח חתן וכלה. (כתובות ח' א').

מה שיש להעיר בהפרכה הזאת כבר הערנו בדרוש הקדום, ועתה נכארה באופן אחר.

חלק מנצחו שמש עצם מעצמי ובשר מבשרי כמה שאמרה התורה, וכמוכן היו שניהם בעלי דעה ותכונה אחת.

נמצא לפ"ו חלק גדול יש בין הזוג הראשון של אדם וחוה לדרורות הנאים. האשה הראשונה ברוחה עצם מעצמי ובשר מבשרי בורא היה לשניהם תכונה ושבע אחר, והנקל היה להם או לחיות כאהבה אחת ושלוש. לא כן בדרורות הנאים אם כי עצם הזוג הוא גזרה קדומה "בת פלוני לפלוני" (סוטה ב'), בכ"ז הלא נתגרלו ונתחנכו בנתיבים מיוחדים, ועל ברכי הורים השונים במשכס ותכונותם, וכמוכן זה פועל הרבה גם על יוצאי יריכם. ולואה על האיש בקחתו לו אשה החובה לעזוב את תכונתו וטבעו אבותיו, ולהתאים את תכונתו טבעו והנהגתו לטבע ותכונת האשה בחירתו רצתה נפשו כה.

וכזה מבוארים הכתובים הנ"ל. הכתוב הראשון מרמז נדר הזוג הראשון. ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי" וכך כלומר "זאת הפעם" — רק בהזוג הראשון של אדם וחוה מפני כי היא

האיש של כל זוג הוא האמון והאחרות השורר בין האיש והאשה. כי שניהם הלא נולדו בנתיבים מיוחדים, שניהם נתחנכו אצל הורים שונים בעלי טבעים ותכונות מיוחדים. עשירות בשנים עברו שלא ידעו ולא הכירו זה את זה, ועתה אחרי בואם בבית הנשואין עליהם להיות כאיש אחד בתכונה וברעה אחת וברצון אחד, וללכת ע"פ דרכי התורה היראה ולבנות בית נאמן בישראל, ואז שכינה שריות ביניהם, כמה שאמרו (סוטה י"ז) איש ואשה וכו' שכינה ביניהם, לא וכו' איש ואוכלתו. ופרש"י שם שהרי חלק את שמו ושיכנו ביניהם, יו"ד באיש והיא באשה, ואם לא וכו' הקפידה מספק שמו מביניהם, ובמצאו איש ואשה. אולם כמה קשה להשיג את זאת? כמה קשה לאחר לבנה של שני אנשים בעלי דעה ורצון ולא יפלא מעתה אם הזוג גם כיום חג כלולתם, לפעמים אינם שמחים ועליונים כ"כ, ולפעמים גם דמעות. נראה בין ריסי. עיניהם, ולא ידענו אם הדמעות המה באמת דמעות של שמחה. לא כן בוג הראשון של אדם וחוה שפחתם היתה שלמה באמת, כי הן הלא אשתו היתה

דעו ומקיים "והוא ימשל כח" לזאת מצאה התורה לנחין לאמר: "על כן יעזב את אביו ואת אמו ודבק באשתו".

ומעתה מוכן כמה גדלה הפרכה של ברכת חתנים "שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצריך בן עדן מקדם" אשר אז כמח היתה שמחת האדם גדולה מאד, כאשר אשתו היתה אחת מצלעותיו עצם מעצמו וכשר משרו. וממלא טבע, רצון ותכונה אחד היה לשניהם, כן אנחנו נברך את הווג ששמחתם תהיה שלמה, שיחיו פארהב ואחיה ושלום ורעות, ממש כבוג הראשון, פדה ורצון אחד, לטוב להם בזה וכבא!

"עצם מעצמי וכשר משרי" אין על האדם לעשות מאומה, אבל הכתוב השני שמדבר נגד דורות הבאים אמר "על כן יעזב את אביו ואת אמו ודבק באשתו" כלומר יעזב את תכונתו ושבע אבותיו ויראה להתאים אותם למבע ותכונה אשתו, באופן "והיו לכשר אחד" וכדרך שהיה אצל אדם וחוה, ומה שלא צותה התורה גם על האשה שתעזב את תכונת אבותיה ותראה להרבה בבעלה. מפני כי הלא אמרו "אשה בכל דברו נחמא לה" ותמיד היא מתאמצת מעצמה לעזב את התכונות וההנהגות שהביאה עמה מפי אביה, העומדות לשטן בדרך האהבה והמונעות להתרבה בבעלה. לא כן האיש לפעמים הוא עומד על

לחיתוניה.

חיי המשפחה ע"פ תורת ישראל.

ג.

וארשתוך לי לעולם, וארשתוך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים.

וארשתוך לי באמונה וירעת את ה'. (הושע ב' כ"א כ"ב).

ויש להבין מה המה שלשת הפעמים "וארשתוך" וכנגד מה ירמוז?

החתן אומר להכלה: הרי את מקודשת לי וכו'.

ויש להבין הלשון "מקודשת", הלא אפילו אמר הרי את לי לאשה מקודשת.

כמפורש בקדושין (ו' א') וכן נפסק להלכה באה"ע (כ"ז א'). ומדוע זה סדרו

לומר: הרי את "מקודשת"?

נשבילו כמו (נדרים מ"ח) הרי הן מקודשין לשמים וכו' עכ"ל, והיו כמו הקדש קדוש קדושת הגוף וקדושתו לעולם, וגם לא יחליפנו ולא ימיר נאמר נביה, ולזאת מצינו גם נבי יעקב (בראשית ויצא) מרם שבא לישא אשה נתגלה אליו האלהות כחלום וראה "והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" להראות על הכוונה שהוכרנו כי הנשואין אם כי המה ענין ארצי, לישא אשה לקיום המין, אבל ראשו מגיע השמימה, כי התכלית הוא ענין שמימי, קדוש רם ונעלה, ולזאת לשם להלה ולתפארת דיו תמיד אצלנו חיי המשפחה.

ובזה

התקשרות של כנסת ישראל להקב"ה

הכוללת נצחיות, צדק ומשפט.

חסד ורחמים, אמונה ויריעת ה', יציר הנביא כדמיון האידיוסין של חתן וכלה, שגם בהם צריכים להיות הסגולות והתנאים האלה. ומשורה דבר גדול השמיענו בהאי לישא להראות כי ענין הנשואין הוא קדוש רם ונעלה. כמו "הקדש" כמפורש בירושלמי שם (כ' ב') בדי"ה ואבי"ה ח"ל: אבל קדושין לישא דהקדש הוא וכו' עכ"ל. ובתוס' שם בדי"ה דאמר לה אכ"ע כהקדש: והרי את מקודשת לי כלומר להיות לי מקודשת לעולם

זבוח התמאר והצמין ישראל נגד שאר העמים. אולם בזמן האחרון אשר חלק מצעדינו הקדושים מלחמה נגד כל הקדוש לנו, ותחת מסה של חרות הכניסו פנבולט כל דבר ממא, וישאו להם נשים לא בחופה וקדושין כרת משה ישראל, כי אם בגמסיהם ולזמן ידוע, צאמם כי רוצים המה שהזוג יהיה חפשי לנפשו ורצונו. ובאמת "הנשואין" הללו לא חפשיהם הם נוחים להם, כי אם עברות ישעבור ליצר לבם הרע ולכל התאות וההפקרות המוהמות, המאפרות ומכלות את גופם וגפסם גם יחד. וביחוד רע וזר הוא גורל האשה הזאת, כי צפויה היא להשלח מפיתו אחרי עזר הזמן המוגבל וברק יופי הנוער שלה יעבר, ואז תשאר כאניה בלב ים. המחשבות הללו לא תתנה לה להתחפר כראוי בקשר אמיץ וקס ולהיות דעיא מהימנא. ואין כאן כריתות ברית הראויה לאיש ואשה, וגם בתוך הזמן יבאו תמיד מרעם ודברי ריבות וכל אלה יזכירונו הפלגשים של החרות הקדושים אשר הפלגש לעת זקנתה היתה לשפחה ממש בבית פעלה. ולזאת התנאי הראשון בהנשואין שהיה הקדושין נשואי עולמית, כלי שום הנבלת זמן. והוא: "וארשתיך לי לשלם".

התנאי

השני הוא פנוגע להשעבוד והמלאכה שהאשה חייבת לבעלה, עד שאמרו בכתובות (נ"ט ב') ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה מוחנת ואופה ומכבסת מכשלת וכו'. אמנם כן מצד הדין בוראי האשה חייבת בכל אלה, אולם הבעל מצדו כל יסור עליה כל אלה, רק יתנהג עמה פנוגע לזה כרגשי דחמים וחמלה, והוא: "וארשתיך לי בצדק ובמשפט — ככ"ו יצדף הפעל להמשפט גם את — החסד והרחמים".

ועתה

כא הנביא להוסיף את התנאי השלישי הדרוש בכל זוג, והיינו האמון, שהיה כל אחד מהם מסור בכל לבבו

וגפשו, דהלא אמרו (יבמות ס"ג א') אמר ר"א כל יהודי שאין לו אשה אינו אדם שנאמר (בראשית ה') זכר, ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם. כלומר היהודי כל זמן שאין לו אשה הוא רק פלג נופא ומלכר מה שתחסר לו ביהדותו, הנה זה פוגם גם באנושיותו, עד שלפעמים הוא עושה מעשים כאלה אשר לקלון ולזרואן המה גם להשם "אדם", דהלא חסר לו הכל, וכמו שאמרו (שם ס"ב ב') אמר ר"ת אר"ה כל יהודי שאין לו אשה שריו בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה וכו' במערכת אסרי בלא תורה בלא חומה. ובאורם כי האשה ההוגנת היא מביאה שמחה ברכה וטובה בבית, היא העמוד התוך אשר כל הבית נשען עליו, וכמו שאמר ר' יוסי (שבת קי"ח ב') מימי לא קריתי לאשתי אשתי וכו' אלא לאשתי ביתי, כי בדרך טוב ומזון לפה וגפשה היא יודעת לאחר ולאנר את הלכבות להביא אהבה אחזה ורעות גם בצוק העתים, ושתשרור תמיד אחרות מוצקה והרמוניה נמורה בבית. האשה הישראלית האמיתית היא החומה והמבצר המנינה לבתי יחררו הרוחות והזעזוע המוערות של זמננו, המהרסות ומחריבות את בית ישראל עד היסוד, העוקרות כל קרובה ואצילות יהודית ע"י רוח האצילות המורדנית המנית. והאשה היא היחידה שבכחה לקרב את פעלה לאחרת ולקיים המצוות ולכנות בית נאמן לה ולתורתו. והשפעתה כ"כ גדולה וכפירה עד שתוכל לעשות מרועה פשוט תנא אלוהי קדוש כהתנא הגדול רבי עקיבא, וכמה שאמר הוא בעצמו לתלמידיו (יבמות ס"ב). שלי ושלכם שלה". ולכן אם אין לו האשה ההוגנת הוא "בלא תורה ובלא חומה".

מבואר

מזה כי אפילו השלמת השם "אדם" באה רק ע"י זוגו, וכש"כ עליות ומדרגות בתור יהודי תור"י. הנה כי כן ההתמסדות והאמן הנמור זה לזה מוכרח להיות

מעמד רק אם להזוג תלוג דרדו ידיעת ה' ואז רק אז יהיה בנינם בנין עולמים, בנין עדי עד. וישמחו הבנאים.

להיות בכל תקף ועוז, וזהו שאמר: וארשתין לי באמנה. וסיים "וידעת את ה'" להורות כי שלשתם אלו יוכלו להתקיים ולהחיות

לחיתונת החוט המשולש.

ה.

קניתי איש את ה' לשעבר אדם נכרא מאדמה וחיה נבראת מאדם, מכאן ואיך בצלמנו כדמותנו לא איש בלא אשה, ולא אשה בלא איש. ולא שניהם בלא שכינה (ב"ר כ"ב).

המאמר הזה מחסר הבנה וצריך באור.

אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה וכו' אהבה ואחות (כתובות ח' א').

היום על לבך למה נאמר? לפי שהוא אומר ואהבת את ה' בכל לבבך איני יודע באיזה צד אהבים את הקב"ה? ת"ל והיו הרברים האלה וכו' על לבבך, הן הרברים האלה על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומרבך דרדביו עכ"ל. ובאורו רהלא האהבה תהיה רק מהשוי, והרמיון של האוהבים, הנה כי כך קשה מאד איזה יחס ורמיון יש להאדם עם הקב"ה שיונה ע"ז לשון אהבה? והוא באמת שריקן בספרי: "איני יודע באיזה צד אהבים את הקב"ה?" כיצד אהב אדם ארצי ואדמי את הקב"ה, עליון הנאצל מכל העולמות, והלא האהבה שיבה רק בין תרומים כתבונתם ומהותם? וע"ז השיב "ת"ל והיו הרברים האלה וכו' על לבבך" ונקדים דברי המ"ד ריש בראשית עה"פ (משלי ח') ואהיה אצלו אמן, ד"א אמן אומן, התורה אומרת אני הייתי בלי אומנתו של הקב"ה, כנונה שפעולם מלך ב"ר בונה פלשין אינו בונה מרעת עצמו אלא מרעת אומן. והאומן אינו בונה אותה מרעת עצמו אלא דיפתאות ופנקסאות יש לו לרעת היאך הוא עושה חדרים וכו' כך היה הקב"ה מביש בתורה ובכור את העולם, והתורה אומרת בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא תורה. פרש

האשר האמיתי של כל זוג היא האהבה הטמורה והנאמנה, וכמה יוכיז בה? והנה העקרה (שער ח') הביא דעת הקדמונים שחשבו שהאהבה חמצא רק בין הבלתי דומים במצבם וכתבונתם, כי אז ישתוקק כל אחד אל מה שחסר ממנו, ויש בסי שבגדרו, ובאות יתחברו ויתאחדו יחדיו. אבל הדוממים מתפרדים זה מזה, כמו שנראה שדו"בשה תתאחד לנשם, ומטר השמים משתוקק לרדת על ארץ היבשה, ובהפך נראה כי כל אומן שונא בני אומנתו, ובמו שאמרו (כש"ש תהלים י"א) כל אומן סני לחבריה. אולם החוקר אריסטו סתר את כל דבריהם ואמר בחיפך, שהאהבה היא רק בין תרומים כתבונתם ומתוהם, ולפי רבות הרמיון תגדל גם האהבה ביניהם. וכן אמר הכתוב "ואהבת לרעך כמוך" ר"ל לרעך שהוא כמוך ורומה לו במהותו. וממסר אין שום ראיה כי חשוקת היבשה למטר השמים אינה רק דבר טבעי. גם שנאת בעלי אומנות אחת, היא רק פעבור הנזק או מניעת הריחה אשר יסבכו זה לזה ע"י התחרות שבניהם, והמהר"ע האריך בזה יעו"ש.

ועפ"י יש לבאר הספרי עה"פ (רברים ו' ו') וזהו הרברים האלה אשר אנכי מצוך

והכלה, ואיננה מבעית ומקורית.

אולם כאמת אין הדבר כן. כי הלא חו"ל (סוטה ב') אמרו א"ר יהודה א"ר ארבעים יום קודם יצירת הולד פת קול יוצאת ואומרת פת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני, שרה פלוני לפלוני. ולכאורה המאמר הזה תמוה מאד, דכ"ל להו אשה בית ושרה כהדרי ובחדא מחתא? אולם הלא אמרו (סוטה מ"ד) ת"ר אשר פנה ואשר נסע ואשר ארש למרה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה, ופרשו כי הפית השרה או הכרם נחוצים בעד כל זוג לפרנסתם, ולפעמים המה לוקחים חלק בראש, לסבב את הזוג, כי ה' מוריש את זה ומעשיר את זה, ומצב הרחוק של אחד מהם יסבב להתחשב עם השרה והפית של צד השני ולבוא בברית הנשואין עמו. באופן אשר הפית והשרה של פלוני שנתן לפלוני, היא נזירה קדומה לסבב על ידם גם את פת פלוני לפלוני.

הנה כי כן רהזוני הוא גזרה מוקדמת, בודאי ההשגחה העליונה זוזנה אותם שיהיו שרים בתבונותיהם ושבעיהם, ועי"ז גם אהבתם היא מקורית ושבעיה. וכזה מבוארת ברכת החתנים, "אשר פרא ששון ושמחה חתן וכלה וכו' אהבה ואחוה" והבליטו "אהבה ואחוה" לומר כי "האהבה" היא של "אחוה" בחיותה מבעית ומקורית של ארבעים יום קודם היצירה.

גם חו"ל במאמרם "אדם נברא מהאדמה וחזה נבראת מאדם" כווננו לזה, כי חזה בחיותה חלק מנופו אחת מצלעותיו. הנה היא דומה אליו במהותה איכותה ותכונתה, באופן שתהיה לו "לעזר כנגדו". אבל "מכאן ואילך" — דלא הוי אחת מצלעותיו — לא איש בלא אשה! כלומר גזרה מוקדמת היא של ארבעים יום קודם יצירת הולד פת פלוני לפלוני, באופן שבשעה שנולד האיש כבר נולדה אשת

כל הפריאה: עולם השפל, עולם המלאכים, עולם הנלגלים והאדם שהוא נושא דגל הפריאה וחבליה כולם, כמה שהארבעה בדרוש "דרך ה'", כולם נבראו ע"פ ריפתראות של התורה, המציירת להאדם את המראות הקדושות להטבע בהן ובסגולתן הפנימית, אשר מראה דמות כבוד ה' עליהן. והאדם המעלה פא יבא למדרגת משה רבנו שאמרו עליו (ר"ה כ"א ב') ג' שערי צינה נבראו בעולם וכולן נתנו למשה חסר אחד שנאמר (תהלים ד') ויתחסרו מעם מאלהים. נמצא הצינה החכמה התורית ומצותיה המה השערים לבא ע"י לאהבת ה' עד מדרגת משה רבנו, והאדם נעשה כולו רחוני, ואז יכולת לחול האהבה לה"ת פעם חקפה ועווה. וכזה מבוארים דברי הספרי "ח"ל והיו הרברים האלה אשר אנכי מצוץ היום על לבבך". כלומר ההתבוננות וההתעמקות בתורה האלהית ומצותיה היא תעלה ותרוםס אותך להגיע לאהבת ה' ולהתרבק בדרכיו. וכל תחשוב כי פאמירת הרברים האלה בלבד כבר רכשת לך אהבת ה', לזה פא ואמר: "תן הרברים האלה על לבבך" כלומר כתבם על לוח לבך והם יהיו המראות להסתכל להתבונן ולהתנהג על פיהן "שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה — קדושתו ואצילותו — ולהתרבק בדרכיו" לאהבה אותו וללכת בדרכיו.

והנה האהבה תחלק לשתיים: (א) לאהבה מבעית, (ב) לאהבה רצונית. הראשונה

פאה בין הקרובים, כמו האב לבנים, האח לאחיו ואחותו, וכדומה. באהבה זו קרבת המשפחה מארגת ומחפרת ומעוררת את האהבה המבעית בין הקרובים ע"י מבעיהם לתבונותיהם. אולם בהשניה צריך לרקס את פחילי האהבה ע"י נימי הלב, הנה בי כן גם האהבה בין החתן והכלה היה אפשר להתחשב עד כה לאהבה רצונית ומקרת, אשר רק אך עתה נארינה ונתשלה בין החתן

בריתו היא חברתו בחיים, כי "לא איש בלא אשה". ובהיות אנורתם עור מקורם היצירה, הגה בודאי על ארני האהבה הנאמנת והמהורה השבעו, וכבר אמרו חז"ל (סוטה י"ז א') איש ואשה זכו שכינה ביניהם, וע' בפרש"י

שם בר"ה זכו, והו': "ולא שניהם בלא שכינה" כי "קניתי איש את ה'" והחוש המשוש של הקב"ה האיש והאשה, לא פמהרה הוא ינתק, ויהיו חיים ארוכים מוכים ומאשרים!

לח תו נ ה. בית ישראל לפנים והיום.

הכי אמר רב וכו' מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה אשה לאיש. מן התורה דכתיב (בראשית כ"ד) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה יצא הדבר. מן הנביאים דכתיב (שופטים י"ד) ואביו ואמו לא ידעו כי מה היא. מן הכתובים דכתיב (משלי י"ט) בית והון נחלת אבות ומה אשה מלשכרת, (מ"ק י"ח ב').

וכבר האריכו בכאור המאמר התמוה הזה.

העושר שאינו לא מצד הנפש ולא מצד הגוף ולמך הכתוב כי העושר שהוא מעולה בעיני ההמון יותר מן החכמה והנבונה, הוא יותר פחות אצל השכל, ולכן הוזכר המדות בסדרן ואחר מדת העושר. **וכן** פענין הוונים שלשה אלה: החכמה הנבונה והעושר המה השלישים בכל. וגם חז"ל במאמרים מן התורה וכו' מה אשה לאיש כווננו לזה, רק שהנביא הקדים את החכמה בהיותה עולה במדתה על הנבונה והעושר, כמש"כ הרבנו בחיי. אולם חז"ל הקדימו את העושר בהיותו חביב ביותר אצל בתואל ולכן במה שפרש"י ע"ה: וירץ לבן (בראשית כ"ד כ"ט) למה רץ? וכו' ויהי כראות את הגוס, אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון. וגם אליעזר הכיר כי העיקר אצלם הוא העושר, ולוא לא הוזכר ממעלות תרוע של יצחק, רק זה בך את ארוני מאד ויגדל ויתן לו צאן ובקר ובסוף וזהו וכו' ויתן לו את כל אשר לו (שם ל"ה ל"ו) ופרש"י שפר מתנה הראה להם, אלמא גם

שלשה המה מטיבי הצעד בכל ענין וחפץ אשר תחת כל השמים, והם: החכמה, הנבונה והעושר. וכנגדם אמר הנביא (ירמיה מ' כ"ב כ"ג) כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו, ואל יתהלל גבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בואח יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'. ובאורו כי האדם צריך להתבונן כאיזה אופן להשתמש בשלושת הענינים הללו שיוליכיהו בדרך הישר והנרצה לתכליתו ולשלמותו, והיינו: "החסד" כנגד "הכמה" התורה לקיים מה אני בחינם אף אתה בחינם לעשות חסד וללמוד עם כל אדם ולהפיץ את תורת ה'. "המשפט" כנגד "הנבונה" שתהיה במשפט התורה, ואת "הצדקה" כנגד "העושר" שיהיה בצדק, וגם שיתן צדקה לעניים "כי באלה חפצתי — שיקים האדם — נאם ה'". ובספר "כר הקמח" כפי עושר כתב ע"ז חז"ל: הקדים החכמה והיא המעולה שהיא מצד הנפש ואחריו הנבונה שהיא מצד הגוף, ובאחרונה הוזכר

כנגד מעלת הנבירה אשר שמשון הצטיין בואת, ובנבירתו השתמש בנשפט להציל את ישראל מהפלישתים. והסבה לזה היתה האשה אשר לקח מבנות הפלשתים וחניגתו את שבעת ימי המשתה. ומכאור בפרקי ר"א ומכא בילקום (רסו ע') שבעת ימי המשתה אנו למדין מיעקב וממשון משירר לארץ פלשתים ולקח לו אשה ועשה סתה ושמחה שבעת ימים שנאמר (שופטים י"ד) ויחי כראותם אותו וכו' מה היו עושים? היו אוכלים ושתיים עמו וכו' החתן דומה למלך וכו' מה המלך שמחה ומשתה לפניו כל הימים אף החתן כל שבעת ימי המשתה ע"ל. והנה חיל הדגישו לנו בזה כי גם יעקב אבינו בזהות רחוק מאבותיו וממקום מולדתו, ונמצא תחת העול הקשה של לבן, ובכל זאת את חנ כלולתו חגג ברוב פאר שבעה ימים רצופים ע"פ מסורת ומנהג אבותיו. וגם שמשון הנביר שבנבירתו המופתית והאי מבעית הרעיש את העולם, ובכל זאת גם כעת המצאו בהסביבה הנכבית של הפלשתים, לא התרחק ממנהג אבותיו ולא התמכר לנמוסי ומנהגי הפלשתים, ושמחת כלולתו עברה בכל היופי והדרר היהודי, באצילות ורוממות הנפש. כי החתונה היהודית בשמחתה ועליצותה המקורית, היא תבה שרשים עמוקים בלב הוונ לאחרם לחברם ולקשרם פקשר של קיימא. ואלו ההרגשים מרגעים היקרים והנעלים מצדדים החדש, הם משמשים להם למעין של שמחה והתלהבות אצילית נפשית בכל ימי חייהם, ויום כלולתם נחרת כעמקי לבם ונפשם לעולמי עד.

אבל

מה מאד יכאב הלב עתה בזמנינו אשר החתן והכלה באים להרב המסדר קדושין, והאוסא כבר עומד בחוץ ומחכה עליהם להזכילם להרכבת, לנסוע תוים לחו"ל, לכל יכלו חלילה שעה אחת בכיתם במסיבת הוריהם וקרוביהם, כי כל מה שמשפט ומקטין את החתונה הרי זה נאה ויפה ביותר,

אברהם ידע כי לכתואל ולבן העיקר הוא אצלם העושר, ומשורה מסר שטר מתנה לאליעזר. ובהיות העושר הסבה להוונ הוונ, כמילא היתה הצדקה וההסבה אכן הפוחן למעלת הוונ, ולכן אמר אליעזר והיה הנערה אשר אמר אליה הני נא כרך ואשתה ואמרה שתה וגם נמליך אשקה אותה הוכחת לעבדך ליצחק (שם י"ד). וכאורו כי מצות הצדקה וההסבה לזולתו העני מתחלקת לשתיים: האחת הרגילה כבוא העני אליו להאכילו ולהשקותו ילעזרו. והשניה הכי נכבדה לקדם את פני העני ולשחר את פניו, וכמו שהיה אצל אברהם אבינו כי רץ לקראתם להביאם הפיתה (שם י"ח). וכזה מתבטא נודל הרוח של א"א להושיע ולעזר לזולתו. אולם אם העני כבר בא לביתו, איך אפשר להבחין אם הוא מבעלי הרץ לקראתם? הנה אז אפשר להכיר ולבחון את זה מהנתינה, אם העני מבקש מנה והוא נותן לו יותר, אות כי פן אברהם אבינו הוא, הרץ לקראת העני.

הנה כי כן כלת א"א הגאה לביתו, עליה להצטין בהמדה הזאת לקדם את פני הנצרך והאורח. ובהיות אליעזר כבר בא, ואיך אפשר לו להכיר ולהבחין את תכונה העלמה, אם מצטיינת היא במדה של "וירץ לקראתם" הדרושה בביתו של אברהם אבינו? ילואת אמר אליעזר: והיה העלמה היוצאת לשאוב ואמרתו אליה השקני נא מעט מים מכרך, ואמרה אלי גם אתה שתה וגם נמליך אשאב" (שם כ"ד מ"ג מ"ד) כלומר אם היא תתן יותר מכפי מה שאדרש ואבקש, הנה זה הוא מופת חותך על עדינת רוחה ופיה לבה סמכעה, המעורר התרגשות עצומה לקדם את פני העני והנצרך לעזר, ולהניע להמדרגה של "וירץ לקראתם" שנאמר אצל א"א "היא האשה אשר הוכיח ה' לבן אדוני" הראויה למלאות מקום שרה אמונו.

בנביאים מנין דכתיב ואכיו ואמו לא ידעו כי מו' הוא? זה מכון

נשואות. אולם ככם יראו אנשים רמי המעלה המתנוססים בנור תפארת הסוד והאנושיות, וזאת תגרם כי "וירש זרעך — פעולותיכם הכבירות — את שער שונאיו".

מן הכתובים דכתיב (משלי י"ט) בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת' והו כנגד החכמה, אשר החכם מכל אדם שהיו לו נשים רבות והמו את לבו, הנה את אלו הנשים הלא אי אפשר היה לפארן לרוממן ולהללן וכי מה' חמה, ובדאי מה שאמר "ומה' אשה משכלת" זה קאי על. בת שבע אמו אשר יסרתו, כמה שדרשו (סנהדרין ע') עה"פ (משלי ל"א) דברי למואל מלך משא אשר יסרתו. אמו א"ר יוחנן וכו' מלמד שכפאמו אמו על העמוד ואמרה לו מה ברי, ומה בר כמלי, ומה בר נדרי, מה ברי הכל יודעים שאביך ירא שמים הוא, עכשיו יאמרו אמו גרמה לו וכו' ומה בר נדרי, כל נשים של בית אביך היו גודרותו יהא לי בן הגון למלכות. ואני גדרתי ואמרתיו יהא לי בן זריו ומסולא בתורה והגון לנביאות וכו' עכ"ל, ושם א"ר יצחק מנין שחור שלמה והורה לאמו? דכתיב (שם ל') כי בער אנכי מאיש ולא בית אדם לי. הנה האשה הזאת הרגולה מרכבה, שהיה כנה מלך בישראל, הוכיחתו על פניו, ובדברים קשים כאלה! ומהו אנו רואים את גורל מעלתה ורוחה הכבד, את השכלתה האמיתית שביראת ה' היא תתהלל. ועליה אמר שלמה בנה "בית והון נחלת אבות" כלומר ההון והעושר, הפלפין והאוצרות המה ענינים ארעיים שאם הנחילום אבותיהם, לעולם לא יתקיימו, וכאשר יבאו כן יעברו. אולם מה' אשה משכלת' שאם רבות הנה הושיבות את אדם למשכילות המביאות אושר וזכרה לבעליהן, אבל פאסת אך מה' היא האשה המשכלת.

גם החתן הזה הדומה למלך, הנה החכם כל יתהלל בחכמתו — כל יחשוב אותה רק לקנין פרטי שלו. והנהפוך בנבירותו — להשתמש בכחו החומרי רק לתועלת עצמו.

העושר

ואת "הכניצ' סרקדין" מקיימן בקלובים ובכתי מחולות של פריצות, וצערם החדש הכי חשוב נחיהם עובר בלי שום דצינוות, מפלי השאר והחרת שום זכרון ורושם על נפש פנימה. את הבנקסין השונים למיניהם יפארו ויהדרו ויפזרו עליהם כסף כאפר, ורק בשעת חתונה העניות זצוק העתים גוברת, וע"ז אמר הנביא (הושע ט' א') אל תשמח ישראל אל גיל בעמים כי זנית מעל אלהיך.

גם כל הברכות והמלגרות, יקראו וישמעו באזן קשבת, ורק להפרכת שונאיהם לנשואי רבקה אמנו הפאה באחרונה, לא יתנו לב. ופכלל מעשים המה השומעים אז את פרכות חתנים שנאמרו על נשואיה כמבואר (במס' כלה) ומנין לברכת חתנים מן התורה? שנאמר ויברכו את רבקה אחותם ע"כ. וזכרתם היתה? אחותנו את היא לאלפי רבבה וירש זרעך את שער שונאיו. (פראשית כ"ד ט'). ובאורה כי רבקה היתה גודעת שמה לנדבת לב, וכל קשה יום וטר נפש פנו לעוררתה והיא הושיעתם, ואת זאת פרכו אותה: "אחותנו את היא — לסלל המוב והחסד — לאלפי רבבה", כאשר יאות לבית אברהם שתבא שמה.

בן גם אנחנו פברכת חתנים, נברך את החתן המצוין, שגדלך בתורה ובחכמה שרכשת, תהיה לנס ולסופת לכל, בן יראו את גורל האישיות שהשפיעה עליך התורה, ובה הרגול פכל עת ובכל מקום, ואחינו אתה תהיה לנס לאלפי רבבה, ובן ישראל יתפאר! ואת הבלה העדינה, המצוינת בשהר לכה ובמדותיה הנעלות והתרומיות לעשות אך טוב וחסד, נברך: "אחותנו את היא לאלפי רבבה" שהיא לסלל לאחינו הצעירות, בזכות נפשך ותום לבך, לעזור ולהושיע לכל, וכשמן המוב תורק שמכם. פעולותיכם הכבירות יפארו וירוממו את שם ישראל, וזאת תהיה מתאה גלויה נגד שונאי ישראל, האוסרים כי צעירינו אך להמאדע ותענוגות פשרים עניהם

העשיר פקעשו — בהבית והון שנתנו האבות, כל יהיה עושר השמור רק לבעליו, רק עושר של צדקה וחסד, כאופן אשר על שלשתם אלו יתנוסס הדני "השכל וידוע אותי". ובמכון הביא בעל המאמר את שלשת הכתובים הללו

כי "מה" אשה לאיש" להראות על הכונה שהוכרנו, כי שלשתם: חכמה, גבורה ועושר המה השלישים בכל זוג. וגם אנחנו נברך כי החזק המושלש הזה יעננו את החתן והכלה, לטוב להם כח"י בזה ובכא.

לברית מילה. קנאת האמת.

א.

זה הכסא שפ אלהיו ז"ל וכו' אלהיו מלאך הברית הנה שפך נפניך עמוד על ימיני. וממכני, שברתי פישועתך ה' וכו'. ממורו מהמשלש (ס' רס"ה י"א) ז"ל: נוהגין לעשות כסא פאלהיו שנקרא מלאך הברית, וכשמניחו יאמר בפיו שהוא כסא אלהיו

וקשה מאד, הלא המצוה הראשונה שהיא המילה, הראשון שנצטווה עליה וקיסה בו ובכנו היה אברהם אבינו. וא"כ הלא היה מהראוי שבכל מילה יכינו "כסא של אברהם" לזכרון העברי הראשון שנצטווה עליה וקיסה, רחלם גם כפרת אשר קרש ידיר מבטן פרשו התוס' (מנחות נ"ג ב') בר"ה כן ידיר דהיינו אברהם שנקרא ידיר, ומה זה שאנו עושים הבא כסא של אלהיו? והנה הנריא (שם בס"ק מ"ג) הביא הפ"א ז"ל: וכך היו ישראל נוהגין למול עד שנחלקו לשני ממלכות ומלכות אפרים מנעו מהם את המילה, ועמד אלהיו ז"ל וקנא קנאה גדולה ונשפע על השמים שלא להוריד מל ומטר על הארץ. ושמעה איובל ובקשה להרוג אותו כי עמד אלהיו וברח בו, ננלה עליו הקפיה וא"ל מה לך פה אלהיו, א"ל קנא קנאתי. א"ל הקפיה לעולם אתה מקנא, קנאת כשמים על ג"ע שנאמר פינחס ב"א וכאן אתה מקנא, חייך. שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך מכאן התקינו חכמים שיהיו עושים מושב כבוד למלאך הברית שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים בו עכ"ל, וכן מובא בקצרה כסוד שם. הנה נכ לפ"ו עדנה קשה. הלא מלכות אפרים עבדו ע"ז ובמלו כל התורה, וע"י קנאת אלהיו קראו ה' הוא האלהים, וא"כ על יחוד השם או קיום התורה, אפשר היה להעמיד זכרון לדורות לאלהיו, ובעד אברהם "כסא של אברהם" בברית מילה, ומה זה שהעמידו חז"ל הזכרון בעד קנאתו דוקא על ברית מילה? וגם עצם התפלה "הנך שלך לפניך עמוד על ימיני וממכני" מחוסרת הבנה וצדיקה באר.

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חטתי מעד בני ישראל בכנאנו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בכנאתי

לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום (במדבר כ"ה).

והנה עליו להבין מהו השכר "את הברית שלום" שנתן הקפיה לפינחס בעד

קנאתו?

אשתו רוצה לסחות את הכל ע"י הדינה כל נביאי ה', ולהוליך שולל את כל ישראל ע"י נביאי הפעל והאשרה, ע"י ישים. כידון קץ לחיו ובעמים יתפולל, והיה בלא ה"ח. נמצא אליהו הנביא עמד בפרץ למען לא יתפוללו ישראל בין העמים, ורק ישראו עם אחד אשר לבדד ישכון ויהיו בנים נאמנים לה ולתורתו. ולזאת עמוד הפאר, לזכרון על קיום האומה הישראלית, העמידו להם קנאת ה' צבאות לאליהו, ע"י "כסא של אליהו" בבית המילה. מפני כי ראוי חז"ל אשר בכל דור ודור בשבת ישראל בין העמים, הנה יתגאלו בעבודת האלילים ועצניהם, ויעשו כמעשיהם לזנות ולהתמכר לכל התאוות הזרות, דהלא כמדבר אשר היו אז עם לבדר, ואם אך יושב ישראל — לשעה קלה מיד — ויחל העם לזנות אל בנות מואב וכו' וישתחוו לאלילים" (במדבר כ"ה), וראשי העם היו כמעל הזה וע"י "ויצמדו ישראל לבעל פעור" ואו פנחס — זה אליהו כמבואר במדרש — קם ורקר את הנשיא וימיר בן סלוא, ותעצר המגפה, וזוהי מבואר הבתוב מראש דרכיו, ונקדים הכתוב (משלי י') דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ובאורו כי הדרך היא הגדולה הקבועה לרבים ללכת בה, והנתיב הוא שהולכים בו יחידים, כן בתורה מצותיה המה הדרך בעד כולם, אולם יש בה גם נתיב אשר לפעמים על היחיד ללכת בו, למשל: התורה אמרה לא תרצח, ובכל זאת משה הורג את המצרי שהכה את העברי (שמות כ' י"ג), אחרות האומה הוא האושר הכללי של עמנו, כי גדול הוא השלום, ובכ"ז יאמר המשורר (תהלים קל"ט) הלא משנאיך ה' אשנא, ובתקומתך אתקומם, ודוקא ע"י בא יבוא השלום האמתי כמשה"כ (משלי כ"ב) גרש לץ ויצא מדון, ואז רק אז בא יבוא האחרות והשלום הנמור, והנתיב הזה אם כי הוא רק ליחידים, אבל הוא מוביל להשלום האמתי.

תעורת ישראל היא לצאת במלחמה תנופת נגד כל אלילי הוֹסֵן ונביאי השקר שונאי בנפש ונשמת ישראל, אשר בכל דור ודור המה מתלבשים בצורה חדשה, ולמחותם מעל פני האדמה. וגם בזמננו כשרנו וגדלו כ"כ אלילי הוֹסֵן, והנם מתלבשים תחת אדרת ההשכלה והקולטוסה למען כחש בה' ותורתו, הנה כבר בלדתה בקים המצד הראשונה שהוא ההוֹסֵן ברית הקרש שלא ימחה לעולם בגלותו וגדלו. על האב לעשות פעולה כזאת בתגינה הפרית מילה, שתבלים ותרגיש ביחוד את האיריאה הזאת, והוא "הכסא של אליהו", דבאמת שני ראשים היו לנו: האחד אברהם אבינו, והשני אליהו הנביא. הראשון חס ורחם גם על סרום האכזריה והמליץ טוב בעדם לפני הקב"ה, והתחיל סחמשים צדיקים וסוים "אולי ימצאנו שם עשרה" (בראשית י"ח ל"ג), נמצא אברהם עורר רחמים גם על סרום ועמורה. ואלו אליהו הנביא נזר גם על ישראל שלא יהיה של ומפר שלש שנים (מלכים א' י"ח) והרעב היה חוק. ומה נשתנו אלו מאלו בהנהגתם? אולם ההשגחה העליונה מכבה את כל אלה, שיאיר אחד מהכוכבים, מכער ענני החשך, לפי מצב הדוד ההוא ונדרישנו, להרים את רוח העם, או לשמרו מכליון ואכזרין.

ככל החיון הזה היתה התגלות הני כוכבי דשמיא. ער אברהם אבינו לא ידעו כלל מפציות ה' ויחורו, והוא היה הראשון שהפיק והאיר את זאת בעולם, ולזאת ביתו היה פתוח לרוחה, האכיל והשקה לכולם, ואח"כ היה אושר ברוכו לה' קונה שמים וארץ, כדי להאיר להם את הדרך העולה בית אל כסובא בסומה (י' א'), וכעת שהחושך כסה ערנה את כל הארץ, ולא ידעו ולא השינו כלל מאנושיות ונפשויות, הנה כדור כזה מצא א"א לנכון להמליץ טוב גם בעד סרום ועמורה. לא כן אליהו הנביא בהוכיחו לאחאב הלא היו אוצרותינו מלאים כל טוב, התורה כבר נתנה ובהמשך בני על תלו, ורק איובל

מישראל, יהיה אפילו נשיא בישראל. וזה מתאים לפעולת אליהו בהר הכרמל, וכמו שבבואר כ"ז בפר"א המובא למעלה, ומה"ס אומרים לפי דעת הרע"ב"ץ הכתובים האלה בברית מילה.

אמנם כן בכל דור ודור נמצאים אנשים העושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפינתם, כי את אלילי הזמן יביאו למחנה ישראל וישתחוו להם, ומרעילים את כל הנוער, ומשחרר ילדותם מגדלים ומחנכים אותם ברוח הור להתורה והיהדות. ולואת כחנך הבן הנולד החובה על האב לחנכו ולגדלו בשמח "אלהיו מלאך הברית". כי בכל דור ובכל זמן רפים יהיו שונאיו ומגדיו, שירצו להזליכו שולל בדרך תהפוכות, ולהמשיכו ליון המצולה, ולכן האב מניח את התינוק על הכסא ואומר: "אלהיו מלאך הברית הנה שלך לפניך". כלומר הטילה שנלחמת להגן עליה, היא להעמיד את קיום האומה לכל יסמך ויתבולל בין העמים, שיסתך יקרה חביבה וקדושה בעיני, והראיה ע"ז כי את בני האומה והנחת על כסאך שרוממתי, והוא: "הנה שלך — ברית הטילה שהחזקתה עד היום — לפניך". אולם כמה מלחמות מפית ומחזין עומדות לפני, לחך את בני כשיסתך הלאה, כמה אכזבי נגף עומדות לשמן בדרך הזה, ולואת אני מתפלל: "עמוד על ימיני ומסכני" להגיע להמשרה הזאת, "שברתי לישועתך ה' — יען מה? כי ע"ז — מצותיך עשיתי" לקיים את התורה ולהחזיק במעודה.

וזה: "וכל נתיבותיה שלום", ובוה מבואר המ"ת ב' פנחס והתורה כולה שלום שנאמר (משלי ג') דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, והנה המתבונן והמתעמק בדבריהם יראה דחולל הבליט את הרעיון הנשגב הזה, לומר דאפילו בהנתיב של יחיד רצון וכלל השלום, ומשו"ה ר"ק: והתורה "כולה" שלום.

אולם בכל עת ובכל שעה של מלחמת מצוה נמצאים אנשים "בעלי פשרה" אף שמורים בעיקר החטא, אבל מענתם כי אין צריך להתקומם ולריב כי "גדול השלום" ומשפילים ומבזים המה את הלוחמים מקרשי כבוד ה' ותורתו, הנה מחלת "בעלי הפשרה" היא מחלה נושנה. כבר ברור המדבר עת אשר פינתם קנא קנאת ה' והרג את זמרי בן סלוא, וע"ז נעצרה המגפה ששלמה בישראל, וכב"ז בזהו ואמר: ראיתם בן פומי זה שפסם אבי אמו עגלים לעב"ם הרג נשיא שבט בישראל כמבואר במ"ת שם, ובירושלמי פרק הנשרפין איתא כי בקשו לנדות לפינתם. וכנגד "רודפי שלום" אלו, באה התורה ואמרה: "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן — יחסו ולרוסמו כער קנאתו הקדושה לה' שהרג את הנשיא כי ע"ז — השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאתו את קנאתי בתוכם לכן אמר לו הגני נותן לו את בריתי שלום", ומשו"ה ר"ק הכא התורה ע"ז "הגני נותן לו את בריתי שלום" להראות על הבונה שהוכרנו, כי הנתיב של היחיד כמו פינתם הוא כלל "וכל נתיבותיה שלום", כי רק זה הוא השלום האמתי לכער את הרע

לברית מילה. הכהן הגדול מאהיו.

ב.

ולמה התינוק נסד לשמונה ימים? שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין עד שיהא בו כחו. וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם

כך רחמיו על הבהמה. מנין שנאמר (ויקרא כ"ב) מיום השמיני והלאה וגו'. ולא עור אלא שאמר הקב"ה (שם) אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. וכשם שנתן הקב"ה רחמים על הבהמה כך נתמלא רחמים על העופות. מנין שנאמר כי יקרא קן צפור לפניך. (מ"ד דברים פ"א).

וקשה בשלמא אותו ואת בנו, ושלוח הקן, רואים אנו בהם רחמים, אבל שחיטת הבהמה ביום השמיני מהו הרחמים של הקב"ה בה. כיון דסוף מוף חולכת היא להשחט? הלא מה שיש לה כח, אדרבה היא מרנשת ביותר, וכאבה יותר גדולה? וככלל דמיון המילה לשמונה, לקרן שזמנו מיום השמיני. אינו מוכן? עוד קשה מדוע לא פירש המ"ר, גם נבי בהמה כמה המה רחמים, כדרך שאמר נבי חינוק?

גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה שנאמר (שמות ל"ד) כי ע"פ הדרכים האלה וכו'. ובאורו דהע"א (שם) הביא במעם המילה שהיא כולה צער לנזק ובה יקנה קנין טוב שבו תלוי כל הצלחת האדם, והוא שיטאר רועם זה קיים כגופו לשמוע כל המצוות שבתורה וכו', גם ירגיל עצמו למסור נפשו על קדושת שמו ויתברך ויתחיל תחלה באחד מאבריו, ראש הניווה, ואח"כ יהיה נקל בעיניו למסור כל נפשו עכ"ד. וכיון שהמילה היא להרגילו למסור את נפשו פער הי"ת, ולעשות רועם קיים בגופו לשמוע כל המצוות שבתורה, ומשום שפיר אמרו: "גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה" יען כי היא הסבה לקיום אח"כ כל התורה. והנה שאמר הרבנו בחי "כשם שדם הקרן מכפר כך דם המילה מכפר" פי' כל מיפה ומיפת דם שיצאה ע"י המילה יקרה היא, והוא כעין מסירת נפש, ולזאת היא מכפרת.

ומעתה לפי המבואר דהמילה המצוה הראשונה באה להרגילו למסור את נפשו בעד הקב"ה והתורה, הנה מכש"כ בזמנינו שמתמסרים כ"כ פער פריאות גוף התינוק שגדל, אשר כהולדו ישקלוהו לדעת משקל גופו. ובכל יום שוקלים את התינוק לדעת מהתפתחותו בריאות גופו, אם הוא משתלם כראוי, ובכלל הוא עומד תחת השגחת המולדת והרופא בימים האלה. ולי

והנה החי פלתי מדבר נתעלה כמדרגתו ע"י אכילת האדם התורני את פשרה.

כמה שהארכנו בזה בדרוש "דרך הקדש". אולם ההתעלות הזאת פחותה ומצומצמת היא בערכה, וגם בהיותה רק חלק קטן נכלל בגופו החי מדבר. אבל הבהמה שנשחטת לקרן הנה לא מיבעי העולה שהיא כלי ל'ה', אלא אפילו שאר הקרבנות דאית בהו חלק לאדם, אבל האכילת הללו הלא אית בהו קדושה ומתעלה כל הבע"ח ע"י, ועד יום השמיני הוא ספק נפל, ולזאת היו מחסדי ורחמי ה' ע"י צווי התורה "מיום השמיני והלאה ירצה לקרן" מפני כי רק אז הוא בחוקת בר קיימא, ואז כל גופו מתעלה ונרצה ע"י הקרבנות לקרן.

גם המילה היא כמו קרן ל'ה' וכמש"כ בס' "כד הקמח" באות מילה מצות המילה כעין קרן שאדם מקריב פרי בטנו לכבוד הש"י לקיים מצותיו, וכשם שדם הקרן מכפר כך דם המילה מכפר, ולכן עיקר המילה פיוס ח' כדמיון קרן שלא יכשר ער יום ח' שנאמר (ויקרא כ"ב) מיום השמיני והלאה ירצה עכ"ל. ואיחא כפרקי ר"א שכל מי שמיניש את בנו למילה כאילו הוא כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו על נפיו המזבח (מכאן בעוללות אפרים תי"ח). וקשה מדוע המשילו חז"ל את האב המניש בנו למילה לכהן גדול, ולא לכהן הדיוט?

ויבואר בהקדם מה שאמרו (גדרים ל"ב א')

ולואת מרוחק הוא מכל עצב דאגה ופחד מעצם המילה, כי חרות ה' היא מעוזה, ומוחרר הוא מהתלהבות ותורמטומה נפשית ועליה רוחנית, והוא שדיקן בפרקי ר"א: "מי שמגיש את פנו למילה כאילו הוא כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו על גבי המזבח" הוא הכהן הגדול פיוס ההוא, המרוחק מכל ארציות, וחלקו פתוך המשרתים העליונים.

מבואר מכ"ו המילה היא כעין קרבן שמקריב הכהן הגדול -- האב --

פיוס השמיני, הוא יום שנולד בו, ובמשך השבוע כבר נתחוק גופו מעש, וכמשיב המרג (כח"נ פ' מ"ט): והיות המילה בשמיני הוא מפני שכל בעלי חיים כשנולד הוא חלש מאד כתכלית לחיותו, וכאלו הוא עדיין בבטן, עד סוף שבעת ימים, ואז ימנה מראי אויר העולם, הלא תראה כי גם בבהמות שמר זה הענין, שבעת ימים יהיה עם אמו, כאלו קודם זה הוא נפל, וכן האדם אחר שהשלים שכעה ימול עכ"ל. וזהו מבואר המאמר מראש דרושנו: "למה התינוק נמול לשמונה ימים, שנתן הקב"ה רחמים עליו עד שיהא בו כח"ו כלומר מפני כי עד סוף שבעת ימים הוא חלש מאד, וכאלו הוא עדיין בבטן אמו כמשיב הרמב"ם, "וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על הבהמה שנאמר מיום השמיני והלאה ירצה לקרב" הנה האב לא הוטר המעם שיהא בו כח, רק דייק העיקר משום שירצה או לקרבן, לפי שיצא אז מספק נפל, והבעיה יוכל עיי הקרבן להתעלות ולבוא לתכליתו הנרצה, וכמבואר למעלה.

קרה להפך הנולד איזה חבורה או חבלה בידו או צרנלו של תינוק, כדאי היה האב מתרגש, וכל כמה שלא נפראה התכלה היה האב שדיו בצער, ולו יצויר כי הרופאים החליטו כי צריך לעשות נחוח בדידה, כי או היה האב קורא לעד רופאים מומחים, אולי ימצאו דרך ועצה אף לנחוח מור ותרופה להתינוק מפלי עשות הנחוח, ולבהפ"ת היה האב מרחח אותו. לא כן המילה! את הנחוח הוה לא ידחה האב, אם כי התכלה גדולה היא וסרובה בדם. האין זה קרבן ממש מצד האב? ומי הוא הכהן המקריב אם לא האב! אבל האב בהיום הזה איננו כהן הדיוט, כי אם כהן גדול!!! כי בנחתו אחר חנה פיוס הנועד לזה היה האב מלא עצב ופחד, דאגה צער ותוגה. לא כן המילה! בהגיע תור המילה האב מלא חרדה ושון ושמחה, לקיים מה שאמרו (שפת ק"ל א') כל מצוה שקבלו עליהם כשנחתו כגון מילה דכתיב (תהלים קי"ט) שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, עדיין עושין אותה בשמחה. בזה הוה כביתו אך רינה ירצה וחרדה, ומדוע? האב פיוס הוה איננו כהן הדיוט, רק כהן גדול, המקיים תמיד. עברו את ה' כשנחתו" גם פיוס צער ואכל על אבותיו, כמ"ש התנוק (עיר): והכה"נ הנבדל להיותו קודש הקדשים עם, היותו בעל גוף, נפשו תשכון תמיד פתוך המשרתים העליונים וכו' כי מרוב דבקות נפשו למעלה יתפשט לגמרי מטבע בני איש וישיבת מלכו בל עסק העוה"ו הנפסד ועל אברת הקרוב לא תבהל נפשו עכ"ל, גם האב פיוס הוה נפשו תשכון למעלה בקודש הקדשים פנימה,

לברית מילה.

חותם היהדות.

אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו התהדק לפני והיה תמים אתותו רעדה, אמר שמא יש בי

רבר מגונה. כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני ובניך נתקדשה דעתו.
(נדרים ל"ב א').

ויש להבין מדוע אחזה רעה לאברהם בשעה שאמר לו הקב"ה. הנהלך לפני והיה תמים ומדוע ע"י צווי המילה נתקדשה דעתו?

הרחקות מקום בלתי מיושב מעברים, לאט לאט יתבולל, ואז רק המילה תזכירנה כי יהודי הוא.

ומעתה נקדים דברי הנר"א וצ"ל בפרוש הפסוק בפסלי (י"ז י"ג) בו לרבר יחבל לו וירא מצוה הוא יושלם. באדם נמצאים רמ"ח אברים ושם"ה נידים, וכנגדם רמ"ח מצוות עשה ושם"ה מצוות לית, נמצא כי כנגד כל אבר ואבר שבאדם יש מצוה מיוחדת, והיהודי אשר יבזה ויקל באויה מצוה יעשה פעל מום באבר שבנגדה, והוא: בו לרבר יחבל לו — יעשה בו חבלה ומום — וירא מצוה הוא יושלם — הוא שלם בנפשו וכהנ"ל, ולכן בשעה שאמר הקב"ה לאברהם "הנהלך לפני" בגולה, תהיה נע וגר מעיר לעיר וממדינה למדינה כתעודתך, ובכ"ז. היה תמים" כלומר היה שלם בכל המצוות ומסילא תהיה תמים גם בנפוך, לזאת "אחותהו רעה, אמר שם"א" — ע"י הנדורים והמלמולים — יש פי דבר מגונה, כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני ובניך" — לומר כי ע"י המילה לברד ג"כ ישרא מקשר ודבוק לה' לתורתו ולעמו, כמה שאמר חז"ל שם ר"א גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה שאמר (שמות ל"ד) כי ע"פ הדברים האלה ברתי אתך ברית, וכמה שפרשו הפוסקים רמשו"ה מצוות המילה נקראת ברית לפי שכוללת כל תרי"ג מצוות, כי מלת "ברית" עם המצוה נופה של המילה בני תרי"ג, להורות שהמקדמה באלו קיים כל התורה ולזאת — "נתקדשה דעתו".

והנה בפסוק המילה כתב הרמב"ם בכ"ז (ח"ג פ' ט"ז) ויש במילה עוד ענין אחר צריך מאד, והוא שהיה לאנשי זאת האמונה כולם, רצוני לומר מאמיני יתור השם, את אחר נשמי שיקבצם, ולא יוכל מי שאינו מהם לומר שהוא מהם והוא נכרי, כי פעמים יעשה האדם כן כדי להגיע אל תועלת או כדי להתנפל על אנשי זה הדת עכ"ל. מפני כי היהודי יוכל לפשוט את צורתו העברית החיצונית, את פאת וקנו ישתית, את שם העברי ישנה, ובכ"ז עוד מיסן ישרא בנפשו כי יהודי הוא, אשר בשום אופן כל יוכל למחות ולהכחיד, והוא חותם ברית הקדש. והעמים עת יתנעשו להבין מסבב ופגורומים על היהודים, לא יכירלו בין היהודי העושה שפשוט ובין היהודי פעל הפארת, אם כי זה הראשון בחיצוניותו כמעט לא נכר כי מסעי יהודא יצא. אולם החותם הזה לא יתגורו בשריא לכחש לצור מחצבתו. ונמצא כי רק המילה תזכירנה כי יהודי הוא, ועי"ז מוכן גם הוא לפרעות. ועל זה אמרו חז"ל בילקוט ואתחנן (רמז תתל"ז) ח"ל: "כי עליך הורגנו כל היום ר' שמעון בן גמסיה אומר וכי אפשר לומר לו ליהרג בכל יום? אלא זו מילה" כי הגילה לא תתנהו להפסע ולהתבולל בין העמים, ועי"ז מוכן גם הוא לפרעות והריגות של העמים.

היהודי בשבתו בעירו ובביתו בנקל לו לקיים התורה ומצוותיה, אולם כהיותו נוסע וגורד ממקום למקום. ומקיים עליו לך לך מארצך וממלכתך" יקשה לו לקיים התורה והמצוות, וביחוד בנסעו לארצות

לפדיון הבן. הנפש והרכוש.

הרמ"א ב"ד (פ', ש"ה י'): יש אומרים דמייתי ליה לבכור קמיה כהן ומודיע ליה שהוא בכור פטר רחם, והכהן שואל אותו במאי בעית טפי בבנך בכורך או חמ"ש סלעים דמחייבת לפדות כהן? והאב אומר בכני בכורי, והיך ה' סלעים בפדיונו, (סור וראש בשם הנאונים). **והנה** מסננון שאלת הכהן, להאב, משמע שהבירה ביד האב, אם לפדות או לתת את הבכור להכהן, וכאמת מפורש ברמ"א שם, דאם האב היה דוצה להניח את הבן להכהן אינו יוצא, רק צריך לפדותו, (ועי' בפ"ה שם ס"ק י"ג) ואחרי כי מחויב הוא רק לפדותו, מה מקום לשאלה זו: "במאי בעית טפי?" **קדש** לי כל בכור ר' נתן אומר, אמר הקב"ה צמשה בשם שעשיתי יעקב בכור שנאמר (שמות ד') בני בכורי ישראל, כך אני עושה צמך המשיח בכור שנאמר (תהלים פ"ט) אני בכור אתנהו, כך קדש לי כל בכור (מ"ד שמות פ' י"ט).

המאמר

הזה חסוד וצריך באור.

תעודת

ישראל להגיע למדרגת "ממלכת כהנים וגוי קדוש" במעמד הר סיני ע"י שפסקה וזהמחן, תארו חז"ל איך היא מתכלמת בעבר עתיד והנה. והתחיל מהעבר מלידת יעקב אבינו, אשר המפרשים הקשו מדוע לא נולדו יעקב ועשו כל אחד בפני עצמו, למנוע צער העבוד של תאומים מרבקה אמנו, ובזהות נולד יעקב ראשונה הנה הוא הבכור, בודאי היה מברכו אביו מעצמו, מבלי שיצטרך יעקב להונות את אביו? ופרשו כי כל זה באו בהשגחה פרטית למהר ולזכך את נפש יעקב מחלאת וזהמחן נחש הקדמוני, וכי' קלם אל תוכו עשיו, ולזאת יצא אדמוני מחוסם ובעל תאוה. ויעקב נולד אחריו, זך ונקי קדוש וטהור, הראוי לקדושת בטורה, לרשת את הקנינים הרוחניים של האבות. נמצא רק הקב"ה סבב כי הבכורה תבוא ליעקב באופן כזה, למען העלותו למדרגת רמה ונשאה שיקרא "ישראל". העולה במדרגתו גם על המלאכים. והוא שאמרו: "כשם שעשיתי יעקב בכור" כלומר רק אבני עשיתיו לבכור, אף שלא פטר את רחם אמו, יען ראיתי בו "בני בכורי ישראל" נאצל קדוש וטהור במדרגת "ישראל".

ובנוגע

להעתיק הנה מהעקרים להאמין ב על המלך המשיח. אחכה בכל יום שיבא, "וכראתנו את החשך והבערות, השמה והשערוריה המתנגדים בעולם, והמה השלישים בכל, ולקחו את הבכורה, הנה יפול לכב היהודי וישאל: האם כדור כזה אפשר שיבוא מלך המשיח? ועי' באו חז"ל ואמרו: "כך אני עושה למלך המשיח בכור" כלומר כל תפחדו מהבכורים החדשים הקופצים בראש! אל תבהלו מעשיו זמנינו — "היעווסקקים" ברומה וכת דילחון בכל מקום, האומרים לנו כל הארץ, והיעקב מבא ימחת! ועי' אומר הקב"ה: "אני עושה למלך המשיח בכור" אבל בתנאי "כך קדש לי כל בכור" הנה הראשון שנולד האהוב לך ביותר, קדשהו אלי לגדלו ולחנכו ברוח יעקב סבא, ומסילא לא תהיה כל תקוטה לכל. העושים של זמנינו.

הנה כי כן פדיון הבכור דומה להתבאת

בכורים, אשר מראשית בכורי כרמו היה מבאי במנא תנופה לפני ה', לאות הכרת תודה וברכה לה'. כן את ראשית פדיון האב מכיא לפני הכהן לקדשו ולרוממו לפני ה'. אולם אצל האב מתעוררים שני כחות מתנגדים זה לזה, בנוגע לחנוך הבנים, והמה "הנפש

מה תהיה מפתחת? מאין יצא את לחמו?
כהנה וכהנה ידברו ויעוררו האבות מפל ילדות
בנם. הבה המורה דת אל כמשה"כ כי שפתי
כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, ג"כ
יעורר את השאלה הזאת: מה יותר חשוב
אצל האב, אם "הנפש" או "הרכוש"? וזאת
היא כוונתו: במאי בעית מפי, בכן או בכסף
החמש סלעים? והאב משיב: "חפץ אני בכני"
כי הנסיון יורה כי האבות הרואים אך "להרכוש"
של בניהם, אם רכוש יהיה להם הרבר עודנו
מוטל בספק, אבל זאת כמעט ברור כי פנים
לא יחיו להם, זאת היא כוונת האב בתשובתו
להכתב: "חפץ אני בכני" שיתלך ויגדל על
דרכי התורה ודוידות, ועיי' ישראל בני לעולם, וכל
דכושי ומאורי אקריב פער בני, וזהו פרונו.
ואבי הבכור נאמר "בעיני בכני בכורי"
יתאמן שגם לכשיגדל בכורו זה,
יהיה מותר באותה התעורה הרסה, להקדים
ולחנך את "הנפש" על "הרכוש" לטוב לו
בזה ובבא.

והרכוש". בהיותו בן שמונה ימים תבוא התורה
ותדרוש. תן לי הנפש" — כי בן שמונה ימים
יכול בשר ערלתו; בהיותו בן שלשים יום
ואחר, תבוא התורה ותדרוש. תן לי הנפש" —
כמשה"כ ופרוץ מבן חרש תפדה; כאשר יגדל
הקטן מעט, ואך יוכל לצפצף איזו מלים,
תבוא התורה עוד הפעם ותדרוש. תן לי הנפש"
— כמאמרם (סוכה מ"ב א) קמן הדורע לדרב
אביו לוסדו תורה, תורה מאי היא? תורה צוה וכו';
בהיותו בן חמש שנים תבוא התורה ותדרוש:
"תן לי הנפש" — בן חמש שנים למקרא;
בהיותו בן עשר שנים תבא התורה ותדרוש
"תן לי הנפש" — בן עשר שנים למשנה;
בהיותו בן שלש עשר שנים תבא התורה
ותדרוש "תן לי הנפש" — בן שלש עשרה
למצות, וכן הלאה.

אולם גם "הרכוש" כל יושב בחפוק ידים,
הוא יעורר מחשבות זרות, יהנה
תהפוכות, ובהכרח מתעוררת השאלה אצל
החורים: מה נעשה את בננו אם נלמדנו תורה?

לבר מצוה סמל היהודי.

א.

ואמאי קרו ליה אידישע בעל כנפים? שפעם אחת גזרה המלכות
גזרה על ישראל שכל המנית תפילין ויצא לשוק, וראתו קסדור אחד ורץ מלפניו
ורץ אחריו. כיון שהגיע אצלו נשק מראשו ואחון בירו, אמר לו מה
בידיך? אמר לו כנפי יונה, פשט את ידו ונמצאו בה כנפי יונה, לפיכך
היו קוראין אותו בעל כנפים. מאי שנא כנפי יונה דאמר ליה, ולא אי"ל
שאה עופות? משום דרמיא כנסת ישראל ליונה, שנאמר (תהלים ס"ח)
כנפי יונה נחפה ככסף ואברותיה בירקרק חרוץ. מה יונה זו כנפיה
מגינות עדיה, אף ישראל מצוות מגינות עדיהם (שבת ק"ל א').

וצריך להבין: א) מדוע נזרה או המלכות רק על תפילין שלא ינחו, ולא על שאר
המצוות, והתפילין מה יזיק לה למצבה הפוליטי? ב) קשה הלא אלישע כבדא
היה מניח גם "השל יר" ומדוע לא נזכר מזה מאומה. וגם הנזרה היתה: שכל
המנית תפילין על ראשו יקרו את סתו' ומדוע נזרז דוקא על "השל ראשו"?

אנחנו. האתה בחרתנו ככל העמים, והתפילין הם מורים גם על החרות, דהלא המה האות והזכרון על שיצאנו מעבדות מצרים לחרות, כשה"כ (שמות י"ג ט"ו) והיה לך לאות על ירך ולמוטפות פין עיניך כי בחוק יר הוציאנו ה' ממצרים, ובין דאות התפילין מורה על חרות, ומשי"ה אמר (נמין ט' א') ריב"ל עבד שהניח תפילין בפניו רבו יוצא לחרות, ופרשו בחום כד"ה כשרבו הניח לו תפילין, ולא משום ולא מעבד ליה אימורא דמכרך עליהן ואיכא ברכה לכפלה וכו' אלא משום דאין עבדים רגילים בתפילין ואי לאו דשחרריה לא היה מנה ליה עכ"ל. ובאורו דעצם הנחת התפילין על הראש מורה על החרות, וכן פסק הרמב"ם (הל' עבדים פ"ח הל' י"ז) וז"ל: או שהניח לו רבו תפילין בראשו עכ"ל, אלמא הרמב"ם דיק "בראשו" דוקא, משום דעצם הנחת תפילין על הראש מורה על החרות, ולאות אמרינן אי לאו דשחרריה לא היה מנה ליה.

זכור מבואר ראש מאמרנו דאלישע כעל כנפים, דאחרי דהתפילין מורים על כפול העבדות ועל חרות נמורה, ומשו"ה נזרז. כל המניח תפילין על ראשו — המורה על כפול העבדות של הגוים, על ישראל שהיו שוכנים בקרבם — יקרו את מחו"ו, ונקם על הראש וקא משום דהוה כפרסום, דעל תפילין של יד אמרו (מנחות ל"ז ב') והיו לך לאות על ירך, לך לאות ולא לאחריים, ורק השל ראש מורה על ביטול העבדות, כמה שהבאנו למעלה בשם הרמב"ם, והוה סימן וזאת מרד בממשלתם, משו"ה נזרז שינקרו את מחו"ו.

זכור המבואר דהתפילין של הראש מורים לפרסם את אחדותו ית' ויהודנו כעולם, ועל שחרור וחרות נמורה של עם ישראל משעבוד ועול הגוים, מבוארים היטב דברי חז"ל (ברכות ו' א') שדרשו עה"פ (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ספק, והניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש, ובאורם משום דכוונת ומסרת התפילין

כל עם ועם יש לו אות החותם והסמל המסלכתי (נערב), המציין חכמתו או גבורתו כנצחונו. את דגל המלוכה יכתירו בהאות הזה, שר הצבא או אזרח המדינה שהצמיח למוכת המדינה, מענדים אותו בהפאר הזה, והוא ישימהו על לבו או מצחו לזכרון עולם. אות החותם והסמל של האומה הישראלית המה התפילין, והמה, הפא"ר, כמה שאמר הקב"ה להנביא (יהושעל כ"ד) פארך חבוש עליך ודרשו ע"ז חז"ל (מ"ק פ"ז א') דקאי על תפילין, והפאר הזה שמים על הראש והזרוע לאות זכרון כמשא"כ (שמות י"ג ט') והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, ופרש ע"ז הרשב"ם וז"ל: לפי עומק פשוטו יהיה לך לזכרון תמיד כאלו חבוב על ירך כעין שמי בחותם על לבו, בין עיניך, כעין תכשיט וריבד והב שרגילין ליתן על המצח לנו עכ"ל, וכן מובא בראש בהלכות תפילין בשם הר"י דלשון מוטפות לשון תכשיט הנתון על הראש אצל המה יעו"ש. ועלינו להבין סודו נאמה התפילין המה התכשיט הפאר וריבד הוזהב על מצחנו? מרוע גדול ערכם אשר נענד אותם על הורג כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח?

אולם אם נפתח את הכתובים אנו קוראים בהם: שמע ישראל וכו' ה' אחד" והתפילין המה הזכרון האות על יהוד השם ועל יהודנו שאנחנו גוי אחד בארץ מיוחד לחלק ית', כמ"ש "כד הקמה" באות תפילין: והוא שדרשו (ברכות ו') בתפילין דאמרי עלמא מה כתיב בהו (דה"א י"ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד וכו' א"ל הקב"ה לישראל בני אתם עשיתוני חסיכה אחת בעולם שנאמר שמע ישראל וכו' ואני אעשה אתכם חסיכה אחת בעולם שנאמר (שם י"ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. נמצאת למד כי כונת התפילין בנו גם בהקב"ה הכל ענין אחד ורמז א', כי בנו הם אות על יחודו, ובהקב"ה הם אות על יחודנו, שהוא יתברך מתאחד עמנו, גם אנחנו עמו וצאן מרעיתו עכ"ל. נמצא התפילין המה האות על יחודנו בעולם. וכי

(מ"ר שם). מראה מאד נפלא נראה בין היונים הנוסעות, אשר כפעם בפעם נפגוש מחנה נרול וכבר מאד, וכב"ז היונה אינה ממירה את זונה. וגם במחנה החוקר האמריקני ה' וויליאם (ויריות) המבט מברנשטיין ח"ב פ"ב היונים) שערך מספר מחנה אחת יונים שנשמעו בבאי לערך שניאלפים מליון. לא היתה יונה אחת שהמירה את זונה. כן היהודי הנודד גם בשבתו בעיר של הרבה מליונים תושבים, בעלי השקפות, נמסים ומנהגים שונים השליטים בכל, בכ"ז היהודי בגאון ונאון חובש פאר התפילין על ראשו לאמר: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (ובעמים לא יתפולל, ולזאת עשה הקב"ה גם את ישראל לחשיבה אחת בעולם. וכ"ז הוא משום "ראשית כל ישראל ליונה. שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף" כלומר כנ"י ליונה נמשלה, לבל נעבור וזלתי, כיונה המכרת רק כן זונה, וסדרותה וצחיותה כצחות הכסף, שלא תשתנה לעולם בכל מקום ובכל זמן, והנה כל העופות ינינו על עצמם מהאויב בחרמום, ורק יעופו ע"י כנפיהם, לא כן היונה, גם ההגנה מהאויב היא ע"י כנפיה. והנה שאמרנו: מה יונה זו כנפיה מנינות עליה, אף ישראל מצות מנינות עליהן" כלומר כנפי היונה עושות שתי פעולות: האחת לעוף בשמים, והשניה להגן מהאויב. כן המצות, וביחוד התפילין, מעלים ומרוממים את הנפש, ומנינים על הגוף מכל צד ואויב. ולזאת הגם היה לאלישע בזה שנתהפכו תפיליו לכנפי יונה. ואת הבר מצוה אנו מברכים, שהפאר שבו נכתר היום, ינינוהו בכל דרכיו בחיים ויעלהו וירוממוהו על במתי התורה והיראה לתפארת אבותיו ועם ישראל!

של הראש להודיע בעולם את יחוד ה' ית' ויחוד העם הישראלי, ושאר שום עבודת בעם הנבחר, והנה שאמרנו: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך" — כי את הפאר הזה נתפארת רק אתה ע"י שם ה' והנה התפילין שבראש — ויראו מסך" כי אז יכירו וידעו כל תנאים כי אין שעבוד ועבודת בעם ישראל, וכי אך עם ה' המה.

והקב"ה שלם לאלישע מדה כנגד מדה הוא מסר נפשו בהגחת החפילין בעד יחוד השם לקיים "אתם עשיתוני חשיבה אחת בעולם". ומשיה נתהפכו התפילין לכנפי יונה, דהלא כמ"ר שה"ש (פ' ר) עה"פ ענין יונים דרשו, מה יונה זו צנועה כך ישראל צנועים, מה יונה זו פרשמת צוארה לשחיטה. כך ישראל (תתלים מ"ד) כי עליך הורגנו כל היום, וקשה במה זה היונה פרשמת צוארה לשחיטה יותר מן שאר העופות? אולם באורו דהלא העני שאין ידו משנת מביא קרבנו לא מן שאר העופות רק מן היונה כמ"ש (ויקרא ה' 1) ואם לא תשני ידו ר"ש והביא את אשמו אשר תפא שתי תורים או שני בני יונה לה' — כך ישראל המה תמיד מקריבים את נפשם על מזבח התורה וקיום המצוות "כי עליך הורגנו כל היום" פ"י אם נתיח תפילין בבקר והרגנו הקסדר, ואם נלמד תורה ביום להילדים יהרגנו "האדומים" ברוסיה הסובייטית, ובארץ הדמים הואת אם ירצה היהודי למול את בנו הוא ככלל מורד במלכות, ונתקיים בנו עתה "כי עליך הורגנו כל היום".

מה יונה זו משעה שמכרת בן זונה עוד אינה ממירה אותו באחר, כך ישראל משעה שהכירו להקב"ה לא המירוהו באחר

לבר מצוה. השומרים הנאמנים.

ב.

ואמר ר"ל כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר (ישעיה ל"ח) ה' עליהם יחיו וככל בהן חיי רוחי ותחליטנו ותחינו (פנמות מ"ד א').

המאמר הזה מחובר הבנה וצריך כאור.

דרכי דרושים לכל הפציות שלום קב

ר"א בן יעקב אומר כל מי שישלח תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית

בכגורו, ומוזזה בפתחו הכל בחזקו שלא יחטא, שנאמר (קהלת ר')

והחוט המשולש לא במהרה ינתק (מנחות מ"ג ב')

ועלינו להבין המעם, מדוע קיום הני שלש מצוות שומרות את האדם שלא יחטא?

ההלא כתוב בדניאל (ג' כ"א) בארץ גובראיה אלך כפתו במרבליהון פמישהון וכרבכלתהון ולבושיהון ורסיו לגוא אתון נודא יקדא, ופרשו ע"ז במדרש לבושיהון אלז מליחות המצויצות שלהן, כי חניניה מישאל ועזריה נצולו בתוך כבשן האש בזכות הציצית, התפילין הם השומרים העקרים, כי היצר היושב על שני מפתחי הלב הוא השכן רע, האורב תמיד לצור את הגוף ע"י התאווה, לזאת התפילין של יד הוא כנגד הלב, לשעבר בזה האות ומחשבות לבנו לעבודתו והשל ראש שהוא כנגד המוח — משכן הרעת, הוא העשרה שמעשרת את הנושאה, לזרמנו לנשאו ברוחו, להרבך בה מקור הקדושה והאצילות, ולמשוך עליו שפע קדש ומחשבות קדושות, לזאת קדושת התפילין גדולה מאד, עד שלא יסיח את דעתו מהם.

מבואר מזה כי שלשת השומרים הנזכרים; התפילין, הציצית והמוזה העומרים את האדם, הם להזכירנו למען נחרל מעושק ידינו ולא נחור אחרי עינינו ואחרי יצר מחשבות לבנו, ובה מבואר מאמרם (מנחות מ"ג ב') ר"א בן יעקב אומר כל מי שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בכגורו ומוזה בפתחו הכל בחזקו שלא יחטא שנאמר (קהלת ר') והחוט המשולש לא במהרה ינתק, כי המה הערובה הבטוחה והנאמנה להרחיקו ולהמניעו מכל חטא ועון, ולהדריכו על במתי התורה ודיראה.

נמצא התפילין של ראש בא לעלה ולרומם את הנפש והרוח, והשל יד לבטל את התאוות הגופניות, ומה נקל הוא לאיש צעיר לימים לפול בפח התאוה המורדנית אשר עצומים כל הנוגיל, אולם איהו נבון הכובש את יצרו אמרו חז"ל, והתכם סוקראטו אמר: "נציחת התאוה קשה מנציחת האויב, ושי שלא

יבואר בהקדם דברי הרא"ה (מצוה תכ"א) חז"ל: משרשי המצוה לפי שהאדם

בהיותו בעל חומר ימשך בהכרח אחר התאוה, בי כן טבע החומר לבקש כל הנאות אליו והערב כסם כפדו אין הבין, אם לא שהנפש אשר חננו האל תמנענו לפי כחה מן החטא ומאשר תשכון נגבולו שהיא הארץ ורחוקה מנבולה שהוא השמים לא תוכל לו יגבר כחו עליה תמיד, לכן הצריכה עכ"פ להרבה שומרים לשומרה משכנה הרע, פן יקום עליה ויהרנה וכי וצונו להעמיד שומרים גבורים סביב לה והם שנצטוונו לכל נפסיק דברי תורה מפניו יוסם ויליה, ושנתן ר' ציצית ברי' כנפות כמותנו ומוזה ותתפילין בידנו ובראשנו, והכל להזכירנו למען נחרל מעושק ידינו ולא נחור אחרי עינינו ואחרי יצר מחשבות לבנו עכ"ה, ובה יבואר דברי הכתוב ולא תחורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם (במדבר מ"ו), ובאמת הלא אמרו (ברכות ל"ה ב') "הנהג בהן מנהג דרך ארץ" חורש וורע וקוצר ויהנה מהעוה"ז במדה הדרושה, רק שלא יתמסר לרדוף אחריהם, ולהיות המרגל שלהם להמשך ולהשקע בחרמם, וא"ר יצחק ליבא ועינא תרין סרטורין רחמא (בירושלמי). והוה שאמרה התורה: "ולא תחורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" כלומר העיקר שלא יהיו אצלכם הלב והעין למרגלים התרים אחרי התאוות ותענוגני בשרים, ואך אפשר לבוא להמרגנה הזאת? פרש הרא"ה ע"י שלשת השומרים הנזכרים, המזכירים אותו, והמשגיחים ומנמים תמיד עליו שלא ילכד ברשתם, והם: המוזה הנקבע בפתח הבית לשמור מהזיקים והוועות והרוחות הרעות המנשבות בעולם, שלא יגמנו להביט ויחריבוהו, ר' הציצית מזכירתו ושומרת את האדם בכל אשר יפנה לארבע רוחות העולם ומצילות אותו מכל האסונות,

כלומר לכולם מהם משפיעים המה בחי הרוח והנפש, וכנגד השל יד אחר: "ותחליטנו והחיינו" כלומר המה רק המה מחוקים, מעודדים ומחיים את הגוף שיאריך ימים.

וְד' יצו את הכרבה וההצלחה בכל אשר יפנה הבר מצוה, והשומרים הנאמנים הללו העושים אותו מסביב, על כפים ישארו לכל תפנה רגליו באבני ומכשלי הזמן, ושושני ופרחי התורה, יכתיירו וירכיבוהו על בטה ההצלחה!

ינצח עצמו וראי לא ינצח אחרים' הנה כי כן האדם הוא תמיד בסכנה מהאויב הפנימי הממון בסתרי לבבו, וחז"ל באבות (פ"ד) אמרו. הקנאה התאווה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, ורק התפילין שענדו היום את הבר מצוה, בכחם לכבות את אש התאווה המוציאה מן העולם, וע"ז הוא יאריך ימים. וזה שאמר ר"ל: "כל המניח תפילין מאריך ימים" שנאמר "ד' עליהם יחיו" ופרש"י אותם שנושאים עליהם שם ה' התפילין יחיו, וכנגד השל ראש אמר: "ולכל בהן חי רוחו" —

לבר מצוה. סגולות התפילין.

ג.

אמר רבא כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וכורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן העוה"ב (מנחות ס"ד ע"פ השימוש רבא, ע"י במור ובב"י או"ח בס"ל ל"ז).

ועלינו לדעת ולהבין, מדוע דק בקיום המצוות הללו מובטח לו שהוא בן העוה"ב? והיה דך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך. כי ביד חזקה הוציאת ה' ממצרים (שמות י"ג י"ט).

וקשה מה שייכות יש ריש דברי הכתוב. הא "ולמען תהיה תורת ה' בפיך?" וכבר הרגישו בזה חז"ל (קרושין ל"ה א') ודרשו חזקתה כל התורה כולה לתפילין וכו'.

כדרך, ואז יצליח בדרך, וכמה שדרשו חז"ל (סוטה מ"ז) עה"פ (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש יושלכר מאמרים (שבת קנ"ג א') עה"פ (קהלת ט') בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו ציצית, ושמן על ראשך לא יחסר אלו תפילין, ובאורו רבא בזה להלכות את היהודי להזהר מאד בהנחת תפילין בכל מקום. בכל זמן ובכל המצבים, כי התפילין יש להם סגולה מיוחדת להשמר ולהזהר משכחות הגוים, לכל יתבולל בעמים, וישאר יהודי נאמן לתורתו ולדתו. והתפילין המה ברמזין השמן. כי ששמן אי אפשר לערוץ במים, כי לעולם השמן צף למעלה, כן היהודי החובש פאר

והנה בין המפארים את הבר מצוה במתנות, עליו להתבונן ביהודי להתכשים ורביד הוחב האופיי, הלא המה התפילין שנתנו היום ההורים לבנם החונן. את המתנה הזאת של התפילין יזכור ויזכיר הבן כל ימי חייו, בכל יום בבקר בקומו יניח תפילין ויתפלל, וכזמן שהבן מבקר את ביה"ט יקדים בבקר בתחילה להניח תפילין ולהתפלל, ואז יצליח ויעלה בלמוריו, להיות יהודי נאמן לה' ולתורתו. וכשיגדל וישא אל המסחר עיניו, הנה בהמורה שיכין לררכו, יניח בתחילה את מתנת ההורים — התפילין, ובנסעו בהרכבת הנה כאינו מבינה ומקום שימצא, אל יתביש בפארו — נור עמרת ה' כי אם כנאן ובאמצעות יתפאר בהתפילין, לקיים "ודברת כם בשבתך בביתך ובלכתך

על פי דוח התורה ומוסר היהדות. לא כן אם חלילה לא יניח תפילין ולא יתפלל בבקר, הנה או פעולותיו כולן המה חולניות, נופניות, ואין בהן דוח נפש, ומבלי דעת וחשבון יעבור על כמה מגופי התורה בשאם נפש, ואת זאת רייקן חז"ל (ר"ה י"ז א') פושעי ישראל בנפון מאי ניהו? אמר רב קרקפתא רלא מנח תפלין. הנה חז"ל בקראם למאן דלא מנח תפלין "פושע ישראל בגופו" רייקן כזה על הכתבה שהוכרנה, כי מישאינו מניח תפילין אין אח"כ בפעולותיו ועבודתו היומית שום רגש רוחני, רק גופנית גסה המלאה פשעים, ולזאת נקרא "פושע ישראל בגופו". אבל המניח תפילין בבקר, הנה המה הנם והרגל להתנהג על פיהן בכל פעולותיו היומיות, ולקיים את כל התורה כמה שבארנו. וזהו שאמרה התורה: "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך" — וזה שתתכר כזה? — למען תזדה תורת ה' בפיך? כי התפילין יגרמו לך לקיים את כל התורה. וכוה מבואר המאמר "כל המניח תפילין ומתעמק בציצית וקורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן העוה"ב" כלומר התפילין, והציצית, הקיש והתפלל של שחרית נותנים ערובה נאמנה ובטוחה לכל איש, שכל פעולותיו היומיות תהיינה ע"פ התורה והמצוה. המבטיחות לו שהוא בן העוה"ב.

התפילין בבקר, הנה המה מעלים ומרוממים אותו ונותנים לו די אומץ הלב, לשאת בנאון את כל מצוקות וחלואות שונאיו ומגדיו, אשר ייריכנהו מנוחה, ורוצים להשפילו מרוממות נפשו ורוחו עד עפר, וזהו שאמרו: "ושמן על ראשך לא יחסר אלו תפילין" כלומר פאר התפילין יחבוש בגאון על ראשו, ויהיה ברמיון "השמן" שאינו מניח להתבולל.

ומה שאמרו. בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו ציצית" יבואר בהקדם הגמרא (מנחות מ"ד א') מעשה באדם אחד שהיה זורח במצות ציצית שמע שיש ונה וכו' באו ד' ציציותיו ומפחו לו על פניו נשמת רשב לו על גבי קרקע וכו' יעו"ש. כי הציציות מצילות את האדם מכל תאוה מזהמה ומושחתה. ומראה הלבן הלא מורה על סמל זכות וטהרת הנפש ואצילות ורוממות הנפש, וזה שאמרו חז"ל: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו ציצית", כי הציציות מספחות על פניו מבלי שתניחוהו לחמא. **ומעשה** נבאר הכתוב הנזכר בראש דברינו, דבאמת היסוד לבנין חי היום התורה, המה התפילין שמתפלל בהם בבקר, כי היהודי המניח תפילין ומתפלל בבקר, הנה אח"כ במאכלו ומשקרו, בלבושו ועבודתו, בעסקיו ומסחרו, ובכל פעולותיו היומיות, יתאמץ שיהיו

פבר מצוה. יצר הטוב ויצר הרע.

ד.

טוב ילד מסכן וחכם ממך זקן וכסיל וכו' (קהל ר' י"ג) טוב ילד מסכן וחכם זה יציט, ולמה נקרא שמו ילד? כי אין מזדוג לאדם אלא מבן י"ג שנה ומעלה. ולמה נקרא שמו מסכן? שאין הכל שומעין לו. ולמה נקרא שמו חכם? שהוא מלמד את הבריות דרך ישרה. ממך זקן וכסיל, זה יצה"ר, ולמה קורא אותו מך? שהכל שומעין לו. ולמה קורא אותו זקן? שהוא מזדוג לו מילדותו ועד זמנתו. ולמה קורא אותו כסיל? שהוא מלמד לאדם דרך רעה (פרד"ס).

וכבר נאמרו בו פרושים שונים.

להבין פרשת גרולת היום הזה, נקרים משיב המהרי אבוב (בגר ג' פ"ג כלל ג' חלק ד' ס' קכ"ח) וז"ל: האדם החסיד הוא השלם במעלות המדות ובמעלות השכליות והמעשים הרצויים המתקדמים ממלטים את הנפש מהפכיה, ומגיעים אותה אל השלמות, וזו היא גזרת התורה. וכוה הסכים נ"כ הפילוסופים האלהיים באמנם כי במדע ובמעשה תדבק הנפש בעולם העליון. וכן אמר אריסטו אין החפץ המבוקש לדעת כלבר אלא לדעת ולעשות עכ"ל. וכ"ז מתאים עם עצם המצוה של הנחת התפילין, ריש לשאל, הלא הפרשיות הכתובות המונחות בהבתיים, אנו קוראים אותן כע"פ בכל יום, ומרוע זה צוהה התורה "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך" שנעשה המצוה גם בפועל? אולם באמת הדעת לא תשתלם כי אם ע"י פעולה שיעשה האדם בידיים, וע"י מעשה של הנחת התפילין תזיה המצוה הזאת קבועה וחרתה בלב היהודי. כי לא איזה תפלות ומנהגים וגמוסים חיצוניים הביא היום הזה להבר מצוה, רק תורה המקפת את כל חייו מקמו עד שכלו, וכמו בחייו הפרטיים, כן בחייו הכלליים והמדיניים. היא המורה את הדרך ילך בה והמעשה אשר יעשה. ושנים המה השלישים בכל, וכמשיכ בס' "אמרי בינה" להגאון הצדיק ר"ש סאלאנטער זצ"ל, וז"ל: בזאת מצאנו פשר דבר. בין השיטות, בענין יצר הרע ויצר טוב מה המה? השיטה האחת, היא השיטה הנודעת, כי יצר הרע, הוא כח הטומאה באדם המלפפו לפשעים, ויצר הטוב הוא כח הקדושה באדם המוביל לטוב. היא שיטת רוב המחברים הגדולים; והשיטה השנייה היא, שיצר הרע הוא כח תאות האדם, המשקפת אל כל דבר הערב לשעמו, אותו תאספחו אל ביתה וכו' תדבק לאהבה, ויצר טוב הוא השכל הישר הצופה ומפיש להגורל וכו', ומסיק כי שתי השיטות נכונות, היצחקי הוא כח התאוה, וגם יש בו רוח הטומאה, וכן יצר הטוב הוא השכל הנכון הדואה את הגורל, וגם יש רוח הקדושה באדם יעו"ש.

ובזה מבואר הכתוב ומאמרם, כי יצחקי ויתארו את שני היצ"ש ושני היצ"ר, את פעולותיהם ועלילותיהם להבין בשחר טל ילדוהו, רואים אנו כי פהגיע העד לזמן הכר מצוה, ילמדוהו הלכות תפילין ויכינוהו, והאבות ביחוד או מתבוננים בבנם בלמודו תפלתו והנהגתו, ההתעוררות הזאת אנו רואים גם פהגו האבות הרחוקים מהיהדות, גם המה לפעמים מתעוררים לחגיגת הבר מצוה, ויחזוהו פרוכ פאר והדר, הרגש של בר מצוה מתעורר אצל רובם, אולם לראכנונו לא בשנה החמישית של הכן ללמדו מקרא, ולחנכו ולגדלו משחר ילדותו על מבועי התורה והמצוה, רק בשנת הי"ג, והיצה"ש הפנימי רק או מתעורר אצל וזהו מאמרם: אין מורוג לאדם אלא מכן י"ג שנה ומעלה. אולם את הרגש הרתי של ילד, כלומר אם השתכללוהו בחורה היא בבחינת "ילד" טוב מזה שלא למד כלום, ובאמת גם היצ"ש מכח הקדושה ישנו "בחייל" הזה, רק שהוא מצומצם בערכו, והשפעתו קטנה, והוא בבחינת "מסכן", ולמה נקרא שמו מסכן? שאין הכל שומעין לו, אחרי דיוקנו בבבל בדיעת והבנת התורה, והקדושה בכלל אינה מתרבת ומתפשטת, וכפי שאמר הנביא (חגי ב' י"ב) "הן ישא איש פשר קרש בכנף בגרו ונגע בכנפו אל הלחם וכו' היקדש? ויאמר לא" יען הקדושה אינה מתפשטת להתרבה באיש, אם לא קלט וספג לתוכו אותן הסגולות הדרושות לזה, לא כן הטומאה. אם יגע טמא נפש בכל אלה וכו' ישמא". ולזאת כח הטומאה רכים הם היילי, הוא "המלך" שפזר לו גדר התורה "והכל שומעין לו", וכנגד כח התאוה קראו "זקן" כי התאוה כבר גשרשו מילדותו בלבו פנימה, ונעשו לו בן זוגו, פאופן "הוא מורוג לו מילדותו ועד קנעתו", אולם בכ"ז עולה היצ"ש במדרגתו, יען כי "הילד" הזה הוא "חכם" שסדאום הוא מקבל עליו על התורה והמצוות, ולדיות יהודי נאמן לכל קרשי ישראל, ובהנהגתו הישרה והתמימה יהיה למסל

הוא דורג. שכל חגיגת הבר מצוה היא רק בקריאת. וזמרת "המפזיר" והדרשה המלאכותית. כאלו זו היא כל התורה והיהדות. ולכן אל הבר מצוה שלנו אנו פונים: "וזהו לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך" — התפילין שהתפארת היום יהיו למעורר אותך, שתקבל עליך ללמד ולעלות על כמתי התורה, עד שתורת ה' תהיה שגורה בפיך!

לבר מצוה. חובות הבר מצוה.

ה.

וידבר משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם, וכי אין הלב גדישם אצל

לומר דף שהיה גדל שרא בדרך כל העולם (מד"ר שמות פ' א').

מפני אמו עד היום הזה — יום היותו "לאיש". והכרת תורה הוזהר מברכת חיוניות. ובמה מתבטא. ומתבטאת ההכרה הוזהר? הנה לפנינו בישראל, עת ישבו על אדמתם, היתה החובה על האבר להביא את ראשית בכורי אדמתו מנחה לה'. ומכאן במשנת הבכורים ריש פרק ג': כיצד מפרשין הבכורים? וירד ארם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שבכר, רמון שבכר, קושרו בגמי ואומר: הרי אלו בכורים ע"כ. וכשהבשילו מניחם במנא ומביאם מנחה לה'. וענין הבכורים כי ראשית פרי אדמתו יביאנה עליו ביותר, ומש"ה צוהה התורה כי יביאנה בכורים, להראות בזה הכרת תודה לה' — השומר את הפרות משרפון וירקון ומשתתעלים המוקות, והמורה אותם במל ומטר בעתו. וההכרה הוזהר חובה להיות גלוייה לכל, וע"י עצמו דוקא, ולא ע"י שליח, כמה שאמרנו (שם): "אפילו אנריפס המלך נושא הסל על כתפו ונכנס עד שמיני לעזרה".

כן גם האבות הקרים. את האשכול גרלו, מפתו ושמו עליו משכר מכל אויב ואורב מפני ומחזין. וכשראה האב אשכול שבכר מסרה לבית הספר, כי "בן חמש שנים למקרא" וכן הלאה. ובמה יוכל הן להראות את הכרת תורתו להוריו הקרים? ע"י שלקח מפרי ראשית

לכל הנוער "ללמוד את הבריות לדרך ישרה". והחכם עיניו בראשו! להתבונן שמעשיו ופעולותיו בחיים, יהיו מתאימים עם אותה החכמה והדעת שקלם ורכש. וידעו ע"פ הסימנה ההורנית "בכל דרכיך רעהו" ואז יעלה על פסגת ההצלחה. **שומעי** הנכבדים! אחרי כל ההתלהבות וההתרגשות המקפת את כל הנאמרים הנכבדים, אי"א לעבר באדישות, על אותו החזיון המעצב והמכאיב את כל לב יהודי. אך שקוע

נאמרים נכבדים! מה מאושר חלק הבר מצוה, ומה נעים גודלו כי נפל

חבולו בנעיסים להקרא היום בשם "איש", כמה שאמרנו באבות "בן שלש עשרה למצוה" ופרש הרע"ב כי בהגיע הן לשנת "השלש עשרה נקרא בשם "איש", אולם עליו להתבונן מדוע נתג הבר מצוה תופסת הדרשה מקום כ"כ חשוב, ואם בכל החגים הדרשה היא רשעה, אבל בחג הבש"ץ היא חובה, ובמ"צ בלי דרשה כגוף בלי נשמה, ומדוע?

והנה בהמלא להבן שלש עשרה שנה, מוטלות עליו שלשה מיני חובות: (א) חובותיו למקום. (ב) חובותיו להוריו. (ג) חובותיו לעמו ולארצו.

(א) חובותיו למקום הוא מקיים ע"י הנחת התפילין. שהם כוללים ד' פרשיות: קרש"י כל בכור, וזהו כי יביאך, שמע, וזהו אם שמע. הפרשיות הללו, כוללות בתוכן: קבלת מלכות שמים, על מצוות, למוד ויריעת התורה. כמה שדרשו עה"פ ושננתם לבניך שיהיו דרכי התורה מתורדין בפיך. נמצא ד' פרשיות התפילין, כוללות בתוכן יסודי ועקר האמונה והדת.

(ב) חובותיו להוריו הוא מקיים ע"י הכרת התורה בעד כל הנשולם עליו, מיום נחו

פער היהודי. השל יד מראה שנים בהכנסו במלחמת החיים הקשים כ"כ, כדי להחזיק מעמד ופרנסה בבית ועוצם ידו, כל יחסדו ככל נפשו ולבו לאליל הזוב המאמריאליסטי, רק הראש — משכן הדעת וההבונה, יהיה לו למורה דרך, שעליו להשתלם בתורה וביראה, ועל פיה יתנהגו כל עניניו הפרטיים והכלכליים. כאופן שתישרוד תרמונה שלמה בין היד והראש — הזכ והשכל. מאוחרים בקדושה אחת משמן השמחה של התפלין, ע"פ מה שאמרו (שפת קני"ג א') ושמן על ראשך לא יחסר אלו תפילין.

בן גם הכר מצוה שלנו. כדרכו היום על מפתן בית ישראל סבא, יהיה מסור בכל לבבו ונפשו לעמו ולאוצרו, ישמח בשמחתם וישתתף בצערם, כאשר הכרנאל שעוב והשליך את משרתו הגדולה, והלך בגולה יחד עם אחיו הנרדפים והנולדים כנרדף ספרד.

ואת מדרבותי אסיים בתפלת הכהן מקבל הכבודים: השקיפה ממעון קדשך ובך את הכר מצוה שיעלה מעלה מעלה בתורה ובחכמה ויהיה להכרנאל זמנו! השקיפה ממעון קדשך ובך את הורי הכר מצוה, אשר נדלותו, מפחיתו, ושמתו כבבת עינם ושמותו לאיש החובש פאר התפילין היום! השקיפה ממעון קדשך ובך את מורי הכר מצוה אשר תורה וחכמה למדתו, והדריכהו בדרך ישרה להפארת הוריו ומחנכיו!

בכורי תבונתו וישימם בכמנא — הדרשה שלו, מנחה להוריו הקדושים, והכר מצוה קורא היום: הנה הבאתי את ראשית פרי בכורי, מנחה להורי הקדושים. ואם הפרות עוד לא נרלו כ"כ, עוד לא הבשילו אשכולות ענבים, הנה אשתרל מחיוס והלאה, להוסיף אומץ בתורה ביראה ובחכמה, בכפלים להושיה.

ג) תובלתיו לעמו ולאוצרו, מבוארים כהמאמר שהבאנו בריש דברינו. לרעתנו יבארו לנו חז"ל בזה, את גורל מעלה נפש משה ואמציצה דחו, אשר גם פלמין של מלך לא עמדתו. כי היהודי אם אף יעלה במשרה גבוהה, או כמעלות החכמה, מיד הוא מתרחק מנועו ומעמו, למען לא יכריחוהו כי ממעי יהודא יצא. ולואת ספרת תה"ק: זה משה אף כי גורל בנית המלך, ספת בנו אכל ונתנרל פחכמה ובמדרים כחצר מפניו, כעדות הכתוב: "ויגדל משה" — בחכמת מצרים ככל בני המלך, ככ"ו לא בוש בצור מחצבתו ונעזו, רק — "ויצא אל אחיו" העניים והמרוכאים, כי הנעמא היהודי היה אהוב וקרוב ללבו, יותר מפלמין המלך — "וירא בסבלותם" — התכונן למצבם האיום, ואת זה הרנישו חז"ל במאמרם: "שהיה גרל — ברוחו ובנפשו — שלא כדרך כל העולם המתכחשים לצור מחצבתם ועמם, בעד אנכיות שפלה של משרה גבוהה וכדומה.

התפילין של הראש ושל היד, גם הם מראים את דרך החיים האמיתי

הסוכה והאזרת.

דרישתי "בהקלויי הישן" בוויילנא בפסוקות תרע"ה, בשנות המלחמה העולמית בדבר התשלום החדשילתמיכת העניים והרעבים.

בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרת בישראל ישבו בסוכות. למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתתי את בני ישראל וכו' (ויקרא כ"ג).

וקשה: א) דמתחלה אמר "תשבו" פלשון נוכח, ואח"כ אמר "ישבו" פלשון נסתר, וכפי שהקשו המפרשים. ב) גם מה שאמר "כל האזרת בישראל ישבו בסכות" קשה מאד. הלא ככל מקום אדרבה מרבה את הנד, כמשה"כ (שמות י"ב) תורה

אתה יהיה לאורה ולגר הנר בתוככם, שגם הוא מחויב לקיים התורה וטוהרה ככל ישראל, אבל להזהיר על האורח אך לסוחר הוא. ומדוע זה במצות סוכה יצאה התורה באזהרה מיוחדת רק על "האורח" שגם הוא יושב בסוכה?
איך הוגא כל המתפלל אחורי ביהכ"נ נקרא רשע, שנאמר (תהלים י"ב) סביב רשעים יתהלכון (ברכות ו').

וּפְרָשִׁי המעט משום שנראה ככופר בפי שהצבור מתפללין לפניו. וקשה אחרי רעכ"פ הוא מתפלל להקב"ה בהפלה המיוחדת לכולם, אי"כ בזה לחוריה כבר מורה שהוא מאמין בפי' אלהי ישראל, ומדוע זה נקרא רשע? ועוד קשה: מדוע זה ד"ק רב הוגא כל המתפלל אחורי "ביהכ"נ" ולא אמר אחורי "ביהמ"ד" הלא גם בו איכא האי עטמא "שנראה ככופר בפי שהצבור מתפללין?"

נודע משי"כ הרמב"ם (בהלכות תשובה פ"ג הל' י"א): הפורש סורכי צבור אף על פי שלא עבר עברות, אלא נכבד מעדת ישראל ואינו עושה מצוות בכללן ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתין וכו' אין לו חלק לעולם הבא עכ"ל. הנה הרמב"ם הורה לנו בזה, כי בכל מעשיו צריך היחיד להתרפק להצבור ולהשתתף בצערם, ולא לבנות כמה לעצמו. **וְלִדְרֵעָתָנוּ** י"ל דלוה כוונת חז"ל במאמרם: "כל המתפלל אחורי ביהכ"נ" ר"ל הוא אינו רוצה להכנס להכנסיה של הצבור ולעשות מצוות בכללן, רק הוא נבדל מהם, וכדורע לצד אחד "נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון" ד"ל הקמצנים האלה סביב להכנסיה של הצבור יתהלכון, לחפש אחרי אמצעים שונים, להשתמש מהצבור ולהתפטר מלתת, וד"קו "ביהכ"נ" מלשון "כנסיה".

אחי! יום הכפורים וחג הסוכות מחזירים המה יתירו. ע"י יום ההושענא רבה הבא באחרונה, שבו נמשכין הפתקאין לירי הרצים, וגם ע"י ארבעה ימים של מאניפסט אשר לא יחשוב בהם הקב"ה את העונות, כמה שדרשו עה"פ ולקחתם לכם ביום הראשון, ראשון לחשבון העונות. שיהיה יוהכ"פ וחג הסוכות יזכירנו ענין אחד, שניהם צריכים לעורר בנו את מרת החמלה והרחמים. כולנו צמנו ביהכ"פ, ולעת ערב הרגשנו בגופנו חולשה גדולה מאד. קשה היה לנו להגיע יד ורגל, ולכן אחים אהובים, נרגיש נא בצום השנתי של אלפי העניים, אשר תחפרנו בכל השנה,

אדוני הנכבדים! בתור יושב ראש של ועד הרבנים הגולים הנני פונה אליכם בשם כולם: ראשי העדה השילו על העשירים השלום חדשי לתמיכת הרעבים הגועים ברעב, בחצות העיר מתגוללים לעינינו חללי רעב. אין מלין לארץ את נדול מצב העניים. מאות אנשים גועים ברעב. ועמה ימי הסתיו ממשימים ובאים, ונוסף על הרעב יבא גם הקור, ואין להעניים בגר לכסות מערומיהם, ולא נעלים לדגליהם. גם אין להם עצים להחם את ילדיהם הקטנים, וחלק היותר גדול מהשעירים עומדים בחצות. המה רואים אין העניים מפרדים בין החיים והמוות, ובכ"ז לא ישלמו את התשלום ההרשי, ופוטרים את עצמם מלשלם ע"י מענות ורחמים שונים. הרבה מהם משתמשים באמרים: הלא אנחנו בעצמנו יודעים את העניים, ובעצמנו נחלק ביניהם את התשלום הקצוב עלינו, ולמה לנו לשלח את הכסף לקופת הקהל? אולם באמת היא מענת גדולה! כי ע"פ הדין בורא נדולה הצדקה שנותנה לקנות הצדקה, והמה מחלקים להעניים, מהצדקה שהוא בעצמו מחלק להעניים. כי ע"י קופת הצדקה, הנותן מקיים: "נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה" כמבואר בבב"כ (י' ב') ובשו"ע יו"ד (רמ"ט ז'). ב' בכלל זה רק עצה להשתמש ולרחות מלת, או לפטור את עצמי במעט, כי תחת אשר בקופת הקהל יהיה מחויב לשלם כל ההערכה בשלמות, הנה עתה יהיה מסון שאין לו תובעין, ויהא כמה שירצה. או לא יתן כלל, ועי"ה הוא פורש מן הצבור. וכבר

אף אם יעשו באופן שלא יבא הקור ע"י, אבל דרך הסכך הצריך להיות קל, כדי שיראו ממנו הכובלים הנדולים, כמבואר בשו"ע (חול' א"ג), כדאי יבא הרוח והקור, וירגיש נא גם "האורח" את הקור והרוח בשבתו בסוכתו, ירגיש נא גם האורח מדרת ארעי, וזה יועיל לדרך את לבו, ולהזכירו על אחיו העני הדר כל השנה בבית הדומה לסוכה, בצניעה וקור.

וזהו שאמרה התורה: בסוכות תשבו שבועת ימים וכו' כי בסוכות תושבו את בני ישראל והמעט הזה כולל לכל בני ישראל לעשות הסוכות לזכרון העבר, כי בסוכות ישבו אז בני ישראל, אולם לעתיד יש טעם מיוחד בעד "האורח" שישב בסוכות, למען יזכור את ימי העני הרעם, למען יזכור כי לא אורח הוא כי אם נר הדר "כל האורח בישראל ישבו בסוכות" והיא תזכירה כי לא אורח הוא, כי אם נר הנטשה אהלו פה בארץ עלי אדמות, ואז יראה להיטיב לאחיו העניים, וצדקתו תעמד לעד!

בפחות פחות מכשיועור — בכרמים הלחם של 150 נגעים ליום, ובמקור של מי נדיסין שקבלו מהאשכנזים. כמה קשה היה לנו לעמוד ביוהכ"פ דק יום אחד בשנה, בפומקאק ועל רצפת בית המדרש היבשה והנקיה, נרגיש נא בצום אלפי העניים, אשר הלכו בכל השנה יחפים, גם בימי הקור והנהם, והנה עכשו גם ימי הסתו ממשימים ובאים, האם גם בימות השלג ילכו יחף?? מחיר העצים עולה מיום ליום, וכבר עלה למחיר הלחם בשנות השלום, ומה יעשו אלפי העניים בימי החורף? כמה יחמו את עוללם העשופים ברעם בבתיהם??!

העשירים ידורו בדירות מרווחות, כנות שמונה חדרים ויותר. יושבים המה ספונים בבתיים החמים, גם החלונות ירפיקו בניר, למען לא יחדור הקור בבתיים, דרך ברקי החלונות, בקצרה: לאלה העשירים "האורחים" אשר בשבתם בבתיים, לא ירגישו שום קור, לא ירגישו שום רוח וצינה, להם אמרה התורה ביהודי: צא מביתך החם ותחוג את שבעת ימי החג בסוכות! כי דופני הסוכה

מרכז הרוחני.

דרשתי בפריענבורג בשנת
פר"ת בדבר בנין ביהמ"ד.

מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, ארוממך ה' כי דעיתני ולא שמחת
אויבי ל' (תהלים ל' א' ב').

וקשה הלא הקב"ה אמר לדוד (דה"א כ"ב ו') דם לרב שפכת ומלחמות גרולות עשית לא תבנה בית לשמי, הנה בן נולד לך וכך הוא יבנה בית לשמי. ואחרי שדוד לא בנוה, א"כ איך אמר "שיר חנוכת הבית לדוד"? הלא חנוכת הבית לשלמה" היה לו לדוד לומר, וכדמצינו שאמר (שם ע"ב א') לשלמה אלהים משפיק למלך חן? (עין במדרש שם) גם הכתוב השני "ארוממך ה' כי דעיתני" לכאורה אין לו שום שיכות לחנוכת הבית?

ואמר רבא בר מחס' אמר רב חמא בר גוריא אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת לאף חרבה שנאמר (עזרא ט') דרומם את בית אלהינו וזהעמיד תרבותנו (שבת י"א א').
וקשה הלא אנו רואים בכמה עירות שבתיהם גבוהים מביהמ"ד, ובכל זאת הערים אינן חרות ועומדות על תלן? ועין במנ"א (ס' ק"ג ס"ק ב').

עולמים, מקום שיבואו כל הוכרים לראות פני ה' שלש פעמים בשנה, לשאוב רוח"ק ויריעת התורה. וזם הבדיל את שבט הלוי שירעמקן בעבודת המקדש, ולהפיץ יריעת התורה בין שדרות כל העם, כמשה"כ כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, באופן כי עיי"ו תהיה התורה לא רק קנין יחידים, גדולי האומה, רק קנין העם כולו למגדול ועד קטן, מבואר מזה כי המרכז הרוחני, היה נחוצן בעד האומה, להפיץ עיי"ו את התורה, לעשותה לקנין העם כולו, ורק מסנה יחד ומסנה פנה להשתכללות והתפתחות אומה ישראלית כבירה וקיימה.

וכ"ן מבואר במ"ר תרומה, עה"פ ויקחו לי תרומה, אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורת, כביכול נמכרתי עמה, שנאמר ויקחו לי תרומה. משל למלך שהיתה לו בת יחידה, בא אחר מן המלכים ונמלה, בקש לילך לו לארצו ולישול לאשתו, איל בתי שנתתי לך יחידה היא, לפרוש מסנה איני יכול, לומר לך אל תמלה איני יכול לפי שהוא אשתי, אלא זו מוכה עשה לי שכימם שאתה הולך קטון (תדר) אחד עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל, נתתי לכם את התורה, לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תמלהו איני יכול, אלא בכימם שאתם הולכים בית א' עשו לי שאדור בתוכו שנאמר ועשו לי מקדש וגו'. ונראה דהמדרש בא בזה להרץ מה שיש לדקדק בהכתוב ועשו לי מקדש, דהלא מלה "לי" מיותרת היא, והו"ל "ועשו מקדש" ? וכבר הרגיש רש"י כזה, ופרש לי לשמי. אולם המדרש ספרש "ועשו לי" — "בערי בית שארות בתוכי" כלומר עיי"ו המרכז הרוחני תתפשט התורה בין כל העם, ואז הקב"ה ישרה שינתיבותיכם, כמה שאמרנו אין לו להקב"ה כעולמו אלא ר' אמות של הלכה. וזה באור הכתוב: "ועשו לי" — בערי — מקדש — ועיי"ו — ושכנתי בתוכם" בתוך כל העם, ויחיה לקנין העם כולו, וכמבואר.

אחי ואחיותי! התאספנו היום לחונן את חנ

הנה בשנה הראשונה לצאת בני ישראל מארץ מצרים, כבר צוה ה' על מלאכת המשכן, דהרי בשנה השניה באחד לחדש כבר הוקם המשכן כעדות הכתוב שמות (מ' י"ז). עוד לא נחו מהשעבוד ועול הנלות שבמצרים, וכבר בא הצווי "ועשו לי מקדש" ? זה אך עתה יריהם אחוזות בחרב ובחנית נגד עמלק, ומיד הבה שומעים "ויקחו לי תרומה", וכואת אנו רואים גם בשוכם מנלות בכל ירושלים, הנה ראשית מעשיהם היתה להניח היסוד לבנין ביתם"ק כמה שפרש"י בתחלת ספר עזרא. עוד מרס התישבו בארץ, עוד מרס סדרו עניניהם האקונומיים, כבר הניחו היסוד לבנין ביתם"ק, ומדוע? הלא בנין הבית המב חסות צוררי יהודה ובנימין, כמבאר בספר עזרא (ד') וילשינו לפני כרש מלך פרס. ומלכר כי נתבשל בנין הבית, במה השמנה הוא השפיעה לרעה גם על מהלך הישוב החדש בארץ ישראל בכלל. ומדוע זה לא חכו בבנין הבית, עד שיתישבו ויאחזו בארץ? מדוע זה לא מנעו מבא במסכותים ומלשינות מצב יושבי הארץ? וי"ל דההודים או ההבוגנו ולכדו מעשית המשכן, שבה הצווי לבנות היכל לה' במדבר. בשעה שלא היתה להם עדנה נחלת שדה וכרם, בשעה שהיו נעים וגדים במדבר, ל"ש שנים היו נושאים עמם את קרשי המשכן וכליו, ובמקום חניתם וקיסוהו, ובנסעם הורידוהו, ומה למרו בשוכם מנלות בכל, נחיצות הדבר להקדים את בנין המקדש לכל עניני הישוב. אולם זה נופא קשה, מדוע באמת בא צווי ה' לעשות המשכן במדבר, בשעה שלא היתה להם עדנה נחלת שדה וכרם?

אולם על השאלה הזאת הישבה התורה באמירה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה). וכבר הרגישו המפרשים דהו"ל "ושכנתי בתוכי" ? וי"ל דהכתוב בא לבאר נחיצות עשית המשכן במדבר, משום דאחרי קבלת התורה צריך היה לכנות "מרכז רוחני בעדה, כי ראתה ההשגחה העליונה, אשר כל הקנינים הרוחניים שרכשה לה האומה הישראלית בקבלת התורה, צריך לפקד אותם במקום נאמן, בבית

עיניהם נשואות, כדי להחריב ולהחזיר כלי את היהודי מעל פני הארמה. נזכירה נא אך במשך איון שעות היה עלינו לעזב את בתינו ורכושנו ואת כל אשר לנו, וללכת לנוע בגולה מעיר לעיר. אחס, אחי היקרים, בהסתומה הנדולה אי אפשר היה לכם או, להתבונן אך עיר הומיה פורחת, נהפכה בשעות אחרות למעי מפלה. אולם אנכי, בצאתי האחרון מהעיר, אחרי ששלחתי את כל ספרי התורות, והכינותי ענלות בעד העניים, החלשים והחולים, בהשקפי או על החורבן הנורא, איך עלשת מות של בית הקברות בסתת' את כל העיר, נסמרו שעירות ראשי, וכל פצוע ומורתח קראתי: "זכור ה' מה היה לנו! נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים!!" ובשנות הגולה הרבה רעה ראינו, אימת מות, רעב וכל מיני מחלות. אולם חסדי ה' כי לא חמנו, כי לא כלו רחמינו, ולאט לאט התקלמנו ושבו מן הגולה אנשי עדתנו, ובהיום הזה התאספנו להניח היסוד לבנין ביהמ"ד, משם כאנשי הגולה בשונם מגלות ככל, ותהי ראשית מלאכתם לבנות הבית לה'. כי בגולה הביהמ"ד ממלא מקום המקדש, כמה שדרשו במגילה (כ"ט א') עה"פ וארי להם למקדש מעט, אמר ר' יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, נתאמץ גם אנחנו לבנות את הבית לה! כאנשי הגולה שלא פחדו מהאיבים, אשר סביב שחו לנו מכשולים וחתחתים להפריעם ממלאכתם, במבואר בעזרא (ר' א' ד' ה'). גם אנחנו נלחם נגד כל העובים והמניעות העומדים לשמן בדרך הזה, גם לנו כל ירפו ידינו לבנות הביהמ"ד בשעה הזאת.

הבה נא נתבונן ונראה כי שלש רעות נמצאות בעדתנו, בנוגע להשאלה הזאת.

אחת שמורה בחיצות בנין ביהמ"ד, אולם היא מהיאשת שנוכל לבנותו מפני חסרון כסף, כי עדתנו בעת עדיה קטנה ודלה, וצריך לה סך גדול מפני היוקר הגדול שעולה בעת מחיר של כל מיני חמר ושכר הפועלים והאוסנים, ומאין נקח כל כך כסף לכלכל משא תוצאות הבנין הזה? וכעניהם בנין ביהמ"ד, בשעה כזאת הוא מן

הנחת היסוד לבנין ביהמ"ד, אחרי שנות הגולה, כי ביום רשבעות שנת תרע"ה (?) מאי 1915) הולתה עדתנו הגלת שלומים, ע"י הגדה שיצאה או מממשלת הודון הקיסרית הרוסית, לעזב במשך יום אחד את בתינו ורכושנו את כל אשר לנו, ולנוע בגולה מעיר לעיר. חמא נורא ואיום שלא יכופר נעשה ע"י האכזריות הזאת, לנרש אזרחים שקטים ממקום מולדתם במשך יום אחד, ולהחריב את רכושם ומאדם, בברות עליהם בבלולים ועלילות כ"כ מכוערים ובוזיים, של "סרגלים" ומשלות אוזות "מסולאות וזב" להאשכנשים וכרמה, כאותו הרגע שכניהם נלחמו כחרף נפש במערכות המלחמה. בעד חרות וקיום המלוכה הרוסית, כחם הדם הוא ישרא לחרפה עולמית לפני כל האנושיות כולה של שנות המאה העשרים, לדראון עולם תכתב אותה הגולה הנוראה והאימה בדברי ימי ישראל והעולם. ולזכר אותה השערוריה הבלעילית, הנני מעתיק את נוסח ההלגנרמה שקבלתי או כתור דב רשמי:

Телеграмма изъ Митавы
№ 0109 подана 5 мая 1915 г.
9 ч. 40 м. дня.

Въ отмѣну телеграммы
38 распорядитесь поголов-
нымъ выселеніемъ евреевъ
изъ Курляндской губерніи
недѣльный срокъ считая та-
ковой съ перваго сего мая 55.

**Губернаторъ
Набоковъ.**

הגלגרה מספור 0109 5 מאי 1915.
(במסול התלגנרמה 38 צוו לשלח את היהודים לגלגלם משלך קירלאנד במשך שבוע החל מהראשון לחודש מאי: גוברנאטור נאבוקוב).

אכזריות פראית כזו עוד לא שמענו! נזרת הגרוע החלה מהראשון לחדש מאי, ובמסגרת נשלחה ההלגנרמה ממסוי במחישו לחדש, כדי שלא יוכלו היהודים להתבונן במשך השבוע, לקחת מאומה מרכושם. הלא גם זה מעיד כי רק אל הדם היהודי

נבחרין מבית הכנסת כלומר שרואים לתקן נגזותיהם הם, ולתקן נג ביהמ"ד אינם שמים לב, עיר כזו "לסוף חבבה", כי בעדער ביהמ"ד שהוא מבצר המרכז הרוחני, מחבא דוח איתן ופקלם עם עולמים — עם ישראל סבא, המעין והמען שממנו אנו שאבים תנחומות אל במחון ועצמה, ארך רוח וכן ברזל בנלותנו המרה, או בהכרת חורבן ושאתי נשקף לקיום העדה הישראלית "שנאמר לרוסם את בית אלהינו ולהעמיד חרבותינו" כי בית אלהינו צריך להיות במרום המעלה, וראשון לכל עניינינו הפרטים, ולזאת הנוהה להעמיד חרבותינו את בית התפלה נחשוב "לכית" שלנו הפרטי, כולנו נדאג בערו, כאשר ידאג האיש לבנין ביתו ודירתו. כולנו נקח בו חלק לבנותו.

ב דוד המלך. אחרי כל נצחונותיו במלחמותיו את האויבים החיצוניים והפנימיים, רצה לבנות "מרכז רוחני" שאמר ויחבר כל הי"ב שבמים הטובים, לעשותם לזוג אחד המוריש בצער כל אבריו, לאחים בני אב אחד המוסרים נפשם איש בעד רעהו. וכ"ן אפשר רק ע"י מקדש ה', שבו אורו ובקדושתו ישפיע לאנד ולאחד את כל האומה. ולזאת בין שדרות כל העם הפיין את הרעיון הזה, הכין זהב וכסף חרבה, וצוה לשלטה בנו שבענו, באופן שנחשב כאלו כבר הוא בנוי, ולזאת שפיר היה יכול דוד לשיר "שיר הנזכר הכית לדוד". וכנגד "הזהב ככרים מאת אלף וכסף אלף אלפים ככרים" (דה"א כ"ב י"ג) שהכין לבית ה', אשר כסח השתתפו בוה כל ישראל, אמר "ארוסק ה' כי דליתני" ויבאר בתקדים מאמרם (בי"ב א) כשם שמונותיו של אדם קבוצין לו מרי"ה, כך חסרונותיו של אדם קבוצין לו מרי"ה ובהלל פרם לרעב לחסך לא זכה ועניים מרודים תביא בית וכו' יעו"ש. ואת זאת אמר דוד: "ארוסק ה' כי דליתני" מלשון דל, כלומר רב תורות לה' שהחסרני מאצרותי, ע"י הכנת חרבה ככרי זהב וכסף לבנין ביהמ"ק. הנני מרוסם אותך כי "אתה" דליתני, כי ללא זאת, הלא היה האויב במלחמותיו לזקק את זה מסני: וזהו: "ולא שמחת אויבי

הנמנעות, ונדסה שמש כעלית האיש על ראש הדר" נבנה וחלל. והשניה אומרת כי צריכים לחכות בבנין ביהמ"ד עד אשר יבא השלום הכללי בעולם, והכל יבא על מקומו ומכוננו, ולע"ע עלינו להסתפק בכל דחו. ומצדם לו יתפללו אפילו "בשרה" ובלבד שלא יצטרכו לתת כסף מכיסם. והשלישית חושבת את בנין ביהמ"ד לדבר חובה והכרחי, שמש כבנין בית לדוד בו. וכמשי"כ הרמב"ם (הלכות תפלה פ"יא ח"ל: כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך לחבין להם בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה עכ"ל. ועליהם יש להמליץ מאמרם ז"ל (פמחים פ"ח) ואמר ר"א מאי דכתיב (ישעיה ב') והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וגו' אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק? אלא לא באברהם שכתוב בו הר, שנאמר וכו', ולא ביצחק שכתוב בו שרה שנאמר וכו', אלא כיעקב שקראו בית שנאמר וכו' ע"כ. "לא באברהם שכתוב בו הר" — נגד הרעה הראשונה, החושבת את בנין ביהמ"ד בשעה כזאת לדבר רחוק וקשה, כהעלה על ראש "הדר", "ולא ביצחק שכתוב בו שרה" — נגד הרעה השניה שאינה דואגת כלל לביהמ"ד ומקום לתפלה, ומצדם יתפללו אפילו "בשרה" ובלבד שלא ידרשו מהם כסף. "אלא כיעקב שקראו בית" — נגד הרעה השלישית שחושבת בצדק את בנין ביהמ"ד לדבר הכרחי, שאי אפשר לדחותה ממש כבנין "בית" בערו לדוד.

ומעתה מה נאמנו דברי חכמינו ז"ל בשבת, המובאים בראש דרושנו. ובאו להשיב בזה לאותם האנשים שמדחים את בנין ביהמ"ד עד שיבא השלום הכללי בעולם, ועד שיוול שבר הפועלים והאומנים, אבל מדוע זה בשוגם הביתה ומצאו את גג ביתם רעוע ושבור, לא חכו להשלום הכללי, לא חכו שיוול שבר הפועלים והאומנים, רק ראו חכך לתקנו ולבנותו. ובנין ביהמ"ד מרחים עד שיקים דברי החזו"ת ישעיה (ב' ד') לא ישא גוי אל גוי חרם ולא ילמרו עוד מלחמה: וזהו: "כל עיר שנגזתיה

ל'ה אשר בספו עתה, לא האויב לוקח אותם בע"כ ממנו, רק הוא נותן מרצונו להביאם. וכבוד זה ערנתו מעלה מעלה והפלת בהבצלת!

ל'. כן גם אנחנו, האויב פרש ידו על כל מחמיריו. ביום ב' רשבעות הגלינו מבתינו. ולואת עתה. כל אחר סאתנו, צריך לתת לבנין הבהמ"ד בשמחה ועליצות הנפש, ולהורות

תוכחת מגולה לאחר שפתח הנותנו בשבת.

ויהיו בני ישראל כמדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת. ויקריבו אותו המצאים אותו מקושש עצים אל משה ואל אהרן ואז כל העדה וכו'. ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש רגום אותו באבנים כל העדה מחוץ למחנה (במדבר מ"ז ל"ב ל"ג ל"ה).

וקשה הלא הפקילה היתה ע"י העדים שהתרו בה ואמרת (פנהרין מ"ה ב') מעולם לא שנה בה אדם. וא"כ למה אמר הקב"ה "רגום אותו באבנים כל העדה"? הלא העדים בעצמן היו ממיתין את הנסקל, וא"כ למה זה הוצרכו להשתתף בזה כל העדה? גם קשה מה שאמר "ויהיו בני ישראל כמדבר" וכי לא ידענו שבמדבר היו?

כי פלוגי... פתח את חנותו בשבת, והוא מחלל שבת בפרהסיא. כל הפצרותיו שיסגור חנותו בשבת, וגם ההתראות לא העילו מאומה, יום השבת בעירנו חסיד משחמר על פי החורה והמצוה, דומיה ומנוחת קודש שוררת בכל העיר, והנה זה בא ומחלל את השבת בפרהסיא וע"פ הדין המחלל שבת בפרהסיא עומד בשורה אחת עם המוסר לעכו"ם, כמו שפסק בשו"ע י"ד (בס"י ה'), ולואת פלוגיבל יהיה ש"ץ לפני העמוד להוציא את הצבור, לא יצרפיהו למנין עשרה, ולא יקראוהו לס"ת כמוסר לעכו"ם. ולא רק על הרב לבר ללחום כנגד המתפרצים, רק כל העדה מחויבת ללחום מלחמת הקודש את המקושש של זמננו. יזורו "רגום אותו כל העדה!" והיו: כל יקנו אצלו מאומה בחנותו, כל ילווהו נמ"ח, כי צריכים להלוות ולוודשע להאיש השומר שבת. אבל לא לאותו העובר שיצא מכלל ישראל.

שלא להיות מסיע ירי עוברי עברה.
אחי הנעלים! השבת היא מבצר ותוסת היתרות. השבת היא היסוד של ההשקפה היהודית על כל הבריאה כולה, בה ממון סור קיומנו עלי ארץ בכל ימי נרודנו בגולה, גם האש של האינקביציה הנוראה והאיומה, לא הפחידה

אולם התורה באה להבליש בזה. כי חטא המקושש איננו רק חטא פרטי שחטא לאלהיו, רק גם חטא כללי. רהלא כל ישראל ערבים זה לזה. ופגע בכבוד כל ישראל. כי חלול השבת היה "כמדבר" — במקום שהיו נוזנים מרגן שמים, בכל יום בעטר לגולגלת, ובשבת אין המן יורד כלל, ועל כל צער ושעל ראו את ההשנחה האלהית, ובב"ז — "וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת". אחרי כל הנסים הגלויים שעשה ועושה הקב"ה, הנה נמצא איש המחלל שבת. ואינו שומע לכל ההתראות. המחזה הנורא הזה מעיב את קרני ההוד של כל ישראל, לואת לאות מחאה נגד מעשה הבלעיל הזה, קרא הקב"ה "רגום אותו באבנים כל העדה!" כל אחר יורוק בו אבן להמיתו! לקים "ובערת הרע מקרבך". יען כי זה החטא נוגע להכלל, כי השבת היא נשמה ועורק האומה הישראלית, ולכן לא על משה לבר להתעניין בשמירת השבת ולמנוח שומרים ע"ה, כמבואר בספרי, רק התובע על כל ישראל, ומחזה המקושש צריך לזעזע ולהעיר נימי הלב של כל האומה.

שמעו אחים! גם בעירנו קרה מעשה המקושש.

בענין ערך וקדושת השבת, ולכן נקום נא כולנו כאיש אחד ללחום נגד מחללי ומחריבי את קדוש הקדשים — השבת, כי בשול השבת הוא בשול כל התורה כולה, כדירת עורק היהדות ונסילת נשבת עם ישראל, וכמאמרם "שקולה שבת כנגד כל המצוות" (ירושלמי נדרים פ' ג'). אל תרפינה ידינו במלחמתנו הקדושה עד שיסגר את חנותו בשבת, ולהחזיר בעידנו את עטרת קדושת השבת ליושנה, ואז הכל על מקומו יבא בשלום!

את היהודי משמירת השבת, כי השבת היא יסוד כל התורה כולה. השבת היא מאחרת מאגדת ומחברת את כל היהודים הנפוצים על כדור הארץ לאומה שלמה, ומניחם ומצילם מסכנת הפגיעה וההתבוללות. השבת מכינה אודותיה ככל בית ומפיצה קרני אור מסחרו לכל זווית ופנת. כיום השבת היהודי מגער עצמו מאבק הגשמי החלוני, והוא מתרומם לעולם כבודי רוחני ואצילי. (ועין בדרושנו "לשבת שוכה" במדור "דרכי תשובה")

מילי דהספידא.

מספד מר שקוננתי בפניו על מות אדוני אבי מורי המופלג בתורה וביראה המצוין במדותיו הנעלות ותמים במעשיו הי"ר שלמה איסר ב"ר משה זצ"ל. שנפטר י"ד תמוז שנת תרע"אונקבר למחרתו במעלה הקברים בוילנא.

דור דור ודור שיני.

אמר ר' יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם, דאיינו באברהם כתיב (בראשית כ"ב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובאיוב כתיב (איוב א') איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע (נבא בתרא מ"ו ב').

כבר העירו רבים בהבנת המאמר הזה, איך יתכן שאיוב יהיה גדול במעלה יותר מאברהם? ועוד מה זה שדיקון: גדול "הנאמר" באיוב?

לנו בריוק. לא כן דורו של איוב אינו מסומן ומצוין בקרא מפורש, ופליגי בזה תנאי, באיוב דור היה (כ"ב מ"ו ב'). ואנחנו נלך בזה: ע"פ דעת ר' אלעזר, האומר איוב כימי שפוט השופטים היה שנאמר (איוב כ"ז) הן אתם כולם חיות ולמה זה הכל תהבלי, איזה דור שכולו חבל היו אוסר זה דורו של שפוט השופטים, ועייש בפרשיי, ואם נתבונן נראה מה רב תהבול, בין דורו של אברהם לדורו של שפוט השופטים, אשר היה דורו של איוב. דור של אברהם היה דור של אמונה, רק דור של אמונה כוזבה ופנאסיוס להשתחוות לכל עץ ואבן, כי שקועים היו בהחשך ובהכערוה. והשגתם היתה מצומצמת ומגבלת כ"כ, עד שכל מחוה חרש ופשוט מכחות הטבע, הלהיב אותם להאמין שהוא אלהות. ובדור כזה היתה התוכה על אברהם ללחום את הפנאסיוס והכערוה שכמו פני כל הארץ,

הנה אם נרצה לשפוט את האיש המצוין, ולהביא במשפט הברק את תכונותיו ומעלותיו, התוכה עלינו מראש להתבונן באיזה דור נמצא זה האיש המבוקר על ידינו. כי לפי ערך הדור, כן יוגדל או יוקטן ערך האיש המבורך המבוקר ע"י, אם לשבת או לחסד, כמה שדרשו ע"פ ונה איש צדיק תמים היה כדורותיו, יש דורשים לשבת, ויש דורשים לגנאי, כי האיש המורס מדורו, עליו התוכה תמיד להתבונן אל אנשי דורו, וכדבר שהמה נכשלים עליו לעמוד בפרץ, פעם ללחום בגלוי כנגד שיטתם או שמונתם, ופעם להתנהג בעצמו בהנהגה מצוינה כ"כ, עד שיהיו כל מעשיו העצמיים מחאה גלויה על כל עלילותיהם ומעשיהם. והאיש המורס יהיה כראי מלוטש, להתבונן אליו, ללמוד ולקחת מוסר ממנו וממעשיו ומפעולותיו.

והנה דורו של אברהם אבינו ידוע

העצמית התמימת — לא ע"י מלחמה — השפיע בזה בראשונה על בני דורו, עד שראו והכירו אח"כ את "הירא אלהים" שכאוב, ואז "וסר מרע" שהסירו את אליהם, ועברו כולם לאל אחד.

ולואת אם כי מעשי אברהם ופעולותיו ברורו, היו כבירים מאד, המתפשטים ומתרחבים לכמה ענפים, אבל כל פעולותיו צמצם בפרוגרמה אחת של שתי סלים: "ירא אלהים" — כלומר בכל פעולותיו ראה לפרסם יראת אלהים בארץ, לא כן איוב ברורו, היה מוכרח להרחיב את הפרוגרמה שלו בתמימות, ישרות המדות וסר מרע, ורק על ידם היה יכול אח"כ להפיץ את יראת אלהים בארץ, ושלמות המדות באה אצלו, לא מחובת האנושיות והכרת הדעת, כי אם מצד "יראת אלהים" וכפי שבארנו בדרושנו "דרך צדקה", ואת זאת דקדק ר' יוחנן בבריו. לא אמר "גדול איוב מאברהם", כי אם "גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם" כלומר הפרוגרמה להפצת אלהות אצל איוב נאמרה באופן יותר רחב, תחת אשר אצל אברהם נצמצמה בשתי מלים: "ירא אלהים".

קרובי ואחובי! גם אבינו היקר הנפטר, ברור של "שפוט השופטים" היה. שופטים חרשים שרצו לקעקע ולעקור את כל התורה, עמדו לישראל. וראשית פעולותיהם היתה להרעיל את כל הנוער, ולואת אבי, יותר מכוחותיו, התאמץ והתמסר לשלוח אותם להישיבות, ולגדל אותם על מבועי התורה והיראה, הוא היה סמל המדות החרוטות, איש חם וישר, מופלג בתורה, ובסמיותו ואהבתו הנפלאה לתורה, השפיע גם על אחיינים ושלחו את בניהם להישיבות, והיה נכבד אצל כולם, כי היה ירא אלהים באמת, בכל לבו ונפשו. יגע ועסק באמונה ע"ד ההצטיינות, ש'לראבוננו הוא חזון בלתי נפרץ בזמננו, וכל אלה רק מפני כי יראת ה' היתה חופפת עליו כל היום, מי ימנה ויספור את כל מעלותיו? לבי יחרר בוכרי את כל אלה, הרבה יסורים סבלה, וגם יסורי איוב באו עליי, כי מתי בניך היקרים בחיך היה אחי המופלג בחיי מו"ה עזי הירש ז"ל, ואחי הבחור המופלג בחיי מו"ה יוסף ז"ל שנקטף כאביו, היה נא אבי יקר, למליץ טוב בערתי, ואתה לך לקץ, תנחת ותעמוד לגורלך לקץ היסין!

עת אשר האנשים מוכים בסגורים סרור דור, מלהבין ולהרגיש את אור האמת — אור האמונה המהורה, להאמין בה' קונה שמים וארץ, ולהרחיק את האלילים מעשי ידי אדם, אשר הבל המה ואין בהם ממש.

לא כן דורו של איוב, דור של שפוט השופטים, דור אשר לא לאמונה נברו בארץ. דור אשר אין אלהים היו כל מוסדותיו, דור של מינות ואפיקורסות, דור של חפשויות, והפקרות, אשר פרקו מעליהם את עדים מהר חרב, ולא האמינו כלל. כי אור מרומה ומוטעה נגה עליהם, והולכים שולל מדרך אור התורה האמתית, ודעות זרות וגמפים ומנהגים משונים של "נאורים" ו"מתקנים מתפלספים" הכו שרשים עמוקים ברוחם ובלבם, ועל כל דבר וענין הניפו את חרב הבקרת לשפוט ולהוכיח, וזהו שאמר ר' יוחנן (כ"ב שם) מאי דכתיב (רות א') ויהי בימי שפוט השופטים, דור ששופט את שופטיו, וכבר ירא ר"א (שם) איזה דור שכולו הבל היו ואמר זה דורו של שפוט השופטים, כי כל דעותיהם החפשויות והמוטעות היו בלי שום יסוד, וכולן הבל תבליס.

והנה מה קשה היה לאיוב להקריש מלחמה של התוכחות, עם אלו האנשים הכופרים במציאות ה' ויחורו, ופרקו לגמרי מעליהם את עול התורה והמצוה, אחרי שהם גברו כמקסימום את ה' במסות של התחכמות, והלא ידוע מה שאמרו חז"ל כל באיה לא ישובו, זו מינות, ולכן כדי שהוא בעצמו, והמעט שנשארו מסורים לה' ולתורתו, לא יושפעו מהרחות הרעות שהיו מנשבות אז בעולם ומביכרו, התבונן איוב שזהו זהו הדרך הנכון להקריש מלחמה עמה, דק ארדיבה להתגבר ולהפריש מהם והיה מתנהג בתמימות, כאילו אינו רואה ואינו שומע סגל הנעשה מבינתו. והצטיין מאד במדותיו הנשגבות, בתכונותיו ותמימותו הגדולה, עד שנהיה לסמל ההום והיושר, הצדק והמשפט, ובוה הדרך של עליה עצמית, השפיע על המעט שנשארו המיטים עם רעותיו. עד שסוף כל סוף הבקיע והשפיע בדרכו — דרך התמימות, הצדק והיושר, בכל כל בני דורו, את אותן הסגולות והמדות הנעלות שהיו בו, וכבר יא מלומש ראו בו את "הצדיק והמים הדור" עד שהבינו כי הכל בא אצלו מהירא אלהים, וזהו שדיק הכתוב אצל איוב בראשונה "איש חם וישר" כי ע"פ הנהגתו

תפקיד האשה בהחנוך.

מה שנשאתי בפניה על אמי הצנועה
והחסודה אשת היד וכו'. מרת מלכה
כ"ר צביע"ה דמשפחת מיני' שנפטרה
כ"א אדר, ונקברה במעדה הקברים
בוורקנא.

ויבא אברהם לספר לשרה ולבכתה (בראשית כג).

ומקשים הלא כבר כתיב ותסת שרה, וא"כ הא היה לו לומר רק ויבא אברהם
לסופרה ולבכתה ומה זה שאמר עור הפעם "לשרה"?

בחנוכה המופתי והמצוין את בנם יצחק, עד
שהלך להעקד מעצמו, מזה ירע להעריך את
רום מעלת דוחה, והשפעתה הכבירה ומבטת
הבהיר בנוגע לשלמות החנוך. ועל נושא זה
הפליג בכבהה בהספדו.
והנה הלא אמר שלשה לבני ווי להספד,
וא"כ הבני הא מצעמו הוא קודם
להספד, הבא אח"כ ע"י התעוררות המספיד.
וא"כ מרוע זה בא אברהם להספידה מקודם,
כמשי"כ. ויבא אברהם לספר לשרה ולבכתה
— ההספד קודם לכ"כ? אולם י"ל כי על שרת
לא התעוררו לבכות מעצמם, יען היתה זקנה,
ולואת בא אברהם לסופרה ולהניד שבחיה: את
הצמיגותה בחנוך בנה בפשט צוארו לשחיטה,
ובחכמה הרואה את הגולד צותה לנרש את
ישמעאל. וזהו: "ויבא אברהם לספר לשרה"
כלומר לא על היותה אשתו הספידה, רק
בהיותה "שרה" הנפולה מורכבה מבטתה החזק,
בחנוכה המופתי, וגם בצדקתיה ומעלותיה,
וע"י יתעוררו כולם לבכותה.

אמי יקירתי! הנני באתי להספידך, אולם
אין מלים בפה לאחד את כל מעשי
צדקתיך. את הרלקס את נר התורה בבית,
ואת "הישמעאלים" החרשים הרחקת מאחורי, ואת
ה"האקדוי" בניך לבי כנישתא — להישיבה,
קיימת באופן נפלא ומצוין מאד. לא חשבת
מכל עמל תלאה ועבודה ללמדנו תורה, כי
את האשת חיל מפרי כפרך נשעת וגדלת כרם,
והיית דגולה מרכבה בחנוך בניך המופתי.
הה! אם אהובה! הסתו עקך אותך מאחורי
והאב נדול מאד. ואת נשמה מהורה, לך
יאמר בצדק: "לכי לקץ ותנווה" כאשר את
היא, שיכולה לנוח ולשקוט במחנוך, כי שרך
שהכניות הרבה מאד!

ונקדים מאמרם במד"ר (שם) עה"פ ויבא
אברהם. מהיכן בא? מהר המוריה

בא, הנה הנסיון מהעקרה, גם אצל יצחק
היה גדול מאד. כי יצחק היה אז בן ל"ז שנה,
כמה שפרשיי במד"ר שם, ובכ"ז הולך
הוא להשחט בל"ז שלם ובנפש חפצה, מבלי
לעורר שום שאלה וספק. "האב מעקד בכל לב,
והבן נעקד בכל לבי, כמ"ש בילקוט
(רמז קיא) וכמו שהארבנו בזה בדרוש א' לריה.
ומי הסב אומץ רוח כזה ליצחק? רק שרה
אמו, כי היא גדלה ופגחה אותו ברחו כבד וכלב
אמין לאהבתה. בראותה את בן הנר המצויה
וכר מצחק (שם כ"א) ופרשו במד"ר ע"י מצחק
הוא הלשון הזה של צחק, אלא ע"י וכו'
יעו"ש, הנה אמרה "גרש את האמה הזאת ואת
בנה", למען לא ילמד ממעשיו. וב"כ גדול
וחשוב תפקיד האשה בחנוך הבנים, עד שהקב"ה
אופד לאברהם ע"י "כל אשר תאמר אליך
שרה שמע בקולה" כי האשה היא היא המכרעה
בגדול דור בריא ואיתן על מבועי התורה
והיראה, והרלקת נר התורה והשראת השכינה
בכל הבית. ועיין בדרוש "דרך הדרום" שהארכנו
בזה. מכ"ז אנו רואים את גורל ערכה בהחנוך
של בנה יצחק, ומשחר ילדותו נתגדל נתפתח
ונשתלם ע"י אמו, להאמין בה' ולשמעו בקולו
לכל אשר יצוהו. ורק תורות להחנוך המצוין
של שרה אמו הוא הולך להעקד בכל לב,
מבלי לעורר שום שאלה אצל אביו. והוא שאמר:
"מהיכן בא?" — להכרת גודל ורום מעלתה
של שרה, כרי להעריך ערכה האמתי בהספדו?
— "מהר המוריה בא" כלומר אמנו שרה
שהייתה מצמיחה בצדקתה יראתה ובמדותיה
הכי נשגבות, אבל עיקר גדולתה ראה אברהם
אביו "מהר האוריה" — ממעשה העקרה,

ספרא רבה דיישראל.

מוספד ככי תמרורים על מות מר הותני הרב
הגאון המפורסם: החכם הכולל, אוצר התורה
היראה והחכמה: ראש המבקרים והסופרים וכו'
רבי מרדכי ראבינאוויץ זצ"ל, שנשאתי
ביום א' לס' ויצא תרפ"ט בביהמ"ד „דפועלי
צדק" בעיר סקירל. נפטר כ"ה מרחשון תרפ"ט.

סמליון אומר וימת שם משה ספרא רבה דיישראל, תניא ר' אציעור
הגדול אומר שנים עשר מיז עד שנים עשר מיל, כנגד מחנה
ישראל, בת קול משמיע ואומר וימת שם משה ספרא רבה דיישראל
(סוטה י"ג ב.).

וקשה מאד, מרוע בשאר ההספרים שנמסרו על משה, לא נאמר כי הבת קול
היה משמיע את ההספר בכל מחנה ישראל, ורק על ההספר „ספרא רבה
דיישראל" אמר ר"א הגדול: „שנים עשר מיל וכו' כנגד מחנה ישראל. בת קול
משמיע ואומר וימת משה „ספרא רבה דיישראל" ככלל איננו מובן, מה הוא השבח
על משה שהיה „ספרא רבה דיישראל"?

בפרשת השבוע (בראשית כ"ח) איתא, ויתלום והנה סלם מצב ארצה
וראשו מגיע השמימה וכו', ודרשו ע"ז במדרש (שם): ד"א
ויתלום והנה סלם מצב ארצה, אמר ר' אציעור בן עזריה הראה לו
יונה, שנאמר לקצבי הרים ירדתי וגו' (יונה ב' ז') וראשו מגיע השמימה
הראה לו אליהו, שנאמר ויעל אליהו בסערה השמים (מ"ב ב' י"א).

המאמר הזה תמוה מאד, מרוע את נבואת יונה השפיל ורמה לארץ, ודרש
„סלם מצב ארצה" ואת נבואת אליהו דרש „מראשו מגיע השמימה"?

הלא אליהו ויונה שניהם נביאי ה' המה, ומה הוא ההבדל ביניהם?

יירי המה הולכים הלך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין
שניהם ויעל אליהו בסערה השמים, ואלישע ראה והוא מצעק אבי
אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד (מ"ב ב' י"א י"ב).

ויש לדקדק: א) מרוע עלה אליהו השמימה ע"י רכב וסוסי אש דוקא? ב) הלא
האלהות מתגלה רק ע"י קול דממה רק, אבל לא ברעש ה' ולא באש ה',
כמבוא בספרים א' (וי"ט י"א י"ב) ומרוע עלה אליהו השמימה ע"י מערה דוקא?
ג) מרוע כתוב „מצעק", ולא „צועק" כפי משפט הלשון בב"מ?

בישראל כמשה וכו' ומרוע זה שלשה גם בו
המות, ומרוע לא עלה גם משה השמימה
קים בגוף ונפש כאליהו? ואם נאמר להיפך
כי המיתה מעולה מלהשאר קים בגוף ונפש.
יצא לנו כי גם צדיקי הדור המתים והנקברים,
יהיו מעולים וחשובים מאליהו, וזה הלא לא
יתכן כלל?

ונראה לי לבאר, דהנה הרמב"ם (בהלכות
יסורי התורה פ"ד הל"א) כתב
דאיבעה היסודות שהם: אש, רוח, מים וארץ
הם יסודות כל הנפראים מאדם ומבהמה, וכו'
דרך האש והרוח להיות מהלכם ממטה ממבוא

בפתחת ספרי שו"ת „שם עולם" בתחילת
המאמר „ההורה וטגולותיה" הבאתי

דברי הרב „עקרת יצחק" בשער ק"ה, שחקר:
אם להשאר קים בגוף ונפש מעלה מן המיתה.
או פחותה ממנה? אם נאמר שהנשאר קים
בגוף ונפש כאליהו מעולה וחשוב מן המת,
כי המלאכה מן המות הוא טוב גדלה ומפורסם,
איך קשה משה שהיה מוכר מין האנושי,
אם במדות והכונות נפשיות יקרות כערות התורה
(במדבר י"ב ג') והאיש משה ענו מכל האדם
אשר על פני הארמה, ואם בנבואה כערות
הכתוב (דברים ל"ד י') ולא קם עוד נביא

ומגיע אליה לפי ערך הכנתו ושלמותו. אולם האברבנאל משיב עליו שם, ודעתו כי הנבואה היא דבר נסוי מגיע מהשייטת כמו שגידע שאר הנביאות, ואינה מבטלת, והאריך עיון בראיות. ומה שהביא הרב המורה ראה מהגמ' בנדרים (ל"ח א') איר יוחנן אין הקביה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר, חכם ועני, וכולן במשה וכו' אלמא דצריך הכנה ושלמות להנבואה? פרש הרב אברבנאל, דשם קאי על "השכינה" שאינה שורה וכו' אבל לא על "הנבואה". ועור המאן כי מהמאמר גופיה יש להוכיח דלא קאי על נבואה, דבשלמא שנים האחרונים, החכמה היא מעלה הכרחית לנבואה, וכן מרת הענוה היא שלמות בדעה, וכמדות, אבל שנים הראשונים שהם גבור ועשיר, למה צריך לנבואה? היעלה על הדעת שיהיה הנביא חזק האברים בגלית הפלשתי ועשיר כקרח? ובאמת מצאנו שהנביאים היו חלשים ונדלים, והיו נותנים להם מתנות מועפות כשתי הלחם ובקבוק הדבש, אלא ע"כ שלא כוון ר' יוחנן במאמרו "בשכינה" על הנבואה, כי אם שכינת השפע האלהי, ועוד האריך בזה האברבנאל יעקב, ולולא דמסתפינא הוה אמינא הרב המורה והאברבנאל שניהם צדקו ויחיו. כי הנבואה מתחלקת לשנים: לנסיה ולטבעית. ובה אפשר לישיב כל המקראות והמאמרים מענין הנבואה, ונבואת משה היתה טבעית וכו' ובשעה שהתראת הקב"ה למשה בפעם הראשונה ואמר לו של נעליך מעל רגליך וכו' (שמות ג'), פרושו: הכן את עצמך לנבואה ע"י התפשטות הנשמות. כי נבואת משה היתה טבעית. ע"י הכנה ועליה בשלמות מסדרתה למדרגה, וכמו שמופיע בתורה במהלך התפתחותו והשלמותו מיום הולדו עד יום מותו, עד שבא למדרגה של: "ולא קם עוד נביא בישראל כמשה", לא כן אליהו, ע"ד מהלך עלייתו, השלמותו והכנתו לנבואה לא מצאנו, רק לפתע פתאום: ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב ה' אלהי ישראל אשר עמדתו לפניו אם יהיה השנים האלה טל וספר, כי אם לפי דברי (מלכים א' י"ז א'), ומזה יש לשפוט כי נבואתו היתה נסית, ולזאת פעולתו היו מרעישות, ומשוריה היתה הפתלקות שעלה בסערה השמימית, לא כן משה אף שעלה למדרגה היותר גבוהה בנבואה, אולם כיון בא ע"י הכנה ועליה במסדרתה למדרגה ובהיות הנבואה אצלו טבעית, לכן גם מיתחת היתה טבעית.

האריך למעלה כלפי הרקיע, ודרך המים והארץ להיות מהלכי' מתחת הרקיע וכו' עכ"ל. ויפה אמור כזה בפי מלכים בבואו הכתוב, מעלית אליהו המוכא לעיל, דרכב אש מודה שהתפשט מן החסריות ולא נשארו רק שני היסודות הקלים אש ורוח, שנגד האש נרמה לו רכב אש, ונגד הרוח ראה שעלה בסערה, ששני יסודותיו הקלים נשאו גופו לשמים, דכל זמן שהגוף מורכב מארבע יסודות יש להנפש חבור עם הגוף, ולא יוכל לפשוט את השמלה רק ע"י המות. אבל אחר שהאש לחכה את שני היסודות החבירים, עפר ומים, אשר טבעם לרדת למטה, הנה הרוח שהיא הסערה נשא את גופו השמימי.

זוכה אליהו לזה מפני כי לחם מלחמת ה' את נביאי השקר, אשר פרשו את מבמדתם לצוד את ישראל, להתמכר לעבולת הבעל והאשרה, ועיניו היה רעב נורא, כי שלש שנים לא ירד גשם, ואז קבץ אהאב את כל הנביאים אל הר הכרמל (מלכים א' י"ח כ'). ואליהו אמר האלהים אשר יענה באש הוא האלהים וכו' ותפל אש ה' ותאכל את העולה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה, וכל העם קרא אז ה' האלהים, ואת נביאי הבעל תפשו ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחתם שם, הפעולה הגדולה הזאת, עשתה רושם בכיר על עם ישראל, כי עיניו ראו בעליל, אשר הבעל הוא אילי, מעשה ידי אדם, וחורו ודורו באלהים אמת, וגם השמיד את נביאי השקר שהיו מדיחים את ישראל מאחרי ה'. נמצא כי ע"י הורדת אש ה' מן השמים הוכרה האלהות האמתית, נתגדל ונתקדש שם שמים, ונעשה מרכבה לשכינה, ומזה נתעלה ונאצל הרכב וסוסי האש בעד אליהו בשעת הפתלקות, והמה לחכו את המים והעפר הנמצא בגופו, ואז עלה גופו השמימי ע"י רוח סערה. ולזאת אם כי נבואה היה משה נרול מאליהו, אבל בהפרס הזה של הר הכרמל, נעשית מרכבה לשכינה. ע"כ שכל ישראל הכירו כי ה' הוא האלהים, ומזה נאצל הרכב וסוסי האש שהעלוהו בסערה השמימית, מה שלא היה אצל משה, ומבוארת בזה חקירת העקרה.

ועוד יש לומר בתורת התקירה הזאת, בהקדם המהלכות שבין הרמב"ם והרב אברבנאל, כי דעת המורה (ח"ש פ' ל"ב) אברבנאל היא שלמות אחת בטבע האדם,

הוא אבי שהראני את דרכי בחיים, ולואת הנני מרגיש את הסתלקותו, דאבא עלי נפשי מאד, והנני צועק ובוכה, אולם גם עליכם להתעורר ולבכות, כי עליכם לדעת שהיה "רכב ישראל ופרשיו", הוא היה מנהיג ומדריך העם, קנא קנאת ה' צבאות, והשמיר את כל נביאי הבעל שהפצו את אלהיות הגוים שהיו שוכנים בגבולם, ורצו שעייני גם ישראל בעמם יתבולל. הוא היה המגדל המאיר שהפיץ את עניי החשך שכסו את שמי היהדות האמתית. ולכן עליכם להרגיש את האבדה הגדולה הזאת.

כן רבותי, נוכל לומר על כבוד מר חותני הגאון הנספד, לבי נשבר לרסיסים בזכרי את כל פעולותיו הכבירות שעשה עמי ברוח ובחומר, וממש היה "אבי אבי" כשניהם. ועיני חרדנה פלגי דמעות על שביר הגדול, אולם למה אתם מחשישים? הירעתם כי נלקח מאתכם גאון בקי בכל התורה, מחבר ספר ענקי על הרמב"ם המורה ומפרש את "היר החוקה" להגותו ולצרפו, לברר וללכד דבריו ע"פ נוסחאות עתיקות ונכונות מדויק ומכח, אשר אך על פיהן תפלגה רובי החמירות שנתקשו בו המשיגים והמבקרים אנשי הדת מעולם, וכל נאנני הדור הביעו במכתביהם את התפלאותם והסכמתם, בשלכת אהבת קרש על המפעל הענקי הזה, וכפי שמוכא לקמן בהקדמה להקונטרס "גדולת מרדכי". גם נמצאים עוד שלשה עשר ספרים בכת"י בכל מקצועות התורה והחכמה, ובאמת היה "רכב ישראל ופרשיו". הוא היה מגן התורה והדת בתקופת ההשכלה, אשר רבים היו חלליה, וכנגדו מלחמה אור את כל כחותיו וילחם עמם. הדם את כל מבצריהם, וישם לאל את כל מענותיהם ועלילותיהם. עיי מאמריו המוכחמים והנפלאים המלאים תורה וחכמה ונקרת הדת, ומאמריו הרבים בכל הספרות העברית בכל המקצועות, הרעישו ממש תבל ומלואו, והוא היה "רכב ישראל ופרשיו" להגן על התורה מכל מתנפליה, ולכן הורידו כנחל דמעה, על ארון הקודש הזה ששלק לפרוץ! חילולו מרה על ארז ואריר התורה ששלק מאתנו זה! מי יביא לנו תמורתו???

והנה רע וסר היה גורל ישראל בימי אחאב, נעדרה הכתוב (מלכים א' ט"ז: 1) ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלהי ישראל בכל מלכי ישראל אשר היו לפניו, ועיין אמר ר' יוחנן שכתב על דלתות שומרון אחאב כפר באלוהי ישראל לפיכך אין

ובזה מבואר היטב המדרש הנצב בריש ההספד. הקב"ה הראה ליעקב בחלום, כי יקמו ממנו אנשים רמי המעלה בנבואה, אשר נבואתם תחלק לשני אופנים: (א) לנבואה טבעית, הבאה במדרגות עיי ההכרה העצמית, בדמיון הסולם המוצב ארצה, ועיי מדרגות מדרגות יגיע בנבואתו לרום המעלה. (ב) לנבואה נסית, הבאה עיי ההופעה האלהית התאומית, והנה אצל יונה הנביא היתה נבואתו טבעית הבאה במדרגות, דהלא אמרו (ילקוט יונה תחתי) אמר רבי יונה, יונה בן אחתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית השואבה ושררה עליו רוח הקודש, ללמדך שאין השכינה שורה אלא על לב שטח וכו'. הרי דיונה בראשונה היה אחד מעולי רגלים, ועיי ההתרגשות וההלהבות של שמחת בית השואבה, נתעלה ונתרוממה נפשו עד ששררה עליו רוח הקודש. ואותו רוח הקודש שבא ליונה מתוך התעלות נפשית, התפתח והשתלשם אצלו והיה אח"כ לנביא ה', כי השכינה והנבואה הם ענינים נפרדים וכדעת האברבנאל הגיל, ולואת על הכתוב: "סולם — המורה על מדרגות — מוצב ארצה" אמרו "הראה לו יונה שנאמר לקצבו הרים יירדתי" כלומר בריש שהוא בעומק התחום שחתח קצות החרים, גם שם שרתה עליו הנבואה. אחרי היותה אצלו טבעית לא כן נבואת אליהו, שהיתה נסית, עליה דרשו: "וראשו מגיע השמימה" כלומר בלי שום אמצעות של מדרגות רק עיי ההופעה האלהית הניע בנבואתו ישר לשמים, וזהו שאמרו: "הראה לו אליהו שנאמר ויעל אליהו בסערה השמיים", כי הסערה באה לרדלי היות נבואתו נסית.

ולפי המבואר לעיל, מה גדלו פעולותיו של אליהו בעד עיי ישראל, אשר הסתלקתו דיהת באמת אברה גדולה מאד בעד כל ישראל. פלגי דמעות היו צריכים לזרום, בהלקח מהם אליהו הנביא, עשרת ראשם, אולם כל העם הווים ושוכבים ברוסיה, ואין איש מתעורר ומרגיש את ערך האבדה הגדולה הזאת, ורק אלישע הוא היתירי המרגיש והמערך את גודל השבר שקרה לעם ישראל. אבל כל העם מחשים, ולואת, אלישע — רואה את הגודל עיי הסתלקותו של אליהו — והוא מצעק "כלומר מצעק ומעורר את ישראל לשום לב אל גודל ערך האבדה הגדולה הזאת, ומה הוא מצעק? "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו", הוא אבי שלמרדן והשפיע עלי את נבואתו,

שולטת בהם. "ואם לאו" — שלא תהיו מובדלים מן העמים — הנה ה' יביא לכם החרבן היותר גדול והשונא היותר עצום את "נבוכדנצר מלך בבל וחביריו" שהחריב את ארצנו ושרף את בית מקדשנו, ובכל דור ודור השמיעה וההתבוללות הביאה נבוכדנצר חרש, וכן אחאב וחביריו שמו להם למטרה כי "אפרים בעמים יתבוללו", גם בני ישראל יהיו עובדי הבעל והאשרה ומשתחווים למולך ככל העמים, ואז שלום יהיה לו מכל עבריו, מבית ומחוץ, ומה היתה אחריתם? חורבן הארץ וגלות ישראל ע"י שלמנאסר מלך אשור.

וכן

גם בוסננו, יצאו אנשים בעקבות נביאי השקר. את האלילים הזמנים הנחשים של העמים נהררו ויקשטו בכל מיני פאר וישתחוו להם, ואת מגולות התורה, מורשה לקהלת יעקב, יעוללו בעפר, ויתאמצו להרחיק מעל גבול ישראל, ע"י העתונות והספרות הפרוצה. המלאה רעל וכפירה, החול והלצה, לכל קדשי בני ישראל ולנושאי דגל התורה והיהדות. את תלמידי הישיבות וגאוניה יצירו ויתארו בצבעים שחורים, ויחשבו לאנשים שאינם מן הישוב ורחוקים מהיהם, וכל אלה יעשו למען הבאיש את רוחם בעיני ההמון, ואת תעמולי הזמן והכליו, ירימו המופרים על הגם, הנה עתה למשל התחרות כדור הרגל והספורט לוקחים חלק בראש, והמופרים — נביאי הבעל זמנינו, יקרישו את מאמריהם להנצחנות של כל בן כפר, מפלפלים בתהלוכותיו, ויוצאים בתופים ובשרות והשכחות לפני כל מחנה ספורטיבים. ומה אנו רואים? אנשים ונשים, מן זקנים, רצים לראות במלחמת התחרות, "הילדים הגדולים", האין זה תעמול של נביאי השקר זמנינו? מסמנה חרשה הופיעה במחנה ישראל, תחת ההתחרות והתפתחה כדור הראש — בא כדור הרגל! וכדור הזה תוצאות רבות לרעה, ומחליק במשחק זה את השבת בפרהסיה, ויתאב במרד (איכה ב') וז"ל: מור שמעון הזה מפק חלת מאה גרביק, ולמה חרב? וכן א"ר הונא משום שהיו משחקין בכדור בשבת ע"ל, ועין באי"ח (ס' תקי"ח א' בהמ"ז ומ"א), ובכלל הנה תחת המסנה של "קולמור" יביאו למחנה ישראל כל התאנות ותענוגי בשרים, זימה ותבל, ובידעם בי אין איש שיתיצב בפניהם ויספיק לרעין ולרועין את העם ככל העולה על רוחם, וכמו נביאי השקר שלא הטיפו למה שזעם צדיק, רק מהם העם רוצה, כן המה רוב העתונות בזמנינו. תחת

לו חלק באלהי ישראל (מנהדרין קיב ב'), ובידולטי שם ובילקוט שמעוני (ב"ז) אמרו מה היה אחאב עבד? הוה בקשט גרמיה בכל יום וקאי ליה קומי חיאל איספרטליסא (מסמנה על האצרות) והוה אמר ליה כמה אנא מב יומא רין? והוה אמר ליה כן, וכן, ומפריש מיסחיה לעין הה' עת התמכרד ובו עכ"ל. כונת הירושלמי בזה, יש לומר ראחרי שהעמיד אחאב ע"ז על כל תלם ותלם שבארץ ישראל, כמוכא בסנהדרין (שם), הלא היה דרוש לכל זה סבומים עצומים של כסף, ואיפה לקחתם? לואת התחכם לעשות תעמולה לע"ז, ע"י ערכין שיעריך את גופו, וכמו שמצינו ערכין בתורה (ויקרא כ"ז ב'): האומר ערכי עלי ונתן כפר שווי, כן עשה אחאב הערכין שלו לע"ז, ובכל יום התקשט את עצמו ואמר לשר האצרות שיטום ויעריך אותו כמה הוא שוה, ואת הסכום הנישם היה נתון בבל יום לע"ז, כופר פריון גופו, למען כל ישראל גיב ואמר את הבעל באופן כזה, וגיב יקרישו לע"ז כופר פריון ערך גופם, וכמה שהוכיחם הנביא (הושע ב') וכסף הרבתי לה חובב עשו לבעל, ואיבדו אשתו הוסיפה להרשיע, בהמיתה בחרב את נביא ה', ואת נביאי השקר הדימה על נם. **ומה** רב ההבדל בין נביא ה' ובין נביאי השקר? הראשונים נרדפים ונהרגים מהמלכות, נחאבים במערות, מתבלבלים רק בלחם צד ומים לחץ, רחוקים מכל מנעמי החיים ולואת שומע לא היה להם. לא כן נביאי השקר, לבשו בגדי פאר וחרד ובשמלות אשה, והתענוג על רוב טובה של שולחן איובל. וכת. המושל אשר להם עם הדיציונות המקסימה, השפיעו הרבה על ההמון להאמין ולכבדם, ויחזרו אחרי שנביאי השקר בכח המושל שלהם, השתמשו למטה פוליטית, לדבר: עבדות האלילים המשותפת להם ולשאר העמים, תביא השלום והאחדות ביניהם, והנסיך הורה ההפך מזה, כמו שדרשו חז"ל בה"כ עה"פ (ויקרא כ') ואבירל אתכם מן העמים לזיות לי, אם מובדלים אתם מן העמים הרי אתם שלי, ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר מלך בבל וחביריו. וקשה מרוע נקיש את נבוכדנצר מלך בבל, ולא אחד מן שאר המלכים? וי"ל דבר גדול השמענו חז"ל בזה, לכל נחשב כי הממיעה וההתבוללות לא העמים לעשות כמעשיהם, תביאנה לנו שלום והמנוחה, לואת באו חז"ל ורשוהוהפך מהם, אם מובדלים אתם מן העמים — אז רק אז — הרי אתם שלי ואין כל אומה ולשון

גם חור ואמר, והקבי"ה כביכול היה שומע איך משה הוציא ספיו כל מלה לכתוב, וכמשי"ב התוס' (מנחות ל"א) ברי"ה ומשה, וז"ל: הקבי"ה היה אומר ומשה אומר (זכותה) אחריו כרי שלא ישעה בכתב וכותב עז"ל. הריקנות המופתית הזאת מצד משה, ארון הנביאים, והנכלל והצטמצמות כחותיו העצמים שלא לשנות מאומה חו"ש, סראה על גורל הענקיות של משה, והוא דאי מלוטש כי כל התורה כולה מלה במלה מפי הקבי"ה נאמרה, ומשה היה רק סופר התורה, ולא חלילה מחבר וסידר התורה, רק "ספרא רבה דישאל". והספר הזה מחוק ומערער האמונה, כי התורה כולה מתחלתה ועד סופה היא אלהית, והיא אחר מעקרי האמונה, ולואת את האלופד הזה, המורה כי התורה כולה היא אלהית וכו' משה רק סופר היה, ומשום נחיצת פרסום העיקר הזה בכל מחנה ישראל, היה הבת קול משמיע ואומר בכל הייב מילי מלה מלה, כי מת משה "ספרא רבה דישאל".

ולכן

ברור שלפנינו אשר גם על ספר הספרים, קרש הקרשים הזה, הרימו "המסופרים המתמשכלים" את ידם, ולא פרשה ע"פ החלמוד — היכל כל הספרות, שנתנה למשה מפי הנבירה, רק הלכו בדרך עקלתון, ואת "בקרת המקרא" משונאי ישראל שמו בבליהם, עקרו וסדרו את הכתובים, ופרשו ע"פ מהלך רוחם והשקפותיהם החפשויות הכוביות, או כסו את התורה הקדושה בשמיכה אנרי, ובכן יצא העגל הקולטורי המורדני הזה, ובסו שהארכנו בדרושנו "דרך שקר", כנגד כל אלה, יצא בכל פעם אבינו הגאון למלחמה, את המסופרים האלה, ובבקיאותו הנפלאה והמופתית, ובהגיגותו הנבראית והנבחרת, והחזיר את כל יסודותיהם, ובראיות נכונות ומועקות הגין על התורה מכל מתנפלות, שנהיו לא לסופרים, רק למחברים ומתקנים חירות חרות. מה קשה היה לפניו למצא מקום להדפיס מאמרו, כי העתונות והספרות מלאו רעל "ההשכלה", ובכ"ז בכל פעם התאמץ בעד קדושת התורה, וכולו היה סוקרש לעבורת הספרות התורנית, כי התורה היא שמיטית וכולה קודש לה, ולואת מה מאד יש לקנות עליו כי מת "ספרא רבה דישאל".

והנה על כל אחר, לפי ערכו ומצבו, מהראוי היה להשתתף בעבודתו ומלחמתו הקודש הזאת. אולם לדאבון הלב, כמעט אין איש שיתמכר לזה כראוי, לואת "ישבו לארץ יוסו

שהעתונות היהודית היתה צריכה להיות, במה להרים את רוח העם לכל דבר נעלה ונשגב, ומטרת סופריהם היתה צריכה להיות לעמוד על המשמר לרום ולהעלות ולהעריך את נפש העם, הנה התמכרו ויורו לסגל את יצירותיהם לשאיפת ולרצון ההמון, לכל תאוותיו ונשיותיו הסחורות והמטענות. העתונות היהודית תחת לחת לקרואיו ליום השבת סוון רוחני, שיוציאהו מעולמו החולני והמגושם, ולהעלותו לרנשי קרש של יום מנוחה קדושה ומזהיר, להתרוממות הרוח ולהתעלות הנפש, הנה לדאבוננו המכאבי לב ונפש, הננו רואים כי בכל ערב יום השבת המה מנישים "תשורות מיתרות" ליום הקדוש, המלאות לצנות ונבול פה מרסין היותר גרוע ומשחת, והשבת בכל קדושה ואצילותה נהיתה אצלם "לכריחה שבחית" המרעילות ומשחיתות ביחוד את לב ונפש הנוער, וכיום השבת המה מורידים ומשליכים את היהודי עוד יותר ליון המוסמכת והזוחמת, אלה המה בוסגנו "נביאיד" ישראל!

ישראל קרושים! אבינו הגאון החכם היה

הכוכב המזהיר שעלה על אופק היהדות, בתקופת ההשכלה" שסיפסתה היתה: "נהיה ככל הגוים בית ישראל" וגדול הדור הזה בבקיאותו הנפלאה בכל התורה, וגם בהספרות החרשה, ובחברת הפיפיות של כל הקדקדק שרית מצמין במקצוע הזה, ובצדקתו וחכמתו הרבה, שם לאל את כל אלילותם ועצבים, בחפצם להקמין ולהשפיל את כבוד גדולי רבותינו הראשונים וז"ל שמהם אנו חיים, וחרם את כל מצצריהם עד היסוד, במסירות נפש נפלאה ומופתית, ישב יומם וילילה על התורה והעבודה הזאת, גם המשכילים והחכמים ממנוני שלחם נגדם, כבודו והוקירוהו מאד, בידעם כי הגאון והחכם הענקי הזה, רק טובה האמת דרכו! ולכן כל ערת ישראל הבכה את הזרפה אשר שרף ה'!

ומעתה

נפתח לנו שערי להבין את ההספר על משה "ספרא רבה דישאל" והבלימו בזה את גורל משה, איך שחתורה כולה חסימה, וכלי תוספות וגרעין אף מלה אחת, כתב משה את התורה מפי הקבי"ה. תרע שהורי אמרו (בב"ב ט"ז א') וימת שם משה, אמר ר"ש ע"כ הקבי"ה אומר ומשה אומר וכותב, ומכאן ואילך הקבי"ה אומר ומשה כותב ברמז, הנה דייקן חז"ל "ומשה אומר וכותב" להורות כי כי"כ דיק משה בבחיכתו, רק שלא סמך על השמיטה לחורה מהקבי"ה, רק

התפשט ידיעת זכבת התורה, והתחרו בכל בית ובית של העני והעשיר, הפועל ובעל החרשת, שזה היה כל מנסתו ועמלו בחינה ואתם פועלי ישראל, אשר בכל לבו ונפשו היה מסור לכם עד יומי האחרון, המשיכו את למידיכם גם הלאה! ורוח רככם הגדול, ישאר חקוק וחרות כלבכם תמיד, וזה יהיה זכרון עולם לנשמתו המהורה.

ובזה מבאר הכתוב ישיבו לארץ וכו', ונקדים מאמרים (שבת ק"פ ב') אמר ר"ח

לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר (איכה א') היו שריה כאילים לא מצאו פריה, מה איל זה ראשו של זה בצד, וכו'. וכל זה, אף ישראל שכאחות הדרך כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה, ובאורו דהראשונים והוקנים בכל דור ובכל זמן, עליהם לעמוד בפרץ, ולעמוד בראש להוכיח לאנשי הרשע את אולתם על פניהם, והחורבן בא לגלגלי חולשת הראשים, שלא אורו את מתניהם, ולא הורינו לצאת במלחמת תנופה נגד מחללי ומחבלי כרם ה' צבאות, כי אם כבשו פניהם בקרקע, וקפאין קרירות ואריות נוראה אחזה את כולם, ועיני התנשאו ועלו על במת ישראל, והונבית — מתני ומפני העם, וזה "ראשו" של זה בצד "ונבי" של זה, כי היו הראשים — שרי התורה, נבנים ונדרקים "לונבות" ההריונים הקופצים בראש, ולכן כביא החורבן "ישבו לארץ ידמו — באבלות — זקני בת ציון" — הראשים, הוקנים, וסרעו כא ענש כזה על הוקנים, כי "העלו עפר על ראשם" כלומר בהתאבנות וברומיה מבלי להוכיח בזמני, לעוברי רצונו ולאנשי הבליעל והעברנים, עד שבפעם פסלו את ישותם כבורם ותשפעתם, והיו "העלו עפר על ראשם", אולם לנס ולזפות נגד כל זה, היה אבינו הגדול, "הספר וחסין" היו מאגדים וברוכים אצלו, בידו האחת החוק והפיץ תורה יראה ודעת ה', וברידו השנית לחם בכל עין נגד כל המתפרצים למיניהם, ולזאת גם אנהנו נלך לאורו! נתאמץ להוכיח במישור לכל המתעים והמסתעים מדרך התורה, הורה והפארתה האמתית! נתאמץ לנפוע את כרם ה' צבאות ולהרים את קרנו! נתאמץ לרכז ולאחר את כולם יחד תחת דגל אחד — דגל התורה! ואז תבוא נאולה ישראל האמתית, וכמאמרם (כ"ב ד') אי תנו כולנו עתה אקבצם:

זקני בת ציון העלו עפר על ראשם" (איכה ב'), וקשה מרוע בתחלה אסר "ישבו ידמו" בלשון עתיד ואח"כ אמר בלשון עבר "העליו ונבאר בדר"מ: בנינה אחת היה אילן גבוה מאד כל הצפרים התקונו וישבו בהאילן, היבולות לעוף למעלה בשמים, התקונו על ראשו, והפורחות למטה שמו את קניהן בהענפים התחתונים של האילן, כאופן שכל הצפרים מצאו את קניהן בהאילן הגדול הזה, ויהי היום בא רוח סערה, וישבר את האילן הזה, הנה או כבר אין להם מקום בהאילן להגן מהגשם והרוח, ואז כל הצפרים ישובו על הקרקע, הנמשל: כרם חמר — חברה, פועלי צדק, זה כעשרים שנה יסד אבינו הגדול בפה, ובזאת העיר סקדל מקום של כתי חרשת, והרכה פועלים נמצאו בה, וכפי דרכם בכל מקום ובכל זמן, חפצו השמאלים לצוד בהרמם את הפועלים, והוא כמבטו החר, הרואה את הנולד, יסד לפני עשרים שנה את החברה, "פועלי צדק" הזאת, הוא כעצמו למד עמהם כל הקת, לא הפסיק את למורו, גם בהיותו זקן וחלש, הריכס והשפיע עליהם, ויהיו לאנשים נכבדים שומרי תורה ומצוות, ובכלל היה המשפיע שפע היהדות לכל שדרות האומה, כי כל אחד ואחד למגדול ועד קטן, מצאו מקום מחסה בהאילן הגדול הזה: זה נתחבם מאור תורתו הגדול, זה מהשכלתו והכמתו דבת הנונים, וזה נהנת מעצתו המחממה, כי היה חכם גדול נפלא ומצוין גם במילי דעלמא, וסקרוב ומרחוק פנו לעצתו, והעני והגדנה מעורו ותמיכתו, כי משם היה לאב לכל אחד ואחד, ויהי כמו מרבי היהודים, אם דיותו "גדול ליהודים" בכ"ז היה "הורש טוב לעמו ורובר שלום לכל ודע" כלומר כולם היו נחשבים, לזרעו להשיעם, וכן היה אבינו הגדול רבי מרדכי היהודי של זמנו! אולם עתה כי נסתלק איש האשכולות הזה, נגדע האילן הגדול הזה שהסתופפו כולנו בצלו, לזאת ישבו לארץ! כי חכם שמת הכל בקרובו, הכל קרעין עליו והכל חולצין עליו (פ"ק כ"ה), רבים הם שלמדו ממנו תורה, כותלי ביהמ"ד הזה יוכיחו! כולנו נבכה בבי המדרים ונליל סרה על האברה הגדולה הזאת, כולנו נלך בדרוכי להגן על התורה, כולנו נתאמץ להפיץ את התורה ויהיה בין כל שדרות האומה: כולנו נחוק ונתמוך את הישיבה הנמצאת בביהמ"ד הזה, ותהא הישיבה הזאת למנומנם דף ולגד תמיד, ששמנה

ספינת ישראל וקברניטה.

מספר מר על פטירת הנאון האמתי המפורסם
בכל קצווי תבל רשעבהג מרן רבי מאיר
שמחה הכהן זצ"ל הנאבד דקק דווינסק.
שנשאתי ביום א' רסליחות תרפ"ז.

ובנביא העלה ה' את ישראל ממצרים ובנביא נשמר (הושע י"ב י"ד),
ובנביא העלה ה' זה משה, ובנביא נשכר זה אליהו ז"ל.
אתה מוצא שני נביאים עמדו לישראל משבטו של לוי, משה ראשון
ואליהו אחרון, ושניהם גואלים את ישראל בשליחות. משה גאלם ממצרים
ואתה זכה ואשליחך אל פרעה (שמות ג') ואליהו לעתיד לבוא הנה אנכי
שולח לכם את אליהו הנביא (מלאכי ג' כ"ג). פסיקתא רבתי וילקוט
שמעוני (ר"ט).

ויש לדקדק: א) בשלמא על משה שדרשו, הלא נזכר בקרא: "ובנביא העלה ה'
את ישראל ממצרים", ומי הוא הנביא שהעלה ממצרים אם לא משה? אבל
הא דכתיב "ובנביא נשמר" מאין לקחו למירש דקא דוקא על אליהו? הלא אפשר
ג"כ על משה — "ובנביא נשמר" עיי' משה במדרג (ב') ושניהם גואלים את ישראל
בשליחות" צריך באור, למה דוקא עיי' שליחות (ג') גם התבאר האחרון במלאכי
(שם) "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבדו והכחית את הארץ
חרס" מחסר הכנה וצריך באור, ועיין בהמפרשים.

וא"ר חנן בר רבא אפר רב אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן
העולם עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו
לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטא, (ביב" צ"א).
ויש לדקדק: א) אמרו "אותו היום שנפטר" ולא אמרו "ביום שנפטר" (ב') המלים
"ואוי לה לספינה שאבד קברניטא" צריכות באור והסבר. (ג') מרוע חלק את
הספרו לשנים: אוי לו לעולם וכו' ואוי לה לספינה וכו'.

האברה, וזהו שאמר: "אותו היום" שנפטר א"א
מן העולם עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה
וכו' לקנון על פסירתו.

פעולותיו של גורל הרור בעד עמו מתחלקות
לשני תקופות: "מנהיג רוחני"

"ומנהיג נשמי". גם אברהם אבינו היה משפיע
על כל העולם בשני הדברים הללו גם יחד,
וכרמצינו במדרש רבה (פ') ל"ט ובהש"ש פ' א'
בשעה שאמר הקב"ה לאברהם "לך לך מארצך
וסמולדתך" למה היה דומה? לצלחת פוליסן
שהייתה מוקפת צמיד פזל ומנוחת בוית חלק
היה ריחה נורף אף כך אמר הקב"ה לאברהם,
אברהם! הרבה מעשים טובים יש לך, הרבה
מצות יש לך, שלטל עיזמן מקום מקום חלק
ושמן מתגדל בעולם. ויש להבין מרוע חלק
אותם לשני דברים: "הרבה מעשים טובים"
"הרבה מצות" יש לך? אולם חז"ל, את פעולותיו
בחור "מנהיג נשמי" קראו כשם "מעשים טובים"
ואת פעולותיו בחור "מנהיג רוחני" קראו בשם

והנה מטבע האנשים שלא להרגיש את
גודל ערך האברה בשעת פטירת
הצדיק, ורק אח"כ בשעה שבא איה מקרה
ואסון כללי על האומה, ואין איש שיעמר בפרץ,
או כולם מרגישים את האברה הנדולה, וכמה
שפרשו את הכתוב (שמואל א' כ"ח ג') ושמואל
מת וינספו לו כל ישראל, וקשה הלא כבר
כתוב למעלה (שם כ"ה א') וימת שמואל וקבצו
כל ישראל וינספו לו, ומרוע כפל הכא את
דבריו ושמואל מת וינספו לו עוד הפעם?
ופרשו כי בשעת מיתתו לא הרגישו כ"כ את
האברה, ורק עתה בשעה שקבצו פלשתים את
מחניהם להלחם בישראל, ואין נביא שבכותו
יני הקב"ה על ישראל, או "וינספו לו כל
ישראל", רק אז התחילו להרגיש כראוי את
ערך האברה הנדולה, וכנגד זה אמר ר' חנן
בר רבא כי פטירתו של אברהם אבינו עשתה
רושם אדיר על כל העולם כולו, עד כי באותו
יום עצמו שנפטר הרגישו תפק את גודל ערך

"מצוות", ובשתי ההנהגות הללו, הצטיין אברהם אבינו וכאשר נבאר:

ביתו היה פתוח לרוחה בעד כל איש, ואם עברו על פתח ביתו רץ לקראתם להביאם הביתה, והשתתף בצערם של כל קשהיוס וסר נפש. במה העתיר לה' על על הצלת סורם ועמורת החטאות, ואמר: אולי יש חששים צדיקים, אולי ארבעים, אולי שלשים עד עשרה, וכששמע כי נשבה לו בן אחיו וירק את חניכיו וילדיו ביהו וכמספר שמונה עשר שלש מאות הבה את הארבעה מלכים, ואת השבי המלקח לא לקח, ומלכי צדק ברח את אברהם ואמר ברוך אברהם לאל עליון. מכיון אנו רואים את גודל מעשיו המוכיחים של אברהם אבינו בתוך מנהיג נשמי, ולואה בפסטרנו הרגישו את ערך האבהו הגדולה הזאת, וביחוד עשתה רושם אדיר על גדולי העולם, והיו שאמרו בהספדו: אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ר"ל המנהיג הנשמי.

גדולות ומאד נשגבות היו פעולות אברהם בתוך "מנהיג רוחני", כי בעת אשר החשך והעברות שלמו בכל העולם, ועיברו לעץ ולאבן, ואין מספר להאלילים והעצבים משה ירי אדם שנקבו להם, הגה בתוך משפחת בית חרשת של האלילים, במקום חשך ואפלה, האירה השמש, כי בן נתן להרה אשר שבר כל הצלמים מעשה ידי אביו כמכונס במדבר. ראש המאמינים הזה, אברהם אבינו, "בן שלש שנים הכיר את בורא" אמרו חז"ל, ר"ל לא התוודים או המודים השפיעו על רוחו, רק מעצמו ע"י הכרה פנימית הביר ואת בוראו, וכמבואר במד"ר (שם פ' ט"א) אמר ר' שמעון אב לא למדו ורב לא היה לו וסוהין למד את התורה? אלא זמן לו הקב"ה שתי בליטות כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה הדוד (תהלים ט"ו) אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי ע"כ (בס"א הגירסא: זמן לו הקב"ה שתי בליטות כמין שני כדים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה כל הלילה ויש לדקדק מדוע? מסביר חז"ל בדרשתם עדיש שבו מדויק על הלילות, דמשמע שכליותיו של אברהם למדוהו תורה וחכמה בלילות? אולם חז"ל הורו לנו כזה כי ההכרה האלהית באה לאברהם מנפשו פנימה אשר יעצוהו כליותיו, כמאמרם והכליות יעצות וכו', ולא ע"י סבה חיצונית, כי לרגלי השכח ואפלה ליל של האלילות ברור ההוא, אי אפשר היה שימצא איזה ברק של תור שיאיר לאברהם את הדרך ללכת בה,

והיו שאמר כי רק "כליותיו של אברהם אבינו היו מלמדות אותו תורה וחכמה כל הלילה" כלומר בליל של האלילות והעצבים, ומכאן מתחלת שלשלת אירועי מפעולותיו הנכבדות של אברהם להפיץ אור האמת, מציאות ה' ויהוה יח', לא רק בתוך משפחתו, רק בכל מקום נדודו גרש ופזר את ענני הבערות ועבודת האלילים, והכניסם תחת כנפי השכינה, כמבואר במד"ר (שש"ר א') עדיף וזה הנפש אשר עשו כחן (בראשית י"ב ה') סלמד שהיה אברהם אבינו מכניסן לביטו ומאכילם ומשקם ומאחיבים ומקרבם ומגרים ומכניסם תחת כנפי השכינה, הא למדת שכל המכניס בריה זאת לתוך כנפי השכינה מעלין עליו כאלו הוא בראו ויצרו ורקפו ע"כ, דאחרי האכילה והשתיה היה אומר להם לברך לה, כמבואר במד"ר (פ' פ"ט) בארובה,

מלכוד זה היה לו גם כה סגולי בצוארו לעשות נפשות, כדאיתא (ב"ב מ"א ב') על הפ' וה' ברח את אברהם בכל (בראשית כ"ד) ר"ש בן יוחי אומר אכן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה שרואה אותה מיר מטרפא, ובשעה שנפטר אי"א מן העולם נשלח הקב"ה והלאה בגלגל חסה, אמר אבי היינו דאמרי אינשי: אידיל יומא אידיל קצירא (עין בילקום ששעוני). וקשה: א) קושיית התוס' שם ב"ה שכל חולה, והלא בימי אברהם אבתי לא היה חולי בעולם, דעו יעקב לא היו חולשא כדאמרין בב"ב (פ"א ב') הלא היה לומר אכן טובה היתה תלויה על צוארי? וכל "בצוארי" דמשמע בצוארו ומשם? 1) "אמרן שכל חולה שהיה רואה מיר נתרפא", צריך להבין הכונת הרפואה ע"י האבן. 2) גם המלים "תלואה בגלגל חסה" צריכות באור והסבר, 3) גם מה שאמר אבי היינו דאמרי אינשי: "אידיל יומא אידיל קצירא" חסר כאור, מה שייך האמור הזה לאברהם אבינו? **אולם** כאור הענין, כי רשבינו במאמרו זה, בא להראות את המטלה שעל ידה עשה אברהם אבינו נפשות והכניסן תחת כנפי השכינה, כי חננו ה' כלשון למודים המדבר גדולות בחכמה ובפילוסופיה האלהית, דמתקרי "מרננילא ואבן סתוב", וקרא בשם ה' אל עולם, כי ה' ברח את אברהם בכל, גם בשפה לנאמנים ובפה המפיץ מרגילות, להמשיך את לב השומעים לאברהם שבשמים: והיו שדיק: לא טובה היתה תלויה בצוארי אכן טובה — כה המושך של כשרון מיוחד, והוא כשרון פנימי

גדולי העולם' כלומר אלו היחידים הגדולים
בנפשם ורוחם כאומות העולם, שהכירו את
בורא העולם ברוך חשך. ואמרו: "ואיך לא לעולם
שאבר מנהיגו" כלומר שמצר "מנהיג נשמי"
שהיה אצלם, הרנישו שהרנישו "כל העולם
כולו" שנאברה מהם אברה גדולה, "ואיך לא
לספינה שאבר קברניטה" ר"ל אבר מצד "מנהיג
רוחני" שהוא היה הראשון שהתחיל להפיץ
את האלהות בעולם — הרנישו גדולי הדור
— שלא הרנישו כל העולם כולו, כי כולם
היו ערנה בחשך ובאפלות, רק הספינה הקטנה
שנשארה מסורה לרובם הגדול, המה מרנישו
את ההערר של קברניטם הגדול שמה, מי
יחנכם עתה? מי ינהלם עתה, שלא יסובצו
בים הדשך המכסה את כל העולם כולו?
וזה שאמרו: "ואיך לא לספינה שאבר קברניטא"
רבותי! גם אנחנו במות עלינו הנאון
הנפסר רבי מאיר שמחה זצ"ל

אבר כל העולם מנהיג רוחני ומנהל נשמי, כי
הוא היה רבן של כל בני הגולה בתורתו,
לא רק בדורו כי אם גם בדורות הקודמים
היה נחשב לנאון אדיר המאיר לישראל בתורתו,
מי יוכל לחאר את רום נאווה בתורה? מי יוכל
להביע את גודל צדקותיו? מי יוכל לציר את
פעולותיו וחכמתו? וחז"ל הלא אמרו (ברכות
ס"ב) כשם שצפרקין מן המתים כך נפרעין
מן הספרקין, ורק אחת תרניעני כי הלא אמרו
(שבת קנ"ג) "אחיהם כהספידא דהתם קאמרו"
וכיון דהנאון נמצא אצלנו עתה בשעה ההספידא,
נוכל לומר כי רק מקצת מן המקצת נאמר
משבחיו, דהלא רק מקצת שבחיו אומרים בפנינו.
ישראל קדושים! שים בבלי יקונן! שים ירושלמי
יילול! כל הראשונים והאחרונים יבכו! במות נבורם
במלחמתה של חורב, ולמה אנו מחששים? יחיד
הוא בדורנו, ומי יביא לנו חמורתו? ובדורא
כל בית ישראל ירנישו? ערך האברה
הגדולה הזאת של הנאון הנפסר בחור "מנהיג
רוחני".

רב העליזה היה הנאון גם בתור "מנהיג
נשמי", מכל קצו חבל פני ארץ ישראל
כעצתו. השתתף בצער של כל אחד ואחד
מישראל, גם בשנות המלחמה, עת אשר כולם
ברחו ונסעו מהעיר, הנאון לא עזב את משמרתו.
ואמר: כי כל זמן שישארו בדוינסק מנין
יהודים לא יעזב את העיר. וכשבאה העיר דוינסק
בסצור, וגדלה הסכנה כי המסירו על העיר
מכלי התותח, והמקורבים של הנאון בקשהו
שיעזב את העיר מפני סכנת החיצים, השיב

פנימי רוחני ונפשי התלוי "בצוארו", ולא על
צוארו מבחין, "שכל חוליה ר"ל חולה הנפש
— וסמולקת כזה קושתת הרום" — "שהיה
רואה" ושוטע את דבריו החוצצים להבת אש
ליראה את ה', אל יחיד, "מיר היה מתרפא"
ממחלתו הנפשית של עבודת האליילים שדבקה
בו, "נכשפר אברהם אבינו" וכי ולא
היה מי שימשיך הלאה את התעודה הזאת
— תלמה הקב"ה בגלגל חמה" ר"ל מסבוב
הגלגלים ותענועתם נראה שיש כח אלהי המניע,
כמשיך "הרמב"ם (בהלכות יסודי התורה פ"ג
הל' ט') וז"ל: כל הכוכבים והגלגלים כולן
בעלי נפש ודעה והשכל הם, והם חיים שעומרים
ומכריזין את מי שאמר וזהו העולם עכ"ל.
ופרש המפרש (שם) שזה ידעו מתנועתם שזו
התנועה אי אפשר שתהיה מבטית כתנועת האבן
למטה והאש למעלה, שהמתנועע בתנועה מבטית
כשיגיע למקום שיצא ממנו בהכרח ינוח,
והגלגל סובב סביב חיד ואינו נח וכו' ומאחר
שיכירו עולמם ידעו שגם יש להם עילה מחיוב
המציאות והוא הקב"ה עכ"ל. וא"כ גם גלגל
חמה" שהוא בגלגל רביעי, כמשיך הרמב"ם
(שם א') מחיב מציאות ה' ולכן אחרי מות
אברהם ששקע את עיני הקדושים, הנה מאו
התחילו להכיר את האלהות גם מהמבע עצמו.
ומעתה טובן גם סוף המאמר שם. אמר אבי
הינו דאמרי אינשו "אידילי יומא אידילי קצירא"
ר"ל כשם שע"י עולת זריחת היום יושב המצב
של החולה הנפשי, כן ע"י החמה בתנועתה
ובסובבה היא מביאה וזה אור וברור להחולה
בנפשו פנימה, כי ע"י זריחת החמה ינוסו כל
הצללים המעיקים את אור האמת.

מבואר מכ"ו כי פעולותיו הכבירות של
אברהם בחור "מנהיג רוחני"
הסתעפו לכמה אופנים וענינים שונים, ובכל
מקום ומקום התאמץ להפיץ את האיריאה של
מציאות ה', קנה שמים וארץ, והתמסר בעד
האיריאל הקדוש הזה בכל לבבו, חיו ונפשו,
כי נמרוד השליכוה לתוך כבשן תאש וה'
הצילו, כמבואר במד"ר (בראשית פ' ל"ט)
ועשה נפשות לה' והכניסם תחת כנפי השכינה.
אולם אלו הנפשות המעופות שהכירו את בורא
העולם, נגד עולם, חשכי ואפלי
בעבורה זרות שונת, הלא אלו הנפשות במיתת
אברהם אבינו המנהיג הירחני. נשארו כספינה
בלב ים, נגד רוחות סוערות.

וכזה מבואר המאמר הנצב בראש ההספד:
אותו היום שנפסר וכו' "מעשרו כל

העמסין אמרה התורה (דברים כ') לא תחיה כל נשמה, כרי שלא לנסר לעשות כמנהגיהם. והוה שדרשו בת"כ עה"פ (ויקרא כ') והיהם לי קדושים כי קדוש אני ה', כשם שאני קדוש כך אתם היו קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם היו פרושים עכ"ל. פ' איטלי העניו קדושים אם גם אתם תהיו פרושים כמוני. והוה שאמור גם בקבלת התורה "וגוי קדוש" ר"ל פרוש ומבודל מחי ההפקרות של העמים. וכוונת הרבנים האלה יסוד כל התורה והכלית הבריאה כולה, סיים: "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, לא פחות ולא יותר", וזה נכון.

אולם בכל עת ובכל זמן נמצאו אנשים שיצאו מקרבנו וידיחו את ישראל מתורתו, ותחת מסוה של חכמה יופי וגבורה, חנינוס מן החוץ עבודת האילים, ובידלי נכרים השפיקו, וילכו אחרי האות לבם הפרוצה והנסבות. ותחת אשר תעודת ישראל היא להיות "עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב" (במדבר כ"ג), הנה הבעלי טובות" שלנו מתאמצים להוליק את העם בדרכי חשך של העמים אשר המה יושבים בקירבם, ולנשנע ומורה זר בכרם ה' צבאות, עד אשר יתערבו ויתבוללו, ויהיו בכל הגוים בית ישראל.

ובזה יש לבאר הכתובים (מלאכי ג' כ"ב כ"ג כ"ד), "וכדו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא וכו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבאו והכיתי את הארץ חרס", וקשה מה שיכות להוכיח הכא תורת משה? ומה זה שדיק הכא "חוקים ומשפטים"? גם סוף דבריו "פן אבאו והכיתי את הארץ חרס" צריך באור, מרדע יכה הקב"ה את הארץ חרס? ובכלל הכתובים האלה קשים מאד וצריכים באור.

בכל הדורות והתקופות, הנה רק התורה תעצור בזה הנפשות והשואות החרות של כל המפעלים והמפעלים למיניהם. כמה שבארנו, לזאת הנביא האחרון בתחיית דבריו, בא לחזק את זאת ואמר: "וכדו תורת משה עבדי" לקיימה בכל פרשה ופרשה ודקדוקה. "אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים" כלומר התורה שנתנה בחורב, צורתה ותוכנה המקודשים, שיה לכל ישראל; להאנגלי כמו להליטאי, להברליני כמו להטעליש. ומה שדיק הנביא "חוקים ומשפטים" הנה זאת

הנאום ע"ז: "כל חץ יש לו ארדיסותו" ולא זו ממקומו גם בשנות המלחמה העולמית, כל הכסף ששלחו אליו, חלק לעני העיר, והוא בעצמו חי ברחוקות. כבירות המה פעולות הגאון האדיר גם בתוך "מנהיג נשמי", ובאמת כתר של כבוד ותפארת, היה לכל עמנו. ולזאת בפטירתו עלינו לקנון דברי חכמים (איכה ה' ט"ז): "נפלה עטרת ראשנו אי נא לנו כי חסאנו" כי נאון וצדיק כמוהו, בודאי נפטר בעין הורו.

ומעתה נבוא לבאר המאמר מראש ההספד,

ונקדים מש"כ בתורה: "ואתם תהיו לי סמלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל" (שמות י"ט). ופרש"י אלה הדברים, לא פחות ולא יותר. וקשה: (א) מדוע דקדק פרש"י וקא הכא שלא יהיה פחות ולא יותר: (ב) צריך להבין מה זה "סמלכת כהנים"? לרעננו הקב"ה בא בזה לבאר את גורל שלמות הנפש והרוח, אשר התורה העניד ומעשיר את ישראל מקבליה, ויחבובינו נגד שאר העמים וגנר עצמנו, והמה כללים שני ענינים: (א) אחרי המבואר לעיל בדרוש "דרך ה'" כי ה' הבריאה כולה היתה בשביל מין האנושי, והמין האנושי בשביל האומה הישראלית והאומה הישראלית בשביל התורה, הנה כי בן קיום העולם כולו חלף בקבלת התורה, וישראל מקבלי המה הנושאים את דל הבריאה כולה. לזאת תעודת ישראל בעד האנושיות כולה היא להפיץ דעת אלהים אור התורה ומסור שרי בניהם בבחינת "בדק" המורה דעת אל, כמשפטי. כי שפתי כהן ישמרו דעת התורה יבקשו מפייה" (מלאכי ב'). נמצא ישראל המה בבחינת כהנים ומורי דרך העמים. והוה שאה"כ: "ואתם — אחרי שחבקלו את התורה — תהיו לי סמלכת כהנים" כלומר בתור נושאי עטרת התורה על ראשכם מחויבים אתם להוריה מויו הורה על פני כל יושבי תבל, ועכבור זה תהיו לי "סמלכת כהנים" (ב) עליכם להתרחק ולחיות מובלים ומפורשים משאר העמים בחיים ובמנהגיהם, למען לא תלמדו לעשות כמעשים, וכמו שכתב הרא"ה (מצוה ס"ב) ובחוקותיהם לא תלכו ענין המצוה שלא נתנה בהם במלבושינו ועניינו וכמ"ש בספרי ובחוקותיהם לא תלכו בנימוסות שלהם בדברים החקוקים להם כגון שיטרא וקרקסאות והאמריאות וכל אלה הם מיני שחוק שעושין בקבוצהם כשמקציים לעשות שנענוה וזנות ועובדת אילים עכ"ל. ומהאי מעמא בשבעה

ישראל ומגנים מכלין ואברון, והיו שאמרו: "וכנביא נשמר זה אליהו" דיקא נמי דכתיב "נשמר" כאוצר המשמר בתוכו לאירך ימים. והרגיש על יחוסם. אלה מוצא שני נביאים עמדו לישראל משבטו של לוי כי שבט לוי הלא הוא המוכרח שבשבטים בהנהגתו המסורתית במצרים, וגם לא עברו ויפטר ויתרץ כל המצוקות הנביאים משה ואליהו גדלה גם מצד יחוסם. "משה ראשון" — שקבל את התורה — "ואליהו אחרון" ששמרה וישמרה שישב לב אבות על בניו וכי ויפטר ויתרץ כל המצוקות שבתורה כראמרינן בשם "תיקון", "ושניהם גואלים את ישראל בשליחות" וכאר בהקדם משי"כ הרמב"ם בהל' יסודי התורה (פ"ח הל' א' ב): משה רבנו לא האמין בו ישראל מפני האותות שעושה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלעם וכשוף וכי' והוא שהכתוב אומר וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעברון את האלהים על ההר הזה עכ"ל. ובס' "העקרים" (מאמר א' פ' י"ח) באר דברי הרמב"ם וז"ל: אבל השליח והוא אשר הוא להנח תורה על ידו איש שיכבד בשום פנים כי לא יקרא שליח לא לא שיתאמת שליחותו וכו' וכן עשיית האותות והמופתים יש בהן ספק שאפשר שיעשו כמותן באיזה חכמה או תחבולה מבעית. אבל כשיתאמת שליחותו על דרך שנתאמת שליחות משה אי"ש שיכניס בו הכוב בשום פנים לא מצד בחירה עצמולא מצד אחר וכי' עכ"ל.

זכור מבורא שפיר מה שדיקו שהגאולה תורה "בשליחות" "ושניהם גואלים את ישראל בשליחות, משה גאלם ממצרים ואתה לכה ואשלחך אל פרעה" כלומר קיום השליחות של משה הוא האות והמופת היותר חותך על אמתת קבלת תורה אלדית, והוא הרבים שהיו בשניו ושרדו מבעי של עולם, לא היו מופת עצמי לנבואה, ורק האמת עצמי לנבואה הוא כשנתאמת שליחותו, דהקב"ה היועד עתידות אם לא היה בא לא היה עושהו שליח. ולואת גם באליהו, אחרי שהקב"ה אמר לע"ל בלשון "שליחות" הנני שולח, לכם את אליהו הנביא בודאי תתקין, וכמו שנתקיימה השליחות מהנביא הראשון, כן תתקין שליחות הנביא האחרון, אחרי כי "שניהם גואלים את ישראל בשליחות".

גם בוסגנו הגאון האדיר הנספר משבטו של לוי, אצלו היו שני הכחות גם יחד:

מחאה גלויה נגד השיטה הכופרת והכובת האומרת כי הנביאים הציפו דק לצדק חסד ורחמים, ולא למצוות המעשיות שבתורה, כי באמת החוקים והמשפטים והמצוות המעשיות המה היו היסוד לכל דבריהם, וכמו שהרגיש הנביא כאן. "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וכו' והשליח לב אבות על בנים" וכו' כלומר עתה בזמן הגלות, הנה הנוער מתמכר להאלימות הזמנית ותעתועיה, ועייז יבואו מדגים ודברי ריבות, כי הוקנים יביטו על הצעירים כשמים נפש לאמר: "אין אלהים כל מותרים של הצעירים", והצעירים יבאו את הוקנים בחשבם אותם כי דחוקים המה מן החיים וררישתי, וכל אלה יגרמו להקדע הגדול בין השמים וההתפוררות הגדולה של המפלגות אשר בנו, והשנאות חנם שהחריכה את בנינו מרקדה עתה בנו ביתר שאת. אולם תעודה אליהו תהיה, לעשות שלום בין הנוער והזקן, ומסילא יתהשלום על כל ישראל. וחו שאמר. והשלב לב אבות על בנים מפני שהבנים יתקדכו לתורה. "ולב בנים על אבותם" להוקדם ולכבדם ולשמוע בקולם—קול התורה, כי התורה היא חיים למצואיהם, ורק היא שמירה, קיומנו בעולם זה יותר משלשת אלפים שנה, וזולתה הנה אי אפשר שתקיים העולם כלל. והיו: "פן אבוא והכיתי את הארץ חיים" כלומר נחוך ורדוש לחוק את התורה, כי רק היא המעמדת את קיום כל העולם והארץ כמה שמבורא לעיל. וגם ישראל נתעלו ונתרוממו על כל העמים והגיעו למדרגת "ממלכת כהנים" רק בכח התורה.

ומעתה מבורא המאמר ע"כ הנ"ל, כי שני הנביאים משה ואליהו הצטיינו בתעודותיהם הקדושות כל אחד לפי חפקידו. משה היה הנביא הראשון בישראל להעלותם מבור תחתיות של העברות המצריות, צרפם וכנסם והבשירם לקבלת תורה אלדית, והוא המעלה והמרום את דוח ישראל, והיו שאמרו: "וכנביא תעלה ה' זה משה", וכן גדולות ונבירות מאד המה פעולותיו של אליהו הנביא בתור "שומר" ומגן על ישראל, ואחר העלוי שהעלם משה ע"י התורה "לממלכת כהנים וגוי קדוש", הנה אליהו הוא ההשומר הנאמן המגן בקנאת ה' צבאות שישארו איתן וחזק על רום מעלתם וקדושתם. ואם החל ישראל במדבר לזנות את גנות מואב ופרצה המגפה במחנה ישראל, הנה פניחם זה אליהו הנביא. קנא קנאת ח' צבאות ומיר ותעצר המגפה, וכן בימי אחאב. נמצא אליהו הוא "השומר" את מגולות

יגן עלינו עתה בעלות נשמך השמימה! ולואת ישבו כולם על הארץ לבכות ולקונן על „אבי רבב ישראל ופרשיו“, „אבל יחיד — של יחיד ברוד — עשי לך — ועיזו יהיה לך — מספר הסרורים!“ (ירמיה ו' ב"ז). **ישראל** קדושים! הבהן הגדול הזה, בכל שנה בבוא יו"כ"פ, היה נכנס לפני ולפנים להתפלל לה' בעד כל ישראל לבטל את כל הנזירות הרעות ולהשפיע שפע ברכה לכולנו. אולם בשנה הבאה לא תהיה לנו הזכות, כי כבר נחלק הנאון הבהן הגדול, ולואת עתה בהיות הבהן הגדול הזה בביה"כ כי „אחים בהספידא דהתם קאימנא“, נשפק שית רחשינו שישליץ טוב בעד כל אחבננו ובעדנו לשנה הבעל"ש, בשנה נאולה וישועה והרמת קין ישראל והתורה, שנת חיים ושלוש וברכה, ותכלה שנה וקללותיה ונחל שנה וברכותיה, אמר!

מעלה ומרומם את רוח העם בגאונותו הנפלאה, ושובר ומגין את התורה במתנפליה. האיר לכל ישראל בספריו הנפלאים על התורה הכתובה והמסורה. סלל לו מסילה חדשה בספוארה בבאור דברי הרמב"ם בספרו הגדול „אור שמח“, וממש כשמו כן הוא. משמח ומאיר לכל הלומדים, אף בהמקומות היותר מסובכים בדברי הרמב"ם, כן בספרו „משך חכמה“ על התורה מגלה הנאון עמוקות מסעין ההכמה של התורה, וספריו הנפלאים הזה למשמרת לדורות באוצר ישראל. הוא היה באמת קברניטה האיתנית של סניגת ישראל, הנשר הגדול המוכך באברתו עד קצה השמים, ריש גלותא, נאון הנאונים. ארון הקודש הזה נמבה, ולמה אנו מחשים? נבכה וניליל על השבר הגדול ונוקע מרה: אתה רבן של כל ישראל, על מי נמשח מעט הצאן ברוד יתום כזה? מי ילמד לנו תורה בסדר הזה, ומי

חובת האדם בעולמו.

מספר שנשאתי בפניו בביה"כ הגדול דמטוי על הרבני הגביר יקר הרה"ח עושה צדקה והסדר יא"ב וכו' ר' יהודה לייב האף שנפטר י' מרחשון תרפ"ז.

א"ר אעזרז בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו. אחת אומרת לו בא בשלום. ואחת אומרת הולך נחתו, ואחת אומרת יבא שלום ינוחו על משכבותם. (כתובות ק"ד א'). **ויש** לחער כוח: א) אחרי שהכתה הראשונה אמרה „בא בשלום“ מדוע הכתה השלישית הכפילה את דבריה לאמר ג"כ „יבא שלום ינוחו על משכבותם“? ב) הלא בכתלה צריך ללכת ואח"כ לבוא, וא"כ מדוע זה שינו העלאים, הכתה הראשונה אומרת „בא בשלום“, והשניה — „הולך נחתו“?

בפרשת

השבוע יורא, אנו קוראים מגדול מצות הכנסת אורחים שקיים אברהם אבינו, איך שוקן בן צ"ש שנים כיום השלישי למיתו, שמחלתו כבדה והשמש להמה מסביב. ובכ"ז בראותו כי אנשים באים „וירין לקראתם“ כעזיר לימים ובריא. הוא לא חכה עליהם עד שיבואו אליו, רק רץ לקראתם, לקבל את פניהם באהבה ובכבי, כדרך שמב"ים את פני אחר הקרוב למשפחתו שבא. וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו (בראשית י"ח ב') ועי"א איתא במדרש (שם) אי"ל לוי אחר גרסה לו ברמות סדיק (מוכר ne), השני ברמות נחמי (מנהג הספינה) והשלישי

ברמות ערבי. וקשה, מדוע התלבשו דוק ברמות הללו? וי"ל ראו בזה להדאות רבסעות הכנסת אורחים היו אצל אברהם אבינו כולם שרים, כחכם צדיק, ורשע, את כולם האכיל והשקה, דהלא אמרו בב"ב (פ"א) אמר ר"י אין בודקין למוניט. והנה חכמה מתוארת בסם לתם ותבואת, עיר שאמר בשש"ל (פ"ד) לבו לחמו בלחמי, וגם איתא במדרש (בראשית פ' ס"ו) על הצסק ורוב דגן: זה תלמוד. ולואת ר' לוי שאמר האחר „בדמות סדיק“ כותנו: „חכם“, וחשני שנחמה „ברמות נחמי“, כותנו ברמות „צדיק וחסידי“, דהלא אמר בקדושין (פ"ב א') אמר ר' יהודה הספנין רובן חסידים

יחגרו שק חבק, וירגישו כולם את העתיד החד. "התפליש באפר אבל יחיד עשי לך" ר"ל כל אחר ואחר ירגיש את האבל וההעדר של הבן היחיד — זו האומה הישראלית, וממילא יהיה ע"ז "מספר תמורדים" ר"ל מספר כללי "כי פתאום יבא השורד עלינו" כלומר אם לא ירגיש עתה כולו, יבא פתאום השורד עלינו ואז נרגיש בלוגו את האסון בכל מדינות ואומות, אבל כבר נאחר את המועד, ואז ירגישו לא תעשנה הושיעה.

ממש כמו כן קרה גם אחת! השבר גדול מאד כי בא לפתע פתאום! אחו את כל חלקי העדה, כי פעולותיו הגדולות של הנפטר הסתעפו והתפשטו על הגזירות והמסורות השונים דפה. הנפטר החזיק את ה"תלמוד תורה" ו"גבית הירומים" ועוד. מה נהדר היה המסרה לראות. איך הגיב היה יושב בביתם בספסל השני — כי במורה לא רצה לשבת — והיתומים עושים אותו מסביב, והוא מחנכם להתפלל ולענות. אמר, ומשש כבניו נחשבו בעיניו, כי היה אבי היתומים, ופרס לבתו מהם, התלבנו על נגדיהם, ושאלם אם לא יחסר להם מאמה. הוא פעצמו היה הולך לבתי היתומים להתבונן ולראות מחסרים, וראג למלאות כל צרכם. ובכלל היה עסקן צבורי מצוין, עושה ומעשה, ובכולם פנו לעזרתו. היו מקרים אשר סוחרים שהתחילו להתמוטט, פנו אליו, והוא נתן עריכתו על השמר חוכ שלחם, והמה פשטו אחיז את הרגל, והוא שולם בעדם, כי צרת כל אחד הגיעה ללבו ונפשם, ולזאת האסון מפמירותו, הוא שבר כללי לכל העדה, והמספר עליו צריך להיות כללי, והנני קורא לבני ולמספר את העיר סמוי: "בת עמי — כל העדה — חגרי שק והתפליש באפר אבל יחיד עשי לך" — יחיד היה בעירכם בפעולותיו הנעלות במעשה הצדקה והחסד ובמדותיו הנשגבות, ולזאת עשו "מספר תמורדים" אבל מספר כללי על הבן היחיד הזה.

ועכשיו נבאר את הסבות שגרמו להנפטר להגיע למרנה נבונה כזאת, ונקדים מאמרם במדר' (קהלת ו') חני שלשה שסות נקראו לאדם הזה, ואחר שקראו לו אביו ואמו, ואחר שקראו לאחריים, ואחר שקראו לו בספר תולדות ברייתו. ד' פינחס אמר אדם חביב בעשמו ואני יודע באיזה מהן. בא שלמה ופרש טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדתו. ויש לזכור שלא אביו ואמו קוראים השם לבנם בגלגל בשעת הולדתו.

ופרשי שפורשין למקום הסכנה ותמיד הם ברעיה. והשליש נדמה "ברמות ערבי" פי "ישע" ע"ד שאמר ב"מ (פ"ו ב') ורחצו רגליכם אמר ר' ינאי ב"ר ישמעאל אמרו לו ובי בערבדים שהרגנו שהם משתחווים לאבק רגליהם וכו'. מה נראה המנהג בולטת מגדולת הרוח של אביו אברהם במצות הכנסת אורחים, להאכיל ולהשקות את כל, אף לערבי העובד ע"ז! שגוא נפש אברהם, בכל לבבו.

שומעי הנכבדים! ביתו של הנפטר ד' ליב האף היה בעיני הכנסת אורחים בדמיון ביתו של א"א, פתוח לרוחה לכל קשה יום ומר נפש, לתלמידיו חכמים שזיה מוקד אורם מאד, וכן לתורידים שירדו ממצבם. ואפילו לאנשים שהיו זרים לרוחו. הוא בעצמו קראם לבוא אליו, האכילם והשקם על שולחנו, משש כבניו ביתו נחשבו, לא חרגישו כי בארמון אחד העשירים הגדולים המה יושבים, לנו בביתו ובחדרו, השתתף בצערם וראג למלאות את מחסורם. גם אשתו שרה ע"ה, הצטיינה בצדקת פורונה, והיתה רעיו מדימנא לאישה נכרבת לבה ובמעשה הצדקה. אהה! אברגו איש רם המעלה כמורה! הוא בעצמו חלק מנהגות בשמחת תורה העברה בביתם, והרגין את לב כולם, ועתה הנה ארוננו בא והשבר גדול מאד!

ועתה נאמר את פעולותיו הגדולות של הנפטר, גם בשאר המקצעות, ונקדים דברי הנביא ירמיה (ו' כ"א) בת עמי חגרי שק והתפליש באפר אבל יחיד עשי לך מספר תמורדים כי פתאום יבא השורד עלינו. ויש לזקק: דהכתוב נאמר בלשון יחיד וסוים בלשון רבים: יבא השורד "עלינו"? אולם את מצע עם ישראל בעת החורבן יציר הנביא: לאב שהיה לו בן יחיד מושלם בכל המעלות והחכמות, וגם עסקן צבורי, עד כי כל מי שהיה פגון אליו, מן הכלל ואף הפרט, מצא בו עזר, ויחיד היה באהבתו ומסירותו גם לאחרים, הנה כמא הבן היחיד הזה, אשר גדול כיס השבר להאבות ואין להם מנחם, כי משנה שברו וסבלו; אברת בנם יחידם אהובם והעדר מושיעם ומגינם הפרטי, המה ירגישו חבק את ערך האברה הכפולה הזאת. אולם כל העדה אינה מרגשת חבק את החסרון והתעדר הזה, עד בוא אסון כללי על העדה ואין איש שיגן עליהם, אז קרא ירגישו כי אין להם גואל ומושיע ואח לצרה. ובהו מבואר הכתוב: "בת עמי חגרי שק" ר"ל כל העם

א"כ הלא הוא מה שקראים לו בספר תולדות ברייתו? ולפי"ז רק שני שמות המה להאדם?

השלמות אשר בה יקנה האדם את השם הטוב, תבוא ע"י שלש סבות:

(א) בנערותו עד אשר יגדל ויהיה לאיש ויבנה לו בית לעצמו, הנה אז הוא נמצא תחת

השפעת, אבותיו, אם המה אנשים ישרים ונכבדים מפוראים לתהלה במדותיהם הנעלות

והנהגות הישרה, המה יענינו עשרת תפארת (שם טוב לבנים, כמשל"ב במשלי י"ז ח')

ותפארת בניס אבותם, וכן שנינו בעדות (פ"ב ט') האב זוכה לבן בנוי בכח ובעושר ובחכמה

וכי ופרש הרמב"ם (שם) דבשהוא חכם הוא מלמד לבנו על הרוכניו"ש, ומצא כי הדורים

יעשרו לבנם את השם הטוב, וכנגד זה אמרו: "האחד שקרא לו אביו ואמיו" (ב) כבוא האדם

בחברת וולתו ויושיב בסמך ובקנין את ידיו, אם את עסקיו ינהל באמונה ובצדק, הנה

כל יודעו ומכיריו ויקרוביו ויכבדוהו, ויקנה על ידם שם טוב, והוא: "האחד שקראים לו

אחרים" (ג) אחרי אשר ישא אשה ויבנה בית, אחר רעיתו אשת חברתו, אם ביתה מתנהג

בנה תורה ויהיה, ופתחו לדורה לכל טר נפש וקשה יום, גם היא תעשרהו תהלה

ותפארת ושם טוב מכל עבריו, וזאת האשה הכבולה שבחר, הלא גורה קדושה היא, אשר

נקרא בספר תולדות ברייתו בת פלוני לפלוני (סופה ב'), וע"ז השם הבא לו ע"י חברתו אשת

בריתו, ואמרו חז"ל במליצתם: "והאחד שקרא לו בספר תולדות ברייתו", ועל הנפטר הזה

נ"כ נוכל להמליץ כזאת: כי אבותיו היו ישרים ונכבדים, ואח"כ כבוא הנפטר במסחר ובקנין

את אחרים, קנה לו שם טוב מיוחד, ולאחרונה בנשא אשה, מצא אשת חיל אשר על ידה

מצא שם טוב, כי היתה מעשינה בחליכות ביתה, ויראת ה' היא תתהלל, באופן שכל

שליש השמחת רכש וקנה לו בימי חלרו. **כאופן** אחר יש לבאר כי השם שקראו לו

"מספר תולדות ברייתו" מכון כנגד הבנים, אשר כידוע גם המה לא כזכר

תלוי אלא במולד, ואשרי האיש שזכה להניח אחריו דור ישרים, אשר אצלו לא נאמרה מיתה,

כמאמר "דור שתניח בן כמותו לא נאמר בו מיתה" וכי, כי אחרי מיתתו נ"כ יהיה ויפעל

דורו הכביר ומעשיו הטובים, אם הניח אחריו דור ישרים שירש את קניני הרוחנים ויטשור

את שרידת הרוח על אביו, וכמו שאמרו במדר (ס"ב בראשית) ונה מצא חן בעיני ה'

באיה זכות? בזכות תולדותיו. פי' סמיכות הפרשיות קדריש, "ונח מצא חן בעיני ה'",

ע"י מה? בזכות "אלה תולדות" שבהם היה "שם" שהמשיך את רוח ופעולה אביו ויצא

ממנו אברהם, וזהו שאמרו באחרונה, "ואחד שקרא לו בספר תולדות" ברייתו.

ועתה נבאר את המאמר הנצב בראש ההספד, הנה תזכור האדם בעולמו

בכלל שתיים המה, כמאמר המשוור (תהלים ל"ד ט"ז) סור מרע (עשה טוב: א) האדם צריך

לעבוד ולסחור באמונה, ואם ברכו ה' בעושר, הנה התנאי הראשון הוא, שהעושר יהיה בצדק

ובמשפט, וכל יהיה חו"ש עושה עושר לא במשפט, וכמה שאמרו חז"ל (שבת ל"א א')

"בשעה שמכניסין אדם לדרך אומדים לו נשאת ונתת באמונה" (ב) אחרי שהעושר הוא במשפט

ובאמונה, הנה מחויב האדם להיות גם "עשה טוב" לחזן דלים, לתת צדקה, לחסוך ביר

העני המט לנפול וכדומה, והנה האדם שרכש את העושר בעול ובגולה, פשם את הרגל

לנושו וכי, הנה האנשים אשר נגב וגול מהם, המה יקללוהו ויבזוהו גם כשינח בקבר.

ובזה מבואר הנסמך בשבת (קנ"ג א') עה"פ (קולת"י) וסבכו בשוק הסופרים, בני נליא אמרי עשה דברים לפני

מסתר. בני יהודה אמרי עשה דברים לאחר מסתר, ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי

אתריה, ופרש"י ב"ה' לאחר מסתר: היא היא אלא שבגליל היו הסופרים לפני המטה וביתודה

לאחר המטה, ולדעתנו נבאר כזה כונה אחרת, כי בני יהודה אמרי עשה דברים

לאחר מסתר" כלומר משאך ומסתר יהיה באמונה, למען לא יקלוק ויבזך לאחר מסתר,

וזה מכון כנגד "הסור מרע". בני נליא אמרי עשה דברים לפני מסתר" והוא כנגד

"עשה טוב", כי הצדקה והחסד שעושה האדם, יקדמוהו לזכת, כמה שאמר רדע"ה "צדק לפני יהלך", וכמה שאמר מונב המלך (כ"ב

י"א) אבותי ננוז למסר ואני נמתי למעלה. וע"ז קאמרה הנמרה שפיר "ולא פליגי מר כי

אתריה" כלומר ביתודה היו עושין צדקה וחסד, רק מסתרים היה שלא באמונה, ולכן

עוררו המפרנסים את העם למשפט ואמנה במ"מ לחזק את הסור מרע", ומר כי אתריה, בגליל

היו עובדים וסוחרים באמת ובאמונה, רק היו מקצצים במצות הצדקה, לכן אמרו שמה

עשה דברים לפני מסתר" כלומר תראה להכין דברים אשר יקדמוך לפני מסתר והמח הצדקה

והחסד ובהנ"ל.

ולפ"ז סבאור המאמר של ר' אלעזר בענין שלש הכתות מלאכים אשר יפגשו את האדם בשעת פטירתו. הראשונה כנגד המסור מדע; אומרת, אחרי שלא עשה עול לשום איש וחיה בשלום את כל האנשים, ולכן "בא בשלום"; והשניה כנגד העשה טוב; והוא הצדקה והחסד אשר לפניו יהלך, אומרת: "הולך נכחתי"; והשלישית אומרת, אחרי שלא רשעת לשום איש, ואת העושר רכשת בצדק, ובמשפט, ואיך תבוא ותובל לשלום אלי קבר,

בל ירגוז מקברך ותחנן בשלום, זהו: "בא שלום" כלומר אחרי שבאת בשלום עם כל האנשים, איך "יגוזו על משכבותם" וכמבואר, **רבתי!** הנפטר הזה היה נזהר בשני הדברים גם יחד: נשא ונתן באמונה, והיה מותר משלו, פור נתן לאביונים, כלכל כמה משפחות מקרוביו והחזיק משלו, וגם השיאם לאנשים, היה מצוין בטוב לבו ומנוג, והיה נזהר וריון במצות, גדולה היא האברה הזאת לכולנו, ואתה לך לקץ ותעסור לגורלך לקץ הימים!

קונטרס התשובות

מספרי שו"ת "שם עולם" חלק שני.

סימן א.

ולפענ"ד נראה ראין צריך לכתוב זה כלל: (א) דהלא "הדברי מלכאל" שם עיקר יסורו רק על שאלת הגאון בעל "עמודי אש" שאלה הן, והוא בעצמו מסקי שם בתשובתו ראין לחשו לזה, דו"ל: וא"כ בענינו דידוע הא"י שהב"ד מקבלים הכסף לא בשביל עצמם רק בשביל כל בעלי החסין, ושבוה זוכים ומזכים בעד כולם שיעזב נתבאר בהשטר, וכן מדברים עמו בע"פ שנוכח הסך שנתן והמותר וזקפין עליו במלוה (אוחד) והן שנתן ינוכה לפי ערך מהכלל כפי שעולה על כל (סחד) אחד וכשנתן הא"י לישראל שזוכה הישראל בעד הישראל אחר, שפיר זוכה הישראל בשביל ישראל אחר ועולה נכון לשיטת הרמב"ם והריטב"א והתוס' גיטין ורש"י והנ"י כב"ט שם לדעת התוספות בבי"ט שם שחולקין על דין זה הוא דעת יחיד נגד כל הנך רבנותא עכ"ל. וכיון דאליבא כל הנך רבנותא מבידת החסין קימת בלא שום הוספת תנאי, מה זה כל החרדה הזאת של הרבנים הגאונים הנ"ל לכתוב בפרוש התנאי שקבלו הכסף לעצמם? והלא הגאון בעל "עמודי אש" בעצמו מסקי להיות סאן דחש לדעת יחיד נגד כל הנך רבנותא? (ב) ועוד דו"ל רכל בבחי' כמו נד"ד אף לדעת הרו"ט (בב"ט ע"א ב') ברי"ה בשלמא המבידה קימת בלא שום הוספת תנאי. דהלא כבר העליתי בספרי שו"ת "שם עולם" (ס"ה ו') דהיכא אמרינן אין שליחות לבדוי דוקא היכא

בעה"ת, ה' ניסן, תרפ"ה.
שלום וברכה מרובה לכבוד ידידי הרב הג' כהנ"י הו"כ וכי' מוהר"ר **חיים נתן פרידמאן שליט"א** אב"ד דק"ק **משערווין** יצ"ו בפולין.
מכתבו הבולל הערות על נוסח ההרשאה ושטר מכירה חמץ אשר בספרי שו"ת "שם עולם" קבלתי, והנני להשיבו בע"ה על הסדר:

א. כת"ר בזה"ל: בהרשאה של מכ"ח היה ראוי להיות כתוב בענין כסף העירבון שנוטל הרב מאת הא"י שהמרשים נחזקים רשות שהרב יקח לעצמו הכסף בעד מחרתו — כמו שאיתא באיזה נוסחאות — למען להסיר החשש ופקפוק שנתחבטו האחרונים בזה מוכרי הרו"ט בב"ט ע"א ע"ב דיה בשלמא סיפא וכי, הישראל השני נעשה שליח של הנכרי ואין שליחות לעכרים ע"ש, וכן בזה שהרב נוטל המעות בעד החמצים של המוכרים והמעות נשאר אצל הרב ולא יועיל זה לפי הרו"ט הנ"ל, ופלפל בזה בספר "ישועות חבמה" (לבעל מסנה"ש על קציע"ע) בקונטרסו בסוף הספר בענין מכירת חמץ, וגם במ' דברי מלכאל (ח"ד ס' פ"ב) בנוסח ההרשאה. אות ט"ו פלפל בזה, וגם בספר המקנה, והסכימו מטעם זה להוסיף שהרב יקח לעצמו המעות בעד מחרתו, ולדעתי ראוי ונצרך כן בהרשאה, עכ"ר.

דהקנין הוי עיי' שליו, אבל בבספ לא שייכא זה, משום דהויא דהקנין הוי עיי' בספ לא משנחין כלל אשליה, דרל שליו מהבא הכספ בעצמו קונה הדבר, ובעל החפץ מקנה לבעל הבספ בלא אמצעות השליח יעווי"ש. ואיב גס הבא י"ל דהישראלים מקנין את המצעים להאי בלא אמצעות הב"ד, והכסף שנתן האי בעצמו קונה אף לפי שיטת התוס', נמצא כמו בנ"ד ליכא אף דעץ יחיד דיסבור שלא קנה, ולזאת אין צריך להוסיף שום תנאי בזה.

ואם נתבונן ביחוד, נראה שההוספה בהרשאה "הרב יקח לעצמו המעות בעד מרחתו" עושה דיושם בלתי נאה, וביחוד על החפשים האמורים כי את מכירת החמץ הגדולי הרבנים להנאתם ולטובת עצמם, והיה כראותם החפשים הללו כי המשלחים נוהגים רשות להרב לקחת לעצמו את האופני"ב שנתן האי בעד מרחתם, וגם הותנה עין תנאי מפורש בהרשאה, הנה יפלו על המציאה הזאת ויאמרו: הרבנים ככל הבני שאר הדחות, רק כסף המה דורשים, ולא טובת העם, והלא אפילו הכעל "דברי מלכיא" המסביר את ההוספה הזאת כתב "אם ירצו" ובאד המעם שם, דודאי לא יקחו ביד לעצמם כסף המכירה, וישיבו להמשלחים אף שזכו כבר לעצמם, וכעין הא דרשב" (ק"כ) שאף שיכול ליקח לעצמו מן הרין, בכ"ז ירא שמים אינו רוצה של אחרים עכ"ל.

מכ"ל הלוי טעמי נראה ברור דאין צריך להוסיף התנאי מכסף העירבון, והוא בכלל כל יתר כנוסול דמי.

ב. כת"ר כותב: גם נצרך לבחוב בהרשאה שנותנים המורשים רשות להרב

ליתן רשות להאי שיכול לעבור דרך רשותם והחדרים שלהם המקומות שהחמץ מונח ועומד, וכן בשמטי"ח לדעתי יש להוסיף שיהא להאי ובאי כחו דריסת הרגל בכל החדרים והרשותם לעבור דרך שם למקומות החמץ עכ"ל. כל זה יחול לשון הוא, ללא צורך. דסדינא בלא"ה יש להנכרי דרך, לעבור דרך רשותם להחדרים הפנימיים שהחמץ מונח שם כמבואר בב"ב (ס"ד א') לא את הבור ולא את הדות וכו' וצריך ליקח לו דרך דברי ר"ע ע"כ, ופרשנים צריך המוכר ליקח ממנו דרך מן הלוקח לילך לבור ודות שלו המוכר בעין יפה מוכר דברי ר"ע, והכי קי"ל להחלה כמה שפסקו בטוש"ע חו"מ (ס' ר"ד ב') והכי איתמר שם בגמרא (ס"ה א') לענין שני בתים זה לפניו מזה

יעו"ש, דפסק המחבר בטוש"ע (שם י') בדיא שהקנה לפניו בחדר אבל אם מכר או נתן לפניו ואח"כ מכר או נתן לחיצון ח"כף שקנה הפנימי וזה בדרך, ופירש המס"ע שם (ס"מ) וז"ל: דבשעה שמכר או נתן לפניו ושיד נלפשו החיצון כבר נחבאר דלנבי נפשו אמרינן דכעין יפה מכר או נתן וזה הפנימי לעבור דרך בית החיצון ושוב אין וכו' ומהלך עכ"ל. ולפי' סברת המס"ע בודאיש לומר גם בנ"ד דלנבי נפשו אמרינן דכעין יפה מכר להנכרי וזכה הנכרי בדרך לעבור דרך רשותם להחדרים הפנימיים שהחמץ מונח ועומד שם, ומכ"כ גבי חמץ דאמרינן בעין יפה מכר גם משום איסור חמץ, ונתן להנכרי הקפנה דרך לעבור דרך רשותו, ואין צריך להתנות עין בלל.

וכן אם מקומות החמץ הוא בשבירות, וכפי מנהגנו, נ"כ אין צריך להתנות

שידיה רשות להאי לעבור דרך רשותם להחדרים והמקומות שהחמץ מונח שם. דאם אם אחד השכיר לאחר חדר פנימי, האם יכול המוכר לעקב על השוכר מלעבור דרך חדריו החיצוניים? והלא כיון שהשכיר את החדר הפנימי ממילא השכיר לו גם הדרך לבוא אליו, דאם יבא דרך החלון? וגדולה מזו פסק המחבר בחו"מ (ס' ש"ב י"ח) אמר לו עליה זו שעל גבי בית זה אני משכיר לך הרי שעבר בית לעליה לפיכך אם נפתחה העליה בארבע מפרצים או יותר חייב המוכר לתקן, ואם לא תקן הרי השוכר יורד ודר בבית עם בעל הבית, וכן כן ויוצא דרך פתח הבית עכ"ל, וה"ה גבי חמץ אם השכיר העליה להאי להניח שם החמץ — ובדאי צ"ע עליה פלונית שעל גבי בית פלוני, דהלא אפילו המצרים שם החדר צריך לצין להגרשין בנוסחו — ונפתחה העליה, הרי הוא יורד למטה דרך החמץ ונכנס ויוצא דרך פתח הבית, ולא אמרינן שיעלה על המדרגות לעליה, וזמנא יורד לבית, כמה שכתב המס"ע (שם בס"ק ל"ח) יעו"ש. אי"כ פשיטא היכא דהשכיר חדר פנימי, ואין הלא נוהגים לכתוב רשימה מפורשת ממקומות החמץ, אי"כ בדיא יכול לעבור דרך רשותו של המוכר, ואין צריך שום תנאי על זה, וכיון פשוט וברור, וגם בנוסח הראשון בבכורים וה"ה נחלת שבועה" לא נזכר זה.

ג. כת"ר כותב: כן בהשטר מכירה, לדעתי יש להוסיף ששכירה המקומות להאי הוא אך זרק להשתמש ולא לרוד בהם עכ"ל, אמר כי כן הוא בנוסח הרי"ם, ומהפנים כי מה יעשו את הבתים הנשכרים מהעובים.

ד.) כת"ר כתב בזה"ל: עוד אני שואל בענין זה כאשר כת"ר בנוסח צ"ח. שיהא ע"י ערב קבלן ברע"ה הרש"ן וצ"ל בשו"ע שלו, וכן נתקבל להלכה ברוב תפוצות ישראל, וגם כתב בנוסח של כת"ר והמותר וקפנו עליו במלוה — ולחלואה כתוב והעמיר הא"י ערב קבלן, ולרעתו העני' הוא תרתי דסתרי דאם לא נחוש לחומרת הרש"ן בעק"ב די לקנין לכתוב והמותר: וקפנו במלוה כדאיתא בספרים, ובאם נחוש לדעת הרש"ן לא שייך לכתוב זקופת מלוה כלל רק. שמקבל כסף העירבון ועל המותר מקבל כתב העק"ב, וכן הנוסח ברש"ן וקבלתי כל דמי החמץ עד פרוטה אחרונה רהיניו עירבון וכתב העק"ב ע"ש. וכן דאיתא בכמה נוסחים כאם נכתב זקופת מלוה לא נזכר מערב קבלן כלל, ובאם נעשה ע"י ערב קבלן לא נזכר כלום מוקיפת מלוה רק שקבל כל המניע, וכן מסתבר ע"פ הלכה, שבאם נחוש לחומרת הרש"ן לא נזכר זקופת מלוה הוי תרתי דסתרי, לזה לא אבין שכת"ר הרכיב שניהם יחד — ובטח ראה עיני כת"ר שנכון כן, רק הטעם אני לא אדע, לפי שלא נזכר בספרו מזה כלום ע"ד.

הנה באמת הסתירה הזאת היה יכול להקשות גם על רבוי הקנינים, דהלא רש"י וסיעתו ס"ל דמעות קנות ולא משיכה, ור"ת וסיעתו ס"ל דמשיכה קונה עבדים ולא מעות, ובשעה שאנו עושים שני הקנינים כסף ומשיכה גם יחד, הלא אנו עושים תרתי דסתרי אהדרי, ואיך פסק הש"ך ביו"ד (ש"ק סק"ח) לענין בכור, והח"י (בס"י תמ"ח ס"ק י"ד) לענין חמץ לעשות שני הקנינים? אולם פשוט וברור דאנו עושים שני הקנינים: כסף לצאת דעת רש"י, ומשיכה לצאת דעת ר"ת, לאפוקי נפישן מספיקא משום דלא ירענין כמאן הלכה, ולזאת אנו עושים שני הקנינים, וזה לא מקרי כלל תרתי דסתרי, וגם שאר הקנינים אנו עושים כמה שהנתיב השד"ח במערכת חו"מ (ס"ט אות ל') וז"ל: והנה הייתי נוהג לכתוב בהשפך מכירת חמץ כל הקנינים השייכים וכו' וכתבתי ג"כ חליפין וכו' ואף דהש"ך חילק להלכה מ"מ הואיל שכתבתי בהשפך מכירה שכל אחד מהקנינים גם כן תחול השכיבות והמבירה, א"כ בוראי אינו מויק מה שאני עושה גם בקנין חליפין יעו"ש, וגם בספרי (בס"י י"ד כ"ג) הבאתי מ"ס "שארית יהודה" (בס"י י"א) כתב וז"ל: ולפי שיא אין קנין אנו קונה בא"י אני רגיל לצאת להוסיף קנין

ובשלא כמשכיר ישראל י"ל כי כל ישראל יודעים שהמנהג להשכיר הרשות בשעת מכירת חמץ, אבל בעבדים לא שייך זה עת"ר הרי"ם. **הנה** לפענ"ד נראה דאין צריך להוסיף זה: (א) דגם אם הבית הוא של עכו"ם יכול הישראל השוכר הדר שם להשכיר גם את הדירות על משך זמן של עשרה ימים שמונת שם החמץ הנמכר, דאמרו אם באו אחרים על שבוע. ימים או על שני שבועות האם יוכל העכו"ם למחות בו? והלא מעשים בכל יום דהשוכרים דירה משכירים חדרים ולזאת אף אם הבעה"ב הוא נכרי, יכול הישראל הדר בו להשכיר את החדר שמונחים בו החמץ לא"י, מבלי שצטרך לשום שאלה ורשיון ע"י. (ב) ע"י הנאי זה הלא אנו מחלישים את כת הא"י השוכר והקונה את החמץ, רבחמץ של עכו"ם בעיני דוקא שיהר לו בית כרי שיחא החמץ ברשות העכו"ם. ע"י תוס' פסחים (ו') בריה יחד לו בית, ובפוסקים (ס"י ת"מ), וא"כ כיון שנשאר להישראל זכות בחדר שמשכיר לו, לא הוי יחוד בית וחייב לבדו, וכמו. שהעיר הרי"ם בעצמו בזה, ומה שתידיך רכיון שאין רשות להמשכירים להחליף את המקום ולתת לו מקום אחר אין לך יחוד מקום גדול מזה עתתיד, זה אינו מועיל כלום, כיון דגוף הבית הוי של ישראל, בעיני דוקא שיהר לו בית דאנו פטור מטעם שאינו מצוי בידו, כמש"ב המק"ח (שם סק"ה) כיון דגוף הבית של ישראל ודאי דקרי ביתו רק כשיהר לו בית פטור מטעם שאינו מצוי בידו כדאיתא התם, וכשלא יחד לו בית מקרי מצוי בידו ע"כ, הדי דבעינן שיהר לו בית דוקא, ובפרט לפי מש"כ הגמ"י (בס"י תמ"ח סק"ד) דגם החמץ יוציא חוץ לביתו דאם ישאר בביתו יחא נראה כמקבל בפקרן חמצו של נכרי, א"כ אם נכתוב התנאי ששכירת המקום הוא אך ורק להשתמש ולא לדור בו, ולדור הוא רק בעד ישראל כמקדס, ובראי דזה נראה כמקבל בפקרן חמצו של נכרי אליו ואסור, וכבר העליתי בספרי שו"ת "שם עולם" (בס"י י"ד אות י"ב) דלמכירת חמץ צריך שני דברים: (א) שהחמץ ימכור ולא יהיה שלו, (ב) שגם הרשות תהא של נכרי. אבל הנאי היה כזה ששכירת המקום הוא רק להחזיק בו החמץ אבל לא לדור, בוראי הוא מחליש כח הרשות של הנכרי השוכר, ולזאת פשוט דאין צריך לכתוב אותו.

לצאת גם לדעת הגרש"ן ליפוי כחו של השטר. לצאת לכל העדות, וכדרך שאנו עושים הרבה קנינים לצאת לכל השיטות, ולו יהא איזה מושג של שליטה בין זקפת החוב במלוח, והערתות. מצד העק"ב, הלא אנו מחנים גם ע"י בנטח השטח, ובחתימים: "עוד הותנה וכי" שאם יהי בהמכירה הואת איזה דבר מהדברים שלא יועיל בהם המכירה והקנין ע"פ הדין, לא יחבטל ע"יו כל שארי הדברים מה שמעולה בהם המכירה ע"פ הדין".

(ה.) כ"ת כותב בוה"ל: ועוד אחת אני שואל שראוי לעמוד עליו, יען שב"ת לומר אוננו לעשות בעק"ב כ"ל ולדעת הרש"ן צריך הקני"ב לכד הקני"ב מדר לתת על עצמו כתב חיוב לראיה, ובספרו של כ"ת לא נזכר ולא נתיקק נוסח הכתב של העיק — נראה מזה שדעת כ"ת שרי העיק לחיוב בעל פה ובקצאים — הן אחת מורנא שבשעת הדחק די שיקבל העיק החיוב בקצאים בע"פ, אבל לכתחילה מהיות טוב בודאי צריך העיק לתת כתב חיוב כפי נוסח הרש"ן בש"ע, ובשיעור כתי"ר ברש"י יראה שכפל ושילש. בענין עיק שיהא בכתב שמחפש עצמו למי שיש לו משרת שאין יכול לחתום או מי שדר, ככפר יחידיו שישע לעיר המטוכה ליהודים ויקבל מהם כתב העיק בצדוף קנין, רואין אנו שחקידר רוקא בכתב חיוב, וכן מסתבר דכשנותן כתב חיוב הוי כשלוס מעות, לכן חרוש ופלא שב"ת שם לבאר כל חסידא בענין חמץ ומכירתו, והעל"ם לחוכר מכל זה להסביר ולהפסיע, וכמו שחמ"ד כתב נוסח ההרשאה והשטר, נכון היה להתיקק נוסח כתב העיק בדיוק, ומה מאד צמאה נפשו לידע פתרון על כל הנזכר, עכ"ל.

בהתחייבות עליו לבאר מה הוא הכתב חיוב של הגרש"ן? ונראה שהוא מטעם התחייבות והוראה, וכמו שפסק המהר"ם בח"מ (ס' מ' א') המה"ח עצמו במסמן לאחר בלא תנאי אע"פ שלא היה חיוב לו כלום ה"ז חיוב וכו' או שכתב לו בשטר הריני חיוב לך מנה אע"פ שאין שם עדים וכו' שהרי חיוב עצמו כמו שישתעבד הערב עכ"ל, ופרש הש"ך (שם בסק"י) דכוונת הרמב"ם והמור"כ כאן לומר שהרי חיוב עצמו אע"פ שאינו חיוב כמו שישתעבד הערב אע"פ שאינו חיוב עכ"ל, וא"כ הכתב חיוב של הגרש"ן בעק"ב דין אודותיו יש לו, וכבר העלה הקצוה"ח (שם בסק"א) אף דבכל

חליפין כ"ו אף שנסמקין חליפין יש מחלוקת מ"ם בהצטרף ב' הקנינים עם הערבון מועיל עכ"ל. מבורר מכ"ו דאנו מתאמצים לעשות כל הקנינים, ומעולם לא שמענו שרבי הקנינים יגרעו את המכירה, ואדרבה מחזיקים ומיימים אותה דאנו עושים פעולה לל הדעות, ועל צד השליטה שבקנין מה שאינו מועיל אחר מן הפוסקים, אנו מחנים וכותבים בהשטר "שלא יאז קנין אחד שאינו מועיל יכול לבטל את הקנין המועיל במכירה הואת", וא"כ פשוט וברור דגם מה שכתוב בנטח השטר וקצת החוב במלוח וגם ערבות על החוב ע"י עק"ב לא הוי כלל תרת"י דסתרי. אהררי, רק אנו עושים וכו' להשטר לצאת לכל הדעות, ומש"ה אנו זוקפים את החוב במלוח כפי דעת גדולי הראשונים והאחרונים דמהני, וגם עק"ב על החוב לצאת דעת הגרש"ן.

והמטעם לצאת הרש"ן כבר כתב הצי"צ בפסקי דינים (דף ל"ב ע"א) דברע"ל ונפיק אוזי. לא מהני זקפן במלוח אא"כ כתב לו שטר, אבל בערבון אינו קונה משום דהוי כמו מלוח, ומלוח אינו קונה, ולכן צריך שטר או קנין מדר, ושטר אינו קונה במשלמים, וקנין מדר לא מהני, אלא ישראל מישראל, ומש"ה (בקנין כסף) לא מהני אלא אם כן נתן לו מקצת מעות, והעמיד לו על השאר ערב קבלן שאז אין המקצת מעות דומה למלוח אלא קנות קנין גמור שהרי אינו דוחק לקבל מתוך המעות מן הקונה שהרי העמיד לו עק"ב ונשתלק הקונה לגמרי עכ"ל. ולפענ"ד היה נראה לומר בטעם הגרש"ן ע"י עק"ב משום דע"י הערבון שנתן הא"י והתחייבותו אשר ע"י הערב קבלן דומה כאלו שלט לו בעד כל החמץ, והוי חליפין של שוה בשוה דקונה להר"ח (בב"מ מ"ז ב' בתוס' ברי"ה פ"ר) אליבא דכ"ע, וקונה מדין כסף, לכן שוים בו בכרי ישראל. אבל בחליפין של אינו שוה בשוה אפשר דלא קנה כשש"כ "הפדת זקף" (ב"ב מ"ז) חובב בש"ה"ש, שם, ואע"י דהגרש"ן בקונטרס אחרון (ב"ב תמ"א אות ג') כתב לחוש לכתחילה לדברי הש"ך דאינו מועיל ק"ם בעכ"מ ורק לענין ריעבד יש לסמוך אר"ח דמועיל ק"ם בעכ"מ? היינו דוקא בסתם חליפין שהוא אינו שוה בשוה, אבל חליפין של שוה בשוה דקונה מדין כסף ואליבא דכ"ע, גם להגרש"ן קונה אפילו לכתחילה ואכמ"ל.

מבורר מכ"ו דאנו עושים ע"י עק"ב

הקנינים אין צריך עדים, ולא אברי סהרי
אלא לשריקא, אבל קנין אורחא צריכא עדים,
וכבר הוכחנו (בס"י י"ד אות א') בשם התומים
והקצוה"ח דחתי של נזון השמר במקום עדים
קיימא, וכן כתב המקי"ה (בס"י חסיה סק"ט)
דאם השמר היה בחתימת דב' הוי כע"פ.
ומשויה דקדק הנרש"ו גם בנוסח כתב החיוב
של העקיב והתחיל: "חתי" דלמטה העיר
עליכמא עדים" דרוקא משום רכתב ההתחייבות
נחתם בחתי סגני, משום דהוי כמו עדים,
אבל בלא חתי העקיב אין לו שום כח סריגא,
ומשויה שנה ושישל הנרש"ו דהרר בכפר ואין
לו משרת שיוכל "לחתום" יסמך המשרת הקולמס
ליר בעל הבית. "שחתום" שמו, ואם אין לו
משרת יסמך לכפר או לעיר הסמוכה ויבקש
שם מאיזה יחורי אוהבו שיתן לו "חתימה"
י"ד על ערבות קבלנות עכ"ל, הרי כהרוא
מפורש דהנרש"ו העיקר הקפיד שיהיה חתימת
יד של העקיב, והוא סמים דכתיבנא דחתי"
הוי כמו עדים, ובלא חתי" אין לו שום כח
של התחייבות.

יב"ז הוא בנוסח השמר של הנרש"ו דסירי
ביחיד המוכר את חסצו צריך לכתוב
התחייבות ובה"י סמך, אבל במכירה כללית
הנהוגה במונני דהוי ע"י ב"ד, הלא כבר
פסק המחבר (בס"י קפ"ט ו') וז"ל: ונראה לי
דערבד יסמך דין דלרבי הכל נזנה ממשעברי
אפילו לא כתב לו שמר דהורא בב"ד כשמר
דמיא עכ"ל. הרי כהרוא מפורש דערבד בב"ד
לא בעי שמר, וסריגא גם קנין אינו צריך,
וכמה שפסק המחבר (שם ב') וכן אם ב"ד
עשו אותו ערבד נשתעבר אע"פ שלא קנו סירו
עכ"ל. והסמ"ע (שם ס"ק י"ט) הביא רמב
המור בשם הרמיה כתב כן, ואם כן במכירת
חמץ שלנייהו ע"י ב"ד, הערבד קבלן סריגא אינו
צריך גם לקנין, והקנין שנכתב אינו אלא ליתר
שאת, ואין צריך לשום כתב סיוחה, רק
שמצאנו לנכון לכתוב הערבות כשמר נופא של
מכירת חמץ, וכן דומה ממש לזא דמכור במחבר
(שם ו') וז"ל: לא עשה לו הערבד שמר בפני
עצמו אלא כתב הערבות בשמר החוב עצמו
וכי' אם כתבו קודם חתימת העדים וגם כתבו
ופלוגי ערבד "בבואו" וכי' הרי זה נפרע מנכסם
משעברים יעז"ש.

נמצא לפ"ו אם כתבו הערבות בשמר נופיה
הלא בעינן שטר ועדים, לזאת הנרש"ו
בנוסחו דקא על יחיד וגם על הרר בכפר
המוכר את חסצו אי אפשר היה לכתוב הערבות

מכורא מזה דבנדר"ה היתלתא למעלותא:

(א) הערבות נכתבה בשמר המכירה
נופיה. (ב) וגם נכתבה הערבות "בבואו"
האיי הקונה ערב קבלן" (ג) איכא חתי" ב"ד
על שמר המכירה ובמקום עדים קיימא כמכורא
לעיל. בורא כל כהנ"ה הוי הערבות גמורה
שמשעברד מכלי שנצטרך לשום תב' מיוחד.
כל זה היה הרין ואין אם לא היה כב"ד,
אכל ערב דב"ד ואיכא נביה האי סברא
דבההיא הנאה דמהסין ליה נמר ומשעבר
ליה, כמכורא נבשרא בי"ב (קע"ו) ובמ"ש (ס'
קכ"ט ב' ו'). אפילו בלא קנין, ועד כאן לא
פליג הכנה"ג המוכר בהכח"פ שם (בס"ק מ"ו)
על מרר"ם מינן (בס"י ל"ג) אלא דאת הנוסח
כאלו נעשה בב"ד חשוב"ו ררנילי לכתוב כלל
השמרות אין מועיל משום דאין כאן אלא

פסוקי מילי בעלמא ועולם לא משתעבר, ועוד רבענין שהא ערב לביד. אבל כל שלא נעשה ערב לביד אף שנעשה ערב בביר בעי קנין, אבל כמכירת חמץ דהוי ערב לביד גופיה דהלא חמץ המוכרים ועיי' בי"ד שחוב בפועל — עיי' רב דמסא ובי"ד שעמו — מרינא בוראי הערב משתעבר בלא שום קנין ושטר, הנה באופן כזה הערבות גם מה שנוכר בשטר אינה אלא ליתר שאת ומעלה, אבל הנוסח הזה עם הערבות בשטר גם מוכרה הוא משום הקבוצים הקטנים שאין שם לא רק ולא מיץ, ועיד שהבאנו בספרנו (בסי' י'), אבל לעשות כתב ההתחייבות מיוחד בעד העק"ב במכירה כללית שע"י ביד, בוראי מרינא אינו צריך וכאמור.

והנה מה מאד נפלאתי על הרבנים הגאונים בנוסחאותיהם, וביתור על בעל "ברכת אברהם" אשר נוסחו הוא גם עם תחיתם עדים, וסדר ותקן את נוסח הגרש"ו גם למכירה כללית, ועיי' כתב התחייבות מיוחד בעד העק"ב בדרך שעשה הגרש"ו ליחיד, מאד תמיחני הלא הגרש"ו מוכרה היה לתקן את חתי העק"ב בעד יחיד הרב בכפר שאין לו עצה אחרת כמבואר לעיל, אבל במכירה כללית הלא יותר נכון לכתוב את התחייבות העק"ב בשטר גופיה? וביתור לפי נוסח בעל בי"א הג"ל אשר השטר נתקיים בתחיתם שני עדים הלא זה הוא ממש כמה שפסק המחבר בחו"מ (ס' קכ"ט ז') המובא לעיל, איך קשה למה לו לעשות כתב מיוחד הלא יוכל לכתוב הערבות בשטר גופיה, וכיון דהוי בקנין אפילו להרמב"ם (עיי' בבב"ז שם) משתעבר? ובכלל קשה מדוע העלילו עין סכ"ז, וגם מה דהוי בביד, ולא הוכיחו בבאור נוסחאותיהם מכל אלה? מכל זה יראה כתי' ויכתב רבמכירה דידן דהוי עיי' ביד אין צריך לשום כתב מיוחד בעד העק"ב, וליתר שאת יכתבו בשטר עצמו, וכמו שהוא בנוסח השטר שלנו.

וגם הגאון ר' יהואל סיכל עפשטיין וצ"ל הגאב"ק נאואראראק בעל "ערוך השלחן" ועוד רבנים נאונים, ראויה שנהנו לכתוב עיי' עק"ב לצאת את דעת הגרש"ו, אבל לא עיי' כתב מיוחד, כי אם בתוך השטר מכירה גופיה, וכמו שהוא בנוסח השטר שלנו.

ו. **וגם** מה שכתב כתי' שיש להוסיף, שיש רשות להמוכרים להשתמש בהסוסים ולחלוב חלוב, ויש שהוסיפו גם לשחוט בהבהמות והעופות או למכרם. ולפענ"ד

כ"ז יתור לשון הוא ללא צורך, דאחרי שאנו קובעים את זמן המכירה המסקל והמנין של כל מיני החמץ על כ"ג ניסן, ואו הוא בירור החשבון כמה חמץ נמצא, וכמה שדקדקנו בנוסח השטר שלנו (בסמ"ט י"ג): «אחרי שיושם יוסדר וישקל ויומנה „אז, להורות כי החמץ צריך לחשוב כמה שיהיו או (ועיי' בספרנו סי' י"ד באות כ"ט), ומסילא עד הוסן יהא יוכלים המוכרים להשתמש ולמכור וכפי שיעלה או המנין והשווי מכל דבר יושם, ובחיים העלה הפס"ג במ"ז (תמ"ח סק"ד) מעשה באחד שמכר חביות גדולות מ"ה והניח חותם לאחר המכירה יש להתיר וכ' כיון דחתום הוא רק עד למדידה אי"כ שיהיו ואפשר אף לכתחילה עכ"ד, והוא מהמעט דכתיבנא, דהמדידה המסקל והמנין של החמץ, המתחיל רק מן כ"ג ניסן, או רק אז הוא הכירור הנסוד כמה חמץ נמצא אצל כל אחד ואחד מן המוכרים, ועד אז הלא לרעת הפס"ג הני"ל ויכל להניח אפילו חותם, וכמשיכ שיוכל לקחת לעצמו החלב של הבהמות והבצים של העופות וגם לשחוט בהבהמות והעופות או למכרם, ואין צורך ע"ז לשום תנאי מיוחד מראש, וכ"ז פשוט.

ז. **וגם** משיכ כתי' שיש לכתוב בהשט"ם שהחמץ שאין ידוע והפירות וחמץ הרבוק בסלים יהא נכלל מחדם במכור הכולל עכ"ד, הנה חמץ הרבוק בסלים נכלל בהכלים מחומצים אשר פרשנותו (בס' י"ד אות ו') רקאי על עריבות ורפין שעורכים עליהם חמץ כל השנה, דאי אפשר לנקרן שלא ישרא בהם חמץ כמו שפסק המחבר (בס' חמ"ב י"א), ולואז גם הסלים הללו נכללו בהכלים מחומצים, ובכלל לכתוב כ"ז אך למותר הוא, כיון דאנו כותבים בהנוסח: «תערבות וחשבון חמץ כל מה שהפה יוכל לדבר והכל לחשוב ולהרהר», הנה בהמלים הללו כבר נכלל הכל, אפילו מה שלא הוכיחו גם הרבנים הני"ל בנוסחאותיהם.

ח. **גם** גם מה שכתב כתי' שצריך להוסיף שהאחריות מהכלל הוא על הא"י, נראה לי שאך למותר הוא, דכיון דקנה הא"י החמץ והוי שלו, וגם שבר את התורים שנמצא שמה החמץ, אי"כ הוי גם מצוי אצלו, ועיי' לעיל (באות ז'), אי"כ פשיטא דהאחריות מהכל היא על הא"י ואין צורך ע"ז לשום תנאי.

ט. **כת"ד** כותב: וגם בענין המפתחות שנשארים ביד המוכרים המורשים שפקקן האחרונים מצאו לנכון להוסיף שהא"י מרצה שהמפתחות יהיו תחת יד המורשים

המכירים, ורק אם יירוש ויירצה הא"י המפתחות מחזיקים ליתן לו עכ"ר. בתחילה עלינו לבאר כמות הגרשין בנוסח: "וכבר מסרתי לו המפתחות לקנות בהם החמץ שבחדרים", וכן בש"ע שלו (בס' תפ"ח סי' י"א) פסק דמסירת מפתח קונה במקום משיכה, וקשה איך נוכל לחשוב גרשין המפתח לקנין משיכה, הלא לזה צריך פולת המשיכה? וי"ל בכונתו ע"פ מה שבארנו (בס' י"ד אות י"ב) בשם הרמב"ם הש"ך והמק"ח דאם שכר את המקום שהחמץ מונח בו דשיתו קונה לו במקום משיכה יע"ש, וי"ל בכונת הגרשין דמסירת המפתח גורם שיוכל הא"י הקונה לבוא להתרד שהחמץ מונח בו, ואז התרד קונה לו את החמץ במשיכה. וכן בתחילת הנוסח דמסירת המפתח שמה הוא לקנין, אבל בסופו דמוכר עור הפעם "וגם מסרתי לו המפתחות כד"ה הנה מסירת המפתח שמה הוא לא לשם קנין. דק שיוכל הא"י ללכת למקום החמץ בכל עת שירצה כמה שמפורש בשע"ת (באות כ'), הנה זה גם להגרשין בדריעבר אינו מעכב, וא"כ משיכ' במכירה כללית דירן דאנו עושים הרבה קנינים לגב מסירת המפתח, הנה אין זה מעכב, וגם השד"ח (באות ו') מסיק דבמכירה כללית שאי אפשר למסור לו המפתחות של כל אנשי העיר מפני שצריכים להם רוב בני העיר, אין לחוש לזה. וגם הלא מנהגנו לעשות המכירה ע"י ערב קבלן ואין לו עוד על המוכר שום מ"מ דנימא דמעכב המפתחות של החדרים שיהיה במוח במעוהו, כמו דאמרינן האי מעטא כשנזקק מותר המעות במלוה כמשיכ' הצי"צ (בס' מ"ה אות ג') יע"ש. וגם הר"ב אף דבנוסחו זקק השאר במלוה ולא ע"י עקיב, מ"ל הוכיח מאומה מתנאי של מסירת המפתחות, וגם הר"ם (בח"ר ס' כ"ד אות ג') כתב וי"ל: ומסירת המפתח שהוכר הגרשין שם, שייך רק ביחיד המוכר חמצו, אבל לא לפי מנהגינו שמוכרים בעד כל העיר עכ"ל, ועי' בספרנו (בס' מ'). ובכלל אין דעתי נוחה בהוספת התנאי הזה המחליש את הנאמנות של הא"י הקונה, ולא יהא סמכיה דעמיה לקנות, ויותר טוב שלא להוכיח כלל בדבר המפתחות וכמשיכ' הפס"ג במ"ן (בס' תפ"ח סי' ק"ד) ובי"ש אם היהודי מכר בכפר לעכו"ם הי"ש שיש לו בעיר והניח חותם ולא ידע העכו"ם מהו עדיף מפי דל"ש לא סמכה דעתו עכ"ר, וא"כ לכתחילה בודאי עדיף שלא להוכיח. כלל המפתחות, למען

יהא סמכיה דעתו לקנות, וכ"ז פשוט וברור. י.) כת"ר כותב גם לכתוב שהרשאה לא תופסל משום ריעותא וספק בלשון ומחק וכדומה, כן לא נכתב בנוסח השטר שלו שלא יופסל משום ריעותא וגר ומחק וספק בלשון עכ"ר, הנה בכלל בהשטר צריך מאד לדקדק בשטר יהיו בו גרר ומחק ויהא נכתב כדינו, ואם נמצא בו גרר או מחק צריך לקיים כמה שפסק המחבר (בס' מ"ד ה') וי"ל: אם יש בשטר מחקים או תלויות או תביות שעבר עליהם הקולמוס צריך לקיימם, וכן הובא בנחלת שבעה" (בס' ג' אות י"ח י"ט כ') יע"ש דצריך לקיימם, ואם לא קיימם פסק הרמ"א שם: וי"א שאם היה המחק ולא נתקיים פסול כל השטר שמה היה כתוב חובה לבעל השטר ונמחק עכ"ל, וכן פסק בש"ך (שם בס"ק י"ד) להלכה בשם הרבה גדולים דמחק או גרר שלא נתקיים כל השטר פסול יע"ש, וא"כ אף אם יכתוב שלא יופסל משום מחק או גרר, אם יהיה גרר או מחק ולא יקיים הלא יופסל השטר, דשמה היה כתוב חובה לבעל השטר ומחקו, ובע"כ צריך לקיים המחק או הגרר, וא"כ מה מועיל בזה התנאי שלא יופסל משום מחק או גרר? ולזה בודאי שלא לצורך הוא, גם "שלא יופסל משום ספק בלשון וריעותא" אין צריך להתנות, דהלא כבר הבאנו (בס' י"ד אות ב"ד) בשם הספר "נמע שעשועים" (ס' מ"א) שפסק אם כתוב בסוף השטר "נעשה באופן המועיל" תלינן לומר שנעשה באופן המועיל להקנות אף דבר שלב"ל כגון בחיוב ושעבוד, אף דבשטר לא נזכר לשון חיוב ושעבוד, כן הי"א אין צריך להתנות שלא יופסל משום ריעותא וספק בלשון, משום תרלינן שנעשה הכל באופן המועיל בלי שום ריעותא, וזה פשוט. יא.) כת"ר כותב דיותר נכון לכתוב "שאינו בו משום אסמכתא" וכן בנוסח בעל ד"מ עכ"ר, וא"כ כתבתי בנוסח השטר "דלא אסמכתא" סמכתי בזה על הרשאה שבעה" שכתב כן בנוסח הרשאה של מכירת חמץ, וכן בנוסח שאר השטרות בס' י"ח י"ט כ"ג כ"ד כ"ז ל"א ל"ב ל"ג מ"ב יע"ש, ונודע כי הגאון הנ"ש דיק מאד בלשונו בכל אות ותיבה, ולזה נתקבלו נוסחאותיו בכל תפוצות ישראל, וכל המשנה עליו להביא ראיות.

ובזה חנני ידירו הרוש"ת המברכו בחג כשר ושמת וכפ"ס **משה שלום סמול.**

סימן ב.

והנני להשיב בזה על מענות ה"דברי

מלביאלי" (באות י"ו) על נוסח ה"ראשית בכורים", ואשר אנכי בנוסח השמר (ס' י"ה) הבאתי את זאת בזה"ל: "הן בהחמץ שכבר היה להמוכרים ברושם בשעה שעשו אותנו שלוחים והן בהחמץ שלא היה אז בעולם להעמיד להאי הקונה גם אותם החמץ שיבוא אח"כ לרשות ולמכור לו גם את כל החמץ הנ"ל וכזהו כבר נמצא ברשות המוכרים המשלחים, וכעין הנוסח הזה הוא בר"ב (באות ט"ז). אולם הרי"ם שם, כתב ע"ז: וראיתי בר"ב שכתב בנוסח שט"ם שלו שהמשלחים משעבדים עצמם להעמיד להקונה את החמץ שיבוא עד הפסח לרשותו, ולדעתי אין בזה תועלת, דהא בחמץ בעינין שיקנה קנין נמור ולא פני כמה שבעל החמץ יתחייב להעמיד לו, דהא כל כמה שלא קנהו העכ"ם אבחי ברשותיה קאי ועובר על ב"י, ואולי כוונתו דכיון דחזין ששעבד א"ע להעמיד אמרינן דודאי נחא לו שימכרוהו להעכ"ם, והוי מכירה אף שאינו ע"י שליחות נמורה, והוא דחוק, עכ"ד הרי"ם.

ולפענ"ד נראה דהצדק את הרי"ב, והוי

מכירה מעליא להעכ"ם, ומשום דהוי שליחות נמורה. דהלא בספסדר (בס' י"ד באות כ"ד) בארנו דבא בזה לכלול מה שהעיר בשו"ת "ענני יו"ט" (בס' ל"ח) איך לנהוג בכני הכפרים המקדימים למסור את חמציהם לב"ד כמה ימים קודם פסח, ולפעמים החמץ אבחי אין בידם, וכל בבחי' זו מהני מה שעשו את הב"ד שלוחים למכור, דהלא קי"ל כל מילא דאיהו לא מצי עבד שליח לא מצי משוי, והם בעצמם הלא אין יכולים למכור דבר שלא קנו עדין, דאין אדם מקנה דבר שלב"ל, איב כמו כן אין יכולים לעשות שלוחים את הב"ד למכור? והרצונא לעשות ע"פ הנוסח הזה שישעבדו המשלחים את גופם להעמיד את החמץ, וגופם הרי הוא כבר בעולם, ועיד שפסק המחבר בחי"ם (ס' ס' ו') המחייב עצמו בדבר שלא בא לעולם או שאינו מצוי אצלו חייב, אע"פ דאין אדם מקנה דשלב"ל, הני מילי שדקנה לו בלשון מכר או בלשון מתנה וכי אבל בלשון חוב

וכי חייב ע"כ, והמעם משום דהחוב חל על גופו והרי הוא כבר בעולם, יע"ש בסמ"ע (סיק י"ח), וכבר העלה הקצ"ח (שם בסק"ו) דכיון דהנף בעולם א"כ לא הוי דשלב"ל כלל, כיון דהחוב על גופו וגופו בעולם ומש"ה אפילו אחר שמת לא פסק חיובו ונכין מנכיו יע"ש, ולפ"ז הו"א דמשעבד את עצמו להעמיד את החמץ כשיקנה, כבר נחשב דבר שבא לעולם, וחל הקנין עליו, ומש"ה יכול גם לעשות את הב"ד לשלוחים למכור את החמץ בע"פ להאי, וחייב איהו מצי עבד, ולואי גם שליח מצי משוי, ואפילו להנתיבות המשפט" (שם סק"י) דפליג על הקצ"ח וס"ל דבשעת המתחייב קודם שבא ה"ר לעולם ה"רשין פטורין, אבל במתחייב עצמו כשיבא ל"ר הלא מהני החיוב גם להנהי"ש כמבואר בדבריו שם, ובגד"ד בערב פסח הלא כבר בא אז החמץ לעולם וחל הקנין, וכיון דאיהו מצי עבד גם שליח מצי משוי ע"ז.

עוד כתב הרי"ם שם על דברי הרי"ב בנוסחו שהמשלחים מסלקים א"ע מחמץ שיעני עכ"ם כחג על הבאהו וכדומה, וממילא יוכה בהם העכ"ם הקונה כשיגיע לרשותו, ותמיהה מה שיכות זה להשטך מכירה, ועוד מה שייך לומר שמשפירים מה שעתה אינו ברושם, וצ"ל שהוא מדין סלוק כדא דכתובות (פ"ג א') ע"ש בתום, אבל זה אינו, דהתם בא לרשות אה"כ, אבל הכא לא יבוא לרשותם כלל, ועוד למה לו להוכיז שיקנה העכ"ם דכיון שהוא מסלק א"ע ממילא ישארו ביד הבעלים הראשונים ובהא דכתובות (פ"ג) כשמשלק א"ע מקרקע ע"ש, ואף אם הוא הפקר אין שייך לפרש מ' יוכה, דהפקד הוי דוקא כשמשפיק לכל מי שירצה, וע' ב"ק (קמ"ז א') ואמכ"ה בזה, וגם דהא אינו עומד בצד חצרו ואינו קונה לדעת הסוברים דחצר אין קונה בעכ"ם וכי ובלא"ה כבר נתבאר בריש (ס' תמ"ח) שכתבא כחג חמץ לרשותו יכוון הישראל שאינו רוצה לזכות בו עכ"ד.

הנה באמה כל דברי הרי"ם הנ"ל ליחא,

דמה שכתב: "ועוד למה לו להוכיז שיקנה העכ"ם, דכיון שהוא מסלק א"ע ממילא ישארו ביד הבעלים הראשונים ובהא דכתובות (פ"ג א') תמיהה הלא ה"ר בנוסחו קחשיב גם "בריה"ע"י שלהם אשר החמץ מהם בא בפסח נופיה, וחמץ כאלה בע"פ אי אפשר היה להקנות להאי ע"י קנין משום דהיה דשלב"ל, ורק ע"י סלוק מועיל אף בדשלב"ל,

הר"ב לחמץ הבא בפסח שיזכה הא"י בהחמץ הזה כזוכה מן ההפקר, משום דבכח"ג אמרינן אדעתא דנכרי הוה הקנה"א אפקריה, אדעתא דכ"ע לא אפקריה, וכדעת המניא (בס' חמץ סק"ד) הג"ל והנמרא דביק (קס"ז א') נבי רב ספרא, ומאד נפלאותי על הגאון בעל ד"ם שצ"ן להגמ' דביק הג"ל לראיה לדבריו דהפקר הוי דוקא כשמפקר לכל, ובאמת הלא שם בנמרא מובא להיפך, הלא אמרינן אדעתא דארי אפקריה, אדעתא דכ"ע לא אפקריה וא"כ הפקר לאיש פרטי לנוכח מהני וכמו שהוכיח הנו"ב מזה? וגם מה שהקשה הר"ם מה שצ"ן לומר שמפקרים מה שעשה אינו ברשותם, לית"ל, הלא הבי"ח בתשובה ס' קכ"ד הובא בפס"ג (ס' חמ"ח) העלה דהפקר הוי משמע נדר, ואם אוסר על עצמו דבר שלב"ל, וא"כ יכול גם להפקיר דבר שלב"ל ושאינו ברשותו, ואמ"ל.

וגם מה שהקשה הר"ם על הר"ב, שכתב בנוסחו שיקנו לו המקומות בחזרת קנין חצר בשעה שיניחו החמץ שם, והלא העכו"ם אינו עומד בצד חצרו ואינו קונה לרעת הסוברים דחצר אין קונה בעכו"ם? אולם גם זה לק"מ, דכבר העירונו ע"ז בספרנו (פס' י"ד אות כ"ד) דאף למאן דס"ל דאין חצר לעכו"ם, אבל היכא דפריש מורה דקונה חצר גם אליבדא, מירי דהוה אקנין מעות דאם התנו בהריא רמעות וקנו קנה כמה שפסק הרמ"א בחורים (ס' קצ"ח ה'), ואפילו להשיך (שם ס"ק י') דפליג על הרמ"א שם, י"ל דמורה הכא דסחני, דזה לא הוי תקנת חכמים דנאמר בה לא פלוג כשמיכ השיך, ודמי למש"פ הרמ"א (בס' קצ"ד א') דאם התנה שיקנה בכסף בלא שטר קנה יעריש, יצא לנו מזה כי דברי הר"ב בזה שרירין וקיסטין, שלא בדעת הר"ם, ומפני שנינו שבאנו, העלינו את זאת בנוסח השטר שלנו.

סימן ג.

שפעת שלום וברכה מרובה לכבוד ידידיהרב הגאון הגדול וכז"ר רבי **אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א** הר"ה והגאב"ד בעיה"ק **ירושלים ת"ב**, יקררתו המהורה קבלתי, והנה כתבתי כוחב: שמתחילת מאד לראות מעשי ידי כתיר בספרו החשוב "שם עולם" המעיד על

והבא לא שייך כלל לומר מענת הר"ם ישארו ביד הבעלים הראשונים, כי אין כאן בעלים ראשונים כלל, ובעל החמץ נזופה הוא הבעלים, דהלא החמץ מנדיהויו שלו הוא, ומה יעשה בפסח בחמץ כאלה? וזה לא דמי כלל להא דמבואר בריש ס' חמ"ח נבי נכרי שהביא דורן לישראל בפסח דאמרינן שיאמר שאינו רוצה שיקנה רשותו, דהכא כיון דהחמץ שלו הוא הלא אין צריך לקנין רשותו, ואינו מועיל מה שיאמר שאינו רוצה שיקנה רשותו, דכיון דשלו הוא התורה אוקריה ברשותו, ואם לא מכרו קודם פסח ע"י סלוק הנה בפסח בשעה שבא החמץ לעולם מחיב לבער, לזהא אין עצה אחרת להחמץ שלו כמש"ב בפסח נזופה, רק שיקנה להא"י קודם פסח ע"י מלוק, שישלם את עצמו קודם פסח מהחמץ הבא ויהיה הפקר, ע"פ שיזכה בהם מהפקירה הא"י הקונה, וכחא דאמרינן בביק (קס"ז א') דרב ספרא הוה קאולי בשירתא לוינהו והוה ארי כל לילא קא שרו ליה חמרא דחד מיניהו וקא אביל כי כמא זמניה דרב ספרא שדו ליה חמרא ולא אכליה קדים רב ספרא ובה ביה וכו' לסת' ליה למיזכי ביה נדו דכי אפקריה אדעתא דארי אפקריה אדעתא דכ"ע לא אפקריה? א"ל רב ספרא לרווחא רמילתא הוה דעבר, חזינון מזה דאפשר להפקיר גם אדעת יחיד, וכיוצא בזה מצינו גם בחמץ בפסח, דהמ"א (בס' חמ"ח סק"ד) הכיא שם כשם המ"ב שאם קנה ישראל אחר החמץ מן הנכרי אחר הפסח צריך להתחיד לבעלים וא"צ הכעל להתחיד לו דמיו אם נתן להנכרי יותר מן הראוי ע"כ, והפעם דאמרינן אדעתא דנכרי אפקריה אדעתא דכ"ע לא אפקריה עכ"ל, והקשה המח"ש שם, הלא קי"ל כביה דאינו הפקר עד שיופקר לכל כשמישהו, דאל"כ לא הוי הפקר כלל ובמבואר (בס' רע"ג ה')? אולם יפה אמר ביישוב הקושיא הואת הנו"ב במהר"ת חלק י"ד (ס' קנ"ד) דדוקא אם הפקירו לכל העניים ולא לעשירים שאו אין שום עני יכול לזכות בו, אבל במפקר וזכותו נגד אחר או שנים לנוכח מהני, שהם יכולים לזכות בו יעריש, וגם הנחלת צב"י על חו"ם (בס' כ') מסק בדעת השער המשפטי דהויא שמפקרו לגבי אדם פרטי ביהודי א"צ שיחא הפקר לכ"ע.

ומעתה לפי המבואר דאם הפקיר לאדם פרטי לנוכח הוי שלו, ושוב לא יוכל אדם אחר לזכות בו, עולה שצריך נוסח

ע"י בטול, ולזאת לא מיבעי, לרבנן בכתנות (פסחים כ"א א') לריריהו מהני מפר זורה לרוח או שמיל לים, רודאי מהני בטול כלום, אפילו להמפקד אצלו, אלא אפילו לר' יהודה דאמר אין בעור חמץ אלא שרפה, מימ' מורה ר"י דבשעת בעור' בשבע, השבתתו בכל דבר, כמו שמבאר לעיל במהמכילתא ופרש"י, ואו בודאי מהני בטול, וא"כ יעשה כמה שפרש"י. (שם י"ב ב') בריה שלא, דאם אין לו עצים ימתין עד שעה בעורו וישבתו בכל דבר, וא"כ בודאי לחמץ שקביע אחרית מהני בשבע התשבתו ע"י הבטול גם אליבא דר"י. רק שם (כ"ז ב') הלא לפי פרוש רש"י ד"ה שאם, מירי שום בטי שהוא רוצה לזאת כשירא או בתוך שלשים יום דאמרין (שם ו') זקוק לבקר, כלומר תבא משום דהיו זמן בעורו ואפ"ה לענין עיקר דינא הוי כשלא בשעת בעורו, ואז"א להמתין עד שעת בעורו. ובבב"ב ר' יהודה סבר לצורך דוקא שריפה, וע"ז הקשו שפיר רבנן לר"י שאם לא מצא עצים לשורפו יהא יושב ובטל, אבל בזמן הביעור הכללי ב"ה, גם לר"י השבתתו בכל דבר ובבודאי מועיל אז הבטול. נמצא גם החמץ שנפקד אצלו יבטלוגו אז, ומועיל אליבא רבולתו, ומסולקת כזה קושיא השאנת אר"י. והרבה יש לפלפל כזה ואמכ"ל.

וע"ד שכתב כת"ר: ובכריי אנרה ראתי כפתיחתו היקרה, שריק ופה בכריי הנם' דברכות בעובדא דריב"ז דאמר פנו כלים מפני הטומאה והבינו. כמא לחוק' מלך יהודה, אמרתי מאו, דריב"ז הלא היה חש לתרעומות הבריות עליו כמבאר באגרת הנוקין ר' נ"ח דאיבעי ל' למיגר ליבשקנא הראא וימנא ומעמו הלא הוי דילמא כולי האי ליע והצלח ופירא נמי לא הוי, אבל הפורתא הואת הלא כל מיום האומה ה' ע"י הצלת התורה ע"י יבנה. אך לעומת זה גדול ההיקש של כל חוסן האומה, עשרה וכבודא. ע"כ אמר ריב"ז אני מודנל כלמור התורה חסה. על מסוגם של ישראל שילפנוה מין פנוי כלים מפני הטומאה, במשנה ננעים פ"ב ה', דאמר צוה הכהן ופנו הבית וכו' ולא יטאס כל אשר בבית. ואם מצא ריוביז לנכון לשכן את הכל מפני הצלת יבנה והכמהה וזו מפני שהוא הולך בדרכיו של חקוקה מלך שבתור מלך היה ראוי לו להרבות אברים ועבדו אדמה וצבאות, והוא נעץ חרב ע"פ ביהמ"ד, ואמר כל שאינו

מחברו כי הרבה מקנהו בעמל תורה ויראה מהורה וזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, בחלכתא נפריאתא. תחוקנה ידיו וכו' מאד חפצתי להעיר בכמה מקומות בספרו היקר בתלמוד אנרה, כי שניהם כאחד מוכיח, אבל אין לשער כמה רבו עלי מדרתי המעכבות אותי מחפץ לכבי. (ואת כת"ר הפליחה. ולחובת הקורש אציין כמה שהארץ כת"ר כענין חמץ שקביע אחרית או מהני בטול, והביא דברי השא"ר. ובשכבר הימים אמרתי ע"ד ראתו של השא"ר מהא דפסחים כ"ז ב' דא"ל חכמים לר"י דס"ל אין בעור חמץ אלא שרפה מקיף, כ"י. שאהה דן תחילתו להחמיר וסופו לחלק אינו דין לא מצא עצים לשורפו יהא יושב ובטל, ומקשה הרי אפשר שיבטל וקיים כזה תשבתו, אלא וראי דמשכתת ליה בחמץ שקביע אחרית דלא מהני בטול עכ"ל.

ולפנע"ד נראה ליישב קושיא השא"ר הנ"ל דשפיר י"ל דמהני בטול לחמץ המופקד אצלו כמה שהעליתי בספרי בא"ח (סי' ו') וזה דפריך לר' יהודה לא מצא עצים לשורפו יהא יושב ובטל ולא מהני בטול? הנה באמת גם אליבא דר"י בשעת בעורו השבתתו בכל דבר כמבאר במכילתא (כא פ"ח) ר' יהודה אומר תשבתו שאור מתיבס בשרפה וכו' א"ר יהודה בן בתירא סבור אתה שאהה מחמיר עליו ואיך אלא מקיל; הא אם לא מצא לו אור יושב לו ולא ישרוף? אלא כלשון הזה הוי אומר עד שלא הגיע שעת הביעור מצות כליון בשרפה, משהגיע שעת הביעור מצות כליון בכל דבר עכ"ל. וממש כזה פרש"י (פסחים י"ב ב') על הא דאמר ר' יהודה אימתי שלא בשעת בעורו, ופרש"י בתחילת שש וכל שש ראבתי מדאורייתא שרי אבל בשעת בעורו בשבע שהוא מותר מה"ט השבתתו בכל דבר ומורה זה למה אם אין לו עצים ימתין עד שעת בעורו וישבתו בכל דבר עכ"ל. מבאר מזה דגם לר"י בשעת בעורו השבתתו בכל דבר, וא"כ גם בטול מהני, ותניא בספרי לא יראה לך שאור בטל כלכן. ובריש פסחים כתב הרין וז"ל: אלא כך הוא עיקרן של דברים שזה שאמרה תורה תשבתו יכול להתקיים כא' מבי דברים, או שיבטל בלבו כל חמץ שיש ברשותו ויוציאו במחשבתו מרשותו ומני כהכי מדאורייתא אפילו בחמץ הידוע לו, אבל אם לא בטלו בלבו כלל צריך מן התורה שיבטל אחריו עכ"ל.

מבאר

דע"י) מתיר אפילו בלא הנעלה, משום דהו' נ"ט בר נ"ט דשכר נופח לאו חמץ גמור הוא, אלא עיי' תערובות עכ"ל, וכן הוא באוד ורוע ובהגהה אשרי כפ' אין מעמידן ומובא בב"י יע"ש, ובהו' יש לומר הטעם של הרמ"א שם דפסק אבדעכר אם נתנו בהם יין או דבש בלא הנעלה רק שהרד"ק הישב התחלה מותר לשחות ממנו בפסח, ומהטעם משום דהתירא בלע, ולטעם זה אין צריך לערות היין קודם פסח מהחבית של שכר יע"ש במחאה"ש, וכבר האריכו האחרונים במעטו של דבר שהתיר לשתות מהחבית בלא הנעלה? וי"ל דלענין דיעבד חשש הרמ"א לדעת רבנו אפרים וסיעתו דמתירים אפילו לכתחילה בלא הנעלה, ונהי דלענין לכתחילה פסק כרבנו יואל, אבל לענין דיעבד צדק גם דעת המקילים, וכב"ז עוד יש הרבה לפלפל ולהאריך, ואפילו לדעת המחבר דפסק כה"ר דצריך הנעלה או מלוי וערו, אין לפשוט מזה לענין שאלתנו דמהני מלוי וערו להני קדרות של חרס שמחזיקין בהן בשר כל השנה, דשאני התם דתשמישן גם בחמין, משום דנפיש בהו' ונהמא וציר רגילין בכל פעם — קודם שמניחין בהן הבשר — להדיחן במים ודוחקין יחד עם שאר הקדרות ששכשלים בהן חמץ נמור והחמץ נשפך או גם על הני קדרות של חרס שמחזיקים בהן הבשר, ועיי' הערו' שלא נפסק הקלוח נבלע החמץ בהקדרות של חרס, וכבר פסק המור בי"ד (בס' קכ"א) דאפילו שמש הכלי חרס רק עיי' ערו' שלא אצל האש, ניכ' אינו יוצא מיד דופיו לעולם, ולא מהני ביה הנעלה כמבואר בספרי (בספ"ן ל"ג אות א'), לאפוקי חביות של חרס שנתנו בהן שכר, תשמישן רק בצונן, ומסירה מהני בהן הנעלה או מלוי וערו'.

ב.) כ"ת כותב: והא דמבאר בי"ד (בס' קכ"א) דאם משתמש בכ"ת עיי' ערו' לא מהני הנעלה משום דתשמישן עיי' חמים עכ"ל, דהבר' יפלא בעיני, הלא גם בנידן דידן הוי תשמישן עיי' רותח בכל פעם שמדיחים מוהמא וציר את הקדרות שמחזיקים בהן את הבשר עם שאר הקדרות של חמץ נמור?

ומה שקורא כה"ר את הני קדרות של חרס שמחזיקין בהם בשר כשם "חשש חמץ" עיי' המלח, מתייני מאד שלא עיין כה"ר בנוף התשובה (באות נ') ששם הבאתי ריש לאסור גם משום שחתכין את הבשר בסכין

עוסק בתורה ידק בחרב, ונתמעטה עבודת הארמז עיי', וה"ה חיל צבא, כדה"ל מנהדרין ציר וכפרשיו שם ד"ה אף, מפני שבטח שעיי' כח התורה ישוב הכל לישראל, וה"ה אני יורע נאמנה שעיי' הצלת כינה וחכמה ישוב לישראל כל טוב, גם עושר גם כבוד, גם חוסן המדינה עכ"ד. ואם יח' דבר חכמה אמר כה"ר בזה, הנה כ"ז נוחא לפי נירסת דילן, אבל הלא מצינו ירושלמי ערוך בסוף סוכה שצוה ריב"ז בעת פשירתו: פנו חצור מפני הטומאה וההקיפו כמא לחקיהו מלך היהודי עכ"ל. ואם נאמר כמאורן מפני כי התורה חסה על סמוגם של ישראל שלא יטמאו הכלים, הלא "בחר" — לפי נוסחת הירושלמי — ליכא מוטא, והבין הלא אומר לפנות את הבית, אבל לא את החצר, דלא שייך שם טומאה כלל? ובשלמא לדידי יש לומר, פנו החצר מפני הטומאה לפי שהיו כחבאים והיו יורים מהחצרות, לואת אמר בדרך רמז הניחו למטמא — אלו חרובים, להתפשט לובא לחצרותיכם, ואל התנור בהם מלחמה, אבל לפי באור הדר"ג יקשו דברי הירושלמי, והרבה יש להאריך בזה, והנני ירידי הדורש'ת המככרו ומקודו כרום נאנו,

משה שלום סמול.

סימן נ.

בע"ה ית"ש ו"א סיון תרפ"ו, ביוסק.
רוב שלום וברכה לכבוד ידידי הרב הגאון וכו' מוהר"ר דוב ארי' אדשוואנג שליט"א אבד"ק פארמאווה יצ"ו.
מכתבו להעניני, ועיי' שכתב כה"ר להבשר את הקדרות של חרס שמחזיקים בהן בשר כל השנה לאישתמושו בהו' בפסחא עיי' מלוי וערו', ולאסור את "הגלעוער" ששומים בהן מהי, שלא כדברינו בספרי שו"ת "שם עולם" או"ח סימן ל"ג. הנה באמת אינני רואה שום השנה בכל דברי כה"ר:

א.) מה שרצה כה"ר לרבות הקדרות של חרס לחביות של חרס שנתנו בהן שכר שעורים דמבאר באו"ח (בס' תנ"א כ"א) דמהני בהו' הנעלה או מלוי וערו'. אף דשכר הוי חמץ נמור כמבואר ברא"ש ובס' חמ"ב עכ"ד. הנה מ"ל דפשיטא ליה לכת"ד דגם התביות של חרס שנתנו בהן שכר הוי חמץ נמור אליבא דכו"ע, הנה באמת זה במחלוקת שנויה, דלהרי' וסיעתו צריך הנעלה או מלוי וערו', אולם הרבנו אפרים (מונא כהנ"א פ"ב

הדם ג'ו פשום דלא אסרין אלא כדברים
החריפים כמלח וחומץ (בבשר ששורין אותם)
וכיוצא באלו ובדאמר שמואל מליה הרי הוא
כרותה כבוש הרי הוא כמבושל וכראיתא נמי
חולין ק"ב בבר יונא דנפל לכרא דכמא
וגרסינן בפ' כיצור צולין (ע"ו) צונן לתוך צונן
ד"ה מולר ולא נתן שעור כמשיהה זה בתוך זה
וזה פשום עכ"ל, והוא בכ"ז בי"ד (ס' ק"ה).
ולפי שיטה זאת דוקא כבוש בציר אומר, אבל
כבוש בצונן אינו אומר כלל אפילו היה ימים
רבים, ולא אסרין בזה כבוש כמבושל, ומשי"ה
נבי חבית של שכר דהוי צונן אפילו להר"י
וסיעתו המחמירין מהני בזה הגעלה, לאפקי
בגיד' דהבשר כבוש בהני קירות בציר, וגם
דמי לבית חרסת כמבואר (באות ב'), וגם
ע"י עריו שלא נפסק הקלוש בשעת ההרחה
כמבואר (באות א') נבלע החמץ בהני קירות
של חרס והוי כמו תשימושו בחמין ולא מהני
בהו הגעלה. אלא אפילו להר"י בע"ו (ס"ח)
(ב') בשם הריצ"א דגם בצונן אם שהה בתוכו
יום שלם מע"ל נקרא כבוש ובלע ופולש
כמבושל, והב"י ע"ל הטור ושלחנו המפור
פסק בן להלכה, מצי לא הוי כבוש כמבושל
משם — וכמו שהבין תמיד בתשובות — דנבי
מבושל אסרין נבי חתיכה חס מקצתה חס
כולה, ולגבי כבוש מה שחון לכבישה מותר
כמובא בגי'ר (בס' קיד') ועיי' בש"ך (סק"א) ובשו"ו
(סק"ב). וכ"ז לענין חתיכה, אבל לענין הבשר כלים
מקלינן ספי כמשיכ הרשב"א בתהיא רחביה
שנאסרה ע"י בלע יין עבוי'ם בצונן אינו אלא
מועט, וע"כ מצי ליה בקליפת הכלי להכשיר
ומזה הוכיח המין (שם בס' ק"א) דעכ"פ אין
לומר כבוש כמבושל משם דא"כ לא היה מצי
בקליפת הכלי להכשירו, וגדולה מזה
בתב הרישב"א בע"ו (ליג א') בדיה אמר
רבה, וז"ל: ובענין מלוי ועריו זה י"ש לנו
שאלה גדולה דהא יין אסור שבכלים דבר
צונן הוא וקיימא לן דבר צונן אינו נבלע
לעולם וכל כלי שנשפך בו אסור נכלה ונשאר
אסורין בצונן מותר בלא הגעלה, ואפילו הוא
של חרס אינו צריך אלא הדיחה מפני איסור
הגרנק על פניו וכדאיתא בכמה דוכתי עכ"ל.
וע' בס' שו"ת משנבצלאל" (בס' ריג א) את
ס"ט ובס' רכ"ז אות פ"א) שהוכיח דגם הראיה
ודבנו יונה והר"ן מ"ל כהרישב"א הגיל דבכלי
לא בלע כלל ע"י כבישה אפילו ימים רבים.
והנה הרישב"א שם הדין דמשויה היין נבלע
משום דאית ליה לחמרא חריפות גדול וז"ל:

שרבוק עליו חמץ יעו"ש. ויש להוסיף דהחי
אדם (בכלל קביא ל"א) כתב בדמכניס
שחוחין בו לחם במדינתנו ידוע שנרבק בו
פרורי לחם, ולכן אפילו ברעבר אסור ע"כ.
נמצא דע"י דוחקא דמכניס ותריפות המלח
והציר נבלע החמץ בהבשר שנחתך, ואח"כ
ע"י הציר נבלע בהקדרה של חרס, ובפסח
תפליט הקדרה הזאת את מעם החמץ הבלוע
בה יעו"ש באריכות, ועוד הלא ידוע דבהני
קירות של חרס שמחויקים בהן את הבשר
גרילם לעשות בהן גם את "הפעקל-פליש"
בכל השנה, ולמען לחת לו מעם מיוחד
מליחים את הבשר ונותנים בו שום ותבלין
דהוי דבר חרף, וע"י "הפתיתי לחם" שעל
המכין נעשה כבית חרסת אשר מהני בהו
הגעלה, והוי כמו מרוכה שדוכין בה כל השנה.
כיון דלפעמים דוכין בה פרורי לחם עם שום
ופלפלים לא מהני בהו הגעלה, כמבואר בש"ו
בסוף מ"ו (ס' ק"י). וה"ל איכא לפעמים
פרורי לחם, דוחקא דמכניס, שום ופלפלים
ותבלין ולא מהני בהו הגעלה לבר המעם
דמרדתי ובלע. ואפילו לרעת המקילים במרוכה
המכין נעשה כבית חרסת יבא להשתמש
בדברים חריפים לא מהני ביה הגעלה. כמשי"כ
דה"י שם (בס' ק"י), ובהני קירות שמחויקים
בהן הבשר עבדות הנשים לעשות את "הפעקל-
פליש" גם לפסח. כנודע אשר הנשים באות
לשאל איך לעשות בהן את התבלין לפסח,
אי"כ פשום וברור דלא מהני בהו הגעלה או
מלוי ועריו אליבא דכו"ע, אבל חבית של
חרס שנחתה בהן שכר הלא ליכא בהשכר
חמץ בעין, דוחקא ודברים חריפים, ומשויה
מהני בהו הגעלה או מלוי ועריו.

ג.) כ"ת כותב: ועוד דע"י כבוש בלע
ספי מע"י מליח, כמבואר
בנמרא (חולין צ"ו) דמליח הוי כרותה וכבוש
כמבושל, ומבואר בתוס' ובכל הפוסקים דמליח
אינו אלא כרותה רצלי דאינו בלע כולה,
ואפילו בציר אינו בלע ספי כמבושל, דמ"ס
תשימושו בצונן ומהני עריו עכ"ל. הנה אתפלא,
הלא רש"י פירש שם בדי' כבוש בחומין ותבלין
וכבש בהן איסור והותר יחד עכ"ל, וכן הוא
בפסחים (ע"ו א'), ורש"י לא ידיראה ה"א
בזה, דגם בתגרות מימניה (כ"פ מ"ו) כתב
דכי אסרין כבוש כמבושל הנ"מ ככבוש בחומין
וציר כפרש"י, וכן כתב הרשב"א (בס' תהי"ד)
וה"ל מה שאמר דכל שאין בו קיווא (כבשר
ששורין במים) קודם מליחה שאינו בלע סן

ועיון בספרי (שם באות ה'), ולהכי אמרו "כ"א בחרתי" לשלול כל מיני הכלים של חסם שנשתמשו בהם, ואמר יפלא עניני על בחרתי שלא הרגיש בכ"א.

ה.) ועתה נסדרה נא ונתכונן נדון הכלי זכוכית שבהו בהם כל השנה, שאוסר בחרתי לשתות בהם בפסח ע"י מלוי וערוי, ע"פ דברי הפסקי תוס' בע"ז פ"ב ס' ס"ה) דלא מהני ערוי בכלי זכוכית, ואפילו נשתמשו בהם בצונן עפ"ם שורין בחוכם פתוהי להם וכבוש הרי הוא כמבושל עכ"ל, ולפי הבנת חכמי דרבתי של שחר היו חמץ נמור וניהר ע"י ערוי מטעם שהיו תשמישו בצונן, אי"כ זה סותר דברי הפסקי תוספות, דהלא בכוסות ג"כ תשמישו בצונן ואפ"ה אסור ולא מהני בהו ערוי? ויש לחלק ולומר דהפסקי תוספת יסבור דשכר של שעורים לא היו חמץ נמור כרבנו אפרים ובהנחת אשרי ב"פ אין מעמידין, לאפוקי כוסות של זכוכית דשרוין בהם פת רהוי חמץ נמור, אולם מדברי התוס' בע"ז הוכיח בהנחת מימני בהלכות הגעלה בנזסח אחר: בפרק אין מעמידין הנהרה העירה על כלי חרס שאינו יוצא מדי דפיו לעולם אלא היה אסור רבנו יחיאל דהני כוסות של זכוכית שנשתמשו בהן כל השנה אסור לשתות בהן בפסח לא ע"י ערוי וכו' משום דהוי בכלי חרס כו', ואע"ג דאין משתמשין בהן בחמץ אלא בצונן מ"מ כ"כ לאסור משום דלפעמים שורין פתיתין של לחם בין בתוכו והוי כבוש ודרי הוא כמבושל תוספת ע"י עכ"ל. הנה הג"מ הנ"ל הביא שהיו שורין פתיתין "בין", וי"ל המעם משום דין חוק ודריף ונבלע מעם הפת בהכלים, וכדאיתא בהרישב"א המובא לעיל (באות ג'), ומשי"ה לא מהני בהו ערוי, אולם הב"י בסור או"ח (בס"ם תנ"א) הביא דברי הגהות מימני הנ"ל והוסיף וי"ל: ואע"ג דהשמישין בצונן מ"מ שורין בהם פתיתין של לחם חם בין והוי כבוש דהוי כמבושל עכ"ל, ולפי נוסח הב"י מובן המעם שפיר דאין מועיל בהני כוסות ערוי משום דהכליעה בהו הוי טרובה ע"י חריפות היין וחום של הפתיתין לחם, ומשי"ה לא מהני בהו ערוי, אבל הב"י של שחר הוי תשמישו רק בצונן ומשי"ה מהני ביה מלוי וערוי, ולפי"ז לא קשה כלל אחרדי. **אולם** נר"ד של "הגלעזער" ששוחים בהן מה"י, לא דמי כלל לדניו של הכוסות הנ"ל, דשם מירי בכוסות שדיו שוחים בהן "משקה" וע"י חריפות ותחזק היין

אלא דאירידי דאית ליה לחסורא חריפות גדול קולט הכלי מעט, כל כלי כפי מה שהוא, וכלי חרס קולט ובלוע יותר עכ"ל, ובהו חרץ בשו"ת הנ"ל קושות הפס"ג (ביו"ד ב"ס ק"ה סק"א) שהקשה איך הוכיח הש"ס בחולין (ק"א ב') דמליח מפניכא דר' אמי דהברה דילמא נשתתהא כדי שרתיה והוי כבוש כמבושל? ולהטבאר לק"מ, דהלא היין אית ליה חריפות גדולה ואפ"ה מהני ביה מלוי וערוי, וא"כ קשה למה חבריה ה"ל להנעיל, אלא ע"כ משום דמליח כרוח ואין לו תקנה, והגם שמצינו בכמה דברים שכבוש נרוע ממליח, מ"מ לענין הכשר כלי קים להו לחול ע"י המליח נתקשה ויהר וא"י, ובהו חרץ קושית הפס"ג בא"ח ס' תנ"א במשכונות (פ"ק ל"א) שהקשה להפוסקים דמתירים להנעיל את החבית של שכר וכנ"ל, אי"כ קשה מפניכא דר' אמי ואמאי הברה גיעתיל? ונשאר בקושי, ולמשי"כ לק"מ דדוקא בכבוש הקילו ומה"י שכתבנו אבל לא כמליח עכ"ל.

מבואר מזה דלענין הכשר כלים קים להו לחול ע"י המליח נתקשה יותר ואינו יוצא וכההיא פינכא דר"א, אבל בכבוש יוצא, וזה הדין משכונות מדברי חכמי, ומשי"ה בחבית של שכר דהוי מטעם כבוש מהני תנעלה, לאפוקי בנרד דיש לאסור נ"מ מטעם מליח, ובפרט לפי משי"כ רש"י בחולין (ק"ב א') בדר"ה דאינו נאכל מחמת מליח, אינו נוח לאכיל מרוב מליח שבו עד ששורין ופדיתין אותו במים כע"י מליח בשר להצניע עכ"ל, וא"כ בנרד דהמליח טרובה משום דהוי כדי להצניע, היא נקלפת כרופני הכלי ואינה יוצאת ע"י מלוי וערוי.

ד.) כ"ז כתבנו מצד הרין, אבל מצד המנהג הלא דעת הרי"ף והרא"ש בפסחים דהאיירא נהני עלמא דלא לאשתמושי בפסח במאני דפחרא עתיק כי אם בחרתי, והובא להלכה בשו"ע (ב"ס תנ"א כ"ב) בלי שום חולק, וברור דהאי דינא קאי נ"מ על הא דמקיע ב"א בחביות של חרס שנתנו בהן שכר שעורים דמתירים בהנעלה, מ"מ מצד מנהגא בוראי אסורים דהלא המנ"א שם (ב"ס מ"ג) כתב על דעת הרי"ף והרא"ש הנ"ל דקאי נ"מ על צונן וכן דעת הב"ח שם, וא"כ גם הבית של שכר אף דתשמישו בצונן מ"מ אסור משום מנהגא, והסתנה הוא מוסכם להלכה לאסור גם כלי חרס המיוחדים רק לשתייה כמה שהביא הגרש"י שם (באות ע"ב),

הרמ"א. והא דכתב המג"א (בסעי' כ"ז ס"ק מ"ט) דכלי זכוכית אם נשתמש חמץ בכבוש מע"ל דינו כחמץ ולא מהני לכחילה הנעלה. והם מיירי המג"א שנשתמש בחמץ בכבוש מע"ל בקביעות כמו בחמץ, לא ל"מ הנעלה בכלי זכוכית, אבל המג"א (בסעי' י"ז ס"ק י"ז) מיירי בכבוש מע"ל רק לפעמים, דהלא קאי על דברי הרמ"א. ואז מהני הנעלה אפילו בכלי זכוכית. עכ"פ מבואר מזה להלכה דגם כלי זכוכית של שתיה בצונן, שלפעמים נותנים בהם לחם חם או ששורים בהם לפעמים פתחיה לחם מע"ל וכבוש כמבושל בצונן מהני הנעלה או ערוי, שלא פהפסקי תוספת הגיל. איכא ברור "דנלעויר" שחורים בהם פתחיה, אף דלפעמים שורים בהם פתחיה לזינוק או לזון — כמו שכתב כח"ד — מהני בהו ערוי כיון שרוב תשמישין של הגלעויר בשהי שאין בו שום חשש חמץ.

(ג) **נשאר** עליו לכאור כלי זכוכית שתשמישין בחמץ בחמץ בקביעות אי מהני בהו ערוי? והנה הרמ"א בסעי' כ"ז פסק ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הנעלה לא מהני להו, וכן מנהג באשכנז ובספרדוט אלו. וזה קאי על כלי זכוכית היכא דתשמישין בחמץ בחמץ בקביעות או בכבוש מע"ל בקביעות. דאלתיה יקשו דברי הרמ"א אחרדי, דהלא בסעיף כ"ה הלכות דגם כלי זכוכית לפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישין בצונן סגי בשטיפה, והרמ"א פסק שם כדעת המחמירין דצריך הנעלה, אבל עכ"פ הנעלה בכלי זכוכית מהני, והכא פסק כ"ז פסק דלא מהני הנעלה? אלא פשוט דבסעי' כ"ה מיירי בכלי זכוכית של זכוכית, שהיו משתמשים בהם בלחם חם רק לפעמים, ומשיה מהני בהו הנעלה, אבל בסעי' כ"ז מיירי הרמ"א בכלי זכוכית שהיו משתמשים בהם בחמץ בחמץ בקביעות או בכבוש מע"ל בקביעות, ומשיה לא מהני בהו הנעלה. וגם כהה"ג כתב המ"י שם בסעיף ל': מ"ם פשוט שבריעבד אין איסור כלל עכ"ל, ופרש הפס"ג שם במבואות דבריעבד מותר בלא הנעלה אף שהיה תשמישין בחמץ, וגם ביו"ד (ס' ק"ה ס"ק א') כתב הפס"ג במבואות דהמ"ק בהפסד מרובה בכלי זכוכית לא הפסיד. אולם המג"א שם (בס"ק מ"ט) מסק דבריעבד מהני להנאות מר"י וצ"ל מעטעל כתב על דברי המג"א הללו דמשיה הקל המג"א רק דבריעבד

וחוסם של הפתחית לחם היו הבליעה מרובה בהני מכות, לאפקי בגיד דמירי. בגלעויר, אין בהמי שום חריפות, ומשיה אף אם לפעמים נתנו בהמי פת היו הבליעה מועטת ומהני "בהנלעויר" מלוי וערוי. עוד יש לחלק דהתם הלא מיירי שהפת היה חם בשעה שהניתחורו בהכוס, והפת היו דבר גוש כמו אורז ודוחן, וגורע דעת מהרש"ל המבואר בש"ך יו"ד (ס' ק"ה ס"ק י"ז) דברבר גוש לעולם היו ככלי ראשון, ואח"כ בשעה ששפכו בהכוס את הדין אמרינן תתא נבר ודינו ככלי ראשון, אבל "בהנלעויר" היו הפת צונן והמ"י חם, וא"כ היו רק כלי שני ומהני בהו הנעלה, כ"ז יש לומר להשוות שיטת הפסקי תוספת עם ההלכה המקומית בשו"ע.

(ד) **אבל** באמת התוס' הזה הוא רק דעת יחידה, ומרינא להלכה קיימא לן בש"ע (ב"מ הנ"א ב"ה) וז"ל: כל כלי השתיה בין צלוחית בין כוסות מותרים בשטיפה בין שהם של זכוכית בין שהם של עץ וכי בין שהם של חרס ואע"פ שלפעמים נותנים בהם לחם חם כיון שרוב תשמישין אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישין עכ"ל, והרמ"א פסק: מיהו יש מחמירין ומצריכין הנעלה וכן גורמין וע"ל סעי' ו' והרמ"א מוסרם משמע שרבריו סובבים והולכים על כל דבריו המהדר גם על כלי שתיה של זכוכית, הרי בהריא אף הרמ"א פסק כהמחמירין דהולכין גם אחר מועט תשמישין והלחם היה חם, וזה יותר בולע מכבישה בצונן של הפסקי תוספת — כמבואר באות ג' — ואפ"ה פסק הרמ"א דמותרים מרינא ע"י הנעלה, וזה ממש ההיפך מדברי הפסקי התוספת דג"ל. וכן מהא רציון הרמ"א לעיון באור. ונראה דגם שם קאי על כלי זכוכית, וגם מלשונו מוכח כן, דכתב: ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אע"פ שתשמישין בצונן קטנים שלפעמים משתמשים בהם בחמץ מע"ל, ומרכתב, "כל כלי שתיה" שלא חמץ קדאי גם על כלי זכוכית, ומשיה המג"א שם בס"ק י"ז הביא ע"ז דברי הגמ'. הגמ' מפני ששורין בהם פתחיה לחם מע"ל וכבוש כמבושל, והטעם הזה הלא נאמר בהג"מ על כלי זכוכית, ומהו נראה דהמג"א הבליט דברי הג"מ על האי דינא לומר דגם בכלי שתיה של זכוכית מהני הנעלה משום דבעיקר הדין הזה המג"א פליג על הג"מ, ובמריא ליה דמהני הנעלה או מלוי וערוי, וקשיה הביא דברי הג"מ על האי דינא של

כלי זכויות שהשמישן לפעמים בלחם הם, אפי"ה מהני בהו הנעלה או עריו כמבואר (באות ה'). ואפילו לדעת המחמירים רבני זכויות דינו ככלי חרס ואליבדו כלים שהשמישן בחמץ בחמץ בקביעות לא מהני בהו עריו לבהחילה, מ"מ בהני "הנעו"ר" מהני מלוי ועריו, כיון דאיסורין הוא רק מדרבנן מבואר (באות ה'). אי"כ ברור דמהני "בהנעו"ר" עריו אף אם לפעמים שרו בהם פת בעד תינוק או זקן.

מכל

הלן טעמי נראה בעיני ברור לדינא, דהקדוות אסורות ע"י עריו, והנעו"ר מותרים ע"י עריו, וכמש"כ בספרי באו"ח (בס' ל"ג). ומה שמעט כת"ר מרבנים גאונים שאיסורים את הדבילי זכויות לאשתמושי בהו בפסחא ע"י עריו, הנה הם בוראי אוסרים גם את הני קדוות של חרס, דהלא דבריו הג"מ אשר עליו סוכבים כל הדברים לאסור את הבוסות של זכויות, דהנה נאמר מפורש במעט משום דהשוה אותם לכלי חרס, דו"ל: בפרק אין מעמידין התורה העידה על כלי חרס שאין יוצא מדי דפיו קולום, מכאן דזה אומר דבנו זכויות, דהני נאסרו של זכויות שנשתמשו בהם כל השנה אסור לשתות בהן בפסח לא ע"י עריו וכי' משום דהוי ככלי חרס שאינו יוצא מדי דפיו קולום עכ"ל. אבל לאסור את הכלי זכויות ששוותין בהם מדי, ולתתיר את הקדוות של חרס דאיכא בהו כל הני טעמא לאיסורא, זו לא שמענו. וכן מבואר בהרי"א כדברינו בשו"ת "עדות ביהוסף" (בס' סיג) וז"ל: אן להקל בכלי חרס בהנעלה אף באיסור דרבנן לאין לו עיקר מה' וכי' רק בכלי זכויות אפשר להקל באיסור דרבנן אף ביש לו עיקר מה' עכ"ל, ודמותו על דבריו בקצה בהשטמה בספרי בפרק סי"ו. וכבר מבואר דהנעו"ר איסורים רק מדרבנן, ולכן אף לבהחילה מותרים להנעיל אפילו להט"א. ובהו אשאר ידירו הרושית

משה שרם סטול

סימן ה'

עוד להרה"ג הנ"ל.

א. יקרתו הגיעתי, והנה מה שדחה דבריו "המשכן בצלאל" הוא מפני כי לא ראה ריש דבריו, רשפר וזכויות הש"ס דע"כ מליץ כוחות, אדלתיה אלא משום

בבוש,

משום דהוי אסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן יש להקיל אף לבהחילה, ואי"כ גם הני שהי' נלעו"ר אפילו הוי שורין בהם הלחם בקביעות, כיון דהוי כלי שני ואסורין רק מדרבנן הנה מותרים ע"י עריו לבהחילה אף לרמנ"א בסעודת כ"ח, ומבש"כ לפי מנהגנו לשורות בהנעו"ר לחם, רק לפעמים, וזה הלא חומה יותר לסעודת כ"ה דמותרים אליבא דכ"ע, עכ"פ פשוט וברור ההנ"ל נלעו"ר מותרים ע"י עריו אף לבהחילה לכל הדעות, וגם הח"א (בבב"ל קכ"ה כ"ב) הלא מותר, וכן דעת רה"בית מאיר, הובא ב"משנה ברורה" (שם סי"ק ד"א).

ט. סוף דבר הני קדוות של חרס שמו"חם בהן הבשר דהתקדים, אסורים לאשתמושי בהו בפסחא ע"י מלוי ועריו, מפני הני טעמים. א. מפני דנפיש בהו ודמא צור, רגילים להדיחן יבבל פעם במים רותחין יחד עם הקדוות שמבשלים בהן חמץ, ודחמץ נשפך אז גם על הני קדוות של חרס, וע"י הקריו שלא נפסק הקולום נבלע הדחמץ בהקדרה של חרס, ולא מהני בהו עריו כמבואר בספרי בס' ל"ג אות א. ב. הבשר נחתך בסכין שדבוק עליו לחם, ואיכא דוחקא דסכיןא ודירפות צור, וגם רגילין לדבון "פעקל פלייש" הנקשה ע"י מלח ושומין וימני תבלין חרופים ועם הפחיתו לחם שעל הסכין נעשו לבית חרוסת דלא מהני בהו הנעלה. ג. לפי המבואר דאיכא כאן חמץ בעין שלפחיתו לחם שעל הסכין, הנה יאסורו הקדוות גם משום בבוש בצור, וזאת הטעם המבואר בספרי באות ב'. ד. גם מטעם מליץ יש לאסור, דרענין הכשר כלים ע"י המלח מחקשה יותר מע"י כבוש, ואינו יוצא ע"י הנעלה או עריו, כמבואר בשו"ת משכן בצלאל" (ד) מכל השעמים המובאים למעלה יש לאסור הקדוות מדינא. אולם לבד זה הלא ממנהגא אסורים כל כלי חרס לאשתמושי בהו בפסחא, ואפילו כלי שהיה שחשמישן רק בצונן.

י. ומה שדמה כת"ר את "הנעו"ר" ששוותין בהם מהי' לדינו של הפסקי תוספות בע"י, הנה התום' הלא מובא בהנ"ס ובכ"י, ושם מירי בכוסות שחשמישן במשקל חורף ולחם חם ומשנה לא מהני בהו הנעלה, לאפוקי "הנעו"ר" ששוותין בהם המהרי, הלא אין בהם' שום חרפות, ומלכד זה הלא דעת הפסקי תום' היא יחידא, אבל להלכה הלא קיי"ל בשו"ע דכל כלי שתיה ובהם אפילו

החמץ, וגם שיוכל לעשות שליח אחר במקומו למכור את המצות, ומרוב מרדויותי בקורש ובחול אקצר, והנני בזה ידירו הדרש"ת

משנה שלום סטול

סימני ו

בעה"ת כ"ג כסלו תרפ"ט בויעק.

שלום וברכה, אני"ט והצלחה. לכבוד ידידי הרב הגאון הגדול

וכו' רבי יוסף חיים זאנענפעלד שליט"א רב ואב"ד למקהלות

אשכנזים בעיה"ק ירושלים תו"כ.

יקרתו המהורה הנעתיני בערת. והנה הדר"ט

כותב:

"שם עולם" ומרוב חביבותי עברתי עליו לפי שעה מראשו לסופו ומצאתיו טוב ומקויל ונחמד ולא אמנע באיח"ט סי' ל"ה נתקורר בדרכי הש"ס שהעביר י"ט ראשון ש"פ בתענית ומסקנתו כי היכי דהוי התענית מ"ע של שמחת החג (כן ה"ע נדחה המ"ע של אכילת מצה בליל פסח) לענין אינו דמיון כי המצותק אין נוח לו אכילתו ושמחה מוצא וניחא יותר בתעניתו ומה"ש הותר להתענות ת"ח משא"כ לענין מצות מצה עכ"ל.

(א. מאד) תמימה, הלא ש"ס ערובה שנינו בברכות (ל"א ב') א"ר אלעזר וכו'

כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבועים שנה ואעפ"כ חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת וכו' וכתוב"ש שם בדי"ה כל, פרש ר"ח בתענית חלום. וכיון דנגמרא אמרה דהתענית חלום בשבת קורע גזר דינו, אלמא דהוא משום תשובה. וכן מבואר דעת דרבנ"ם (בהלכות תענית פ"א הל' י"ב) הריאה חלום רע צריך להתענות לאחר, כדי שישבו ויעור במעשיו ויהפש בהן ויחזרו בתשובה ומתקנה אפילו בשבת עכ"ל. והמ"ס שם הביא גם הנמרא הל"ל למקור דאי דינא, ופרש הלחם משנה בכונת המ"ס דרבנ"ם וז"ל שכתב שהייב לעשותו ולפשפש במעשיו נסתייע מדריא קורעין גזיר, וכיון שכן ודאי שהייב הוא לעשותו ויעו"ש. וכן פסק להלכה בשו"ע (רפ"ח ד') מותר להתענות בו ת"ח כדי שיקרע גזר דינו וצריך להתענות ביום ראשון כדי שיתכפר לו מה שבטל עונג שבת עכ"ל, ולא נזכר כלל, לא ברבנ"ם וש"ע, דהתענית הוא עונג לו, רק המור (שם) כתב חז"ל:

כבוש, הא ר' אמי לשיטתו בירושלמי רכבוש דומה ממש ל"ט דמהני עזרי והנעלה, וא"כ קשה למה תבריה, הו"ל להנעיל כמו כלי י"ע? אלא אלא ע"כ משום דמליח הוי כרותח וא"י לו תקנה, והגם שמצינו בכמה דברים שכבוש גרוע ממליח מ"מ לענין הכשר כלי קיים דהו דחוי"ל שע"י המליח נתקשה יותר הבצוע ואינו יוצא וכו' עכ"ל. ומעתה מרו כל תמיהותיו, ועולים לנכון דברי הירושלמי פ"א דמעשר הלכות' המובא בהגרי"ט ביו"ד (ס' ק"ה סק"ט) מלח כציר ו'ן בחומץ, דמליח יותר חריף מ'ן, ומש"ה אמר דחומץ הוי כ'ן דבמי מלי"ע יעו"ש. ובהו נדחו דבריו שבמכתבו, שהחליט דכבוש דהוי כמבושל חמיר ממליח לענין הנעלה, וזה אינו. ומה שהקשה דהמ"ס מותר את עצמו למש"כ (בס' צ"ג סק"ב) כבר הקשה זאת הפמ"ג (בס' ק"ה) במשניות (סס"ק א') יעו"ש.

(ב. עוד העיר כת"ד עמש"כ בספרי אי"ח (בס' י"א) "הרב מקבל קנין על מה שעושים שליח למכור חמץ" אע"ג דהו מנהג בכל תפוצות ישראל, מ"מ יש דרון בזה, לפי מה רמבואר ברמב"ם (ה' מכירה פ"ה הל' י"א וי"ב) רלא צריך לעשות קנין אם עושה שליח עכ"ד. הנה בזה כבר העיר בס' "המקנה" בבואר נוסח ההרשאה (ל"ב). ונראה לו דקנין בא לחזק את השליחות בכל הפרטים, וגם אם הרב לא יוכל בעצמו למכור את החמץ, שיוכל מצצו לעשות שליח ע"ו, דהלא "הדברי מרכיאל" והמקנה" הוסיפו בהדרשאה: "והרשות ביד השליחים הנ"ל או ביד אחד מהם לעשות שליח אחר במקומו". ופרש הר"מ הנ"ל הטעם שמא יארע אונס להרב וזא ימכור שלוחו, דומיא דהרשאות הגט שנקבע הנוסח הוה פ"ן יחלה השליח יעו"ש. וי"ל פמני הו נהנו לעשות קנין בהשליחות של מכירת חמץ, דהלא כתב הרשב"א (קרושין מ"א) בריה מלמד שהשליח עושה שליח, וא"ח בשלמא שליח דיריה משוי שליח, אבל שליח דידה היכי משוי שליח והא מילי ניהו ומילי לא מימסרין לשליח וכו' ותרץ הרב ברצלוני דהכא ברשויה איהו שליח בקנין דאליס לשויה שליח עכ"ל. אלמא פערלת מעשה הקנין שאיננה נצרכת לעצם מעשה השליחות, מאלמת ומחזקת את השליחות, שחובל לעשות שליח אחר במקומו אף שלא הותנה ע"ו מתחילה. כן ה"ע נהגו שהמשלח המוכר חמץ מקבל קנין ועי"ז נותן כח אלימא דהרב בכלל בכלל הדרוש למכירת

במקל שהתעניי יותר עונג מותר עכ"ל. הנה מה שתמה הדר"י על שלא הזכרתי בהושב בדברי הר"ן מספקי דר"ה שהביא המדרש תהלים והוא בזה"ל: יכול יהו צמים שלשה ימים ושלושה לילות ולא היו מתים, אלא היו מפסיקין מבעוד יום עכ"ל. הנה לא הזכרתי משום דבאמת הש"ס דילן ע"ן דלוי ב"ה דהלא הנן (ביבמות קכ"א ב') אמר ר"מ מעשה באחד שנפל לבור הגדול ועלה לאחר שלשה ימים, תניא אמרו ליה לר"ם אין מוכרין מעשה נסים מאי מעשה נסים אילימאלא אכלי ולא אשתי והכתבי (אסתר ה') וצומו עלי ואל תאכלו בימי אסתר היו צמים שלשה ימים וצומו לילה ויום, ולא דבריו המדרש תהלים.

והנה כתיב בבאור המדרש תהלים

שהתחילו להתענות ביום י"ג וצמו

ביום י"ד וי"ז מ"ן מ"ן. ובאמת

בפרקי דר"א (פ') כתוב עה"פ וצומו עלי

ואל תאכלו ואל תשתו שלשה ימים. וזאלו הן

י"ג י"ד וי"ז וי"ז בניסן, אולם רש"י בסגולה

(מ"ז א') בדיה יו"ט ראשון, פרש כי צמו

בי"ד מ"ן ומ"ן, והוא כמשיב הדר"י. אלא

אי קשיא שהיו קשיא משיב כתיב דלילה ויום

לא גזרו רק ביום י"ד ובלילה אכלו מצה

והסיכו כדן, וביום אח"כ התענו וכן ליום

השלישי בלילה אכלו ולמחר התענו. ותמוה

הלא פשטות לשון הר"ן שהביא המדרש מורה

שאכלו ביום קודם שקיעת החמה ולא בלילה,

כמו במ"ב, דהלא קאמר במדרש "שהיו מפסיקין

מבעוד יום" וכן כתב ההגה מהר"ש באבקר

המ"ל מדרש שוחר טוב כתוב (בהערה כ"ח)

וה"ל: על משיב "שהיו מפסיקין מבעוד יום"

ואני מצאתי במנחת הלוי להר"ש אלקבץ וז"ל

(דף קל"ז א) הביא וז"ל: האמנם בסדרש

שוחר טוב נראה דלא התענו ג' ימים לילה

ויום כפשוטו של מקרא, אבל בשערי בינה

(לבעל הדוקח כה"י) סמ"ס בה; בשוחר טוב

דורש שאוכלים מעט קודם שקיעת חמה ע"כ.

וכתב הר"ש אלקבץ: ולזה שומעים שמגדיל

תפארת ישראל, ולא למי שכתב: ומפורש

במדרש תהלים שהיו אוכלים בלילות כי לא

פורש כן ארבהאמר אלא מפסיקין מבעוד יום

וכ" עכ"ל. הרי דר"ש אלקבץ מפרש כדברינו

שהיו אוכלים קודם שקיעת החמה, אבל בלילה

צמו אי"כ עברו. על מ"ע של אכילת מצה

בלילה כמה שפרשנו בספרנו באות"כ (ס' ל"ה).

וכן הביא מפורש הרשב"י הג"ל (בהערה כ"ז)

והא דאיתא בפ' אין עומדין הושב בתענית בשבת קורעין לו גזר רינו וכו' מירי בתענית חלום שאחר מותר בשבת לפי שנפשו ענומה על חלומה שראה והושב שיתבטל בשכר התענית אי"כ התענית הוא עונג לו, ומ"ם צריך להתענות יום א' על שבטל עיקר עונג שבת עכ"ל, וז"ל במ"ן (שם סק"ג). נמצא להרמב"ם והשו"ע הלא לא נזכר כלל כי התענית חלום בשבת עונג הוא לו, ואליביתו גם בימי מרדכי כיון דכהבי ויעבור מרדכי ודרשו ע"ן במגילה (מ"ז) שהעביר יום ראשון של פסח בתענית, הנה בודאי ע"י התענית היה עברו על מ"ע של שמחת התנ, שלא כדברי כת"ר, דאיך אפשר לומר בסבדת כת"ר הדמצטער אין גזר לו אכילתו וצומו עונג בתעניתו יותר מאשר באכילתו. ומהאי מקמא הותר להתענות ת"ח בשבת, מאד נפלאותי הלא להרמב"ם והשו"ע גם בתענית חלום לא נזכר ה"ט דה"ו ענג, אי"כ בודאי לא שייך כלל לומר המעס הזה אליביתו גם גבי יו"ט ראשון שעברו בימי מרדכי? אלא אפילו להמור והאחרונים שהביאו האי מקמא דהתענית הוי עונג דהאיש שנפשו ענומה על חלומה שראה ורק "הושב" — כלשון המור — שיתבטל בשכר התענית, אבל באמת הלא פסק המור (שם) "ומ"ם צריך להתענות יום א' על שבטל עיקר עונג שבת" ומרדכי בביטל "עיקר" ענג שבת, הנה בא להשמיטנו בזה אף להתענות ת"ח מוצא נחת רוח בתעניתו, אבל מ"ם ביטל עיקר ענג שבת, ולא מצאנו להפוסקים שיפסדוהו מלמיתב תענית לתענית, מהמקם כי ע"י התענית בשבת קיים המצוה של עונג שבת, ואי"כ איך אפשר לומר דעת כת"ר דע"י התענית לחוריה קרימו המ"ע של שמחת החג? אלא פשוט וברור כמה שכתבתי בספרי (באות"כ ס' ל"ה) שעברו ע"י התענית את המ"ע של שמחת החג, וכשם שעברו על שמחת התנ, ה"ן עברו על המ"ע של אכילת מצה בלילה פסח.

ב.) עוד כתב מהר"י וז"ל: אבל אני תמה

שלא הזכיר כלל מדברי הר"ן

ספ"ק דר"ה שהזכיר דברי חז"ל וכו' אפשר

לומר כן שלשת יום לילה ויום, ומשמע דמ"ל

דעלשת ימי' הינו שהתחילו ביום י"ג וי"ד

וקצת הלילה דזה נחשב לג' ימי' הגם דמשמע

בפשוטו דיום השלישי לתעני י"ל דלילה ויום

לא גזרו רק ביום י"ד כאמור, ובלילה אכלו

מצה והסיכו כדן וביום אח"כ התענו וכן ליום

השלישי בלילה אכלו ולמחר התענו כאמור

ו"ל: לפני זה נמצא בארבעה כתי"י נוסף:
דבר אחר "אל תאכלו מצות ואל תשתו ארבע
כוסות" וראיתי ב"ס "מנות ה'ו"ל" לה"ש
אלקבץ ו"ל (ה' קל"ה ע"ב) הביא ו"ל: וה'י
הורה בן שושן ו"ל כתב שהיה מי שפרש
ואל תאכלו אפי' מצה של פסח ואל תשתו
ד' כוסות, ואני אומר אפריון נמטיה מי שפרש
כן כ"י ע"כ. וכן מפורש במד"ר (אסתר פ"ח)
שלח לה והרי בהם יום א' של פסח. אמרה
לו אכן שבישראל כמה הוא פסח? (אם אין
ישראל) וכו' תמן אמרין שהעביר י"ט של
פסח בתענית יעו"ש. הרי מכל אלה נראה
ברור שלא נדעת כתי"ר, ולא אכלו מצה
לא הסיכו ואלו שנתו ארבע כוסות, רק צמו
ל' עקרו גור דינס.

ג.) עוד העיר כתי"ר על מה שהעתיק:
בספרי בח' ו"ר (ס' ו' ב'א)

הדיכא דמסיר המוזה לבורקה אם היא
כשרה ע"פ רוב מולוכין את המוזה אצל הסופר
לבורקה אם היא כשרה ומתאריך זמן הרבה
והיו הפסד נמור. ועין כתב כתי"ר ו"ל: גם
ב"ד ס' ו' דפשיטא ל'י הוכא רעושה הפסד
והולך להספור בוראי צריך לברר ולעניד לאחר
שהברכה לקבוע והוא ע"פ ת"א שתרנגם והקבעין
המצוה שהבית יח' נקבע בו המוזה וחובת
גברא הוא לקבוע המוזה על הבית ולאחר
שהיון שצריך לבורקה שוב ש"ך זה נ"כ
להמצוה של הקביעות ובעין אם נפסק הקשר
א"צ לברך עוד הפסד מאחר שזה לצורך
המצוה, וה"נ כל מה שהוא לצורך המצוה
לא מקרי הפסד, ובוה יתורצו דברי הש"ך
שהניה בצ"ע אמאי לא מצא תקנה עכ"ר.

באמת מאר יפלא בעיני, איך מדמה כתי"ר

האי דינא. למה דנפסק הקשר, הלא
המדר"ק המובא בשו"ע (ס' כ"ה י"ב) דפסק
הלכה כתב ו"ל: מי שמנית תפילין של יד
ובתחילת הדיוק נפסק הקשר ש"י והוצרך
לעשות קשר אחר אמנם לא הביח דעתו אינו
צריך לחזור ולברך עכ"ל. הנה דמא סריד
בתחילת הדיוק רעדנה לא נגמר מעשה המצוה
ולא היתה לברכה על מה לחול, אבל אם
הקין אפילו רק הש"י, כמו שמונה פשמות
השו"ע וכמשי"ס, "המשנה ברורה" (שם בס"ק
נ'), ואח"כ נפסק הקשר דכבר נגמר "מעשה
המצוה" צריך לברך כמשי"ס הנ"ל שם (ס"ק
כ"ג). ונ"ד נבי מוזה הלא בשעת קביעתה
נגמרה "מעשה המצוה", והאם יעלה על
הדעת לומר דאם בורקה אחרי עבור כמה

שנים ומסירה ונושאה אצל הסופר דלא היו
הפסק? הלא קביעתה בתחילה דומה להרוק
תפילין דאו נגמרה מעשה המצוה ואם אח"כ
נפסק הקשר הלא צריך לברך, כן ה"נ במוזה
בשעת קביעתה בתחילה נגמרה מעשה המצוה,
ואם בתוך השבע שנים מסירה לבורקה, בודאי
צריך לברך, ואפילו להט"ו הנ"ל והפס"נ
דפליגי על זה וס"ל דכיון דברכת להניח שברך
קודם הנחת של יד קאי גם על תפילין של
ראש, וא"כ כ"ו שלא הניח תפילין של ראש
לא נגמרה עדיין המצוה שברך עליו עד שהניח
נס השל ראש, וא"כ אחרי התקין של הקשר
משי" אינו צריך לברך, וכמו שפסק השו"ע
שם: אם הותר של יד קודם הנחת של ראש
מותרין וא"צ לחזור ולברך, אבל אם הניח
של ראש ואחר כך הותר של יד מותרין ומברך
עכ"ל, והפסק משום דאו נגמרה המצוה,
ולפ"ן גם בנדר"נבי מוזה הלא המצוה נגמרה
בשעת קביעתה הראשונה, ולואת אם מסירה
אחרי זמן רב כדי לבורקה הוא על דעת שאם לא
ימצאנה כשרה שיבטלה ויקח אחרת, נמצא
שקובעה אחר שנתצא כשרה היו כקובעה
מחדש ופנים נדרשות באו זכאן וזכ"ר צריך
לברך, וכמו שהבאתי בספרי הסברא הזאת
(שם באות י"ב) בשם "האדמו"ר קרש"י: אבל
תפילין כדקיימי קיימי, נמצא אפילו להט"ו
הנ"ל והפס"נ הנה נבי מוזה צריך לברך.

ד.) אמת דעל האי דינא "אם הניח של ראש
ואח"כ הותר ש"י דמהוק ומברך" וחס"ק
המנ"א שם (בס"ק כ"ה) דהו"ל כנשטמו ממקומם,
וכתב "הלבושי שר"ד על דבריו כי מטייל
לפי דעת השל"ה המובא (בס"ק כ"א) גם בזה
אין צריך לברך, והמחל"ש (בס"ק כ"ה)
ספיקו מספקא לו בזה יעו"ש: אולם אי משום
הא לא איריא: הלא הלא הפוסקים "הרא"ה
רבה" המובא בב"ה"ש (בס"ק מ"ו) בכלל פסקו
כדעת השו"ע ולא כהשל"ה, והח"א (בכ"ל
י"ג ו') העלה, אחרי דכל הפוסקים כתבו
דצריך לברך איך המברך לא הפסיד, ועוד
הלא הנרש"ו אף דהביא דעת השל"ה מי"ם
בהביאו דין הראב"ד נבי הניה של ראש ואח"כ
הותר של יד דמהוק ומברך לא תלה זה בדין
השל"ה ראו"ה א"צ לברך, ומשום דלא כלל
זה בזה, וכיון דנבי הותר השל"ה יד אחרי
שהניח השל"ה ראש שנגמרה המצוה תור ומברך
אף דחובתו כל היום, אי"כ כמשי"ס נבי מוזה
דבתחילה כשקבעה הרי כבר נגמרה המצוה,
כשלא לבורקה אח"כ בתוך השבע שנים,

ועד סוף בעיניו שהיה האכילה כל יום, כבדו שיעור נ' ביצים, הנה חרוש כזה אמור מן התורה דמאריך זמן של שיעור האכילה עד שש ביצים, והלא כנחתה הוי שיעורו כשרי ויתם כמבואר בסמכת כריתות (י"ד א' יעו"ש), ובאמת השיעור הוא רק כשלש ביצים כמבואר בהרי"ם ברכים וטור ושו"ע?

ומעתה אחרי דרכי הרמב"ם מוצקים להלכה על יסוד נכון, וכן פסק הטור ושו"ע כלשונם ממש, בודאי הכי קייל להלכה, דגם האכילה שבתחילה (ושבסוף מצורפת להשיעור כדי א"פ, והתוס' והר"ן שבתבנו שם הפסקין בין אכילה לאכילה כשיעור פרס, הוא לאו דוקא, כמה שהבאתי שם דברי התולדות ארם" שפירש כן.

ומלכר הראיות שהבאתי בספרי (שם באות ה') בשם ה"מטה אפרים" והח"א, יש להוסיף דגם הגרש"ז פסק כן להלכה, בשו"ע שלו (בס' תרי"ב אות ג') וז"ל: ב' אכילות מצטרפות כגון שאכל מעט והפסק וחזר ואכל מעט עד שהשלים לכשיעור מצטרפין והוא שלא שהה מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס, אבל אם שהה יותר מכדי אכילת פרס אין מצטרפין עכ"ל, וגם בספר "מנחת דרוך" על הרמב"ם שם, הוכיח מלשון הרמב"ם דחשבינן גם השתיה עצמה לשיעור כדי שתית רביעית יעו"ש, א"כ פשוט וברור דגם האכילות והשתיה שבתחילה (ושבסוף מצטרפות להשיעור).

ובעיקר השיעור הלום דריתו בספר דרכי הוראה (בס' פ') בשיעור "אכילת פרס" ולפי שיטת רש"י שהוא כדי ביצים אחד עשר מינוטין ותשע סקננרין, ולשיטת הרמב"ם פחות חלק רביעי מזה, דהיינו שמונה מינוטין ורביעישש סקננרין יעו"ש, ובספר "מלמד להועיל" (בס' קצ"ג אות ה') כתב דבשיעור אכילת פרס נהגו להקל שהוא שבע וחצי מינוטין, דהיינו שמינית שעה, ואם יוכל בקל יסתין ח' מינוטין, ע' מהרמ"ש האות כ' רס"ג עכ"ל. אולם בפתיחת הספר "תכלת מרדכי" הנקוב בשם "פתר דבר יאיר" מביא בה"ל: וכן הניד לי יידר עליון וקדושו הנאון הנשגב בדורנו גדול מרבן שמו ריצחק אלחנן חיי"ו אב"ד דק"ק קאונא בעה"ם באר יצחק'ס' נחל יצחק כי הוא מורה וכן להסתין חמשה מינוט אירופישי, שהוא ממוצע בין שני מינוט וכן חשעה מינוט שבתחם סופר הגיל, וכן ראוי להורות וכו' עכ"ל.

דאיכא הני מקסי, שמע ימצאנה פסולה, ועוד שצריך לנושא להסופר ומתארך זמן הדבה והדליכה הלא הוי הפסק כמה פסק (בס' ח י"ג) ענין מלית הלובש מ"ק בביתו ומכרך עליו וכשהולך לביתו"כ מתעקף במ"ג צריך לברך עליו דהדליכה הוי הפסק, כ"פ השו"ע והמ"א, ואע"פ שהמ"ן חולק ע"ז, אולם הגרש"ז כ"פ בקו"א בסמ"ה דהדליכה, השיב כי לפי המ"א כל דבריו דחויין יעו"ש, א"כ בודאי צריך לברך ולעשות כמו שהבאתי בסוף החשונה (באות י"ג). והני בזה ידויו הדורשית המכבדו ומקורו כרום נאנו.

משה שלום סטול.

סימן ז.

בעו"ת כ"ז שבט תרפ"ו בויסק.
שלום וברכה לכבוד ידידי הרב המאורג חו"ב וכו' מוה"ר מאיר צבי קלאה נ"י בסאלאנט יצ"ו.

מכתבו הגיעני והנה בת"ד כותב: בספרו "שם עולם" באו"ח (ס' ל"ד) הביא לה"ם "תולדות אדם" שמשוה דעת הר"ן לדעת הר"ם, ואין נכון לומר כן, דעת התוס' והר"ן מסתברים דעל הפסק קאי השיעור ולא על האכילות וכו' והרמב"ם דבריו הר"ם הטור והשו"ע ע"ז, ולמה צ"י להשוות ולתלות תניא ברלא תניא עכ"ל, והנה הא דחשיב כח"ד לא תניא שהאכילה שבתחילה ושבסוף יצטרפו לשיעור כדי א"פ, קשה א' רחל דדי הוא תוספתא מפורשת ביומא פרק ד' וז"ל: אכל וחזר ואכל אם יש מתחילת אכילה ראשונה ועד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו מצטרפין כ"ל, והמ"א בה"ל שבתת עשור (פ"ב הל"ד) הביא דברי התוספתא הללו למקור דבריו הרמב"ם, וכלשון זה מובא בטור ושו"ע. ואין קא חשיב בת"ד האי דינא ללא תניא ב' יש לתמוה על הא דכתב כ"י דלמוד הגמרא הוא רק על כוית בכדי אכילת פרס דביותר מזה לא מקרי אכילה, אבל כנחתת מהכי תיתי לומר כן, והלא שיעור כזה לא מקרי כבר אכילה עכ"ל. הנה יש להתפלל על כ"ת הלא שיעור כנחתת גבי יוה"כ" לא נכנס בכלל "אכילה" רק כגדר של "תעונה" כמה שמפורש ביומא (פ' א' ? ג) ומה וצוה לחדש בכוננת הרמב"ם דמתחילה

עכ"ל, ועיין בספרי (שם באות' ה' ו'), וכ"ז הלוי במצב החולה, והנני בזה הדרוש, והמברכו בכ"ס

מישה שלום סמול.

סימן ה.

בישע ה' ביוםק תמוז הרפ"ט

שפעת שלום וברכה לכבוד הרב הג' צ"ט"ס וכו' מוה"ר הנוך העניך משארנומשפך

היה רב ואבד"ק גאלין בפודין. מכתבו קבלתי בעתו, ולרגלי העבודה הרבה העמוסה עלי להשיב כשרון נתאחרת השבועי, ואת כתי' הסליחה! והנה כתי' כותב: הן מאז מכלתי ספרו היקר "שם עולם" ברכתי עליו ברכת הנהנין, ודין הנין לי אשר טוב עשה כעמו ובפרט בענין השמרי סכירות לפסח ושבת יביאו תועלת רב גם למורים ומובהקים וכו'. ולאז נאמן כי עינתי בספרו הנפלא במינו אל אמנע טוב להודיע מה שהעירוני כרכיו מ"ש כס' כ"ד בא"ח אות ד': "דלולא דמסתפינא היה נ"ל להני' ברברי הב"י דבמקום "חסרה מעשה" צ"ל "מסרה מע"ש" הנה בעיקר הנהחו עינתי במור הנרפס בפרעסבורג בשנת תר"ר (שם בב"י נרפס במוסגר "מסרה מע"ש" והוא כמ"ש כתי' וכו' שוב עינתי בסמ"ג מל"ת ס' ע"ה (הגרפס מחדש במונקאטש) נרפס שם כל הלשון כמו שהוא בכ"י ובפרוש נאמר שם "מסרה מע"ש" והוא במ"ש כתי' עכ"ד.

רב תורה לכתי' שהספריה לחפש ולקיים הנידאס הנוכח הוא ברברי הב"י ולשמוח את נפשי בזה, וברבר מה שכתבתי בספרי בא"ח (ס' ל"ה נתיב ג') ויעבור מרדכי שהעביר יום ראשון שיפ בתענית, וקשה איך בטל המ"ע דמצה? ועי' הירץ כ"ה ע"פ הילקוט שמעוני

רמזו תהרנו וז"ל: והאך היו צמים נ' ימים לילה ויום ולא היו מתים אלא שהיו מפסיקין מבעוד יום, א"כ מעקרא הקושיא ליחא עכ"ד. הנה באמת המדרש הזה הובא בר"ן בספ"ק דר"ה, וכ"ז איננו מעלה ארוכה כלל, דהלא קאמר שהיו מפסיקין מבעוד יום ואיך יוכלו עי"ז לקיים המ"ע של בערב תאכלו מצות, דחיובא בלילה דוקא? וי"ל דיצאו ע"י אכילת מצה שהיו אוכלין ומפסיקין מבעוד יום, דהלא אמרו (ברכות כ"ז ב') מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס, וכן פסק הרמב"ם (בהל' שבת פ' כ"ט הל' י"א) ופרש המ"ס שם אע"פ שמבעוד יום קדוש וכו' מותר לו לערב לאכל בקדוש זה עכ"ל, וכן בשו"ע (רס"ז א') פסק ובפגל המנחה יכול להרליק ולקבל שבת ולאכול מיד וע"ש במג"א (סק"א). והמנחה (מצוה י') חקר אם לא, הבאי ב' שערות, בחתולת הלילה ואח"כ הבאי ב' שערות, לכאורה היה נראה דצריך לאכל מצה, כי לא היה מחויב מה"ח מקורם רק מדרבנן, אולם לשיפת רבנו טוב"י מווינא הובא במרדכי מגילה ובהל' שבת דיוצא בקדוש שבת מפגל המנחה אף שאינו אלא דרבנן מ"מ י"ח של תורה, א"כ הי' יצא יד"ת מצה כמת שאכל קדם יע"ש.

מבואר מזה דיוצא בקדוש שמפגל המנחה, וכן הדין באכילת מצה אם יקרים לאכל — בשעת הרחק — מפגל המנחה יצא, ולואז י"ל בבאור דרכי הדין הניל שהיו מפסיקין מבעוד יום, כלומר שמעוה המפסקת שדוהת מפגל המנחה אכלו או מצה ואח"כ תפסיקו והתחילו להתענות, ועי"ז קיימו או אח המ"ע של אכילת מצה בלילה, אולם הגמ' יבמות (קכ"א ב') מפרשא שלא אכלו כלל כל הני ימים, שלא כדברי המדרש הניל, ואליבא דהגמרא הניל כדאי עברו או המ"ע דמצה, וכמה שהארבתי בזה לעיל (בס"ר).

והנני בזה הדרושית והמברכו בכ"ס. **מישה שלום סמול.**

גדולת מרדכי.

מ ב ו א.

כבואי הפעם להודיע בשער בת רבים, מה פעל כבוד מר חותני הגאון המפורסם **רבי מרדכי ראבינאוויץ** זצ"ל, אין כונתו להקפיד את כל אותן יצירותיו הענקיות והמופתיות על התורה והחכמה היהודית, שבהן תושקף דמותו דיוקנו המזהיר, ומסמך פתיע לכל מבין עמקות ופניני התורה, כי קמן ומצער פה המקום מהכיל. לאחר את יצירות הגאון זצ"ל רבות הגונים, המסעפות ומשתרעות לכל חלקי התורה, היראה והחכמה, זאת כחותיו הגאונים בתור מבקר וחוקר נפלא ומצוין, וגם מדותיו התרומיות המסולאות בפו, ומסירותו הנלהבה והאמנה להחזקת תורתנו * קרן התורה. ובאמת מדור מיוחד היו צריכים לזה, כדי שנוכל להארוז בתגומות בולטות ומקפחות, ודרכו המיוחד בתורה ובחכמה, מה שא"א כעת לדאוגנו, מפני צוק העתים וההוצאות המרובות שעלו בהרפתת ספרי זה. ולכן אצטמצם רק לסמור כקיום קצרים וכולסים מהאוצר המסמן והאור הגנוז שהשאיר מר חותני הגאון זצ"ל אחרינו לברכה לרורות!

הפתחה סופתית הוא ספרו הענקי **"משנה שלמה"** על כל הדי החוקה" להרמב"ם ז"ל, הכולל (לשונו בהקדמה ספרו, "משנה שלמה") גירסאות וגוסמאות עתיקות, והגהות צרופות ומתוקנות מכ"י ישנים ומרפומים קדמונים וראשונים, ומשארי ספרים יקרים מגדולי הראשונים עם הערות והארות, לברר וללכץ בפנים מסבירות, אשר עינים מאירות, ובעין רב כחיות, להניח ולזקק ולצדק את הספר הגדול בכמות ובאיכות **"משנה תורה"** אשר כתב הרמב"ם ז"ל **"בירו החוקה"**, ואשר ברבות הימים והזמנים עלו בו קמשינים ושבושים ע"י המעתיקים והמדרשים, והשבושים נעשו בו כאורחים, ועיין נתרבו ההשגות מהמשינים, והיה הספר היקר הזה כספר החתום, ולכן קנאתי קנאה גדולה לכבוד קדושת הרמב"ם ז"ל ולספרו הבדיר והנחמד, אשר נתחלל יפעתו וותרו ע"י סרבות השניאות והפעולות, ועתה בסיד תקנתי אלפי תקונים, והסדירות השבושים הגשונים, ובהשלמת המשנה, תהי המשנה תורה, תמה וברה. וחלקתי את ספרי לחלקים שונים, וכאשר יהבאר כ"ז בהמשך, ובהחלק הזה יבואו כל החקונים והגוסמאות המצויקות אשר במיד החוקה" עם הערות קצרות והיותר נחוצות, והחדושים והבארים, ונגזעו להקשרים, וגם על דבר ההשגמות, ולהשגות המענות, באים כולם בחלקים מיוחדים, — וכל אלה אסתי והגהתי ותקנתי, חרשתי ובאתי ופרשתי, בעזרת ה' החונן לאדם דעת מרדכי ראבינאוויץ עכ"ל. על הספ" **"משנה שלמה"** הקדוש את כל כחותיו עד נשימתו האחרונה, הספר הזה היה למראה לפני כל גאוני הגאונים של דורנו, וכולם הפליאו ממש, את אותו הכובד המזהיר שהופיע בישראל, ומההלוק מכתבים החמירי בתורה ובחכמה שעמד עם כל גאוני גדולי וחכמי הדור, נראה באיזה כבוד והערצה התחילו אליו בכלל, ולפעלו הענקי בפרט, ועד כמה גדלה אהבתם הנפשיה שהיו קשורים בו בשלהבת אש קדוש.

והנני מעתיק פה בקצור, מלה במלה, חלק ממכתבי הסכמתם הנמצאים תחת ידי: באילוסטק, וס ב' ט' לעשרתי, שנת תרס"ה לפ"ק.

זאיש לא נודע זי מלפנים, אמנם תהילתו שמעתי מפי נבונים, ובמכתבו

*** (לזכר עבודתו הגדולה להחזקת הישיבות, הנני מעתיק בזה רק שני מכתבים מהגאונים**

האדירים שבכ"ק פנו בעצמם אליו, וזה נוסחם מלה במלה:

ב"ה ה' לסדר ושמן דרך ה' וגו' תרס"ה.

לכבוד ידיד ה' וידיד הרב הגדול ח"ו"ב מעיין ומחוקקי חוקר בהשכל ודעת

יראת ה' מ' מרדכי ראבינאוויץ נ"י, את תורתנו נדבנים סך עשרים תשעה ר"כ אשר תרמו בני עומת עובר אלה היושבים לפני ה' בבית אולמנו דעת המחשבים לשבת בגרים מעלות התורה בישראל בא אל הקדוש פנימה וכו' בת יתן ה' וכו' יוסיף כי ירבו צעצעה לחון את בית הגדול שמגדלין בו תורה, ויאוחדו בסגנון עץ החיים ולא ירמו גם לימים יבואו ויבנה חתורה וכו' ויהי זכרו לפני ה' תפסיק להגדיל תורה בין אייאל ציונו כאור שבעים ורשע ברכת מלא

תפנים כנסת העולם בעבור **נפתלי צבי יהודה ברלין ר"מ בקיין וולאין.**

ב"ה יום ר' וצא תרס"ט לפ"ק ראב"ן.

אל כבוד הרב הגאון הח"ו"ב סו"ע"ה י"א וכו' בקי"ש סו"ה מרדכי

ראבינאוויץ נ"י, אודות"ה אודיעו שבא לידנו הסך 6,700 ר"ב על ישיבתנו ק"י וכו' וזה יתן ה' שהחלים יחפסו

קצור בתוך שני חלי ישראל כתפנים ותפסיק מוקדים ומכבדים **ישראל מאיר הכהן.**

ראיתי דברים נכונים, לו אשא ברכתי הוא הרב המובהק חייב החכם ושלם, חסדות לירדעיו, אומן מופלא, רב חיילים בתורה ומאד נעלה בשמו המוכר הרב **ר' מרדכי ראבינאוויץ** שי שלום זה, ולכל אשר זה, כבוד אומר כזה.

מכתבו עיי המוכין וכר הניעני וכו'. באמת אומר לכת' כי בצדק אחשוב כי נמצאו בספר הרמב"ם הנמצא ח"י פנינים, וכאשר הניד המוכין שרומעיל. הראה לו הנהגה אחת בהלכות נירות, ואנכי הראתיו אשר בחי' אחר פלפול ארוך הוכחתי מסכתתי כי צריך להגיה כן, אך מאן ספין להגיה מעצמו, אמנם כאשר נמצא בן בדפוס ישן או יתברר האמת, אולם בכל זה אדמה כי לא בכל מקום צדקו גירסאות הדפוס הזה, דק' על שכם סעלת תורתו וחכמתו מושל לעין מה לקרב ומה לרחק, וכו' (יבואו חז"ה במרוצה על הרמב"ם), כהלי' פסוהמיק (פ"ד הב"ב) אשם תלוי בא מן הקטנים או מן הגדולים וע"ז כבר צווחו כו"ע וכו' אמנם כמה כריכין דנדר למר דכי אשר הביא לנו גירסה ישנה אמתית ומיושבת בלשון וכו' ויארור עיניך כאשר הארת דברי רבנו. הסירות השבוש הנושן אשר הי' לאבן החזקים לאיתנים וגם לל' כמזני וכו' ואחתי ידידי חזק ואמץ והוסף והגבר. חיל ורוב עצמה לפרסם הני מילי מעליותא ההנהגות המאירות עיני חכמים, ואז היללך כל ישרי לב, ה' יהי' בעזרו ויוציא לאור מפעלך הענקי ויהי' להאיר עיני המעניינים השואבים מ"י גירסה נכונה והשתרם בצמח א"ת דברי' קרש'ו, וי' יברך אותו ואת כל אשר לו. יאמץ נפשו ומאורו ויהי' כית הודו ויגדל פארו וכבודו כחפצו וברכת יידו הר"ש מברכו מקרב ולב עמוק כהן והר"ש **מאיר שמוחה**.

ב.

בעיה יום א' ר"ח סיון וברכתך לפ"ק פ"ק בילסק.
הנה יד' שזוהת אלי' מכבוד ידידי הר"ג חוב"ק בחדית סיני ועיה חכם וסופר ויראת ה' היי' אוצרו כקשית מ' **מרדכי ראבינאוויץ** נ"י מסקידל אשר זה רבות בשנים שעובד עולות הקודש בשקידה רבה להגיה ולתקן את ספרי הרמב"ם ע"י נוסחאות ישנים שהשיג כתב יד' בבבלמאקען הגדולים אשר מצא נוסחאות רבות ושנונים רבים, וביחוד השיג ספרי הרמב"ם הגדפסים עיי הגאון האדיר מהר"ם פדוואה זצ"ל, ביוניציא כשנת ש"י ועיקרן בחשי' מאור עינינו הרמ"א זצ"ל בס' יד' כמה חדר על הגהות המהר"ם ז"ל, וז"ל הרמ"א וכו', והנה ספרי הרמב"ם עם הגהות מהר"ם פדוואה לא זכינו כלל לאורם ואינם נמצא כלל ומשמאי קא זכי להתייג מ' מרדכי הי"ו שהשיג ספרי הרמב"ם עם הגהות מהר"ם פדוואה ועפל ויגע הרבה בשקידה גדולה גם בדברי הראשונים ובכתבי יד, ועיי' יעלו לנכון דברי הרמב"ם במקומות אין מספר, והנה בקש התייג הג"ל את הסכמתו, ואני תמה הכי דבר נשוב כזה נצרך להסכמה, הכי נצרך הסכמה על אור השמש כי ידל, ולא באחי רק לעורר את נדיבי עמנו בסיוע שיש ממש ישראל אשר אור התורה נגה עליהם מהראוי מאד שיתחיק בירו ויסיעו אותו בסיוע שלומי אמוני בכרי שיבצע את מעשהו הטוב. ויוציא לאור את האור הגנוז והמופלא הזה, ואת המרגליות המובנים אשר מצא ואשר חירש הה"ג הג"ל, ואשרי לו ואשרי חלקו שנכנס לדרב הגדול הנשגב הזה, וזהו אי' לכל אשר לכל נכבה ממנו ויקי' אהבת תורה'ק להחזיק טובה מרובה להג"ה הנ"ל, אשר טובה גדולה יעשה לכל הוני תורה'ק, המקום יהי' בעזרו להוציא לאור דבר הגדול הזה, וכל המסייעים ועוזרים את הה"ג בענין הזה יתברכו בברכה כוללת ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת אים, דברי המרדכי לכבוד תורה'ק המעתיק לה' שיזכה הה"ג לבצע את מעשהו ולברך על המומטר **בן ציון שמערנפעלד** החופ"ק בילסק.

ג.

חיים הלוי סאלאווייציק
ב"ה יום ב' ז' תמוז התי"ח.

בריסק דליטא.

כבוד הרב הג' חוב"ב מ' ר' מרדכי נ"י ראבינאוויץ מסקידל נתן אל לבו לאסוף נוסחאות ישנות ברמב"ם ולציין כל השנונים שביניהם יהוסף באור משלו, לכאור בזה בדברי פלפול והלכה כסברא וישרה, ומובן כי הוא חבור טוב ומועיל לתופשי התורה, ועיי' ישר כחו. ויראו יקרי עמנו להחזיק לו טובה וברכה על רוב עמלו ושקידתו כזה ויחזיקו בו שיזכה להוציא חבורו לאור ויהא נדפס, והי' כל מסייע ותומך כזה בעין טובה ממורכ בכל מוב וברכה נאום.

חיים הלוי סאלאווייציק

ד.

בית יוסף כ"ח חשרי תרנ"ט קארלין.
שלום וברכה ואשר אמתי אי"כ הרב הג' חו"ב, יורד לתוך עומקה של
העבה יא"מ, מוה"ר **מרדכי ראבינאוויץ** שיחי.

הגעני נועם יקרתו וערבים עלי דבריו מאד, והנני מכיר ומקיר את פעלו הכביר והמועיל
ברב הנדסאות מהנדסאות הישנות שמצא בכ"י ובדפוסים ישנים בחד החוקה להנשר הגדול רבנו
הרמב"ם ז"ל, ומבטחני על חכם שכמותו שיצא מת"כ רב מתוקן ומשוכלל בתכלית השלמות.
ומאד יהי לי לרצון אם ישלח לי כתיר איזה קונטרסים לדוגמא ואולם מראש אמנא לפעלא
מבא וישר כחו וחילו וד' הטוב יהי בעורו להוציא את ספרו חיקר לאור להאיר עיני רבים
בדברי רבנו ז"ל, ובכל לבבי נכון הנני לעורר את אהבי ומכירי הנדיבים כעס לקבל את ספרו
חיקר אייה כאשר יוציאנו לאור בעין מבא ובכל גופש חפצה, כי אמנם ספר נחוץ ונכבד מאד
ספרו דמר, וחוקתו כי רבים וכן שלמים ישיכלו לדעת את ערך ספעלו הכביר ויהיו לו לאחיזק
ולאחיסמך בהוצאות הדפוס למען החיש להוציא לאור ספר נחוץ כזה אשר רב ברכה בו לכל
הדוים בחודת ה' בסבא ישרה ובשכל אמתי מבלי להכניס בדברי רבנו הרמב"ם ז"ל פלפולים
ורים אשר מעולם לא נתבזון בהם. וזכותו הגדול של רבנו הגדול הלוי יעמוד לכתיר ואלכל
אשר יהיו בעורו. להאיר נתיב בכל המקומו שנשתבשו בהדפוסים וע"י תלמידים שלא שטשו כל
צרכם, ויאושר חלקם בזה ובבא וכו' (יבואו ת"ת בארצות על הרמב"ם) והנני בתורה לכתיר על אשר
שם עזרנו בספרי „מסקי הלכות“ והנני מבקשו שיוסף לעין בו וכו' ואת אשר ימצא כתיר להעיר
על דברי יציב נא לכתוב אלי וברכתי יהיו חביבים לי כאשר אראה כי טוב פעם ולב מבין לו.
ואשאר ירדו בל"ג מברכו באושר אמתי בכל עניניו ורצה הייתי את פעלו ווישעו להפיק ע"פ
הכל לתועלת דורשי תורה והושיה מוקירו כערכו מברכו באה"ר מלב גופש

דוד פרידמאן תופיק פ'נסק.

ה.

שער חרש יפתח ובו יבא הנשיא נשיא ישראל נשיא התורה רבנו הגדול הרמב"ם ז"ל
וכל גאון עולם באו שעריו וזכנו כמו רמים מבצירי וארמונותיו יעלו פסים ידור תהומות בנו
דיק ושפכו סוללות בדברים שיצאו מפה קדוש והם סתומים ותתומים כידוע לכל באי שערי תוה"ק,
ועתה מה שפרה עלי השער החדש שפתח יד"ג אהוב וחביב, ונוגה לו סביב איש המדורות,
במעלות ומדות, ה"ה הרב הג' עדין גאון ופתארת חריף ובקי משנתו דך ונקי
ירא למצוא דבר ה' חכם ושעם מוה"ר **מרדכי ראבינאוויץ** מסקיל וכו'
ששנים רבות ינע על כתבי יד לחבור היר החוקה של הרמב"ם בתביבלאמיקעם הגדולים ומצא
בהם נוסחאות אחרות ובה מוצל הארי החי מהרבה השנות שהשיגו. עליו וכדאי הרבר שתצא
לאור הדפוס ואחלה פני מרגן ורבנן גבירים ואנשי שם להיות לעור ואחי-סמך להרה"ג הג"ל
הן מצד הנושא של הענין והם הזה והן מצד עצם מעלות האדם הגדול והנכבד הזה ובלי"ג עלי
לקבל חבורו באהבה וכו' באתי ע"ה"ח כ"ח סיון תרנ"ח לפ"ק נאם

יהואל מיכל הלוי עפשטיין החופיק נאוותרדוק.

ו.

עורי מעם ה' עש"ו.

לשמחת דב"י השנתי מכתב מידידי חביבי הרב המאוו"ג בתורה ובחכמה,
חריף ובקי, כל"ז המדעים כ"י מוה"ר **מרדכי ראבינאוויץ** מסקיל וי"ו כי
הנהו קרוב אל משרתו להשלים חבורו הכולל על ספר משנה תורה לרבנו משה איש האלהים
הרמב"ם ז"ל, חבורו זה לא בא כבושם הלוח עד היום, כי כל מפרשי הרמב"ם מעטים אשר
שררו למצוא דרך מלוה וישרה שיאמר עליו זו הדרך אשר הלך בה רבנו, כי אם שררו להצריק
שיטתו בחריצות וחריפות שהכל יודעים שלא זו דרך הראשונים, וכל ח"ד אוכל יעמם מעם וקנים
ידע כי דרך הראשונים רחקה הרבה מרעננו, וכבר הראנו רבנו משה את ידו הנדולה בספר
המצות איך למד במיטב הגיון בעומק ורוחב וישר יחד, ועי"כ זאת התורה אשר שם לפנינו
באמת ה"י צריך שיומסר חבורו לתורה של תלמידי חכמים שדם יעסקו בחבורו ויחפשו בכל
ספרי הראשונים למען יבואו לארחות וישר את הדרך אשר הלך רבנו משה בברכו בים התלמוד

ועקבותיו במים רבים, ומה מאד שמח לבי, כשמעי כי ירדתי הרב, המאוהב, רבי מרדכי ראבינאוויץ שם לבו זה וכו' כעשרים שנה, ברוח בקורת חדה וישרה להאיר נתיבות המשינה תורה, ויחפוש בחופש מנופש מכל ספרי הרמב"ם הנדפסים, ומכמה ספרי הר"ם מכתי עקד הספרים וימצא נוסחאות שונות ששינוי הגירסאות מסלקים הרבה תמיהות מדרכי רבנו, כן מצא נוסחאות שונות בתלמודים ותוספות שמהם שאב רבנו את מימיו המהוירים. ולפי מכתבו היום עדנו, זכור ה' כעשרת אלפים חדרות ותקנים בדברי רבינו, ידעתי את האדם הגדול בהרבה ובחכמה, הלזה את מבטו החר והישר והשקפה כל ענין בבקור ווריות, על כן אמרתי אשרי חלקו שזוכה לכך, ואשרי הורנו שנוכח להאיר מבואות האפלות בדברי רבנו משה, שהמכינו הראשונים והאחרונים שראוי לרקק בדבריו כמו בדברי הגמרא. אבל הרי שולחן והרי בשר, כלום חסר לנו לעזור לנכבד רבא הדין כי אם אשר הנכירים והאדירים, היראים והשלמים גם יחד, ישתתפו בזה לתת ידם לפעולה גדולה ורחבה הלזו, כי ראוי למלאכה שלמה כזו שיצאת ע"י האדם השלם כבי, שתצא כתבליית השלמות וההדרור שיהי קלוזין לעינים ככל הפרטים. מי לה אלינו, יתן יד לבנות בית ה' זו הלכה הברורה בדברי רבנו משה, אור עולם, כמו רמים, ולזכות עולם בתכור היקר הלזה, וישתתפו לרבר מצוה בנדרות גדולות להוציא הדבר לפעולה, כי גם הפעולה וגם הפועל ראויים לה, ובכין הוא שיקבל הרב המאוהב אשר שם לילול כימים להאיר אור פני משה אשר קוי אורו יתפשטו גם עליו. להאיר מצבו, ומצוה נוררת מצוה רבה, ובה הנני תותם בכרבה לראש נבר היה"ג המתבר שיעורו ה' יתיש לכרך על המנומר, וכל סמיעיו ועווריו יתברכו מן השמים, וזכות תורת רבנו משה איש האלהים, תעמוד לכל העולמים ומסיעים לדבר מצוה הלזו הכיזר בצדקה כו"ח ב' סיון תרנ"ח לפ"ק וואלקאווישק נאום

יהונתן בהגאון מזהרר"מ ז"ל עליאסבערג חופ"ק פ"ק.

מלכד זה יש מכתבי הסכמה ארוכים, מהגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין וצ"ל הגאב"ד ר"ם דק"ק וילאין, ובמנו גאון רבי חיים ברלין וצ"ל, ומהגאון רבי מרדכי ג'מפל הגאב"ד ראוינאי וצ"ל נכתבים באהבה וכידודות נפשית עצומה, שאי אפשר להעתיקם פה מפני שהם כולם משולבים עם חז"ת, וגם עוד הרבה מאד מכתבי הסכמה והערצה מרבנים נאונים מפורסמים, שמפני הצאות הדפוס אי אפשר כשאי להביא את כולם.

ומלכד הספר העניק באהבה וכבמות, משנה שלמה, השאיר אחריו עוד שלשה עשר ספרים בכת"י, ואלה המה (א) ספר **"קנאת האמת"** הכולל (לשוננו בהקדמה) עשרים וחמשה מאמרים נפלאים להגן על כבודו של הרמב"ם ז"ל ואשר כבודו הוא אמנם כבוד העם הישראלי כולו, וכבוד התושבע"פ כולו, נגד אלה הסופרים המוציאים דברי שפנה וכו' ופוענת שונות על האיש הגדול והדגול מרבה הרמב"ם ז"ל, במכה"ע וכירחונים בפומבי, ואני קנאתי לכבודו ז"ל וערתי תשובות מספיקות על כל המענות, ואספתי וסדרתי את המאמרים יחד בספרי זה למען יהיו לזכרון ולשמירה, להועלת לאלה המוקירים ומחבבים את הרמב"ם ז"ל ואת חבריו הנפלאים, ולמען דעת כי כל המענות של הטוענים עליו, והמוציאים דבה רעה עליו — אך מהכל המה (יחד ב) ספר **"העלם דבר"** הכולל (לשוננו בהקדמה) תשובות נכונות ונבונות על המענות והפליאות, של הגאון הנודע ר' ישעי ברלין ז"ל, אשר אסף בספרו "אומר השכחה" על דבר ההשפמות מרבה דייטס המפורשים בתלמוד, והנוגעים לדינא להלכה, והרמב"ם ושאר גדולי הפוסקים הראשונים, השמיטם בספריהם! ובהספר הזה הסתירתי ת"ל את כל מענותיו ופליאותיו של הרמב"ם ז"ל ביהודי! וגם הרבה מענותיו על גדולי הפוסקים, והראוי כזה כי בכתב"ת נעלמו מהרבה הלזה מקורי הדברים והדינים בהרמב"ם וגם מעמי ההשפמות בהרמב"ם ובהפוסקים הראשונים, במקומות שהשמיטו הדינים בצדק! והוא מסודר כסדר השי"ם כפי הכרח העינים להפך בזכותו של הרמב"ם ז"ל ולגלות ולהראות כי לא השמיטם גם הלכה אחת מהתלמוד ע"י שכחה ושגגה. כי אם ככונה נכונה השמיטה ובמ"ש (דע!! א) ספר **"דברי מדרכי"** הכולל — הרושם וקארום כבבלי וירושלמי, בהלכות ואגדות. (דוגמא ממנו נדפס בהאסף תרס"ו. כאור חדש במשנה, ובכית אזה"ם השני, ד) ספר **"מאמר מדרכי"** הכולל חלקים ופלאולים. (ה) ספר **"המלואים"** או **"ספר מלא הרועים החדש"** הכולל השנות ורבי בקר הרושם ומלואים לס' מלא הרועים. (ו) ספר **"ציוני הירושלמי"** כשני חלקים עם מלא נחל בנוגע לפרשיי ולפי התוס' אל התלמוד הירושלמי, כשש מערכות ככל חלק. (ז)

ספר **"אוצר בלום"** הכולל עניני בקרת על ספרים רבים ושונים, בארבעה חלקים: (א) עומד השכחה; (ב) שנת תלמוד; (ג) שנת השלישים; (ד) שנת סופרים, (דונמא מספר זה נדפס בהעברת שנה י"ג גליון ל"ד במאמר "שאלה ופליאה" ובהאסף תרמ"ז, השנת תלמוד עולה זרז"ן). (ח) ספר על **"המשנה"** בכלל ועל הפ' **"תפארת ישראל"** בפרט, וכן קונטרס גדול על התרגומים ועל המכארים בכלל, ובקרת על ס' **"מיני תרגומא"** להר"ב ז"ל בפרט. (נדפס ממנו מעט לדונמא "בהעברת" שנה 12 גליון ז' ח' ט"ו). (ט) **"עריכת נר"** הכולל הערות והקונטרס בס' הערך ומבארו (י) ספר **"אגרת מרדכי"** הכולל מכתבים בבקרת ובספרות ההלמודית, לגדולי הדור ולחכמים ומבקרים רבים. (יא) קונטרס גדול על פרושי הראב"ע ומבארו (דונמא ממנו נדפס בהאסף תרמ"ז ובתצפירה שנה י"ג גליון 88). (יב) ספר **"ילקוט מרדכי"** הכולל (לשוננו בהקדמה) הערות והארות שונות ולקוטים נפלאים, הרושים ובורים בתורה נביאים וכתובים. ובחמש מגילות ובאגדה, אשר חדשתי ואמרתי לפרקים. (יג) ספר **"חקר דין ומנהג"** להאיר באור החקירה, ובני הבקרת, על כמה מנהגים שנחששו בישראל ונקבעו להלכה בספר הרינים והפוסקים, לחשוף מקרים, ולברר מעמם ומוקם, ולדעת על מה תטבעו, ולהסיר חשבת העלטה והורות מעליהם, ואשר כמעט נשתנה צורתם ברבות העתים, ולהשיב כבוד המנהגים לקדמונם. (לדונמא מספר זה נדפסו איזה מאמרים ב"כנסת הגדולה וב"הצפירה").

ע"ד ספריו הנ"ל נדפס ב"ספר הזכרון לסופרי ישראל" משנת תרמ"ט. גם נדפס שם מתולדות ימי חיו וז"ל נולד בשנת ה'ד' (מספרים כי בהיותו בן ארבע שנים נשאמו אל החרד, וכבר ידע את הדומש, ובהיותו בן שבע שנים ידע את התנ"ך כולו על פה, וכל מי שראה אותו היה מתפלא על בקיאותו) ושקד מימי נעוריו בלמוד התורה החבולה והמבורה ויהי נודד וגולה ללמוד תורה במק"א. בבת זכרוננו ושקידתו העצומה קנה לו בקיאות גדולה בכל אשר קרא ולמד בימי חייו. במסירתו הגדולה לחדש הרושים, לא יניח ספר מידו בלי עיון ושקידה עליו, ומבלי שיעיר עליו כמה הערות והשגות ותמיהות, חלק גדול שפעלו מטהרעת. על רבני הרמב"ם אשר הוא ינע ומעטל המיד בכל כחו ליישב ולהקין דבריו בכל מקום וכלל ספר אשר כתב הרי"ם ז"ל. בראשונה אהב את הפלפול והחרוד וכתב פלפולים וחלוקים רבים וכו' ואח"כ הריגש בנפש נמיה עצומה לבקרת, לברר וללכך כל ענין ע"י בקרת צדקה וברדך הפשט הפשוט, וכו' (פה נמנים ספריו שחבר) כן כתב תשובות ומחאות רבות על מאמרי סופרים הפוגעים בכבודו ובהלכותיו או בכבוד גדולי חכמי ישראל, ובפרט על אלה שבאו בבה"ע לביי שריבים קוראים בהם, איזה תשובות נדפסו ב"הצפירה" שנה ח' גליון 4, 89; שנה י"ג גל' 82, 92-93, 102, 116; שנת ט"ז גל' 104, 105, 106; שנה ט"ז גליון כ"ח ועוד, וב"העברת" עכ"ל. בכלל הרפים מאמרים רבים המפורסמים ומפורסמים במכתבי העתים ובמאמרים שונים וירחנים שונים כמו: ב"העברת" "הצפירה" "בית תלמוד" "האסף" "כנסת הגדולה" "אוצר הספרות". התחנך ועוד. כל מאמריו הנפלאים וההגיונים האופיים במינם, אסף וסדר בשני חלקים בשם **"קבוצת מאמרים"** אשר הוכנס הוא להמליץ ולהגין על כבודם של גדולי חכמי ישראל הראשונים ז"ל, וליישב ולפרש, ולהצדיק אותם, ולהעמיד את דבריהם שהיו קיימים. ואוצר גדול הוא לחוקרי, חכמי ומבני דבר אמת, ובהיותו תועלת גדולה יביא להעמידם לחבד דברי הראשונים ולחוקרי כבודם ולהעריך ערכם (לשוננו בהקדמה).

אמנם חכמינו אמרו: **"הכל תלוי במלך ואפילו ספר תורה שבהיכל"** (זהר פ' נשא), ולצערנו וצערנו הגדול המכאיב לב נופש לא עלה לזכור מר חותני הנאון זצ"ל להוציא לאור את ספריו הנפלאים והמצוינים הג' אשר הקדיש עליהם את חלבו ורמו, וכמו שתארתינו לעיל בהספרו **"ספרא רבה דישאל"** עובדא כזו שאור עולם גנון הוא, דכאני תמיד, ובנשתי להרפים ספריו זה **"דרכי שלום"** מלאי בקשת חותני הנאון זצ"ל לצדף לספרי דונמאות אחרות מספריו הגדולים, וביחוד ע"ד הספר הענקי **"משנה שלמה"** על ג' החזקה להרמב"ם ז"ל, שבעצמו שלח אלי זה כשנה לפני פטירתו אלי ימצאו נבני דבר שיקבלו עליהם להרמב"ם, והרציה להרפים על חשבוננו ויפנה אלי, ויקבל בלי תשלום, ספר מסודר להדפסה. כי באמת אוצרות גדולים בכל מקצועות התורה הריאה והחכמה נגזרים ושמונים כאבן שאין להם חופכים, ולכן מצוה גדולה והובה קדושה מוטלת עלינו להוציא לאור עולם את ספריו הנפלאים אשר בנגדם והורם יאירו הכל ומלאו!!

קונטרס ע"ד "יד החזקה" להרמב"ם ז"ל.

זה זמן כבר אשר אני שוקד על הספר "משנת תורה" אשר כתב הרמב"ם ז"ל בידו החזקה, וראיתי התמיהות הרבות אשר הרבו הסתברים בדבריו ז"ל, והרני הנסיון בעיני המרבי בכל חבורו ז"ל: כי הדרך האמתי בהבנת דבריו ז"ל ודרכו בקדש הוא אך הפשט היושר פשוט, וגם אמנם הוא ז"ל כתב דבריו בלשון פשוט וצח וסובן לכל, ורובו המדברים, מחבלי הספרים מעולם אשר סבת הדבר הקשה אשר בו, הוא מכמה פעמים: (א) כי נשתבשו דבריו בחבורו הגדול ברבות העתים, ע"י המעתיקים, ומה נס אח"כ ע"י המדפיסים, מחבלי הספרים מעולם אשר העמיקו שחתו את דבריו עד היום הזה בחסר ויתר וחליף, ואם בזמן הרמב"ם ז"ל בעודנו בחיים נפלו מעותים בהעתקות של המעתיקים בחבורו, יד החזקה והפירוט הכונה, ומה גם שהעתיקו רק מן המופס, ולא מן המחדורא בתרא שלו שתקנה הוא ז"ל. בעצם ידו את כתב ידו הראשונה, וכמשי"כ הר"ם ז"ל בתשובתו (בקובץ השבועות דפוס לייפציג סי' קנ"ו) ז"ל: שיש אדם אחד שחושב שפעניו במקצת מקומות (בנוגע לחבורו הגדול), ויש אחד מבקש להראות שאין צריכין להם, ואחר לא יספיק לו לא אלא שאמר שהם מוקים ג"כ, ואין ראוי לעשות כן אלא לאחר עיון חזק, ושיאמת ג"כ הגדת הלשונות שהפסידים המעתיקים, וכשי"כ מה שנכתב מן המופס! ושם (בס' מ"ז) כתב הר"ם בתשובתו לחכמי לוגיל על השגתם בהלכה אחת מחבורו ז"ל: גם זו פשוט, ואין על המעתיקים חילוק, שהספר הראשון יצאו דברים בגלגולים שלא במקומם, וכבר תוספתו אני עתה דבר שלא היה שם החילה וכו' הוסיפו אתם גם את זו ויהי נוסח ההלכה כך כו', ולפי שנכתב כן שלא במקומו, נתקשו הדברים בורא ונתחמו מעינות החכמה, לא מכאן חילוק, אלא הקולמוס הוא שחתן, והקולמוס יגלה עמקן עכ"ל. ושם (בס' כ"ט) כתב: וכך המה הדברים, וכוה תקנו הנוסחא ויעו"ש. ושם (בס' ל"ח) כתב: ואם יש בספר שהניע אליכם דבר שסתר זה כמו שכתבתם וראי מעות סופר הוא. תקנו הספר וכו', ושם (בס' מ"ב) כתב: אבל יראה לי מרביכם שיש בספר שלכם חסרון דברים, והו נוסח הספר ויעו"ש. ושם (בס' מ"ד) כתב: לא עלי תלונותיכם כמו שאמרתם וגם

לא עלי עצמיכם, אבל חלונות שנינו על הסופר ועל המניה, ונוסך דברי כך הסו"ש. ובספר "ברכת אברהם" לתרבי אברהם בנו של הרמב"ם ז"ל כתב (בס' ח') והספרים שלכם לא הנהו יפה! ושם (בס' ל"א) כתב חז"ל: תקנו הספרים שלכם שכבר חזר בו ז"ל ותיקן הספר שלו בירו כך ויעו"ש. ושם (בס' מ"ו) כתב בתשובתו ז"ל: קודם כל דבר נוסח דבריו — של אביו הר"ם ז"ל — אינו כמו שכתבת ע"ש. ובספר "מעשה רוקח" על הרמב"ם בראש חלק א' מובא חדשים מכת"י הרב ר"א ז"ל הנ"ל, ונתקן דבריו גם בקונטרס "חדושי הרמב"ם" בקובץ שו"ת הרמב"ם, וז"ל בנוגע לדברי הרמב"ם בהלכה שביתת עשור (פ"ב ח"ו): "ותאם השמעה היא בשמעת סופר ברוב ספרי חומשים, ואני כך קבלתי אותה מרבוני ז"ל עכ"ל. וכו"כ הרב הסארי ז"ל בספר "משיב נפש" שחבר, שזו היא גירסתו בספרי רבנו ויעו"ש. ועוד כתב הרב ר"א בספרו "ברכת אברהם" (תשובה ס"ד) ז"ל: לא הניחו הספרים שלכם בטוב, וכמדומה לנו שקודם שתקן אבא מארי זצ"ל הלכה זו, העתיקו אותה כן, ומ"ם נוסח דבריו המחקקים בכתב ידו כך וכו' יעו"ש. ואם בזמן הרמב"ם ז"ל נעשה כך בהעתקת חבורו, הלא יוכל להבין כל נכון דבר, מה נעשה בהחבור הנורא הזה מני אז ועד עתה ע"י המעתיקים והמדפיסים בכל הדפוסים, ואחר כל דפוס ממש שבונים חדשים לאלפים, ואינו דומה השבונים בתלמודים, אם כי רבו גם שמה למאד, והתוס' כתבו בס' יבמות (ק"ד א') בסד"ה מר סבר: "והרבה דברים יש בירושלמי שצריך להחכים" ובתלמוד בבלי הלא נראה מפרש"י והתוס' ורבים מהנאונים שפרשו מאד להניחו בגירסאות נכונות, אבל מהלפול ע"י שקלא ופרי? הלא בנקל יוכל להתברר הגירסא האמתית מהש"ס המנייה, לא כן בהלכות, מי יכריע? והלא בהלכות קצובות שניא' חובה אתה יכולה להחריב את כל ההלכה! (בסליצת הגאון סאוה"ג ר' מאיר שמוחה הבין ז"ל, בבכחבו אלי) ולואת יגיעתי להשיג נוסחאות עתיקות ונכונות מהרמב"ם ע"פ דפוסים הראשונים, ומכתי, באשר אך על פיתן תפלתה הרבה תמידות מעל החבור הגדול הזה, וח"ל עלה בידי עיי השתדלות רבות להשיג העתקות

אברהם ז"ל: (1) בהלכות אישות (פי"א הי"ג) כתב וז"ל: "יש נאונים שהורו כו', ואין דרך התלמוד מראה דבר זה, וישעיהו ה' בנוסחאות 'שלהם' וכבר ברקתי על ספרים רבים וקדונים, ומצאתי שהדבר כמו שבארנו!" (2) ובהלכות מלוה ולוה (פס"ו הי"ב) כתב וז"ל: "יש נוסחאות מן התלמוד שכתוב בהן וכו', וישעיהו ה' בנוסחאות, ולפיכך מעו המורים ע"פ אותן הסופרים, וכבר תקרתי על הנוסחאות הישנות וכו', והניע לידי במצרים מקצת נמרא ישנה כתוב על הגולים כמו שהיו כותבין קרוב לזמן הזה בקרב חמש מאות שנה וכו' (ובכ"ז נראה איך שקד רבנו על חבורו וטרה וחקר להשיג את הנוסחאות הקדומות והיותר ברורות ונכונות מספרי התלמודים, למען יצא ספרו צרוף ומוקף כזהב המוקף) (3) בספר המצות (מ"ל"ת קצ"ט) כתב: שהיתה נוסחתו בתלמוד בבלי בפסחים (ד' סע"ב): רביע מיהא חסין משש שעוה ולמעלה דאורייתא. כן מצאנו בכל הנוסחאות המדויקות שנקראו לפני זקני התלמוד" ויעזיש (וכזה הסוד השנת הראביד בהלכות חסין ומצה (פ"א הי"ג): אסור לאכול חסין ביום י"ד כו', וכל האוכל כזה"ל לוקה מן הנוסחאות וכו' יעזיש, ובתנן השינוי: (4) בהלכות יו"ט (פ"ב הי"ב) כתב: "יש נוסחאות שיש בהן וכו'" יעזיש והראבי"ד השינוי וכתב: "מעולם לא שמענו זאת הנוסחא" אבל בעל מגילת. מגילת. כתב שם וז"ל: "לא נפלאות היא שהניעו לידי נוסחאות אשר לא הניעו לידינו, שררי ובה לבוא בידו מן הנוסחאות שנכתבו בימי מחברי התלמוד בגוילים כס"ת שלנו" עכ"ל: (5) וכן כתב עוד בעל "מגילת עז"ל: בהלכות סנהדרין (פ"ח הי"ב) וז"ל: לא ראינו בעינינו ולא שמענו באזנינו מי שהניעו לידי ספרים ישרים וקדמונים וישנים כאשר הניע ליד ר"ם ז"ל, מימנו בית שני: עכ"ל. (6) בתשובת הרמב"ם לחכמי לונז (בקובץ תשובותיו סי' כ"ח) כתב וז"ל: "והראי ברורה בדבר זה שכתוב בפרק הקומץ וכו', ונוסח זה לא היה בספרים שלנו במערב, אבל הנה מצאתי הנוסחאות הישנות וכן כתוב בהם" ויעזיש. (7) ובספר "ברכה אברהם" (סי' ט) כתב בנו הרב ר"א ז"ל: "זאתה התוספות שהוספת בלשון התלמוד בדבריו כו', אין זו התוספות בתלמוד, ואם היא בספרים שלכם הניחו אותם שמא פירוש הוא למקצת המפרשים כמותכם, ונכנס בתוך לשון ספרי התלמוד שלכם, שהורב מקומות בספרי הגמרא כך עכ"ל: (8) ושם (בס' י"ז) כתב הרב ר"א

רבות מהכ"י העתיק הנמצא באקספורד באוצר הספרים היחיד גדול בעולם, ושם מונה חלק א' מהכ"י עד ה' שבת אשר הרמב"ם ז"ל כתב עליו בחכ"י שהונה מתוך ספרו, וגם מהכ"י השני דשם משנת התקמ"ה והוא יקר כמו הראשון, ומהכ"י המונה באוצר הספרים בפאריז, וגם מהכ"י המונה באמסטרדם ברומי רבתי, ע"י המעתיק הח' יאצ"ל בהיותו שם, ועוד השנתי העתקות שונות ע"י הרב דני' בעהמ"ח ספרי "דקדוקי סופרים", אשר היו בידו שני כת"י "סוהמב"ם, וגם דפוס ראשון שנדפס בראשונה בלי שום פ"י קודם שנת ד"ט, ומדפוס קושטנינא משנת רס"ט, ואח"כ השנתי הרמב"ם מדינת רפ"ד, ושי"י, שליד, ומכלי אלה הדפוסים וכת"י, ומכת"י המילאני, אמפתי ספרים רבים מאד, שגויים ונוסחאות עד אין מספר בכל חלקי הרמב"ם, וע"י בקרת הצענזורא נשתנו הנוסחאות בגמרות רבים מאד, וינעתי להחזיר הנוסחאות לקדמותן, והנה הורעתי מעבודתי זו לכמה מגדולי הרבנים והנאונים בדורנו, וכולם קדמוני כבדה ותודה כער מפעלי זה, ועודדוני לנמור עבודתי, והנאון מר, מאיר שמוחה הכהן ז"ל כתב לי במכתב אחר כזה"ל: וכמה ברכין נגרר למד רבי, אשר הביא לנו נירסה ישנה אמתייה ומיושבת בלשון, ויארור עיניך כאשר הארת בדרי רבנו, הסיחה השבטן אשר היה לאכן התועים לאיתנים! וכן הורעתי מזה כ"פ במכה"ע "הצפירה", ואני תפלה לה' שיעזיני לסדרם ולגמרם לתועלת הרבים הלומדים העוסקים בספרי הרמב"ם ז"ל, וזכותו תעמוד לי! וכן אספרי גם הנידסאות ושנוי הלשונות והנוסחאות בספר "יד החזקה" שמצאתי בספרי המורים ושאריו גדולי המחברים הראשונים והאחרונים, ונבנתו כזה כאשר תעשינה הדברים המוצאות מהפרחים העסיס והנופה. למען יהא כ"י לתועלת רב להמעינים!

(ב.) והסבה השנית לרבו התמיהות

בחוברת הגדול של הרמב"ם ז"ל, היא: כי היו לפנינו נוסחאות משונות, ויותר מתקנות וקדמוניות בתלמוד הבבלי, אשר נמצאות אחנו לפנינו כחיים, ואך על פיהן יסד וקבע הרמב"ם ז"ל כמה הלכות גדולות בספרו י"ד החזקה, והן היו לו לעינים בחבורו זה, ובאלו הנוסחאות יסלקו מעליו המון פליאות וחסימות המשינים, ואשימה פה דוגמאות אחרות לע"ע בקצרה, ובראשונה אציגנה בזה עדתו של רבנו בעצמו ועדותו של בנו הרב ר'

ו"ל: "ואפשר שיש בספרים שלכם גירסות משונות כמן שיש באלו הפרשים שלכם" עכ"ל עי"ש! (9) עוד שם (בס' כ"ו) כתב הרב ר"א ח"ל: "זה שאמרת כי לא ידעתי איך יתכן דבר זה עם נוסח דברי ר"ג שכתבתו לך בנסרא ושמן בספרים חסרון בדברי ר"ג" וכו' עי"ש. (10) ושם (בס' כ"ה) כתב עוד הרב ר"א ח"ל בתשובתו להשיגים ע"ד רכנו אביו המחבר ז"ל ח"ל: "ושקשה לך מרגסינן בך, התשובה: שאין לשון התלמוד כך. אלא בהרבה ספרים חקרנו וכתוב בהם" וכו' ויעו"ש (ותשובה זו מובאה בכ"ס בפ"ר מה' מקאות ה"ו). (11) בראש ספר "מעשה רוקח" (חלק א' על הרמב"ם) מביא חידושים מהרב"ד אברהם בנו של רבנו ז"ל שכתב (בהלכות תפלה) ח"ל: "ואמר לי מי שראה נוסחא ישנה מהתלמוד והיה כתוב בה: "כד חוי איניש גוי מברך, וכן בעבר ואשה!" "ונראה שזו הנוסחא מרוקת, שהדיוקס יאמת אותה". "וכן נמצא בסנהדרין דרבנו עמרם בן ששנא ז"ל עכ"ל. (ונעתקו הדברים האלה גם בקונקס "חידושי הרמב"ם" בקובץ שו"ת הרמב"ם רפוס ל"פצני)."

והנה ע"פ הנוסחאות הנאמנות אשר מצאתי בספרי "דקדוקי סופרים" וספרי הראשונים בתלמוד, (וע"פ התקנים והנוסחאות הנכונות בחבור הרמב"ם עצמו, כביר מצאה ידי ח"ל ליישב ולסלק המון תמיהות רבות מאד מחבורו "משנה תורה" זה!

וכבר הראיתי במאמרי "לקים דברי הרמב"ם הראשונים והאחרונים" הנדפס במנחת"ע החרשי "בית הלמוד" (שנה ב' חוברת ב') ליישב דברי הרמב"ם התמוהים בפי כל (בהלכות שבת פ"ו ופ"ב) בדיון מצאה בשבת שמותר לדעתו להוליכה פחות פחות מארבע אמות, וכבר נמצא עליו חכמי לוניל, והרב המורה צדק השיב להם כמש"כ בתשובתו (ס' מ"ג) ונתקתה בדברי המ"ם, ובמניע בפי"כ שם, וככל זאת חלקו עליו הפוסקים, ולא עוד אלא חבל נאונים הוזהר מצוינים כותבים עליו כמתנבאים; כי שכת הרמב"ם ז"ל את מקור הדין הזה בתלמוד ס' ע"ו (דף ע') מדרבי עצמו בחבורו בעת תבואת תשובתו לחכמי לוניל, ולכן נהקח בתשובתו, ובאמת צדקו דבריו הראשונים בחבורו, ומה"ם אין לסמוך על התשובות, ובמש"כ כל הנאונים האחרונים המבינים בזה לדעת אחת, וכל אחד מהם כתב כן מרעת עצמו, הלא המה: הגרי"א בשו"ע א"ח (ס' רס"ז ס"ק ח') ובעל"פני משה בירושלמי

(ס' שבת ר"פ מי שהחשיך) "במראה הפנים" יעו"ש שכתב בספרו: "שילת זקנתו ומסתח טרדותו שכח מאין יצאו לו הרבה דברים שכתב בחבורו"; ובעל "קרבן תנאל" (בס' שבת שם). ועוד הפעם כתב הרב הזה בן בספרו "נתיב חיים" (הנדפס אצל השו"ע בס' רס"ו). והמנ"א (בשו"ע א"ח שם ס"ק יו"ד). ובעל "אליהו רבא" (בשו"ע שם ס"ק מ"ו). והפס"ג (בא"ח שם, כמסבחות ס"ק ה'), והג"ר מנשה מאליעזר בספרו "אלפי מנשה" בחי' לס' שבת שם, ובספר "קהלת יעקב" בחי' בס' שבת שם. ומש"כ בדבריו כתב גם בעל שו"ת "חתם סופר" (חלק א"ח ס' פ"ב) וס"ס: "ומסתהי על הראשונים שלא עמדו בזה; ויעוין עוד מש"כ החכם המבקר הגדול זה מתניהו שפראשון בחידושו לספר "נתיבות עולם" להרה"ח רצ"ח קצ"ב (מה"ת דף ס"ט א' אות ד') וכתב שם עוד: "שכן ראה בספר עין החיים" להנאון מהרי"ח אבולע"א (בדף ק"ט) שהעיר על זה המקור בשם זקנו ויעו"ש. והאחרון מגדולי דורנו הרב בעל "ערוך השולחן" (בה' שבת שם סעי' י"ט) כתב ג"כ כנ"ל נדר דעת הרמב"ם בתשובתו יעו"ש.

אכל האיר ה' את עיני ומצאתי דבר נפלא אשר לא הרנישו אותו כל הנאונים והמבקרים עד כה במחכ"ת, ולכן שנו בזה השלישים הגדולים הללו, והלא בוקי סריקי בהרמב"ם ז"ל, רבאמת הנידא בנ"ב דע"ו שם לא היתה לפני הרמב"ם ז"ל וכל הראשונים כמו הני' שלפניו שם, ובאמת ליתא בגמ' שם, שלש תבות הללו: "המאצא כים כשבת"; וכיה נוסחת הש"ס כת"י. בדקדוקי סופרים" שם. וכיה גם נ"י הרא"ש בע"ש שם (פ"ה ס' י"ז) ונראה ברור שכיה גם נ"י הר"ש שם. וכיה להרי"א נוסחת הר"ן ברוקח"ה ג' וכו"ה ג' הראב"ן (ס' ש"ש דף נ"ו ב') דפוס פראג שנת ש"ע, וכיה נירסת "האשכול" (ח"ג הלכות י"ג ס' ג' אות ח'). וכיה נוסחת הרשב"א בספר "הקדמות הבה"ה" הארוך (בית ה') שער ד' דף קס"ג ב' ודף קמ"ה ב' רפ"ס בר"ל). וברור רבן די גם נ"י הרמב"ן ז"ל ואכמ"ל. ועד עתה לא מצאתי לאחד מהראשונים שהי' לפניו הני' שם בע"ש כאשר הוא לפנינו. ולכן ברור הדבר כי כך היתה ג"כ הנוסחא לפני הרמב"ם, וגם לפני כל המשיגים עליו. ועפ"י פרשתי שם במאמרי כוננת הנמ' בע"ה בדרך פשוט ונפלא, הלא איירי הגמ' הם בע"ש בענין מצאה כלל, ואף לא בענין הוצאה.

היו) ותמצא כעין זה, שרבו ז"ל לעת קטנותו שבה בהרכה דברים מאין יצא לו, והבאים אחריו הפשו והשנו את מקומם" עכ"ל. ואני בספרי כתבתי קונטרס גדול, ובו ארבעה מאמרים גדולים "לקיים דברי הרמב"ם הראשונים והאחרונים" ובמלתי לגמרי החלפתם הכוחות, והסירותי קלון וקטנה מעל הרמב"ם ז"ל, ודחיתי את כל המענות בענינים הללו הנגזר. ומאד אתפלא על כל המבקרים והמשיגים: מי הגיד להם שלעת זמנתי כתב חשבותיו לחכמי לונלי, והלא מלשונם בתשובותיו נראה שנשאל על דבריו מיד אחרי שנתפרסם חבורו בעולם בהעתקתו הראשונה, ועוד גם טרם נתקן בחבורו המלות הללו: "ואפילו המיתה את האדם" וגם הראה ז"ל בתשובתו סבת הפטות של המעתיקים, יעו"ש בתשובתו? ולא עוד אלא שגם הנגזר בבאורו לחו"ם (ס' שציו ס"ק י"ו) הסכים בזה לתשובת הרמב"ם בזה, וכן בשניה מקובצת לכ"ק (שם מ"ה ב') הובאו דברי הרמב"ם משי"ב בתשובתו, ואכמ"ל. ולכן מפני אריכת המאמרים לא אוכל להעתיקם כאן עד אשר יעורני ה' להוציא את ספרי על הרמב"ם לאור עולם, ואז יבאור כל המאמרים הללו במקום אחד, יען כי ענין אחד משותף להם!!

ג.) והנה עוד סבה שלישית יש להרכבה השנות על החבור "יד החוקה", והמחבר ז"ל בעצמו גרס לזה, יען לא כתב המקור והוצא לדבריו, ועיי' נחתמו מעיינות החכמה, ואין קץ לכל הדברים אשר נכתבו בענין הזה לגלות המקורים, עד אשר הרבה מחברים מייחסים דבריו להמדרשים ולתרגומים, וגם להזהר. וכאמת הלא כתב הרמב"ם מפורש בהקדמת חבורו, וביחוד ברכבים ברורים בתשובתו (קובץ שו"ת, דפוס ליפציני ס' ק"מ) וז"ל: "ודע שכל הדברים הסתם שבו, הלאמר ערך הוא בכללי או בירושלי, או מספרא וספרי, או משנה ערוכה, או תוספתא על אלו סמכתי ומוקן חברתי, ודבר שהוא מתשובת הנאונים אומר בפרוש: הורו הנאונים, או תקנת אחרונים היא וכיו"ב, ודבר שהוא מפלפולי אומר בפרוש: "יראה לי" יעו"ש באורך רב. וכתב עוד ז"ל שם: "ועל זה נחמתי שלא חברתי עם חבר זה — (ציוני המקורים) וברעתי היא נגד השיט שאעשנו, אעפ"י שיש בו מורה רב שכל הלכה שאינה במקומה באותו ענין ארבע מקומה וכו' יעו"ש. וחבל שלא נפתיע מן השמים לחבור זה! והנה כתבתי גם בגדלי קונטרס גדול,

כדעת המשיגים, ונסתד לנמרי פרושם שם, וכיון שנפל היסוד, ממילא נפתם המקור לדעת הרמב"ם משם, ויפה השיב הרמב"ם לחכמי לונלי, וכאשר מבואר אצלי בס"ד, ואין בזה המקום להעתיק המאמר הזה פה, יען כי מלבד שהמאמר הזה בכלל ובפרטות בנוגע להרמב"ם ולכל הפוסקים החולקים עליו בהלכה זו, ובנוגע לכל המחברים והמפרשים המדברים בענין זה, הוא ארוך, מלבד זה הנה עוד נמצאו משיגים על הרמב"ם בביתב על דבריו (בהלכות הפילין) בענין "המוזה שרעיתו אינה צריכה עבוד לשמה", וגם עיי' נשאל מחכמי לונלי "והוא השיב להם השובה בהלכה (בס' כ"ה), וגם עיי' דברי המשיגים והמבקרים המחליטים ששכה הרמב"ם כעת כתב בתשובתו, את המקור האמתי!

וכן גם (בהלכות ציצית פ"ב ה"ו) שאלו חכמי לונלי את הרמב"ם, והוא השיב להם תשובה, והמחברים והמבקרים תפסו עליו גם בזה בשכחה, וכל הרוצה לעיין ימצא הכל בספרים! ועיי' שלשה עדים הללו, החליטו המבקרים שאין לסמוך על תשובתו של הרמב"ם מפני השכחה הגדולה שנפלה עליו בנקותו! ואחרי כל אלה הנה בא הגאון האחרון מליביס "ל, במשנה כוז על הרמב"ם שכתב (בהלכות נזק ממוך פ"ד ה"ד) ברין השומרים, שנכנסו תחת הבעלים, ואם שמרו שמירה מעולה כראוי ויצאו והזיקו, השומרים פטורים והבעלים חייבים וכן יעו"ש. והנה גם על ההלכה הזאת נשאל הרמב"ם מחכמי לונלי, והשיב להם תשובה כהלכה, אך באשר הרבה מנורלי הפוסקים לא ראו תשובתו בשלמות, לכן הרעישו עליו מאד בהשגתם, הראב"ד, והסור, והמהרש"ל בשיש בב"ק (פ"ד ס' ל"א) והמ"ם והכ"ם והלח"ט, וכולם יגעו ופרחו ליישב הנוסחאות, השונות כלשון הרמב"ם שם, ואמנם כבתי של הרמב"ם ליתא כלל המלות הללו, וכאמת תשובת הרמב"ם כי נשתבשו הדברים בהעתקה היא הנכונה, ובמשי"ב בקובץ תשובת הרמב"ם (בס' י"ב), והגאון מליביס בבאור עה"ת (כפ' משפטים כ"א כ"ט) כתב להצדיק את הנוסח שלפנינו ברמב"ם, ולדעתו מצא את המקור האמתי לדבריו המופלאים בהמכילתא יעו"ש באורך. ובעל ההנהגות "ציוני מהר"ם" על הרמב"ם בפרסם ווארשא העתיק את דברי הרב מליביס וכתב ז"ל: "ואף שרבו עצמו לא מצא מקור וצוה למחקר, ע' במשי"ב (כפ"ב ס' ציצית ה"ו). ובהלכות שבת (פ"ב

אמנם כמה מגדולי האחרונים כתבו שהרמב"ם הלך בזה בעקבות הרי"ף (רפ"ב בס"מ הענינה) ונוסחת הרי"ף היא שם; ולמה נותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת ארי"ב כ"ל, וכ"ה נ"י הרא"ש שם, ויהבן שבי"ה גם הנוסחא בנ"מ שם, וכ"כ הר"ב חז"ק"ל בספרו "ברכי יוסף" (א"ח"ס ס' תקע"ט סעי' ב') וכ"כ בעל "הקובץ ע"י החוקה" ברמב"ם שם, שרבנו מצא נ"י בש"ס כן. ובש"כ שם עור: ומשמע נ"כ בירושלמי (פ"ב תענית ה"א) דא"ר זעירא כ"י ועיו"ש, ובמכ"ת נעלם ממנו שבי"ה גם בתלמוד דילן בתענית (פ"ו א') בר"ז נופא: אמר ר' ר' זורא מר"ט כי הוה חיוני לתו לרבנן וכו' ועיו"ש, וכ"כ הפ"ם "מבואר הגמ"ש בירושלמי שם. וכ"כ בשו"מ "מים חיים" (חלק א"ח ס' פ"ו) ועיו"ש, וכ"כ בעל "משכיל לאיתן" בהנהגות "יד איתן" שם וז"ל: ומצאתי בילקוט ישעי' (ס' ס"א) שהעתיק נוסחא הגמ"ש: ולמה נותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת וכו', ובזו"ר מהרי"ג על הרמב"ם שם, ובהנהגות שם. ש"ל"ה בס"מ תענית שם כ"כ מרע" וז"ל: אכן בלי ספק שהרמב"ם ה' גורם בנ"מ כנ"י הרי"ף והרא"ש והילקוט, וכ"כ בנ"י "מקור הרמב"ם" מרע" עמ"ס: ואנכי מצאתי בר"ה וברא"ש ועיו"ש, והנה כולם כתבו כן אך ע"פ השערות, אבל כעת יצא כנונה אור מקור הר"ב, כי "בדקדוקו סופרים" בס"מ תענית שם (פ"ו א') הובא נוסחת הש"ס כח"י סיני, ועור מר"ם כח"י כ"י, כי נוסחת הגמ"ש שם היא כנוסחת הרי"ף והרא"ש: ל"ה נותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת וכו' וכ"כ כן לקמן בדברי ר"ז שם (וכנ"ל): כי הוא ירהיב אפר מקלה ע"ג ס"ת מורעו כולי נופאי (ולחנם מצא בעל "הקובץ" הג"ל את דברי ר"ו בירושלמי ונלחץ לפרש ולהוציא משמעותו לענין ס"ת. כיון שבבבלי אמר ר"ו מפורש כן על הס"ת?) והמבואר מכ"י הוא. שמקור דברי הרמב"ם ב' תענית הג"ל הוא בתלמוד ערוך ולא בתרגום שני!

ד. עור עמנה אחת וגדולה היא, כאשר השנהגה הו"ה כוללת השנהגות רבות מאד על החבור הגדול "יד החזקה" להרמב"ם וז"ל, והמוענים הם רבים מגדולי המחכמים והמפרשים וז"ל, ומענתם היא: כי הרמב"ם וז"ל השמיט הלכות רבות מהתלמוד, והנוגעים לדיוא ולהלכה, וביתור חבד הגאון ר' ישעיהו ברלין וז"ל חבור מיוחד בשם "אופר השכחה",

ונפלתו רעת האומרים ששאב הרמב"ם בחבורו מהמדרשים, וגם מהמאחרים, ומהתרגומים, ומהוה, והרבה מקרים נלתי ח"ל.

ואציגה בזה רבר אחר לדוגמא: כתב

הרמב"ם (בהלכות ת"מ פ"ה ד"ו): ולא ישב לפני ער שיאמר לו שב" וכתב הכ"מ: כי מקור הובר, הוא במדרש רות: "ויאמר שבו פה וישבו", מכאן שאין רשות לקמן לישב עד שיתן לו הגדול רשות עכ"ל. וכ"כ בעל "מגדול עז" שם, וכ"כ בעל "באר הגולה" בי"ד (ס' רמ"ב), וכ"כ הגר"ל במדרש רות שם, והגר"א בבא"ר ליו"ד שם (ס"ק מ"ט) כתב (בי"ד החדש דפוס וילנא תר"ט) וז"ל: "מדרש חיות, ועכ"ה", והנה במדרש חיות לא נמצא מזה רבר. וכרור שמי"ס הוא, וצ"ל: מדרש רות. וע"ז צ"ן במש"כ "באר הגולה" שהראה מקור לדברי רבנו במדרש רות, אבל המקור האמתי לד"ן זה הוא בירושלמי בס"מ כתובות (פ"א ה"א) ועיו"ש, כי הרמב"ם לא העתיק בחבורו מהמדרשים. **והנה** בקונטרס "מקור הרמב"ם" כתבתי מקורות כאלה למכ"ר אשר מצאתי אחרי החפוש והעיון, ויבאו א"ה בספרי, וכן נתון לכל דורש אמת התפץ למצוא מקור נאמן לדברי הרמב"ם בחבורו שלא יחפש במדרשים כי אם בתלמודים ובתוספתא, או בספרא ובספרי.

והנני להציג בזה עור מקור אחר נאמן בנוגע להתרגומים (וכבר כתבתי מאמר גדול אחר נגד המבקר הגדול ה' ריפמן "בהצפירה" בשם "שניאור מ' יבין" בגר"ו), בהלכות תענית (פ"ד ה"א) כתב הרמב"ם: ונותנים אפר מקלה ע"ג התבה וע"ג ספר תורה וכו'. וכתב הכ"מ שם: איני יודע מיין לו לרבנו שנותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת? וכאשר "תולדות אדם" לד"ה הביא בשם הגר"ו וז"ל שהשיב לחכם אחר: הנה מקום אתי לדברי רבנו, והוא בתרגום שני למנחם אסתר, עה"פ: ומרדכי ידע ונ"י (אסתר ד' א') ועיו"ש, הרי מקור מהור שממנו נובעים דברים הרמב"ם עכ"ל, ולפלא על שר התורה מרן הגר"ו וז"ל שהחליט בדעתו שהרמב"ם לקח פסקי הלכות מתרגום מאוחר וקבעם בחבורו, ואם אמנם מצאנו לו וז"ל שלקח דברים מאונקלוס עה"ה, ומינותן על נביאים, בספרו "יד החזקה", אבל וכמו שכתבתי כבר במאמרי "בהצפירה", אבל לא משא"י תרגומים מאוחרים כאלה, והארכתי בזה בקונטרסי!

דילן ולא בירושלמי ולא בתוספתא, אמנם בלי ספק מצא רבנו ז"ל באחת מן המקומות הללו, ואנחנו לא נדע! ויעזיש שהאריך בזה ומים: ולפחות היה לו לפסוק ראינו לוקה? ויעזין עוד בספר "לב שלם" על הרמב"ם ממש בנדרין, והפרי"ח מרח ג"כ ליישב דברי רבנו דלוקה. ויעזין בשו"ת "חתם אהרן" (סי' מ"י) בנדרין. והאחרונים המביטו לדעת הרמב"ם ז"ל כמשי"כ לפנינו, ומיירי באופן שהשם שהי חקוק על הכלי היה בחורא נעשה בקדושה ולכן לוקה, משי"כ כשאנו כתוב בקדושה אין הי"ג ראינו לוקה. ויעזיש "בשרי חמור" ובחורין, "ובמנחת חנוך", ובנו"ב מה"ח (סי' ק"פ)! אבל קשה ע"ז בשתיים: (א) ובכונן זה הו"ל לרבנו לפי שבהריא ולחלק כנ"ל? (ב) דלפ"ז שרבנו מיירי שכתב השם בקדושה, היה לו לכתוב דין זה בריש פרק זה (בהלכה א'), ולא כאן, שכתב רק הדין רבעי גניוה, וע"כ דלא איירי כאן (בהלכה ו') בענין מלקות כלל! אמנם בכת"י ישן מספרי הרמב"ם, כתוב שם בהלכה זו נוסחא אחרת: ואפילו היה השם חקוק כ"ו והתיך הכלי, הרי אין זה לוקה, אלא חותך את מקומו וגונוה. וגראה ברור שבשנת המעתיקים נשמטה מלת: "אין" בספרי רבנו, ולפ"ז דבריו מאירים ספירים.

II. הנני להראות בזה עד כמה נתבלבלו הנוסחאות גם בכת"י של "יד החוקה" ע"י המעתיקים, ומה גם ברפוסים שונים! בהלכות שבת (פ"ט ה"ד) אחד נתן את האור, ואחד נתן את העצים, ואחד נתן את הקדרה, הנה בכת"י ישן מפורש: "ואחד נתן את הקדרה" וכן ליתא בכת"י שני, אבל בכל הכת"י ובברפוסים הראשונים איתא כמו לפנינו, וכ"ה מפורש בתוספתא (פ"ב בס"י שבת) ובס"י בוצה. (ל"ד א'). ובכ"י מביא שם בשם רבו מהר"י בי רב עוד נוסחא מופתת בבבא דסיפא שם, ושם: "ואל אם שפת אחד את הקדרה תחלה וכו', ובא אחד ונתן את האור, ובא אחד ונתן עצים על האור, ובא אחד והניח, שנים האחרונים בלבד חייבין משום מביטל. והנה דבריו אלה האחרונים נתנו מקום להמשיגים: דלמה לא יהא חייב גם סי' שנתן את האור? והכ"ס מביא בשם מורו מהר"י בי רב שהאריך לכאר דברי רבנו יעזיש. ויעזין עוד בלח"ס "ובסריכת המשנה" מה שפי' בדברי רבנו, ובכ"י שם באורך. וע"ע בפי' "מעשה דוקח" באורך רבי

ולדעתו שכתב הרמב"ם ז"ל לבדו — לבד גדולי הראשונים — יותר ממאה ועשר הלכות מהתלמוד, ולא הניחם בתבונה, ואני כתבתי קונטרס גדול ע"ד ההשקפות, ובתוכו כמה כללים הנוגעים לענין הזה, ויישבתי כמה פליאות של המסתברים בנדרין, וביתור הסרתי ח"ל את כל מענותיו של הגד"כ ז"ל הנ"ל מעל הרמב"ם ז"ל עד לאחת, וגם הרבה מסענותיו על גדולי הפוסקים, והראיתי כי לא השמיט הרמב"ם אף הלכה אחת מהתלמוד ע"י שכחה ושגגה, כי אם השמיטם, עשה כן בכונה ובטוב מעט ודעת, אבל רוב הדברים נמצאים בתבונה, פעמים מפורשים, ולפעמים נכללים בקצרה במקומות אחרים. ולדוגמא אביא בזה (מכאן בהסמך השני) דבר אחד אשר כתבתי להפך בוכותי של הרמב"ם ז"ל נגד מענת בעל "אור השכחה". וכן ראוי לכל התונים בספר "יד החוקה" במקומות שנמצאו בהם מענות המשיגים מהשקפות דניי התלמוד בהרמב"ם, לעזין מקדם בהתבונן הגדול עצמו, אם לא נרמו ונכלל דין זה ששמיט, במקום אחד בספרו, אם למעלה או למטה, כי לפעמים סוּקוּ הרמב"ם על דבריו שכתב במקדם, ולפעמים על המאוחר, והרבה ראיות יש אחי עכ"ז, אך אם לא נמצא דין זה בתבונה, יש לחפש בנוסחאות התלמוד, ואכמ"ל בכ"ז.

ומצאתי לכן להציג בזה עוד איהו דוגמאות מהשבושים בהרמב"ם אשר נעשו כאורחים נושנים, ואין מי אשר ידון לחפש ברפוסים ראשונים ובכת"י אחרי התקנים: **I. בהלכות יטור התורה** (פ"ז ה"י): "כלי שהיה שם כתוב עליו קוצץ את מקום השם וגונוה, ואפילו ה"י השם חקוק ככלי מתכות או ככלי זכוכית והתיך הכלי הרי זה לוקה, אלא חתך את מקומו וגונוה. והנה מלבד שהלשון: ואפילו כ"י הרי זה לוקה, אלא כ"י, אינו מובן היטב, הנה עוד יותר יפלא לדעת איפוא הם מקורו דבריו אלה האחרונים? וביותר יפלא על מה שפסק: ה"י לוקה, והלא במס' שבת (ס"א ב') ובסריכת (ו' א') ובמסכת מפרים (פ"ה ה"ג) לא נזכר שם כלל ענין מלקות ע"ז, רק. הדין הוא דבעי גנייה ולא יותר? ואם דברי עצמו הוא, היה לו לכתוב: יראה לי, כדרכו בכ"ס! ובספר "סדר משנה" על הרמב"ם כתב ח"ל: מן בכ"ס לא העיר מקורו, וגם אנכי לא מצאתי ערין לקרן נפתח ומפורש לא בגמ'

האמת הוא בזה כמש"כ הרב ר"א ז"ל בנו של רבנו ז"ל בספרו "ברכת אברהם" (כסי מ"ד) וז"ל: "לא הגידו הספרים שלכם בטוב, וכרוסה לנו שקודם שתקן אנא מארי זצ"ל הלכה זו העתיקו אותה וכו' ונוסח דבריו המרוקנים בכתב ידו כן: "ושלתן רין תורה" עכ"ל, ועדותו נאמנת לנו מאד, ופי לנו גדול מהרב ר"א ז"ל שהיה בקי למאד בכל הנוסחאות והנידוסאות של הרמב"ם אביו ז"ל, ואין לא נסמוך עליו? ומעתה אין מקום עוד לכל התמיהות והרחוקים על רבנו ז"ל בענין זה, ואכמ"ל עוד.

(IV) בחק ג' מדרמב"ם ישנם שבושים

רבים מאד יותר מכל החלקים, בכל הדפוסים, עד כי ברמב"ם דפוס ברלין חסר בהלכה אחת שתי שורות. בהלכות מנהגות עניים (פ"ו ה"י) כתוב בכל הדפוסים: ומעשר עני המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים, אלא העניים באין ונוטלין על כרחו, ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו סירו, אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים, ונותן לכל עני שרצה עכ"ל. ובדפוס ברלין נדפס כך: ומעשר עני המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים ונותנו לכל עני שרצה עכ"ל.

(V) בהלכות תרומות (פ"ז ה"ב) ויצאו ג' נככים

בינונים "וזהו עת כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה". כן כתוב בכמה כת"י עתיקים. וכדפוס וויניצא הישנים, וכדפוסים המאוחרים אמ"ר וברלין וכו' כתוב בצדו: כי כ"ו הוא לקוח מן הסמ"ג, ובמעות נדפס בתוך דברי רבנו! ובאמת מעה המניה שלא ראה נוסחת הבת"י ודפ"י מספרי הרמב"ם. והמעות באה להמניה ע"י דפוס של"ד שעם הכ"ט, ששם נשמטו הדפוסות הללו בפנים הרמב"ם!

(VI) בהלכות מעשה הקרבנות (פ"ב ד"ט): המחמץ לחדש לוקח

כו', אבל מנחת נסכים אין בה מלכות, כו', ואם נבלה בין של נסכים מי פרוח הן ואינן מחמיצין עכ"ל. וכתב ע"ז בשו"ת נוי"ב מדי"ק (הלך א"ח סי' כ"ב) וז"ל: ונוראות נפלאות בדברי הרמב"ם הללו שכתב: ואם נבלה בין של נסכים, מה ענין יין לניבול, ואיזה מנחה נבלה בין, וכשמן הול"ש? ולא מצאתי לשום אחד ממפרשי דבריו שהירגישו בזה ועיוו"ש! ובאמת כספרי הרמב"ם הישנים מדי"ק רפ"ד ושי" כתוב מפורש: "ואם נבלה בשמן של

והכ"ט מביא שם מה שמצא בספר מונה שכתוב שם בדבריו רבנו נוסחא אחרת: "וכא אחר ונתן את העצים, וכא אחר ונתן את האור". והכ"ט מס"ם: "ואין נראה בעיני נוסחא זו". ובאמת נוסחא ישראל ונכונה היא, וכאשר הגיה הדרי"א כן בהנהגתו על התוספתא. וא"כ אחר רבנו נוסחא התוספתא ואורו להו כל הדיוקים מהמפרשים. אכן בספר "מעשה רוקח" כתב: שוב זימן הש"ת לירי נוסחא אחרתא כת"י משנת ה"א קס"ב וכתוב בה בדברי רבנו: שלשה האחרונים בלכר חיבים, ונוסחא נכונה היא מאד! ועוד מביא שם בעמ"ד מה שמצא בנוסחא אחרת כת"י משנת ה"א ק"א שכתוב בה: שנים האחרונים חיבים, וליתא שם תיבת "בלכר", וגם היא נוסחא נכונה והייתי: רשנים האחרונים הם, מי שנתן עצים, והימים, חיבים משום "מבשל", אבל הנותן את האור הייב משום מבקרי, ולא משום מבשל, ויעו"ש "במעשה רוקח" ובלח"ט, ואכמ"ל. וכיו"ב ישנם במקומות רבים מאד שנונים נמרצים כדפוסים וגם בכת"י!

(III) בהלכות אישות (פ"א ה"ב) כתב:

"בביאה ובשטר מהתורה, ובכסף מדרבי סופרים", וכבר חסדו רבים על דבריו אלה, דהא בריש קרושין ילפינן קרושין כסף משני מקראות: "מכ"י וקח" ע"פ נו"ש "ומאין כסף", ולפי"ה הו"י כסף יותר מפורש בתורה משטר, דלא ילפינן כי אם מדרשא "ורויצאה ודיתת" וא"כ הרי גם קרושין כסף דבר תורה. וכבר נשאל רבנו ע"ז, והשיב בהשבתו (קובץ שו"ת סי' קמ"ט) להצדיק את דבריו ויעו"ש. והרבה מאד האריכו המפרשים והמחברים בענין הזה, ע"פ השרש השני אשר הניח הרמב"ם ז"ל לסוד מוסר "בספר המצות", אלה מצדקים בשיטתו, ואלה סותרים, יעו"ש. ואולם קצמן (בפ"ג מאישות ה"כ) כתב הרמב"ם כסנוון אחר: המקדש בביאה הרי אלו קדושי תורה, וכן מתקדשת בשטר מה"ת וכו' אבל הכסף מדרבי סופרים, וכן דין הכסף דין תורה ופרושו מדי"ם. וכתב הכ"ט: ואין נוסחא זו נכונה, ומצאתי הגיה שמק תיבת "דין" וכו' וגם נוסחא זו אינה נכונה כו', ונוסחא אחרת מצאתי שכתוב בה: "אבל הכסף מדרב"הם" וכו' ויעו"ש. אמנם בכת"י אחר ל"הא כלל התבות: "אבל הכסף מדי"ם". ובכת"י אחר ל"הא התיבות הללו: "וכן דין הכסף ד"ת ואפרושו מדי"ם, וכתוב שם: "אבל הכסף מדי"ם שנאמר" וכו'. אבל

בחיניצא שלא בפניו, ולא בהשנתו, ולכן באו מעותים רבים מאר ע"י הדפסה זו, וכבר הודעתו דבר זה בהוספה נוספת ל"הצפירה" — (X) **וכן** בהלכות מטרם (פ"ג ה"ג) השחתו המפרסים הלכה זו מאד ע"י מויפי הקראים בלתי כל ספק, ועשו שם חורבן גדול בהלכה זו והיוון נעשה אך בראשונה ברפוס של"ז שעם הכ"ט, וע"י רפוס זה נשתבשו כל הרפוסים עד היום הזה, ובכל הכתי"ב וברפוסים העתיקים עד שנת ש"י נרפס כהונן, ואין זכר שם ל"הקראים" והענין הזה נזנע להלכה, והארכתי בזה במאמר מיוחד ואכ"מ להעתיקו —

והנה תקונים כאלה תקנתי בכל חלקי הרמב"ם אלפ"ה תל"ח, אחר העמל והיועצה שינעתי לשרש ולהרשי, השבושים אשר נשרשו בהם, והמלצתי ע"י מאמר חו"ל במס' מנילה (ו' ב') "לאוקמי נירסא סיעתא מן שמיא הוא!" כי אמנם לא כל אדם זוכה לזה, ונחזיק לזה עור מאת ה' נתון התורה, עם השתדלות נמרצה, ובהשגת הספרים הנחוצים, ומה גם בהשגת העיקרות מכת"י, ובחפז הנירסאות והנוסחאות בספרי הראשונים והאחרונים ז"ל, וביותר נחזיק ודרוש העור האלה למען לברר ולהעמיד הנירסאות היותר נכונות ואמיתיות, ובפרט נחזיק ס"ד בברור הנוסחאות בהלכות המדייקות אשר היו לו להרמב"ם ז"ל, ואשר אמנם ראיתי בענין הזה כמה פעמים נפלאות אשר אורו עיני במקומות קשים בהרמב"ם ז"ל אשר נלאו כל אנשי חיל ליישב דבריו, ואני מצאתי ת"ל ישובים נכונים להצדיק ולקיים את דבריו, ולהפוך נכונות דבריו תמיד! ולרומא הנני להציג בזה איזה דוגמאות מענינים כאלה בקצרה, ואשר בהקונטרסים הרבים הארכתי הרבה ת"ל:

(I) בהלכות שאלה ופקדון (פ"א ה"ה): הניח להם אביהם פרה שאלה ומתה, אין חביבין באונסיה, חשבו שהיא של אביהן מכתוה ואכלוה משלמין דמי בשר בול, ואם הניח להם אביהם נכסים ומתה, או שמכתוה, משלמין את דמיה מנכסיו. והאריך שם המ"ם לתמוה על הרמב"ם, שדבריו אלה הם נגד הנ"מ בכתובות (ל"ב ב') ובי"ק (ק"ב א') דאיתא שם תרי לישני, איכא דמתני לה ארישא, ואיכא דמתני לה אסיפא, מאן דמתני לה ארישא כשי"ב אסיפא, ופליגא דרי"פ. מאן דמתני לה אסיפא, אבל ארישא לא, והילנו דר"פ, וא"כ איך פסק כלשון ראשון ולא

נכסים? וסרה פליאתו הנוראה מדברי הרמב"ם!¹⁵

(VII) בהלכות המידין ומוספין (פ"ב ה"ט): וכשמוציאין אותו — לחוץ לעיר כו', ולא **חורים** נורפין אותו. כך היא הנוסחא בכל הרפוסים האחרונים. ונמכון הלא יפלא הרב, הא אין מגדלין חורים בירושלים? אבל בנוסחת הרמב"ם ברפ"י בר"ו כתוב: ולא **חורים** נורפין אותו, ובאר הנוסחא הנכונה האת כתבתי בספרי ואכ"מ. —

(VIII) בהלכות נסולי המוקדשין (פ"ב ה"ח) שינה מתן קרנות בחטאת. כ"ה בכל הרפוסים העתיקים. אמנם ברמב"ם רפוס ברלין ובשאר רפ"א חפסיו במעוה: שינה מתן קרנות בחטאת. ועפ"ז נתקשה הרב בעל תפ"י בפתחתו. חומר בקדוש לסדר קדשים (בפ"ה סוף ס' ה') וכתב שלא זכה להבין דבריו של הרמב"ם, והניח בצ"ע יעו"ש. והמעייר הרב בעל "תפארת יעקב" כתב להניח מרע עצמו שצ"ל: מתן קרנות, ולא ידע שנוסחת רפ"א השעתה להרב בעל תפ"י, וכי בכל הרפוסים העתיקים וגם ברפוס של"ז נדפס כהונן! —

(IX) כן גם בחלק ר' להרמב"ם נשרשו שגיאות נסות רבות, ואני לפורסן, ולדוגמא הנני להראות בזה, כי עד היום בכל רפוס הרמב"ם מן שנת ש"י והלאה חסרה שורה אחת, ועי"ז נשתתה כל ההלכה, והחסרון הוא בולט כ"כ, ואין איש שם על לב לחפש ולחקן, והוא בהלכות דוצה (פ"ו ה"ט): "נשטם הברזל מן העץ המתבקע אינו נולה". והמקור הוא במשנה מפורשת במס' מכות (ו' ב') ושם פליגי ר' וחכמים בשני דברים, שנשטם הברזל מקרו והרנ, דרבי אומר אינו נולה, וחכמים אומרים נולה (וזה הדין חסר לגמרי ברמב"ם!) ועוד פליגי שנשטם מן העץ המתבקע, דרבי אומר נולה, וחכמים אומרים אינו נולה. ובחבור הרמב"ם נעשה משני הדינים דין אחד, ולא בהלכה זו וע' בס' "יבין שמועה" (ס' תנין) מה שתמה מאד על הלכה זו ועל הכ"ס שם, ועוד שארי גדולים תמהו ע"ז הרבה, אבל בכת"י ובכל הרפוסים העתיקים משנת נ"ד ובר"ה רפ"ד ושי" כתוב כהונן: נשטם הברזל מקרו והרנ הרי זה נולה, נשטם העץ המתבקע אינו נולה מפני כו', והמקור באה בנוסחא שעם הכ"ס בשנת של"ז, והרב בעל הכ"ס נפטר בשנת זו, וחלק זה נרפס

כלשון אחרון, והלא קי"ל כלשון אחרון, וכר"פ, ואיך אם משה אף אם הניח להם אביהם נכסים אין משלמין? ולכן פסקו הרמב"ן והרשב"א וכמעט כל הפוסקים כולם כלשון אחרון, והרב ה"ם הניח דבריו רבנו בצ"ע, ומ"ס: "והר"א יש לרבנו שיטה אחרת בלשונות אלו, והמהרש"ל ב"ש"ש במ"ב ב"ק (פ"י ס"י נ"ג) כתב עליו: "ושננה גדולה היא לר"י ויעו"ש, והרב המפרש הקדום על הרמב"ם ר' דוד עראמה ז"ל כתב עליו שם: "לא מצאתי דבר נכון ישען הרב עליו" עכ"ל. והאחרונים האריכו להמליץ בעדו, ועמ"ש"כ בשע"מ ובש"ס שם, והב"ח (במ"י שמי"א) כתב דבר חכמה בזה ויעו"ש, ובנתיבות שם, ובקצת"ח!

אולם כמ"ס כתב שם מועת עצמו ז"ל: ואני אומר רבנו לא הוה נר"ס: "ופליגא דר"פ, ולא "והי"נו דר"פ" ויעו"ש, וכ"כ: המסל"ם שם ז"ל: נראה גירסת רבנו היא הגירסה הנכונה, שלא היה גורם, "ופליגא דר"פ" לראו את בהא תליא ויעו"ש, אבל השיך בחו"מ (ס"י שמי"א ס"ק ה') כתב ע"ז דהוה דבר שאין לו שחר" ויעו"ש באורך. אמנם הלא גם המס"ג כתב כלשון הרמב"ם, וכן נראה ברור מלשון הרי"ף בב"ק (פ"י), ובב"ם (פ"ח) שלא הזכיר כלל מהגך תרילישני הנ"ל ויעו"ש. והאמת יורה דרכו שגירסת הרמב"ם בגמ' שם, ושם היתה כנוסחת התלמוד בב"ב שם בשני כת"י כמובא, "בדקדוקי סופרים" שם: דליתא שם כלל הגך תרילישני ויעו"ש, ואי"כ שפיר פסק הרמב"ם ז"ל כנ"ל, דלפי פירוש שם בגמ', מה שאמר רבא: ואם הניח להם אביהם אחריות נבטס חייבים לשלם, אמר כן על הגך ב' דברים על משה, ועל מנחם ואלוהי, ולכן כתב דין זה גם כמותו וז"ב ואכמ"ל.

(2) בהלכות שנונה (פ"י ה"ו) כתב: עשה תולדה של אב זה ותולדה של אב זה בהעלם אחת, יראה לי שהוא חייב שני תאמות, ותמורה בריס מהמפרשים על רבנו: שהלא דין זה הוא מפורש בגמ' במס' שבת (צ"י ב') ובריש מס' ב"ק (ב' א') וא"ך כתב: יראה ל"ז וכבר נשאל הרב ר"א בנו של רבנו ז"ל על ככה מהרב ר' דניאל הבבלי, והשיב במס'ו "ברכת אברהם" (ס"י י"ג) בדוחק גדול ויעו"ש, ונו"כ הרמב"ם כתבו בזה הרבה, ויעו"ן. במרכבת המשנה" ובשע"מ, אבל במסכת רבותינו ירדו להציל ולא הצילו באמת, והעיקר בזה הוא כמשי"כ ה"ם בשם

ר"י קורקום ז"ל: שהרמב"ם ז"ל לא היה נורם בגמ' שם, ושם "א"ש שתי תולדות בהרי הדרי"ו, ולכן כתב: "יראה ל"י, וכ"כ הרדב"ן (בחי"ב ס"י ר"א) ומס"ס ז"ל: כללא דמילחא לא היה גירסת ספר הרב בגירסת הספרים שלנו, לא בפרק הוורק — במס' שבת שם — ולא בריש ב"ק, ויעו"ש שדלעו הכריח רבנו דין זה ממשנת בגמ' כדיתות פרק אסרו לו? ובן מוכח כדבריהם ז"ל מדברי רבנו בהלכות שבת (פ"ו ה"ו), שרבנו שואל: מה הפרש יש בין האבות והתולדות? והשיב: אין ביניהן הפרש וכו' ולא זכר דין זה במקומו כמו שמוכח במס' התלמוד שלפנינו, כי יש עוד נפ"ם לענין התולדות משני אבות? וע"כ האמת הוא דלא נרם לא רבנו בגמ' שלו, ולא היה כתוב חלוק זה, בנוסחת התלמוד שלו ואכמ"ל.

(3) בהלכות אבות המומאות (ספ"ב הי"ב): קולית שחישב עליה לנזקבה ועדין לא נקבה, הרי הנוגע בהל"מס, מסא, שהרי יש בדבר ספק, אי מחוסר נקיבה במחוסר מעשה או לאו עכ"ל, וכתב ה"ם ז"ל: שם (במס' חולין קכ"ז ב') בעיא דאפשיטא, דמחוסר נקיבה במחוסר מעשה דמי, ורבנו שכתב: "שהוא ספק", נראה שהיתה לו גירסא אחרת, ויעו"ש עוד משי"כ בשם הרי"י קורקום ז"ל: והרב בעל "קריית ספר" הניח דבר זה בצ"ע על רבנו ויעו"ש.

אמנם לפני התום' במס' שבת (פ"ד ב') בד"ה שמהווים וכו' ובמס' ב"ק (כ"ה ב') בד"ה ומה וכו', היתה הנוסחא שם בגמ' חולין: רמחוסר נקיבה כמחוסר מעשה דמי ויעו"ש. ולפ"ז הנ"ל יש ספק בגירסאות, כי לפנינו כתוב: הדר פשטה, מחוסר נקיבה לאו כמחוסר מעשה דמי, והתום' והר"ר ישע"י מטרמי והש"ם גרסו שם: הדר פשטה, מחוסר נקיבה כמחוסר מעשה דמי. ולפ"ז שפיר כתב הרמב"ם: דיש פסק בדין זה, אבל האמת הברור בזה הוא כמשי"כ בשיטה מקובצת בחולין שם: כי בקצת ספרים ישנוס לא נמצא שם בגמ': "הדר פשטה" כלל ויעו"ש. ונראה ברור מזה דכן היתה גם גירסתו של רבנו ז"ל, דנשאר שם בגמ' הרב בבבאי ולא אפשיטא ואכמ"ל.

(4) בהלכות כבודות (פ"י ה"ה): יראה לי שהמוכר מעשר לא עשה ולא כלום ולא קנה לוקח, ולפיכך אינו לוקח, המוכר חרמי כהנים שלא קנה לוקח, וכמוכר יפ"ת, ועל דבר רבנו אלה כבר תמחו גדולי המחברים: הלא רבא ס"ל בריש

ובאמת נשתרבו זה לקמן במעשה. וצ"ל למעלה גבי מעשר: "אי נמי למיקם עלה בלא ימכר ובלא יגאל". ובוה מתריץ קושית התוס' הנ"ל שם, וגם דברי הרמב"ם מאירים ונבונים.

(5) בהלכות טוען ונשקע (פ"ט ה"ז): ושבועה וז חקנת חכמים

היא ובר עכ"ל. ואפס כד' יוחנן בבי"ם (ה' ב'). ודבריו נפלאו בעיני חבמי לב וגדולי המחברים, למה לא פסק כאבי (שם ו' א'): רשבועה זו היא משום דהיישנן שמא פסק מלוה ישנה יש לו עליו ויעו"ש. והלא נודע דהלכה כאבי לנבי ר' יוחנן בבי"ם, משום דהלכה כבחראי מאבי ודא ואיך, וכמשי"כ הרב המ"ם (בפני מלכות שבת הכ"ב) גם לדעת הרמב"ם דפוסק כאבי ולא כד' יוחנן משום דאבי בתרא הוא, וכ"כ במעו"ש ברא"ש במס' ברכות (פ"ו ס' כ"ד אות לט"ד). ועוד יפלא ביותר לחבנין לפ"ז דברי הריף. וז"ל שהביא שם דברי ר' יוחנן וגם דברי אבי, ואם דעמו לפסוק כאבי (וכמו שהבין הרא"ש ז"ל שם בדבריו ויעו"ש) למה הביא גם דברי ר' יוחנן?

אבל באמת אי"ש הכל, דקושיא הנ"ל היא רק לפי גירסת הגמ' שם: אבי אמר. ומפרש רש"י דפליג על ר' יוחנן, דל"ז יוחנן לא אמרין מנו דחשיד אסמנא חשיד אשבועתא, ולאבי ס"ל דאמרין מנו ויעו"ש דבזה תלוי פלוגתאם במעמט דמתניתין, אמנם לפי גירסת הריף שם: אמר אבי, לא פליג אבי כלל על ר' יוחנן בעיקר הפעם בתקנת השבועה דמתניתין, ואבי לא בא רק לתרץ קושית הגמ' שם דפריך על ר' יוחנן: ונימא מנו דחשיד אסמנא חשיד נמי אשבועתא ולכך מביא הריף דברי ר' יוחנן (מפני דהלכה כמותו, דליכא מאן דפליג עליו וכנ"ל), ומביא ג"כ קושית הגמ' הנ"ל על דברי ר' יוחנן, ותרצו של אבי שחירץ על קושיא זו. ושפיר קמ"ל הריף בזה, דדעתו הוא, דאע"ז דקמ"ל כד' יוחנן רשבועה זו חקנת חכמים היא וכנ"ל, מ"ם בהא קמ"ל דאמרין מנו דחשיד אסמנא חשיד אשבועתא, ובתרצו של אבי. (וכמשי"כ הרא"ש ז"ל, וז"ל בביתנו של הריף ז"ל). ולפ"ז אי"ש גם דעת הרמב"ם ז"ל שפסק כד' יוחנן, משום דגם אבי ס"ל כוותיה, ומתרץ את דבריו, והרמב"ם גרס בגמ' בגירסת הריף וכנ"ל, וא"כ ר' יוחנן ואבי לא פליגי כלל. —

(ה) והנה אם אטנם הראתי למעלה שלהבנת דברי הרמב"ם בחבולו הגדול נחוצ

חמורה (ר' ב') דכל מה דאמר רחמנא לא תעביד אם עבר לא מהני, והאי דלקי משום דעבר אמיסרא דרחמנא, ובכ"ס קמ"ל דאבי ודבא הלכה כרבא בר מיע"ל קנים, ואיך פסק הרמב"ם בזה כאבי? אך על קושיא זו האריכו המחברים לתרץ, ויעוין בלח"ט, ובפ"י "מעשה דוקח", ובשו"ת גי"ב מה"ח (חלק אהע"ז סי' קכ"ט) ובשו"ת הגרע"א (ס' קכ"ט), ובס' "בית המלך" כאן, וכולם הוכיחו שהרמב"ם פסק כאבי ואכמ"ל בזה. (ב) הקשה המשל"ם מדברי הרמב"ם עצמו "בספר המצות" (מ"ה דס"ג) שכתב ביפ"ת: ואם מכרה לוקח, וא"כ סת"ר דבנו את דברי עצמו, וחגיגה הדבר בצ"ע אבל כבר כתב הרב הגאון בחדושי מהרד"ם בספר המצות שם: שש"ס נפל שם בדפוס, י"ש להנהיג שצ"ל: ואם מכרה אינו לוקח. ובאמת הדין בזה ברור, שדעת הרמב"ם כ"ה: שאם מכרה אינו לוקח, כמשי"כ הרמב"ם כאן מפורש בהלכות מלוות, וכן נראה מדברי רבנו ממשיכ בהלכות מלכות פ"ח ה"ז: ואם מכרה עובר כל"ה, שנאמר ומכור לא תמכרנה בכסף, ואינה מכורה ומחור הדמים עכ"ל, ולא זכר מלכות כלל, משום דלא אהני מעשיו וכנ"ל. ובפרט כי בהלכות מנהדרין (פ"ח) לא גזכר דבריו רבנו שם במגן ר"ז הלאוין שלוקין עליהם, הלאו דמכירת יפ"ת, וע"כ משום דס"ל לרבנו שאין לוקין על לאו זה, ואמנם בספר המצות הנתקת מערבי ע"י הרב דח"ה לא נזכר שם כלל ענין מלכות, ובמק"א כתבתי בזה עוד בקונטרסי ואכמ"ל — ג.) עוד הקשה המשל"ם שם ע"ז דבנו שכתב כאן: דהמבור חרמי כהנים אינו לוקח, והא מחסוניה רובחים (פ' א') מוכח דגם על הלאו "דלא יגאל" לוקין, וכמו שאמרו שם: למאי הילכתא, דלא לבעי נסכים, ולמילקא עליה בפלא יגאל ויעו"ש. והרי מוכח מזה דגם על מכירת מעשר בהמה לוקח ויעו"ש? וכן הקשה בעל "מעין התחמה" מדעת עצמו ויעו"ש, וע' בספר "בית המלך" שפרט לישב ע"פ דרך הפלפול. אבל האמת הוא שלפני הרמב"ם היתה הניירא בוב' זבחים שם: "למיקם עליה בלא יגאל", וכוונתו אחרינא בספרים אחרים, "בשישה מקובצות" שם, וכוונתו הית' "בדקדוקי סופרים" שם. ולי נראה ברור שש"ס נפל בגירסת הספרים בזבחים שם, דמה שכתוב בספרים שם לקמן גבי תמורה: "אי נמי למיקם עלה בלא ימכר ולא יגאל", וזה כתוב שם במעו"ה, וכמו שהניחו ומחקו בשישה מקובצות, והבי"ח, והרש"ש ויעו"ש.

החלימו גדולי המחברים שבמקום שהראב"ד לא השגיח, דעתו בזה בהרמב"ם לענין פסק ההלכות: אבל ברוב הדבר שלהרמב"ם וכמו כן להראב"ד ז"ל היה להם דרך אחד בהבנת ובפי' התלמוד, ובנוגע לפסקי הלכות, ולכן לא הוקשה להראב"ד על פסקי הלכות של הרמב"ם כי אם אלה ההשגות שעמד עליהן ולא יותר, ולכן במקומות אלה שהשינו האחרונים נכון מאד וראוי להעמיד חקר ולהבין דעת הרמב"ם בפרושי התלמוד במקומות הללו. והנה הרכה קצתם נמצאים באצלי בבאורים וחרושים על הרמב"ם, ואשר הפכתי בהן בכותבי בכל האפשרות, ואציגה בזה אך דבר אחד לדוגמא: מפני כי המאמרים והבאורים ארוכים הם ויכולו ברצות ה' בספר מיוחד:

בהלכות שמיטה ויובל (פ"ה הי"ג) כתב:
ובשנה השביעית מבנינו עלה עורא וכו'. ועשו כו' שמיטה, ומני שבע שמיטות וקדשו שנת החמישי, אע"פ שלקח היתה שם יובל בבית שני, מונין היו אותו כדי לקדש שמיטות עכ"ל. ועי' עוד משיב (בפרי"ה המ"ז). וכך היא שיטת רש"י במס' נישין (ל"א א') דבבית שני לא היה יובל נזהר. ודקאמרין בערסין (ל"ב ב'): מני יובלות לקדש שמיטות מרבנן קאמר ועי"ש, ובמשיב רש"י בערסין שם. אבל כבר הקשו התוס' שם במס' נישין ובערסין (ל"א ב') החסד ד"ה החקין בשם ר"ה על שיטת רש"י. ולדעת ר"ה נהפוך הוא: דבבית שני נזהר יובל, ועיקר הוכחה שלו לדעתו — והשגתו על שיטת רש"י ז"ל — מהא דאמרין במס' כריתות (י"א א') על הכתוב בעורא (י' י"ט): ויתנו ידם להוציא נשיהם ואשמים איל צאן על אשמתם, אר"ח מלמדי שכולן שפחות חרופות בעלו. ושפחה חרופה, היינו שפחה הוציא בת חורין, המאורסת לעבד עברי (וכדאיתא בבדיתות שם). ועבד עברי אינו נזהר אלא בזמן שהיוכל נזהר. וכדאיתא במס' ערסין (כ"ט א')? ויענין שם ושם בזה:

והנה לפיז מקשים רבים מהמפרשים גם להרמב"ם כקושית ד"ה, וכבר אמנם שקלו ופרו בזה גדולי המחברים ז"ל ראשונים ואחרונים ליישב שיטת רש"י והרמב"ם, וגם להעלות בזה הוכן בדבריהם של המפרשים, ומה שיש להשיב על דבריהם, ועי' יצפון והלבוש הדברים בס"ד. והנה רש"י ז"ל בפרושו לעורא שם פרש: דהא

מאד לדעת הנירסאות והנפסאות הנכונות בספרו ונפסאותיו בהתלמוד, אבל ראוי לדעת שלא אך כאלה יתכן להעמיד ולייבב כל דברי הרמב"ם ז"ל, ולמקל מעליו כל התמיהות והפליאות אשר הרבו עליו המפרשים והמחברים על היום הזה. כי אם נצרה לעמוד על סוף דעתו ועמק מחשבותיו, יש לדייק היטב בדבריו הקצרים, ובמשיב בספר ידי מלאכי" (בבבלי הרמב"ם אות נ'): "כל דברי הרמב"ם הם כהכלית הדיוק ויש לדקדק ולפצל בדבריו כאשר תוכל לדקדק בנמרא עצמה" עי"ש. וביותר נחין לדקדק ולהבין פ' הנמרא לדעת הרמב"ם בכדי שתיאמו דבריו עם דברי התלמוד כי הנה הלא ראוי לשום לב ולהבין, אם הראב"ד ז"ל אשר בכל חפצו ורצונו — לפי מפרתו אשר ה' לו בזה — להראות כוחו בהשגותיו על הרמב"ם, מצא אך מעט יותר משלש אלפים השגות עליו, (ובתוכם נמצאה כשנר אחת נפלאה למאד ע"ד הרמב"ם בהלכות נגבה (פ"ט הי"ח) בענין המסתרת, שהרמב"ם תפס הפ"י בהפסק: "אם ורחה השמש עליו" להלכה, כפי הנמרא במס' סנהדרין (ע"ב א') ויעי"ש, והראב"ד משיב עליו בזה וכתב ז"ל "איני נסמך מלכתוב את דעתי שנראה לי: שאע"פ שדרשו חכמים אם ורחה השמש עליו דרך משל כו', אעפ"כ אינו יוצא מדי פשוטו, ביום מדי ראשי החרון וכו' בין בלילה הנגב בא החרון או להרג וכו' ובתי ראשי כל מבין די לו בזה עכ"ל, ובוה משיב על הרמב"ם שפסק: "בין ביום בין בלילה, ולכן נאמר במתרת לפי שדרך רוב הנגבים לבוא במתרת בלילה" עי"ש. והנה אם אמנם יש דשות לפרש הכתוב בתורה גם נגד דעת חז"ל, ע"פ הכלל שהניחו חז"ל: אין מקרא יוצא מדי פשוטו: אבל לעשות השגה ספ' כזה על הרמב"ם שפסק כפי חז"ל, או אולי הקבלה ה' להם כפי זה, ולדחות ע"פ פרושו פסק ההלכה של הרמב"ם, ולכתוב על פרושם ז"ל שהיה דרש בעלמא, הלא השנה כוז מביאה להשתוממות דבה, ולראות עד כמה הניע כח השגותיו של הראב"ד ז"ל! אבל עכ"פ לא הניע מספר השגותיו כי אם עד המספר הנזכר, ואין נשתנים לראות בהטון ההשגות של המחברים והמפרשים אשר כמעט אין ספורות למו, ואם נבוא לספורם הלא יעלו בלי כל תפונה לכמה עשרות אלפים, ואם כן הלא נשאל אם באמת יש שמש בכל ההשגות האלה, מדוע לא השיג הראב"ד ז"ל עליהן! וכנודע

ידם להוציא נשים" —) ולכן פרש"י דלהני תנאי דפליגי על אחרים צ"ל דהוראת שעה היתה להביא אשם על אשמתם בנשים נכריות ועיי"ש.

אבל יקשה ע"ז: (א) דאיך יתכן להעמיד דברי רב חסדא כאחרים, שלא אליבא דהלכתא? (ב) הו"ל להגבי שם להקשות שם בכריתות על ר"ח, התיינה לאחרים, אבל לכל הני תנאי לר"ע ולר' ישמעאל ורבא"ע רס"ל רשפחה חרופה היא המאורסה לע"ע, מאי איכא למיכר? (ג) ע"פ הו"ל לרש"י לפרש דפרושו: שהוראת שעה היתה, הוא דלא כרב חסדא, רק להנך תנאי שם, אבל בסתימות לא יתכן לפרש רש"י יחלוק על רב חסדא מרעת עצמו ויפרש בדרך אחר שלא נתבאר בשום מקום?!

ב. תירץ עוד הרמב"ן ז"ל: שהיו עבדים נרצעים בפני בית ראשון קודם שגלו עשרת השבטים — שנהג או עוד הויכח — והם גלו עמיהן לבבל, והם דינם עבד עברי לעולם גם להתירו בשפחה בזמן שאין הויכח נוהג, ושם בבבל ארמו שפחה, ומהם בעלי, וכן תירץ הר"ן במס' נישין שם, ותפס תרוץ זה לעקר ועיי"ש. וע"ז בירושב"א במס' נישין שם. אבל מלבר מה שהקשה ע"ז בעל "ערוך לנר" שם והוכיח דא"א לומר כן, דבאמת כיון שפנסם היוכל, נפסם דין עבד עברי, ולהמאורסה להם אין להן עוד דין שפחה חרופה, דהעברים אף שנרצעו יצאו לחירות כמו ע"י יובל ועיי"ש. הנה מלבר זה כבר הראה הגאון בעל שאנאי בשו"ת שלו התרשות (סי' מ"ז ע"ב ב') דלא יתכן ת"י זה במציאות כלל, דלפי חשבון השנים בש"ס ערכין (ל"ב ב' וי"ט ל"א א') היו ע"כ העברים הנרצעים האלה או בהכרח בני מאתים שנה בקירוב, והיתכן לומר כן אלא ודאי הא ליתא, דנרצע ופסק הויכח מחיוב לשלחו תיכף ועיי"ש.

ג. עוד תירץ הרמב"ן ז"ל — והובא בחרושי הרשב"א נישין שם — דמשכחת דערע רש"י ז"ל, שהיו השפחות מאורסות לעבדים עברים, בזמן הבית שהיה הויכח נוהג, ושוב כשנחרב הבית נשארו מאורסות, ובעלום בימי עזרא עב"ל, והמעינים השאנאי שם את דבריו ז"ל, דהעברים קדשו אותן, וביציאתם מבית אדונייהם לא גרשו אותן, והיו כל ימיהן שפחות חרופות, ונבעלו בימי עזרא. אבל הגאון בעל שאנאי שם, ובעל "ערוך לנר" שם, דתו גם תרצו זה לנפטר, דבאמת

שהביאו איל צאן על אשמתם, הוראת שעה היתה, וכבר תמחו עליו רבים שפרושו הוא נגד דעת ר"ח במס' כריתות שם, דהא התם אמר רב חסדא שהביאו קרבן אשם על שבעלו שפחה חרופה, ולפי הר"ן הביאו, ולא משום הוראת שעה? אבל האמת בזה הוא דרש"י לשיטתו מכוח ר"ח בזה שפיר אישכ השנה ר"ח הג"ל מעל שיטתו במס' נישין וכו"ל. ולכן גם להרמב"ם ז"ל יתורץ קושיא זו ע"פ פרש"י הג"ל, אבל נחין לצרף וללכך הדברים בזה, ולבקר אחרי פרושי ודברי רוב המפרשים בענין הזה, ואחרי כן אכתוב בקצרה את הגרסה לדעתי בזה בפשיטות.

ובראשונה נראה לברר את הפי' הנכון בכוונת רש"י כעזרא, מזה

"הוראת שעה" לדעתו? והמפרשים קצרו בזה! ולכאורה נראה שדעתו: שהביאו קרבן אשם על שנשאו נשים נכריות, ואם כי לא היו מחויבים בזה ע"פ התורה, הביאו בהוראת שעה, וכ"כ מפורש הראב"ע שם, אבל אם יתכן פ"י זה להראב"ע שדרב"ן לפרש מקרא כפשוטו נגד התלמוד, (במקום שאיננו מתנגד אל הקבלה ואל ההלכה, וכסטיב במק"א באורך גדול) אבל לרש"י ז"ל לא יתכן דרך זה! (וכפרש שפי' התלמוד הוא מוכרח, מוכרחי בקרא דהביאו אשם, והבא על הנכרית אינו באשם, אלא הבא על שפחה חרופה הוא באשם, וכסטיב הירושב"א בניטין שם).

א. והנה הרמב"ן תירץ לקושית ר"ח על שיטת רש"י במס' נישין, דרב חסדא

במס' בריכות דאמר דהביאו קרבן אשם על חטא שפחה חרופה, מ"ל באחרים במס' כריתות שם, דשפחה חרופה היינו המאורסה לעבד כנעני, ולתנך תנאי בכריתות שם דק"י"ל כותיהו, רשפחה חרופה היא המאורסה לעבד עברי, צ"ל באמת מ"ל הביאו אשם שפחה חרופה אלא על עבירה אחרת, כגון אשם תלוי, ולפי דרך זה תרצו הגאונים בעל "ערוך לנר" בחרושי לבריתות שם, והגאון מלכ"ם בבאורו למפר עזרא שם דעת עצמם, גם דעת רש"י בפרושו לעזרא שם, דמשי"כ: דהוראת שעה היתה, היינו שכתב בן אליבא דהלכתא דק"י"ל דאין שפחה חרופה אלא המאורסה לעבד עברי, ואין הביאו או אשם שפחה חרופה בימי עזרה שלא היה הויכח נוהג? (ולא נחא לרש"י בתרצו של הרמב"ן, דבאמת הביאו אשם תלוי, דמפסח הכחוח שם משמע שהביאו על אסורי ביאה ונשואין — מרמזין אל הכתוב "ויתנו

פקעו הקדושין אח"כ לגמרי, ועיניו ש באורך.
ד. והרשב"א בחדושי' בנימין שם חרין
לשיטת רש"י את קשיית

ר"ת הנ"ל, דהא רס"ל להך תנאי במס'
כריתות שם, דאין שפחה חרופה אלא המאורסת
לעבר עברי, לא לאפקי מאורסה לישראל נמור,
אלא למעוטי מאורסה לעבר נעני, ובאמת הוא
הדין ג"כ לישראל, דבחצי' בת חורין תפסו
קדושין במקצת, אלא אורחא דמילתא נקט,
משום דעבר עברי מותר בשפחה, ולפי"ל לק"מ
מהא דאמר רב חסדא בכריתות שם, דר"ל
אע"נ דבבית שני לא היה עבר עברי, כיון שלא
היה יובל נהוג, אפ"ה ה"י שפחה חרופה, והיינו
חצי' שפחה וחצי' ב"ה המאורסה לישראל דהוי
קדושין, והבא אליה באשם ענתי ז"ל, וכ"כ
סרעת עצמו הגאון בעל "ושב הבק"ן (ח"ב
שאלת הכהנים תורה, במס' כריתות שם)
בישוב קשיית ר"ת לשיטת רש"י שם בנימין
(ולפ"ל על הגאון הנצי"כ ז"ל בספרו שו"ת
"משיב דבר" (תו"ד סי' ג"ז) שכתב סברת
הרשב"א הנ"ל סרעת עצמו עיי"ש), וכמו כן
חרין שם עפ"ו בעל "ושב הבק"ן את פרשי
בעורא שם, דבאמת חרוץ הנ"ל של הרשב"א
הוא אך לרב חסדא במס' גיטין (מ"ג א'),
משא"כ לרב ששת שם, וגם לתמא דתלמודא
דמספיקא לית, אי הלכה כרב חסדא או כרב
ששת, אי תכן חרוץ זה, ולדיריה לא משכחת
שפחה חרופה אלא שנתקדשה לעבר עברי,
ולדיריה מפרש רש"י דתוראת שעה היתה
ועי"ש. וכ"כ בעל "ערוך לנר" שם בישוב
דעת רש"י בעורא שם, להרשב"א הנ"ל ועי"ש.

אכל באמת כבד האריך בעל שאנ"א שם לכתור
דעת הרשב"א הנ"ל, שאין לזה שום יסוד
כלל, וכי לא יתכנו דבריו בשום אופן, וכי
אין שפחה חרופה כי אם המאורסה לעבר עברי
ולא לישראל ויעי"ש באורך. וכ"כ בעל "ערוך
לנר" שם לדחות רב"י הרשב"א ויעי"ש.
וכיון שאין יסוד ועיקר לחי' הרשב"א, ממילא
במלו דברי בעל "ושב הבק"ן, הנ"ל, בישוב
פרשי' הנ"ל בספר עורא? ובפרט דאך יבוא
רש"י לתרץ לרב ששת דלא קי"ל מוה"ה?
ה. בספר "תורת יונתן" (פרק ראשון
אות י"ח) חרין את קשיית

ר"ת הנ"ל לשיטת רש"י, וגם פרשי' בעורא.
לפמשי"כ הגאון בעל "פני משה" בספר "מראה
הפנים" על הירושלמי (מס' שביעית פ"י ה"ב)
לשיטת ר"ה, דהאי פלוגתא, אם היה יובל
נהוג בבית שני או לא, תליא בהאי פלוגתא

דרב הונא בריה דרב יהושע ורבנן במס' כתובות
(כ"ה א') דפליגי בתלה, ומ"ר ריבול נהוג
בבית שני סובר כרבנן דרב הונא הנ"ל, וכמו
שמקרי ביאת עורא "בבואכם" לענין חלה,
כן הוה "כל יושביה עליה" לענין יובל ועי"ש.
ולפי"ן רב חסדא ד"ל בכריתות דהביאו אשם
שפחה חרופה, מ"ל ברבנן דר"ה ברי' דרב
יהושע דחלה בזה"ו דאורייתא, וע"כ מ"ל
דבבואכם לא בעי ביאת כולכם, ולפי"ן מ"ל
לרב חסדא דבאמת נהוג יובל בבית שני
וכמ"ש ר"ת, אולם לרב הונא דר"ל חלה
בוה"ו דרבנן, משום דבבואכם משמע ביאת
כולכם ולא ביאת מקצתכם, ובהו דאסקניהו
עורא אין אני קורא בהם בבואכם, א"כ כשי"ן
שאין אני קורא בהן כל יושביה עליה לענין
יובל, משו"ה פרשי' שם דתוראת שעה היתה
משום דלפי מאי דקי"ל כר"ה ברי' דר"י
דחלה בזה"ו דרבנן, יען דבימי עורא לאו
כולהו סליק, לא נהג יובל בבית שני, וא"כ
ליכא למימר שפחה חרופה בעל, דהא לא
היתה שפחה חרופה במציאות או כלל, ומוכרח
לומר דאך תוראת שעה היתה עכתי', אבל
גם חרוץ זה אינו נכון: (א) לפי"ן יהודברי
רב חסדא דלא תכלתא, ומנ"ל לומר כן?
(ב) דהו"ל להגמ' בכריתות שם להקשות כן
כמו שמצאנו בכ"מ בתלמוד בבלי, תינה
לר"ה אליבא דרבנן, אבל לר"ה ברי' דר"י
מאי איכא למימר, ואין יפרש את הכתוב
בעורא הנ"ל? ומדלא פריך הגמ' שם בכריתות
כן, ש"מ דכ"ע מ"ל כר"ה בפשט הכתוב
בעורא: (ג) הלא בכ"מ כתיב דרכו של רש"י
לפרש ולא לסתום, ואם רש"י ז"ל בא לחלוק
על פרושו של ר"ה בבאר הכתוב הנ"ל
בעורא, הו"ל לפרש בהרי"א?

ו. אמנם הרמב"ן ז"ל כתב עור בחדושו
לחרי' קשיית ר"ת הנ"ל משיטת
רש"י במס' גיטין — ומובא בחדושי' הרשב"א
שם — וז"ל: ואין לומר דמרבנן קאמר (רב
חסדא בכריתות שם, דהביאו שפחה חרופה)
דאיכא הרי חרוץ? לעורא? עי"ש. ונ"ל
בעי"ר דחרוץ זה נכון הוא לשיטת רש"י! ל,
ובאמת הסכים הרמב"ן ורבים מהפוסקים
והמפרשים הראשונים ז"ל, דבבית שני אע"נ
דלא היה יובל נהוג מן התורה, משום שלא
היו כל יושביה עליה, מ"מ נתנו כיוול מדרבנן,
וכמשי"כ רש"י בנימין שם להדיא, וכן הוא
מפורש ברמב"ם שם ושם וכנ"ל, וכ"כ חרין
בנימין שם, והריב"א כתב בנימין שם:

"ויתנו ידם להוציא נשיות ואשמים איל צאן על אשמתם". הנה מכאור מפורש שרק אלה ארבעה בני ישוע בן יוצק ואחר הבניא אשמות, ולא כל הנושאים נשים נכריות שהיו יותר מטמא, וכמפורש בספר עזרא שם, ולפיז אם נאמר דמטום הוראת שעה הביאו קרבן אשם על אשר נשים נשיות נכריות, איך הלא היו כולם צריכים ומחויבים להביא, ומדוע נאמר בקרא דרך אלה ארבעה בני ישוע בן יוצק הביאו? ומה חוכית רב חסדא דהיינו מעמא דאלה ארבעה הביאו או קרבן אשם, לא על חטא נשים נכריות הביאו, כי אם על חטא אחר, והיינו שבעל שפחה חרופה ובני"ל, והביאו בהוראת שעה! (וכן מצאתי להגאון יעב"ץ ז"ל בהנהגותיו למס' כריתות שם שכתב וז"ל: אמר ר"ח מלמד שכולן שפחה וכו', וז"ל כל בני ישוע בן יוצק אלה הנזכרים שם עכ"ל. וכ"כ הגאון בעל "ושב דבהן" שם בהשגתו על בעל "פני יהושע" במס' נטין שם, וכן נראה גם מבעל "גרש ירחים" במס' נטין שם בהשגתו על הפני"ל הנ"ל ויעו"ש ואב"ל). ומעתה דברי רש"י ז"ל נכונים בשיטתו במס' נטין, ובפרושו בספר עזרא, ודבריו מתיאמים עם דברי ההלמדר, וגם דברי הרמב"ם ז"ל ישרים וקיימים. וגם לדעתו ז"ל יתורץ קושיות ר"ת הנ"ל כמו לרש"י ז"ל, דכוונת רב חסדא בכריתות שם, הדוראת שעה היתה ע"ז, כמ"ש רש"י ז"ל.

ז. והנה נשאר עתה לפנינו עוד לתרץ קושיות ר"ת השנית בתוס' נטין (ל"ז א') על שיטת רש"י שם, מהא דחזוין דנהג בחי ערי חומה בש"י שם, כדתנן במס' ערכין (ל"א א'), ומייתי לה לקמן בגיטין (ע"ז ב') בראשונה היה נשמן בו, התקין הלא הוקף שיהא חולש בו, ואמרינן נמי במס' ערכין (כ"ט א') דבתי ערי חומה איז נוגזין אלא בזמן שהיוכל נהוג? ועי"ש. והנה קושיא זו היא ג"כ על שיטת הרמב"ם הנ"ל, ולא היה יוכל נהוג בימי בית שני, ולא ראיתי עדנה חרוץ כגון ע"ז להרמב"ם! וזה כבר כתבו הגאונים הרמב"ם והר"ן וכו' בניטין שם לשיטת רש"י, דבבית שני נהגו אז באמת ביובל מדרבירם, וגם בתי ערי חומה היו נוהגין מדרבירם ויעו"ש. והגאון הנצי"ב ז"ל בספרו "משיב דבר" (חז"ר סי' נ"ז) הביא דאי לזה, דכן הוא דעת רש"י במס' ערכין (ל"ב ע"ב) שכתב וז"ל: ודאי לא היה יוכל נהוג — בבית שני — שיהיו עבדים נפטרם משום יובל, ולא שרות חלוצות

דאע"פ שלא היה אז יוכל נהוג בבית שני מן התורה, וכן ליובל היו נוהגים דיני יובל מדרבירם. וכתבו עוד הרמב"ן והרשב"א והר"ן בשם ספר יוסף בן גוריון שיובל נחקרש בימי מלך אחר ממלכי חשמונאי ויעו"ש. ולפיז ע"כ דגם עבד עברי היה נהוג אז מדרבנן. (ועי"ש במ"י במס' יבמות (פ"ד דף מ"ו) בשם הרמב"א ז"ל: דאף שאמרו שאין עבד עברי נהוג אלא בזמן שהיוכל נהוג, היינו לענין דיני עבד לצאת בשש ובסימנים, או להתירו בשפחה, אבל מ"מ קניו הוא לענין שעבודו להצריכו גם, או לקנות עצמו בכסף ועי"ש). ואף בדאמת שפחה היתה אז אסורה לעבד עברי מן התורה, כיון דמן התורה אין יוכל נהוג (ועי"ש בספר "משיב דבר" להגאון הנצי"ב ז"ל חז"ר סי' נ"ז בנדר"ז) מ"מ הרי יש לומר בעבר העבד ונשא שפחה, הבא עליה חייב קרבן אשם מדרבנן, ורק דחקשה ע"ז בקושיית הרמב"ן הנ"ל משום חולין בעורה? לכך פירשתי לשיטתו בעזרא, דהוראת שעה היתה, ולא דרש"י מפורש דהביאו קרבן אשם על אשר נשאו נשים נכריות בהוראת שעה, וכנגד דעת רב חסדא שאמר שהביאו קרבן שפחה חרופה, והלא לפי שיטתו, וכפי מה דקיי"ל, וכמו שפסק הרמב"ם, דמן התורה לא היה יוכל נהוג אז בימי עזרא, כי אם מדרבנן, איך לא יתכן להביא אשם שפחה חרופה לז"ל בעורה, ולכן מפורש דעל זה היתה אז הוראת שעה להתיר להביא חולין לעורה, משום מיגדר מלאת גם על אשמתם שפחה חרופה מדרבנן. (ומצאתי להגאון בעל "גודע בשערים" מה"ר (ברדוש) לשבת נחמא אות כ') שפי' ג"כ בקצרה דברי רש"י בעזרא כעין זה, אבל לא העיר סכל משי"כ למעלה בבאר הענין הזה ודבריו רש"י הנ"ל עי"ש. אבל לכאורה נפלא ל"ל על רב חסדא בכריתות שם, דאם נאמר דמשום הוראת שעה הביאו קרבן אשמים, איך למה הוצרך לומר דמשום חטא שפחה חרופה הביאו איל אשם, ומשום הוראת שעה ובני"ל, ולמה לא אמר בפשיטתו דמשום הוראת שעה הביאו אשם על אשר לקחו נשים נכריות?

אמנם באמת הדבר נכון מאד, דהכרח גדול היה לו לר"ת לפרש בן את הכתוב הנ"ל בעזרא, מרחוין בהנך כתובים בעזרא שם (י י"ח ו"ט): "ויסאז מבני הכהנים אשר הושבו נשים נכריות, מבני ישוע בן יוצק ואחיו, מעשה ואליעזר ויריב וגדליה".

שאין יובל אינו נוהג אחר מכל אלו חוץ משביעית בארץ והשמיטה בספסם בכ"מ מרביריהם (ומלת "מרביריהם" סובב על תרומותיו, על שביעית בארץ בזה"ו, ועל השמיטה בספסם בכ"מ. וע' בכ"מ שם, ובמשיכ בעצמו למעלה (בפ"ד) משמיטה ויובל הדין ואכמ"ל) כמו שבארנו. וכוונתו למשיכ כבר לענין שביעית בארץ (למעלה בה' שמיטה ויובל פ"ד הכה"ה): אין שביעית נוהגת אלא בא"י בלבד, ונוהגת בין בפני הבית, בין שלא בפני הבית עכ"ל. ולענין שמיטה בספסם כתב (בפ"ט מה' שמיטה ויובל ה"ג): ומרבירי סופרים שחזו שמיטה בספסם נוהגת כזמן הזה בכל מקום, ואע"פ שאין היובל נוהג, כדי שלא תשחכח תורת שמיטה בספסם מישראל עכ"ל. וכן נראה להדיא מרבירי המשל"מ שם (בפ"ט מה' שמיטה ויובל ה"ג) שנחתק בדעת הרמב"ם שם לענין בתי ערי חומה "בזמן הזה" אי יש בהם קדושה לענין שלוח מצורע או לא, ולכן כתב דנפ"ס בזה לענין משיכ הרמב"ם בה' מ"ז, וגם העיר מדעת רש"י ותוס' בברכות (ה' ב') ושם מפורש הוא דפליגי בקדושת בתי ערי חומה לענין "זמן הזה" ויעו"ש, ולכן נסתפק בזה שפיר בעל משל"מ, דלא נתבאר דבר זה בדבריו ו"ל. ועכ"פ נראה מפורש מרבירי המשל"מ שהבין גם הוא כרבירי הרמב"ם שם, שמרבירי לענין הרין בזמן הזה, ולא לענין בית שני בימי עזרא, כאשר הבין בעל "נודע בשערים" שם, ולכן כתב שם (אוח כ"ג) על המשל"מ הנ"ל: דאין כאן ספק, ודחה דבריו לגמרי ועיי"ש, ובמכת"ח זה אינו. והרמב"ם נכונים פשוטים וברורים, ורבירי הרמב"ם ז"ל קיימים. ואכמ"ל עור.

עכ"ל. הרי דיק דווקא הני מילי, אבל בתי ערי חומה ראינו נהגו ועיי"ש. ואיך גם להרמב"ם בן הוא, דהרי כתב הרמב"ם (ספ"ב מהלכות שמיטה ויובל ה"ט): כיון שעלה עזרא בביתא השנייה נתקדשו כל הערים המוקפות חומה באותה העת כו', אף ביאדים בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר עכ"ל. והיינו מרביריהם בכל הרמב"ם שחשב כאן, ובמשל"ל לענין שמיטה ויובל. (ובמק"א הארתי בזה במאמר מיוחד לענין שביעית בימי עזרא והראתי דברור הוא כאין כל ספק, שרעתו היא שהותה מרביריהם. ויענין עור משיכ הרמב"ם לענין שביעית (בספ"ז מה' בית הבחירה) בהריא דאניה מה"ה ובמשיכ ואכמ"ל). ובמש"ב הרמב"ם (בספ"א מה' תרומות) לענין תרומה ומעשר בימי עזרא שהיה רק מרביריהם ויעו"ש ואכמ"ל.

אולם הנאון בעל "נודע בשערים" נמתיח ברוש לשבת נחמו את ב' הקשה ע"ן מרבירי הרמב"ם (בפ"י מה' שמיטה ויובל ה"ט) דמשמע מרבירי דגם מרביריהם אינו נוהג דיני בתי ערי חומה בזמן שאין היובל נוהג. והקשה עליו קושיית ר"ת הנ"ל והגיה בצע"ג ותמקון שלא העירו מפורש הרמב"ם בזה? ובענין לקיים, דברור הרב להרמב"ם דבימי עזרא בב"ש היה נוהג דיני בתי ערי חומה מרביריהם, דהלא לשם כך נתקדשו וכנ"ל, ורבירי ו"ל (בפ"י מה' שמיטה ויובל ה"ט) הם פשוטים, ראינו מרבירי שם על זמן עזרא בב"ש, כאשר הבין בעל "נודע בשערים" דבר זה כתב הרמב"ם למעלה שם (בפ"י ה"ג) ושם (בספ"ב), אולם בא שם הרמב"ם ז"ל להוריע הרין בזמן הזה, ולכן כתב: ובזמן

העלם דבר.

דוגמא אחת מספרי "העלם דבר" אשר כתבתי להשיב על טענות בעל המחבר "אומר השכחה".

השמיטה הרמב"ם דין זה, עפ"י סוגיא דחבית (דף י"ב, א'), דהרמב"ם לשיטתו שפסק כבי"ב שם, ועיי"ב לירידה לא מצינן לפרש דהקרא "דהוה" ממעט פסח דורות ממקחו בעשור, ולא מביקור, דעל מקחו מבעשור לא איצטריך קרא, דהא זה לא יצויר כלל להרמב"ם שפירש מבעשור את הפסח דורות. דהוי נראה ונרחה, דהוי ירחיו להרמב"ם, ואין בבע"ח, ועיי

במסכת פסחים (צ"ז, א') "באומר השכחה", הביא הגר"י ז"ל בשם הגאון אב"ד רמ"ק ברעסלא תמי' רבתי על הרמב"ם ז"ל שהשמיטה בחבורו: "יד החזקה": דפסח דורות מעון בקור ר' ימים קודם פסח, כמו שפורש סוגיא בפסחים שם ויעו"ש. ובתב צריך עיון רב דבר השמיטה זו! אולם הביא שם אח"כ משיכ הגאון הנ"ל דיישב בספסם

הזכיר הרמב"ם דין זה דרך אגב במקום אחר, ולא הזכירו מפורש דפסח מעון ביקור מקודם שחיטתו, רק כתבו ברמז בהלכות שנגזר שם, דצריך הפסח ביקור ואם לא ביקרו מקודם שחיטתו הוה שונג, ואם שחטו בשבת ונמצא בע"מ חייב חטאת! —

ועוד נ"ל להזכיר מהך מתניתין דפסחים הנ"ל, ומרדכי הרמב"ם בהלכות שנגזר,

דאף אם אמנם הפסח מעון ביקור מקודם, היינו דק לכתחילה, אבל בדעבד אין הביקור מעכב כלל, דהא ע"כ מתניתין הנ"ל סירי דשחט את הפסח בשבת, ולא ביקר אותו מקודם כלל, דאם ביקר אותו מקודם שחיטתו הא אותו, אף כשנמצא בע"מ, ולמה חייב חטאת? אך ברור הוא דסירי דלא ביקרו אותו כלל, וכמשי"כ רש"י והרמב"ם וכנ"ל, דה"מ דחייב חטאת, משום דה"ל לבקר, ולא ביקרו, ולכן הוה שונג, ומדוע חייב חטאת? אך כשנמצא בע"מ, אבל אם שחטו את הפסח בשבת כשאנו מבוקר כלל, ולא נמצא בע"מ, כשר הוא. וע"כ מוכרח דבאמת אין הביקור בפסח מעכב כלל בדעבד, ורק לכתחילה הוא דצריך הפסח ביקור מקודם שחיטתו, וכיון ברור הוא לדעת הרמב"ם בה' שנגזר שם. (וכן מצאנו בה"אור רועי' הלכות פסחים, סי' ר"ח) שבהרבה כן מסתמיתין דפסחים הנ"ל: שחטו ונמצא בע"מ חייב. ופירש"י דשונג הוא ולא אנוס דה"ל לבקר, א"כ משמע שלא ביקרתו, ואפ"ה שחטא דנמצא בע"מ, הא לא נמצא בע"מ כשר. אעפ"י שלא ביקרתו, וישי"ב ביקור לא מעכב. ויעו"ש. וא"כ סרה קשייתו של הגאון הנ"ל על השמטת הרמב"ם דין זה דביקור בפסח. — ובספר "מרכבת המשנה" על הרמב"ם (בסוף הלכות ק"פ) כתב לישב דעת הרמב"ם וז"ל: וכפי הנראה מלא הזכיר רבינו דין ביקור בפסח, וגם לא חילק בה' ק"פ שם, בין פסח ראשון לפסח שני, לענין ביקור ד' ימים, ובדמשמע כמובן דפסחים (צ"ו, א'), וכמשי"כ התוס' בפסחים (צ"ה, א') בריה מה בין ראשון לשני ויעו"ש, וע"כ דמ"ל להרמב"ם דאף פסח ראשון לא בעי ביקור כלל, אלא תמיד בלבד, ודלא כפירש"י ותוס' שם כמובן דפסחים, ומפרש שם כי להרמב"ם פ"ה אחר כגמ' שם ויעו"ש. (והנה מלבד כי פירשו במחכ"ת דחוק הוא, הנה מה יענה לרבינו הרמב"ם בה' שנגזר שם, ולהשגחה המפורשת בפסחים (ע"א, ב') וכפירש"י שם וכמשי"כ, דע"כ

דמיטעמא דהוה אתי, דפסח מצרים מעון ביקור, ואין פסח דהוה מעון ביקור. אך הנמ' דפסחים הנ"ל אחי"א כר"י דבע"מ אין נדחין ויעו"ש באורך.

ואם אמנם כי לכאורה דבריו נכוחים, אבל אחר העיון יש להפליא על תירוצו דהא הן הלא משנה ערוכה בפסחים (ע"א, ב'): הפסח ששחטו בשבת ונמצא בע"מ חייב. ופירש"י: דשונג הוא ולא אנוס, דהוה ליה לבקוריה. וכן פירש הרמב"ם בפ"ה המשנה שם. וכן פסק הרמב"ם להלכה (בפ"ה מה' שנגזר ה"י): דאם שחט הפסח בשבת, ונמצא בע"מ, חייב חטאת, שה"ל לו לבקור ואח"כ ישחוט ויעו"ש. ולרבינו הגאון הנ"ל, דלהלכה ק"ל דפסח דורות אין מעון ביקור וכנ"ל, א"כ יקשה למה חייב חטאת כששחט בשבת ונמצא בע"מ, הא לא שונג הוא, אלא אנוס, ומדוע כתבו רש"י והרמב"ם, דמה"מ חייב חטאת, דה"ל לבקר מקודם, ולכן הוה שונג, כיון דלדינא מ"ל להרמב"ם דפסח דורות אין מעון ביקור? אע"כ מוכח דפסח דורות מעון ביקור וא"כ נסתר תירוצו הנ"ל.

אבל פ"י הלא הקושיא במקומה עומדת על הרמב"ם שחשבים הדין דפסח דורות מעון ביקור? ועוד תקשה באמת קושיית הגאון הנ"ל להרמב"ם לשימושו שפסק ככ"כ בנכוחים שם, א"כ למה לן קרא דפסח דורות אין מקחו במעשר? לכן נראה בעני"ד ד"ל כתי' הגאון הנ"ל, אך לא כדעתו, דלדינא מ"ל להרמב"ם דפסח אין מעון ביקור כלל, דהוה אינו, דהא דפסח מוכח דפסח דורות מעון ביקור, אבל באמת הפסח מעון ביקור, אולם אין מעון ביקור ד' ימים — דלפנינו כפסחים שם בגמ' מפסח מצרים — מעון באמת ביקור ד' ימים, אבל פסח דורות שמעמינן מקרא דהוה — להרמב"ם לשיטתו — דהוה מעון ביקור ד' ימים — פסח מצרים — אבל פסח דורות אין מעון ביקור ד' ימים, כמו פסח מצרים, אבל ביקור מקודם הקדמתו ושחיטתו בעי באמת, ולכן הדין דתמיד דצריך ביקור ד' ימים, בלישכת המלאין, ובמקדש היו מבקרים אותם, הכינו הרמב"ם ה"ש, אבל פסח דורות דצריך רק ביקור קודם שחיטתו, וכל אחד מבקרו בביתו ומתקנו ומביאו למקדש (וכמשי"כ רש"י במס' עירובין ק"ג, א') בריה אלא אמר רב יוסף וכו' ויעו"ש)

מוברח דפסח מעון ביקור). בן גם בעל "הכתב והקבלה" (בהתשלום לפ' י"ב, ו') כתב ניכ ליישב דעת הרמב"ם הנ"ל שהשמיט בתבירו הרין דפסח דורות צריך ביקור לפי דעת רש"י ותוס' בפסחים (צ"ו, א') וכתב ניכ דרך אחר בפסחים הגמ' בפסחים שם לדעת הרמב"ם שלא בפרש"י ותוס' (וע"ע בספר "ציונים לדברי הקבלה" (דף נ"ה, ב'), בהערה (א') שכתב ניכ ליישב דעת הרמב"ם עדיין, ויעו"ש), והוכיח שם עוד מן המבילות כפ' בא דאין פסח דורות מעון לא מקחו מבעשור ולא ביקור ד' ימים ויעו"ש באורך. והנה גם פירושו הוא דחוק במחכ"ת, ולפלא גם עליו שלא העיר מדברי הרמב"ם בה שגגות, ומהמשה בפסחים (ע"א, ב') דמוכח דפסח דורות מעון ביקור? וע"כ כמשכ"ל: דבאמת הפסח צריך ביקור, אבל רק לכתחילה, ולפני שחיטתו (וכמשכ"ל, והנה גם בספר "מנחת חינוך" (מצוה ה', אות א') הניח בצ"ע דעת הרמב"ם בה' ק"פ שלא הביא הרין דפסח מעון ביקור, ובפסחים (צ"ו, א') כנראה דפסח דינו כקרנן תמיד ופעון ביקור ד' ימים קודם שחיטתו, ובש"ס אין חולק ע"ז, והרמב"ם הביא דין זה בה' תמידין וסופסין, דצריך התמיד ביקור ד' ימים קודם שחיטתו, ובה' ק"פ השמיט. דין זה, וצ"ע למה השמיטו הרמב"ם ויעו"ש. והכפיל תמידתו זו עוד הפעם (במצוה ש"פ) ויעו"ש. ובמחכ"ת נעלם ממנו מש"כ בעל "מרכבת המשינה", והכתב והקבלה" שהרמב"ם סיל באמת דפסח דורות אין מעון ביקור, ורק התמיד מעון ביקור (וע"כ) לא בעי הרמב"ם ביקור ד' ימים, רק קודם שחיטתו בלבד פ"א וכמשכ"ל). וכן מצאתי כעת בחירושי הרשב"א ז"ל למס' מנחות (ב' דרוקא תמיד מעון ביקור, אבל הפסח לא בעי ביקור, שהרי קרבן של יחיד הוא, והרי לא מצונו קרבן יחיד שיהא מעון ביקור ויעו"ש. ולכאורה דברי הרשב"א תמוהין לפי מנהגי הגמ' בפסחים (צ"ו, א') וכנ"ל? וע"כ רגס הרשב"א עוסר בשיטת הרמב"ם, שהשמיט לדינא דין זה דפסח מעון ביקור ד' ימים, מפרש הגמ' בפסחים שם כמש"כ הני "מרכבת המשינה" והכתובות" כנ"ל, או שמפרשים כמשכ"ל, דרק ביקור ד' ימים לא מעון פסח דורות, אבל ביקור קודם שחיטתו מעון גם הפסח, וכמו שמוכח מהמשינה בפסחים (ע"א, ב') ומהרמב"ם בה' שגגות וכמשכ"ל, או שס"ל להרמב"ם, וגם להרשב"א,

דרכ לכתחילה הוא דאמרו בסוגיא דפסחים שם דפסח מעון ביקור, אבל לא בדיוק וכמשכ"ל. — (ומש"כ הרשב"א דפסח היה קרבן יחיד ועון במס' יומא (נ"א, א') ובפסחים (ע, ב') ובתוס' שם ד"ה הוא כו' ובמס' חגיגה (ו', א') בתוס' ד"ה קרבן וכו' יעו"ש, ואמ"ל בכ"ז לע"ע). — ובחפשי בספרים מצאתי להרה"ג בעל "נחל אשכול" המבאר לספר "האשכול" (ח"ב, צר 81, אות יורה) שהאריך ליישב ניכ מעם השמטת הרמב"ם הרין דפסח דורות צריך ביקור ר"י, בכמה אופנים, ויש לפלפל הרבה בדבריו אך אמ"ל ויעו"ש. — **בדברי רבנו בענין הזה, הנני להעיר עוד על מש"כ הגרי"ב בנר"י בספר "חידושי הש"ס" במס' סוכה (מ"ב, א') אהא דאיתא שם: ר' יוסי אומר, השוחט את התמיד שאינו מבוקר כהלכתו בשבת חייב חטאת, וצריך תמיד אחר. וכתבו התוס' שם בדיה שאינו כו': ואפילו נמצא הם, משום דמעון ביקור ד' ימים קודם שחיטתו ויעו"ש. וכתב שם הגרי"ב ע"ז וז"ל: חידוש נרול הוריעו לנו התוס', ולא ידעתי מני"ל דאפי' אם נמצא הם דחייב להביא חטאת על שגגתו, ומחללין עליו שבת, מאחרי שנמצא הם? ואי משום דמעון ביקור ד' ימים, הרי לא מצונו בקדשים לעקב, אלא הני דתכתיב תרי קראי, וגבי ביקור אינו מני"ש אלא מני"ש? וכי? גם הרמב"ם (בפ"א מה' תמידין) לא הזכיר שיד' לעיכובא? גם בן בג בג דאמר בפסחים (צ"ו, א') מנין לתמיד שפעון ביקור ד' ימים כו' לא אסר אלא מעון, והיינו לכתחילה, אבל לעקב לא ידענא מני"ל? ובשלמא בלא דברי התוס', ה"א דפירושו שאינו מבוקר כהלכתו, היינו שנמצא בו מום, והלכך חייב חטאת על שגגתו, משום שהראשון פסול מחמת מום שבו, אבל לפי מש"כ התוס', דאפי' נמצא הם, לא זכיתי לדבין מעמם? וכתב עוד הגרי"ב שם: וחידושי על הרמב"ם שהשמיט דין זה, דאם הביא בשבת תמיד שאינו מבוקר, מ"מ חייב חטאת! ובשלמא דצריך תמיד אחר, לא איצטרך להרמב"ם להביא, רמילתא דפשימא היא, הואיל ונמצא מום בראשון, אבל חיוב חטאת כשהביא קרבן תמיד שאינו מבוקר, בעי מעמא שהשמיט, והרי אין חולק בזה על ר' יוסי? עכ"ל הגרי"ב שם! והנה מה מאד נפלאהי על דבריו ז"ל התוהו, כי הלא כתבם האריך להקשות על דברי התוס' ואמנם שדוק וביריהם, כי תוספתא מפרשת היא בפסחים (פ"ה, ה"ה):**

השוחט את החמיר בשבת שלא לשמו חיוב, אמר ר' יוסי שמעתי, שהשוחט תמיד שאינו מבוקר בשבת, חיוב חטאת, ויחזור ויביא חמיר אחר להכשירו, חוץ כן הנשחט, שנאמר 'תמימים יהיו לכם ונסבירם', כשהן מבוקרין, הם תמידים, כשאנים מבוקרים, אינם תמידים ועו"ש. וע"כ מוכח ברור דלר' יוסי הנשחט פסול לתמיד, אף אם תם הוא, דאינו ראוי לתמיד לל כשאנו מבוקר, דהביקור מעכב, ודינו כקרבן שנשחט בשבת שלא לשמו, דלר' יוסי מוכרח דשניהם שוים, ויעו"ש היטב בתוספתא. וכן הוא להר"א גם בספרא (תוי"כ פ' ויקרא, פ"ג, ה"ב) ויעו"ש בפ' הראב"ד, ובסמ"ט התלמוד. שם. וא"כ צדקו מאד דברי התוס', ובמכ"כ נעלמו מהגרי"כ ו"ל התוספתא והתוי"כ, ולכן נדחק צ"ש דברי ר' יוסי כשנמצא בע"מ, והעמים זה עוד כבונת הרמב"ם שהשמים הדין דצריך קרבן אחר, משום דפשיטא הוא, שאם נמצא מום בראשון, צריך להביא אחר, ובמכ"כ ישגג כזה! ואמנם מה שתמה הגרי"כ על הרמב"ם שהשמים בחבורו לדינא, דהביקור מעכב בדעבדו באמת, ל"מ, ובצדק השמים הרמב"ם דין זה, דהרי לא קי"ל בר' יוסי בסוכה שם, דע"כ לא כ"ע סברי כותיה, דהא בתוספתא מוכח דהמב"ם פליגי על ר' יוסי באמת, ור' יוסי הא אמר בתוספתא שם: שחמתי, ומוכח שם דהתיק פליג על ר' יוסי ויעו"ש בתוספתא. וכ"כ הגאון מלבי"ם בבאורי להתי"כ שם (ויקרא, בדורא ונרבה, פרשה ג', ס' כ"ג) ויעו"ש. ועוד ג"ל הנכחה ברורה לזה, דהביקור אינו מעכב גם בחמיר בדעבד. דהא ביקור בחמיר ילפינן מפסח מצרים, ו דאיתא בפסחים (צ"ח, א'). ומדחזינן דגם פסח דורות מתקן ביקור וכשכ"ל, וא"כ הא מוכח ממתינתין דפסחים (ע"א, ב'), ומדמב"ם בה' שגגות, דכפסח אינו מעכב הביקור בדעבד וכמשכ"ל, וע"כ דגם לענין החמיר אינו מעכב, ואין להכח בר' יוסי, והתוס' כתבו שם בסוכה רק אליבא דר' יוסי, ולדידיה מוכרח באמת דהביקור מעכב בחמיר בדעבד וכנ"ל, אבל לדינא דלא קי"ל בר' יוסי, שפיר השמים הרמב"ם ודן דינא דר' יוסי וי"ב.

וב"כ ב"מורי אבן בחידושו דמ"ס מגילה (כ"ט, ב') דאין הביקור מעכב בחמיר ויעו"ש. ועוד יותר העלה הגאון בעל שאנ"א בספרו "גבורת ארי" על סט תענית (כ"ט, א) דהשיג הרבה השגות על התוס' במס'

סוכה שם, דמ"ל דהביקור ד' ימים מעכב בחמיר, ולדעתו לא יתכן כן. כיון דעיקר הביקור דתמיד נפקא ל"י דהם בפסחים (צ"ח, א') בנז"ש מפסח מצרים, דנאמר בחמיר "תשמרו", ונאמר שם בפסח מצרים "והיה לכם למשמרת", מה דה"ל ביקור ד"י, אף בחמיר כן, והא ביקור דהם מצרים גופה אינו אלא למצוה ואינו ממעכב בדעבד, וכדאיתא במכילתא פ' בא, וה"ל נבי ביקור דתמיד ויעו"ש. (והרב בעל "נחל אשכול" שם, בתב ע"ד השגותיו בספרו "גבורת ארי" הנ"ל ח"ל: ואני הצעיר לא מצאתי כן במכילתא ע"ל. הגה בסמ"כ לא ראה דברי הרב בעל "הכתב והקבלה" ב"התשאלים" (בפ' בא) שות"פ מהמכילתא שם כדעת השאנ"א ויעו"ש ואכ"פ). — ואמנם בנוגע לדברי התוס' הנ"ל, הגה הוכחתי למעלה דהתוס' כתבו כן רק אליבא דר' יוסי דמ"ל כן, אבל לא קי"ל כוונתו, ולפי"ן יש ליישב השגות בעל גבו"א הנ"ל מעל התוס' שם, ויש להאריך כזה הרבה ואכ"פ.

ואחרי כן ראינו לתנאין בעל "כפות תמרים" בחידושו למ"ס סוכה שם, שעמד ג"כ ע"ד התוס' שם וי"ל: ומיהו זה חידוש נדוד, שאפי' נמצא תם חיוב, נהני דהתמיד שטון ביקור ד' ימים, אפשר ה"ל דומר כן לכתחילה, אבל שיה' לעיכובא, דאם לא ביקורו ד' ימים שיהא פסול, זה חידוש גדול ע"ל. ובמכ"כ נעלמו גם ממנו התוספתא והתוי"כ הנ"ל, ובמשכ"ל שוכרי התוס' נבונים אליבא דר' יוסי!

וכתב עוד שם ב"כפות תמרים" שם, ובקשתי בהרמב"ם וכו' אמנם ק"ל אמאי לא הביא בפ"ב דשגגות, דהא דאמר ר' יוסי השוחט את החמיר שאינו מבוקר בהכרחו, דאפי' נמצא תם חיוב? ובגמ' צ"ש בדוחק, דהרמב"ם יפרש דברי ר' יוסי, דחיוב חטאת כשנמצא בע"מ וכו' ויעו"ש, ובמכ"כ זה אינו, דע"כ ר' יוסי מירי כשנמצא תם וכמשכ"ל, ועמנו של הרמב"ם הוא משום דלא קי"ל בר' יוסי, וכמשכ"ל למעלה. — ויעוין עוד מש"כ בגד"ל בשיבו דברי התוס' ולדעת הרמב"ם, נחל ב"מנחת חינוך" (מצוה ה'). ובספר "נחל אשכול" שם ובמשכ"ל בספר "הר המוריה" על הרמב"ם בה' שגגות (פ"ג, ה"י, ס' כ"ב) ויש להאריך הרבה בכ"ז אך אנכי.

שוב מצאתי בספר "קדלת יעקב" בחידושו לסוכה שם, שהעיר ג"כ ע"ד התוס',

(דמיון אינו פסול בדיוקנו בלא ביקור)
מש"ש פסחים (דף מ"ו, ב') דקב"ר הגמ':
הביא שה מאמר ושחמו חמיר ביום? מה?
דריצה לפסלו משום מוקצה. וקשה, והיפוך
ל"י ובלא זה פסול מרלא ביקור? וכן הקשה
ל"י הרב ר"א, ד"ש: דהתם מירי בביקור
כדנו ד' ימים, וברח ונעשה מוקצה עכ"ל.
והנה מלבד כי כבר קדמו בהוכחה זו בעל
"קהלת יעקב" וכנ"ל, הלא גם מלבד זה
חירוצו דחוק מאד, ולא יתכן כלל, דאם
ברח מקדום יו"ט, וקודם בין השמשות מעו"ש
מצאו, אי"כ לא הוי מוקצה, וכנ"ל, ואם מצאו
ביו"ט, מאי הועיל לו, הא וביקור ד' ימים
קודם, הילא נעשה בו סוס בדרך נריחתו,
ואתאי אינו מבוקר וצריך לבקור עוד ד'
ימים, ואיך הקשיא במקומו עוסדת, דאבתי
אינו מבוקר הוא ובל"ז פסול וכנ"ל?
אע"כ כמש"כ הרב בעל "קהלת יעקב", דבאמת
לדינא הביקור בחמיר אינו מעכב כלל, דכך
בכו שם בגמ' משום איסור מוקצה, וח"כ!

עוד כתב בחפ"י שם: ומשם (ודינו מסוגיא
דפסחים, צ"ח, א' ה"ג) יש תמיה קיימת
על הרמב"ם, דהרי מחרה שמעין "בפירוש",
דפסח דורות נמי צריך ביקור, וכיון דכתב
ב"ה "חוקה" ודאי מעכב, והרי הרמב"ם לא
הביא גם (בד' ק"פ, כצ"ל) שהוא פסח צריך
צריך ביקור אפי' דכתחילה? ובמחכ"ה נעלם
ממנו מש"כ הרמב"ם בה' שנגזר וכנ"ל, וכל
מה שכתבתי למעלה, דבאמת הביא הרמב"ם
ד"ן זה, דפסח צריך ביקור דכתחילה, אבל
בדיוקנו באמת אינו מעכב כלל, אליבא דדינא
וכמש"כ. ומה שחירץ בחפ"י שם, בפסע
השמיטה הרמב"ם ד"ן זה, דס"ל להרמב"ם
כדעת דש"י בגמ' ביצה (ו', ב') דכל מילתא
שנוכר בברייתא, ולא נוכר קצת מה במתניתין,
לא קי"ל כן עכ"ל, הנה מלבד כי דכרו
תמיהים מאד, דהיבנן לומר כוונת על הרמב"ם
ז"ל, שבאמת סירד בחבורו גם כל הברייתות
המוסכמות דלהלן משני התלמודים, וגם
מהתוספתא, ואף כשלא נוכרו במשנה, ואין
מן הצורך להביא ראיות ע"ז לסתור את חירוצו
והנחתו. ומה גם הכא, דלפי דעתו בכוונת
הגמ' בפסחים (צ"ח, א'), הלא ילפינן מקרא
בהרי"א דפסח דורות פסח ביקור, מפסח
מצידים? אך מלבד כ"ז בחכ"ה נעלם ממנו
משנה מפורשת בפסחים (ע"א, ב'), שחמו
לפסח בשבת ונמנעו בע"מ חייב חטאת, מפני
שלא ביקרו, דהוה שונג, דה"ל לא לבקרו וכנ"ל,

בגמ' סוכה שם, וזעזע ג"כ כמש"כ, דהכמים
פליגי על ר' יוס', והביא ראי' לדבריו נ"כ
מדר מחניחין דפסחים (ע"א, ב'), דכתמיד
אין הביקור מעכב בדיוקנו, והביא עוד ראי'
דבריו מהגמ' בפסחים (מ"ו, ב') דאיתא שם:
הביא שה מאמר ושחמו ביום לחמיר, וע"כ
מירי דלא נחבקר מקדום, דא"כ, הא כבר
הוכן כמקדום יום, כדחתן בגמ' ביצה (דף ל"ה)
עומד אדם על המוקצה, ואומר מכאן אני
נוטל לסתור, וע"כ דלא נחבקר, ולא מיבעי
ל"ה דהגמ' שם, אלא משום מצות מוקצה, אבל לא
משום מצות ביקור, אלא דמצות ביקור אינו מעכב
ויעו"ש. ובכלל דבריו ז"ל נכונים הם, אך מה שהעיד
גם הוא על השמיטה הרמב"ם ד"ן זה: דפסח
דורות פסח ביקור, והגיה בחי"מ, במחכ"ה
נעלם מאתו מש"כ הרמב"ם בה' שנגזר, וכן
כל מש"כ למעלה בגד"ז, כי בצדק השמיטה
הרמב"ם ד"ן זה, ובאמת מוכח דהרמב"ם ס"ל
דפסח צריך ביקור, ורק דכתחילה, וקודם
שחיטתו וכנ"ל וז"ל וכן —

עוד ראיתי דהרב בעל "תפארת ישראל"
בפתחינן לסדר קדשים (חומר בקדש,
פ"ב, ס' כ"ח) עקמדי"כ ע"י התוס' בגמ'
סוכה, והחזיק בדברי התוס' גם לדינא, דאם
לא ביקרו את התמיד פסול בדיוקנו, ולא
מפסח כי מהתוספתא והספרא הגי' מוכח כדעת
התוס' הגי' ובמש"כ, כי במחכ"ה נעלם
ממנו התוספתא והספרא הגי', ואכן מעט
הוא שהסכים לדעת התוס' לדינא, — ואף
דלא שנה עליו הכתוב לעכב, — משום
דכיון דכל עיקר ענין חובת ביקור בתמיד
ילפינן בגי' מפסח מצרים וכדאיתא בפסחים
(צ"ח, א'), אי"כ הרי בפסח כתיב "חוקה"
לעכב! אך הלא כבר כתב הגדו"כ בחידושי
הש"ס שם, ובקדשים פסחין תרי קראי לעכב,
וגבי ביקור דינו אלא גז"ש, לא הוי עיכובא
ממש? (וש' לעין עוד בזה, ואבט"ל). ועפ"י
דברי התוס' הגי' תמה בעל חפ"י שם על
דמב"ם ש"א זכר מפורש: דתמיד פסול
בדיוקנו כשלא ביקרו, והגיה בצ"ע. והנה
מלבד שיש להפליא עליו שלא זכר הוא
את הגדולים שכבר קדמוהו בחסידותו וכנ"ל,
מלבד זה נעלם ממנו פירו' הבררם שכתבתי
למעלה, דהתוס' בסוכה כתבו רק אליבא דר'
יוסי, אבל הכמים פליגי עליו, וכאשר מוכח
כ"ז מהתוספתא, וההרמב"ם ומתניתין דפסחים
הגי' ?

עוד כתב שם התפ"י: ואין להביא ראי'

וא"כ נזכר בהדיא במשנה דין זה, דפסח דריות מעון ביקור? ואכמ"ל עוד—

ולפי מה שהובחנו ובררתי בס"ד דביקור בתמיד לא מעכב בירעב, נ"ל לסלק כזה עוד קשיה אחת, כגמ' דר"ה (למ"ד, א') איתא גבי התקין ריב"ז שיהא יום הנף בולו אסור. ואמר בגמ' שם: מאי מעמא? מהרה יבנה בהמ"ק כו'. דאיבני אמת כו', אלא דאיבני בחמיסר סמוך לשקיעת החמה כו', והיגו ע"ב שיבנה פתאום ולא היה פנאי כלל להכין הקצירה להעומר, ומקורם לא ידעו כלל מזה, ויעו"ש ברש"י. והנה קי"ל דאין מחנכין את המוכח אלא בתמיד של שחר, וכדנהגו במנחות (מ"ט, א'), ויעו"ש בגמ' (נ"י, א'), וברבנ"ם (פ"א מה' תמידין, ד"ה"ב), והרי קי"ל. דקרבן תמיד צריך ביקור ד' ימים, וכיון שיבנה בהמ"ק פתאום, ע"כ לא יד' או תמיד מבוקר כדנין, וכיון דאין קרבן תמיד, ע"כ לא יבנה להבין העומר קודם שנתחנך המוכח, ולפי"ז תקשה מוכח איך יצויר תי' הגמ' שם בסמ' ר"ה, דאף אם יבנה המקדש כנ"ל, אבל איך יובלו או להקריב את העומר מרם שנתחנך המוכח, כיון שלא ידא' להם או — בהבחר תמיד מבוקר כהלכתו וכשלמא לפמ"ש"כ התום' כובחים (נ"ט, ב')

בר"ה ער שלא יבנה המזבח כו', דרק בזבחים הוא רבעינן מוכח, אבל במנחות גם בלא מוכח שפיר מקריבין, אי"כ הי"נ גבי עומר שהוא מנחה יתכן להקריב גם מרם שנתחנך המוכח, ואם כי גם בבש ה' בא לקרבן עם מנחת העומר, אבל הרי קי"ל בתנ"ל דהכבש אינו מעכב את העומר, ואי"ש אולם לפמ"ש"כ התום' בסוכה (מ"א, א') בר"ה דאישהתק כו', ואפי' לר' יהושע כו' הנ"ם כשיש מזבח בנוי, אבל בלא מוכח לא כו', ואין אובלין בנינו שירי מנחה כו' ועו"ש. אי"כ מוכח שגם מנחה מעונה מוכח, אי"כ תקשה בנ"ל על הגמ' בר"ה? אבל לפמ"ש"כ דבאמת בירעב הבקור אינו מעכב כלל, אי"כ לק"מ, דיתכן לקרוב המנחה של העומר עם הכבש, כיון דשפיר יוכלו לחנך המוכח גם בקרבן תמיד שאינו מבוקר כדלכתו, רק קודם שחישתו! ואכמ"ל עוד בכ"ז. — ומה שהעיר עוד הגרי"ם בחידושי הש"ס שם, על הרמב"ם שהשמיט הא דאיתא בסוכה שם, דאמר רב הונא, אומר ה' ר' יוסי עולת התוף שנמצאת בין האנפים וכו', ויעו"ש משי"ב הגרי"ם במעמק, הנה כבר קדם כזה בספר "כפות תסריט" שם ויעו"ש. ואכמ"ל—

שלשה עשר מי יודע?

(ע"ד י"ג עיקרים להרמב"ם ז"ל)

מאמר לדוגמא מספרי "קנאת האמת".

בהם התבוננת יפה, ואם השיאך לכבד ותחשוב שהגיעו לך עניניו מפעם אחת או מעשרה, הרי השי' יודע שהשיאך על שקר! ולכן לא תמהר בקריאתו, כי אני לא חברתי בפי מה שנוסמן לי, אלא לאחר עיון גדול והתבוננות. ואחר שראיתי דעות ברורות אמיתיות, וזולתי אמיתיות, וידעתי מה שהוא ראו' להאמין מהם עבתי ד' ז"ל, (והנה רבים מיחסים גם את את השיר "גדל" — הנדפס בסדרים לפני התפלה — להרמב"ם, בעבור שנוסד על י"ג עיקרים להרמב"ם ז"ל, ובמשי"ב הגאון יעב"ץ בסדרו, ויעו"ש משי"ב לפני השיר "גדל", ובהקדמתו "לשיר החרוז" (אות ג') יעו"ש. אבל אין זה אמת, כי מלכר שלא נמצא כן בשום מקום בספרי הראשונים, שהרמב"ם חברו

כתב הרמב"ם בפי' המשנה (פ"י במס' סנהדרין) ז"ל: "וסמח שצריך שנוכח בבאן, והוא הראוי מכל מקומות, שעיקרי דתנו ויסודותיה שלשה עשר יסודות", וחשוב ומונה שם אלו היסודות והעיקרים, והם בכללם ובפרטם י"ג, ובסוף דבריו שם מסים ואומר: "ובאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם, ותברר אמונתו בהם, הוא נכנס בכלל ישראל ומצוה לאהבו וכו', וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות, הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנפשות, ומצוה לשונאו ולאבדו". והנה הארכתי בדברים הרבה ויצאתי מענין חבורי, אבל אני עשיתי את, לפי שראיתי בו תועלת באמונה, לכן דע אותם וחזור עליהם פעמים רבות, והתבונן

מ"א) ועו"ש). וכמה רחוקים הרברים הללו מן הדעתו? ויפויש. ומלכר זה הלא אין כל יחס. וצירוף אל העיקרים הנ"ל, ואל המדות הנ"ל זה כנגד זה!

ג) מדוע מצא הרמב"ם ז"ל לנכון לפניו לסדר עיקרי האמונה הנ"ל דווקא בפי המשנה בספסל. מנהדרין שם וכנ"ל, והלא לפי הנראה היה יותר ראוי לקבועם ולסדרם בראש "ספר המצוות" שלו, באותו מקום אשר סדר שם י"ר שרשים למספר תרי"ג מצות שבחורה הכתובה, שם היה לו לסדר גם את י"ג עיקרי האמונה? או היה יותר נאות לסדרם בראש ספר "יד התורה" בהלכות יסודי התורה? ועכ"פ היה לו לסדר העיקרים בספרו "מורה הנבוכים"? כי קשה להבין ולהשיג תוכן כוונתו ורמזותיו בסוף דבריו: "כי גם בהתבוננות עשרה פעמים, אם יחשוב המתבונן שהשיג הכוונה בעיקרים הנ"ל, ירמה כן בשקר! פלאה דעת ממני להבין כ"ו, והלא דברי הרמב"ם ז"ל שם בעיקרים שלו, ולפי הסברתו הנכונה, הם ברורים ומונחים, ולא נמצא כמעט כלשון הזה בשאר מקומות בספריו (בפרושי)?

והנה הראשון אשר התחיל בהנחת עיקרים ויסודות ושרשים בתורה הבתומה, היה אך הרמב"ם ז"ל. אבל מלכר בעל "העיקרים" אשר דחה את עיקרי הרמב"ם ז"ל בשתי ידים, ויעו"ש בספרו, הנה עור רבים מחכמי ישראל וגדולי השינוי עליו, הלא המה: הרב ר' חסדאי ז"ל בספרו "אור ה'" ועו"ש, והשר "אברבנאל" בספרו "ראש אמנה" שהאריך במסקנות זה לברר כל הספקות והשאלות גם התמיהות הנזכרות על יסודות הרמב"ם ז"ל, ותמה גם על נחת הרב ר' חסדאי ז"ל, ועל הנחת בעל "העיקרים" הנ"ל, ואחרי כל התקוות העלה השר "אברבנאל" שם (בפרק כ"ג) את דעתו בענין הזה: שאין לחשוב כלל שיש בהתורה עיקרים ויסודות: ועיקר הוא גדול מהשינוי בענין המצות, כי כולם עיקרים הם, שאם היו בתורה שרשים ועיקרים, היה ראוי שבמעמד דר סיני בעשרה הדברות אשר דבר ה' לעמו, יזכרו ויונתנו אותם העיקרים, כדי שישמעו כולם ויקבלום, אבל אחרי שראינו שכתחילה התורה לא נזכרו העיקרים והשרשים האלה, וגם לא במעמד דר סיני, וגם לא בעשרה הדברות, מבואר הוא שאין כאן עיקרים ולא יסודות, ועו"ש באורך.

וכן כתב הרב"ן (בחלק חמישי, דפוס

וגם בסדר התפלה שלו — אשר בספרו "יד החוקה" חלק ראשון — לא נזכר כלל השר "גדל", וגם בשום סדר התפלה להראשונים ז"ל לא נמצא, הנה מלכר זה הלא נודע שנחשב במוסד מאחר אחר הרמב"ם ז"ל. ועיון בספר "הוראת בעל רין" יעו"ש, וגם "אני מאמין" שנדפס בסדורי התפלה — אחר התפלה — איננו נ"כ מהרמב"ם ז"ל עצמו, כי אם מהבאים אחריו שתקנו ויסרו כן ע"פ דעתו ואכמ"ל).

והנה השאלות והתמיהות על אלו י"ג עיקרים בכלל שלש הנה:

א) איפה מצא הרמב"ם ז"ל מקור נאמן לדבריו שיש בדתנו עיקרים,

ולחלק העיקרים האלה — ולעשותם ליסודות אל האמונה — משאר כל המצות כולן? והלא יתעוררו עיון בהכרח תרעומות המינים, והלא סמעם זה בשל חו"ל קריאת עשרת הדברות בכל יום בקיש, ובכ"ש חו"ל במס' ברכות (י"ב א.), ועיון בפרש"י שם? ועוד אמרו ז"ל במס' עירובין (ס"ד א.): כל האומר שמועה זו נאה, ושמועה זו אינה נאה, מאבד הונה כל תורה, ובריש פ"ב במס' אבות הנה: והוא וזה נמצא קלה כבחמורה ויעו"ש? והלא יתר על כן אמרו חו"ל במס' מנהדרין (צ"ט א.) על הפסוק "כי דבר ה' בזה" זה האומר אין תורה מן השמים, ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק אחד שלא אמרו הקב"ה, אלא משה מפי עצמו אמרו, והו' כי דבר ה' בזה ויעו"ש, וכמשי"כ הרמב"ם עצמו ככה בחיבור השמיני שם ויעו"ש. וא"כ הלא כל התורה כולה, שיהי וכל המצות כולם עיקרים ויסודות הן, ואין לחלק כלל בין המצות?

ב) מדוע קבע הרמב"ם בעיקרים שלו מספר י"ג דווקא לא פחות ולא יותר? וכבר נודעו החולקים עליו והמליטים: שאם גם נאמר שיש עיקרים בתורה ובאמונה, ע"כ מספרם הם נגד דעת הרמב"ם, ולדעתם הם: אחד, או שנים, או שלשה, או ששה, או גם עשרים וששה? והנה הרב בעל "ספר העיקרים" הרבה לחשיג על הרמב"ם ועל העיקרים שלו, ועל המספר הנ"ל, ושם (במאמר הראשון פ"ג) כתב: "סוף דבר, זה המספר שהניח הרב ז"ל בעיקרים, חזק הספקות מאד, וראוי מי שכתב "שהרב ז"ל כוון אל זה המספר, לפי שהוא כמספר י"ג מדותיו של הקב"ה, וכנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן. (וכ"כ מהרש"א כח"א במס' נדרים)

והחלים כי אין לאמנותנו עיקרים כלל עכ"ל. החכם ואמנין בספרו "המאור" (פי"ד) כתב בלשון מרבית גדולות ועזות על אדוה יסודי הרת אשר יסר הרמב"ם ז"ל: שלשה עשר עיקרי הרת, אשר המציא לנו הרמב"ם בפי המשנה לחלק, נודעים כלל ומוקבלים לכל ישראל, עד כי הוצנו בסוריו התפלות לאמרם בכל יום, כאלו נסמרו למשה מסיני, ומאו התפשטו אלה העיקרים בתוך הגולה, רכו כמו רבו הפלפולים אדוהם, ואם אצל הרמון הוקמו על, לא הסכימו עמו הכמי הרודות, ויש אשר מאנו לשום כל עיקר לרתנו, כמו הרב"ז וחבריו (הגבאי, והגאון יעב"ץ ועוד). ויש מוסיפים ע"הם, כמו בעל ספר "אמנות החכמים" כי וכו' ומסיים בדברים: זאת הרתה אשר כרתנו ברית כחורב לשמרה, צוה לנו משה בן עמרם, לא משה בן מיימין, ומעת נכתבו דברים שבוע"פ, משום עת לעשות לה' הרי גם התלמוד ערוך לפנינו, ולא מפי הפילוסופים של אייטמו נחיה בררתנו, ולא הוא יחקה לנו עיקרים ברת ויקבע מוסדותיה ויעור"ש.

וכבר התריסו נגד הרמב"ם בגר"ח החכם שר"ל ומיעתו וכדוע! ולא עוד אלא שגם הפוקד הזקן וכסילי הרב"ז מוילנא התרים נגד ייג העיקרים של הרמב"ם ז"ל, בשאלותיו, ברבי עזות המרבים הכל, בחוספה מיוחדת למכה"ע "העברי" (שנה י"ח גליון א') ויעור"ש. והחכם מרדכי בן זאב פערענשטיין יצא נגדו בחוספה "דעקברי" (שנה ה"ג גליון ו') לענות להכסיל כאלותו על שאלותיו ויעור"ש. אבל לא השיב על העיקרים בכלל! ועוד חכם אחד בספר "מורה דעת אלקים" יצא להצדיק ולקיים דעת הרמב"ם ז"ל בהעיקרים שלו ויעור"ש.

והנה גם השר אברכנאל בספרו "ראש אמנה" ירד להציל וינע וסרה ליישב שיטת הרמב"ם ז"ל — לפי דעתו בהעיקרים שלו, והסיר כל החמירות במספר כ"ח אשר העיר הוא ושאר החכמים ע"יו. ומסיים שם (בסוף פרק כ"א) את דבריו האחרונים וז"ל: הנה אם כן חותנו המפיקות אשר העידותי על רברי הרב הגדול בעיקרים וכמעות האלה אשר הניה, ויתברר מרבי שבצדק כל אמרי פיו, אין בהם נפחל ועקש, ושור"ג עיקרים אשר זכר, הם אשר ראוי שיונחו במדרגות העיקרים ויעור"ש.

והנה בענין אפלאאמאר על גדולי ישראל

והארשא, דלשונות הרמב"ם מ"י אלה תי"ג מ' וז"ל: שאלת ממני על ענין עיקרי הרת, על אדוה חשבון אני מסכים, על הרמב"ם ז"ל, או על הרב בן חסדאי, או על חשבון ר' יוסף אלכו? תשובה: אין דעתי מסכמת לשום לתרתנו התמימה שום עיקר, לפי שכולה עיקר מפי הגבורה, וכי מצוה ומצוה היא עיקר. ופינה, כללות הרבנים: יפה כתב בזה ר' יצחק אברכנאל ז"ל בספר "ראש אמנה", כי הוא דאריך ורדחיק הרבור, והשיב על הראשונים, וכן הוא דעתי: שהתורה כל פרטיה ודקדוקיה, כל אחד מהם עיקר ויסוד ופינה ויעור"ש. וכן כתב הגאון יעב"ץ כסדרו במאמר "סולם בית אל" בסופו: כי לא נכון להמיר עיקרי האמנה והתורה על ייג כלבר ויעור"ש באורך. וכן כתב הגאון בעל "התם סופר" (סוף חלק וי"ד, מ"י שני"ז) וז"ל: ענין חוכות אם יש ייג עיקרים, או נ' כהר"י אלכו, לא ידעתי שום נפקותא, כי אם קריאת שם כלבר, ולדעת המקובלים אין כאן עיקר, כן כל קוצים של תורה הם עיקרים מה כין זה לה? ויעור"ש באורך. ויענין עוד בספר "שמים ראש" (ס' דג"א) מה שהאריך כסתור דעת הרמב"ם ז"ל, שעשה את הייג עיקרים כהר"י ופליה, והוא תמה עליו שם, דמנין לו זה? אחרי שהרב ר"ם ז"ל מורה שלא קבל הדברים אשר מפי איש עד משה דבנו ע"ה, ואיך אין זה מן המקובל באומה, שהוא כתורה שבוע"פ, ושאינו דבר מפורש בכתוב, איך מי התיר לנו להוסיף על התורה, ולקבוע עיקרי האמנה משיקול רעתו? ויעור"ש באורך רב.

וגם המשכילים והחכמים מהרוד האחרון הזה, עוד הוסיפו ללכת האלה בהשנות והמיות על ייג העיקרים של הרמב"ם בפרם, ועל כל העיקרים כלבר, וז"ל חכם וסופר אחד, שמואל מייזליש שמו במכה"ע "הרגל" (שנה הראשונה גליון כמ"ר) במאמר "הרות הערות בהיהדות" וז"ל: אמנותנו אינה אמנה מיוסדה על עיקרים, וגם דו"ל לא השתדלו לתת לה יסודות ועיקרים, התרי"ג מצות עם כל אלה פרטים המסתעפות מהן, הן הנה שרשי ויסודות אמנותנו. אולם בימי הבינים קמו הכמי ספרד והחלו לעשות גדלים לאמנותנו, ולכרוא יסודות ועיקרים שלא נמצא רמו, לא מבקרא ולא בדברי חז"ל. הרמב"ם עשה ייג עיקרים, ולדעת אחרים תרבו עד כין. והר"י אלכו העמיד על ג' ער שבא חכם "בן מנחם" ונמס אחרו לזיהדות הקדמונית,

במאמרי "להרחיק" לזות שפתיים" ומהרירות שלדם נגד היהודים, ואשר בכלל זה הוכרח הוא ומשפחתו לנודד מארצו ומביתו בספרד, ועד למצרים הגיעו! וכנודד הציקן המחמרים ליהודים, לדורות ולנביאם מחסר שהיה נביא גדול מסרעו, ובנראה מאגרת השמר" או "מאמר קדוש השם" שכתב הרמב"ם י"ז על אודות האנוסים מפני ישראל לקבל עליהם אמונת המחמרים (נגד חכם אחר בזמנו מבניי שדחלים עליהם, והנו על האנוסים, כי זה נחשב לכפירה בדת, ואין להם חלק צעוה"ב אף אם יחזרו כחשבוני והרמב"ם י"ז רחא דבריו, ויעץ אל האנוסים איך יתנהגו ויעו"ש). ולכן ערך הרמב"ם י"ז או בזמנו את י"ז העיקרים הללו, למען ידעו בניי: איך, ובמה הם מחויבים לשמור את האמונה בה' אלהי ישראל ובתורתו הכתובה והמסורה, ואך על זה נתכוון הרמב"ם י"ז בכל י"ג העיקרים הללו, לחק ולבצר את חומת רח ישראל מפני איוה אונס והמרת הדת ע"י האומות, עוכרי ע"י, ונגד המכחישים מבניי.

והמתבונן בהעיקרים הללו היטב בעיון נמרץ, ויעמוד על דרשו הדתות האלה, הוא ימצא שכל י"ג העיקרים האלה מכוונים הם נגד הדתות, ונגד אלה הפוקרים והמכחישים בתורה מן השמים, ובביאת המשיח, ובתחיית המתים, ובכשר ועונש, ובהם גם כאלה שאינם סאמינים במציאות ה' ובאחרותיו והשגחתו ויכלתו, וכנודד למבינים המשיכילים כרמיהו! ואך ע"י רמז הרמב"ם ברמיותו שם בפ"י המשנה, בסנהדרין, ואמר: "שכל מי שיחשוב ויתבונן בעשרה פעמים שיוודע כל זה, אך פשק ירמה כן!" כי כחכם הרואה את הגולד ראה ידע כי רבים יכשלו בבריו, ולא יבינו מחשבתו, ולא יירו למוך דעתו וכונתו, וידמו כי הוא בא בהעיקרים שלו לעשות חלק בין המצות שבתורה, ויבואו ע"י לחלוק עליו ועל דבריו ויוציאו מדבריו משפטים בלתי נכונים, כי הוא עשה עיקרים במצות התורה! **ובאמת** אין בבריו אלה שם ענין כלל אל התורה ואל התרי"ג מצות,

שבהם לא שייך עיקרים כלל, אחרי שבאמת כולן שוות הנה בכל דבר, שאין אנו וידעין מתן שכרן של מצות, ולכן קבע הרמב"ם י"ז את העיקרים שלו הנוגעים בכלל אך אל אמונת ישראל — (ובמשיב הרמב"ם י"ז שם מפורש בסוף העיקרים, בפ"י המשנה: "ובאשר יאמין האדם אלה הדיסוחות בולם ונתברר בהם אמונתו

אלה, וגם על ההכמים והסופרים האבים אחיהם בורנו, להשיג על הרמב"ם י"ז ועל העיקרים שלו, איך לא הנישו במחכ"ת, שהרמב"ם י"ז לא בא להחדש ביי"ג העיקרים שלו חלק בין מצות התורה, ולעשות מאיוה מהם עיקרים ויסודות, ולמקט הנשארם, ולהקטין ערכם נגד אלה י"ג עיקרים כפי מחשבתו, שזאת לא יתכן כלל, אבל האמת הברור הוא: שלא נתכוון הרמב"ם מעולם בשיטתו זו בענין העיקרים, לבחור בהמצות הללו מפני שהן עיקרים יותר מכל שאר המצות שבתורה, וכאשר לא העיר על ככה ב"ספר המצות" שלו, ששם היה המקום היותר ראוי לזה לבקשם שם בראש הספר, וכאשר קבע את התרי"ג שרישים לספר המצות בראשונה! אמנם מסתבר של הרמב"ם י"ז היתה בהעיקרים שלו אמת להגפיל ולהגדיר כאלה י"ג העיקרים את אמונת הרמב"ם נגד שארי הדתות שהיו שולמות בזמנו, ועובדים עבודות זרות, עצבים ואליזים וסאמינים בהבלים הרבה, ואת שבע מצות שצנצנו ב"ג (כמ"ש חז"ל במס' סנהדרין דף נ"ז ע"א), וכמסלול הרמב"ם ברפ"ט מהלכות מלכים יקו"ש) לא שמרו, ועוד הרעו לעשות במנהגים רעים, ובלחצם את ישראל היושבים לבפח אתם, בהמרת הדת ובדחיות גוראות, ובכלל כל אלה עוכרי ע"י, כלל הרמב"ם בהעיקרים האלה, גם נגד שארי הכחות מבניי: האפיקורסים המכחישים בהבחי"ת, ובתורה מן השמים, שזרעוהו הם נחשבים כעוכרי ע"י. (ובמשיב הרמב"ם בהלכות ע"י (פ"ב, הי"ג והידה) ושם (בפ"י ה"א), ובהלכות חשוכה (פ"ג הי"ז והי"ז והי"ח) חושב שם אלה הכופרים בתורה, ובתחיית המתים, ובביאת הגואל, והמסורין, ואלה היוצאין מן הדת, והמכחישים בשכר ועו"ש ועל שם הן הנקראין אפיקורסין ויעו"ש. ויעוין עוד משיב הרמב"ם (בהלכות רוצח פ"ד הי"ז) ובהלכות ערוב (ספריא), שכולם הם נחשבים לכופרים בתורה, ובנבואת משה דבנו ע"י, ובזמן הרמב"ם היו כל הכחות מצרים לישראל, והרוצה לעמוד על יסודי ושרשי הדתות הקדמוניות הללו, הלא ימצאם בהפסות הישנה: בספר "הוראת בעל דין" ובספר "הנצחון" ובספר חזקוני אמונה, וגם בשאר ספרים ידועים). וכאשר כי הרמב"ם י"ז מכל הרכה בנקודתו מהגלות בזמנו מאמונת המחמרים, (ואשר לדעת הרמב"ם בהלכות חשוכה פ"ג הי"ז בדריו רפ"ד, ושם ש"י, הם עוכרי ע"י, וכופרים בתורת משה, וכבר כתבתי נדון

חזהו בה ולא תפרסמה, למען לא יוקניו הגוים ורשעי ישראל, אשר הם רבים! ויעו"ש. הלא נראה מפורש שדודה נהרג בחבוריו בענינים כאלה! ובפרט בנוגע אל ההנדרות כללית לאמונתם המסחרית, ולהכתות הרעות כפי שנתבארו בי"ג העיקרים הללו, וכמו שכתבתי למעלה!

וב'. כך היה דבר זה גדול וחשוב בעיני הרמב"ם ז"ל, לחזק עי"ז את אמונת ישראל, ע"י השרשת י"ג עיקרים הללו בעם ישראל, כי גם בהתחלת חבורו הגדול "יר החוקה" השריש את עמודי דתנו ואמונתנו נגד הדתות והכתות הנכרות בכתנת העיקרים הללו, וכמש"כ השר אברבנאל ז"ל בספרו "ראש אמנה" (פ"ט) שכל אותם הי"ג עיקרים שהביא הרב ז"ל בפ"י המשנה, כולם באו בדרכיו היקרים בספר המדע בהלכות יסודי התורה" בהלכות תשובה (פ"ט) ויעו"ש בדרכיו הנעלים והנעמסים. ויעוין עוד מש"כ בהדו"ר "מורי אבן" על הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ז וה"ח) שהרמב"ם ז"ל סדר שם את ההלכות ע"פ הסדר של י"ג עיקרים הנ"ל ויעו"ש! ועוד יותר נילה הש"ת אברבנאל ז"ל במאמר קצר נקרא חסלת (בסוף ח"ג ספר "מורה נבוכים") דהרמב"ם ז"ל: סוד ספר המורה ואופן חבורו, "כי הוא כולל באור מספיק לאלה י"ג עיקרים שהניח הרמב"ם ז"ל ליסוד מוסד לאמונת ישראל הצרופה, ואשר בפ"י המשנה שם קצר במקום הראוי להאריך—קצור גדול, וכאשר העיר ה' את רוח דבנו המורה לחבר הספר הנכבד הזה "מורה נבוכים", מלא לבו לבאר אותם העיקרים אשר כבר זכר בפ"י המשנה, ולחקור בענינם כפי העיון ויושר הסברה". ויעוין שם בדבריו המושכלים.

וע"ז. דבר שאלת החכמים והמפקדים: מאיזה מקום לבנו הרמב"ם ז"ל את י"ג העיקרים הללו בדתנו? נ"ל דבדבר ברור: שהרמב"ם ז"ל למד כ"ז ביחוד — מלכד מה שכתב בפ"י המשנה שם בסוף העיקרים הנ"ל: שאספם מספרים גדולים מפורסם — מהחכמים "אונקלוס הגר" ומסקרי תרגומו שאב הרמב"ם את יסודי דבריו בי"ג העיקרים בדת הישראלית — שהם נגד עיקרי הדתות של עובדי ע"ז, ונגד המכחישים ביסודות האמונה וכנ"ל — כי הנה הנאון ר' נתן אדלער ז"ל הראה "בהקדמה כוללת" שלו לבאורו "הנינה לנר" על התרגום אונקלוס על התורה (בפ"ב ובפ"ד): שהמתרגם אונקלוס ז"ל עמל ושרח לייסד

בהם, הוא נכנס בכלל ישראל וכו' וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות, הרי הוא יצא מן הכלל וכו', והנה הארכת בזה ויצאתי מענין חבורי, אבל אני עשיתי זה לפי שראיתי בו תועלת באמונה" — במקום נכון, היינו בפ"י המשנה, (שהוא חבורו הראשון, שכתבו בימי נעוריו, וכנודע בחולדותיו) במסכת מנהדרין שם, בראש פרק חלק, כי שם מקומם הנכון, אל המשנה שם: "כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, ואלו שאין להם חלק לעוה"ב". ושם השריש הרמב"ם את העיקרים המיוחדים למאמני דתנו הצרופה, ונגד שארי הדתות, והכתות כאלה מבניי שהיו בזמנו, וכ"ז נוגע ביחוד אל האנוסים מאלה בניי אשר קבלו עליהם באונס הדת המסחרית, אבל כ"ז נאשר מאמנים בהעיקרים הללו, שיש להם עוה"ב בכל הכשרים בישראל! ולאות אין מקום להעיקרים הללו במספר המצוות ובחבורו "יר החוקה" אשר שם מדובר אך מעניני התורה הכתובה, מהתרג"י מצות, ומהתורה שבע"פ, שבהם לא יתכן באמת ענין עיקרים כלל!

וגם. לכך עלה לו המספר בהעיקרים שלו למספר י"ג דוקא, מפני שהאומות שהיו בזמנו, וגם הכתות מבניי שהיו ג"כ בזמנו מכחישים באלה י"ג עיקרים, וכמבואר לכל מבין ומעיין המתבונן ומעמיק בהם ובתולדות העתים! ובאשר לא רבים יחכמו להבין דמיונותיו בהעיקרים הללו, לכן כתב הרמב"ם שם: שנוצר להמתבונן בהם חפשי ועיון רב בכל הרברים האלה, בכרי להשיג ולהבין מעטו ומקומו בכל זה! וכאשר פתר הרמב"ם ז"ל כן היה! כי אך לחנם מפלו עליו דברים עוים וקשים, ובהמון פליאות ותמיהות יצאו נגדו, ובהרופים וגורפים, באשר לא הבינו אל דמיונותיו ואל מטרותיו בכל זה! וכל ידא לפלא בעיני המבקרים ומחפשי מומים, אשר ישובו להשיג על הרברים אשר כתבתי, וישאלו: הלא הרמב"ם ז"ל היה משכנו בין מדינות המסחרים, ומדוע הסתתר והסתיר את דבריו לפני כל העולם? אחשבו לנכון: באשר רצה הרמב"ם שיתפשטו ספריו וחבוריו ופרשיו בכל הארצות, ושלא אמנם העתקות מהם תלמידיו ומכיריו היושבים במדינות שונות, ונס ידע מראש כי דבריו יניעו לשם, לכן השמים עצמו מלכד בדבריו בפרסום: ובפרט לפי מה שכתב הרמב"ם במכתבו לתלמידיו ר' יוסף בר' יהודה, הנדפס בראש ספר "ברכת אברהם" לבנו הרב ר' אברהם ז"ל (זכרונות סי' ב') וזה לשונו: "וגם אתה

הנ"ל ואכמ"ל עוד. (ובמאמרים ע"ד "המינים" ועיד "הקראים" אשר כתבתי, ויבואו אליה במק"א בפוס, כתבתי עוד בנד"ו).

ורפמשי"כ למעלה מיושב נם מה שהקשו כמה מחברים על העיקרים של הרמב"ם, מרוע המשיט עוד כמה עיקרים גדולים ואשר זכרם הרמב"ם מעט בזהבה מקומות בחבוריו, כמו ענין בחירה, והשנאה והאמונה בתורה שע"פ, ועוד? (ויעוין בספר "העיקרים" ובספר "תפארת למשה" להנצחה" (פ"ד) משי"כ בזה. ויעוין עוד מעט הרמב"ם בפ"י המשנה בסוף מס' ברכות): **ב"י** כאשר יבוא זכר דבר בענין האמונה לבאר בו מעט, כי יקר בעיני אלמד עיקר מעיקרי הדת יותר מכל אשר אחריו עכ"ל. ויעוין מעט בפ"י המשנה בסוף סנהדרין (פ"ח ב') בענין חומר בדבריו סופרים יותר מדי, ומסיים: אבל צדוקין ובייתוסין שמכחישים את הקבלה מכל וכל בר, הן מן הכת שאומרים אין חורה מן השמים ובר, והן נהרגין על הכפירה כמו שנהרג המכחש באלהות, או מי שמכחש משה רבנו ע"ה בר, ואמנם הארכת בזה לפי שנים הוא יש בו עיקרים מן האמונה, וכן כל אדם מתעורר עליהם עכ"ל ויעו"ש. ופדע לא מנה ב"ו בחשבון העיקרים? אבל לפי שכתבתי למעלה: שכל הנך י"ג עיקרים לא מנה הרמב"ם בנוגע לקיום התורה והמצוה, ובענין האמונה על כלל ישראל, כי אם אך בנוגע אל ההרחק מהדתות והכתות וולתנו המכחישים ובנ"ל, לא נשאר עוד מקום לכל הפליאות הללו ואכמ"ל יותר:

והנה בהמאמר "הפסגה" (קובץ ששי צד 78) העיר חכם אחד על העיקר הששי והשביעי מר"ג העיקרים הנ"ל, וז"ל: מה הבדל יש בין אמת, ובין אמתיות, שדבריו הנביאים אמר אמת, ובנבואת משה רבנו ע"ה אמר: אמתית? ומה הלשון אוסרת: היתה אמתית, והלא כל ימי עולם התורה אמתית? ונראה לישב, דהנה אמרו חז"ל במס' שבת (י"א): דין שון דין אמת לאמתו, נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. וכתבו החוס' שם: לאפוקי דין מרוסה עכ"ל. ור"ל: דאם תבעי' מוענים שקר, והדין אומר הדין לפי המענות שלהם, הנה הדין הוא אמת, אבל כיון שכל הענין הוא מרוסה ושקר, ע"כ לא יתכן לומר עלזה הדין שהוא אמת נכון וקיים לאמתו! אמנם אם תבעי' מוענים האמת במו שהוא, או הנה הדין דין

בתרומתו י"ג עיקרי דת ויסודי אמונת ישראל — שנה כמה מאות שנים אחריו הרמב"ם ז"ל — ולעתה הרב המבאר הנ"ל נתבאר זה המתרגם כיהוד נגד החרות והכתות שהיו בזמנו, ולהרחיק את בני ישראל מהאמונות החרות האלה, ולנטוע בקרב העם הישראלי את העיקרים הללו שהם יסודי האמונה, וכל נופי חורה תלויים בהם ויעו"ש. (אבל הרב הנ"ל נתקשה (בהערה ב' לפרק ד') שם, בענין הסבך הזה. ואשר באמת כבר נתקשו בזה רבים מנדולי ישראל בנוגע לדעת הרמב"ם בנדון זה ובנ"ל) ונרחק לומר שלא נתבאר המתרגם לומר: שהאמונה באלה י"ג עיקרים לבד היא הכרחית, וולתם לא, ואפשר שמזכר שם שאר אמונות ודעות וולתן הן עיקרי האמונה, או להיפוך, שהמספר מהעיקרים הוא מעט מי"ג, ואולי הם רק ששה, או שלשה, כדעת בעל העיקרים ויעו"ש. שדבריו בזה דחוקים הם מאד, וסותר כמעט דבריו עצמו, ובמחל"ת לא ירד להבין אמתת הענין הזה ביסודו וכונתו הנכון, לא כבונת המתרגם, ולא כבונת דעת הרמב"ם ז"ל, כי לפי האמת אחז המתרגם אונקלוס במספר י"ג עיקרים הללו בסבון ודקדוק, אבל לא נתבאר כלל בזה להורות בנוגע אל עיקרי התורה ומצויות, כי באמת תרי"ג מצות הן בתורה, ומשפט אחד להן, ואלו יחיות, ודקדוק יחידו במשקל אחד, כי כולן נתנו מסיני, אל אחד אמרן, ובמ"ש בס' הגינה (נ"ב), ורק כאשר היה אונקלוס נר צדק, וכאשר נתיחד מרה להראות התנגדותו לדתות האחרות, ולהכתות המכחישים והכופרים בשבר ועונש, ובתחיית המתים, ובביאת המשיח, ולהצדיק אמונתו, ב"ג עיקרים הללו, שבהם תלוי אמתת הדת הישראלית והאמונה הטהורה. (ולפי' אין מקום עוד למענות ותמיחות של הרב המבאר עוד על המתרגם ויעו"ש). והרמב"ם ז"ל העמיק להרחיק הדברים בנדון זה, ולהרחיק מן בני ישראל מן אמונות ודות ודתות אחרות וכתות מכחישים אשר היו בימיו, ומקורי דבריו נובעים מהתרגום אונקלוס אשר אהב אותו, ואשר הוכירו ספורש בשמו גם בחבורו הגדול "יר החזק" (בהלכות איסורי ביאה פ"ב הי"ג), ובראש חבורו "מורה נבוכים" מורה ליישב דבריו ויעו"ש. וא"כ מר כל המענות והקישויות מעליו, ומעל דבריו המושכלים, וכל המעין בזה ביושר שכלו וכאהבת האמת, ימצא בזה הבאור הנכון והישר ככל דבריו בנוגע אל הי"ג עיקרים

אמת! אמת! וזהנה הרמב"ם כתב (פסוק)
הלכות מלכים פ"ב) ברי"ו רפ"ד, ושנת ש"י,
וה"ל: "וזה שנאמר בישעי" "וגר זאב עם כבש"
וגר הוא משל החרד. ענין הרבר, שהיו
ישראל וישראלים לבמה עם רשעי אלה"ע המשולים
לזאב וגמר וכו', ויחזו כולם בתשובה לרת
האמת וכו', וכן כל כיוצא בדברים האלה הכתובים
בענין המשיח. לא ידע אדם האין יהיו, עד
שהיו, שדברים סתורים הם אצל הנביאים,
גם החכמים אין להם קבלה" וכו' ויעו"ש.
ולכן כיון שדברי הנביאים הם דברים נסתרים,
ולא נגלים, לכן נאמר עליהם: כי הם דרכי

אמת! אמת! וזהנה הרמב"ם כתב (פסוק)
הלכות מלכים פ"ב) ברי"ו רפ"ד, ושנת ש"י,
וה"ל: "וזה שנאמר בישעי" "וגר זאב עם כבש"
וגר הוא משל החרד. ענין הרבר, שהיו
ישראל וישראלים לבמה עם רשעי אלה"ע המשולים
לזאב וגמר וכו', ויחזו כולם בתשובה לרת
האמת וכו', וכן כל כיוצא בדברים האלה הכתובים
בענין המשיח. לא ידע אדם האין יהיו, עד
שהיו, שדברים סתורים הם אצל הנביאים,
גם החכמים אין להם קבלה" וכו' ויעו"ש.
ולכן כיון שדברי הנביאים הם דברים נסתרים,
ולא נגלים, לכן נאמר עליהם: כי הם דרכי

דבר אנדרה מבני הרב הג' ח"ב בחד"ת סוע"ה צ"מ
וכו' מו"ה דוד שיחי".

מאי חנוכה?

נאם להגינת היוכל ליסוד "שעורי הערב"

בבוסק. כהנוכה תרפ"ז.

הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותם
בלבד.

ויש להתבונן: (א) הלא הנרות שאנו מדליקין. הוא על הנם של פך חשמן כראיתא
בשבת (כ"א, ב') ולמה היה הנם דוקא על "האור" ועל "השמן", ומה כוונתם?
(ב) מה היא הכוונה של "לראותם בלבד"?

והושך על פני תהום זו מלכות יון שהחשיכה עיניהן של ישראל
בגזירותיהן שהיתה אוכרת דהם כתבו על קרן השור שאין
לכם חלק בארצי ישראל (מדיר בראשי פ' ב').

וקשה: (א) מה שיכות של הגזירות ממלכות יון להחושך של קדם בריאת העולם?
(ב) מה היא הכוונה בזה שאמרה "כתבו על קרן השור"?

מאי הנוכה דתי"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דא צטספד
בהון ודלא להתענות בהון שכוונתנו עובדי כוכבים להיכלל ממנו כל
השמיים שבהיכל וכו' שגברה מלכו בית חשמונאי ונצחום
ברקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונה בחורמו של כ"ג
ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה גם והדליקו ממנו ח' ימים
לשנה אחת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה (שבת כ"א, ב').
ולכאורה קשה: (א) מאי פריך הגמרא. מאי חנוכה? ולא פריך בה"ג על גס
פורים. מאי פורים? (ב) מדוע לא מפרש הגמרא הנם גם על נצחון
סתתיהו על היונים והיונות, והלא גם הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ג הל' א') מפרש
הנם על שניהם?

הנה עם ישראל מאו היותו לגוי קמים עליו
עמים שונים, אויבים ושונאים, אשר
מסרת כולם היא להשמיר להרונ ולאבד
ולהחזיר את שם ישראל מן העולם. במצרים
הערם שבו גדלו והתפתחו, פרו ויעצמו

ובמו שאפרו (סנהדרין צ"ו) שהא אלפא הור עלמא, שני אלפים תורו שני אלפים תורה, והשני אלפים תורו היה עד אברהם שהוא החל לקיים התורה — ובמו שהארבנו כזה לקמן — והוא היה הראשון שהתחיל להפיץ את אור התורה והאמונה המתורה, אבל בהיותו רק שביב של אור בעולם, ומעמדו חשבי ואפלי: שלא נגה עליו אור קבלת התורה, ולכן נתפשט אז אור התורה והאמונה במדה מצומצמת, אבל בלידת משה שהוא היה מקבל התורה, אז נחיה אור גדול בעולם, ומעמדו הר סיני היה אותו המושג הגדול והכי קדוש ששמו יצא קול שדי, הרניו את לב כל העולם, ומשמו נתפשט אור התורה. והאמונה על כל יושבי תבל, והוא שאמר: "בשעה שנוגה משה — מקבל התורה — נתמלא — מאליו בלי שום תעמולה — הבית כולו — בלומר בית העולם כולו — אור" — אור גדול ע"י מעמד הר סיני.

וה היה עד מלכות יון. אבל בשקמה הממלכה היונית עם מלכה העריץ הנודע לדראון עלם. בספר תולדות העמים, — אנטיכום אפיפנס, היא שנתה כלי ממלכתם, עם יון בהיותו אז עם חרבותי גדול, הנה הודות ויעזבו המתיונים היהודים, בוגדי עמם ותרבם, הוא היה הראשון שחדר לפני ולפנים, בקדש הקדשים של עם ישראל, אם העמים הראשונים לא יכלו לחדר בסוד קיום העם הישראלי תחת מבוט אש נפרית שמבחו, אבל עם יון ע"י המתיונים היהודים, השיג את הטפתה של לב האומה, והדר פנימה וראה, כי רק התורה היא החומה והמבצר שעל ידה תחסי המיר האומה הישראלית, ובי לא במלחמות גופניות ינצחו את עם ישראל סבא, לא ולא! באשר יענו אותו בן יתחק ויהגבר לעמוד כחלש נגד אויביו ומתנגדיו ורק סיסמה חדשה הכריזו היוונים: "מלחמת הרוח" — "להשביח תורתך ולהעבירם מתוך רצונך, בי לא ע"י הריגות ופוגרמים יכלו את עם ישראל, רק אדרבא לקרבם ולהשביחם אליהם, ובמה? ע"י השרשת תרבותם, שפתם ומנהגיהם בתוך העם הישראלי.

ובאמת היתה ראשית פעולת המתיונים בעזרת היוונים, עם יעצם המתיון הדודע לדראון — "יהושע — יוון" בראש. שפתחו בתי ספר ששם ילמדו היהודים את שפת ותרבות היוונית. ומשום שהיוונים השקיעו את כל כחם להדגיל את בנייהם באבן להתגששות. התעמלות וחלוץ העצמות ובמשחקי האלימפיה.

הממלכה הכי גדולה בתרבות גדולה בדור ההוא, הנה היא היתה הראשונה שהתחילה להרגיש, שהיא עומדת לפני עם קטן-קטן מכמותו, אבל גדול באיכותו, כי חיו האופיים ומנהגיו הנבדלים משאר המצרים, עוררו השתוממות מרובה אצל גדולי ושרי המצרים, ומבלי יכול להתנוגן ולחדור אל תוכו ופנימיותו קנאו לו קנאה גדולה וקראו מלחמה עליו, אבל איו מלחמה — "מלחמה גופנית", לענות, לנגש ולרוצץ את גוף העם, כדי שבקרב הימים יבחר כל העם מהארץ, ולכן הגורה הראשונה היתה: "וישמו עליו שרי מסים למען עונתו בסבלותם, ויבן ערי מסכנות לפרעה, את פתם ואת ערסמם ויעבדו את בני ישראל בפרך", אבל זה לא הועיל כי "באשר יענו אותו בן ירמה ובן יפרץ", והנה גורה חדשה באה: "אם בן הוא והמתן אותו, ואם גם זה לא הועיל, כי "התיראנה המלכות את האלילים", אז צוה פרעה: "בל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", והו תכסים המלחמה של בליון עם ישראל במצרים.

ואת דרך המלחמה הזאת נהנו שאר העמים עם ישראל, כולם הכריזו "מלחמה גופנית" תחת הסיסמה הדיונית: להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן מן נשים, ואנו רואים שבכל דור ודור, עמים רבים קמו על ישראל לכלותם ולהשמידם, אבל הקב"ה הצילם מידם, כי אם המלחמה היתה לבלות ולרוצץ את גוף העם, הנה אם נפלו מעט מהעם, אבל את גופם לא יכלו להשמיד, כי עם ישראל הוא עם נצחי אשר אי אפשר לבלותה, באשר הוא נושא את דגל התורה והבריאה כולה, ורק הדעות לרעהו הכביר ומסירותו האומות בעד תורתו ואמונתו, היא רק את מחייתו ומקיימתו בכל הזמנים נגד עמים מורפי חרב.

ובזה סבאר הישב מאמרם (פוסה י"ב, א) והכ"א בשעה שנוגה משה נתמלא הבית כולו אור כתיב הבא ותרא אותו כי טוב הוא וכתוב התם (בראשית א') וירא אלהים את האדור כי טוב עב"ל, ויש להבין מה זה שדיקן "נתמלא" הבית כולו אור", ולכאורה המלה "כולו" מיותרת היא, ובכלל מה כוננתו? ובאורו הוא, כי מבראת העולם עד לידתו של אברהם אבינו היה העולם בגדר "תוהו ובהו" וחיותו, כי האלימות והעצבים, האכזריות והפראות החיה, שרו אז בעולם בכל תקופה,

ויסחר המלך וישלח ספרים ביד הרצים לכל ערי יהודה ויצוו ללכת בדרכי היונים, נור על לימוד התורה, המילה, השבת ומאכלות אסורות, ולאנס את היהודים שיזכרו לאליהם ועצביהם, ואפילו להקרא בשם "יהודי" אסר. ויפקד פקידים להשגיח שימלא כל זה, ואשר ימאסו וימרה את פי המלך אחת רתו להמשיך, ויסגור רבים ממצות ה' ויצמדו להיונים.

אבל עם ישראל ברוכו, תחת מורד לב, עור חסיף אומץ רוח לעמוד בפני הצד וישארו איתנים ומוצקים כברזל לה' לחזרתם וליהדותם. ובאלפיו ססרו את עצמם על קרוש השם, כי את מי שמצאו מתפלל לה', לומר תורה, שומר את השבת, או מל את בנו, המתנהג על מקומו, ועם ישראל אוד כבוד את חלציו, כעו ובעצמה ובשלחבת אש יה, כדי לקיים את התורה ומצוותיה, ולמות מות גבורים בעד קרוש השם יתברך, מחנות גדולות שלא יכלו לעמוד את ה' ולקיים מצוותיו, ההחבאו במדבר, במערות ובהרים רבים, ושם קיימו את התורה, וכשנודע להיונים כי ישראל מתחבאים סבבו את המערות וההרים והרגו את כל היהודים הנמצאים שם, ואשר לא יכלו לקיים את התורה גם במחבואות ובהמערות, אז אימה חשבה ואכל גדול נפל על כל היהודים, כהתחלל רוח, הלכו שחוח וקדור, ויד האוש נכרה בין העם, איך יחיו ויתקיימו בלי שום אור התורה? אם תורה וקיום המצוות אין, מה הם ישראל? והשבת היונים והיונות כסתה את כל הארץ, ואז עמד עם ישראל כולו בסכנה גדולה כואת של כליון ואברון. שלא היה מיום היותו לנוי, כי אור התורה, היא היא החירה, שנתנת לעם ישראל, עו ועצמה, תחומות וכחן, ואורך רוח כנליותו ובמלכותו נכר שאת העמים, היא היא שתאיר לנו בחשכת הליל את פנותינו האבלות כי "נר מצוה תורה אור", ואם תורה ומצוות אי אפשר היה להעם הישראלי לקיים, עיי גזרות ואכזריות המלכות ומלשני המתינים, אז נתהוה חשך גדול כזה בעולם היהודי שלא היה דוגמתו בכל ההתמוריה שלו, כי עיי גזרות השמד של מלכות יון נכבה נר ואור התורה התמירי מכל בית ופנה ישראלית, ואפי' התורה — הישיבות הגדולות ומקומות התורה הרבים נכבו כליע עיי היונים, ואז הוחרש הגמור הכי נורא ואיום עמד בכל תקפו על עם ישראל שלא יכלו ויושמדו מעל פני הארץ. ישנם שני מיני מושגי "חושך וארץ":

כי רק בכח הגבורה ורנש היופי ראו היונים את השתלמות והשכללות האנושית. לכן פתחו גם בעד היהודים קלובים של משחקים שונים כאלה, כדי להמשיך אליהם את הנוער היהודי, ועיי' לאם לאם הרחיקו את היהודים מתורם אמונתם ובנותיהם, והמשיכו אותם ליון המצולה היונית. הנוער נמסר עיי המשחקים לתרבות ושפת היונית, עד שהשפיעו גם על הורים, וזה מתפשטים מאד בישראל התרבות היונית, מנהיגים ומשחקיהם המכוערים והפרועים, עד שקבלו גם את מנהיגים ואורחות חיהם. התבוללו, התיוונו ויהיו "יונים טובים", וכה נמשכה "מלחמה שקטה" של הפצת תרבות יונית נגד התורה הישראלית, והנה צו מאנפיוס אפיפנס שכל מי מהיהודים שיהלמד את משחקי האלימפיה, ינתן לו חופש ושיוון נמור ככל אורחי היונים הנמורים.

ובתחילה חשמו היונים והמתיונים "שכלחמה שקטה" כזו, העלוטה כסמיון עינים, ינצחו את ישראל ויבחר שפס מהארץ, כי כלי המלחמה "השקטים" האלה הצליחם מאד, והשיוון והחופש המדומה סמאו את עיניהם להלכך בהרשת האי-נראה של היונים, וכה עמדו מחנות מחנות של ישראל למחנה היונים, והמלחמה המתוכננת השקטה של שרה הפצת התרבות והרוח היונית וההתיונות על ישראל, מאד, כזו ההרבה מלחמה. כי המתיונים היהודים לא רק שנתרחקו כליל מן התורה והאמונה, רק נתתו לשונאים גמורים להיהדות והיהודים, שעודנו ברובם נשארו נאמנים לתורם וליהדותם, אלה המתיונים בוגדי עם ישראל ותורתו, עם המחיון הבוגד והעוכר המפורסם "מנלוס" בראש, שלא יכלו לראות איך אחרי תעמולה גדולה כזאת, מי'מ רוב האומה הישראלית עור נשארו נאמנים וחוקים כחלמיש לה' ולתורם, אז יעץ לב רשע כזה "מנלוס" למלך אנטיוכוס אפיפנס הרשע, שכל ישתקף עם עבודתו ומלחמתו השקטית שעד עתה רק יקרא "מלחמה דוחנית גלויה", לכבד לגמרי את נר ואור אלהים — אור התורה והיהדות, שהמה נשמת וקיום האומה הישראלית, ולשום קץ לחיי האומה ברוח, לעקור ולהשמיד משרש את הרה, אדמות חיו ופנהו, ולאנס את כל המחזיקים בתורה משה להמיר כבוד אלהי ישראל חלילה — "בצאנאס" אליה דיון, ויתבולל כל עם ישראל בין היונים. כל מה שהציע הבוגד היהודי "מנלוס" לפני מלכו זעריץ אנטיוכוס, מצא מאד מסילות בלבו.

א. חושך ואור נשמי. ב. חושך ואור רוחני. ולכן אם אנו רוצים לתאר "חושך נשמי" שלא היה כמוהו בחשכתו ובאפלותו מיום המד העולם, נוכל לומר זה על אותו החושך שהיה קודם בריאת האור, כי כמו בבריאת העולם קודם שברא האור בכלל, קדם שאמר ה' "יהי אור", אז היה "החושך הנשמי" שאי אפשר לנו לציירו ולתארו, כי החושך היה עד התהום, חשך עב ואפל, בלי שום ערוב ושביע של אור כלל, בן "החושך הרחני" שהיה אביבי מלכות וזו ע"י שהכריזה "מלחמת הרוח" — על התורה ועל המצוות, נהיה "חושך רוחני" על ישראל, שלא נוכל לציירו כלל, ושלא היה אצל ישראל מיום היותם לעם, כי ע"י שנכבו כליל נרות ואורות התורה, או סכנה גדולה נשקפה על ישראל, שיכלו בתור עם התורה — נושא דגל התורה והבריאה.

ובזה מבאר מה שדרשו חז"ל "וחשך — כלומר" אם אנו רוצים לתאר את אותו "החושך הנשמי" והאפל הנורא שאין דוגמתו, הוא אותו החושך שהיה קודם בריאת "האור", בן "החושך הרוחני" שלא היה לעם ישראל מיום היותו לעם — ע"י שנכבו כל פנים ואורות התורה — זה מלכות וזו שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן.

וסוף המאמר מפרש בקצור נסרן, את עיקר הסיבה שעל ידה הביאו היונים תושך גדול כזה על עם ישראל, והוא: שחליפו את תורת ישראל על תרבות היונים, כי הלא עיקר ההבדל שבין תורת ישראל ותרבות וזו הוא עם ישראל חרת על דגלו "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח", וכתענינו המיד בעבודת הרמת רוח האדם ושכלול נפשו ומוחיו, הריס את דגל הרחמים, אהבה, מוסר, צדק ומשפט. והתיחס המיד בהערצה וכבוד, באהבה ואהדה לכל תנבא בצלם, כי היהודים העריצו המיד לא את היופי הגשמי התיצוני, אך את היופי הפנימי האצילי, המרקף על כל המעשים המוסריים לזכנם ולשפרם, ולהשרית עליהם יופי של שכונה, לא כן היונים שהיו שקועים ב"הפאלישטאניזם" בברו את החומר על הרוח, ועיקר המסורות היתה בעבודת שכלול החומר והשתלמות הגוף, ולכן הקדישו את כל חשידם ומריצם רק בהשתללות והשתלמות כח הגבורה שבאדם, להתאמצות הגוף והתחזקת השרירים, לאמנות הציד והפיסול והתפתחות רגש היופי, ולכן היו כיב

שקועים בין המצולה של מדותיהם ותאווהיהם היותר מנועבות פרוצות ואכזריות, והן עוררו בקרבם רגשי נאח עריצות ואכזריות לרדות על כל בראי תכל, ולהפיק את היתרונם ומנהיגיהם הגמים בכל מקום. ויפה אמר עליהם המשרד הגדול "ידועהו חז"ל: "ואל תשאר חכמת יון שאין לה פרי כי אם פרחים", והיו שאמרו חז"ל: "שחיתה אומרת — לחיודים — כתבו על קרן השור" כלומר קטשו אל עצמכם תרבותו ומנהיגו. כי זה "החשך" "הקדק" המה סמל להקולט היוני, ובמו השור מצטיין מיתר הבהמות בגבורתו וביפיו וכמו שאמרה התורה (דברים ל"ג, י"ז) "בבור שורו הרר לך" ופרש"י והרמב"ן "שכחו קשה כשור דכבוש כמה מלכים" וכמו שאמרו חז"ל "מלך בחיות אריה, בבהמות שור", ומשום זה המליצו על "השור" "הקדק": "השור" — כנגד הגבורה והיפיו והתפתחות הגבורה היא כאה במליצת "הקדק" — שהיא סמל נגד ההתנוששות, התחבקות וההתנחלות, כי כמו "הקדק" של שור דרכו לגנוח בקרניו ולחזק, כן היתה כל משאת נפשם של היונים בלמוד ההתנוששות וההתנחלות שהיו מתאבקים ומתנחלים בחית ורמח ובשאר משחקים שונים והיו מניקים איש את רעהו, וע"י התפתח והתחזק גופם, וזה היה להם חקננ הכי גדול. ועל ברכי התרבות החשבה האת של השרש כה הגבורה ע"י המשחקים האלו, צדו היונים והמתינים ברשעם, את הנער היהודי והמון רב מישראל, עד שהקולט של "השור" "הקדק", המה היו הראשונים שהביאו את היהודים "שאיין להם חלק באלהי ישראל".

ובי היה הראשון שיצא למלחמה מסוכנה כזו, נגד היונים והמתינים הללו, והתחיל לתרוק ולהעמיד את נר האור התורה בכל פנות עם ישראל? מי היה הראשון שגרש את החושך הנורא והאיום, והסכנה הגדולה אשר רחפה על עם ישראל? זהו האדם ההסתורי הנרדל — מתחילו כהן גדול הוקן לבניו שכתוב לבו ואהבתו הגדולה והנאמנית לתורה, הבערת בו בשלהבת איש ית, התאור כנבדו חיל, וקרא מי לה' אליו התחיל מעירו. מודעים". המית את המתיין היהודי הראשון שרצה להקריב קרבן על מזבח היוני, ויהא עם בניו התחיל ללחום את היונים והמתינים, ועיר "מודעים" היתה הראשונה שסמנה גרש את "החשך הרחני" — תרבות היונים, ושוב לתרוק את נר המצוה ואור התורה בכל בית עירו, ובמקנא קנאת

הוא שלא ישלום עליו, אבל אם איננו לומר תורה ידקר בחרב ע"י האויב, כי אין לו כח להניח עליו.

נמצא "השמן" מורה על אור התורה, וכמו השמן איננו מתעריב, כן ישראל ע"י קיום התורה, לא יתערכו ולא יתבוללו בעמים. והוא שאמרו: "מאי חנוכה?" כלומר מה הערך של חגיגת חנוכה? ולמה היה הגם דוקא "בהאור" "ובהשמן" של חנוכה? וע"ז פירש הגמרא: "שכשנכנסו עובדי כוכבים להיכל טמא כל השמינים" כלומר תחת פכי השמן התורים, שדלקו בכל בית ישראל, הכניסו היונים והמתינים, טמאה ומטמאה, של חשבת היונות, כהיכלי התורה של בית ישראל, ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחתמו של כ"ג" — הפך השמן האחר הפתור והמוקק שבעתים הנשאר — הוא מתתיו כהן גדול עם משפחת החשמונאים, שרק הוא נשאר כלבו ובגפשו איתן וחזק כבדול להחריק הקדושה ולהאמנה הצרופה, ורק אצל משפחת כהנים זו, עוד היה דולק אור השמן המהור, התורי האמיתי. "ולא היה בו אלא להרליק זמן אחד" כלומר אור הפך השמן התורי היחיד הזה, לא היה בכחו למנוע, מהאבדון והכליון הנפשי, בעד כל עם ישראל, וממילא היה הפך השמן הזה — מתתיו כהן גדול עצמו, כסכנה גדולה שלא יכתב הגם השמן התורי האחרון מישראל. "נעשה נס והרליקו ממנו שמונה ימים" כלומר מהפך השמן הקטן הזה, נתנה שלחבת גדולה, מפני שמתתיו אור את מתניו בכה ה' צאחת, ויצא למלחמת תנופה את היונים, וע"ז התעוררו הנחבאים, וקמו לאג לאש לעזרתו, להלכסו והתאחרו אליו במסירות נפש מופתית, עד שמהפך השמן התורי הקטן, נתנה אור גדול ליהודים, ובהם אור הנורתם נצחו על היונים והמתונים בכל מקום, וגרשו את "החשך הרחוק" — תורה היוונה, ושוב הרליקו בכל הארץ ובכל בית, את אור השמן המהור — אור התורה, וזהו: "נעשה נס והרליקו ממנו שמונה ימים" —

אלו שמונה הרוחות של מסלכת החשמונאים. **וְלַפִּי** הכל מבואר היטב, כי הגמרא בשבת מבארת לנו את הנסים על שני הרכבים יחד: על הגם נופיה של פך השמן, ועל הגם שצחקו אור התורה על חשבת היונות, שבאמת שיהיה אחר הם. ולוא היה הגם על "האור", והשמן, משום שהם סמל החשמונאים.

הכל מבואר היטב, כי הגמרא בשבת מבארת לנו את הנסים על שני הרכבים יחד: על הגם נופיה של פך השמן, ועל הגם שצחקו אור התורה על חשבת היונות, שבאמת שיהיה אחר הם. ולוא היה הגם על "האור", והשמן, משום שהם סמל

ה' צבאות יצא ממודעים במתי מעט, נגד מחנה גדול יונים, אבל אותם החשמונאים הגבורים שבלבם בושר אור התורה והאמונה המהורה, הולכים בעזרת ה' ומנצחים מכפר לכפר ומעיר לעיר, כי היהודים הנחבאים בראותם את עון ורועו הגדול של מתתיו הקטן וכבו, מצמצמים אליהם, ומחנה מתתיו מתרבה מיום ליום, מאלו שהיו נחבאים כמקרות, אלו הנדבאים והנחלשים, אבל גבורי רוח — ברוח התורה, הולכים ומנצחים, כי ע"י שהחזירו מעט את אור התורה, המה לוחמים בכח התורה השמן והבושר בלבם פנימה, בשמחה ובאמץ הלב, נגד המתנות העצומים והרבים של היונים, ובה הולכים וכובשים את כל הארץ — ארץ האורה, ופנים ומאורות התורה מאירים כספרים, כי הישיבות הוקמו, וממקומות התורה שוכ נשמע כמקדש קול התורה, ואור התורה עוד מתחזק ומחזיר יתר, ודולק בכל שדרות העם.

ובזה מבוארת הגמרא דשבת (כ"א, ב'), מראש המאמר, וקודם שנבארה נקדים מאמרם (מנהדרין צ"ד, ב') וחובל עול מפני שמן איך יצחק חובל עול של מנהריב מפני שמנו של חוקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, מה עשה, נעץ הרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עומק בתורה יחריק בחרב זו עכ"ל. ולבארה קשה למה נעץ חרב על "פתח" בית המדרש דוקא? ובאורו כי קיום עם ישראל נגד העמים אויביו, תלוי רק באור התורה, ע"י השמן המהור שמרליקין בשרות עם ישראל ולומדים תורה ברכים, וכמו "השמן" המהור אי אפשר להתערב עם שאר דברים, כי השמן נשאר לעולם צף למעלה, כן ע"י למור והפצת התורה השמנים וקולטים עם ישראל נתחזק רוחם ולבם כלב הארי, ולא יתבוללו לעולם, ונשאר עם נצחי לבדד ישכון ששום עמים לא יכלם ולא ינצחם. ולכן אם ילמרו תורה בביהמ"ד אף שחרב יהיה האויב עומד ואורב על פתח הבית לא יוכל האויב לשלוט בחרבו ולכבו לחובו, כי כח שמן התורה הוא כ"כ חזק, שמשמר את היהודי מהאויב הני גורא, ובאמת כן היה בחוקיהו כי מלאך ה' המית את כל מחנה אשור בלילה אחר ע"י השמן — אור התורה שהרליק כשרות העם, וזהו: "נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר" וכו', כלומר אם ילמד תורה כביהמ"ד אפילו אם האויב עומד בחרבו קרוב לפתח ביהמ"ד, מוכח

על נצחון אור התורה, וכמו "שהשמן" אינו מתערב בן ישראל בעמים לא יתבולל.

ובזה מבואר מאמר: ויאמר אלהים יהי אור זה אברהם הה'ד (ישעיה מ"א) מי העיר מבורה צדק וגו' אל תהי העיר אלא האיר (סדר' בראשית פ' כ'), ולכאורה קשה מה שייכות יש להאיר הנכרא בבריאית העולם לאברהם אבינו? אולם כפי מה שבארנו לעיל עולה יפה, כי באו חז"ל כזה לומר, כי כמו קודם בריאת "האור הגשמי" היה חושך גדול ונורא מאד, ותורו שרר בכל, ורק ע"י הבריאית של "האור הגשמי" שאמר ה' "יהי אור", נהיה אור גדול בכל פינות הבריאית, כן היה באברהם אבינו, כי קודם לידתו היה "חושך רוחני" גדול מאד, כי כל העת, מהבריאית ועד לידתו, היתה תורה וכוהו, וחושך גדול של אילנות אכזריות ופראות שרר על פני כל הארץ, וכמו שאמרנו חז"ל: שנת אלפא הנה עולם, שני אלפים תורה, שני אלפים תורה וכו' (מנהגין צ"ו). כי כל הבריאית היתה רק בשביל התורה, וכמו שדרשו (ב"ר פ"א בראשית) "בראשית בשביל התורה שברא האשית", הנה כל אותו הזמן מבריאית העולם עד אברהם אבינו שהוא החל לקיים את התורה הוזה כמ"ש הכתוב (בראשית כ"ו) "עקב אשר שמע אברהם בקולי" — היה העולם כאילו אינו, כגדר תורה וכוהו, וכמו קודם בריאת העולם שהיה רק תורה וכוהו וחושך. אבל כשנולד אברהם אבינו והתחיל להפיץ את אור התורה והאמונה הסהורה, של צדק ומשפט, חסד ורחמים, בעולם חשכי של אילנות ועצבים — אז התחילה בריאת חרשה של חיים חדשים ודענונים על פני תבל, וכמו בבריאית "האור הגשמי" אמר ה': "יהי אור", כן כליתו של אברהם אבינו, הוא היה הראשון מיום שנברא העולם שאמר: "יהי אור" — "אור רוחני" בעולם.

אספה נכבדה! גרות הללו שהדלקנו היום,

לא נרדו גשמים חולמים הם. רק "גרות תוריים" לסמל על נצחון מתתיהו שהצליח אז האור האמתי האור התורני, על החושך הרוני — המטמיע ההתנוונות והתבוללות. הגרות הללו מראים לנו כי לא רק "במלחמות גופניות" יצאו היהודים בנצחון, אם רק יתנתנו עמ' רוח התורה, כי אם גם "במלחמת הרוח" שהכריזו או היונים והמיתונים על אור התורה, יצא עם ישראל בור הנצחון.

ובזה מבואר מה שאנו אומרים: "ולעמך

ישראל עשית השועה גדולה ופרקן כהיום הזה", ולכאורה המלים "כהיום הזה" מתוסרות הבנה. וימדוע לא אמרנו זה בפורים? אבל לפי באורנו עולה יפה, כי כל אחד ואחד מישראל צריך להתבונן "בגרות החנוכה" האלו, כי נצחון היהודים על היונים והמיתונים, הגנו מרגשים בתקופה כאלו ההשועה היתה "כהיום הזה". כי אלוהא הנצחון של אור התורה על חשבת התרבות הניתנת ומתניהם הפרוצים, או חלילה לכליון! היינו בהמטמיע והמטמאה היונית והמלאים שמישראל ה' נכח מהאיר. ושונה הוא לגמרי "גם חנוכה" "מגם פורים", האחרון היה בנצחון של "מלחמת הגוף" על עם ישראל, תחת הסיסמה הישנה: "להשמיד להרוג ולאבר את כל היהודים מנער ועד זקן סף ונשים ביום אחד", שבמלחמות כאלו עם שאר העמים, יצאנו כמנצחים, הודות כח התורה, או כח התשובה הגדולה מאד, המפזן במעמקי לב ונפש האומה. אבל "גם חנוכה" היתה "מלחמת הרוח" תחת הסיסמה החדשה: "להשכיחם הורחן ולהעבירם מחוקי רצונך", וירי אדוני המיתונים, המרוכזים, בוגדי עמם ותורתם, הלכו יד ביד עם היונים, ולכן אם נצחנו "במלחמת הרוחנית" הזאת, אנו מרגשים את השמחה "כהיום הזה", ופשוט הפעם הזה אין אנו אומרים "הלל" בפורים, ורק בחנוכה אומרים הלל, ועי' ברמב"ם הל' חנוכה (פ"ג הל' ו').

ואליכם

תלמידי "שעורי הערב" הגני פונה: העובדה הגדולה על שרה החנק שהקיפה את כל מדינתנו, הנה לדאבון כולנו הניענו כנפיה גם לעירנו, אור התורה שהיה דולק סמיר בעירנו התחיל להתעפס, וסכנה גדולה נשקפה לנו. ואקם אחד סבני החשמונאים האמתים — אאמיר הגאון הגדול שלישי"א, להאיר את אור התורה בלבת הנער, ולהחזיר עטרת עירנו ליושנה. תחילת עבודתו היתה לעורר, לחזק ולהביא רוח חיים, בהנפשות הנקפאות, ואמר "יהי אור" לבסם את התנך הישראלי על יסודות התורה והדראה, וגם פתח "שעורי ערב" ללמודי קדש בעד כל הנוער בחבנית רחבה ועל יסודות מועקים. ובהמסימה: מי לה' ולתורתו אלי! ארגן וחזק את התנך, ואור התורה מאיר שוב בעירנו, המפורסמת בלבושית וסופריה. הוא הלויק "גרות תוריים" הוה התלמידים האלה של "שעורי הערב" שלומדים שם גמרא, וביה הצליחו הרבה מאד על שרה החנק החרדי. והגני פונה

ובזה מביאר מה שאנו אומרים: „הנרות הללו קדש הם, כי לא נרות חולניים אנו מדליקין, רק „נרות תוריים“ חמה לפנינו, שהמה סמל לאור הקדש האלהי, אור השמן של התורה והמצוה שהדליקו החשמונאים או בכל בית יהודי, ולכן „אין לנו רשות להשתמש בהן“, אלא לראותם בלבד“ כלומר לחרוד בסוד אורם ולהתעסק בהם, מה מראים ומספרים לנו, ומה לנו להתלמד מהם גם במוננו הנוכחי.

אליכם תלמידים יקרים! המשיכו גם הלאה את שרשרת הזהב של מתניהו ובניו החשמונאים ללמד בהתמדה, ותראו להשפיע להוסיף עוד „נרות תוריים“ חדשים על ספסלי „שעורי הערב“, כי מוסיפין ותולכין בבית הלל (שבת כ"א ב'). „ונרות התוריים“ האלה יהיו לכם למסל ולמעין הפתגבר, וידלקו ויבערו בלככם כל השנה. דעו נא, כי לא „התנחה“ הנקפאה „עושה מצוה“, כי אם „ההדלקה עושה מצוה“ — ע"י שחנרות דולקים תמיד בעסקי לבכם ונפשכם ויהיו לשלחבת יח.

ה ש מ ט ו ת :

בדרוש „דרך העם“ דף ט"ז יש להוסיף:
ובזה מביאר גם מה שפופס קרא בתחלה לר"ע „עקיבא“ ואח"כ בשעה שנתפס גם הוא, קראו: אשריך רבי עקיבא! דבתחלה כשבא בצווי המלך להניא את ד"ע מלמור התורה, קראו „עקיבא“ כלומר אין כאן „רבי“, אבל כשנתפס גם הוא הורה לר"ע, ומשיח קראו או „רבי עקיבא.“
 בדרוש לר"ה דף פ"א: ויש להעיר דבתוס' (שבת י"ב ב') בד"ה שאין מביאר דהמלאכים יודעים מחשבה שבלב כל אדם? אולם יש להאריך בזה ואכמ"ל.

לוח המעיות.

דף	עמוד	שורה	מקום	מקום	דף	עמוד	שורה	מקום	מקום	דף	עמוד	שורה	מקום	מקום
ו	ד	כ	האירחים	האירחים	נו	ד	ג	הוא	הם					
ז	א	טו	לי	ל	נו	ב	א	כיו	כו					
"	ב	יז	אהלו	אהלי	"	ד	ז	האילית	האיליות					
"	ג	יח	ההיראה	ההוראה	נח	א	יב	לאמר	לומר					
י	כ	כ	אי	או	סח	ב	ט	ומלכחים	ומלכחים					
יב	ב	ד	להמלאכים	המלאכים	"	ד	כה	להפתחות	להפתחות					
"	ג	ל	וד	וד	ע	"	יח	רוהם	רוהם					
יג	ב	יא	הינחו	הינחו	עג	א	כח	לדיהם	לדיהם					
יד	ב	כד	הדרדרוס"ב	הדרדרוס"ב	"	ד	כד	בהק	בהק					
"	ד	ח	קלקלה	קלקלה	עד	ב	כה	ויצער	ויצער					
יז	ג	כט	שרשים	שרשים	"	ד	יב	אבוה	אבוה					
יח	ג	יב	יצריך	יצריך	קה	ב	לכ	ששב	ששב					
יט	ד	"	שמצטין	שמצטין	עט	א	לד	מהה	מהה					
"	"	טז	בפרדס	בפרדס	פ	"	כד	תשמיתם	תשמיתם					
כ	ב	כז	החלה	החלה	פא	ג	ד	שהיד	שהיה					
"	ג	לב	מיתנו	מיתנו	פב	א	כג	הין	הין					
"	ד	ה	גיתנו	גיתנו	פג	"	"	ע"	ע"					
"	"	כא	וה	וה	פו	ב	כו	לחשור	לחשור					
כא	"	יא	ישחנתו	ישחנתו	"	ג	כו	יחד	יחד					
כג	ב	א	ונשחמסי	ונשחמסי	פז	ב	טו	והי	והי					
כד	"	כו	תחבטל	תחבטל	"	ד	כו	עלינ	עלינ					
כט	ב	ל	תמד	תמד	צר	ב	כג	יחדו	יחדו					
לט	ד	טז	סו	סו	צו	ג	כו	שגדלך	שגדלך					
"	"	יז	מרים	מרים	צז	ב	כח	הנך	הנה					
ט	"	ב	כשושן	כשושן	צח	ד	לח	המולדת	המולדת					
מא	"	כ	תחת	תחת	"	"	"	ולז	ולז					
"	"	ל	לבושות בבגדים	לבושות בבגדים	ק	ב	טז	כ	כי					
"	"	לג	זכים ושהורים	זכות ושהורים	"	"	לכ	"העושים"	"העושים"					
מב	ג	ט	מינה	מינה	קן	ד	לא	ירפו	ירפו					
מג	ב	יב	תכלית	תכלית	קי	ג	מח	שלמדנ	שלמדנ					
"	"	כ	נפלאות	נפלאות	קיא	ד	כו	ופרשור	ופרשור					
"	ג	יט	השם"	השם"	קיג	א	מח	הור	הור					
מד	א	יז	יגרלו	יגרלו	קיד	ב	כט	אליהו	אליהו					
מה	הערה	ג	התלוננו	התלוננו	קכא	ג	כה	סימן ג	סימן ד					
"	"	ה	מפחיתם	מפחיתם	"	ד	מד	קירות	קירות					
מו	ג	יח	החורבה	החורבה	קכב	א	מא	הגמ	הגמ					
"	"	כט	ובסמח	ובסמח	"	ג	ו	לדמנ"א	לדמנ"א					
מז	א	לא	מפיץ	ומפיץ	"	"	ט	ההמי	ההמי					
"	ב	ל	הממשלה	הממשלה	"	"	מג	בהגמ	בהגמ					
מח	ג	יג	חסרו	חסרו	"	ד	ז	מבואר	מבואר					
מט	ד	ג	חשפיעה	חשפיעה	קכד	א	ד	ואי	ואי					
מט	ד	לד	נמליאל	נמליאל	"	"	י	הלכה'	הלכה'					
נה	ג	ט	כג"ד	כג"ד	"	ב	ה	סימי	סימן					

